MEGJELENT:

Jane Austen: *Büszkeség és balítélet*
Julia Barrett: *Önteltség és önámítás* (A *Büszkeség és balítélet* folytatása)
Joan Aiken: *Lady Catherine nyakéke* (A *Büszkeség és balítélet* folytatása)
Jane Austen: *Emma*
Joan Aiken: *Jane Fairfax* (Az *Emma* másik hősnőjének titkos története)
Jane Austen: *Értelem és érzelem*
Julia Barrett: A *harmadik nővér* (Az *Értelem és érzelem* folytatása)
Jane Austen: *A mansfieldi kastély*
Joan Aiken: *Visszatérés a mansfieldi kastélyba*
(A mansfieldi kastély folytatása)
Jane Austen: *Catharine*
Jane Austen: *Lady Susan*
Jane Austen: *Szerelem és barátság*
Jane Austen-Julia Barrett: *Charlotte*
Jane Austen-Merryn Williams: *A Watson család története*
Louisa May Alcott: *Kisasszonyok*
Louisa May Alcott: *Jó feleségek*
Louisa May Alcott: *Fiatalurak*
Louisa May Alcott: *Jo fiai*
Louisa May Alcott: *Jo néni kincsesládája*
Louisa May Alcott: *A nyolc unokatestvér*
Louisa May Alcott: *A nyíló rózsa*
Bródy Sándor: *Két feleség*
Charlotte Brontë: *Az angoltanár*
Charlotte Brontë: *A Stancliffe-fogadó*
Charlotte Brontë: *Caroline Vernon*
Charlotte Brontë: *Mina Laury*
Csáth Géza: Az *álmok asszonya*
George Eliot: *Büszkeség és ártatlanság*
E. M. Forster: *Szellem a házban*
E. M. Forster: *Szoba kilátással*
John Galsworthy: Meghalni a *szerelemért*
Gárdonyi Géza: *Ábel és Eszter*
Gárdonyi Géza: Ida *regénye*
Elizabeth Gaskell: *Édesek és mostohák*
Elizabeth Gaskell: *Észak és Dél*
Elizabeth Gaskell: *Phillis*

Elizabeth Gaskell: *Sylvia szerelmei*
Elizabeth Gaskell: *Vétkek és vezeklések*
Thomas Hardy: A *kék szempár*
Henry James: *A galamb szárnyai*
Henry James: *Washington Square*
Karinthy Frigyes: *Reménytelen szerelem*
D. H. Lawrence: *A tiszteletes úr leányai*
Guy de Maupassant: *A céltalan szépség*
Tormay Cécile: *Emberek a kövek között*
Tormay Cécile: *Korinthoszi szerelem*
Tormay Cécile: A régi *ház*
Tormay Cécile: Találkozás *alkonyatkor*
Anthony Trollope: Hitek és *remények*
Evelyn Waugh: Utolsó *látogatás*
Edith Wharton: *Az ártatlanság kora*
Edith Wharton: *Ethan Frome* Edith
Wharton: A *szerelem nyara*
Edith Wharton: *A vigasság háza*

ELIZABETH GASKELL

Szerelem és gyötrelem

Mary Barton története

Lazi
KÖNYVKIADÓ
Szeged

ELIZABETH GASKELL
Mary Barton

Fordította
ACSAI ROLAND

A borító
Thomas Graham
festményének felhasználásával készült

ISBN 978-963-267-122-2

Hungarian translation © Acsai Roland, 2010
Hungarian edition © Lazi Könyvkiadó, 2010

A Lazi Kft. kiadása
e-mail: info@lazikiado.hu
www.lazikiado.hu

A kiadásért felel: a kiadó ügyvezető igazgatója
Lektor: Pálfi Anna
Korrektor: Pozsik László, Juhász Ferenc
Tördelőszerkesztő: Szentmiklósi Csaba
Borító: Koha Kolett, Innovariant Kft.
Felelős szerkesztő: Hunyadi Csaba Zsolt

Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 100951

Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

„Honnan veszed – fakadhat ki a kétségbeesett író –, hogy én, ahogy itt ülök, én vagyok a halandók legbolondabbja; hogy az míves, kitalált életrajzom nem talál még vájtabb fülekre, amelyekbe, a Gondviselés segedelmével, csepegtethet valamit?" És felhangzik válaszunk: „Senki sem tudja, biztosan ezt senki sem tudhatja. De akárhogy is legyen, csak írj, nemes testvérem, ahogy tudsz, miként adatott."

CARLYLE[1]

[1] Részlet Thomas Carlyle (1795-1881) skót író, esszéista *Életrajz*ából.

Arra kérlek, jó révészem,
Három jegyet adjál nékem,
Fizetek én önmagamért
És két túlvilági lélekért.

JOHANN LUDWIG UHLAND[2]

[2] Részlet Johann Ludwig Uhland (1787-1862) *Auf der Überfahrt* című verséből.

ELSŐ FEJEZET

Rejtélyes eltűnés

Milyen nehéz is a munka,
És hosszú is nagyon-nagyon.
Amikor mindenki futva
Szalad a mezőre e napon.

Mary vállán viszi fiát,
És Jane-t a karjában Richard.
Mindenki kart ölt most karba,
Ott, ahol zöldell a hanga.

MANCHESTERI DAL

A Manchester környéki mezőket a helybéliek csak Green Heys Fields néven emlegetik. Ezeket a mezőket gyalogút szeli ketté a két mérföldnyire fekvő kis falu felé tartván. Annak ellenére, hogy e mezők laposak, mint a tányér, és még fa sem nő rajtuk (mint a többi ilyen mezőn, amely nem dicsekedhet nagy tengerszint fölötti magassággal), van bennük valami báj, amely megragadja még a hegyesebb vidékeken élőket is, akik látják és érzik ezen egyszerűbb, de ízig-vérig falusi helyek másságát, hiszen alig fél órával azelőtt hagyták maguk mögött a nyüzsgő iparvárost. Itt-ott fekete-fehér tanyákat látni elszórt melléképületekkel, amelyek egy régen volt időről mesélnek, más foglalkozásokról azoknak, akik a közeli város arctalan tömegében vegyültek el. Kaszáló parasztok tűnnek fel, ha az az évszak köszönt be, vagy éppen szántóvetők[3], akiknek munkáját a városi ember bájosan titokzatosnak találja; az iparosok, akik a gépek zajától és a hangoskodástól szinte megsüketültek, élvezik a vidék apró neszelt: a gulya bőgését, a tejesember kiáltozását és a szárnyasok kotyogását az ódon tanyaudvarokon. Ezek után senki sem csodálkozhat azon, miért olyan kedvelt hely ez a pihenni vágyóknak. Ha saját szemükkel látnák, még kevésbé csodálkoznának ezen, megpróbálom hát tüzetesebben leírni az egyik részletét, egy kapu

[3] Utalás Márk evangéliuma 12,41-44-re és Lukács evangéliuma 21,1-4-re.

környékét, amely az említett okoknál fogva közkedvelt pihenőhely. A közelben egy mély és tiszta vizű tó található, melynek sötétzöld felszíne visszatükrözi az árnyas, parti fákat. Megközelíteni leginkább egy tanyaház felől lehet, amely egyike azon fekete-fehér, nyeregtetős házaknak, melyekről az imént szóltam. A ház a mező felé tekint, amelyen keresztül fut a kis út. A ház tornácára rózsabokor hajlik ki, és az épület előtti kis kert azokkal a virágokkal és hagyományos gyógynövényekkel van teli, amelyek oly fontosak voltak ama időkben, mikor a kert volt az egyetlen drogéria, és úgy nőhettek, amilyen vadul és pompásan csak a kedvük tartotta – rózsák, levendula, zsálya, méhfű (teának), viola, szegfű, hagyma és jázmin mind-mind a legdemokratikusabb összevisszaságban. Ettől a tanyaháztól száz yardnyira található az említett kapu, amely egy nagyobb legelőről egy kisebbre nyílik. Kerítésül kökény- és galagonyabokrok szolgálnak. Közel e kapuhoz, a túloldalon zöldellő sövényfal alatt, kankalinok is találhatók, és néha még az ibolya is kidugja a fejét.

Nem tudom, hogy az urak adtak-e szabadnapot a munkásaiknak, vagy a természet ősi szava csalta ki ide a népeket a szépséges tavaszidőben, de egyik délután (tíz-tizenkét évvel ezelőtt) ezek a mezők szinte megteltek emberekkel. Májusi este volt, vagy ahogy írva vagyon, a „költők áprilisában”;[4] délelőtt esett, és a fehér, gömb alakú felhőpamacsok között időnként fekete, fenyegetőbb felhők jelentek meg, és a széltől hajtva nyugat felé úsztak a kék égen. A langymeleg előcsalogatta a fák leveleit: szinte kirobbantak az ágakból. A fűzfák, amelyek délelőtt még barna tükörképüket bámulták, estére szürkészöldben játszottak, így illeszkedve finoman a tavasz színharmóniájába.

Boldog és hangos lánycsoportok jelentek meg, a lányok életkora tizenkettő és húsz év között lehetett, szinte táncoltak, nem is lépkedtek. Munkáslányoknak tűntek, akik osztályuk jellegzetes öltözetét viselték sállal, amely a kellemes időben csak a nyakukat védte, de este, vagy ha az idő csípősebbre fordult, fejkendőként is szolgált, akár a spanyolok mantillája vagy a skótok nagykendője; hol egyszerűen hagyták lelógni, hol meglehetősen festői módon összetűzték az álluk alatt.

---

[4] Utalás Geoffrey Chaucer (1340? –1400) *Canterbury mesék* című művének általános előbeszédére, a kezdő sorokra.

Arcuk nem volt kimondottan bájos, némely tekintetben még az átlagos szépségtől is elmaradtak. Hajuk fekete volt, rendezett és hagyományosan fésült, sötétlő szemüket sárga arc keretezte, vonásaik pedig inkább szabálytalannak voltak mondhatók. Ami a mellettük elhaladókat mégis megfoghatta, az az éleselméjűség és az intelligencia lehetett, amely a manufaktúrák embereit oly gyakran jellemzi.

A fiúk (vagy inkább fiatalemberek) föl-alá sétálgattak, készen arra, hogy egymást ugrassák, vagy a lányokat, akik hiába próbálták játszani a tartózkodót – nem mintha féltek volna, inkább öntudatból –, a fiúk vicceire és lármás megjegyzéseire váratlan közvetlenséggel reagáltak. Jártak itt nyugodt párok is, sugdolódzó szeretők vagy házasok. Ez utóbbiak nemritkán gyerekeket is hoztak magukkal, akik az út nagy részét apjuk nyakában tették meg. Aztán akadtak elszántabbak is, akik egész fészekaljnyi kölyökkel vágtak neki, három vagy négy kis rosszcsonttal, csak hogy az egész család részesülhessen a májusi délután örömében.

Az említett kapunál két munkásember találkozott össze, és barátságosan üdvözölte egymást. Egyikük a manchesteri munkás mintapéldánya volt: a gyárak árnyékában született, és ott is nőtt fel. Alacsonyabb volt az átlagosnál, és némi megdöbbenést is okozhatott megjelenésével, amely arról árulkodott, hogy gyermekkorában kijutott neki a nélkülözésből, és nem nagyon figyeltek a nevelésére. Határozott, ám a legkevésbé sem szabálytalan vonásai nagyfokú komolysággal ruházták föl, egyfajta zord lelkesedéssel, amely majdan egyaránt teremhet jót vagy rosszat. Abban az időben még a jó elfedte a rosszat, és olyan megnyerő ábrázattal jutalmazta gazdáját, hogy az idegenek bátran kértek tőle szívességet, tudván, hogy megbízhatnak benne. Emberünk a feleségével volt, akit bátran nevezhetek bájos asszonynak, bár arca, amelyet gyakran a kötényébe temetett, sírástól volt duzzadt. A vidék üde szépsége volt ő, akinek vonásai a földművesek együgyűségéről tanúskodtak, amely akkor látszott igazán, ha a városi munkásokéval vetették össze. Igencsak előrehaladott állapotban volt már, amely magyarázatot adhatott hisztérikus és hullámzó kedélyére. A másik férfi jobb vágású volt az imént leírtnál, de kevésbé érzékeny fizimiskája. Lelkesnek és bizakodónak tűnt, és bár idősebb volt ismerősénél, mégis több fiatalos elevenséget árasztott. Kezében egy gyermeket tartott

gyengéden, míg felesége, egy finom, törékeny asszony egy másik hasonló korú csöppséggel a karjában bukdácsolt mögötte. Az ikrek aprók voltak és soványkák, s anyjukhoz hasonlóan madárcsontúak.

A gyermekét tartó férfi szólalt meg először, és arcának sugárzó boldogságára leplet vont a váratlan együttérzés:

– Hogy megy sorod, John? – kérdezte, majd halkítva valamicskét a hangján, hozzátette: – Estherről még mindig semmi hír?

Eközben a feleségek is jó barátként üdvözölték egymást, és Mrs. Bartonból a másik asszony panaszos, lágy hangjára ismét kitört a zokogás.

– Jöjjenek, asszonyok! – kezdte John Barton. – Mindketten eleget sétáltak már. Az én drága Marym három hét múlva gyermekágyas lesz, és ami magát illeti, Mrs. Wilson, törékeny termettel áldotta meg a sors! – Mindezt olyan kedvesen mondta, hogy senki azon meg nem sértődhetett. – Üljünk le ide, a fű már felszáradt, és nem olyan törékeny virágszálak, hogy felfázzanak. Tessék, itt a kendőm, terítsék maguk alá, nehogy bepiszkolódjon a ruhájuk; a nők erre nagyon kényesek. Maga pedig, Mrs. Wilson, ne szorongassa tovább azt a gyereket, inkább adja ide, én majd vigyázok rá addig, amíg egy kicsit megpihen itt a feleségemmel társalogva; szegénykémnek nagyon hiányzik Esther!

Az asszonyok letelepedtek, mindkét nő a férj kék pamut zsebkendőjére. Eközben a férfiak, gyerekkel a kezükben, sétára indultak. De abban a másodpercben, ahogy Barton hátat fordított nejének, átengedte vonásait a bánatnak.

– Ezek szerűit nem hallottak semmit Estherről… – állapította meg Wilson.

– Semmit, és úgy gondolom, nem is fogunk. Összeállhatott valakivel, és eltűnt. A nejem attól retteg, hogy vízbe ölte magát; hiába mondogatom neki, hogy az emberek nem az ünneplő ruhájukban fojtják vízbe magukat. Pedig Mrs. Bradshaw, tudod, aki szállást adott neki, azt állítja, hogy múlt kedden, amikor utoljára látta lemenni a lépcsőn, az ünneplő ruhájában volt. Főkötőjére szalagot kötött, és kesztyűt húzott, mint az úriasszonyok, aminek ő is szerette magát képzelni.

– Soha nem láttam nála szebb fehérnépet!

– Bizony, csinos volt a szentem. Bár ne lett volna! – tette hozzá Barton sóhajtva. – Láthatod, hogy a buckinghamshire-iek, akik itt

húzzak az igát, egészen máshogy festenek, mint a manchesteriek. Egyiknek sincs olyan rózsás pír az arcán, és egyiknek sincs olyan szénfekete szempillája, hogy még a szürke szeme is feketének tűnjön tőle, mint Esthernek és a feleségemnek! Soha nem láttam náluk szebb testvérpárt! De a szépség néha átok. Esther is olyan büszke lett, mint egy páva! Mindjárt felhúzta az orrát, ha tanácsokat próbáltam neki adni, noha nem tettem gyakran. A feleségem is elkényeztette; tudod, a korkülönbség miatt inkább volt az anyja, mint a nővére. Nagyon sokat tett érte.

– Ő biztos nem fog elhagyni – mondta a barátja.

– Az a baj a munkáslányokkal, hogy ha sok a munka, összekereshetnek annyit, hogy eltartsák magukat valahogy. Az én Marym még soha nem tette be a lábát gyárba, tehát nem aggódom. Tudod, Esther minden pénzét ruhákra költötte, amelyek kiemelték a szépségét. Olyan későn járt haza, hogy egyszer jól meg is mondtam neki a magamét. A feleségem azt hitte, le fogom tolni, pedig csak jót akartam Esthernek és a feleségemnek. Azt mondtam neki: „Tudom én, Esther, mi lesz ennek a sok cicomának, repdeső kendőnek, ékszernek a vége, meg annak, hogy az utcán császkálsz, amikor a rendes asszonyok már ágyban vannak: utcalány leszel! De ne reméld, hogy akkor megtűrlek itt, hiába vagy a feleségem húga!” Tudod, mit felelt? „Ne aggódj, John! Már itt sem vagyok, fogom a cókmókom, és megyek, egy percig sem maradok olyan házban, ahol annak neveznek, aminek te az előbb!” Felfújta magát, mint egy pulyka, a szeme meg szikrákat szórt. De amikor meglátta, hogy Mary sír (az asszony nem bírja a hangos szót a házban), odament hozzá, megcsókolta, majd megnyugtatta, hogy nem olyan rossz ő, mint amilyennek én gondolom. Ezután én is megenyhültem. Hiszen kedvelem én a csinosságát is meg a vidámságát is. Esther ezután azt mondta (és akkor egyet is értettem vele), hogy legjobb lesz, ha más fedél után néz, és csak látogatóba jár hozzánk, úgy legalább jó barátok maradhatunk.

– Szóval barátok maradtatok. Az emberek azt pusmogták, hogy kiátkoztad, és többé szóba sem álltál vele.

– Az emberek szeretik mindig sötétebbre festeni a helyzetet, mint amilyen valójában! – mordult fel John Barton. – Sokszor meglátogatott, miután elköltözött tőlünk. Egy hete, vasárnap… jaj, azon a vasárnapon teázott utoljára Maryvel. Azóta nem láttuk.

– Nem viselkedett furcsán? – kérdezte Wilson.

– Nos, nem is tudom. Így visszatekintve talán egy kicsit csöndesebb volt, asszonyosabb; sokkal kedvesebb, pirulósabb, kevésbé lázadó és hangos. Négy óra körül jött, délutáni harangszóra, a főkötőjét arra a fogasra akasztotta, amely az övé volt, amíg velünk élt. Emlékszem, mondtam is magamban, milyen csinos teremtés, ahogy egy sámlira telepedett a magát hintáztató Mary mellé, de elég szomorú látványt nyújtott. Egyszerre sírt és nevetett, olyan lágyan és kedvesen, mint egy kislány. Eszembe sem jutott volna megróni, annál inkább nem, mert az én kis Marym már a legrosszabbtól tartott. Egy kissé élesen mégis azt találtam mondani, amikor átkarolta a kis Marymet, és…

– Abbahagyhatnád már ezt a „kis Mary”-zést! Hisz lassan anyányivá cseperedik. Szerencsére inkább hasonlít a feleségedre, mint rád – szakította félbe Wilson.

– Azért „kis Mary”-zem, mert az édesanyja is Mary. De hogy szavamat ne feledjem, átkarolta a kis Marymet, és azt suttogta a fülébe csábítóan, hogy mit szólna hozzá, ha egyszer küldetne érte, és úrinőt varázsolna belőle. Ezt már nem tűrhettem, különösen, hogy a lányom fülébe súgták. Azt mondtam neki: „Jobban tennéd, ha nem beszélnéd tele a fejét ilyen zagyvaságokkal! Inkább keresse meg a kenyerét arca verejtékével, amint az Úr mondja, üresen, minden nélkül,[5] mint hogy mihaszna úrihölgy váljék belőle, aki a délelőttöt vásárlással tölti, a délutánt klimpírozással, és este úgy tér nyugovóra, hogy Isten teremtményei közül senkinek sem tett jót, csak önmagának.”

– Sohasem állhattad az urakat – mondta Wilson, egy kissé szórakozva barátja kirohanásán.

– Mit szeressek rajtuk? – izzott fel szemében a parázsló tűz, és nekilódult, úgy folytatta: – Ha beteg vagyok, eljönnek ápolni? Ha a gyerekem haldoklik (ahogy szegény Tomom haldoklott, és vértelen, remegő szája jobb ennivalót kívánt, mint amelyet én adhattam neki), hoznak neki a gazdagok bort és kalácsot, hogy megmentsék az életét? Ha hetekig dolgozom a rossz időben, és jön a tél meg a fagy meg az a metsző keleti szél, és nincs szén fűteni, az ágyon nincs takaró, és a szakadt ruhákat átütik a csontok, megosztják-e a gazdagok a javaikat

[5] Utalás Mózes első könyve 3,19-re.

velem, ahogy a vallásuk diktálná, ha nem lenne az egész egy nagy humbug? Ha a halottas ágyamon feküdnék, és Mary (az ég áldja), az ágyam mellett ülne remegve, mert hogy remegni fog, abban biztos vagyok – csuklott el Barton hangja –, megjelenne-e érte egy gazdag hölgy, hogy a házába fogadja addig, amíg el nem dönti, mihez kezdjen magával a halálom után? Nem! Hidd el, hogy a szegényen csak a szegény segít, és ne gyere most a régi mesével, hogy a gazdagok semmit sem tudnak a szegények szenvedéseiről. De ha mégis így lenne, ideje volna megismerkedniük vele. A szolgáik vagyunk, mi tettük gazdaggá őket a két kezünkkel, mégis annyira elválasztva élünk tőlük, mintha nem is egy világhoz tartoznánk, mint Lázár és a gazdag ember a példázatban.[6] Szakadék tátong közöttünk, de én tudom, hogy végül ki jut majd Isten országába – fejezte be mondatát egy mély kacajjal, amelynek a jókedvhez nem volt szemernyi köze sem.

– Nos, szomszéd, ez mind igaz lehet, de engem Esther érdekelne. Mikor hallottatok róla utoljára?

– Vasárnap este távozott tőlünk, igen kedvesen. Megcsókolta a feleség-Maryt és a lány-Maryt is (ha már nem hívhatom kis Marynek), velem meg kezet fogott. Nem gondoltuk, hogy lenne bármi is e csókok és kézfogások mögött, hiszen vidám volt a szentem. Aztán szerda este megjelent Mrs. Bradshaw fia Esther ládájával a kezében, mögötte meg az anyja állt a kulccsal. Amikor beszélgetni kezdtünk, kiderült, hogy Esther azt mondta neki, visszajön hozzánk lakni, és hogy kifizeti a heti kvártélypénzt. Kedd este egy kis batyuval (mint mondtam, a legjobb ruháit öltötte magára) távozott. Annyit vetett még oda Mrs. Bradshaw-nak, hogy nem kell sietnie a nagy ládával, elég akkor áthoznia, ha majd ideje engedi. Persze hogy azt remélte a jó asszony, hogy Esthert nálunk találja. Mindezek hallatán a feleségem felsikoltott, és ájultan esett össze. Mary elszaladt, hogy anyjának vizet hozzon, én meg annyira aggódtam a feleségem miatt, hogy nem is faggattam Mrs. Bradshaw-t Estherről. De másnap végigkérdezgettem a szomszédokat (éppúgy a mieinket, mint Mrs. Bradshaw-éit), de egyikük sem látta színét sem Esthernek, még csak nem is hallottak róla. Még egy rendőrhöz is elmentem, akivel addig soha nem váltottam szót az egyenruhája miatt, pedig elég rokonszenves férfi volt, és megkérdeztem tőle, segítene-e. Azt hiszem,

[6] Utalás Mózes első könyve 3,19-re.

körbekérdezhette a többi rendőrt, mert kiderült, hogy valaki látott egy Estherhez hasonlatos leányt egy kis cókmókkal a hátán kedd este nyolc körül a Hulme Church közelében kocsiba szállni. De mivel nem tudtuk a kocsi számát, nem nyomozhattunk tovább. Nagyon sajnálom a lányt, akit most rossz sorsa ki tudja, hova vetett, de jobban sajnálom a nejemet. Legalább annyira szerette Esthert, mint engem és Maryt, és Tom halála óta már amúgy sem a régi. Jut eszembe, ideje visszamenni, kedves feleséged már bizonyára kipihente magát.

Ahogy fürgén elindultak visszafelé, Wilson jó szomszédhoz méltó ajánlatot tett, pedig már nem is laktak egymás mellett.

– A mi Alice-ünk még mindig a Barber Street 14. pincéjében lakik. Szólj neki, bizonyára átugrik hozzátok, ha a feleséged túl magányosnak érezné magát. Én a fivére vagyok, ezért hozzátehetem, hogy szegény csak a szívével és a kezével tud segíteni. Hiába mos egész nap, nem betegedhet meg egy gyermek az utcában úgy, hogy ő ne próbáljon meg segíteni, ott virraszt mellettük, pedig hatkor már munkába kell állnia.

– Alice szegény, ezért együtt érez a szegényekkel – hangzott Barton válasza, aztán hozzátette: – Köszönöm kedves ajánlatodat, és élni is fogok vele, amikor elszólít a munka, és a kis Mary iskolában lesz. Legalább lesz valaki a feleségemmel, mert tudom, hogy aggódik. Na nézd csak, itt van Mary! – ragyogott fel az atya szeme, ahogy meglátta egyetlen gyermekét egy lánycsapatban. Csontos kamaszlány volt, tizenhárom év körüli. Ugrándozva sietett apja üdvözlésére. A férfi lelkesedése elárulta, hogy szigorú külseje lágy atyai szívet takar. A két férfi áthaladt a kapun, a lányka meg lemaradt, hogy a nyiladozó galagonyabokorról csokrot szedjen. Egy nyurga ifjú mellé lépett, és csókot akart lopni tőle:

– A régi barátság kedvéért – mondta a fiú.

– Nesze! A régi barátság kedvéért! – válaszolta a lány, akinek arca nem a zavartól, hanem a dühtől vöröslött, és lekevert egyet a fiúnak. A szóváltásra visszafordultak a férfiak. Amikor hátranéztek, kiderült, hogy a csóktolvaj nem más, mint Wilson legidősebb fia, aki a maga tizennyolc évével uralkodott kistestvérei felett.

– Ahelyett hogy itt csókolóztok és pofozkodtok, inkább vegyétek át tőlünk a gyerekeket. Nagyon fáradtak.

Mary nem kérette magát, a lányok ösztönös gyerekszeretetével és a kistestvérre való felkészülés jegyében vette át apjától a csöppséget. A Wilson fiú meg visszavedlett gyerekké, és gügyögve becézgetni kezdte az öccsét.

– Az ikergyermek nagy próbatétel a szegény ember számára – mondta félig elcsigázva, félig büszkén az apa, majd egy csókot nyomott a csöppség fejére, mielőtt átadta nagyfiának.

MÁSODIK FEJEZET

Teadélután Manchesterben

Polly, rakd fel a kannát,
Kínáld meg teával Annát!
Rakd fel a kannát, Polly,
Nem akarunk már szomjazni![7]

– Itt volnánk, asszonyok! Gondolom, már hiányoztunk! – mondta kedvesen Wilson, miközben az asszonyok felálltak, és megigazították ruháikat. Mrs. Bartonon látszott, hogy határozottan jobban érzi magát, bár azért madarat nem lehetett volna fogatni vele, de az, hogy barátnőjének elmondhatta félelmeit és gondolatait, könnyített a lelkén. Tekintete a férjére siklott, aki felajánlotta, hogy a Green Heys Fields-ről tartsanak velük a Barton házba, ahol szívesen látják Wilsonékat egy csésze teára. Az egyetlen erőtlen ellenvetést Mrs. Wilson kockáztatta meg, aki tartott attól, hogy túl későn fognak hazaérni az ikrekkel.

– Csitt már, asszony, hallod-e! – szólalt meg mosolyogva Mr. Wilson. – Úgy beszélsz, mintha ezeket a kis csirkefogókat tíz előtt ágyba lehetne dugni! Ami pedig a hideget illeti, ott van a sálad, amelybe az egyik kölyök fejét bebugyolálhatod; melegebb lesz ott neki, mint csibének a kotlós szárnya alatt. A másikat meg majd a zsebemben viszem haza, ha kell. Inkább, mint hogy visszautasítsak egy ilyen invitálást, ha már oly távolra keveredtünk Ancoatstól.

– Szívesen kölcsönadok egy másik kendőt – ajánlotta Mrs. Barton.

– Minden jobb annál, mint hogy ne fogadjuk el a meghívást!

Miután döntésre jutottak a kérdésben, a kis csapat hazaindult. Számtalan rendezetlen és teljesen egyforma utcán haladtak át, csoda, hogy nem tévedtek el. Barátaink egyetlen lépést sem vétettek el, ahogy egyik sarkon befordultak, a másikon ki, míg végül beléptek egy kövezett kis udvarra, amely a házak mögött nyílt. Egy árok szelte ketté, amely a mosdó-, és mosóvíz elvezetésére szolgált. Az udvarban lakó asszonyok

[7] Részlet egy mondókából.

éppen a ruhákat szedték be: főkötőket és ágyneműket. Még szerencse, hogy a kis csapat csak most érkezett. Ha előbb jönnek, nem győztek volna hajolgatni, hogy arcon ne csapja őket valamelyik nedves ruha. Bár a mezőn még korainak tűnt az idő, itt, az összezsúfolt házak között meghúzódó árnyaknak és ködöknek köszönhetően öreg estének látszott.

Wilsonék nem győztek köszöngetni az asszonyoknak, akikkel nemrégiben még egy udvarban laktak.

Egy rozoga ajtó mellett két fickó álldogált, akik miután a fiatalabb Mary elhaladt mellettük, hangosan és udvariatlanul megjegyezték:

– No nézd csak, Polly Bartonnak udvarlója akadt!

Nem volt kétséges, hogy e szavakkal a fiatalabb Wilsonra utalnak, aki lopva a lányra nézett, mert kíváncsi volt, mit szól a feltételezéshez. A lányban fiatalos düh lobbant, de szó nélkül hagyta a megjegyzést.

Mrs. Barton előhalászta a zsebéből a kulcsot, és beléptek a lakásba. Tökéletes sötétség uralkodott odabent, leszámítva egy fényes pontot, amely akár egy macska szeme is lehetett volna, de valójában a tűzhely mélyén, a hamu alatt pislákoló parázs volt. Mr. Barton megpiszkálta a tüzet, s hamarosan fény és melegség öntötte el a ház minden szegletét. Ezután Mrs. Barton egy gyertyát nyújtott a lángok közé, és elégedetten egy keskeny gyertyatartóba helyezte, bár a gyertya sárga fénye alig érvényesült a tűz vörös lobogása mellett, majd vendégszerető pillantással nézett körbe. A lakás elég nagy és meglehetősen kényelmes volt. A bejárati ajtó mellett egy hosszúkás ablak volt széles párkánnyal. Az ablak két oldalán kék-fehér kockás függönyök lógtak, amelyeket hamarosan behúztak, hogy a barátok háborítatlanul élvezhessék egymás társaságát. A párkányon egy elburjánzott muskátli zöldellt, és akadályozta a belátást. Az ablak és a tűzhely között a sarokban egy szekrény állt, megrakva tányérokkal, csészékkel és más dísztárgyakkal, amelyeket nehéz lett volna megnevezni, ahogy azt sem lett volna könnyű kitalálni, tulajdonosuk miért nem tud nélkülük élni. Közéjük tartozott az a háromszög alakú üvegtárgy, amelybe a késeket és a villákat lehetett rakni, hogy ne koszolják össze a terítőt. Egy biztos: Mrs. Barton büszke volt a csecsebecséire, különben nem hagyta volna nyitva a szekrényajtót, és nem nézett volna ilyen elégedett és boldog tekintettel a tárgyakat megpillantó vendégeire. Az ajtó és az ablak túloldalán volt a lépcső, amely két másik ajtóhoz vezetett. Az egyik, a tűzhely közelében lévő,

egy sötét konyhába nyílt, ahol az afféle piszkos munkákat végezték, mint a mosogatás. A polcai kamraként és raktárként szolgáltak. A másik ajtó, az alacsonyabb, egy széntároló felé, a lépcső alatti lejtős beugróba nyílt, ahol az a tarka olajos rongy is hevert, amelyet a tűzhelyhez használtak. A lakás tömve volt bútorokkal (jelezvén, hogy a gyárakban is jártak hajdan jobb idők). Az ablak alatt egy komód állt három mély fiókkal. A kandallóval szemben egy asztalt lehetett látni, azt a fajtát, amelyet Pembroke-nak neveznek, csak ez olcsó puhafából készült, így igazán nem tudom, megilleti-e ez az elegáns név e szerény alkotmányt. Az asztalon világoszöld tál állt, nekitámasztva a falnak, az oldalán skarlátszínű virágok ölelkeztek. A kandalló lángjainak táncát vígan tükrözte vissza (a gyermekek kedvence lehetett), és nagyban hozzájárult a lakás eme részének színeihez. Egy karmazsinpiros, szintén japán stílusú teásdoboz állt mellette. A komód melletti sarokban egy kerek, agyonhasznált asztal egyensúlyozott egyetlen, a föld közelében többfelé ágazó lábán. Ha mindehhez még hozzáképzelik a kopott, de tiszta mintákat a falon, valamelyest maguk elé festhetik, milyen is volt John Barton otthona.

A tál hamar lekerült a szekrényről, és megkezdődött a csészék és csészealjak vidám csörgése. Miután megszabadultak a felöltőktől, a család Maryvel együtt az emeletre ment. Hosszas suttogás és pénzcsörgés következett. Wilsonék udvariasságból igyekeztek nem odafigyelni, hiszen tudták, hogy mindez a vendéglátáshoz tartozik. A vendéglátáshoz, amelyet Bartonék olyan szívesen ajánlottak fel, amikor rájuk került a sor. Gyorsan a gyerekkel kezdtek el foglalkozni, amíg Mrs. Barton utasításokat adott Marynek:

– Szaladj el, kicsim, csak ide a sarokra, és vegyél Tippingéktől néhány tojást (egy pennybe kerül darabja, öt penny elég lesz). Kérdezd meg, van-e sonkájuk, egy fontnyit vegyél, ne többet!

– Miért nem kettőt, asszony, ne légy zsugori! – szólalt meg a férj.

– Legyen akkor másfél! Cumberlandit hozz, mert Wilson odavalósi, biztos örül majd a hazai íznek… És Mary – szólt az elinaló lány után –, hozz egy pennyért tejet is, meg egy vekni kenyeret, de legyen rá gondod, hogy friss legyen, és… és… ennyi elég lesz, Mary.

– Dehogy lesz elég! – vágott közbe a férj. – Hozz a teába hét pennyért rumot a Grapesből. És látogasd meg Alice Wilsont, a fivére azt mondja,

ott lakik a saroknál, a Barber Street 14. alatt – fordult feleségéhez. – Hívd meg őt is teára! Biztos vagyok benne, hogy szeretné látni a fivérét, nem beszélve Jane-ről és az ikrekről.

– Jó ötlet! Hozhatna magával néhány csészét és csészealjat is. Nekünk csak három van, de hatan vagyunk.

– Jem és Mary majd egy csészéből isznak, ne aggódj!

Mary, bár ennek nem adott hangot, ki nem állhatta a gondolatát sem annak, hogy egy csészéből igyon Jemmel. Elhatározta, tesz róla, hogy Alice ne csészék és alátétek nélkül állítson be.

Alice Wilson csak nemrégiben tért haza. Odakint járt a réten, és gyógyfüveket gyűjtött italokhoz és elixírekhez. A rendes foglalkozása mosónő volt, de felbecsülhetetlen érdemeket szerzett az ápolónőség terén is, s e képességét azzal koronázta meg, hogy kiválóan ismerte az erdő-mező gyógynövényeit. Az olyan szép napokon, mint amilyen ez is volt, ha nem akadt más tennivalója, nyakába vette a vidéket, és addig ment, amíg a lába bírta. Aznap árvacsalánnal megrakodva tért haza, és miután meggyújtotta a gyertyát, első dolga volt, hogy felakasztgassa szárítani szerzeményét szuterénje különböző sarkaiban. A szoba makulátlan tisztaságot árasztott. A szerény ágy fejtámlájánál kockás függöny lógott, a fehér falak által behatárolt tér egy személynek éppen elegendő volt. A téglapadló ragyogott a tisztaságtól és a soha fel nem száradó nedvességtől. A pinceablak egy belső udvarra nézett. Az alsó része, ahol az utcagyerekek köveket dobálhattak volna be, egy külső spalettával volt védve, és árokparti meg mezei virágokkal volt furcsán díszítve a legkülönfélébb fajtákból. Azokból, amelyeket közönségesnek szoktunk nevezni, és nem is tudjuk, hogy hatásuk éppúgy használható jóra, mint rosszra, és hogy a szegények éppen ezért milyen gyakran használják. A szoba tele volt aggatva efféle illattalanul száradó gyógynövényekkel. Az egyik sarokban egy széles polc állt, régi deszkákból ácsolva, amelyen Alice féltett kincseit tartotta. Kis porcelánkészlete a kandallópárkányon állt, ahogyan a gyertyatartó és a gyufásdoboz is. Akadt a szobában egy szekrény is, amelynek aljában a szenet tárolta, a tetején a zabdarás tálja, a serpenyője, a teáskannája és egy kis bádoglábas sorakozott. Utóbbit üstként használta, de ebben főzte azokat az elixíreket is, amelyeket a beteg szomszédok oly nagyra értékeltek.

Mivel elcsigázta a sok gyaloglás, és igen átfázott, éppen a kandallóban próbálta meggyújtani a nedves szenet a félig kiszáradt ágakkal, amikor Mary bekopogott.

– Jöjjön be! – kiáltotta Alice, majd amikor eszébe jutott, hogy az ajtót bezárta már éjszakára, sietve kinyitotta.

– Te vagy az, Mary?! Hogy megnőttél, mióta utoljára a testvéremnél láttalak! – világított gyertyájával a lány arcába. – Gyere be, leányom!

– Kérem – hadarta lélegzetvétel nélkül Mary –, anyám küldött, hogy hívjam át teázni, és feltétlenül hozza magával a teáskészletét is, mivel George és Jane Wilson van nálunk vendégségben az ikrekkel és Jemmel. Kérem, tessék sietni!

– Ez igazán nagyon kedves, és jó szomszédhoz méltó. A meghívást köszönettel elfogadom. Mondd, Mary, van otthon csalánotok az italhoz? Ha nincs, azt is viszek át.

– Nem, biztos vagyok benne, hogy nincs – vágta rá Mary, és a tizenhárom éves lányok lelkesedésével már rohant is, hogy körútja sokkal érdekesebb részét, a vásárlást elvégezze. Minden ment, mint a karikacsapás. Egyik kezében egy flaska rummal és a doboz tojással, a másikban a kiváló minőségű, fehér és vörös, füstölt cumberlandi sonkával, amely papírba volt csomagolva, elindult hazafelé.

Otthon aztán már javában a sonkát sütötte, mire Alice is befutott. Miután az idős asszony kiválogatta a csalánt, eloltotta a gyertyát, bezárta maga mögött az ajtaját, és sajgó lábakkal elindult Bartonék felé. Az ő szerény hajlékához képest Bartonék lakása csupa kényelem volt. Nem is mert arra gondolni, hogy összehasonlítsa a kettőt. Bőrén érezte a kandalló meleg sugárzását, látta a fényt, amely betöltötte az egész lakteret a legutolsó sarokig, orrában érezte az ínycsiklandozó illatokat, és hallotta a kannában felforró víz meg a sülő sonka sercegésének meghitt hangját. Régimódi meghajlással csukta be az ajtót, és szeretettel fogadta fivére túláradó és meglepett örömét.

Most, hogy minden elkészült, végre helyet foglalhattak. A főhelyre, a kandalló jobb oldalán lévő hintaszékbe Mrs. Wilson és az egyik iker ülhetett. Velük szemben, egy karosszékben az apa foglalt helyet a másik ikerrel, akinek sírását tejbe mártott kenyérrel próbálta csillapítani – nem sok sikerrel.

Mrs. Barton tudta, mi az illem, ezért egy kis asztal mellett állva teát készített, bár szíve szerint inkább lett volna a lánya mellett, hogy felügyelje a sonkasütést. Idegesen pillantgatott a sonkaszeleteket forgató és a tojásokat törő Mary felé, aki egy cseppet sem látszott kételkedni önnön rátermettségében a konyha frontján. Jem félszegen a szekrénynek támaszkodott, és kurtán-furcsán válaszolt csak nénikéje kérdéseire, amelyek – legalábbis a fiatalember szerint – lefokozták őt kisfiúvá. Jem kész fiatalembernek tartotta magát, ami igaz is volt, hiszen tizennyolcadik éve betöltésétől csak két hónap választotta el. Barton a kandalló és a teázóasztal között ingázott. De nem tudott elszakadni a feleségétől, akinek az arca időnként elpirult és összerándult, mintha fájdalmai lennének.

A tálalás megkezdődött. Villák és kések, csészék és tányérok csörömpöltek, és e csörömpölések között csak félve húzódtak meg az emberi hangok, mert az éhség beléjük fojtotta a szót. De Alice mégis szólásra emelkedett, kezében teáscsészéjével:

– A távol lévő barátokra! A barátok még találkozhatnak az életben, de a hegyek sohasem.

Köszöntése ügyetlenül érzelmesre sikeredett, ezt ő is érezte azon nyomban. Szavai mindenkiben a távol lévő Eshter képét idézték fel, különösen Mrs. Bartonban, aki letette villáját, és el sem tudta volna rejteni az arcán végiggördülő könnyeket. Alice legszívesebben leharapta volna a nyelvét.

Ezzel alaposan elrontotta az estét; hiába próbált aztán mindenki a legkülönfélébb jó tanácsokkal szolgálni. Azon voltak, hogy Mrs. Bartont megvigasztalják, és másról beszélni sem lehetett, amíg az asszony könnyei forrón peregtek, így nem csoda, ha George Wilson és családja korábban távoztak a tervezettnél, de előtte – a balsikerű tószt ellenére – még hangot adtak reményüknek, hogy az efféle összejövetelek eztán gyakrabban esnek meg közöttük. John Barton sietett kifejezni mélységes egyetértését, és hozzátette, mihelyst felesége jobb bőrben lesz, újból sort kerítenek egy meghívásra.

„Jobb lesz, ha akkor majd otthon maradok, nehogy elrontsam az estét” – gondolta Alice, és Mrs. Bartonhoz lépett, akinek a kezét már-már alázatosan szorította meg:

– Nem is tudja, mennyire bánom, amit mondtam!

Legnagyobb meglepetésére, amely könnyet csalt a szemébe, Mrs. Barton átölelte és megcsókolta a bűnbánó Alice-t.

– Nem akart semmi rosszat, én viselkedtem nevetségesen. Csak ez az Esther-ügy annyira megvisel, azt sem tudom, hol lehet. Jó éjt, és ne fájjon a feje az este miatt! Isten áldja, Alice!

Alice-nek még nagyon sokszor eszébe jutott ez az este élete folyamán, és Mrs. Barton kedves és bölcs szavait minden alkalommal áldotta magában.

– Jó éjszakát, Mary, és az isten áldja magát is! – mondta a háziaknak búcsúzóul az öregasszony.

HARMADIK FEJEZET

John Barton szívfájdalma

Jön a reggel szomorún, sápadtan,
Hideg, korai esőkkel –
Szemeit e lány lehunyja lassan.
Más reggelre ébred ő fel.

THOMAS HOOD[8]

Az éjszaka közepén Bartonék egyik szomszédját mély álmából, megérdemelt pihenéséből kopogtatás riasztotta fel, amelyet először álma részének vélt. Mivel a kopogtatás nem illant el az álommal, a szomszédasszony kikászálódott az ágyából, és kinyitotta az ablakot:

– KI van odakint?

– Én, John Barton! – felelte izgatottságtól szinte remegő hangon a férfi. – A feleségem vajúdni kezdett! Menjen át hozzá, amíg elszaladok orvosért, mert nagyon rossz állapotban van a szentem!

Az asszony kapkodva öltözködni kezdett, még az ablakot is nyitva hagyta, és már hallotta is a vajúdó nő kiáltásait, amelyek fölverték az udvar éjszakai csöndjét. Öt perc sem telt belé, és az asszony már Mary ágya mellett állt, aki szinte élőhalottként feküdt. Halálosan sápadt arca nyugodtnak tűnt, szemei szárazon izzottak, s először hangot sem adott, csak a fogai kocogtak a félelemtől.

Aztán kitört belőle újra a szörnyű kiáltás.

Nagyon sokáig tartott, amíg az orvos meghallotta a csengetést, még tovább, amíg eljutott a tudatáig, hogy ki és miért is zavarja éjszakai nyugalmát. Aztán arra kérte Bartont, hogy várja meg, amíg magára kap valamit. Attól tartott ugyanis, hogy vezető nélkül nem találna el a megadott házhoz. Barton türelmetlenül topogott az ajtóban, amíg az orvos elkészült, azután olyan megveszekedett iramban vágtatott haza, hogy az orvos többször is arra kérte, lassítson.

– Ilyen rossz állapotban van? – kérdezte.

---

[8] Részlet Thomas Hood (1799-1845) angol költő *The Death Bed* című verséből.

– Soha nem láttam még rosszabban! Nagyon szenved – válaszolta John, aki akkor még nem tudta, hogy felesége megszabadult a szenvedéstől – örökre. Az udvar csendes volt, nem verte fel többé kiáltozás.

Johnnak nem volt ideje a fülelésre. És arra sem, hogy udvariasan gyertyát gyújtva mutassa az utat – amelyet ő olyan jól ismert – az orvosnak, miután kinyitotta az ajtót. Két perc múlva már halott felesége ágya mellett állt, annak az asszonynak az ágya mellett, akit szívének minden dobbanásával szeretett. A doktor a kandalló pislákoló fénye mellett kapaszkodott fel a lépcsőn, és szembetalálta magát a lesújtott szomszédasszonnyal, akitől hamarosan megtudta, mi történt.

Szokásos macskajárásával megközelítette a törékeny testet, amelyet már senki sem zavarhatott. A lánya mellette térdelt, és anyja ruhájába temette arcát; szinte a szájába tömte a szövetet, mintha azzal akarta volna elnyomni fuldokló zokogását. Barton megdöbbenve állt. Az orvos suttogva kérdezett néhány dolgot a szomszédtól, majd a férfihoz lépett:

– Menjen ki! Tudom, hogy ez egy nagy csapás, de viselje férfi módjára. Eredjen!

A férfi gépiesen lebotorkált, és lerogyott az első székbe. Nem sok jóval kecsegtethette magát. A halál túl nyilvánvalóan írta üzenetét a felesége arcára. De amikor valami szokatlan zajt hallott odafentről, mégis felparázslott benne az az esztelen remény, hogy a felesége nem halt meg, csak elájult, csak rohamot kapott, vagy ki tudja mit – csak ne legyen halott! Csak ne legyen halott! És már indult is volna fölfelé, amikor az orvos óvatos, nyikorgó lépteit meghallotta a lépcsőkön. Aztán a remény utolsó szikrája is kialudt a lelkében.

– Nem lehetett rajta segíteni, összeomlott a sokktól – kezdte az orvos, és ebben a stílusban is folytatta. De szavaira a férfi nem tudott figyelni, egyszerűen csak beengedte az emlékeibe, hogy valamikor majd előhúzza onnan őket, hogy az értelmüket is megértse majd valamikor enyhébb időkben. Az orvos átérezte a férj helyzetét, és fölöttébb sajnálta a férfit. Aztán álmosan elbúcsúzott tőle, másban úgysem segíthetett. Mivel Barton még a köszönésére sem válaszolt, egyedül lépett ki az ajtón. Barton csak ült ott, mozdulatlanul és némán, akár egy fa vagy egy szikla. Csak hallgatta a föntről érkező zajokat, és tudta, mi mit jelent. Hallotta, ahogy kihúzták a komód fiókját, amelyben a felesége a ruháit tartotta.

Látta lejönni a szomszédasszonyt, aki szappanért és vízért indult. Tudta, mit miért keres, de nem szólt, még csak a segítségét sem ajánlotta föl. Végül elment az asszony, de előbb még néhány vigasztaló szót szólt a magába roskadt férfihoz, aztán Maryről mondott valamit, de földúlt állapotában Barton meg nem tudta volna mondani, melyik Maryről is beszél.

Megpróbálta felfogni – elfogadni, hogy megtörténhetett. De gondolatai messze jártak, a távoli múltban kóboroltak. Eszébe jutott, amikor még csak udvarolt a lánynak; ahogyan az első alkalom is, amikor megpillantotta a félénk, falusi szépséget, akinek a termete túl törékeny volt a gyári munkához, amelyet éppen kitanulni igyekezett. Felidézte az első ajándékot, amelyet majdani feleségének adott: egy gyöngy nyakláncot, amely már régen valamelyik fiók mélyén hever, arra várva, hogy a kis Mary megörökölje. Hirtelen megmagyarázhatatlan kíváncsiság vett rajta erőt, és már állt is fel, hogy meggyőződjön róla, megvan-e még. Mivel akkor már jócskán benne jártak az éjszakában, a kandalló tüze kialudt, és gyertyájuk sem volt. A férfi keze beleütközött az egymásra halmozott csészékbe, amelyeknek elmosását felesége az ő kérésére halasztotta másnap reggelre – estére nagyon elfáradtak mindannyian. A mosogatás egyike volt a mindennapok azon apró feladatainak, amelyek most egyszeriben különleges többlettel teltek meg, hiszen feleségét soha többé nem látja majd otthonukban szorgoskodni. Végiggondolta az asszony mindennapos feladatait, és a tény, hogy nejét már sohasem látja bevásárolni vagy főzni, könnyeket csalt a szemébe, és felzokogott.

Mary gépiesen segített a szomszédnak előkészíteni a halottat. Aztán, amikor a szomszéd megcsókolta, és kedves szavakat súgott neki, kibuggyantak szeméből a könnyek, de a gyász kitörő sírását akkorra tartogatta, amikor majd újra egyedül lehet. Miután az asszony elment, csendben becsukta utána az ajtót, majd az ágyhoz lépett, amely mellett az imént térdelt, és fájdalmának minden szenvedésével rázni kezdte. Csak hajtogatta egyre ugyanazokat a szavakat; ugyanazokat a hiábavaló, megválaszolatlan szavakat, amelyeket ahhoz címzett, aki már nincsen többé:

– Anyám, anyám, ugye, nem halt meg?! Ó, anyám, anyám…

Amikor eszébe jutott, hogy fájdalmas kitörésével talán zavarja az apját, elhallgatott. Minden csendes volt. Az átváltozásában is ismerős arcra tekintett, aztán lehajolt, hogy megcsókolja. A hideg, dermedt bőr érintésétől összerándult a szíve. Majd engedve hirtelen gondolatának, fogta a gyertyát, és fülelni kezdett. Akkor hallotta meg először apja gyászos sírását. Halkan és sebesen lesurrant, majd melléguggolt, és megcsókolta apja kezét. Barton a veszteség csillapíthatatlan zokogásában először észre sem vette. De amikor meghallotta a lánya éles, síró jajgatását (amelyet a lány immár nem tudott magába fojtani), nyugalmat erőltetett magára.

– Most már csak mi ketten maradtunk egymásnak, gyermekem. Ő elment.

– Ó, apám, mit tehetek magáért? Mondja el, megteszek mindent!

– Tudom, hogy mindent megtennél. Legelőször is azt kérem, hogy ne kínozd magad halálra a fájdalommal. Most menj, és feküdj le, mint egy jó kislány, hiszen az vagy.

– Ne kérje, hogy magára hagyjam!

– Pedig ezt kell tenned; menj az ágyba, és próbálj meg aludni, hiszen éppen elég teendő vár ránk holnap, s fájdalom, amelyet el kell viselnünk.

Mary felállt, megcsókolta apját, és szomorúan felvonult kis szobájába. Át sem öltözött, úgy vetette magát az ágyra, mert biztos volt benne, hogy úgysem jön álom a szemére, de tíz perc múlva a gyász heve megadta magát az álom önkívületének.

Bartont felrázta a lány megjelenése, mely kirángatta őt a feneketlen fájdalomból és kábulatból. Most már képes volt arra is, hogy végiggondolja a következő napokat: a temetést, a munkába való visszatérését. A múlt esti vendéglátás felemésztette kevéske pénzüket, így hamarosan ismét meg kellett jelennie a gyárban. A temetés költségei biztosítva voltak, mivel Barton tagja volt a temetési társaságnak. Ilyesmik jutottak eszébe meg az orvos szavai, majd keserű szájízzel gondolt a csapásra, amelyet szegény neje számára szeretett testvérének titokzatos eltűnése okozott. Magában átkozta Esthert, könnyűvérűségét, felelőtlenségét, amelyeknek egyenes következménye volt a mostani tragédia, legalábbis Barton szerint. Ezelőtt csak szánni tudta a lányt, és nem értette a viselkedését, de szíve immár örökre bezárult Esther előtt.

Azon az éjszakán Barton életéből eltűnt az a lény, aki a legjobb hatással volt rá. A kapcsolat, amely az emberiség jobbik feléhez fűzte, lazulni kezdett. Lassacskán a szomszédok is észrevették, hogy egészen megváltozott. Most már nem kellett neki alkalom sem, hogy átadja magát a mélabúnak vagy a szigorúságnak – e kettő szinte alaptermészetévé vált, s csak még önfejűbb lett. De Mary ebből nem sokat érzett. Apát és lányát szorosan egymáshoz fűzte az a titokzatos kötelék, hogy mindkettőjüket egy olyan valaki szerette, aki immár nincs az élők sorában. Míg másokkal a férfi nyers volt és hallgatag, Maryt meleg szeretetben részesítette. A lány sokkal önállóbb lett, mint a kortársai, de másban is különbözött tőlük. Ezt részben megváltozott helyzetük számlájára lehetett írni. Ő kezelte a pénzt, és minden ház körüli teendőt az ő döntése határozott meg. Apja, bízván lánya kivételesen éles eszében, abba sem szólt bele, hogy lánya milyen köröknek válik tagjává, és mikor látogatja őket. Nem mintha Mary is olyan tisztán látott volna e kérdésekben, mint az apja, akinek szívét-lelkét ez töltötte ki. Tudta, hogy csatlakozott bizonyos társaságokhoz, és lelkes tagjává vált a szakszervezetnek. De egy lány, különösen Mary korában, habár anyja halála óta immár eltelt egy-két év, még nem igazán érezhette a munkaadók és munkavállalók között feszülő ellentéteket – az iparnegyedek örökös problémáját –, melyek, ha néha eltűnni látszanak is, mindig újult erővel bukkannak föl, különösen a szűkösebb években, jelezve, hogy a hamu alatt tovább izzik a parázs.

Ezek közé az emberek közé tartozott John Barton is. Szegény takácsok számára mindig dühítő volt végignézni, ahogy a munkaadójuk egyre nagyobb házakba költözik, amíg végül egy palotában köt ki; vagy azt, amikor kivonja a pénzét a vállalatból, esetleg eladja a gyárát, csak hogy egy vidéki birtokra költözhessen. Eközben a munkás, aki úgy gondolja, hogy ő és a sorstársai e gazdagság előállítói, filléres gondokkal küszködik, és alig tud kenyeret adni gyerekei szájába, annyira alacsonyak a bérek, annyira rövid munkaidőben foglalkoztatják, már ha egyáltalán jut még neki munka. Hiszen értette ő – vagy legalábbis érteni vélte –, hogy ha a piac pang, nem tudják eladni a megtermelt árut, következésképpen termelni sem kell többet. De sokkal jobban megértette és elviselte volna e nehézségeket, ha úgy látja, hogy a munkaadók is osztoznak a szenvedésükben. De a gyártulajdonosok éppen olyan jól

éltek, mint azelőtt, és ez dühítette, vagy ahogy mondani szokta: ez paprikázta fel legjobban. A takácsok és a fonók kunyhói üresek voltak, mert pincékbe vagy kis szobákba kellett költözniük családostul, míg a paloták tovább virultak. Az utcákon kocsik száguldoztak, a koncerteken telt ház volt, és a luxuscikkeket árusító boltok sem kongtak az ürességtől. Szegény munkanélküli aztán a városban őgyelegve láthatta mindezt, és eszébe juthatott sápadt, mindent tűrő felesége odahaza, meg a síró gyerekek, akik hiába kérnek újabb falatot. Eszébe jutott mindazon ismerősei romló egészsége és lassan hervadó élete, akik fontosak voltak a számára. Az ellentét túl nagy volt. Miért csak őt viseljék meg a rossz idők?!

Tudom, hogy a dolgok ennél bonyolultabbak, és az igazság nem egészen itt bújik meg, mindössze azt akartam kifejezni, amit ezek a munkásemberek gondolnak és éreznek. Az is igaz, hogy az újabb felvirágzás elhomályosítja majd előrelátásukat, akár egy gyermekét, csitítja az elégedetlenkedő morgolódást, és befogja szemüket.

Ezek között az emberek között azonban akadnak elszántabb lelkűek is, akik panasz nélkül viselik el az ínséget, de soha egy percig sem felejtik el, hogy kik tehetők felelőssé a szenvedésért, legalábbis saját meggyőződésük szerint.

Ilyen ember volt John Barton is. A szülei szenvedtek; anyja belehalt a nincstelenségbe. Ő maga jó munkásember volt, és mint ilyen, nem is kellett volna aggódnia a betevője miatt. Így nem is sokat rakott félre – önhittség volt talán, vagy az előrelátás hiánya, de biztos volt benne, hogy képes előteremteni a létfenntartásukhoz szükséges javakat. De a munkaadója egy nap tönkrement, és elbocsátotta munkásait. Azon a kedd reggelen, amikor Mr. Hunter leállította a gyárat, Barton zsebében csak néhány shilling csilingelt. De hitt benne, hogy nem sokáig fog tartani az ínség, és mielőtt hazament volna, végigjárta a gyárakat, állást kérve. Ám a válság jelei – a csökkentett munkaidő és az elbocsátások – minden üzemben éreztették hatásukat. Így esett meg, hogy Barton hetekre munka nélkül maradt, és kölcsönökből élt. Akkoriban történt, hogy Barton szeme fénye, egyetlen kisfia, szeretetének sarkcsillaga skarlátos lett. A nehezét akkor szerencsésen átvészelte, de az élete továbbra is hajszálon függött. Az orvos minden tanácsa a jó táplálkozásra alapozott, amelynek segítségével a szervezetnek fel kellett

volna erősödnie abból az állapotból, amelybe a láz nyomán került. Barton azt hitte, az orvos gúnyt akar űzni belőle, hiszen az egész házban nem volt annyi élelem, hogy legalább egyikőjük rendesen meguzsonnázhatott volna belőle. Barton újabb hitelt kért a boltostól, de az nem tudott többet adni, mert a válság őt is elérte. Akkor arra gondolt, hogy ilyen helyzetben lopni sem bűn, és lopott is volna, ha abban a néhány napban, amíg gyermeke még élt, lett volna rá lehetősége. Ő is farkaséhes volt, de belsejét az a fájdalom és aggodalom töltötte ki, amelyet haldokló gyermeke miatt érzett. Csak állt az egyik minden luxussal hivalkodó kirakat előtt: őzhússzeletek, Stilton sajtok és formába öntött zselék – még egy átlagos járókelő szájában is összegyűlt volna tőlük a nyál. És akkor a boltból kilépett Mrs. Hunter! A kocsijához igyekezett, nyomában a megrakott boltossal, mert Mrs. Hunter vacsorát adott aznap este. A kocsi ajtaja becsapódott, és elhajtottak. Barton a dühtől fújtatva tért haza, de fia addigra már halott volt.

Ilyen előzmények után nem nehéz elképzelni azt a bosszúvágyat, amelyet a tőkések iránt érzett. Bartonnak nem volt szüksége azokra, akik szóban vagy írásban előszeretettel szították ezeket az ellentéteket a munkásosztály körében, azokra, akik tudják, hol és mikor keltsenek lázadást, és tudásukat használni is akarták könyörtelenül bármelyik oldal érdekében.

Mary a saját útját járta, minden nappal határozottabb lett, és szépsége is egyre ékesebben tündökölt. Eközben apja nem egy szakszervezeti ülésen elnökölt. Munkásképviselők barátja lett, maga is küldött akart lenni, egy chartista,[9] hogy az ügy érdekében mindent megtegyen.

Ám most jobb idők jártak, és felmerülő kérdéseik inkább elméleti jellegűek voltak. A leggyakorlatiasabb gondolatai lánya körül forogtak, akit tanulónak akart beadni egy ruhaszalonba. A gyári munkát több okból sem tartotta lányhoz méltónak.

Marynek kezdenie kellett magával valamit. A gyári munka szóba sem jöhetett, így két lehetőség kínálkozott: szegődjön el szolgálónak, vagy tanulja ki a szabóságot. Az első lehetőség ellen Mary egész valójával

---

[9] Chartizmus: a nemzetközi munkásmozgalom történetének első szervezett tömegmozgalma, amelyet az angol munkások hoztak létre a nehéz gazdasági helyzet és politikai jogfosztottságuk elleni tiltakozásul. Nevét az 1838-ban közzétett People's Charterről, az ún. Népchartáról kapta.

tiltakozott. E tiltakozásával akár ki is vívhatta volna apja nemtetszését, ha John Bartonnak nem lett volna ellenére az elválás gondolata, hiszen lánya volt szívének egyetlen lakója; rajta kívül nem akadt, aki felverhette volna otthonának némaságát. Az is igaz, hogy a magasabb társadalmi osztályokkal szembeni ellenérzései a szolgálólányi státuszt egyenlővé tették a szolgaság egy válfajával, amely egyfelől természetellenes igényeket gerjeszt, másfelől megfosztja az embert a napközbeni szabadidő és a nyugodt éjszakai pihenés jogától. Hogy túlzásnak ítélhető ellenérzéseinek volt-e alapja, döntse el az olvasó.

De egy biztos: Mary tiltakozása a szolgálósággal kapcsolatosan sokkal józanabb alapokon nyugodott. A három éve tartó függetlenséget – mert bizony ennyi év telt el anyja halála óta – már annyira megszokta, hogy nem igazán tudott volna olyan szabályokhoz alkalmazkodni, mint amiket a napirend vagy a munkatársak indokolnak, és berzenkedett volna az ellen is, ha az úrnője szabja meg, milyen ruhát is illik viselnie. Aztán a pletykálkodás női privilégiumáról is le kellett volna mondania, amelyet a vidám szomszédokkal folytatott, hogy olyasvalakit szolgáljon éjt nappá téve, aki a padlásra jár mosolyogni. Emellett ott volt még a titokzatos körülmények között eltűnt, és sokszor felemlegetett nagynéni, Esther is, aki tudat alatt is hatással volt rá. Mary sejtette magáról, hogy szépsége nem átlagos. A gyárak népe az üzemekből kiömölve nem köntörfalaz, megmondja az igazat nyíltan minden szembejövőnek, legyen szó bármiről, így Mary hamar tudomást szerzett saját szépségéről. Ha nem akarta volna meghallani ezeket a megjegyzéseket, akadt még elég fiatalember Mary saját osztályából, akik a szép takácslány láttán nem rejtették véka alá véleményüket az utcán. Különben is, egy tizenhat éves lány tudja, hogy csinos-e vagy sem, és ehhez számára nem is szükségeltetik külső megerősítés. Ezzel a tudattal már korán elhatározta, hogy szépségét latba vetve úrinő válik belőle, és tagja lesz annak a társadalmi osztálynak, amelyet apja a leginkább gyűlöl, és amelyhez az eltűnt Esther – legalábbis Mary meggyőződése szerint – minden bizonnyal tartozik. Amíg egy szolgát gyakran lehordanak, piszkos, és ráadásul mindenkinek csak szolga marad, aki az ura házába érkezik, addig egy ruhaszalon tanulójának – Mary így gondolta – adnia kell a megjelenésére. A keze nem lehet koszos, és arcát nem piszkolhatja be nehéz munkában. Mielőtt elmondanám, hogy Mary

gondolatai és álmai mennyire képtelenek voltak, és ezzel jóvátehetetlenül csorbítanám érdemeit a szemükben, gondoljanak arra, hogy egy tizenhat éves lány álmai mennyire butácskák, származzon bármilyen osztályból, jöjjön bármilyen körülmények közül. Az apa és lánya, ahogy említettem is az előbb, megegyeztek abban, hogy Mary szabótanoncnak áll. A lány ambíciói arra késztették vonakodó apját, hogy a leghíresebb szabóműhelyekben kilincseljen, és elmondja, lánya milyen lelkiismeretesen és alaposan látná el munkáját. Ám a szalonok magas tandíjat kértek – persze tudhatta volna ezt anélkül is, hogy egy munkanapját rááldozza a kilincselésre. Igencsak felháborodott, ám ha magával viszi a lányát is, bizonyára sikeresebb lett volna körútja. Ha látták volna Mary szépségét, a szabóműhelyek versengtek volna érte, hiszen kin állhatna szebben a ruha, mint őrajta? Ezután következtek a másodosztályú szalonok, de ugyanúgy dolgavégezetlen maradt. Minden pénz kérdése volt, azzal pedig nem rendelkezett. Csüggedten és dühösen esett haza késő este, kijelentve, hogy az egész napja nem volt több időpocsékolásnál. Különben is, a ruhakészítés meglehetősen kellemetlen munka, meg sem érdemes tanulni. Mary látta, hogy nem áll jól a szénája, ezért másnap maga vette nyakába a várost; apja úgysem hagyhatott ki újabb munkanapot. És mielőtt beesteledett volna (az előző nap hozománya annyi volt, hogy ő is lejjebb adta igényeit), már el is szegődött tanoncnak (bár erről semmilyen okirat vagy szerződés nem keletkezett) egy bizonyos Miss Simmondshoz. A hölgy maga is varrónőként dolgozott saját ruhaszalonjában, egy elegáns kis utcában, amely Ardwick Greenből kifelé vezetett, ahol az üzletét aranybetűk hirdették fekete alapon, ízlésesen, és ahol a dolgozókat „ifjú hölgy”-nek szólították. Mary először két évet dolgozott minden fizetség nélkül, csak azért, hogy kitanulja a mesterséget; azután már ebédet meg teát is kapott, és némi fizetést háromhavonta (mert a negyedéves bérezés sokkal előkelőbb a hetinél), amely hetekre osztva még inkább semmivé olvadt. Nyaranta hatra járt dolgozni, és vitte magával az elemózsiáját is, legalábbis az első két évben; télen elég volt, ha reggeli után jelentkezett a munkahelyén. A munkaidő vége változó volt, attól függött, éppen mennyi munkája volt Miss Simmondsnak.

Mary elégedett volt, ahogyan ezt látva elégedett volt Barton is, a napi morgásadagja ellenére. Mary jól ismerte apját, s gyorsan le tudta venni a

lábáról, hogy boldogan tovább tervezgethessen. Így minden éjjel csaknem boldognak mondható szívvel tértek nyugovóra.

NEGYEDIK FEJEZET

Alice története

Ne irigyelj te semmit a tágas ég alatt;
Ne gyászolj rossztettet, elpazarolt órát;
Légy olyan, mint a viola: mely visszaadja
Szerényen illatát, hisz csak kölcsönkapta,
S elégedetten meghajlik, ha az ég szakad.

EBENEZER ELLIOTT[10]

Eltelt egy újabb év is. Úgy tűnt, mintha nagyon sok víz lefolyt volna a Temzén, mióta Mary Barton kilehelte lelkét. Férje azonban nem felejtette el néhai feleségét. Éjszakánként sokat gondolt rá csillapult, néma gyásszal. És Mary sem hajthatta fáradt fejét úgy a párnájára, hogy jól megérdemelt pihenése előtt, félálomban, ne lássa ágya mellett az anyját, ahogyan a „régi időkben": anyja ott állt, kezével eltakarva a gyertyafényt, és kimondhatatlan szeretettel az arcán alvó gyermekét nézte. Ilyenkor előfordult, hogy Mary felriadt, és szemét törölgetve állapította meg, hogy sajnos, csak álmodott; de ennek ellenére, ha tanácstalan volt, vagy ha problémái adódtak, magában anyja segítségét kérte, és gyakorta elsuttogta, hogy „ha anyám élne, biztos segítene". Elfeledkezve arról, hogy egy nő bánatát sokkal nehezebb enyhíteni, mint egy gyermekét, még ha az anyai szeretet erejével próbálják is; azt pedig végképp nem sejthette, hogy mind szellemben, mind lélekben sokkal kifinomultabb volt meggyászolt anyjánál. Esther néniről még mindig nem tudott senki semmit, és az emberek beleuntak már a találgatásába, hogy mi történhetett vele.

Barton klubokban töltötte idejét, és a szakszervezet aktív tagja lett; különösen azóta, hogy a lánya esti hazatérésének időpontja bizonytalan volt, és az is előfordult, különösen ha sok munka volt, hogy haza sem jött egész éjjel. John Barton legjobb barátja még mindig George Wilson volt, aki szíve mélyén nem szimpatizált azokkal az eszmékkel, amelyek

[10] Idézet Ebenezer Elliott (1781-1849) angol költő *Withered Wild Flowers* című verséből. Az idézett sorok különösen illenek Alice-re.

Bartont annyira lenyűgözték. De az idő egymáshoz fűzte őket, és a közösen átélt évek emléke különleges zamatot adott együttléteiknek. Bartonék kedves ismerőse, a kutyakölyökképű kamasz, Jem Wilson erős, jó felépítésű, meglehetősen értelmes fiatalemberré cseperedett. Még helyesnek is nevezhetnénk, ha arcát csúfítják el itt-ott himlőhelyek. Az egyik nagy gépgyártó cégnél dolgozott, amely motorokat és más gépezeteket exportált a cár és a szultán országaiba.[11] Anyja és apja soha nem unta meg dicsérni a fiát, különösen a csinos Mary Barton jelenlétében, aki rájött, hogy az egész arra megy ki: vegye észre, Jemből milyen jó férj lenne; persze azt is sugalmazták ezzel, hogy a fiú gyengéd érzelmeket táplál irányában, bár maga ezt soha sem merte volna megvallani, akárhogyan is nézett rá a lány.

Kora tél volt, amikor az emberek hosszú időre vastag köpönyegekbe burkolóznak. Miss Simmonds üzlete ennek köszönhetően nem ment olyan jól. Mary éppen ekkoriban futott össze Alice Wilsonnal, aki valamelyik munkahelyéről igyekezett haza, egy kereskedő házából. Alice és Mary mindig kedvelték egymást. Az asszony nagy együttérzéssel figyelte az elárvult lányt, akinek anyja és az a bizonyos megbocsátó csók oly sokszor eszébe jutott, vigaszt jelentve álmatlan óráin.

A tiszta kis öregasszony és a virágzóan nőies, fiatal Mary melegen üdvözölték egymást, és Alice sietve meginvitálta a lányt teára, aki el is fogadta a meghívást még aznap estére.

– Biztos azt gondolod, hogy nincs is annál unalmasabb, mint egy ilyen anyókával tölteni az estét, mint én; de lakik fölöttem egy fiatal lányka, aki stoppolásból él, és néha még varrogat is, mint te. Az öreg Job Legh, a fonó unokája, nagyon rendes lány. Nos, örülnék, ha megismernétek egymást; ő is egész csinoska.

Alice mondókájának kezdetén Mary már-már megijedt, hogy unokaöccsével, Jemmel akarja összeboronálni; de Alice finomabb teremtés volt annál, hogy a kerítő szerepében tetszelegjen, különösen, hogy némi vonakodást érzett, lett légyen szó akár szeretett Jemjéről is. Miután Mary megnyugodott, hogy aggodalmai alaptalannak bizonyultak, boldogan igent mondott. Alice vére felpezsdült. Igazán nem adták nála

[11] Utalás Oroszországra és a Törökországra, valamint a brit technológia fejlettségére.

egymásnak a kilincset a vendégek. Hirtelen azt sem tudta, hova kapjon. Hazarohant, és nagy nehezen meggyújtotta a tüzet – még egy fújtatót is kölcsönkért, hogy gyorsabban fellobbanjanak a lángok. (Ő maga sohasem használt fújtatót, mindig türelmesen kivárta, amíg a szén izzani kezd.) Felvette a fapapucsát, majd elindult, hogy a szomszéd udvar kútjánál megtöltse a kannát, és visszafelé kölcsönkért egy csészét. Különleges csészealja akadt számtalan, amelyeket tányérként is használhatott, ha úgy adódott. Reggel kapott bérét felemésztette az egy uncia tea és a negyedfontnyi vaj, de úgy döntött, most az egyszer megengedheti magának. Ő maga általában gyógyteákat kortyolgatott, amikor otthon volt, amíg aztán az egyik asszony meg nem ajándékozta tealevelekkel fényűzőbb háztartásából. Előhúzta a két széket, amelyet a vendégeknek szánt, lesöprögette, leporolta őket, ahogy illik. Egy öreg deszkát vett elő, majd nagy szakértelemmel két gyertyásdobozra helyezte pad gyanánt – elég rozoga volt, az biztos, de Alice tudta, hol az öregek helye, és hogy most fel kell adnia a kényelmét, mert meg akarja tisztelni a lányokat. Egy nagyon kicsi, kerek asztalt húzott a kályha elé, amelyben akkorra már vígan táncoltak a lángok. Használtan vásárolt régi teástálcájára fekete kannát rakott, két vörös-fehér mintás csészét, és még egyet, amelyről a régi, jól ismert fűzfaminta köszönt vissza, majd a csészealjak következtek – nem mintha ugyanabból a készletből származtak volna (az egyikről ráadásul lerítt, hogy azelőtt vajat tároltak rajta). Alice elégedetten nézett körbe, és azon töprengett, vajon mivel emelhetné az est fényét. Az egyik széket elhúzta szokásos helyéről, és annak a polcnak a közelébe tolta, amelyről már beszéltem, amikor először leírtam pincelakását. Felállt rá, egy fenyődeszka doboz után nyúlt, és kivett valamennyit észak zabkenyeréből, a cumberlandi és westmorelandi édességből, aztán óvatosan, hogy apró morzsákra ne törje a kezében lévő szeleteket, a csupasz asztalra helyezte. Biztos volt benne, hogy vendégei örömmel majszolják majd gyermekkora kenyerét. De azért elővett egy négyfontos házikenyeret is, és levágott belőle egy jókora karéjt. Ezek után leroskadt gyékényfonatos székébe, hogy pihenjen egy kicsit, hisz volt mit kipihennie. A gyertyák már csak arra vártak, hogy meggyújtsák őket, a kannában forrt a víz, és a tealevelek már felkészültek végzetükre papírzacskóikban – minden készen állt.

Kopogtattak. Margaret volt az, a fiatal munkáslány, aki Alice fölött lakott. Hallotta a sürgölődés zajait, majd az azt követő csendet is, amely azt jelentette, ideje meglátogatni öreg szomszédját. Sápadt, beteges külsejű lány volt, bájos, bár elgyötört arccal. Ruhája visszafogott, a végletekig egyszerű volt: fekete szövetruhából és egy kenderből szőtt sálból (vagy egy nagyobb zsebkendőből, amelyet hátul és oldalt összetűztek) állt. Az öregasszony kedvesen üdvözölte, majd hellyel kínálta, arra a fonott ülőkéjű székre mutatva, amelyben az előbb még ő ült. (Ekkorra Alice már a deszka szélén egyensúlyozott, ezzel is mutatva, hogy saját választásából ült oda.)

– Nem tudom, hol maradhat Mary Barton. Pedig esténként van szabad ideje – mondta Alice a késlekedő Maryről.

Az igazság az volt, hogy Mary öltözködött. Az öreg Alice-hez nem akart akármiben menni. Persze az egész nem Alice miatt volt, hiszen vele túl régóta ismerték már egymást. De ott volt az az új lány, és Mary szeretett jó benyomást kelteni. Meg kell hagyni, ez általában sikerült is neki. Az alkalomra egészen új, kék merinóját vette fel, nyakán szorosra húzta a vászon ingnyakat, majd megigazította a kézelőket, és már robogott is, hogy lenyűgözze szegény, jámbor Margaretet. A siker teljes volt. Alice, mivel a szépség nem sokat jelentett neki, el is felejtette mondani Margaretnek, hogy Mary gyönyörű teremtés. Ahogy a lány belibbent a pincelakba, az öntudat pírjával az arcán, Margaret alig tudta róla levenni a szemét. Mary lesütötte hosszú, fekete pilláit, mint akinek nagyon nem tetszik, ha megbámulják. Ezek után el tudják képzelni szegény Alice igyekezetét, hogy teát készítsen nekik, eltalálja a szájuk ízét a cukrozással, nem beszélve a süteményről és a szendvicsekről! De azt már talán nem is sejthetik, micsoda öröm járta át Alice-t, amikor a lányok elpusztították az összes zablepényt, amelyet eléjük tett, hogy aztán fennhangon is megdicsérjék az otthoni tájakról hozott csemegét!

– Anyám küldözgetett zabkenyeret az északi emberekkel… Isten megáldja! Tudta, hogy nincs is jobb annál, mint amikor a szülőföldtől távol otthoni étket veszünk magunkhoz, és nem olyat, amit mindenki ismer és szeret. Szolgálólány koromban gyakran megosztottam ezt az étket egy szolgálótársammal, és ő örömmel elfogadta. De ennek már sok esztendeje.

– Meséljen azokról az időkről, Alice! – kérte Margaret.

– Ugyan mit mesélhetnék, lányok? Több száj volt, mint étel. Tom, Will apja (talán ismeritek is Willt, tengerésznek állt messzi vizeken), Manchesterbe jött, aztán üzent nekünk, hogy van itt munka lánynak is, fiúnak is, csak meg kell fogni a végét. Apám először George-ot küldte (Mary, te jól ismered őt), de amikor Burtonben, ahol éltünk, elfogyott a munka, apám azt mondta, én is próbáljak itt szerencsét, ha akad hely. George megírta, hogy a bérek sokkal magasabbak Manchesterben, mint Milnthorpe-ban vagy Lancasterben. Tudjátok, lányok, fiatal voltam és meggondolatlan, és tetszett a lehetőség, hogy elkerüljek hazulról. Így egy napon, amikor a hentes levelet hozott, amelyben George megírta, hogy talált nekem helyet, rögtön mehetnékem támadt, apám nem kis örömére. Anyám azonban keveset szólt akkortól, és azt a keveset is halkan. Gondoltam, rosszulesik neki, hogy annyira el akarom hagyni, Isten bocsássa meg nekem. De azért bepakolta szépen a ruháimat egy papírdobozba, és még a sajátjaiból is tett melléjük, azokat, amikről úgy gondolta, elég szépek, és jók is rám; abba a papírdobozba tette őket, amelyet ott láttok, ott fent. Nem sok mindenre jó már az a szegény doboz, de előbb fagyok meg, mint hogy eltüzeljem! Nyolcvanéves is megvan már, hiszen anyámé volt, ő vitte benne a ruháit, amikor hozzáment apámhoz. Anyám sohasem sírt, de a könnycseppek sokszor majdnem kicsordultak a szemén. Aztán amikor elhagytam az otthonomat, csak állt ott az út szélén, és egészen addig nézett utánam, tenyerével árnyékolva le a szemét, amíg el nem tűntem a láthatáron – nem is láttam soha többé.

Alice tudta, hogy hamarosan ismét találkozni fog az édesanyjával. A mardosó bánat és a keserű szomorúság a fiatalság sajátja, s ezekből az érzelmekből kiöregszik az ember, most mégis olyan fájdalmasan nézett a lányokra, hogy rájuk is átragadt, és együtt gyászolták a régen meghalt asszonyt.

– Nem is látta többé? Nem látogatta meg, amíg élt? – kérdezte Mary.

– Nem, azóta sem jártam otthon. Sokszor elterveztem, hogy nekivágok. Még most is tervezem, szeretnék hazamenni, mielőtt az Úr elszólít. Amíg szolgálólány voltam, összegyűjtöttem annyi pénzt, hogy egy hétig is otthon maradhattam volna. De előbb ez jött közbe, aztán meg amaz. Először az úrnőm gyerekei lettek kanyarósak, éppen azon a héten, amelyikre szabadságot kértem. Nem hagyhattam őket magukra,

hiszen mind sírtak, hogy ápoljam őket. Aztán amikor az úrnőm is lebetegedett, végképp nem mehettem. Tudjátok, volt egy kis boltjuk, de az úrnőm férje mindig pityókos volt, így ránk maradt minden: a bolt vezetése, a gyerekek nevelése, na meg a főzés és a mosás is.

Mary egyre jobban örült, hogy nem szegődött el szolgálatba, és ennek hangot is adott.

– Ah, gyermekem, neked fogalmad sincs arról, micsoda öröm is az, másokon segíteni! Nagyon boldog voltam ott, majdnem olyan boldog, mint otthon. Gondoltam, majd jövőre, és az úrnőm adott is volna két hetet… Azon a télen minden estémet varrással töltöttem, mert anyámat meg szerettem volna lepni egy saját készítésű paplannal. De az úr meghalt, és az úrnőm elköltözött Manchesterből, így más hely után kellett néznem.

– Az ember azt hihetné – vágott közbe Mary –, hogy ennél jobb alkalom nem is adódhat a hazalátogatásra!

– Én ezt másképp gondoltam. Tudod, más az, ha úgy mész haza, hogy van némi pénz a zsebedben, és segítheted atyádat, és más, ha csak koloncnak mész a nyakukra. Különben is, onnan aztán hogy szereztem volna munkát? Na mindegy! A lényeg, hogy úgy véltem, a legjobb lesz maradni; persze ha máshogy döntök, még egyszer viszontláthattam volna anyámat – nézett maga elé a szegény öregasszony zavarodottan.

– Biztos vagyok benne, hogy úgy cselekedett, ahogy akkor a leghelyesebbnek vélte – mondta Margaret halkan.

– Jaj, lányok, így van ez – emelte fel a fejét Alice, és hangja most már vidámabban csengett. – Aztán meg úgyis az lesz, amit az Úr akar. Nem mintha nem búsultam és keseregtem volna, amikor a következő év tavaszán, akkorra fejeztem be a paplant, George azzal állított be, hogy anyám meghalt. Mennyi éjszakát átsírtam akkoriban – mert a munkaadóm olyan szigorú volt, hogy nem akart sírást látni! Hallani sem akart volna a temetésről, amelyet le is késtem. George nekiindult még azon az éjszakán a kocsival, de a levelet feltartóztathatták a postán (akkor még nem volt olyan gyors a posta, mint manapság), mert mire hazaért, a temetés már le is zajlott. Apám költözést emlegetett; azt mondta, nem tud megmaradni a régi házban anyám halála után.

– Szép helyen volt a házuk? – kérdezte Mary.

– Meghiszem azt, azóta sem láttam szebbet! A hegyek ott olyan magasak, hogy az eget érik; igaz, hogy nincsenek közel, de a távolság csak még szebbé teszi őket. Amikor még gyerek voltam, azt gondoltam róluk, hogy azok a menny arany hegyei, amelyekről anyám így énekelt:

„Azok ott a menny arany hegyei,
miket el nem érhetsz.”[12]

Valami hajóról szólt a ballada meg egy szeretőről, akinek nem lett volna szabad szeretnie. Ah, lányok, el sem tudjátok képzelni, miféle sziklák vannak ott! Nagy, szürke kődarabok, akkorák, mint egy ház, de a moha, amely borítja őket, változatos színű: az egyiken sárga, a másikon barna. Körülöttük bíbor hanga nő, de térdmagasságig ám, és az illata, akár a méz. Ehhez jön még a méhdöngicsélés, a zene, amely abba nem marad. Anyám Sallyvel sokszor kiküldött minket, hogy szedjünk seprűnek való csarab- és zsályaágakat. Az volt aztán a kellemes munka! Annyira felrakodtunk belőlük (nem csoda, hisz oly könnyűek voltak), hogy ki sem látszottunk mögülük. Aztán anyánk leültetett bennünket az öreg galagonyabokor tövébe (kiálló gyökerei alatt de sokszor vertünk tanyát!), hogy válogassuk szét, és kössük össze a csarabot. Mintha csak tegnap történt volna, pedig de sok év elszaladt azóta! Szegény Sally nővérem is vagy negyven éve a sírban pihen. Sokszor eszembe jut, hogy az a galagonyabokor vajon megvan-e még, és hogy járnak-e még a lányok harasztot szedni, ahogy mi jártunk régen. Annyira szeretném látni azt a régi helyet, hogy megszakad belé a szívem. Talán jövő nyáron elmegyek, ha magához nem szólít addig az Úr.

– Még mindig nem értem, hogy nem tudott rá időt szakítani ilyen sok év alatt? – kérdezte Mary.

– Hol ennek volt szüksége rám, hol annak, meg aztán üres zsebbel sem vághattam neki, és sokat nyomorogtam akkoriban. Tom nyámnyila, szegény fickó volt, akin mindig nekem kellett segítenem, a felesége (a semmirekellők előbb nősülnek, mint a többiek) meg gyengélkedett. Állandóan az ágyat nyomta, Tom pedig egyvégtében bajban volt. Szóval nem tétlenkedtem, és mindig volt helye a pénznek. Egy év leforgása alatt meghalt mind a kettő, és egy fiú itt maradt utánuk (hét gyermekük volt,

[12] Részlet a *James Harris* című balladából.

de az Úr hatot magához szólított). Nos, én ezt a Willt, akiről már korábban is beszéltem, magamhoz vettem. A szolgálatot otthagytam, mert azt akartam, hogy igazi otthona legyen. Nagyon kedves fiú volt, kinézetre szakasztott az apja, ám nem volt olyan kelekótya, sőt! Szilárd jellemű ember volt, olyan szilárd, hogy nem is állt be szolgálónak, hanem tengerre szállt. Hiába próbáltam meg lebeszélni; mondhattam én neki, hogy: „az emberek rosszul lesznek, mint a kutya, ha hajóra szállnak, hiszen a saját anyád (aki idegen földről érkezett, lévén manxi asszony) maga mondta, hogy megköszönte volna, ha akkor valaki a vízbe dobja". Mit tehettem, elküldtem Runcornig a Duke-csatornán,[13] hogy elképzelhesse, milyen a tenger, és vártam, hogy az öklendezéstől falfehéren tér vissza. De ez a jóember elment Liverpoolig, ahol igazi hajókat láthatott, és az elhatározása szilárdabb lett, mint valaha; egy percig sem volt rosszul, úgy gondolta tehát, hogy bírni fogja a tengert. Mondtam neki, hogy tegyen hát, amit akar. Erre megköszönte, és meg is csókolt, hogy megbékítsen. Így történt, hogy egészen Dél-Amerikáig hajózott, a földgolyó másik oldalára, úgy hallottam.

Mary lopva Margaretre pillantott, hogy lássa, mit szól Alice geográfiai ismereteihez. De az csak bambán mosolygott maga elé, mintha észre sem vette volna a hiányosságokat. Nem mintha Mary elméje annyira pallérozott lett volna, de látott egy földgömböt, amelyen megnézte, hol van Franciaország meg a kontinensek.

Alice a hosszú beszéd után egészen ábrándos lett. A lányok nem akarták megzavarni, mert azt gyanították, az idős asszony gyerekkora tájain jár képzeletben, ezért csöndben maradtak. De Alice-nek hirtelen eszébe jutottak vendéglátói kötelezettségei, amelyek visszarántották a valóságba.

– Margaret, nem énekelnél Marynek? Én ugyan nem értek a zenéhez, de az emberek azt mondják, Margaret született tehetség. Csak annyit tudok, hogy bármikor meg tud ríkatni, ha elénekli az *Oldhami takács*ot.[14] Énekelj, Margaret, ennek a jó lánynak!

Félénk mosollyal, mint akit szórakoztat Alice választása, Margaret énekelni kezdett.

---

[13] Utalás a Bridgewater-csatornára.

[14] A napóleoni háborúk után keletkezett népi költemény.

Ismerik az *Oldhami takács*ot? Igencsak csodálkoznék rajta, hacsak nem Lancashire-ben születtek, mivel ez egy eredeti lanchashire-i dal. Idemásolom önöknek:

AZ OLDHAMI TAKÁCS

Egy szegény takács valék, ismersz ilyet eleget.
Ki cudarul eszik, s zekéje rossz szagot ereget,
Rongyimért tán tallért sem adnának mások,
Harisnyám sose volt, s bocskorom is vásott.
Mondod, kaptál egy bús életet
És kezet, hogy csillapítsd éhedet,
De végül fáradva, megtörve, éhezve halj.

A vén templomszolga már régen mondja,
Ki helyén tartja nyelvét, kevesb' a gondja,
És tartottam, míg majd' a torkomig szaladt,
Szavamra, enni már csak ennyim maradt.
Bezzeg az öreg jól él s hál,
Napjában az ördög ellen prédikál,
Nem gondol a szövőszékre görnyedővel.

Hat hét robot, napjaid mind utolsónak véled,
Késel, sieted a tűt, míg ki nem serken véred,
Míg volt csalán, jó csalánt ettünk,
Zabkását asztalra csak ünnepen tettünk.
De hidd szavam, mert úgy igaz,
Sokunk étke, mi neked csak gaz,
S bőven akad koma, ki még velem is cserélne.

S fűszeres öreg Bill behajtókat szalasztott,
Hogy étkünk után kurta adósság maradt ott,
Ám közben a háziúr, ki nála gyorsabb volt,
A lakbérért szekérrel jött, s mindent elrabolt.
Csak egy rozoga hokedlink maradt,
Szűkös, s kemény kettőnk alatt,

De ülünk rajta ketten az én Margetemmel.

A behajtók árgus szemmel jöttek, s nem hitték,
Elkéstek, mindenünk, mink csak volt, elvitték.
Így szólt egyikük: koma, nincs semmije ennek.
Mire én: urak, csak nem máris mennek?
Válaszul szó nem jött,
Csak a földre lökött,
Ülünk a kövön, hogy a hokedli is oda van már.

Hideg kövön ülve Margettől űzném a bút,
Ettől lejjebb már e világon nem vezet út.
Mondok, felemel az Úr az ő karján,
Hogy nincs tovább lejtő a verem alján.
Mert húsunk enni nincs,
Fércünk foltozni sincs,
Teringettét, ahogy jött, úgy ment el mind.

Margetem szól, csak ha illő ruhája lenne,
Egyenest a királynőhöz, Londonba menne,
És ha az Úr sorsunk jobbra nem fordítja,
Igaz dühét a felséges asszonyra ordítja.
Nem ellenség, nem merénylő,
De bántásra szólni erény, s ő
Ésszel tudja, szívvel érzi: pusztán igazságát kéri.

(MÁRTHA BENCE FORDÍTÁSA)

Ezt a dalt afféle monoton ismétlődés jellemzi; a kántálás során nagyon fontos, hogyan adjuk elő, és mennyi érzéssel töltjük meg a sorokat. Olvasva humorosnak hathat, de ez a humor közelebb áll a pátoszhoz, és akik megtapasztalták a dalban leírt gyötrelmeket, azok számára meglehetősen érzelmes az egész mű. Margaret nemcsak megtapasztalta a dalban ábrázolt sanyarú élethelyzeteket, de volt szíve is, hogy mélyen átérezze, amiről énekel. Szerencsére nemcsak szíve volt, hanem hangja is, ráadásul gyönyörű és telt hangja. Alice könnyezve

hallgatta a lányt, míg Margaret merev szemekkel, álmodozó és komoly tekintettel egyre jobban beleélte magát a bánatba, amelyről dala szólt, és amelyet jelenlegi viszonylagos jólétében is erősen átérzett.

Váratlanul varázslatos hangjának minden erejét beleadta az éneklésbe, mintha teljes szívéből imádkozna az elesettekért, egyetlen nagy könyörgésben, „Emlékezz, Uram, Dávidra, minden viszontagságára”.[15] Mary lélegzet-visszafojtva hallgatta a lányt – egyetlen dallamot sem akart elszalasztani az előadásból, annyira tiszta volt, tökéletes és kérlelő. Még egy Marynél sokkal képzettebb zenész is megállt volna egy percre, hogy csodálattal adózzon a szegény varrónő zenei tudásának és nagyszerű, hajlékony hangjának egyaránt. Még Deborah Travis (aki oldhami munkáslányból lett a tömegek ünnepelt Mrs. Knyvettje) is megirigyelhette volna a hangját.

Amikor Margaret befejezte a dalt, Alice megindultan és könnyek között köszönte meg az előadást az énekesnőnek, aki immár újra a régi csöndes, visszahúzódó lány volt. Mary meglepetten tapasztalta a gyors változást, és továbbra sem vette le róla szemét, mert azon tűnődött, hogy a lányban rejlő energiák miért nem törnek elő a hétköznapi életben.

Miután Alice abbahagyta a köszöngetést, a percnyi szünetben egy rekedtes, de szép férfihang ütötte meg a fülüket, amely Margaret dalának strófáit visszhangozta.

– Ez nagyapa lesz! – szólalt meg Margaret. – Mennem kell, lehet vagy kilenc óra; azt mondta, csak azután jön haza.

– Nem tartóztatlak, hiszen holnap négykor kell kelnem, és egy nehéz nagymosás vár rám Mrs. Simpsonnál, de nagyon örülnék, ha újra eljönnétek; remélem, ti is összebarátkoztatok – búcsúzott Alice.

A lányok egymás mellett rohantak fel a lépcsőn.

– Hálás lennék, ha beköszönnél nagyapához, csak hogy lásson téged – kérte Margaret.

Mary pedig nem ellenkezett.

---

[15] Utalás A zsoltárok könyve 132,l-re.

ÖTÖDIK FEJEZET

Tűzvész a gyárban – Jem Wilson hőstette

Tanult volt, bizony, és tudós koponya.
Állat- s növényhatározók rokona.
Madárnak, fényes hátú bogárnak
Megmondta nevét, s kövön a mohának.

EBENEZER ELLIOTT[16]

Létezik Manchesterben az embereknek egy olyan fajtája, amelyről a többi városlakó nem is tud, és amelynek a létezésében talán sokan kételkednek is; ezek az emberek fogékonyak az univerzum minden örök törvényére, amelyet a tudósok fölfedeztek. Az imént Manchestert mondtam, de ezek az emberek valójában Lancashire gyáraiban mindenhol megtalálhatók. Oldham szomszédságában akadnak takácsok, közönséges szövőgéppel dolgozók, akik hangosan járatják a vetélőt, de közben Newton könyve[17] fekszik előttük kinyitva a szövőgépen. Munkaidőben csak bele-beleolvasnak, de éjjel vagy ebédszünetben elmerülnek benne. A matematikai problémákat is sokan tanulmányozzák a pallérozatlan beszédű, közönséges küllemű gyári munkások közül. Hogy a munkásosztály tagjai között a természettudományok népszerűbb ágainak is megvannak az érdeklődő és elszánt rajongói, talán kevésbé megdöbbentő. Itt vannak a botanika rajongói, akik nemcsak Linné rendszerében, de a tudományos nevezéktanban[18] is jártasak, és minden növény nevét tudják, amely csak fellelhető a kunyhójuktól egynapi járásra. Arra is képesek, hogy egy-két nap szabadságot vegyenek ki, amikor valamely növény nyílik, és kendőbe csomagolt elemózsiájukat zsebre dugva nekivágnak, hogy valamelyik – külsőre talán még jellegtelennek is mondható – virág egy példányát hazavigyék. Aztán ott

---

[16] Idézet Ebenezer Elliott *The Splendid Village* című művéből.

[17] Utalás Sir Isaac Newton (1642-1727) főművére, a *Philosophiae Naturalis Principia Mathematicá*ra.

[18] Utalás Carl von Linné (1707-1778) svéd botanikus növénytani osztályozási rendszerére.

vannak a rovarszakértők, akik kezdetleges hálójukkal szárnyas rovarok után erednek, vagy fognak egy kotróhálót, és azzal gereblyézik a moszatos, nyálkás tavakat. Gyakorlatias, erős, keményen dolgozó emberek ők, akiknek egy új példány begyűjtése igazi tudományos örömöt jelent – higgyék el, valóban járatosak a rovartanban és a botanikában! Hogy a manchesteri dolgozók olyan jól ismerik a nagyon ritka és nehezen megpillantható Ephemeridæ és a Phyrganeidæ rovarcsaládokat, talán annak köszönhető, hogy a pünkösd – amely szabadnapokat jelent a számukra – hol májusra, hol júniusra esik. Ha elolvassák J. E. Smith[19] emlékiratainak előszavát (nekem nincs meg; ha meglenne, idemásolnám a megfelelő passzust), hasonló észrevétellel találkozhatnak. Amikor az illető úr Liverpoolba látogatott Roscoe-hoz, és azután érdeklődött, hogy egy bizonyos igen ritka növényfaj hol lelhető föl, Roscoe nem tudott segíteni, ám egy manchesteri takácshoz irányította. Sir J. E. Smith csónakkal Manchesterbe ment, és a városba érkezvén megkérdezte hordárját, hogy el tudná-e kísérni ehhez és ehhez.

– Természetesen – felelte a hordár. – Hasonló az érdeklődési körünk. – További kérdések után kiderült, hogy nemcsak a takács, de barátja, a hordár is tudós botanikus; meg is tudták adni J. E. Smithnek azt az információt, amelyre szüksége volt.

Ilyen kedvtelései és hobbijai vannak tehát néhány komoly, ismeretlen manchesteri munkásembernek.

Margaret nagyapja is ilyen volt. Apró, inas öregember volt, szögletes mozdulatokkal, mint a marionettbábuké, ha madzagon rángatják őket. Szürkésbarna haja ritkásan és lágyan lapult a feje tetejére és a füle mögé. Hatalmas homloka uralta az arcát, amelynek eredeti körvonalai elvesztek, mióta kihullottak a fogai. A szeme szinte égett, és figyelmes tekintetű volt, mint egy gyíké. Voltaképpen a szobája is lehetett volna egy gyík lakhelye, különös tekintettel a megannyi begyűjtött bogárra: rámába rakott, feltűzött bogárgyűjtemények lógtak a falon. A kis asztal tele volt kabbalista könyvekkel, az asztal mellett pedig titokzatos hangszerek hevertek, amelyek egyikén Job Legh éppen játszott, amikor a lányok beléptek.

---

[19] Utalás Sir James Edward Smith (1759-1828) angol botanikus *Memoires and Correspondence című* művére. Smith neves Linné-fordító volt, gyűjteménye révén jött létre 1788-ban a Linné Társaság.

Az öreg a homloka közepére tolta szemüvegét, és kurtán, de kedvesen köszöntötte Maryt. Ám Margaretet úgy üdvözölte, mint egy anya az elsőszülött gyermekét. Lágyan cirógatta, és szinte gügyögött vele.

Mary körbenézett a furcsa, különös dolgokkal tele szobában, amilyeneket otthon sohasem láthatott, és amelyek meglehetősen rejtélyesnek tűntek előtte.

– A nagyapád jövendőmondó? – kérdezte új barátnőjétől suttogva.

– Nem – magyarázta Margaret szintén lehalkítva a hangját –, de nem te vagy az első, aki valami effélének nézi. Ő csupán olyan dolgok iránt érdeklődik, amikről a legtöbb embernek fogalma sincsen.

– De neked van, nem igaz?

– Egy kevés. De csak nagyapám mániái révén. Igyekszem tanulni tőle.

– Mik ezek a mániák? – kérdezte Mary, és a rémisztő kinézetű lényekre meredt, amelyek a vastag üvegek mögül meredtek a semmibe.

De nem számított olyan kimerítő és szakszavakkal telezsúfolt felvilágosításra, mint amilyenben Job Legh részesítette. Az ismeretlen fogalmak úgy záporoztak rá, mint jégeső a tetőablakra. A latin nevek csak még jobban összezavarták. Margaret látta ezt, és a segítségére sietett.

– Nézd, Mary, egy ijesztő skorpió! A frászt hozta rám, és még most is remegek, ha eszembe jut. Nagyapa az egyik pünkösdkor Liverpoolba ment, pontosabban a kikötőben sétált, hogy megnézze, mit vehet a tengerészektől, ugyanis a tengerészek sokszor térnek haza melegebb éghajlaton fogott furcsaságokkal. Észre is vett egy alakot, akinél egy olyan üveg volt, mint amilyet a patikusok használnak. „Mi van benne?” – kérdezte nagyapa, mire a tengerész megmutatta, és nagyapa azonnal felismerte, hogy egy igen ritka skorpiófajtával van dolga, amely még Kelet-Indiában sem gyakori, ahonnan a fickó érkezett. „Hogy a csudába akadt rá? Gondolom, nem volt egyszerű.” – kérdezte akkor a nagyapám, és megtudta, hogy a tengerész éppen a hajó rakományát pakolta ki, amikor egy zsák rizs alatt észrevette a jószágot. Azt hitte, hogy a hidegtől pusztult el, mert semmi sérülés sem látszott rajta. Sajnálta ugyan a grog utolsó cseppjét, de mivel nem volt nála más, az üvegbe csúsztatta a skorpiót; tudta, hogy akad majd olyan ember, aki hajlandó pénzt adni érte. Nagyapa adott is neki egy shillinget.

– Kettőt – szakította félbe Job Legh –, de még így is jó üzlet volt.

– Nos, nagyapa hazatért, és nagyon örült a zsákmánynak. Kivette a zsebéből az üveget, de mivel a skorpió összetekeredett, nem láthattam, hogy valójában mekkora. Hogy megmutassa, nagyapa kirázta a flaskából, pont a tűzhely előtt. Jó forró volt a tűzhely, mert éppen vasaltam, erre emlékszem. Abbahagytam a vasalást, és tanulmányozni kezdtem a skorpiót. Fölé hajoltam, nagyapa pedig közben elővett egy könyvet, amiben azt találta, hogy ez a skorpiófaj a legveszedelmesebb és legmérgesebb a skorpiófajok közül, és hogy a csípése gyakorta halálos. Aztán arról olvasott, hogy akiket megmar, felpuffadnak, és hangosan jajveszékelnek fájdalmukban. Néztem a skorpiót, és közben a felolvasásra figyeltem, amikor egyszer csak megmozdult; aztán mielőtt felkiálthattam volna, még egyszer megmozdult, majd olyan vadul, akár egy veszett kutya, rám támadt.

– És te? Mit csináltál? – kérdezte Mary.

– Hát képzelheted! Felpattantam a székre, aztán a komód tetején várakozó vasalt ruhákra. Onnan kiabáltam nagyapámnak, hogy ugorjon fel mellém, de a füle botját sem mozdította.

– Ha felmásztam volna, ugyan ki fogta volna meg a vadállatot, csak azt szeretném tudni?

– Könyörögtem nagyapának, hogy tapossa el, és egyszer fölé is helyeztem a vasalót, hogy rádobom, de nagyapa arra kért, hogy ne ilyen módon pusztítsam el. Aztán nagyapa körülnyargalta a szobát, mintha menekülne, pedig csak a skorpiót féltette tőlem, mert én bizony ki akartam lapítani. Végül nagyapa megállt a teáskanna mellett, és belekukkantott. El sem tudtam képzelni, mit akar: csak nem teázgatni, amikor egy skorpió szaladgál szabadon a lakásban?! Aztán fogta a csipeszt, a szemére helyezte az okuláréját, egyetlen mozdulattal elcsípte a skorpiót a lábánál, és a lobogó vízbe dobta.

– Elpusztult? – kérdezte Mary.

– El bizony. Kicsit tovább főtt, mint nagyapa szerette volna, mert annyira féltem, hogy visszatér belé az élet. Ezután kiszaladtam az italmérésbe egy kis ginért, megtöltöttük az üveget, kihalásztuk a kannából a zsákmányt, és a ginbe dobtuk. Ázott is még vagy tizenkét hónapig.

– Mitől kapott életre az első alkalommal? – kérdezte Mary.

– Tudod, nem is volt döglött, csak dermedt a hidegtől, aztán a kályhánál fölengedett.

– Még szerencse, hogy az én atyámat nem érdekli az ilyesmi.

– Tényleg? Én örülök, hogy a nagyapám ilyesmikkel foglalkozik. Örül a szívem, ha látom, hogy a könyveit bújja, ha a rovar- vagy növénygyűjteményét rendezgeti. Látnod kéne, hogy várja a szabadnapjait, hogy újra gyűjtőútra indulhasson! Nézd, már bele is feledkezett a könyvébe; egy király sem boldogabb nála, el is lesz vele lefekvésig. Nem mondom, ilyenkor nem sokat lehet vele diskurálni, de kit érdekel, amíg buzgónak, elégedettnek és érdeklődőnek látom?! Bezzeg ha rájön a beszélhetnék, gondolhatod, mennyi érdekeset mond! Drága barátném! Nem is képzeled, milyen boldogok vagyunk mi együtt!

Mary eltűnődött, hogy a nagyapa hallotta-e beszélgetésüket, mert ami őt magát illeti, nem halkította le a hangját. Az öreg azonban se látott, se hallott: lekötötte egy újabb probléma megoldása. Még azt sem vette észre, amikor Mary elbúcsúzott. A lány azzal a gondolattal indult haza, hogy aznap a világ két legkülönösebb teremtményével ismerkedett össze. Margarettel, aki csendes volt és hétköznapi, de csak addig, amíg énekelni nem kezdett. Otthon vidám és elégedett, idegenben hallgatag. És a nagyapja! Mary nem találkozott még hozzá hasonló emberrel. Margaret esküdött rá, hogy nem lát a jövőbe, de Mary erre nem vett volna mérget.

Hogy eloszlassa kételyeit, aznap este elmondta apjának, kikkel ismerkedett össze. Barton érdeklődve hallgatta a beszámolót, és azt mondta: ahhoz, hogy véleményt alkothasson, személyesen is találkoznia kell velük.

Alkalmat sem kellett keresni, hisz a közös vonzalom egymáshoz kötötte őket, és mielőtt beállt volna a tél, Mary szinte régi barátnőként tekintett Margaretre. Ha Mary otthon maradt este, Margaret átvitte hozzá a munkáját, és együtt ücsörgött vele. Ilyenkor aztán a nagyapja ugrott át érte a pipájával és a könyvével a zsebében, és ha Barton is otthon volt, szívesen elbeszélgetett vele. De ha Margaret még nem akart hazamenni, és Barton a klubjában volt, az öreg akkor is feltalálta magát: rágyújtott pipájára, és olvasással ütötte el az időt. Bármire kész volt, amivel örömet szerezhetett drága unokájának.

Nem tudom, milyen hasonlóságok vagy ellentétek (hiszen a barátokat ugyanolyan gyakran kapcsolja össze ellentét, mint a közös érdeklődés) vonzották egymáshoz a két lányt. Margaretet józan ésszel áldotta meg a sors, és talán kevesen tudják, hogy ez mekkora erény, különösen egy barát szemében. Jó dolog, ha valakinek olyan barátja van, aki egy bonyolult kérdést egyetlen pillanat alatt olyan megvilágításba képes helyezni, hogy menten átláthatóvá válik; aki rögtön megmondja, mi a helyes lépés; aki tudja, mi a „legbölcsebb", mi a „legjobb" bizonyos cél elérése érdekében, és hogy miként háruljanak el előlünk az akadályok. Az emberek csodálattal adóznak a tehetségnek, ám a józan észt nem jut eszükbe dicsérni, pedig az előbbinél is többre értékelik, még ha maguknak nem is vallják be.

A két lány megszerette egymást. Mary olyan érzelmeiről is beszélt barátnőjének, amelyekről másnak nem mert volna. Margaret előtt sok gyarlóságát feltárta, habár nem mindet. Volt egy féltett titka, amelyről senki sem tudott – egy fiatalember, akiről kedvtelve álmodozott, bár nem mondható, hogy szerelmes lett volna belé. Ez a fiatalember elegáns volt, jóképű, és bár románc még nem szövődött közöttük, Mary remélte, hogy sétája közben összefut vele. Ha a nevét hallotta, elpirult, és megpróbálta jövendőbelijeként elképzelni, önmagát pedig feleségként a férfi oldalán. (Jaj, szegény Mary! Jellemed e gyenge pontja okozza majd a veszted!)

Más udvarlói is akadtak persze szép számmal, akik boldogan kísérgették volna, de Mary túlságosan fenn hordta az orrát, vagy legalábbis ezt mondták róla egyesek. Jem Wilson azonban nem mondott semmit, csak egyre jobban, mind rajongóbban szerette őt. Reménykedett, bár a helyzet reménytelennek látszott, de ha feladta volna szerelmét, az életét is feladhatta volna. A jövővel nem foglalkozott. Elég volt számára a jelen, Mary jelenléte, ruhája szegélyének egyetlen érintése. Sejteni lehetett, hogy egy ilyen heves érzelem idővel viszonzást fog követelni. Nem adta fel a reményt, pedig Mary hidegsége minden férfi vágyát lelohasztotta volna. De Jem csak még kétségbeesettebben vágyakozott, még annál is jobban, mint amennyit bevallott volna magának.

Egyik este a fiatalember megjelent a Barton háznál, mert apja üzenetet küldetett vele. Benézett az ajtón, és Margaretet pillantotta meg, aki a tűz előtt szundikált. A lány Maryhez ugrott át egy kis csevegésre,

de az éjszakai hosszú és kemény munka annyira kifárasztotta, hogy a melegben gyorsan elszenderedett.

Jemnek eszébe jutott egy régi szokás az egymásnak adott keszkenőkről, majd halkan belépett, és Margaretet barátságosan megpuszilta.

Margaret magához tért, és így incselkedett:

– Mit szólna ehhez Mary? A helyedben szégyellném magam!

Incselkedésre incselkedés volt a válasz:

– Örülne, hogy legalább gyakorlok egy kicsit, mielőtt őt csókolom meg!

Mindketten nevettek, de Margaret szavai tovább visszhangzottak a fiú fejében. Vajon tényleg zavarta volna Maryt a Margarettől lopott csók? Ennyire azért mégis érdeklődne iránta? Ilyen kérdésekre kereste a választ napestig, de a szíve mélyén érezte, hogy Maryt valójában egyáltalán nem érdekli, mikor és mit tesz. Nem mintha ez a belátás bármiféle változást okozott volna érzelmeiben.

Barton átlátott a szitán, és tudta, mit érez Jem a lánya iránt; de ő sem zavartatta igazán magát, mert azon a véleményen volt, hogy Mary túl fiatal még a házassághoz – félt még a gondolattól is, hogy egyszer majd el kell válnia lányától. Mindezek ellenére szeretettel üdvözölte a házában Jemet, hiszen jó barátja fia volt, mindegy mi járatban van náluk. Aztán lassan arra a gondolatra jutott, hogy Mary nagyobb hibát is elkövethetne, mint hogy hozzámenjen ehhez a tisztességes munkásemberhez, akinek biztos állása van, és aki szerető fia a szüleinek, különben meg jóvágású és bátor fickó. Legalábbis ilyen volt akkor, amikor a lánya nem volt a közelben; mert amint Mary megjelent, a fiú sóváran csüggött a lányon. John Barton ilyenkor úgy találta, elpárolgott belőle az, amit ő kurázsinak nevezett.

Február vége felé járt az idő, kormos, kemény fagy ült a városon hetekig. Aztán megérkezett a metsző keleti szél is, amely kisöpörte az utcákat, és a köd úgy repedezett meg tőle, mint jégtörő hajók előtt a jég. Ilyenkor mintha az emberek arca is több értelemmel csillogna, ahogy a tomboló elemnek szegezik. Mintha a házakat, az eget, az embereket egy hideg spongya tisztára törölné a köd kormos párájától. A város szürke mogorvaságához képest az embereké talán még indokoltabb volt – hiszen ilyen időben a víz ritka kincs lett. Szegény mosónők hiába

próbálkoznak azzal, hogy feltörjék a közeli tavak és árkok vastag jegét, hogy egy kis vízhez jussanak. Az emberek további hosszú hideget jövendöltek, azt, hogy a tavasz késni fog, és hogy könnyű ruhákra talán szükség sem lesz, a nyári ruhák beszerzése pedig teljességgel indokolatlan, az évszak oly kurtának ígérkezik. Se vége, se hossza nem volt az efféle jóslatoknak, amíg a csípős keleti szél tombolt.

Mary egyik este, amikor a nappali fény már tompulni kezdett, hazafelé igyekezett Miss Simmondstól. Sálját a szája elé tekerte, és úgy előrehajolt, mintha át akarná fúrni magát a szél falán. Így történt, hogy egészen addig észre sem vette Margaretet, amíg mellé nem ért a kapujuknál.

– Az ég áldjon, te meg hová tartasz ebben az időben? – kérdezte tőle.

– Éppen hozzátok, már ha beengedsz. Van egy munkám, amelyet be kell fejeznem ma éjjel. Gyászruhák, holnap lesz a temetés. Nagyapa csak későn jön haza, elment gyűjtögetni.

– Rendben! Majd segítek, ha kifutnál az időből. Sok munka lesz velük?

– Igen, tegnap délben kaptam a megrendelést. Nemcsak az anyának lesz, de a három lányának is. Az anyagválogatás (az első anyagból nem volt annyi, hogy mind a háromra futotta volna) és a próbák miatt egy kicsit le vagyok maradva. Meg kell varrnom a szoknyákat, ezeket gyertyagyújtásra tartogattam. Aztán jönnek a ruhaujjak meg egyéb apróságok. A feleség nagyon pedáns, sokszor alig tudom elrejteni a mosolyomat, pedig ők sírnak, és tudom, hogy nagyon szomorúak, de amikor meghallom az észrevételeit, hogy hol itt áll rosszul, hol amott, hát… De a gondok ellenére, biztosíthatlak, úgy fognak állni ezek a ruhák, mintha rájuk öntötték volna.

– Margaret, tudod jól, hogy mindig szívesen látlak, és nyitva előtted az ajtóm. Gyere, majd segítek a munkában, bár ma délután én is igen elfáradtam Miss Simmondsnál.

Mary megpiszkálta a szenet, majd gyertyát gyújtott, amíg Margaret leült az asztal egyik végébe. Ő teájával a kezében a túlsó felén foglalt helyet. Az anyagokat a szekrény tetejére helyezték, *en masse.*[20] Miután

[20] En masse (francia): egy tömegben, egy kupacban.

Mary a kötényével, melyet otthon viselt, leporolta az asztalt maga előtt, a szövetekért nyúlt, és megpróbálta őket egymáshoz illeszteni.

– Kinek is varrunk most? Ha mondtad is, elfelejtettem…

– Nos, Mrs. Ogdennek, tudod, a boltosnak az Oxford Roadon. Az ura halálra itta magát, és bár amíg élt, a feleség sokat kiabált vele, mert nem tetszett neki, ha felöntött a garatra, most mégis meg akar szakadni a szíve utána.

– Sokat hagyott rá? – vizsgálgatta Mary az anyagot. – Ez bizony egy gyönyörű fésűsgyapjú szövet.

– Attól tartok, nem. És a három Miss Ogdenen kívül további gyerekek is vannak, hugicák és öcsikék.

– Az ember azt hinné, az olyan lányok, mint ők, maguk varrják a ruhájukat.

– Azt hiszem, ők is varrtak nem egyet, de most nagyon lefoglalja őket a temetés megszervezése. Majd' húsz embert látnak vendégül reggelire, ahogy az egyik pulya mondta nekem. A kicsinek még tetszett is a készülődés, és azt hiszem, Mrs. Ogdennek is eltereli a figyelmét a gyászról, ha mindent maga csinál. Amíg a konyhában várakoztam, egészen tele lett az orrom a főtt sonkák és a sülő szárnyasok illatával. Inkább hasonlított egy esküvő, mint egy temetés előkészületeihez. Azt hallottam, vagy hatvan fontot költött az elparentálásra.

– Nem azt mondtad, hogy alig maradt valamijük?

– Tudomásom van róla, hogy több helyről kölcsönkért, mondván, a férje elszórta az utolsó fityingjüket is. Jött a temetkezési vállalkozó, tudod, milyenek, és rágni kezdte a fülét, hogy ez így szokás, az meg úgy szokás; hogy az emberek így meg így fejezik ki a tiszteletüket. Csak beszél és beszél; azt hiszem, a szegény asszonyt az orránál fogva vezette. Lelkiismeret-furdalása lehet az asszonynak (nem ritka ez a halálesetek után), bánja már azokat a durva szavakat vagy tetteket, amelyeket elkövetett az ellen, aki most hidegen és mereven fekszik. Úgy akarja kibékíteni a lelkiismeretét, hogy nagy temetést rendez, még akkor is, ha neki és a gyermekeinek igencsak összébb kell húzniuk a nadrágszíjat, amíg visszafizetik, ha egyáltalán valaha vissza tudják fizetni.

– Ez a gyászruha sem két fillér lesz – mondta Mary. – Sosem értettem, miért hordanak az emberek gyászruhát; se nem előnyös, se nem csinos, ráadásul egy vagyonba kerül, épp akkor, amikor a legnagyobb

szükség lenne a pénzre. Ha a Biblia nem téved, akkor igazán nem kell azon sajnálkoznunk, ha egy barát, aki éltében jó ember volt, jobblétre szenderül. Ha meg rossz ember volt az illető, akkor örülni kell, hogy elment deszkát árulni. Mondom, a legkevésbé sem értem ezt a gyászruha dolgot…

– Szerintem ez az egész azért „rendeltetett” (a jó öreg Alice szavajárása ez), mert van bizonyos haszna, na nem annyi, mint amennyibe kerül: az embereket (akik mélyen le vannak sújtva, és legszívesebben semmi mást nem tennének, mint sírnának) ugyanis leköti az elkészítése. Már mondtam neked, hogy milyen mélyen gyászolnak – hiszen lehet, hogy az a fajta apa és férj volt, aki felvidította családját, amikor nem volt teljesen elázva. De az ottlétem egészen felvillanyozta őket. Hogy eltereljem a figyelmüket, még részletesebben beszéltem meg velük a megrendelést, mint szoktam. Ott is hagytam a divatkönyvem (igaz, hogy már két hónapos is megvan), hogy böngészgessék.

– Nem hiszem, hogy mindenki így gyászolna. Ott van példának okáért az öreg Alice…

– Az öreg Alice nem olyan, mint a többiek! Kétlem, hogy nagyon emésztené magát, bármennyire is sajnálná a veszteséget. Elintézné azzal, hogy „így rendeltetetett”, és keresné, mi jót lehet kihozni belőle. Ő tényleg hisz benne, hogy semmi sincs cél nélkül. Tudod, mit mondott nekem a minap, amikor gondokba merülve talált?

– Nem, de te majd elmondod. De előbb azt áruld el, mi miatt szomorkodtál?

– Nem mondhatom el, legalábbis még nem. Talán majd máskor.

– De mikor?

– Talán már ma este elmondom, ha nagyon kikívánkozik belőlem, de az is lehet, hogy soha. Elégedj meg annyival, hogy ez egy olyan félelem, amelyre néha gondolni sem merek, máskor meg nem is tudok és akarok másra gondolni. Szóval egyik nap éppen emiatt a bizonyos dolog miatt aggódtam, amikor Alice bejött valamiért, és észrevette, hogy sírok. Neki sem árultam el többet a problémámról, mint neked, de azért ennyit hozzáfűzött a dologhoz: „Ne feledd el, kedvesem, hogy a rettegő és szomorkodó elme távol van attól, ami szent!” Ó, Mary, ha ez a mondása eszembe jut, kétszer is meggondolom, hogy átadjam-e a magam az önemésztésnek.

A varrás halk zajai töltötték be a szobát, különben csend volt, legalábbis amíg Mary meg nem kérdezte:

– Mennyit kapsz ezért a munkáért?

– Nem túl sokat. Minél többet rágódom rajta, annál inkább úgy fogom fel ezt a munkát, mint jó cselekedetet; pénz nélkül is elvégzem, csak hogy kivegyem a részem a vigasztalásukból. Nem hiszem, hogy tudnának fizetni, de azok közé az emberek közé tartoznak, akiknek segít a lelkükön, ha gyászruhát ölthetnek. Csak egy dolgot utálok ebben a munkában: hogy fekete anyaggal kell bajlódom. Megfájdul tőle a szemem – tette le az anyagot sóhajtva, majd beárnyékolta szemét a tenyerével, és vidám hangon így szólt: – Nem kell sokáig várnod a titkomra, már itt van a nyelvemen… Tudod, Mary, néha attól tartok, hogy megvakulok. Akkor aztán mi lesz velem és nagyapával?! Istenem, segíts!

Margaret minden átmenet nélkül keservesen sírni kezdett. Mary melléugrott, és igyekezett megnyugtatni. De nem volt gyakorlott vigasztaló. Inkább el akarta hessegetni a lány félelmeit, ahelyett hogy segített volna szembenézni velük, és legyőzni őket.

– Nem – szegezte nyugodtan könnyektől fátyolos szemét Maryre. – Tudom, hogy nem tévedek. Már azelőtt is éreztem, hogy valami nincs rendben, mielőtt elgondoltam volna, hová vezet ez a folyamat. El is mentem egy orvoshoz, aki nem köntörfalazott: elmondta, hogy ha továbbra is sötét szobákban varrogatok, ráadásul túl közel tartva az anyagot a szememhez, a látásom nem marad meg néhány évnél tovább. Nagyapa előtt még titkolom, jobb, ha minél később tudja meg, mert rettentően elszomorodna. Tudod, sokszor alig bírunk kijönni a pénzből, jól jön az én keresetem. Aztán itt van a hobbija, a bogarászás, egyik nap ide megy, másik nap oda, és nem restell négy-öt shillinget is megadni egy példányért. Drága nagyapa! Utálok belegondolni is, hogy mi lesz, ha korlátoznom kell a kedvtelésében, abban, ami annyi boldogságot okoz neki! Reménykedve, hogy az előző orvos tévedett, elmentem egy másikhoz, aki azt mondta, nem több az egész szemgyengeségnél, és hogy kenegessem. Adott is kenőcsöt, amelyből már hármat elhasználtam (egy tégely két shillingbe kerül), de a szemem nem javult egy szemernyit sem, sőt! Igaz, hogy már nem fáj, de alig látok vele valamit. Ez a helyzet

– csukta be az egyik szemét a lány. – Ha így nézlek, csak egy fekete foltot látok táncoló és szikrázó körvonalakkal.

– És a másik szemeddel?

– A másikkal egészen jól látok. De ha nagyon megerőltetem, megjelenik előttem egy sárga folt, akárhová nézek. Újra elmentem mindkét doktorhoz. Most már ugyanazt mondták. Szóval biztos vagyok benne, hogy hamarosan teljesen megvakulok. A stoppolás rosszul fizet, de gyászeset számtalan volt a télen, ezért úgy döntöttem, annyi megrendelést szerzek, amennyit csak tudod. De ezek az anyagok még jobban bántják a szememet!

– És te mégis elvállaltad ezt a munkát!? Ez őrültség!

– Igen, én is ezt mondom! De mi mást tehetnék? Élni kell valamiből, és így is, úgy is meg fogok vakulni. Nagyapámnak nem merem elmondani, mert nem akarom, hogy aggódjon, ezért tovább varrok – mondta Margaret, és közben előre-hátra dülöngélt, így nyugtatva magát. – Tudod, amikor nem figyel, alaposan megnézem magamnak, aztán becsukom a szemem, hogy emlékszem-e az arcára. Csak egy dolog vigasztal. Hallottál már Jacob Butterworthről, az éneklő takácsról? Valamelyest ismerem, így felkerestem, és arra kértem, tanítson énekelni. Meghallgatott, és azt mondta, ritka szép hangom van. Elvállalt tanítványának, hetente egy alkalommal eljárok hozzá. Ő vezette a fesztiválok kórusait, London népe is sokszor éljenzett neki. Egyszer még egy külföldi énekes, bizonyos Madame Catalani[21] is kezet rázott vele az Old Church előtt, sok ember szeme láttára. Szerinte a hangomból is meg tudnék élni, de én ebben nem vagyok biztos. Különben is, vakon minden munka szomorú.

Margaret ismét kézbe vette a tűt, mondván, most már eleget pihent a szeme, és újra beletemetkeztek a varrásba.

Hirtelen léptek zajára lettek figyelmesek a kövezett udvarról, és a lefüggönyözött ablak alatt emberek futottak el.

– Valami baj lehet – állt fel Mary, és kinyitva az ajtót, megállította az első elrohanó embert.

---

[21] Utalás Angelica Catalanira (1780-1849), a híres itáliai szoprán énekesnőre, aki gyakran lépett föl Londonban.

– Jaj, te lány! Hát nem látod a lángokat?! Carson üzeme úgy ég, mint egy szénaboglya! – mondta, majd továbbfutott.

– Gyere, Margaret! Kapd a főkötőd! Carson üzeme lángokban áll! Azt mondják, nagyszerű látvány egy égő épület, és én még sohasem láttam gyárat lángokban!

– Szerintem félelmetes látvány lehet. Különben is itt van ez a sok munka a nyakamon, nem mehetek.

De Mary addig kérlelte a maga kedves módján, megígérve neki, hogy ha kell, egész éjszaka fent marad segíteni, hogy Margaret végül beadta a derekát; és arról is biztosította Margaretet, hogy neki is tetszeni fog.

De a valódi ok, amiért Mary annyira menni akart, nem egészen ez volt. Margaret titka fájdalmasan és súlyosan a lelkére telepedett – tehetetlennek érezte magát, vigasztalásra képtelennek. Remélte, hogy ezzel legalább elterelheti a lány gondolatait. Eme önzetlen okok mellé zárkózott csak fel szerényen a sajátja: tényleg kíváncsi volt rá, milyen lehet egy lángoló üzem.

Két perc múlva már útra készen álltak. A küszöbön John Bartonba futottak, akinek elmondták, hová sietnek.

– Carson üzeme! Igen, a fényekből ítélve valóban lángol egy épület, nem is akárhogy, mivel biztos vagyok benne, hogy egy csepp vizet nem látott! Jól be vannak biztosítva Carsonék, és a gépek is régiek. Lehet, hogy még tetszik is nekik, és rossz néven vennék, ha valaki megpróbálná eloltani – szólt az apa, majd utat adott a kíváncsi lányoknak.

A vöröslő lángok messziről mutatták az irányt, nem volt szükségük egyéb útjelzőre. Fejüket lehajtva haladtak a metsző keleti szélben.

Carson gyára hosszúkás épület volt kelet-nyugati irányban a legrégebbi manchesteri utak mellett. A városnak ez a része meglehetősen ódonnak volt mondható. Itt álltak a legrégebben épült textilüzemek; a gyár szomszédságában található zsúfolt sikátorok és hátsó utcák okkal rettegték a vörös kakast.

A gyár nyugati bejáratánál egy lépcső emelkedett; onnan egy széles, szennyes útra lehetett látni, amelyen főleg kocsmák, zálogházak, csont- és rongyraktárak, valamint piszkos élelmiszerboltok álltak. A gyár másik vége, a keleti, egy alig húsz láb széles, rosszul kövezett és még rosszabbul kivilágított mellékutcára nézett. A gyárnak ezzel a végével szemben a főút utolsó házának oromzata állt. Méretéből, csinos

kövezéséből és a díszítőelemekből ítélve egykor egy úriember hajléka lehetett. A gyár nagy ablakaiból kicsapó lángok megvilágították festett falú, süllyesztett pillérű, szépen díszített, aranyozott belsejét, amelyben most rongyos emberek zsúfolódtak, arról árulkodva, hogy a jobb sorsra hivatott épület ma már italmérés.

Margaretnek igaza lett: a látvány, amely eléjük tárult, amikor csatlakoztak a tűzvészt bámuló tömeghez, valóban ijesztő volt. A lány legszívesebben elfutott volna. Ha a lángok morajlása alábbhagyott egy pillanatra, a nép tovább zúgott; nem volt nehéz kitalálni, mennyire izgatottak.

– Mit mondanak? – kérdezte Margaret az egyik mellettük állót, mivel az általános zsongásból végre kihallani vélt egy különálló, tiszta hangot.

– Azt, hogy szerencsére senki sincs a gyárban! – kommentálta Mary, amikor a tömeg egy emberként a gyár keleti végéhez, a már általam is említett sikátor, a Dunham Street irányába indult.

Az üzem nyugati végén, ahová a dühöngő lángokat sodorta a szél, tűzkorona emelkedett, tűzoszlop tört a magasba győzedelmesen. A tűz szaporán nyújtogatta nyelveit az ablaklyukakon, és a fekete falakat szerelmes hévvel nyaldosta. Az erős szél előtt néha meghunyászkodtak a lángnyelvek, de csak azért, hogy a következő percben még magasabban csapjanak föl, még vadabbul morogva és pusztítva el, amihez csak érnek. A tetőnek ez a része hamarosan hatalmas dörej kíséretében összeroskadt, míg a tömeg megpróbált bepréselődni a Dunham Streetre, hiszen ha a szépségesen iszonyú lángok számára ilyen könnyű prédát jelentettek az öles gerendák és a támolygó falak, akkor milyen könnyen végeztek volna egy emberrel?

Ott, ahol az emésztő lángokba belekapott az őrjöngő szél, és fekete füst ömlött ki minden résen, az egyik ablaknál, vagy inkább az egyik ajtónál a negyedik emeleten, ahonnan egy daru nyúlt ki, amellyel az árut húzták fel, időnként, amikor a fekete füst szétnyílt, két segítségért könyörgő ember körvonalait lehetett felfedezni. Valamiért hátramaradhattak a többi munkástól, és a szél miatt, amely az ellenkező irányba vitte a tüzet, nem is láthatták és nem is hallhatták a riasztás hangjait hosszú ideig (ha lehet egyáltalán ezt a szót használnom a rettegésnek arra a kevesebb mint fél órájára, amennyi idő alatt a pusztítás végbement), addig, amíg az épület másik végében lévő öreg

falépcsőt fel nem emésztette a tűz. Még azon sem csodálkoznék, ha az első jel, amely drámai helyzetükre figyelmeztette őket, a lent gyülekezők kiáltása lett volna.

– Hol vannak a tűzoltók? – tudakolta Margaret a szomszédjától.

– Jönnek már, egészen biztos; de az ég áldjon meg, ez a tűz alig tíz perce tombol, ám túl nagy a szél, és túl száraz az épület!

– Miért nem hoz valaki egy létrát?! – rémült meg Mary, ahogy a bajban lévő férfiak szemmel láthatóan, bár hangjukat nem hozta el odáig a szél, segítségért kezdtek rimánkodni a tömeghez.

– Ó, Wilson fia és egy másik már el is indult érte, öt perce sincs tán. De a kőművesek és a tetőfedők meg más effélék, amikor otthagyták a munkájukat, bezárták az udvart.

Az az alak, aki ott áll a növekvő és egyre forróbb lángok között, és akit az időnként felszálló füstben látni lehet, George Wilson lenne? – rémült halálra Mary. Hiszen ő is Carsonnak dolgozik, ezt tudta róla. Kezdetben azt hitte, hogy emberi élet nincs veszélyben, de amióta bebizonyosodott az ellenkezője, az átforrósodott levegőben, a morgó lángokban, a szédítő fényben és az izgatottan zsongó tömegben egyre kevesebb érdekességet talált.

– Ó, menjünk haza, Margaret, nem bírom itt tovább!

– Nem mehetünk, egészen bekerített a tömeg. Szegény Mary! Legközelebb kétszer is meggondolod, akarsz-e tűzvészt látni… De figyelj csak!

A tömeg, amely karéjban állt a gyár sarkán, és egészen elárasztotta a Dunham Streetet, hirtelen néma lett, mert az emberek meghallották a közelgő tűzoltókocsi zörgését és a nagy terhet vontató lovak patáinak szapora kopogását.

– Hála az égnek! – sóhajtott fel Margaret szomszédja. – Megérkeztek a tűzoltók!

Újabb csönd. A csapok be voltak fagyva, a víz nem indult meg.

Aztán a tömeg még összébb préselődött, ugyanis az első sorok hátrálni kezdtek, egészen addig, hogy a lányok már alig kaptak levegőt. Amikor újra levegőhöz jutottak, egy kissé megkönnyebbültek.

– A fiatal Wilson az, egy tűzoltóval, létrát visznek – tudósította őket egy magas férfi, aki ellátott az emberek feje fölött.

– Kérem, mondja el, mi történik! – könyörgött Mary.

– Az ivó falának döntik a létrát. Az egyik ember a gyárból hátrazuhan, biztosan elkábította a füst. Nem lehet eljutni addig az emeletig. Te magasságos ég – nézett újra rájuk a férfi –, a létra túl rövid! Nem érik el őket! Szegény ördögök! A tűz közeledik hozzájuk, és ha nem tudják eloltani, vagy nem hoznak egy hosszabb létrát, azoknak ott fent befellegzett! Az Úr könyörüljön rajtuk!

Az elnémult tömegből egy nő ideges sírását lehetett kihallani. A testek megint egymáshoz préselődtek. Mary Margaret karjába csimpaszkodott, szinte belemart; legszívesebben elájult volna, hogy ne érezzen semmit, hogy megmeneküljön ebből a szorongattatásból.

– Most beviszik a létrát Apolló templomába, vagyis a kocsmába. Nem tudják visszapréselni az udvarba, ahonnan hozták.

Harsány kiáltás hallatszott, amely még a halottakat is felébresztette volna. Magasan, ingadozva a levegőben, egy, az ivó végében lévő padlásablakon keresztül előbukkant a létra.

Majdnem szemben a kijárattal, amely előtt a bajbajutottakat menteni lehetett. Azok, akik a tömegből legközelebb álltak a gyárhoz, és így jól megfigyelhették, mi történik a padlásablaknál, azt mondták, hogy a létra végét többen fogják, és megpróbálják minden erejükkel a kijárat felé tolni. Még az ablakkeretet is kirántották a helyéről, mielőtt a bámészkodók felocsúdhattak volna. A létra végre biztosan állt a helyén – akiknek szívük rémült dobogása mérte az időt, talán többnek tűnhetett, de valójában nem telt bele két perc sem, és készen állt a keskeny utca fölött szédítő magasságban átívelő híd.

Mindenki mereven felfelé bámult, az emberek még levegőt venni is elfelejtettek. Először semmit sem lehetett látni, de amikor egy szélroham, erősebb minden eddiginél, megfordította a közeledő lángokat, hirtelen észrevették a szélben ingadozó létrát. A létra végében tűzoltósisakok fénylettek, gazdáik erős kezekkel tartották a lajtorja végét. Aztán egy ember, gyors, biztos léptekkel és merev tartással, átsétált egyik oldalról a másikra.

Az embereknek arra sem volt idejük, hogy felszisszenjenek, és az alak már a másik oldalon, a gyárban volt, viszonylagos biztonságban. Örömujjongás hallatszott, amely nyomban el is halt, mivel az izgalmaknak még nem volt vége, és félő volt, hogy az életét kockáztató bátor fickó figyelmét esetleg elterelik a kiáltások.

– Ott van újra! – kiáltották többen is, ahogy észrevették az ajtóban. Úgy állt ott, mintha csak tele akarná szívni a tüdejét ismét levegővel, mielőtt elszánja magát a visszaútra. A vállán egy mozdulatlan test volt.

– Jem Wilson és az apja! – képedt el Margaret, de Marynek ezzel már nem sok újat mondott.

Az aggodalom rátelepedett az emberek lelkére. A férfi most már nem egyensúlyozhatott a karjával, a küldetés sikere idegrendszerén és éles szemén múlott. Fejét moccanatlanul az ivó irányába fordította. A létra remegett a kettős súly alatt, de a férfi figyelmét nem tudta elvonni; Jem csak maga elé nézett, sohasem lefelé. Egy évszázadnak tűnt, mire átértek. Végre az ablaknál voltak, ahol a megmentő megszabadulhatott terhétől, és mindkét ember eltűnt az ablak mögött.

Kezdődhetett az éljenzés. Hangosabban a morgó lángoknál és a zúgó szélnél, felharsant a tapsvihar, amellyel a sikeres küldetést ünnepelték. Éles hang röppent a levegőbe, egy kérdés:

– Mi van az öreggel, él még?

– Hát – kezdte az egyik tűzoltó a figyelő tömeghez intézve szavait –, rendbe fog jönni, éppen most öntik nyakon egy kis hideg vízzel! – Visszahúzta a fejét, mire az izgatott kíváncsiság hangjai, a kiáltások és a tengerzúgáshoz hasonló morajlás megint felerősödött, de csak egy pillanatra. Sokkal rövidebb időre, mint amennyi időt igénybe vett leírnom ezt a kis közjátékot, mert a hős ismét előbukkant, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy nem hagyja veszni az égő gyárban rekedt másik szerencsétlent sem.

Ugyanazzal a gyors, biztos járással haladt, mint az első alkalommal. Az emberek most már kevésbé aggódtak, beszélgettek egymással, és kiabálva tudósították a másikat, hogy haladnak a tűzoltók a víznyeréssel. Ide-oda forogtak és lökdösődtek, nyoma sem volt az iménti némaságnak, amikor még levegőt sem mertek venni. Nem tudom, hogy a hangzavar tette-e, vagy az idegrendszer túlzott terhelése, netán csak az okozta, hogy lenézett a mélybe, de nem sokkal azelőtt, hogy visszaért volna az ivóba, vállán a második bajbajutottal (egy vézna fickóval), Jem léptei elbizonytalanodtak. Látszott, hogy lábával habozva tapogat a következő létrafok után. És ekkor megtorpant félúton. De addigra megint halálos némaság szállt a tömegre, mukkanni sem mertek, még egy biztató szót sem kockáztattak meg. Legtöbbjüknek ez már sok volt, és inkább

lehunyták a szemüket, hogy ne lássák bekövetkezni azt, amitől féltek, és ami most elkerülhetetlennek tűnt. Jem teste megingott. Először úgy, mintha csak az egyensúlyát keresné, de látszott rajta, hogy kezd kétségbeesni, és érzékei csődöt mondtak. Csoda, hogy az életben maradás ősi, állati ösztöne nem győzte le nemes érzelmeit, és nem sarkallta arra, hogy vesse le válláról a súlyt – a magatehetetlen férfit –, amelyet cipelt. Ám az is lehet, hogy éppen ez az ösztön súgta neki, hogy a súly hirtelen elvesztése is katasztrófával fenyegetne.

– Segítsenek, Mary elájult! – kiáltotta Margaret, de senki sem hederített rá, mindenki felfelé bámult. Ekkor egy kötél repült, hurokkal a végén, egyenesen a fiú felé. A tűzoltó sikeresen meglasszózta a bátor fiatalembert és a vállán lógó férfit. Igaz, nem nagy segítség volt, de annyit mégis ért, hogy a fiú belekapaszkodhatott, és ez némi magabiztosságot csempészett Jem szívébe, kiűzve fejéből a szédületet. Ismét nekiindult. Sem húzással, sem rángatással nem siettették. Lassan, fokozatosan vonták be a kötelet, és Jem lassan, fokról fokra megtette azt a négy-öt lépést, amely a szilárd talajtól elválasztotta. Végre elérte az ablakot, és mindketten megmenekültek. A tömeg örömtáncot járt, az emberek olyan hangosan kiáltoztak, ahogy csak a torkukon kifért. Aztán a tömeg, ahogy ez általában történni szokott, gyorsan elvesztette érdeklődését, és az emberek egymást taposva, lökdösve, káromkodva és átkozódva elvonultak a Dunham Streetről oda, ahol újabb izgalmakat reméltek: a tűz tombolásának helyszínére, hol a lángok orgonasípjainak morgása szörnyű aláfestő zeneként szolgált az egymáson átgázoló emberek kiáltásaihoz, sikolyaihoz és átkozódásaihoz.

A tömeg lassan odébb vonult, csak Margaret nem mozdult – majdnem összeroskadt Mary testének súlya alatt, akit eddig sikerült függőlegesen tartania. A derekánál átfogva tartotta barátnőjét, nehogy az elvonuló tömeg összetapossa. Most, hogy elmentek, végre a kövezetre fektethette. A megváltozott testhelyzettől és a párolgó testek által okozott meleg elszálltával Mary hamar magához tért.

Zavartan és bizonytalanul nézett körbe, mint aki nem tudja, hol van. Furcsának találta hideg és kemény fekhelyét. Az ég borongása-derengése megrémítette. Lehunyta a szemét, és megpróbált emlékezni.

A következő pillantása felfelé irányult, de a létra már nem volt sehol, és az ablak is üres volt.

– Megmenekültek – nyugtatta meg Margaret.

– Mindannyian? Mindannyian megmenekültek? – tudakolta Mary.

– Kérdezd meg azt a tűzoltót, de amennyire én tudom, mindannyian.

A tűzoltó sietett megerősíteni Margaret szavait.

– Miért engedték vissza Jem Wilsont a létrára? – kérdezte Margaret.

– Engedtük?! Erővel sem tudtuk volna visszatartani. Csak azt várta meg, hogy apja újra szólni bírjon (igaz, csupán egy-két szót tudott szólni), Jem már vissza is ugrott a létrára. Az apja szájából akarta hallani, hol van pontosan a másik bajbajutott, mivel ő tudhatta ezt a legpontosabban. Mi is mentünk volna, de észbe sem kaptunk, s ő már hozta is az illetőt. Senki nem mondhatja, hogy egy manchesteri tűzoltó megijed a veszélytől! – mondta, és már szaladt is tovább.

A lányok egyetlen szó és észrevétel nélkül hazafelé vették az irányt. Útközben az öregebb Wilsonnal is találkoztak, aki sápadt volt, vaksi és zordon, de ugyanolyan jó bőrben, mint mindig. Egy rövid ideig kísérte őket – addig, amíg egykét percben elbeszélte szorongattatásait a gyárban –, aztán sietve elbúcsúzott, mondván, meg kell nyugtatnia feleségét, hogy jól van, nincs semmi baja. De alig tett meg néhány lépést, visszafordult, és a járdán Maryhez lépett, majd suttogni kezdett a fülébe, de olyan komoly hangon, hogy Margaret nem tudott nem figyelni rá:

– Mary, ha a fiam ma este meglátogatna, legyen hozzá néhány jó szavad, legalább az én kedvemért! Rendben? Legyél jó kislány, az ég áldjon meg!

Mary csak lehajtotta a fejét, és nem szólt egy szót sem.

Amikor hazaértek, John Bartont otthon találták; pipáját szívta, és alig merte őket a tűzesetről kérdezni, bár amikor megszólaltak, itta minden szavukat. Margaret töviről hegyire elmesélte a történteket, és nagyon mulattató volt látni, hogyan kelti fel fokról fokra Barton érdeklődését.

A férfi egyre ritkábban szívott bele a pipájába, és végül abba is hagyta. Kivette a szájából, és csak szorongatta. Aztán felállt, és minden újabb információnál közelebb lépett Margarethez.

Miután a történet véget ért, Barton megfogadta (pedig nem volt szokása a fogadkozás), hogy ha Jem Wilson akarja a lányát, akár már holnap áldását adja rá, az sem baj, ha egy vasa sincs, hogy eltartsa.

Margaret nevetett, de Mary, aki addigra már túl volt a sokkon, csak fintorgott, és dühösen villogtatta a szemét.

A munkát, amely rájuk várt, ott folytatták, ahol abbahagyták, de ha a szív tele, az ujjak sem táncolnak olyan könnyen. Annyit még el kell mondanom, mivel talán ez is a tűzvész estéjéhez tartozik, hogy a két fiatalabb Miss Ogdent olyannyira lesújtotta szeretett apjuk halála, hogy képtelenek voltak megjelenni a kis, gyászoló barátokból álló kör előtt, hogy támogassák anyjukat, így nélkülük zajlott le a temetés.

HATODIK FEJEZET

Nyomor és elmúlás

Mit tudhat arról a gazdag,
Mit éreznek a szegények,
Mikor a szükség démona
Csendesen feléjük lépked.

Munkáért nem koldul körbe,
Szíve telve bajjal-búval,
Mert közben attól retteg.
Az ördögnek tartozott úttal.

Sajgó lábbal és szívvel,
Hóviharban sötét pincébe
Nem kell hazatérnie.
Hol nem várja kenyérvég se'.

És akit nagyon szeret
Hideg kövön nem didereg.
Hang nem sír soha fülébe:
„Apa, falat kenyér kéne!"

MANCHESTERI DAL

John Barton közeljárt az igazsághoz, amikor azt gyanította, hogy a Carson urak nem sok könnyet hullajtanak majd a leégett üzemükért. Jól be voltak biztosítva, a gépeket pedig az elmúlt években nem fejlesztették: működtek ugyan, de korántsem úgy, ahogy modernebb társaik. Emellett a piac is pangott; senki sem keresett szövetet, a raktárak megteltek áruval. Az üzem is csak azért működött, hogy a gépek és a karok be ne rozsdásodjanak, és jobb időkben majd készen álljanak az igazi termelésre. Carsonék elérkezettnek látták tehát az időt, hogy gyárukat felújítsák, és első osztályú gépeket vásároljanak, hiszen a biztosítási pénzből immár igazán telni fog rá. Ugyanakkor rohanniuk

sem kellett. A bérezést, amelyet hetente adtak a munkásoknak, beszüntették; a rossz gazdasági helyzetben egyébként is felesleges pénzkidobás volt. Az üzlettársakra hirtelen rászakadt a szabadidő, és feleségüknek, valamint a gyerekeiknek a legkülönfélébb kirándulásokat helyezték kilátásba, ha az idő végre enyhébbre fordul. Milyen jó volt reggeli után kézbe venni egy magazint vagy egy napilapot. Foglalkozhattak végre bájos és kiváló lányaikkal is, akiknek taníttatására sohasem sajnálták a pénzt, de a pamutvégek és számlák mellett nem maradt idejük, hogy gyermekük tehetségében gyönyörködjenek. Milyen boldog családi esték következtek azokra az üzletemberekre, akiknek eddig nem volt idejük az efféle élményekre! De ez csak az érem egyik oldala. Akadtak ugyanis családok szép számmal, amelyeket a gyár leégése a feneketlen bánat mélyére taszított, családok, amelyek számára a szabad idő fogalma egyet jelentett az éhezéssel. Ezekben az otthonokban a kis éji zenét a bömbölő gyerektorkok szolgáltatták; mivel munka nem volt, bért sem kaptak, így kenyérre sem futotta, a gyerekek pedig nem viselik jól az éhezést és a szenvedést. Nem volt tehát reggeli, amely mellett elüldögélhettek volna, így bebújtak a takarók alá, hogy meg ne fagyjanak a zord márciusban, és hogy hasuk korgása, amelyet a mardosó éhség okozott, kevésbé hallatsszon. Azt a néhány pennyt, amely becsordogált a családi kasszába, gyorsan krumplira, zabkására és ópiumra fordították – kellett valami, amivel a legkisebbeket öntudatlan, nehéz álomba ringathatták, hogy addig se érezzék a szenvedést. A bennük lakó jó ugyanúgy kiütközött, mint a bennük lakó rossz. A családi kötelékek ezekben a nehéz és küzdelmes időkben csak még erősebbek lettek. Olyan sorsokra akadhatott itt az ember, amelyekről a gazdag azt sem sejti, hogy egyáltalán léteznek. Voltak legyőzhetetlen szenvedélyek,[22] a mogorva, durva alakokból előbukkant az önzetlenség, és olyan dolgokat cselekedtek, amelyek a jó Sir Philip Sidney[23] nagyszerű tetteihez voltak hasonlatosak. A szegények bűnein meg lehet rökönyödni, de biztos vagyok benne, hogy ha fellebbenne a fátyol szívük titkairól, erkölcsi tisztaságuk még jobban kiütközne.

---

[22] Utalás az Énekek éneke 8,6-ra.

[23] Utalás a legendás Sir Philip Sydneyre (1554-1586), aki a zutpheni csatában áldozta föl életét a bajtársaiért.

Beköszöntött hát a barátságtalan tavasz, amely csak a nevében volt tavasz, és mivel a piac továbbra is pangott, a gyárak sorra rövidítették le munkaidejüket, sorra bocsátották el a munkásokat, és sorra csukták be kapuikat.

Barton rövidített munkaidőben dolgozott, Wilson, aki Carson alkalmazottja volt, természetesen munkanélküli lett. Az volt a szerencséjük, hogy Jem, ez a becsületes fiú, egy gépész mellett dolgozott, és keresett annyit, hogy a családot eltartsa. Bántotta is eléggé az apát a lelkiismeret-furdalás, hogy így eladósodik a fiának. Kedvetlen volt, mord hangulatú. Bartonnal sem lehetett madarat fogatni: az egész emberiségre haragudott, de legjobban a gazdagokra. Egyik este, amikor hat óra körül a tiszta fények szinte a karácsonyra emlékeztettek, és az ajtók résein és más hézagokon befütyült a szél, Barton a haldokló tűz előtt ült, és várta Mary lépteinek felhangzó koppanását, mert jókedvet már csak a lányából meríthetett. Az ajtó kivágódott, ám a lánya helyett Wilson rontott be rajta:

– John, nem tudnál kölcsönadni valamennyit?

– Nem bizony, mostanában senkinek sincs pénze. Mire kellene? – kérdezett vissza a férfi.

– Nem magamnak, elhiheted, bár nekünk sincs sok. De itt van ez a szerencsétlen Ben Davenport, Carsonnál dolgozott, és most lázasan nyomja az ágyat. Nincs annak egy darab szene, de még egy falat hideg krumplija se!

– Nincs pénzem, mondtam már – morogta Barton. Wilson csalódottan nézett vissza rá. Barton megpróbált érzéketlen maradni, de hiába erőltette magára a mogorvaság álarcát, a jó szíve felülkerekedett. A konyhaszekrényhez lépett (felesége egykori büszkeségéhez), amelyen az ebéd maradéka hevert, félretéve vacsorára: kenyér és egy szelet hideg angolszalonna. Ezt a maradékot a zsebkendőjébe csomagolta, majd kalapja tetejére tette.

– Mehetünk?

– Hová? Te ilyen későn is dolgozol?

– Dehogy, te ütődött! Ahhoz a fickóhoz, akiről beszéltél! – felvették a kalapjukat, és elindultak. Útközben Wilsontól megtudta, hogy Davenport jó ember, még ha metodista is, továbbá, hogy a gyerekei túl fiatalok még a munkához, de ahhoz nem, hogy éhen ne haljanak vagy meg ne

fagyjanak. Egyre mélyebbre süllyedtek, és már nem tudnak mit zálogba adni; most egy pincében élnek a Store Streetről kivezető Berry Streeten. Barton morgott néhány érthetetlen szót, amelyből az emberiség nagy része semmi jót nem tudott volna kihámozni; így érték el a Berry Streetet. Az út kövezetlen volt, és középen egy csatorna futott, amelyből gyakorta kiöntött a szennyvíz, nagy tócsákat képezve az úton. A régi edinburgh-i kiáltás igencsak ideillett: „Gardez l'eau!"[24] Asszonyok léptek ki a házakból, és a legkülönfélébb háztartási szemetet öntötték a csatornába, amelyben elcsordogáltak a következő tócsáig, és ott megrekedtek. A lépcsőköveken ürülékhalmok éktelenkedtek, és annak, aki nem akarta beszennyezni a ruháját, igencsak oda kellett figyelnie. Barátaink nem voltak kimondottan kényesek, de még ők is megnézték, hova lépnek. Végül elértek egy lépcsőig, amely egy szűk térbe vezetett le, ahol még egy álló ember feje is alig egy lábnyival lett volna az utcaszint fölött, és anélkül hogy meg kellett volna mozdulnia, elérhette kezével a pinceablakot és a szemben lévő penészes, nedves falat. Ebből a levegőtlen térből még lejjebb ereszkedtek, a pincébe, ahol egy család talált menedéket. Félhomály honolt odalent, a pinceablakok nagy része be volt törve, és különféle rongyokkal tömködték be őket, ami magyarázatot adott a fényes nappal is uralkodó szürkületre. Az iménti leírásom után, amely az utcaképet jellemezte, talán nem lepődnek meg az olvasók, ha azt mondom, hogy az odalent uralkodó bűz fejbe kólintotta a látogatókat. Embereink gyorsan magukhoz tértek az első sokkból, hiszen kemény fából faragták őket, és szétnéztek a laktérben, mert szemük kezdett hozzászokni a sötéthez. A nedves vagy pontosabban vizes téglapadlón három-négy gyerek fetrengett; mintha az utca minden nedvessége ezeken a téglákon szivárgott volna fel. A tűzhely üresen ásított, a feleség a férj vackán ült, és csak sírt a magárahagyottság sötétjében.

– Látja, asszonyom, visszajöttem! Ti pedig, apróságok, elhallgassatok, és ne nyaggassátok anyátokat ennivalóért, mert itt van egy bácsi, aki hozott nektek egy keveset.

A szürkületben, amely annak, aki nem volt hozzászokva, szinte sötétségnek hatott, a gyerekek körbefogták Bartont, és kikapták kezéből az ennivalót. A vekni, bár nem volt kicsi, egy szempillantás alatt eltűnt.

---

[24] Gardez l'eau (francia): vigyázzatok a vízre; vigyázat, szennyvíz.

– Valamit tennünk kell – fordult Wilsonhoz Barton. – Te maradj itt, fél óra múlva visszajövök.

Barton szaporán kapkodta lábait, szinte futott hazáig, ahol aztán a mindig jó szolgálatot tevő zsebkendőjébe töltötte a tál alján árválkodó ételmaradékot. Mary Miss Simmondsnál teázott, tehát az étkezése meg volt oldva arra a napra. Ezután felszaladt a jobbik kabátjáért és a szép, vörössárga selyem zsebkendőjéért – ezek voltak egyetlen kincsei. Szaladt is a zálogházba, ahol elzálogosította őket öt shillingért. Onnét tovább szaladt egészen a London Roadig, amely mindössze ötpercnyi járásra volt a Berry Streettől. Mivel nem akart elrohanni a bolt mellett, amelyet keresett, lassított a léptein. Húst vásárolt, egy vekni kenyeret, gyertyákat, rósejbnit, majd egy kis, félreeső udvarban vagy egy mázsa szenet. Még így is maradt egy kevés pénze, amelyet a családra akart költeni, csak még nem tudta, hogyan hasznosíthatná a legjobban. A fény, a meleg és az élelem – ezek már biztosítva voltak, a többi várhatott. Wilson szeme megtelt könnyel, amikor meglátta a megpakolva visszaérkező Bartont. Megértette a cselekedetet, és azt kívánta, bárcsak ő is hasonló módon segíthetne, bárcsak lenne munkája, mert a fia pénzéből nem mert jótékonykodni. De kinek ezüstje és aranya nincsen,[25] a szívét még oda tudja adni, és a felbecsülhetetlen értékű szeretetét. S John Barton sem fukarkodott e másféle szolgálattal. A láz, Manchester jellegzetes betegsége egy alattomos és undok tífuszféleség volt, amelyet a rossz életkörülmények, a mocskos utca, továbbá a lélek és a test hosszas szenvedése okozott. A betegség heveny volt, veszélyes és nagyon fertőző. A szegények fatalista módon viszonyultak a fertőző betegségekhez – persze erre magyarázatul szolgálhat, hogy ha akarták volna sem lett volna hely arra, hogy elkülönítsék betegeiket. Wilson meg is kérdezte Bartont, hogy szerinte elkaphatják-e, de barátja csak kacagott a felvetésen.

A két férfi akár két zord külsejű, ám galamblelkű nővérke meggyújtotta a tüzet, amely rögvest okádni kezdte a füstöt, mert nem találta az utat a használatlan, nedves kéményben. Úgy tűnt, mintha a füst megtisztítaná a bűzös levegőt. A gyerekek kenyérért kezdték nyúzni Bartont, de ő most az asszonyhoz lépett, aki még mindig a férje vackán

[25] Utalás Az apostolok cselekedetei 3,6-ra: „Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked: a názáreti Jézus Krisztus nevében…”.

ült teljes reménytelenségben és magányban, és csak hallgatta, ahogy a férje félrebeszél lázában. Az első szelet az asszonyt illette. Megfogta a kenyeret, amikor a kezébe nyomták, letört belőle egy darabot, de nem tudott enni. Túl volt már az éhségen is. Váratlanul, akár egy zsák, a padlóra omlott. A férfiak zavartan bámultak.

– Kis híján éhen halt – mondta Barton. – Úgy tartják, hogy az éhhalál szélén lévőknek nem szabad egyszerre sok élelmet adni, de ez az asszony egy falatot sem vett magához!

– Tudod, mit csinálunk? Fogom a két nagyobb gyereket, és hazaviszem az asszonyhoz ma éjszakára, itt úgyis csak láb alatt lennének. És kerítek egy kanna teát, az efféle fehérnépeknek az szokott használni.

Barton tehát ott maradt a pincében egy anyja után síró, de legalább már nem éhes kisgyerekkel, egy halálra vált asszonnyal és félrebeszélő férjével, aki önkívületében jajgatott és fel-felkiabált. Barton az asszonyt a kályha közelébe húzta, és dörzsölgetni kezdte a kezét, aztán szétnézett, talál-e valamit, amit a feje alá tehetne. Semmit sem lelt, mindössze néhány kilazult téglát, amelyekre aztán ráborította a kabátját, és így támasztotta meg az asszony fejét. A lábát is közelebb húzta a kályhához, amely akkorra már átmelegedett. Ezután vizet keresett, de úgy látszott, az asszony még ahhoz is gyönge volt, hogy felvonszolja magát a távoli kútig. Kapta a gyereket, és felszaladt vele a lépcsőn a felső szobába, kölcsönkérte az ott lakók lábasát, némi vízzel az alján. Aztán a munkásemberek rutinjával látott hozzá a zabkásafőzéshez. Miután sebtében elkészítette, talált egy horpadt vaskanalat, amely azért úszta meg az elzálogosítást, hogy legyen mivel etetni a babát, és a fogai között sikerült néhány kortyot az asszonyba erőltetnie. A száj gépiesen kinyílt, és még többet kért – a nő kisvártatva magához tért. Felült, majd körbenézett, és miután újra tudatosodott benne a lesújtó valóság, ismét úrrá lett rajta a gyengeség és a tehetetlen kétségbeesés. Kisgyermeke odakúszott hozzá, és kezével törölgetni kezdte az anyja arcán patakzó könnyeket. Itt volt az ideje, hogy Barton gondjaiba vegye a beteget is. A férfi szalmán feküdt, amely olyan nedves és ragacsos volt, hogy még egy kutya sem választotta volna fekhelyül. A szalmára egy zsák volt terítve, ezen a zsákon feküdt a kiterített, csontvázszerű test. Takaróként azok a rongyok szolgáltak, amelyeket az anya és a gyerekek nélkülözni tudtak a

zord időben, és így legalább annyi meleget adhattak volna, amennyit egy takaró adhat, ha az állandó hánykolódástól nem hullottak volna le róla azok is. Így hiába lángolt a férfi egész teste, mégis vacogott a vánkosán. Néha egészen váratlanul megpróbált feltápászkodni; meztelen őrületében olyan volt, mint a szenvedés prófétája azon a félelmetes, pestises festményen,[26] de menten visszaroskadt, mint akit kimerített az erőfeszítés. Barton úgy vélte, jó lesz figyelni, hiszen egy ilyen újabb visszazuhanás alkalmával csúnyán összetörheti magát a téglapadlón. Végre megérkezett Wilson is, és Barton örömmel látta, hogy mindkét kezében egy-egy gőzölgő teáskannát hoz az asszonynak. De amikor a férj meglátta a folyadékot, olyan állati önzéssel vetette rá magát, amilyet egészségesen sohasem mutatott.

A két férfi tanácskozni kezdett. Azt meg sem kellett beszélniük, annyira egyértelmű volt számukra, hogy az éjszakát mindketten szörnyű állapotban lévő házaspárral töltik.

Abban is biztosak voltak, hogy a beteget még nem látta orvos. Megbeszélték, hogy másnap ki fognak könyörögni egy ingyenes beutalót a férfinak, addig pedig a patikustól kérnek ápolási tanácsokat. Így Barton (mivel csak neki volt pénze) elindult, hogy a London Roadon kerítsen egy patikust.

A kivilágított boltok között nem utolsó dolog sétálni; a gáz fénylik, és a mesterségesen megvilágított kirakatok sokkal hívogatóbbak, mint a nappali fényben. De mind közül legszebb a fűszeres kirakata volt. Mintha csak gyermekmesék keltek volna életre – az embernek Aladdin elvarázsolt gyümölcsöskertje juthatott eszébe, vagy a bíbor korsós Rosamond.[27] De Barton természetesen másra gondolt: az ellentétre, amely a zsúfolásig telerakott fényes kirakat és a nyomorúságos pince között feszült. Elkeserítette, hogy ilyen különbség egyáltalán létezhet, és a legkevésbé sem értette a miértjét. Eltűnődött, vajon az utcán elsiető emberek közül akad-e egy is, aki olyan bánat sújtotta helyet hagyott maga mögött, amilyet ő. De a sétálók mind vidámnak tűntek, és ettől Barton ingerült lett. Másokhoz hasonlóan ő sem volt képes arra, amire

---

[26] Utalás Paul Falconer Poole (1807-1879) angol festő művére, a *Solomon Eagle Exhorting the People to Repetance during the Plague of the Year* 1665 című képre.

[27] Utalások *Az Ezeregyéjszaka meséi*re és Maria Edgeworth (1768-1849) angol írónő didaktikus meséjére.

más sem, hogy olvasni tudjon mindenki szívében-fejében, aki a flasztert koptatta. Honnan tudhatott volna vad románcaikról; a bűnökről és csábításokról, amelyek kínozták őket, amelyeknek ellenálltak, vagy amelyekben megmártóztak? Talán félrelök egy lány, akit elhagytak, és ezért kétségbeesett, csak épp titkolja: vadul nevet és gesztikulál, pedig arra gondol, hogy csak a halálban lelhet békét, s egy hűs vizű folyó mélyén vár rá az isteni kegyelem. Vagy elhaladsz egy bűnöző mellett, aki épp azon a szörnyűséges tetten gondolkozik, amelyről majd holnap olvasol az újságban meg-megborzongva. Vagy elmész egy embertársad mellett, s szinte észre sem veszed – még azt sem, hogy létezik, mert a végsőkig alázatos, ám az övé lesz majd Isten országa, ahol az Úr orcájának fényében fürdőzhet örökké. Van, aki a bűn útján jár, és van, aki a jó úton. Belegondoltál már abba, hogy a melletted elsétálók milyen úton járnak? Barton jó úton járt, de szívét leheletfinoman már megérintette a rossz, a gyűlölet, amelyet a boldogok iránt érzett, s ezt az állapotot zavart feje összekeverte az önzőséggel.

Végre talált egy patikát, ahová benyitott. A boltos modora olyan kifinomult volt, mintha egész nap cetvelőben áztatta volna. Végighallgatta Barton beszámolóját Davenportékról, és megállapította, hogy tífuszról lehet szó, amely igen gyakori abban az utcában. Elő is húzott egy üveget, amelyben salétrom volt, vagy más hasonlóan gyenge hatóanyag, amely egy könnyű megfázás alkalmával használhat, de arra, hogy egy tífuszos lázát lehúzza, nem képes. Ugyanolyan ápolást javasolt, mint amit már el is kezdtek, de a lelkükre kötötte, hogy holnap kora reggel mutassák meg orvosnak. Barton bizakodni kezdett, az orvosságos üvegcse megnyugtatta valamelyest. A munkások vagy hittek az orvosságban, vagy nem, de ha hittek, minden orvosságban egyforma bizodalmuk volt.

Eközben Wilson a pincében tette hasznossá magát. Számtalanszor megnyugtatta és betakargatta a férjet, megetette az éhes kisgyereket, és vigasztalni próbálta a kimerülten fekvő feleséget. Kinyitott egy ajtót, de gyorsan be is csukta, mert egy hátsó pincébe vezetett, ahol ablak helyett csak egy rács volt, amelyen keresztül a disznóól trágyája csöpögött lefelé, és még annál is undorítóbb dolgok. Ráadásul le sem volt téglázva, s a padlat maga a dögletes bűzt árasztó sártenger volt. Használaton kívüli helyiség volt, bútor nélkül, ami nem is csoda, hiszen ilyen körülmények

között nem egy ember, de még egy disznó sem élne tovább néhány napnál. A „hátsó szoba” mégis emelte a bérleti díjat: Davenporték három pennyvel fizettek többet miatta. Amikor visszafordult, azt látta, hogy az asszony aszott emlőjéből eteti a kisgyereket.

– Meg kell hagyni, elég vézna gyermek! Mennyi idős?

– Kétéves lesz hamarosan – válaszolt a nő elhaló hangon. – Ezzel megnyugtathatom, ha nincs mit adnom neki enni; még el is szundikál, pedig nem sok tej csöppen már belőle. Mindent megteszünk, hogy legalább a gyerekek ennivalóhoz jussanak, még akkor is, ha mi éhezünk.

– Kapnak segélyt a várostól?

– Nem. Az uram buckinghamshire-i. Attól tart, visszaküldik az egyházközösségéhez, ha megjelenik a szegényszéknél. Nem tehetünk mást, csak reménykedünk a jobb időkben; de most már tudom, hogy sohasem fognak elkövetkezni! – tört fel belőle a keserves zokogás.

– Egyen egy kis zabkását, aztán próbáljon meg aludni! Johnnal majd virrasztunk az ura mellett.

– Az ég áldja meg magukat! – fejezte be a zabkásaevést az asszony, majd mély álomba zuhant.

Wilson a saját kabátját borította rá takaró gyanánt, és igyekezett minél halkabban tenni-venni, nehogy felébressze.

Ha tudta volna, hogy a kimerült asszony milyen mélyen alszik, nem lett volna ennyire elővigyázatos. Csupán egyetlenegyszer kelt fel, akkor is csak azért, hogy csemetéjét betakarja a kabáttal.

Wilson – és Barton is – immár minden idegszálával a lázas ember őrült és vad hánykolódására koncentrálhatott. Megpróbált felkelni, kiabált, egészen megőrjítette a testét átjáró idegesség. Káromkodott és átkozódott, alaposan meglepve ezzel Wilsont, aki jámbor embernek ismerte Davenportot, és nem is sejtette, mit hoz ki belőle az önkívület. A beteg aztán annyira kifáradt, hogy elaludt. Barton és Wilson a tűz közelébe húzódtak, hogy az éj további részét csendes beszélgetéssel töltsék. Mivel szék nem volt, a földre ültek. A magányos asztal tetején egy felfordított dézsa állt, arra helyezték a gyertyát, és a tűz lobogó fényénél beszélgetni kezdtek.

– Mióta ismered ezt a fickót? – kérdezte Barton.

– Már vagy három éve, amióta Carsonnál dolgozik. Jámbor, udvarias beszédű embernek ismertem meg, bár mint mondtam, metodista.

Bárcsak itt lenne egy levele, amelyet a nejének írt, amikor néhány hete munkát keresve vándorolt! Jólesett olvasni, pedig magam sem voltam akkor virágos kedvemben. Nehezemre esik Jemre támaszkodni, elvenni a húspénzét, hogy kenyeret vegyek belőle a családnak. De hiába nem dolgozom, enni azért csak kell valamit! Szóval éppen ezen rágódtam, amikor ő – mutatott Wilson az alvó nőre – eljött hozzám, hogy olvassam föl neki Ben levelét, mivel ő maga analfabéta. Akárha a Bibliát tartottam volna a kezemben! Nem zúgolódott az a szerencsétlen fickó semmi ellen a levelében, csak az volt benne, hogy Isten a mi atyánk, és el kell viselnünk türelemmel, amit ránk mér.

– Nem gondolod, hogy az Úr az atyja munkaadóinknak is? Belegondolni is rossz, hogy milyen testvéreink vannak!

– Ne beszélj sületlenségeket, John! Vannak közöttük is jó emberek, ugyanannyi, mint közöttünk!

– Ha így áll a helyzet, akkor hogy lehet, hogy mi szegények vagyunk, ők meg gazdagok? Ezt szeretném én tudni. Úgy bánnak-e velünk, ahogy bánniuk kellene?

De Wilson nem szeretett vitatkozni, nem szerette a „nyelvelést”, ahogy ő nevezte. Így Barton, aki nem tudott elszakadni a témától, monológba kezdett:

– Nem te lennél az első, aki azt felelné erre, hogy nekik van tőkéjük, nekünk meg nincs. De én azt válaszolnám, hogy a munkánk a mi tőkénk, amelyet kamatoztatnunk kéne. Ahogy a gyáros kamatoztatja a saját tőkéjét. A miénk mégis parlagon hever, láthatod, egyébként mivel magyaráznád, hogy úgy élnek, ahogy? Aztán akadnak köztük olyanok is, akik a tőkéjükkel semmit sem kezdenek. Itt vannak a Carsonok, a Duncombe-ok, a Mengie-k és még mennyien, akik mindössze annyi hacukával érkeztek Manchesterbe, amennyi rajtuk volt, és most annyi göncük van, hogy bele is fulladhatnának…, és mindezt a mi munkánkból. Az a föld, amelyet hatvan fontért vásároltak húsz éve, most hatszázat ér, szintúgy a mi munkánk révén. De nézz magadra, rám vagy a szegény Davenportra amott, és felelj: mi mit szereztünk? Odakötöttek minket a létra legalacsonyabb fokához, csak azért, hogy ők vígan harácsolhassanak, és kastélyokat építhessenek! Mi meg csak éhezünk. Mondd csak, nincs itt valami hiba?

– Nem fogok bólogatni, csak annyit tennék hozzá, hogy Mr. Carson azt mondta nekem a tűz után: „Össze kell húznom a nadrágszíjat ezekben a nehéz időkben, csökkentenem kell a kiadásokat, ez a helyzet.” Láthatod, a munkaadó is szenved.

– És meghalt-e akár csak egy gyermekük is, mert nincs pénzük élelemre? – kérdezte Barton mély, fojtott hangon. – nem mondhatnám, hogy én szörnyen szenvedek, nem is magam miatt lázadozom. De amikor körbenézek, és olyan emberekkel találkozom, mint szegény Davenporték, akik szó szerint éhen halnak, nem bírom elviselni. Nekem csak Mary maradt, ő meg alig van otthon. Lehet, hogy nem tudunk nagy konyhát vinni, de nem is baj.

Efféle beszélgetéssel telt az éjszaka, a hosszú és nehéz virrasztás. Ahogy megítélhették, Davenport nem lett rosszabbul, bár állapota állandóan változott. Az asszony is aludt, mint a bunda, s mély álmából csak egyetlen hang tudta felszínre rántani, minden más zaj fölött győzedelmeskedve: saját gyermeke sírása. Megállapodtak abban, hogy amint Mr. Carson felkel, és zavarhatják, Wilson elmegy hozzá, és kórházi beutalót kér tőle. A pirkadat szürkesége belopódzott még a pincébe is. Davenport aludt, Barton pedig ott maradt, hogy tartsa a frontot Wilson visszatértéig. Amint a férfi kilépett a friss levegőre, mozgása fürge lett; egészen felderült még az elszomorító utcakép ellenére is, és elindult Mr. Carson háza felé.

Wilson előtt legalább két mérföldnyi gyalogút állt, Carson ugyanis szinte már vidéken lakott. Az utcák nyugodtak voltak, nyoma sem volt még a szokásos forgalomnak. A boltosok kényelmesen húzgálták fel a rolókat, pedig lassan nyolc óra felé járt az idő. A nap elég hosszú volt ahhoz, hogy az emberek a szükséges bevásárlásokat elintézzék, különösen az adott nehéz gazdasági helyzetben. Előkerültek a rongyokba öltözött asszonyok, és elkezdték kéregetőkörútjukat. A városon kívül még kevesebben jártak.

Mr. Carsonnak nem akármilyen háza volt, a berendezésről nem is beszélve. A sok pénzhez finom ízlés társult – a bútorok, amelyek a ház fényét emelték, a szépségükkel arattak babért.

Amikor egy ablak mellett haladt el, amelyet a szobalány nyitva hagyott, hirtelen megtorpant; a hívogató képek és aranyozások látványa leselkedésre csábította, de mivel tudta, hogy nem ildomos, inkább

továbbment. A konyhához sietett, ahol a szolgák a reggeli elkészítésével foglalatoskodtak. Kapkodva, de udvariasan beljebb invitálták, és biztosították, hogy hamarosan tudatják Mr. Carsonnal érkezését. Belépett hát a konyhába, ahol a tűz macskaként dorombolt, a felakasztott csillogó bádogedények közé; de nemcsak edények lógtak ott, hanem mindenféle más konyhai eszköz is, amelyekről Wilson nem tudta volna megmondani, micsodák, de elszórakoztatta magát a találgatással, miközben a szolgák megállás nélkül sürögtek-forogtak. Egy kerti munkás lépett a konyhába további feladatokért, és leült Wilson közelében. A szakács éppen húst sütött, míg a konyhalány tojást főzött, és kenyeret pirított.

A tűzhelyen kávé gőzölgött. Az illatok harmóniájára összefutott Wilson szájában a nyál; valami harapnivalót szeretett volna, hogy megtörhesse tegnap dél óta tartó böjtjét. Ha a szolgák tudták volna, mennyire kínozza az éhség, bizonyára ellátták volna kenyérrel és hússal bőségesen, de olyanok voltak, mint az emberek általában: mivel ők maguk nem éheztek, fel sem tételezték, hogy másnak esetleg kopog a szeme. Wilson tehát majd rosszul lett az éhségtől, a szolgák viszont immáron dologtalanul fecserészni kezdtek, és csípős megjegyzésekkel illették a háziakat.

– Azt mondták, legyek a háznál éjfélre, de hajnali kettő előtt nem hívattak.

– Addig az utcán várakoztál? – kérdezte a szolgáló, aki végzett a munkájával, és pihenésképpen pletykálni akart egy kicsit a konyhában.

– Még csak az kellett volna! Azt hiszed, hogy bolond vagyok, és halálra fagyasztom magamat és a lovakat is? Még csak az kellett volna! A lovakat bekötöttem a Spread Eagle istállójába, és én magam is megittam néhány pohárkával a kandalló mellett. Nagyon jól bánnak ott a kocsisokkal! Öten voltunk, le is csúszott néhány gallon sör, na meg gint is ittunk hozzá, csak a hideg miatt!

– A végén még kocsmatöltelék válik belőled, Thomas!

– Ha igen, akkor az a kisasszonyunk hibája lesz, nem az enyém! Igazán nem ülhettem addig a bakon, amíg éhen halok, csak hogy arra a szédült teremtésre várjak!

Ekkor belépett egy újabb szolga, aki szemlátomást magasabban állt a ranglétrán, már-már afféle „udvarhölgyi” státuszban, és újabb feladatokkal látta el őket:

– Thomas, hajts el a halkereskedőkhöz, és mondd nekik, hogy kedden az úrnő nem hajlandó fél koronánál többet adni a lazac fontjáért; morgós kedvében van a pangó piac miatt. De háromra készen állj a kocsival, mert a Royal Executionba[28] kell vinned, órája lesz, mint tudod.

– Hogyne tudnám!

– Aztán te is nagyon óvatos legyél, mert az úrnőt heves migrén gyötri, nincs jókedvében!

– Kár, hogy Miss Jenkins nincs itt! Istenem, mennyit versengtek, hogy melyiküknek hevesebb a fejfájása! Ezért is távozott őkelme. Nem akart lemondani a fejfájásairól, az úrnő pedig nem tűrte el, hogy másnak is fájjon a feje rajta kívül.

– Az úrnő fent reggelizik. A főtt foglyot kéri, amely tegnapról maradt, hidegen. A kávéjába öntsetek bőven tejszínt! És úgy sejti, van még zsemlye is, vastagon vajazzátok meg!

E szavakkal elhagyta a konyhát, hogy a fiatal úrnő rendelkezésére állhasson, ha az meghúzná a csengőt, miután felébredt, bár elég későn került ágyba a múlt éjszakai találkozója után.

A fényűzően berendezett könyvtárszobában, egy nagy asztal mellett, amely alaposan meg volt rakva minden finomsággal, ült a két Carson: apa és fia. Mindketten olvastak, az egyik újságot, a másik folyóiratot, és közben lustán élvezték finom reggelijüket. Az idősebb Carson megnyerő férfiú volt, bár egy kissé önfejű. A fiú feltűnően jóképű volt, és ezt tudta is. Apjával ellentétben rengeteg úriemberi allűrje volt; ruhatárát rendkívüli gonddal válogatta össze. Az egyetlen fiú volt a családban; húgai büszkék voltak rá, miként anyja és apja is; s mivel ő sem akart más véleményen lenni, hát büszke volt magára.

Az ajtó kinyílt, és Amy, a legbájosabb és legfiatalabb lány reppent be rajta. Tizenhét évével, sugárzó frissességével olyan volt, akár egy kipattanni készülő rózsabimbó. Túl fiatal volt még ahhoz, hogy éjszakai randevúkra járjon. Ennek leginkább apja örült, hiszen kis Amyje kedves

---

[28] Élcelődő szójáték, a Royal Institution eltorzítása, amely Manchester ismert kiállítóhelye volt, a szépművészetek és a kultúra háza.

ugratásaival, dalospacsirta-lelkével és játékos kényeztetésével enyhíthetett a férfi esti magányán, és arra sem volt rest – szemben Helennel vagy Sophyval –, hogy másnap reggel felkeljen a közös étkezéshez.

Carson most is boldog megadással tűrte, hogy lánya befogja szemét, és összecsókolja gyűrött, vörös képét. Amy letetette apjával az újságot, aki röpke, mímelt húzódozás után engedett, és Harrynek is megtiltotta, hogy a magazint bújja.

– Én vagyok az egyetlen hölgy az asztalnál, megkövetelem, hogy minden figyelem engem illessen, papa.

– Drágám, minden úgy történik, ahogy te szeretnéd, akár van más hölgy az asztalnál, akár nincs.

– Igen, papa, magával nincs is semmi baj, papa jó és engedelmes, de Harry olyan rossz fiú, sohasem azt teszi, amit mondok neki. Nemde, Harry?

– Igazán nem tudom, mire célzol, Amy. Inkább dicsérned kellene, mint bírálni. Talán nem mentem be neked a városba azért a Portugál parfümért, amelyet Hughesnál nem kaptál meg? Te kis hálátlan macska!

– Hát elmentél? Ó, drága Harry, olyan édes vagy, mint a Portugál parfüm! Te majdnem olyan jó vagy, mint papa, de csak majdnem! Akkor lennél ugyanolyan jó, ha nem felejtettél volna el beugrani Biglandhez a rózsákért, azokért az új rózsákért, amelyekről annyit hallottam.

– Nem is felejtettem el, Amy! Igen, valóban van olyan rózsája, *sans réproche,*[29] de tudod, te kis elkényeztetett, hogy mennyibe kerül? Tíz shilling a legkisebb.

– Ah, kit érdekel! Apa majd kifizeti, nem igaz, drága papa? Tudja, hogy a kicsi lánya nem élhet virágok és illatok nélkül.

Az apja már épp ellenkezni akart, de lánya értett a nyelvén, és hízelkedésével elérte, hogy Mr. Carson elhiggye, lánykája valóban nem élhet virágok nélkül, számára a rózsa létszükséglet.

– Igazán megelégedhetnél a pünkösdi rózsákkal és a pitypangokkal – jegyezte meg a testvére.

– Azok nem is virágok, te kis hamis! Te éppen olyan pazarló vagy, mint én! Ki adott fél koronát egy csokor gyöngyvirágért Yatesnél, alig

---

[29] Sans réproche (francia): csak semmi szemrehányás!

egy hónapja, és amikor szegény kis húgod térden állva könyörgött érte, te megtagadtad tőle?! Ki vele, „Henrik herceg”!

– Meg nem mondanám kényszerítésre![30] – válaszolta testvére, de csak a szája mosolygott, a szeme bosszúságról árulkodott. Először elvörösödött, aztán elsápadt zavarában.

– Elnézését kérem – lépett be a szobába az egyik szolga. – Egy munkása van itt, bizonyos Wilson. Magával akar beszélni, uram.

– Máris megyek… Vagy inkább mondja meg neki, hogy itt fogadom.

Amy átment a könyvtárból nyíló üvegházba, mielőtt a borotválatlan, ösztövér és sápadt takácsot bevezették volna. Ott állt a küszöbön, és falusi szokás szerint a haját simogatta le, közben pedig lopva megcsodálta a fényűző szobát.

– Mi járatban van, Wilson, ki vele! – kezdte Carson.

– Davenport lázas beteg, neki szeretnék ingyenes kórházi beutalót kérni.

– Davenport, Davenport… Ki az a fickó? Nem jut az eszembe…

– Három éve dolgozik az üzemében, uram.

– Meglehet. Látja, nem tettetem, hogy minden munkásomat névről ismerem, ez a munkásszervezőm dolga. Szóval megbetegedett?

– Nagyon súlyosan, uram. Be kellene vinnünk a fertőző betegek osztályára.

– Kétlem, hogy jelenleg beutaltathatnám. Annyit tudok tenni, hogy járóbetegnek nyilvánítom. Viszlát! – állt fel Carson, majd kinyitott egy fiókot, belemeredt, aztán kivett egy járóbetegkartont.

Eközben az ifjabb Mr. Carson is abbahagyta a magazin olvasgatását, és felkapta fejét a beszélgetésre. Végzett a reggelivel, felállt, kikotort öt shillinget a zsebéből, majd amikor elhaladt Wilson mellett, a kezébe nyomta, e szavak kíséretében: „Annak a szegény fickónak.” Elsietett, majd a lovát kérte, amelyre vidáman felpattant, és elügetett. Sietett, mert nem akarta elmulasztani, hogy a Miss Simmondshoz siető Mary Barton rámosolyogjon. De aznap csalódnia kellett.

Wilson úgy hagyta el a házat, hogy nem tudta, örüljön vagy szomorkodjon. Mindannyian nyájasak voltak hozzá, s azt sem állíthatta

---

[30] Utalás William Shakespeare (1564-1616) *IV. Henrik* című drámájára, I. rész, második felvonás, 4. szín, Falstaff válasza a Hercegnek.

senki, hogy ne érdekelte volna őket Davenporték egészségi állapota, vagy hogy ne próbáltak volna meg segíteni rajtuk. Nem is beszélve arról, hogy a szakácsnő, miután letudta a reggelikészítés terhét, észrevette sápadtságát, és kifelé mentében húst és kenyeret nyomott a markába; tele hassal pedig mindjárt másként látja az ember a világot.

Mire elérte a Berry Streetet, egészen meggyőzte magát, hogy jó hírrel tér vissza, és csaknem örvendezni kezdett. De jókedve elillant, amint benyitott a pinceajtón, és Bartont, valamint az asszonyt a beteg vacka fölé hajolva találta. Arcukra kiült a döbbenet és a bánat.

– Gyere csak közelebb! – hívta Barton. – Mióta elmentél, változás állt be az állapotában, látod?

Wilson ránézett a beesett, megkeményedett vonású, csontos és csaknem merev arcra. Bőrén átütött a halál agyagszíne. De a szeme nyitva volt, és értelmesen csillogott, habár az elmúlás hályoga mindjobban elborította.

– Felébredt álmából, ahogy elmentél, motyogni kezdett és felnyögött. Aztán megint elvesztette az eszméletét. Azt sem lehetett tudni, ébren van-e vagy alszik, egészen addig, amíg el nem kezdett a felesége után kiabálni; de most, hogy itt van, nem szól egy szót sem.

Mindannyian tudták, hogy szótlansága gyorsan apadó életerejét jelzi. Mozdulatlanul és némán álltak mellette, még az asszony is abbahagyta a zokogást, pedig a szíve majd meghasadt. Gyermekét a keblére szorította, hogy megnyugodjon. Minden szem a távozóra szegeződött, akinek ideje megszámláltatott a földön. Utolsó erejével, mintha rángatózna, imára kulcsolta a kezét. A száj is mozogni kezdett. Közelebb hajoltak, de hang azon már nem jött ki, csak suttogás:

– Ó, Uram, köszönöm neked, hogy nehéz és küzdelmes életemnek véget vetettél!

– Ó, Ben, Ben! – kezdett jajongani az asszony. – Rám nem is gondolsz? Ó, Ben, Ben, egyetlen búcsúszó nélkül hagysz itt? Mi segítsen nehéz óráimban?

De több szó nem hagyta el a férfi ajkát. Nyelvét az arkangyal harsonája fogja megoldani, ám addig szólani nem fog tudni többé. De látott még és hallott még, sóhajtott egyet, és keze tapogatózva megindult a takarón. Tudták, kit keres, és gyengéden az asszony fejéhez irányították a kezét, aki fájdalmában férje tenyerébe temette arcát. A

férfi könnyű keze ott nyugodott az asszony fején. Minél közelebb került Istenhez, annál szebb lett a haldokló arca – kimondhatatlan béke tükröződött rajta. Aztán a felesége már nem is a kezét érezte a fején, csak a merev és élettelen súlyt. Férjét bánat vagy fájdalom el nem érte többé. Kegyeletteljes mozdulatokkal kiterítették, és Wilson egyetlen váltóingébe öltöztették. A feleség eközben fejét a rongyokba fúrva jajveszékelt; szinte magánkívül volt.

Kopogtattak az ajtón. A küszöbön Mary állt, aki a szomszédtól kapta meg apja üzenetét, így tudta meg, hol keresse. Korán elindult otthonról, hogy még munka előtt válthasson pár szót apjával, de Miss Simmonds számára is el kellett intéznie néhány dolgot, ezért csak most tudott ideérni.

– Gyere, lányom, és próbáld meg enyhíteni annak a szegény, szegény asszonynak a gyászát, aki ott térdel. Isten gyámolítsa őt!

Mary nem tudta, mit mondhatna, hogyan vigasztalhatná meg az asszonyt, így letérdelt mellé, vállára tette a kezét, és a következő percben már hullottak is a könnyei, amelyek csapját az özveggyel való együttérzés nyitotta meg, és nehéz szíve végre megkönnyebbülhetett.

Mary elfeledkezett mindenről: találkájáról csinos lovagjával, Harry Carsonnal, a Miss Simmonds által rábízott feladatokról, és csak arra tudott gondolni buzgalmában, hogyan csillapíthatná a szerencsétlen, magányos özvegy fájdalmát. Bájos arca sohasem tűnt még angyalibbnak, és lágy hangja sem csengett szebben annál, mint amikor dadogó szavakkal vigasztalni próbálta az asszonyt.

– Kérem… Ne sírjon… Mrs. Davenport! Az ég szerelmére, hagyja abba a könnyezést! Ahol ő van, már nem érheti baj. Tudom, milyen magányosnak érzi magát, de gondoljon a gyermekeire! Ó, mind azon leszünk, hogy legyen mit enniük. Gondoljon arra, milyen bánatos lenne a férje, ha ilyen állapotban látná. Kérem, ne sírjon! – fejezte be, de az utolsó szavaknál már hevesebben rázta a zokogás, mint magát az özvegyet.

Megbeszélték, hogy a várossal temettetik el a férfit. A megboldogult tagja volt egy temetési társaságnak, és fizette is a tagdíjat, ahogy tudta. De a néhány hét miatt, amikor elmulasztotta befizetni, elvesztette a jogosultságát. Csak az volt a kérdés, hogy Mrs. Davenport és a kicsi hazamenjen-e Maryvel. A lány igencsak pártolta volna az ötletet, de

mégsem volt kivitelezhető. Hiszen a gyászolóknak a hőn szeretett férfi földi maradványai mellett volt a helyük. Mindössze annyit tehettek, hogy amennyire a pénztárcájuk engedte, megpróbáltak az özvegy számára elviselhető körülményeket biztosítani, és a szomszédokat megkérték, időnként nézzenek be hozzá egy-egy jó szóra. Ezután mindenki munkába indult, így Wilsonra hárult a feladat – akinek nem volt munkahelye –, hogy elintézze a temetést.

Miss Simmonds aznap többször is megszidta Maryt figyelmetlensége miatt. Munkaadója igencsak rossz néven vette, hogy reggel elfelejtett neki muszlint és bizonyos mennyiségű selymet vinni, pedig kellettek volna egy ruhához, amelyet megrendelője már azon az estén viselni szándékozott. De Maryt ez sem érdekelte túlságosan. Csak arra tudott gondolni, hogy az ő fekete ruháját – amelyet még anyja temetésekor viselt – hogyan alakítja majd át és toldja meg, ahol kell, hogy megfelelő gyászruha válhasson belőle szegény Mrs. Davenport számára.

Ezért miután hazaért – öreg este volt már, mert reggeli hanyagsága miatt büntetésből túlóráznia kellett –, tüstént leült varrni, és olyan boldoggá tette a feladat, hogy többször is azon kapta magát, vidám dalocskákat énekel. Ilyenkor gyorsan abbahagyta, mert a dalolászás igazán nem illett a kezében tartott gyászruhához.

Így történt, hogy a temetés napján Mrs. Davenport szép fekete ruhában állhatott a sír mellett. A gyász fájdalmai közepette legalább a ruhája miatt nem kellett szégyenkeznie. Barton és Wilson is elkísérte, midőn az özvegy két idősebb fiával a koporsó nyomában lépkedett. Egyszerű temetési menet volt, minden nagyzolás nélkül – mégis őszintébben fejezte ki a fájdalmat, mint a nagy emberek hintós-bóbitás, éppen ezért meglehetősen groteszk temetési menetei. De különbözött a koldustemetésektől is, nem volt „csontrázás a kő felett”.[31] A halottat csendes komolysággal követte az asszony, aki elhatározta, hogy férje kedvéért nyugalmat erőltet magára. Ami a szegény temetésekből mégis beszüremlett, annak sokkal több köze volt az élethez, sőt az örömhöz, mint a halálhoz és a bánathoz.

Megérkeztek a temetőbe, és megálltak egy tetszetős sírkő előtt (valójában nem sírkő volt, csak fából készült utánzata azoknak a

[31] Thomas Noel (1799-1886) *The Pauper's Drive* című versének részlete.

tiszteletet parancsoló köveknek, amelyek a temetőt ékítették). Kapkodva állították a sír fölé azt a sírkövet, ama föld fölé, amely koldusok testét őrizte alig egy-két lábnyi mélyen. Miután a földet visszalapátolták, és elegyengették a sírt, a fejfát kihúzták és elvitték, hogy más sírgödör fölött teljesíthessen szolgálatot; de ezt a gyászolók már nem látták.

HETEDIK FEJEZET

Jem Wilsont visszautasítják

Remény és szeretet gazdagsága
Begyűjtve sok ékszerdoboz-házba!
Válság van, de bennünket más kísért:
A halál. Kegyetlen elragadja,
Miről azt hittük, örökre miénk.

AZ IKREK

A láz szörnyével nem lehet büntetlenül ujjat húzni, mindig megszerzi zsákmányát. Az özvegy visszakapta gyermekeit, s szomszédai, irgalmas szamaritánusokhoz méltóan, kifizették helyette a kis pince lakbérét, és még pár shillinggel is kisegítették, megelőzve ezzel a városi segélyt. Elhatározta, hogy egy másik bérleménybe költözik, olyanba, ahol nem kísértik a gyászos és fájdalmas emlékek. A városi tanácsosok sem bántak olyan keményen vele, mint vélte, amikor eléjük került az ügye. Nem küldték vissza Stoke Claypole-hoz, férje buckinghamshire-i gyülekezetéhez, hanem úgy döntöttek, hajlandók lesznek fizetni a lakbérét. Most már csak jól kellett lakatnia az éhes szájakat, mind a négyet, azaz csak hármat, hiszen a magáét és a soványka kisdedét egynek számította.

Erős asszony volt, és az egészsége is feljavult az egy-két hetes rendszeres táplálkozástól; ezenkívül kétségbeesése is enyhült lassan. Összegyűjtött néhány gyermeket, akikre napközben felügyelhetett, és akik napi ételadagjaikat magukkal hozták. Az alapanyagokból megfőzte számukra az ételt, anélkül hogy egyetlen morzsával megkárosította volna őket. Miután este visszatértek szüleikhez, leült „szegélyeket, eresztékeket, szalagokat”[32] varrogatni, s miután ezzel is elkészült, azon kezdett gondolkodni, miként tudná elhitetni a gyár munkástoborzójával, hogy az ő nagy és éhes fia elmúlt már tizenhárom éves.[33] Már talpra is

[32] Idézet Thomas Hood *Song of the Shirt* című verséből.

[33] Az 1833-as gyári törvények korlátozták a 9-13 év közötti gyerekek dolgoztatását.

állt, és bizakodva nézett a jövőbe, amikor fülébe jutott, hogy Wilson ikreit, legnagyobb megdöbbenésére, ledöntötte lábukról a láz.

Mindig gyenge teremtések voltak. Akár oly sok más iker esetében, náluk is úgy tűnt, mintha egy élet feleződött volna meg. Egyazon élet, egyazon életerő, és ebben az esetben, azt kell mondjam, egyazon ész is, mivel gyámoltalan, gyenge, butácska gyerekek voltak – de ez persze nem jelentette azt, hogy szüleiknek vagy tetterősebb, férfiasabb bátyjuknak nem ők lettek volna legféltettebb kincsei. Későn kezdtek el járni, sokára beszéltek, mindenben elmaradtak kortársaiktól. Még akkor is az anyjuk szoknyája mellett kucorogtak, amikor a hasonló korú gyerekek már az utcán rosszalkodtak, vagy éppen elszöktek, hogy mérföldekre otthonuktól találjanak rájuk és vigyék be őket a rendőrségre.

Wilsonékhoz még nem kopogtatott be az az ínség, amely az ikreikhez hasonló ártatlan kis teremtésekbe szeret bele, hogy aztán kisurranjon velük az ablakon. Most sem ez volt a helyzet, bár Jem Wilson keresete és az anya alkalmi takarításokkal megszerzett pénze is csak szűkösen volt elég arra, hogy étel kerüljön a családi asztalra.

De amikor az ikrek több napig tartó gyengeség után, alig nyelve le néhány falatot, ugyanazon a délutánon ágynak estek, mindannyian tudták, bár egymásnak nem merték volna bevallani, hogy az életben maradásukra nem sok esély van. Beletelt egy hétbe is, mire betegségük híre eljutott abba a házba, ahol Wilsonék annak idején Bartonék szomszédságában laktak.

Alice-hez előbb eljutott a hír kis unokaöccsei betegségéről, és bezárva szuterénje ajtaját rögvest testvéréhez sietett Ancoatba. De mivel Alice sokszor tűnt el néhány napra, hogy bajbajutottakat ápoljon, szomszédai nem furcsállották a távollétét.

Amikor Margaret találkozott Jem Wilsonnal, jó pár nappal a betegség kezdete után, és megtudta, milyen állapotban vannak öccsei, nem tartotta magában a hírt, és rögvest elmondta az este hazaérkező Marynek. Mary szomorúan hallgatta a szívszorító beszámolót, amely szöges ellentétben állt azokkal a vidám és szerelmes szavakkal, amelyeket hazafelé jövet hallhatott. Szemrehányást tett magának, amiért az utóbbi időben annyira belefeledkezett fényes jövője tervezgetésébe, hogy vasárnap délutánonként vagy egyéb szabad órájában elfelejtette meglátogatni Mrs.

Wilsont, anyja egykori jó barátját. Hirtelen sürgetést érzett, hogy mindezt jóvátegye. Nem is időzött otthon tovább, csak üzenetet hagyott apja számára a szomszédnál, és sietős léptekkel a szomorúságtól sújtott házba indult.

Wilsonék lakásának küszöbére érve megállt, kezét a kilincsre tette, és igyekezett zakatoló szívét lassabb iramra fogni. Hallgatózott kicsit, de odabent minden csendes volt. Halkan benyitott, és Mrs. Wilsont az öreg hintaszékben találta, térdén az egyik beteg, halálra vált fiacskával. Az anya csendesen könnyezett, mintha félt volna zokogása zajával megzavarni a levegőért tátogó gyermeket. Mary mögött Alice könnyei peregtek a másik kisfiú immár mozdulatlan testére, amelyet egy deszkára fektetett a sarokban álló kanapén. A még élő ikergyermek teste fölé Wilson reményen túli reménykedéssel görnyedt. Mary lassan és észrevétlenül Alice felé indult.

– Jaj, szegény teremtés, Isten nem sokáig hagyta közöttünk, Mary! – sóhajtotta Alice.

Mary nem válaszolt; hirtelen azt sem tudta, mit mondjon. A helyzet sokkal rosszabb volt, mint amire számított. Végül csak ennyit tudott kérdezni:

– Legalább a másik életben marad?

Alice megrázta a fejét, és úgy nézett rá, jelezvén, hogy nincs remény. Majd felvette az apró, halott testet, hogy a gyerekágyba vigye, amely a szülei szobájában volt. De az apa figyelme nemcsak a haldoklóé volt, ugyanúgy részesedett belőle a halott is. Amikor észrevette, hová indul Alice, halkan felállt, és óvatosan, de határozottan átvette a gyermeket, majd vigyázva, mintha csak aludna, és ő nem akarná felébreszteni, az emeletre vitte.

A haldokló fiú még hangosabban és nehezebben zihált, ereje fogytán volt.

– El kell vennünk az anyjától – szólalt meg Alice. – Nem tud meghalni, amíg az „tartja”.

– „Tartja”? – kérdezett vissza Mary.

– Jaj, nem tudod, mit jelent a szó? Az emberek nem tudnak meghalni, amíg olyan valaki öleli őket, aki nem engedi el a földről. Aki annyira szorítja, hogy nem engedi haldokló lelküket elszállni. El kell vennünk az

anyjától, mert így nyugodt vég helyett fájdalmas halála lesz szegény kis teremtésnek.

Minden további kertelés nélkül az anya elé állt, hogy elvegye tőle távozni készülő gyermekét. Mrs. Wilson esdeklő, könnyes szemmel nézett Alice-re, és suttogva megesküdött, hogy nem fogja itt tartani a gyermeket, ha eljő az idő, hogy elengedi majd, hisz nem kíván neki hosszú szenvedést. Alice és Mary a kínlódó csöppséget bámulták. Szenvedésének csúcspontján az anya újból megszólalt:

– Vidd el, Alice, vidd el mégis! Azt hiszem, mégsem tudom elengedni, a szívem nem akarja elfogadni, hogy egy nap alatt két magzatomat is elveszítsem. Képtelen vagyok lemondani róla, de nem akarom, hogy miattam szenvedjen tovább. – Lehajolt, és azzal a hatalmas szeretettel, amelyet csak anyák ismerhetnek, búcsúcsókot lehelt a fiúcska homlokára, aztán átadta Alice-nek, aki gyengéden a karjába vette. A küzdelem felemésztette a kicsi életerejének utolsó szikráját is, és nem sokkal később békességgel kilehelte kis lelkét.

Az anyából kitört a zokogás. Meghallotta ezt az apa is, és sajgó szívvel vigasztalni sietett feleségét. Alice kiterítette a másik testet is. Mary áhítatos félelemmel a szívében segédkezett. A szülők végül őt is felvitték az emeleten lévő ágyba, ahol testvére feküdt dermedt nyugalommal.

Mary és Alice a kandalló közelébe húzódtak, ahol némán gyászoltak egy ideig, majd Alice megszólalt:

– Szegény Jem, le lesz sújtva, ha este hazaér!

– Hol van?

– Túlórázik a műhelyben. Valahonnan külhonból nagy megrendelést kaptak. És tudod, Jemnek dolgoznia kell, még ha a szíve majd megszakad is ezekért a kisfiúkért.

Gondolataikba merültek, majd újra Alice törte meg a csendet:

– Azt hiszem, az Úr nem szereti a tervezgetést. Valahányszor túl nagy reményeim lesznek, letöri szarvaimat, mintha ezzel is azt akarná üzenni, bízzam csak rá a tervezgetést. Karácsony előtt is egészen tele volt fejem azzal, hogy hazamegyek örökre… Neked is mondtam, milyen régóta vágyom erre. A múlt novemberben, Szent Márton ünnepén jött egy leány Burtonön túlról, aki Manchesterben talált munkát. Nem sokkal később, az egyik vasárnapi kimenőjén megkeresett, hogy tudassa velem, az egyik

unokatestvérem a lelkére kötötte, találjon meg engem, mert haza akarnak hívni. Nagy a tanya, nekem kellene vigyáznom a pulyákra, az anyának épp elég gondja van a tehenekkel. Mennyi téli éjszakán töprengtem álmatlanul azon, hogy Isten dicsőségére, ha eljön a nyár, elköszönök George-tól és a feleségétől, és hazatérek végre. Nem gondoltam én arra, hogy Isten majd keresztülhúzza a számításaimat, mert sorsomat nem bízom az akaratára, pedig mennyi veszélyen átsegített. Nézd meg George-ot: munka nélkül maradt, soha nem láttam letörtebbnek; szüksége volt minden segítségre már ez előtt a nagy csapás előtt is. Azt hiszem, az Úr megmutatta, hol a helyem, és ha George és Jane ki tudja mondani, hogy „legyen meg az Úr akarata", nekem is ezt kell tennem – mondta, majd nekilátott, hogy rendet tegyen a lakásban, és amennyire tőle telt, eltakarítsa a betegség nyomait. Ezután megpiszkálta a tüzet, és felrakott egy teavizet a sógornőjének, akinek szomorú zokogása és nyögései lehallatszottak odaföntről.

Mary segített a pakolásban. Éppen sürgölődtek, amikor csendben kinyílt az ajtó, és Jem lépett be rajta, az esti műszaktól maszatos és megfáradt arccal, szurtos munkásruhában. Máskor talán restellte volna a ruháját – amely inkább volt gúnyának nevezhető –, de most szinte észre sem vette Maryt; rögtön Alice-hez lépett, és öccseiről faggatta. Délben az állapotukban egy árnyalatnyi javulás mutatkozott, ezért a hosszú délutánt és a még hosszabb estét Jem abban bízva dolgozta végig, hogy kistestvérei talán meggyógyulnak. A munka szünetében, amely mindössze fél óra volt, ahelyett hogy uzsonnázott volna, kiszökött a városba, hogy egy-két narancsot vegyen nekik, amelyek most ott dudorodtak a kabátzsebében.

De hiába kérdezte nagynénjét, az csak sírt, és rázta a fejét. Jem értetlenül pislogott.

– Békére leltek – hangzott végül a válasz.

– Meghaltak?!

– Meg, szegénykék! Két óra körül rosszabbra fordult az állapotuk. Joe ment el előbb, szelíden, mint egy bárány, aztán követte Will is; ő nehezebben hagyott itt bennünket!

– Mindketten!

– Jaj, fiam! Bizony mind a kettő elment! Az Úr elvette őket, hogy megmentse valami még rosszabbtól, különben nem őket választotta volna! Ebben megnyugodhatsz, fiam.

Jem a konyhaszekrényhez ment, és elővette a zsebéből a narancsokat. De nem fordult rögtön vissza; kicsit még állt ott, és széles válla megrázkódott a heves fájdalomtól. Alice és Mary megrémült, ahogy a nők szoktak, ha azt látják, hogy a férfiakat is legyűrheti a szenvedés. Ők is sírni kezdtek. Mary egészen meghatódott Jem bánatán, és a vállára tette kezét, e szavakkal:

– Ó, Jem, megszakad a szívem, ha így látlak. Nyugodj meg!

Jem szíve nagyot dobbant; a lánynál jobb vigasztalója nem is akadhatott. Meg sem mert szólalni, mert félt, hogy egy szavával vagy mozdulatával elrontaná a pillanat szépségét; azét a pillanatét, amelyben a lány az ő hátát simogatja, és selymes hangján kedves szavakat sugdos a fülébe. Igen! Tudta ő nagyon jól, hogy nem helyes, amit érez, és már-már gyűlölte magát emiatt. De hiába volt a gyász és a fájdalom, amely körbevette, mégis áldásnak és boldogságnak érezte, hogy Mary ilyen kedvesen beszél vele.

– Kérlek, Jem, ne emészd magad – suttogta ismét a lány, mert azt hitte, hogy a fiú hallgatása csak a gyász újabb formája.

A fiú nem tudott tovább parancsolni magának. Megfogta Mary kezét, erős, de még mindig remegő szorítással, és megszólalt, ám hangja immár elárulta, hogy kedélyállapotában változás állt be:

– Mary, gyűlölöm magam, de ez a pillanat többet ér számomra, mint az egész eddigi életem, pedig öcséim holtan fekszenek, és a szüleimet mélységes bánat emészti. És te, Mary – a lány megpróbálta kiszabadítani kezét –, tudod jól, hogy miért érzem áldottnak e percet.

Mary jól tudta, ahogy ott állt a fiú mellett. De amikor Jem megfordult, hogy a lány édes arcába nézzen, leplezetlen nemtetszést fedezett fel rajta, amely csaknem dühvé változott. Valami félelmet, amely szinte iszonynak volt nevezhető.

Jem elengedte Mary kezét, és a lány visszasietetett Alice-hez.

„Hogy lehettem ilyen bolond, ilyen szerencsétlen, hogy a gyász idején vallottam meg érzelmeimet! Nem csoda, ha egy önző alaknak gondol.”

Aztán Jem felment a halottasszobába: részben azért, hogy minél távolabb tudja magát Marytől, részben természetes okokból, és hogy bűntudatát azzal enyhítse, hogy együtt gyászol a szüleivel.

Mary gépiesen tovább segédkezett Alice-nek, de Jemet többet nem látta az éjszaka folyamán. A fiú hajnalig az emeleten maradt, egészen addig, amíg Mary a kivilágosodott utcákon már egymaga is haza mert menni. Legalább néhány órát aludnia kellett munka előtt. Hagyott pár vigasztaló szót a szülőknek, és azon is eltűnődött, hogy Jemnek üzenjen e hasonlókat, de inkább lemondott róla, és kilépett a hajnali fénybe, amely szinte bántotta szemét a lesötétített halottas ház után.

„Más reggelre ébred ő fel.”

Ruhástól dőlt az ágyba. Talán ennek volt köszönhető, vagy a tetőablakon beömlő fénynek, esetleg annak, hogy túlságosan felizgatta magát, de elég sokáig tartott, amíg álom jött szemére. Felidézte magában Jem szavait és mozdulatait. Nem mintha nem jutott volna már a fülébe, hogyan érez iránta a fiú, mégis bántotta, hogy ilyen kerek perec kimondta.

„Te Magasságos, bárcsak ne értett volna félre! – gondolkozott a lány. – Soha egy kedves szót nem szóltam hozzá, mégis elpirult, és szemében tűz gyúlt. Nehéz ez nekem, hiszen apa és George Wilson régi jó barátok, ráadásul Jemet kölyökkora óta ismerem. Nem is tudom, mi ütött belém, az a fene jó szívem, hogy nem bírom látni, ha szenved valaki. Minek is kellett közbeavatkoznom ma éjjel, amikor a nagynénje dolga lett volna vigasztalgatni! Nem érzek iránta semmit, de ha nem figyelek, azon kapom magam, hogy a hangom megtelik szeretettel, mikor hozzá beszélek. Nem is tudom, mit tegyek: ha hideg vagyok hozzá, magamra haragítom, ha természetesen beszélek vele, akkor meg rögtön gyengéd és kedves leszek, túlságosan is kedves. Többet érek annál, mint hogy mellette kössek ki, találok én Jemnél sokkal helyesebb udvarlót is! De mégis, nekem Jem arca tetszik a legjobban, a vonzalmon pedig nem lehet változtatni. Viszont ha egyszer Mrs. Carson leszek, még jót is tehetek Jemmel. Bár kétlem, hogy megköszönné a kedvességemet, ha más férfi oldalán látna. Amilyen goromba tud lenni, csak feldühíteném vele. De elég! Már így is túl sokat gondoltam rá!”

A falnak fordult, és elaludt. Ugyanazt álmodta, amiről ébren is szokott ábrándozni: hintón hajtat el a templomból, zúgnak az esküvői harangok, de apjáért indul, aki igencsak meglepett képet vág; ő megáll, és elviszi ebből az öreg, hétköznapi, szürke házból egy igazi kastélyba, ahol az öreg aztán egész nap az újságokat és a brosúrákat bújhatja pipával a szájában, esténként pedig húst vacsorázhat, amíg csak él.

Ezek a gondolatok persze a fiatal és jóképű Mr. Carson iránti vonzódásának köszönhetően jutottak eszébe, aki, mivel nem kötötte munkaidő, nem szalasztott el egyetlen napot sem, hogy találkozhasson a gyönyörű varrónővel, akin akkor akadt meg a szeme, amikor húgát kísérte el a szalonba, és ott várakozni kényszerült rá. Azóta mindennap, kedvesen és sohasem tolakodóan, elkísérte Maryt napi sétáján. Ahogy magáról mondta, egészen „belebolondult" Marybe. És tűkön ült, amíg nem találkozhatott vele újra, amely találkozóknak aztán egyre kevesebb közük lett a szerencséhez.

Maryt egyfajta józan okosság lengte körül, nem zavarták meg fejét azok az egyszerű, nevetséges, légből kapott elgondolások, amelyekkel azokban a romantikus könyvekben találkozhatott, melyeket Miss Simmonds fiatal hölgyei olyan szívesen adtak kölcsön egymásnak.

Igen, Mary becsvágyó volt, és nem is csupán azért részesítette előnyben Mr. Carsont, mert olyan gazdag volt és úriember. Hanem a miatt a bizonyos mag[34] miatt, amelyet még Esther nagynénje ültetett belé, és amely kis keblében egyre duzzadt azóta is. Ehhez járult még apja ellenszenve a gazdagokkal és finom úri népekkel szemben, amely legalább olyan mértékben terelte Carson felé, mint az imént említett tényező. Éva minden utódának szívében ott lakik az ellenszegülés, és mi mindnyájan a mi öreg Ádámunk állapotában leledzünk, akinek ízesebb volt a tiltott gyümölcs. Mary tehát egyre jobban belelovalta magát, és egyre jobban tetszett neki a gondolat, hogy egy szép napon igazi úrinő lesz majd, aki a gazdagoknál szokásos elegáns semmittevéssel tölti életét. Amikor Miss Simmonds megszidta, azzal vigasztalta magát, hogy egyszer majd saját kocsijával fog megállni az üzlet előtt, belép az ajtón, és a heves vérmérsékletű, de kedves tulajdonostól ruhát rendel magának. Szíve repesni kezdett, ha az általános csodálat hangja, amely a két Miss

[34] Utalás Pál első levele a korinthusiakhoz 5,7-8-ra.

Carsont illette, eljutott hozzá. Csodálták őket, akár egy bálteremben, akár az utcán jelentek meg, akár lóháton látták őket, akár gyalogosan. Ilyenkor az az idő fénylett föl előtte, amikor ő is ott lovagol vagy éppen sétál majd az oldalukon, testvéri szeretetben. De tervének netovábbja, amely szinte már küldetésszerű volt, és szentesítette az iménti hiúságokat is, apjához kötődött; drága apjához, ehhez a mindig rosszkedvű, csüggedt, bánatos emberhez. Az volt a terve, hogy minden földi jóval ellátja majd, amelyhez csak hozzájut; mert az apja velük fog lakni, ez nem is kérdés. Egészen addig fogja tömni őt, amíg be nem látja, hogy a gazdagság milyen kellemes dolog, és áldani fogja úrinővé vált lánya lába nyomát is. Azoknak pedig, akik nehéz időkben kedvesek voltak vele, százszorosan visszafizeti majd kedvességüket.

Ilyen légvárak, ilyen alnaschari víziók[35] töltötték el elméjét. Nem tudta még, hogy lesz idő, amikor e gondolatokát a pokolba kívánja majd, és a megbánás könnyeit fogja hullatni.

Eközben Jemet a lány szavainak – vagy még inkább lágy hangjának – és érintésének emléke tartotta fogva. Elöntötte az izgalom, ha eszébe jutott, hogyan pihent a karján a lány keze. Mary emléke összekeveredett fejében a testvérei elvesztése miatt érzett gyásszal, a látszat ellenére nagyon is mély volt.

---

[35] Utalás *Az Ezeregyéjszaka meséi*re, A borbély ötödik bátyjának történetére, amelyben (Alnascar) a szegény ember a meggazdagodásról ábrándozik, mindhiába.

NYOLCADIK FEJEZET

Margaret első fellépése

Sokat kiálltak, jól bánj most velük.
Ne gúnyold reményeik, terveik.
Álmodozóknak vélheted őket.
Tanítómestereik nem a könyvek
Voltak pedig, hanem maga az Élet.
Ha tévednek, tévedésük értsd meg,
És csak a Magasságost kérleld:
„Küldjön nekünk isteni fényjelt!”

SZERETŐ GONDOLATOK

Az egyik vasárnap délután – három hét is eltelt ama gyászos éj óta – Jem Wilson azzal az átlátszó indokkal, hogy John Bartonnal van beszélnivalója, elindult Maryékhez. A legjobb ruháját vette fel – ez csak természetes –, és arcát tisztára suvickolta. Sötét haját alaposan megfésülte a tükörben, majd gomblyukába nárciszt tűzött (amely Lancashire-ben a sokkal bájosabb Nancy névre hallgat), és remélte, a virág majd magára vonja Mary figyelmét, így a fiú részesedhet abban az örömben, hogy Marynek ajándékozhatja.

Látogatása, amely boldogsággal töltötte el a szívét, kezdődhetett volna jobban is, ugyanis Mary már azelőtt észrevette, hogy belépett volna. A lány ugyanis a komód végében ült, és kitárta a kis ablak spalettáját, hogy az olvasás szünetében – a Biblia volt nyitva előtte – elnézegethesse a járókelőket, így azt is látta, ahogy Jem egy barátjával találkozik, látta az idegen arcára kiülő részvétet és az együtt érző kézrázást, majd arra is volt ideje, hogy saját vonásait és mozdulatait rendezze, mire a fiú a belép, ami hamarosan meg is történt.

Jem úgy tett, mintha csak a kandalló mellett üldögélő, pipázgató, és eközben a szomszédos kocsmából kölcsönzött, gyűrött Northern Start[36]

[36] Radikális újság, amelyet 1837-ben alapítottak, és nagy befolyással volt a chartista mozgalomra.

olvasó John Barton érdekelné, de aztán kisvártatva a lány felé fordult, akinek jelenlétét szerelmes szíve és teste ösztönösen megérezte. Mary kezével gyorsan végigsimított ruháján – a mozdulat ideges feleslegessége nem kerülte el Jem figyelmét. Üdvözlése halk volt és barátságos, habár egy kicsit túl ünnepélyes. A lány érezte, hogy vörös lesz, mint egy rózsa, és ez ellen semmit sem tud tenni. Jem nem tudta eldönteni, hogy e pírt a félelem, a düh vagy éppen a szerelem okozta.

De Maryt nem kellett félteni. Úgy tett, mintha buzgón olvasna, ám eközben minden szóra fülelt, és még Jem hosszú és mély sóhajaira sem maradt süket, amelyekbe belesajdult a szíve. Végül, mintha az olvasásban zavarná a beszélgetés, elindult felfelé, a szobájába. Alig nézett a fiúra, s alig szólt hozzá, még a gomblyukába tűzött szépséges Nancyjét sem vette észre, amely pedig csak arra várt, hogy egyetlen szavára az övé legyen. Jemnek arról sem volt tudomása – s ezzel nem kis szívfájdalmat spórolt meg magának –, hogy a lány szegényes szobájának fehér vázájában tündöklő tavaszi rózsák állnak, melyek illatukkal vidámságot csempésznek a szűk odúba. A csokrot Mary kapta Jemnél sokkal tehetősebb kedvesétől. A fiúnak be kellett érnie Barton társaságával (bár ez messze elmaradt elképzeléseitől), aki szóval tartotta, és Jem igyekezett is udvariasan figyelni rá.

– Van ebben a Starban egy nagyon jó cikk a rövidebb munkaidő követeléséről.

– De a bér az nem csökkenne, ugye?

– Ha csökkenne, semmi értelme nem lenne, fiam! Csak azt vesszük ki a munkaadók zsebéből, ami a miénk! Mondtam már, mit tudtam meg az egyik kórházi fickótól sok évvel ezelőtt?

– Nem. Mit tudott meg? – kérdezte Jem unottan.

– Azokban az időkben, ez is a történethez tartozik, magas lázzal járó betegségbe estem. Nehéz idők voltak, de odabent rendes fickókkal találkoztam – legalábbis addig jól bánnak az emberrel, amíg él, és nem trancsírozzák fel. Szóval amikor már nem kínzott a láz, így szóltak hozzám: „Ha tud írni, itt maradhatna még egy hétig, hogy segítse a felcsereket a papírmunkában. Ételre, italra nem lesz gondja! Egy hét alatt egészen felerősödik majd!” Csak rá kellett mondanom az ament, aztán írhattam, másolhattam napestig. Írni elég jól tudok, de ott olyan kacifántos szavakkal találkoztam, amelyekkel még soha azelőtt, ezért

aztán csak másoltam őket betűről betűre, ahogy a kakas szemezgeti a kukoricát az udvaron. Aztán rábukkantam valamire, ami nem hagyott nyugodni addig, amíg rá nem kérdeztem. Nem szoktam megjegyezni a számokat, de ezt nem felejtettem el. Az állt ott, hogy „a munkahelyi balestek túlnyomó részben a munkaidő utolsó két órájában történnek, amikor a dolgozók kimerültek és koncentrálásra képtelenek”.[37] A sebész csak bólogatott, hogy ez bizony így van, és ezt a tényt nyilvánosságra is hozza.

Jem Mary viselkedésén gondolkozott, de amikor észrevette, hogy Barton szünetet tart a mondókájában, és a visszajelzés valamely csekély módjára vár, Jem hümmögni kezdett:

– Nagy igazság!

– Nagyon nagy, fiam. Túl vagyunk terhelve, és ebből semmi jó nem származik! A nyomdászok sztrájkolni fognak; erős szakszervezetük van, amelyik nem hagyja, hogy kizsákmányolják őket. De más dolgok is el fognak következni, amikről a népek még csak nem is álmodnak, ezt jól vésd az eszedbe, Jem!

Jem az eszébe véste, de arcáról nem tudta letörölni az érdektelenséget, így John Barton tovább próbálkozott:

– A munkásokat nem nyomhatják el tovább! Az emberi tűrőképesség határára jutottunk! Ha a munkaadók nem tudnak ezen segíteni, ahogyan minduntalan szajkózzák, akkor magasabb fórumhoz fordulunk!

De Jem továbbra sem figyelt. Belátta, hogy Mary nem fogja ledugni az orrát, bármennyire is szeretné, ha pedig a lánnyal nem találkozhat, akkor legalább egyedül akart maradni, hogy rá gondolhasson. Dadogott valamit, ami hirtelen távozásának magyarázatául szolgált, majd további szép napot kívánt Bartonnak, akit otthagyott, hadd pipázgasson és politizálgasson magában.

Három év telt el, és a gazdaság mind rosszabb állapotban volt, az élelmiszerárak tovább nőttek. A magas árak és az alacsony keresetek közötti szakadék betegséget és halált hozott a munkásoknak; egész családok szenvedtek az éhségtől. E tömeges szenvedés megörökítésére talán még Dante tolla[38] sem lett volna képes. Csak körvonalazni lehetett

---

[37] Lord Ashley (1801-1855), Shaftesbury grófjának megállapítása.

[38] Utalás Dante Alighieri (1265? –1321) *Isteni színjáték*ára (a Pokol harmincharmadik éneke, Ugolino története).

azokat a nyomorúságos állapotokat, amelyekben emberek ezrei sínylődtek 1839 és 1841 között. Még a filantrópoknak is, akik tanulmányozni kezdték a helyzetet, zavartan be kellett vallaniuk maguknak: a helyzet olyan összetett, hogy szinte lehetetlen teljesen megérteni. Talán nem is kell mondanom, hogy a felső tízezer és a nyomorgók közötti viszony még feszültebb lett. A munkások nélkülözésének és szenvedésének köszönhetően sok nyomorultnak szöget ütött a fejébe, hogy a törvényhozók, a hivatalnokok, a munkaadók, de még a lelkészek is nem mások, mint elnyomóik és ellenségeik, akik arra szövetkeztek, hogy rabigába hajtsák őket. Az imént vázolt gazdasági válság legmaradandóbb és legsajnálatraméltóbb következménye a társadalom különféle osztályai közötti ellenségeskedés lett. Lehetetlen leírni, de még csak elképzelni is azokat a nyomorúságos állapotokat, amelyek ez idő tájt a városokban uralkodtak, olyannyira, hogy jómagam kísérletet sem teszek rá. Valóban azt kell hinnem, hogy e nyomorról halvány sejtelmük sem volt sokaknak, különösen hogy egy keresztény országról volt szó, különben a boldogabbaknak és a tehetősebbeknek a szenvedők felé kellett volna fordulniuk, hogy segítő kezet nyújtsanak.

A szenvedők először rimánkodtak, aztán átkozódni kezdtek. Bosszúszomjuk fanatikus politizálásba sodorta őket. Mert ha azt hallom, ahogy hallottam is a saját fülemmel, hogy a szegények szenvednek és szűkölködnek; hogy az élelmiszerboltok a teaadagokat, a cukrot és még a lisztet is a szegények igényeihez mérten árulják; vagy azt, hogy a szülők hónapokig ruhában kucorogtak a tűzhely mellett, mert az ágyban, egyetlen ágyneműjük alatt gyermekeik aludtak; mások a kihűlt kandallón kucorogtak hétszámra étel és ital nélkül (tegyük hozzá, hogy mindezt a tél közepén); míg megint mások napokig koplaltak a remény egyetlen felpislákoló szikrája nélkül; vagy ha azt hallom, hogy egy padláson összezsúfolódva tengették életüket, vagy egy sötét pincelyukban, és hulltak idő előtt a sírgödörbe (ezek az állapotok tükröződtek is az elnyűtt külsőkön, a forrongó érzésekben és a nyomorúságos otthonokban); tehát ha ezeket hallom, csodálkoznom kell-e, ha sokan közülük e nehéz és ínséges időkben meggondolatlan vadsággal cselekedtek?

Hangadóik között egy, a chartistáktól örökölt gondolat volt a legnépszerűbb, mely eszmét nagyon sokan saját dédelgetett gyereküknek tekintették. Nem hihették, hogy a kormány tisztában van helyzetükkel, ezért úgy gondolták, hogy a nép a kezébe veheti a sorsát, ha az adott ország vak marad saját bajaira, és olyan törvényeket hoz, amelyekkel a gyerekek viselkedését akarják szabályozni, nem törődve azzal, hogy vannak közöttük olyanok, akik napok óta nem ettek. A szenvedő nép tehát a fejébe vette, hogy a parlament nem ismeri el nyomorgásukat. Ezt különösnek és megmagyarázhatatlannak találták, mégis amikor eszükbe jutott, hogy ha szenvedéseiket teljes mélységben feltárnák, akkor a gyógyír sem váratna sokat magára, ez megnyugtatta fájó szívüket, és lehűtötte forrongó indulataikat.

A petíció, melyet sok ezren írtak alá, 1839 sugárzó tavaszának egyik napján esedezve kérte a parlamentet, hogy hallgasson meg néhány embert, akik a munkásnegyedekben végbement soha nem látott pusztulásról adnak hírt.

Nottingham, Sheffield, Glasgow, Manchester és sok más város delegált embereket, akik elviszik majd a petíciójukat, és akik majd beszámolhatnak (nem csak hallomásból vagy külső szemlélőként ismerve a tényeket) arról, mennyit szenvedtek és tűrtek. Megviselt, sovány, gondterhelt, éhségtől csillogó szemű emberekből állt a küldöttség, amelynek John Barton is tagja volt.

Magának sem merte volna megvallani, de megbízatása szinte szárnyakat adott a lelkének, és egyre feljebb repítette. Gyermeki öröm töltötte el, ha arra gondolt, hogy láthatja Londont – szíve ilyenkor emelkedni kezdett. Aztán ott volt a hiúságát kecsegtető lehetőség, hogy annyi nagy és okos ember előtt beszéljen – szíve ilyenkor még magasabbra röppent. De lelke attól szárnyalt a legmagasabbra, szívének az adta a legtisztább örömöt, ha belegondolt, hogy ő is egy a kiválasztottak közül, akiknek feladatul adatott, hogy országgal-világgal tudassák, mennyit szenvednek a munkások, és így járuljanak hozzá az általános javuláshoz, és többé soha ne szenvedjenek szükséget semmiben. Nagy reményeket fűzött küldetése sikeréhez, de azért nem ivott előre a medve bőrére. A szenvedő emberek leghőbb reményeinek lett Argosza ez a petíció, annak, hogy szavuk végre meg-hallgattatik.

Barton az azelőtti estén, hogy a manchesteri delegációval London felé vette volna útját, meghallgatást tartott odahaza. Érkeztek is a szomszédok szép számmal.

Job Legh, pipájával a szájában, korán elfoglalta a helyét Barton kandallója mellett. Nem sokat szólt, csak pöfékelt, és úgy tette hasznossá magát, hogy a kandalló elé akasztott simítóvasat őrizte, amely csak arra várt, hogy Mary használja. De Mary egyelőre ugyanazt tette, mint Beau Tibbs felesége a történetben,[39] aki folyton a férfi két ingét mosta: a mosókonyhában görnyedt a dézsa fölé, mert Barton nem akart piszkosan megjelenni a parlamentben. Kabátját, amelyet a zálogházba adott, visszaváltotta, de a selyem zsebkendőjét ott kellett hagynia. A kamra (amely egyben mosókonyha is volt) ajtaja szokás szerint most is nyitva állt, így Mary sorra üdvözölhette az érkezőket.

– Akkor holnap London felé veszed az utad, igaz? – kérdezte az egyik.

– Igen, mennem kell – felelte John, hangsúlyozva a dolog szükségszerűségét.

– Rengeteg dolog van, amit szeretnék, ha elmondanál a parlamentben. Remélem, nem leszel rest tolmácsolni a kéréseinket, John. Mondd el nekik, mit gondolunk; hogy túl sokat éheztünk már, és hogy nem tudjuk elképzelni, mivel lophatják a napot, ha nem tudják megadni, amit kérünk, pedig azóta rimánkodunk érte, mióta csak megszülettünk.

– Elmondom, és még többet is, ha sorra kerülök, de azt tudnod kell, hogy sokan akarnak majd szóhoz jutni.

– De ha egyszer szóhoz jutsz, az Isten megáldjon, barátom, el ne felejtsd megkérni őket, hogy töressék össze mind a gépeket! Mióta „fonó Jenny”[40] megjelent, minden csak rosszabb lett.

– A gépek a szegények ellenségei! – visszhangozták a többiek.

– Én azt szeretném – szólalt meg egy rongyos munkás, aki közelebb kúszott a tűzhöz, és közben úgy remegett, mintha csak váltóláz kínozná –, ha a munkaórák számát tízre csökkentenék.[41] Szívem-lelkem

---

[39] Utalás Oliver Goldsmith (1728-1774) ír költő, író *Egy világpolgár levelei* című művére.

[40] Az angol ipari forradalom egyik legnagyobb találmánya, a fonógép neve.

[41] Az 1833-as munkaidő-rendelkezés tíz órában maximálta a munkaidőt. A jogszabályt csak 1847-ben léptették hatályba.

kidolgozom ilyen sok munkában. Miért van az, hogy csak a gyárakban kell ennyit robotolni, másutt nem? Kérdezd csak meg őket, Barton! Megkérdezed?

Barton megúszta a választ, mert az ajtón abban a pillanatban lépett be Mrs. Davenport, az özvegy, akivel annyi jót tett. Az asszony soványnak tűnt, de a ruhája rendes volt, az arca pedig komoly. Egy újságpapírba göngyölt csomagot adott át Marynek, aki kibontotta, és ujjával, amelyről még csöpögött a szappanos lé, meglóbálta a benne talált ingnyakat.

– Nézze, apám, micsoda dendi lesz Londonban! Mrs. Davenport hozta, a legutolsó divat szerint szabta. Köszönjük, hogy gondolt ránk!

– Ne köszöngess te semmit! – hárította el az özvegy. – Mi ez ahhoz képest, amit ő tett értem! Mary, hadd segítsek a készülődésben, ki sem látszol a munkából!

– Kérem, segítsen ezeket kicsavarni, hogy aztán elvihessem a mángorlóra!

Így történt, hogy Mrs. Davenport előbb figyelmes hallgatója, majd maga is aktív hozzászólója lett az estének.

– Tudom, hogy ha maga képvisel bennünket a parlamentben, nem fogja elhallgatni azt sem, mennyi keserűség forrása ez az ő híres törvényük, az, amelyik eltiltja a gyerekeket a munkától, még akkor is, ha már elég erősek hozzá, csak éppen nem érik el a korhatárt. Itt van az én Benem, akkora már, hogy nem győzöm kásával, pénzem meg nincsen az iskoláztatására,[42] így egész nap az utcán csavarog, amitől csak még éhesebb lesz, és nemcsak a kosz ragad rá, hanem a rossz is! De a munkástoborzó nem veszi fel az üzembe, mert még túl fiatal, pedig sokkal erősebb, mint Sankeyék angolkóros fia, aki hiába érte el a korhatárt, és lépett is túl rajta, mégis mindig jajgat, hogy fáj a lába a munkától.

– Van nekem egy gondolatom, kedves Bartonom – kezdte egy fellengzős, kényes beszédű férfi –, amelyet igen szeretném, ha a Tisztelt Ház elé terjesztene. Jó anyám Oxfordshire-ből jött, Sir Francis Dashwoodéknál[43] volt segédmosónő. Gyerekkoromban sokat mesélt nagyzási hóbortjaikról. Sir Francisről megtudtam, hogy egyetlen nap

---

[42] 1880-tól tízéves korig kötelező népoktatást vezettek be, ám ingyenessé csak 1891-től vált.

[43] Sir Francis Dashwood (1708-1781), Le Despenser bárója.

leforgása alatt nem kevesebb mint két inget is elhasznált. Képviselő a mai napig, és nincs kétségem afelől, hogy nemcsak ő, de képviselőtársai is két kézzel szórják a pénzt. Igazán megbeszélhetné velük, John, hogy a lancashire-i takácsoknak úgy kedvezzenek, hogy csakis kalikóból[44] készült inget vásárolnak; így fellendülhetne az ipar, amennyi inget azok elhordanak!

Job Legh úgy érezte, eljött a pillanat, amikor neki is meg kell szólalnia, kivette hát a pipát a szája sarkából, és az előbbi férfihoz fordult:

– Igazán nem akarlak megbántani, Bill, ezt ne feledd! De ugye, ott vannak a képviselők százai, akiknek egy szekrénnyi ingük van, ám ott vannak a szegény takácsok ezrei is, akiknek csak egy van, és nem tudják, honnan lesz pénzük egy újra, ha elrongyolódik, pedig naponta több mérföldnyi vászon megy át a kezük között, amely aztán raktárakba kerül, ott hever, hiszen nem veszi meg a kutya sem. Jól figyelj a szavamra, John Barton, mert üzenem a képviselőknek, hogyan élénkítsék fel a piacot! Adjanak a takácsoknak tisztességes bért, hogy ne egy, de kettő, ne adj isten három inget is vehessenek évente! – tette vissza a pipát a szájába, és szaporán kezdte szívni, hogy a kiesett időt bepótolja.

– Attól tartok, szomszédok, hogy mindegyikőtök üzenetét bajos lesz tolmácsolnom, örülök, ha arra lesz időm, hogy képet fessek a nyomorról, amelyről nem akarnak tudomást venni. Ha meghallják, hogy a gyerekek mifelénk a nedves kőre születnek, egyetlen rongy nélkül, amellyel betakarhatnák őket, éhező anyáktól; hogy az emberek az utcán rogynak össze, vagy egy pincében elbújva várják a megváltó véget; ha a fülükbe jut a pestis, a dögvész és az éhínség híre, talán hajlandóak lesznek végre tenni is valamit értünk. Persze ha lesz rá alkalom, nincs ellenemre, hogy tolmácsoljam mindazt, amit tőletek hallottam; de akkor is számíthattok majd rám, ezt elhihetitek, ha a parlament ezek után sem segítene rajtunk.

Némelyek csak a fejüket csóválták, mások bizakodtak. Szépen sorban hazaszállingóztak, és Barton ott maradt Maryvel kettesben.

– Észrevetted, hogy szegény Jane Wilson milyen rossz színben van? – kérdezte a lányát, miután a munkás nap végén a tűzhöz ülve

---

[44] Kalikó: finom vászonkötésű pamutszövet.

vacsorájukat falatozták. A kandallóban lobogtak a lángok, és kellemes derengésbe vonták a szobát.

– Nem igazán tűnt föl. Lesújtotta az ikrek halála, és mindig is törékeny teremtés volt.

– Igen, a balesete óta. Pedig azelőtt olyan szép és üde volt, hogy nem volt párja egész Manchesterben.

– Milyen baleset, apám?

– Elkapta egy kerék. Tudod, akkoriban még szabadon pörögtek a gépek, nem voltak beburkolva.[45] Ez még a házassága előtt volt, és többen is úgy vélték, George felbontja vele a jegyességet, de én tudtam, hogy más fából faragták. Szegény lány, ahogy lábra állt, első útja az Old Church-be vezetett, sápadtan és bicegve a padok között. George olyan szelíden támogatta, mint anya a gyermekét, a lépteit is őhozzá igazította, nem akarta siettetni, pedig akadtak ott modortalan fickók, akik nem átallották kinevetni őket. Jane sápadtan lépett be a templomba, de az oltár előtt aztán csak kipirult az arca. Mindent összevéve nagyon szép esküvő volt. George azóta is a barátom. Tudom, hogy belerokkanna, ha elvesztené. Nyugtalanít, amilyennek Jane-t láttam ma este – mondta.

Aztán elindult lefeküdni. Féltette barátját a rá váró csapástól, és a másnapi út miatt is izgult, de gondolataiban hagyott azért helyet a jövőbe vetett reménykedésnek is.

Miközben Mary távolodó apját figyelte, kezével védte szemét a beeső napsugaraktól, majd nekiállt, hogy rendet rakjon a házban, mielőtt dolgozni megy. Azon tűnődött, hogy fogja viselni a reggeli és esti magányosságot. Ha az óra ütött, sokszor eszébe jutott, hogy mit csinálhat, hol lehet abban a percben az apja. Megfogadta, hogy a léhaságnak még a látszatát is kerülni fogja. Aztán a nap eseményei lassan tudata peremére szorították távol lévő apja képét.

Egyik fogadalma arra vonatkozott, hogy apja távollétében semmi esetre sem fog találkozni Mr. Carsonnal. De ezzel is csak a bűntudatát növelte, hiszen fogadalmával bevallotta magának, hogy a Mr. Carsonnal való találkozgatása nem illendő. Nem kis erejébe telt, amíg ismét meggyőzte magát, hogy magatartása helyes, sőt az illendőség határain

---

[45] Az 1844-es gyári törvények írták elő a gyárosok számára, hogy a veszélyes gépekre burkolatot tegyenek.

belül marad, még ha apja nem is tud a randevúkról; mert abban biztos lehetett, hogy ha tudomására jutna, soha nem adná beleegyezését kis légyottjaihoz, még akkor sem, ha azzal hozzájárulhatna a saját majdani boldogságához és jólétéhez. De Barton most távol járt, és Mary nem szándékozott semmi rosszat tenni, még akkor sem, ha – miképpen korábban is írtam – a találkák végső célja apja boldogsága lett volna.

Miss Simmonds ifjú hölgyei között akadt egy, akit Mr. Carson beavatott titkos viszonyukba, hiszen a férfinak szüksége volt egy harmadik személyre, aki afféle postásszerepet tölt be: leveleket, üzeneteket továbbít, valamint akkor is őt képviseli, ha az ifjú maga nincs a közelben. Egy bizonyos Sally Leadbitter személyében lelkes önkéntesre talált. A lány szívesen vállalt szerepet egy szerelmi viszonyban, már csak az izgalom kedvéért is, ráadásul Mr. Carson nem is maradt hálátlan, és fél sovereignekkel fejezte ki köszönetét Sallynek.

Sally Leadbitter meglehetősen közönséges leányzó volt, aki csak akkor érezte jól magát, ha szerelemről és szeretőkről fecseghetett. Minél több udvarlóval rendelkezett valaki, a szemében annál előkelőbb helyen állt. Sajnálatos módon a szeplős, vörös hajú Sally nem volt túlságosan szép, és senki sem akarta szíve hölgyének választani. A szépség hiányát Sally bizonyos szabadszájúsággal próbálta ellensúlyozni, így témái a hallgatósága szerint pikánsnak voltak mondhatók. Ha talált valami zaftos pletykát, jó ízlés és illendőség soha nem fékezte nyelvét annak továbbadásában. Különös tehetséggel rántotta le az embereket a maga szintjére. Megnyerő természete alantas célokat szolgált. Mert ugyan ki utálhatna egy ilyen kedves lányt? Miért kerülné bárki azt, aki semmilyen bajával nem terheli a másikat? Akinek keze mindig készen állt arra, hogy segítsen az ügyetlenkedőknek? És aki jól forgó nyelvével rajtuk is segített? A zsidók (vagy a mohamedánok?) szerint van egy csont, azt hiszem, a hátgerincben, amely nem porlad el, nem tűnik el, hanem a földben várja az Utolsó Napot: ez a Lélek Magja.[46] Még a leggonoszabbakban is ott lakozik egy szent mag, amely egyszer majd legyőzi bennük a gonoszt. Ez a jó tulajdonságuk ott lappang háborítatlanul a rossz tulajdonságaik között. A Sallyben lakozó szent mag, amelyet a jövőnek tartogatott, öreg, beteges édesanyja iránti szeretete volt. Érte önzetlenné változott, kedvessége gyengédséggé lett.

[46] Középkori zsidó és mozlim teológusok gondolata.

Hogy jókedvre derítse, szelleme még esténként is sziporkázott, olyankor, amikor teste már elfáradt: beszámolt a nap történéseiről, és közben mindenki elé görbe tükröt tartott. Nagyon tehetséges parodista volt, minden embert képes volt utánozni, aki éles szeme elé került. Az anyja ugyanúgy nem volt túl erkölcsös, miként a lánya, így Sallynek azt sem kellett eltitkolnia, miért kap Mr. Carsontól időnként bizonyos – nem is csekély – juttatásokat. Anyja csak nevetett a dolgon, és remélte, hogy az udvarlás sokáig tart majd.

Így aztán nem csoda, ha sem neki, sem lányának, sem Mr. Carsonnak nem tetszett Mary elhatározása, miszerint nem találkozik udvarlójával, amíg apja távol van.

Az egyik este (a nyári esték már szép hosszúra nyúltak akkortájt, így későn sötétedett) Sally találkozott Mr. Carsonnal, aki egy levelet bízott rá. Mary volt a címzett, akit az ifjú már nagyon látni akart. A levél tartalmát Sally meggyőzőerejének kellett alátámasztania. Miután Sally elvált a férfitól, úgy döntött, hogy mivel még nincs túl késő, legjobb lesz, ha a levelet még aznap átadja az üzenettel együtt.

De Maryt mély gyászban találta. Most jutott el hozzá a hír, hogy George Wilson meghalt. A régi ismerős, apja barátja és Jem apja… A lányt megrohanták az emlékek. Bár a gazdagok gyerekeivel ellentétben Marynek volt módja hozzászokni a halál tényéhez, az utóbbi három-négy hónap veszteségei még számára is soknak bizonyultak. Nincs is annál szörnyűbb, mint nézni, hogyan mennek el a barátok egymás után. Apja a Londonba indulása előestéjén Jane Wilson életét féltette, és lám, a gyenge életben maradt, míg az erős férfit elragadta a halál. Mindenesetre attól a veszteségtől, amelytől apja féltette Wilsont, megkímélte a sors. Éppen ilyesmik jártak az eszében, amikor Sally megjelent.

Mary még az asszony gyászán sem könnyíthetett, pedig értett a vigasztaláshoz, hiszen akkor Jem Wilsonnal is találkoznia kellett volna. És ismerte magát annyira, hogy tudja, épp az ilyen esetekben nem képes eljátszani a jégkirálynőt.

Nagy gyászában Sally Leadbittert a háta közepére sem kívánta, de letörölte könnyeit, és igyekezett nyájasan fogadni.

– Jaj, el is újságolom holnap Mr. Carsonnak, mennyire búsulsz miatta! Biztosíthatlak, ő is éppen úgy szenved, mint te!

– Azt hiszed, hogy Carson miatt sírok?! – vetette fel a fejét Mary.

– Ki más miatt? Már napok óta úgy sóhajtozol, mintha meg akarna szakadni a szíved, még munka közben is! Hogy lehetsz ilyen buta liba, hogy nem rohansz találkozni azzal, ki az életénél is jobban szeret, és akit viszontszeretsz? Tudod, mennyire? – kérdezte. – Ennyire! – tárta szét karját, és úgy mutatta, mennyire, ahogy a gyerekek szokták.

– Ostobaság! – biggyesztette ajkát Mary. – Néha azt hiszem, egyáltalán nem szeretem!

– Ha legközelebb látom, ezt mondjam neki?

– Mondj, amit akarsz, engem nem érdekel! – tört ki belőle ismét a zokogás.

De Sally nem akart a rossz hír hozója lenni, ezért stratégiát váltott. Belátta: Mary most sokkal szomorúbb annál, hogy Mr. Carson levelét és üzenetét kellőképpen értékelje. Nem erőltette tovább a levél átadását, és bölcsen témát váltott.

– Mondd el, mitől vagy ennyire letörve! Nem tudom elviselni, ha sírni látlak – mondta az előbbinél sokkal együtt érzőbb, szomorúbb hangon.

– George Wilson meghalt ma délután – nézett Sally szemébe merően, de csak pár másodpercig, mert újból sírni kezdett, és kötényébe temette arcát.

– Minden test fű, kedvesem, „és minden szépsége, mint a mezei virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág”,[47] ahogy az írás mondja. Megette az már a kenyere javát, nem sok mindenre volt jó! De itt maradtak az ifjabbak. Az a hajlott, vén cseléd, aki mintha a testvére lett volna, él-e még?

– Nem tudom, kire gondolsz! – vágta oda dühösen, mert nem tetszett neki, hogy a drága, egyszerű Alice-ről ilyen hangon mer beszélni.

– De érzékenyek lettünk! Tudod te! Miss Alice Wilson, ha így jobban tetszik, megvan-e még? Régen nem láttam.

– Elköltözött a környékről. Az ikrek halála után úgy gondolta, többet segíthet a húgának, aki igencsak le volt sújtva, és Alice azt gondolta, majd ő felvidítja, vagy ha nem, legalább kéznél lesz, ha vigasztalásra lenne szüksége. Elhagyta a pincelakást, és hozzájuk költözött.

---

[47] Idézet Ézsaiás próféta könyve 40,6-7-ből.

– Távozott vele a jó, efelől nincs kétségem, amint afelől sem, hogy megpróbált metodistát faragni az én jó Marymből.

– Alice nem volt metodista. Anglikán hívő volt.

– Mi van veled, Mary? Tudod te jól, miről beszélek! Találd ki, kitől hoztam levelet? – lobogtatta meg Henry Carson üzenetét.

– Nem tudom, és nem is érdekel! – vörösödött el Mary.

– Te jó ég! Szerinted elhiszem neked? Tudom, hogy tudod, és azt is, hogy érdekel.

– Na jó, add ide! – vesztette el türelmét, mert szerette volna, ha látogatója végre magára hagyja.

Sally nagy nehezen megvált a levéltől. De nem volt utolsó élvezet számára az sem, ahogy Mary hol elpirulva, hol homlokáig szaladt szemöldökkel elolvasta a levelet. Mindez arról árulkodott, hogy a sorok írója nem közömbös számára.

– Megmondhatod neki, hogy nem megyek. Megfogadtam, hogy nem találkozom vele, amíg apám távol van, és ezt be is tartom – emelte fel végül a szemét a papírból.

– Pedig nagyon hiányzol neki. Ha tudnád, mennyire látni akar, megkönyörülnél. Arról nem is beszélve, hogy amikor apád itthon van, akkor is a tudomása nélkül találkozol vele. Nem értem, mi a különbség.

– Úgyis tudod, mi a válaszom: nem, és kész!

– Legjobb lesz, ha elküldöm egyik este, hátha ő a lelkedre tud majd beszélni, ahelyett hogy engem küldözget.

– Ha ide meri dugni az orrát, amíg apám nincs itthon, kidobatom a szomszédokkal! Ajánlom, hogy ne tanácsolj neki ilyesmit! – csattant fel Mary.

– Magasságos ég, úgy viselkedsz, mintha te lennél az első szerelmes! Tudod te, hogy más lányok mit nem gondolnak vagy tesznek minden szégyenérzet nélkül?!

– Elhallgass, Sally! Margaret vár az ajtó előtt!

A következő pillanatban a lány már a szobában volt. Mary Job Leghtől kérte el Margaretet, hogy ne kelljen egyedül aludnia. Margaret botorkálását elnézve a félhomályos szobában, az embernek az volt a benyomása, hogy vak.

– Ez hát az utolsó szavad? – kérdezte még egyszer Sally.

– Igen, igen, csak menj már, jóccakát! – küldte végre az ajtón kívülre vendégét, akit, legalábbis ez alkalommal, nem nevezett volna szívesen látott vendégnek.

– Ó, Margaret, hallottad, mi történt George Wilsonnal?

– Igen, hallottam. Szegény család! Rájuk jár a rúd mostanában. Nem mintha azt hinném, hogy a hirtelen halálban bármi rossz van, sőt könnyű halál az ilyen, megkímél a haláltusa szörnyűségeitől. De a túlélőknek nem lehet könnyű. Szegény George! Olyan kedves ember volt!

– Margaret! – vette közelebbről szemügyre a lányt. – Nagyon gyenge ma este a szemed, ugye?! A sírástól? Ráadásul dagadt, és vörös is!

– Igen, drágám! De nem a boldogtalanságtól sírtam. Nem hallottál róla, hol voltam múlt este?

– Nem, hol jártál?

– Ide süss! – vett elő egy csillogó arany sovereignt a lány. Mary nagy, szürke szeme a meglepetéstől még kerekebb lett.

– Elmondom sorjában. Tüdőd, van az a zenetanár, aki az esti iskolában tanít; vannak saját dalai is, amelyeket ismernek és énekelnek az emberek. Tegnap este a kontratenor úgy berekedt, hogy egy hang nem sok, annyi sem jött ki a torkán. Mindjárt értem is küldettek, mivel Jacob Butterworth szólt pár jó szót az érdekemben, és megkérdezték, lenne-e kedvem énekelni. Gondolhatod, hogy megijedtem, de azt mondtam magamban: most vagy soha! Elfogadtam a felkérést, és azon voltam, hogy ne okozzak csalódást. Ezután elpróbáltuk a dalokat a tanárral, és a szervezők arra kértek, legyek ott hétre, de nem ám szakadt ruhában!

– Mit vettél fel? Szívesen kölcsönadtam volna a rózsaszín ginghamemet![48]

– Itthon sem találtalak volna, és eszembe se jutott! A merinómat vettem fel, amint télen átalakítottam, meg a fehér sálamat, és szépen megfésülködtem. Egész jól néztem ki magamhoz képest. Aztán ahogy mondtam, hétre oda kellett érnem, megkaptam a kottát, nem mintha el tudtam volna olvasni, de legalább volt mivel babrálnom. Az emberek feje mozgott a zene ütemére, ahogy ott álltam előttük, mintha csak labdáznék velük. Elhiheted, mennyire izgultam, még szerencse, hogy nem én voltam az első, és a zene úgy bátorított, mint egy jó barát. De

[48] Gingham: pamutszövet.

rövidre fogva a szót, miután véget ért az est, a tanár nagyon megköszönte nekem a szereplést, a szervezők pedig azt mondták, még sohasem volt új fellépőnek ekkora sikere (mert tapsoltak és dobogtak a lábukkal a dalom után, de annyira, hogy elgondolkoztam rajta, hány cipőt taposnak szét egy hét alatt, és hány tenyér veretik rongyosra). Csütörtökön újra fellépek, amiért egy sovereign jár. De az esti iskolában, a tanár óráin való további szereplésekért fél sovereign dukál alkalmanként.

– Ó, Margaret, ez csodás hír!

– A legjobbat még nem is hallottad! Azután, hogy megnyílt előttem az énekesi pálya, és ezzel megszűnt attól való félelmem, hogy bárkinek kolonc leszek a nyakán, ha Isten akaratából elvesztem a szemem világát, úgy döntöttem, elmondom nagyapának is. Este csak a szereplésről meséltem neki, meg a sovereignről, mert nem akartam nehéz szívvel ágyba küldeni, de reggel elmondtam neki mindent.

– Hogy fogadta?

– Nem egy szószátyár típus, de nagyon meglepte.

– Ez meg engem lep meg. Mióta elmondtad, már a mozgásodon is látom, hogy valami nincs rendben a szemeddel.

– Ugyan! Ha nem mondtam volna el, és nap mint nap látnál, észre sem vennéd a romlást.

– Lehet. De mit mondott nagyapád?

– Az az igazság, Mary, hogy egy kicsit vonakodom elmondani, mert aki nem ismeri úgy, mint én, furcsának tarthatja. Szóval amikor meghallotta, így kiáltott fel döbbenetében: „A fene essen beléd!” Aztán újra a könyvét kezdte bújni, minden további szó nélkül. Aztán elmondtam neki mindent: hogy mennyire rettegtem a vakság miatt, és szomorkodtam, aztán, hogy lassan belenyugodtam a dologba, mint Isten akaratába; aztán arról beszéltem, hogy minden reményem az éneklésben van. Ahogy így beszéltem, látom ám, hogy nagy könnycseppek hullanak a könyvre, de úgy tettem, mintha észre sem vettem volna a dolgot. Drága nagyapám! Azután egész nap pakolgatta el az utamból a dolgokat, szépen, csendben, mintha attól félne, hogy orra esem bennük. Meg mindent a kezembe adott, amiről úgy gondolta, hogy szükségem van rá. Mintha nem tudná, hogy még látom minden mozdulatát. Azt hiszi, hogy vak vagyok – bár nemsokára valóban az leszek.

Margaret sóhajtott egy nagyot, látszólagos jókedve és nyugodt hangja ellenére.

Mary jól hallotta a sóhajt, de jobbnak látta, ha szóra sem méltatja, inkább olyan tapintattal, amely az igazi együttérzés sajátja, kérdésekkel kezdte bombázni a fellépéséről, hogy a sikerét minél jobban kidomborítsa.

– Margaret! – kiáltott fel végül Mary – Még a végén olyan híres leszel, mint az a nagysága Londonból, akit egyszer láttunk, amikor a kocsiján odahajtatott a koncertterem ajtajához!

– Lehetséges – mosolyodott el Margaret. – De ne aggódj, Mary, ha akarod, néha te is beülhetsz a hintómba. Sőt ha jó kislány leszel, egy nap talán megteszlek komornámnak is! Úgy énekelhetem majd az egyik dalomat, mintha rólam írták volna:

„Selyemruhában jársz majd,
ezüstöt szórva…”[49]

– Ne, ne hagyd abba! Vagy énekelj valami újabbat, az a Donaldról szóló rész sohasem volt a szívem csücske.

– Én is unom egy kicsit, de nem baj. Mielőtt eljöttem hozzád, majdnem két órán át gyakoroltam ezt a dalt, a csütörtöki műsorszámomat. A tanár szerint ez a dal illik hozzám, majd meg fogom látni. Igazán nem szeretném megbántani, olyan kedves volt velem, olyan bátorító! Ó, Mary, bárcsak több olyan ember lenne, mint ő, és kevesebb akadna azokból, akik csak morogni tudnak az emberre! Minden sokkal jobb lenne! Ráadásul több énekes is állítja, hogy ezt a dalt maga a tanár szerezte. Látszott is rajta, hogy nagyon fontos neki: nagy pontosságot követelt, és felettébb aggódott, hogy a megfelelő érzelmekkel adom-e elő. Ez persze csak növeli a lámpalázamat. Lelkemre kötötte, hogy az első versszakot „lágyan, de boldogan” énekeljem. Nem vagyok benne biztos, hogy sikerül, de igyekszem:

Egyetlen szó mire képes!
Szívek húrját rezegteti,

---

[49] Idézet Suzanna Blamire (1747-1794) angol költőnő *The Siller Crown* című verséből.

Régi emlékeket ébreszt,
Egy biztató dallamot,
Melytől minden csupa fény lesz –
Egyetlen szó mire képes!

– Most jön a szomorú rész, ez menni fog, jobban, mint a többi:

Egyetlen szó mire képes!
Álnok lesz tőle az élet,
Öröm, bánat elinal,
Minden fényesség kihal,
A tavaszból megint tél lesz –
Egyetlen szó mire képes!

Margaret kétségkívül mindent beleadott a dalba. Egy hallgatózó gyári munkás odakinn mégis jegyezte: „Jaj, de szépen hajlítgatja!” Ha az iskolában feleannyi érzést is bele tudna énekelni, mint amennyit ezen az estén, a tanárnak be kellene vallania magának és a többieknek, hogy a lány jobban szerepelt minden várakozásánál, vagy ha erre nem lenne hajlandó, akkor nem érdemel mást, mint hogy szőrösszívűnek nevezzék.

Miután befejezte, Mary pillantásában minden kifejezésre jutott; és mert nem akarta, hogy több könny gyűljön a szemébe, elkacagta magát:

– Egészen biztos, hogy az a hintó el fog jönni. Bátran álmodozhatunk róla!

KILENCEDIK FEJEZET

Barton londoni tapasztalatai

Mi tejben-vajban fürdünk egész nap,
Az, mi őket, minket nem sanyargat.
Nekünk az utca széles és népes.
Nekik kis lyukak és padlásszobák.
Vizes pincék, patkányuszodák.
Zöld ösvényt nekünk frissít a zápor,
Lábuk sáros sikátorban gázol!
Gazdagot, szegényt Isten teremtett,
Ha panaszkodsz, szavaddal őt illesd.

MRS. NORTON[50]

A következő reggel langyos, kitartóan kopogó esőcseppekkel érkezett – azzal az esővel, amelytől a virágok magukhoz térnek bódultságukból. De Manchesterben, ahol nincsenek virágok, az eső csak arra jó, hogy még több rosszkedvet és csüggedtséget hozzon. Az utcák csatakosak voltak és sárosak, a házak ereszei ugyancsak, az emberek nemkülönben. Nem csoda, ha sokan inkább otthon maradtak; az udvarok szokatlanul csendesek voltak, nem hallatszott a kövön koppanó léptek zaja.

Marynek át kellett öltöznie, miután hazaért; de alig ült le, máris neszezést hallott a bejárat felől. Feltápászkodott, és elindult az ajtó felé, hogy kinyissa. A küszöbön nem más állt – lehetséges ez?! –, mint az apja.

Megviselten az úttól, és bőrig ázva. Nem is üdvözölte lányát, aki pedig boldogan köszöntötte – csak levetette magát a kandalló közelében, mintha Mary nem is lenne a világon. De a lány ezt nem hagyhatta ennyiben. Felszaladt apja száraz ruhájáért, majd miután visszaért, feltúrta a szegényes kamrát élelemért. Amíg apja ruhát cserélt, olyan

[50] Részlet Caroline Norton (1808-1877) angol írónő, költőnő *Child of the Island* című verséből.

vidáman csacsogott, ahogy csak tudott, bár Barton rosszkedve ólomsúllyal nehezedett az ő lelkére is.

Mary Miss Simmonds üzletének viszonylag zárt közegében sok mindenről hallott – a fő témák a divat, a ruhák és a bálok voltak, de beszéltek még arról is, hogy ki milyen kosztümöt rendelt, és néha, suttogva, szerelmekről és szerelmesekről is pletykálgattak; ám a napi politika soha szóba sem került közöttük. Így arról sem szerzett tudomást, hogy a parlament meg sem hallgatta azt az egyszerű, nyers szavaik erejével megfogalmazott petíciót, melynek célja az volt, hogy a képviselők is halljanak a nyomorról, amely mint az Apokalipszis lovasa fakó hátasán[51] nyargal az emberek között, kitapossa belőlük az életet, s ahol jár, a bánat patanyomait hagyja a tájon.

Barton megvacsorázott, és bár némiképp kipihente magát, továbbra sem volt hajlandó megszólalni. Mary oldalát nagyon fúrta a kíváncsiság, de nem merte firtatni apja szomorúságának okát. Bölcs döntés volt tőle, hogy nem nyaggatta. Ha az ember szíve nehéz, jobb, ha hagyjuk, hogy bánata okát akkor és úgy ossza meg, ahogyan és amikor ő szeretné.

A lány úgy ült az apja lába előtt, és úgy szorongatta a kezét, mint gyerekkorában. Lassan őt is elfogta a szomorúság, és sóhajtott is nagyokat, pedig azt sem tudta, miért kell sóhajtoznia.

– Azt hiszem, Mary, hogy az Úrhoz kell fohászkodnunk, mert az emberek a fülük botját sem mozgatják! Nem, nem, most, amikor vért könnyezünk.

Mary akkor egy szempillantás alatt megértette, mi kínozza apját, noha részleteket még nem tudott. Együtt érzően megszorította apja kezét. Mivel nem tudta, mit is mondhatna, és megszólalni is félt, inkább hallgatott. De miután apja egy fél óra múlva is csak a tüzet bámulta üveges tekintettel, és az óra monoton tiktakolását meg az esőcseppek csöpögését a háztetőkről csak néha törte meg egy-egy sóhajával, a lány nem bírta tovább. Úgy határozott, hogy valamivel fel kell ráznia, még akkor is, ha ez a valami egy rossz hír.

– Értesült róla, hogy George Wilson meghalt? – kérdezte, és apja válaszképpen vadul megszorította kezét. – Tegnap reggel holtan esett össze az Oxford Roadon. Szörnyű – nézett apjára együttérzésért

[51] Utalás a Jelenések könyve 6-ra.

könyörögve, és készen arra, hogy együtt sírjanak, de annak arcvonásai meg sem rezdültek. Ugyanazzal a kétségbeesett, üveges pillantással bámult maga elé, arcára nem ült ki a hirtelen veszteség döbbenete.

– Szerencsés fickó – mondta halkan a férfi.

Most már tényleg itt volt az ideje, hogy a lány tegyen valamit. Azzal az ürüggyel, hogy szeretné Margaretet áthívni éjszakára, elment hozzá, de valójában Job Legh-t akarta áthívni, hátha ő jobb kedvre tudja deríteni az apját.

Mary megállt Job Legh-ék ajtaja előtt. Margaret épp gyakorolt, és a hangja úgy csengett az éjszakai légben, mint az angyaloké: *„Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet, mondja Istenetek.”*[52]

Az egykori ótestamentumi prófétákhoz illő szavak úgy hullottak Mary lelkére, mint a friss harmat. Nem akarta megzavarni barátnőjét. Ott állt az ajtó előtt, és „vigasztalódott”, amíg beszélgetés zajai nem szűrődtek ki újra, akkor aztán belépett, és elmondta, mi járatban van.

Mind a nagyapa, mind az unoka készen álltak teljesíteni Mary kérdését.

– Csak kimerült, holnap más színben látja majd a világot – reménykedett Job Legh.

Nehéz lenne meghatározni a pillantások és hangszínek azon változását, amelyek végül megnyitották John Barton nehéz szívét, de így történt; egy óra elteltével olyan nyíltan beszélt, mintha semmi sem történt volna, bár beszámolni csak nagy csalódásáról tudott, ám ez természetes is volt, hiszen sokaknak ez a petíció volt az utolsó reményük.

– London nagyon szép hely – mondta –, és olyan népek élnek ott, olyan finomak, amilyeneket még életemben nem láttam, talán csak a regényekben találkozhatni hasonlókkal. Most jól megy soruk, de egyszer talán majd ők is megismerik a szenvedést.

És megint a gazdag ember és Lázár példabeszédénél tartottak! Vajon ez a történet csak a szegények vesszőparipája, vagy néha a gazdagoknak is eszükbe jut?

– Meséljen még Londonról! – kérte Mary, aki elfoglalta régi helyét apja lábánál.

---

[52] Szóló Händel *Messiás* című oratóriumából, Ézsaiás próféta könyve 40,1.

– Mit mondhatnék én Londonról, amikor még a tizedét sem láttam! Azt mondják, Manchesternél hatszor nagyobb. Egyhatoda hatalmas palotákból áll, háromhatoda közepes épületekből, a többi része olyan bűntanyákból és koszból, amilyeneket Manchesterben, hála az égnek, nem találni.

– Hát a királynőt látta-e?

– Azt hiszem, nem, pedig egyik nap majdnem láttam többször is! Tudod – fordult Job Legh-hez –, ez azon a napon történt, amikor a parlamenthez kellett mennünk. Legtöbbünket holborni fogadókban szállásoltak el, amelyekre egy rossz szavunk sem lehetett. Azon a bizonyos napon, a petíciónk benyújtásának napján is olyan reggelit kaptunk, mintha maga a királynő is velünk reggelizett volna. Gondolták, hogy szükségünk lesz az erőre. Volt ott birkavese, kolbász, sült sonka meg roston sült marha hagymával. Inkább tűnt ebédnek, mint reggelinek. De a legtöbben közülünk alig ettek valamit. Láttam, ahogy a torkukon akad a falat, amikor eszükbe jutnak az otthoniak, a gyerekek és az asszonyok, akik talán azokban a percekben sem nyelhettek mást az éhkoppon kívül. Reggeli után aztán vonulni kezdtünk. Eltartott egy darabig, amíg párosával sorba rendeződtünk; az első pár vitte a több yard hosszú petíciót. Meglehetősen komolyan vettük magunkat, azt elhihetitek! Londonban még nem láttak ilyen sovány, megviselt csapatot, mint mi voltunk!

– Csak a többiek nevében beszélj! Te majd kicsattansz!

– Ami igaz, az igaz, sokaknál teltebb és pirospozsgásabb voltam, bár nem mindenkinél! Jó pár utcán végigmentünk; legtöbbje olyan volt, mint a mi Deansgate-ünk. Lassan tudtunk csak haladni, már amiatt a rengeteg kocsi meg fogat miatt is, amellyel tömve voltak az utcák. Abban reménykedtem, majd csak elfogynak, de ahogy kiértünk egy szélesebb utcára, csak még többen lettek. Az Oxford Streetnél már szinte mozdulni sem tudtunk tőlük. Aztán nagy nehezen átjutottunk. Hogy milyen széles utak következtek, el sem hinnétek! A londoni házak sok fejtörésre adnak okot. Igazán felvehetnének már egy biztos kezű építészmestert, lenne ott dolga elég! A házak legtöbbje olyan, mintha nem is embereknek készült volna, hogy benne lakjanak. Némelyiknél rájöttek, hogy el akar dőlni, és nagy, ronda oszlopokkal támasztották meg őket. Aztán olyanok is akadtak – azt gondoltuk, hogy ez lehet a szabók cégére –, amelyeknek a

homlokzatán kőemberek és kőasszonyok álltak, talán azért, hogy arra aggathassák a ruhákat. Úgy bámészkodtam, mint egy gyerek, egészen meg is feledkeztem róla, milyen feladat vár rám. De addigra már dél is elmúlhatott, ahogy azt a magasan járó napból megítéltük; porosak voltunk, és már csak battyogni tudtunk. Végül aztán elérkeztünk egy mindannyinál szélesebb úthoz, ami a Királyi Palotához vezetett. Na, itt véltem látni a királynőt. Ugye, ismered azokat a fehér bóbitás lovak által húzott kocsikat, Job?

Job Legh bólintott.

– Igazán jól mehet a temetkezési vállalatoknak Londonban.[53] Minden kocsiban, amelybe bepillantottunk, egy hölgy ült, aki kölcsönkért egy ilyen temetési bóbitát, és a fejére biggyesztette, hogy rajta bólogasson tovább. Azt mondták, fogadónapja van a királynőnek, és ez a sok kocsi oda tart. Némelyikben olyan úriemberek ültek, akiket öltözékük után cirkuszi embereknek néztem, a többi kocsi meg ugyanilyen hölgyekkel volt tele. A kocsik igencsak ráztak. Volt olyan alak, aki nem fért be a kocsiba, így a végére kapaszkodott fel egy virágcsokorral, hogy szagolhassa, meg egy bottal, amellyel távol tarthatta a kocsitól a gyalogosokat, nehogy fölcsapják a sarat a selyemharisnyájára. Azon gondolkoztam, hogy az ilyen alakok miért nem bérelnek inkább egy másik kocsit, ahelyett hogy ott kapaszkodnak hátul, mint egy istállófiú, de aztán az jutott eszembe, hogy biztos a feleségükkel akarnak tartani; gondolom, olyan elválaszthatatlanok voltak, mint Darby és Joan.[54] A kocsisok zömök kis emberek, sokszor parókát hordanak, mint hajdanán a lelkészek. Mi aztán hiába vártunk, nem jutottunk kocsihoz. És azok a lovak úgy ki voltak kerekedve, hogy szinte gurultak, nem ismerték azok az éhséget, még hírből sem, a szőrük is csak úgy fénylett!

Megpróbáltunk áthaladni, de a rendőrök visszalökdöstek bennünket, egyik-másik még a botját is használta. A kocsisok persze csak röhögtek. Az egyik közel álló tiszt még az okuláréját is a szemére biggyesztette, akár egy bagoly, úgy bámult. Amikor engem is megcsaptak a botjukkal, megkérdeztem, mit vétettem. „Zavarja a lovainkat”, mondta a maga

---

[53] Mivel a lovakon lévő fehér bóbita hagyományosan a gyerektemetést jelezte, Barton azt hitte, temetési menetet lát.

[54] Nevezetes házaspár, a boldog házasság jelképe. Henry Woodfall 1735-ben megjelent versében bukkant föl.

finomkodó módján (tudjátok, a londoniak nyelve nem forog valami jól, képtelenek rendesen kimondani az a-t és az i-t), „nekünk az a feladatunk, hogy ezeket az úriembereket és hölgyeket senki se molesztálhassa, midőn a királynőhöz tartanak.”

„Ugyan miért zavarnánk mi őket? Mi csak megyünk a dolgunkra tisztességgel, s e dolog élet-halál kérdése, mert sokan éheznek otthon Lancashire-ben. Mit gondol, mi a fontosabb Isten szemében, a mi ügyünk, vagy ezeké a nagyságáké és uraké, akiket maga annyira védelmez?”, kérdeztem akkor. De felesleges volt bármit is kérdeznem, mert csak nevetett.

John megállt a mesélésben. Miután Job látta, hogy a férfi nem kívánja tovább folytatni a történetet, nógatni kezdte:

– Nem beszéltél még a lényegről! Azt mondd el, hogy mi történt a parlamentben!

Egy lélegzetvételnyi szünet után John így felelt:

– Ha nem haragszol meg, szomszéd, arról inkább nem mondanék semmit. Nem mintha elfelejtettem volna, vagy megbocsátottam volna, akár én, akár a többiek. De nem tudok úgy beszélni a megaláztatásunkról, mintha egy londoni élményemet adnám elő. Halálomig nem felejtem el, hogy visszautasítottak bennünket. És ameddig élek, addig fogom átkozni őket, amiért olyan kegyetlenül betapasztották a szánkat. De többet nem mondok erről egy szót sem, legyen elég ennyi.

Érdeklődő kedvük letört, némán üldögéltek egy ideig.

De az öreg Job Legh jól tudta, hogy valamelyikőjüknek meg kell törnie a csendet, különben Barton visszahull abba az egykedvűségbe, amelyből csak nemrég rángatták ki. Hamarosan eszébe is jutott egy megfelelő téma, amely kapcsolódott is annyira az iménti beszámolóhoz, hogy a bús szív ne érezze bántóan távolinak, ugyanakkor különbözött is annyira tőle, hogy a szomorú gondolatokat elűzze.

– Tudod-e, Mary, hogy egyszer én is eljutottam Londonba? – kérdezte Legh.

– Nem! – hangzott a meglepett válasz, és Mary tekintetéből látszott, hogy az öreg sokat nőtt a szemében.

– Pedig voltam bizony, és Peg nemkülönben, bár őt nem nagyon érdekelte, szegény lányt! Tudnod kell, hogy egyetlen lányom volt:

Margaret édesanyja. Mindenki másnál jobban szerettem. Egy nap mögém lopakodik, hogy ne lássam, amint elpirul, és simogatni kezdi az arcomat; le akart venni a lábamról. Aztán bejelentette, hogy ő és Frank Jennings (egy közelünkben lakó asztalos) nagyon boldogok lennének, ha összeházasodhatnának. Nem mondtam, hogy szó sem lehet róla, pedig nehezemre esett, mert a gondolatba is belebetegedtem, hogy elmegy otthonról. Tudjátok, az egyetlen lányom volt, és nem akartam megbántani érzéseiben. Azokra az időkre gondoltam, amikor a drága édesanyjával még fiatalok voltunk, és otthagytunk csapot-papot, szülőt, otthont, és nekivágtunk a nagyvilágnak, csak mi ketten. Bölcsen tettem, hogy nem szóltam, és nem ijesztgettem azzal, milyen nehezemre is fog esni elválni tőle, aki a szemem fénye volt.

– De azt mondta, hogy a fiú a szomszédjuk volt – értetlenkedett Mary.

– Így is van, ahogy annak előtte az apja is, de Manchesterben nem nagyon volt munka az idő tájt. Frank nagybátyja üzent a fiúnak, hogy Londonban kolbászból van a kerítés, úgyhogy oda készült, és Margaret követni akarta. Ma is sajog a szívem, ha arra az időre gondolok! A lányommal madarat lehetett volna fogatni, ahogy a fiúval is, csak én rágtam tövig a körmömet a hátuk mögött. Meg is esküdtek egymással, és néhány napig velem maradtak, mielőtt elindultak volna. Azt hiszem, abban a néhány napban Margaretnek jó párszor inába szállt a bátorsága, és talán még örült is volna neki, ha beszélek a bánatomról; de tudom én, hogy jobb volt elhallgatni, mit érzek. Tudtam, mit akar azzal, ahogy csókolgat, ahogy szorongatja a kezem; úgy szeretgetett, mint gyerekkorában. Aztán elmentek. Ismered te is azt a két levelet, amely maradt tőle, igaz-e, Margaret?

– Persze – válaszolta az unokája.

– Nem kaptam én több levelet tőle, mint azt a kettőt, szegény teremtés! Azt írta, hogy nagyon boldog, és hát mi okom lett volna kételkedni? Frank szüleitől azt hallottam, hogy a fiú jó munkát kapott. Az egyik levelét úgy fejezete be, hogy „viszontlátásra, nagyapa”; a nagyapa szót még alá is húzta. Ebből és más utalásokból nem volt nehéz kitalálnom, hogy anyai örömök elé néz. Gondoltam egy nagyot, összekapartam egy kis pénzt, és mivel úgyis pünkösd közelgett, úgy gondoltam, elutazom, és meglátogatom őt meg a kisunokámat. De

néhány nappal pünkösd előtt Jennings állított be hozzám komor arccal, és azt mondta: „a mi Frankunk és a te Margareted is elkapta a lázat”. Egy szalmaszál elég lett volna akkor, hogy agyonüssön, mert úgy tűnt, a rossz előérzetem nem csalt; lehet, hogy maga az Úr súgta annak idején! Az öreg Jennings kapott egy levelet a fiatalok főbérlőjétől, egy választékosan fogalmazott levelet, amelyben arról érdeklődött, nincs-e rokonuk, aki hajlandó lenne ápolni őket. Először a lányom kapta el a kórt, de Frank úgy ápolta – legalábbis addig, amíg át nem ragadt rá is –, hogy még az édesanyja sem tehette volna jobban. A lányom ráadásul mindenperces volt, bármikor megszülhetett. De hogy ne szaporítsam tovább a szót, az öreg Jennings meg én még az éjszakai kocsival elindultunk. Ez a története az én londoni utamnak, Mary.

– Milyen állapotban találta Margaretet, amikor odaért? – kérdezte Mary.

– Szegénykém már halott volt, csakúgy, mint Frank. Sejtettem én már akkor, amikor a főbérlőjük ajtót nyitott; a kisírt szeme elárulta. Kérdeztük, hogy hol vannak, de mondom, tudtam én, hogy már elkéstünk… Nem úgy Jennings! Ez akkor derült ki, amikor a főbérlő bekísért bennünket egy szobába, amelyben megláttuk a két testet fehér lepedővel letakarva. Jennings akkorát sikoltott, mintha nem is férfi, hanem asszony lett volna. De neki legalább volt másik gyereke is, míg nekem csak az az egy, aki kiterítve feküdt. Halott volt, nem maradt más, akitől szeretetet kaphattam volna. Nem emlékszem egészen pontosan, mi történt azután, csak annyit tudok, hogy egészen magamba fordultam, és a szívem darabokra tört. Jennings nem bírt megmaradni a halottasszobában, és a főbérlő lekísérte. Nem bántam a magányt. Az est leszállt, én meg csak üldögéltem ott, amíg a főbérlő fel nem jött értem. Lehívott, és én nem ellenkeztem; lesétáltam a fénybe, de annyira szédült a fejem, hogy nagyon kellett markolnom a lépcsőkorlátot. Egy szobába vezetett, ahol Jennings egy szófán aludt; a zsebkendőjét tette a fejére hálósapka gyanánt. A főbérlő azt mondta, az öreg álomba sírta magát. Az asztalon tea gőzölgött, a mi számunkra, mert ennyire aranyszívű asszony volt a főbérlő. De továbbtessékelt, megfogta a karomat, és egy ruháskosárhoz vont, amely a kandalló mellett feküdt. A ruháskosár egy kendővel volt lefedve. „Emelje fel!” – mondta az asszony. Nem kérettem magam, felemeltem. Hát egy sovány kisbaba aludt alatta. „Ez a

lányomé?” – kérdeztem, nem mintha nem lettem volna biztos benne. „Azé hát – felelte –, egy kicsikét lejjebb ment a láza, akkor hozta világra. Az a drága fiatal férje segített neki, aztán meghalt. A lány nem sokkal később követte.”

Ott volt az a csöppség! Mintha a lányom angyalként visszatért volna, hogy vigasztaljon. Még Jenningsre is féltékeny voltam, amikor a baba közelébe ment. Úgy éreztem, sokkal inkább az én húsom és vérem, mint az övé, és tartottam tőle, hogy el akarja venni tőlem. De eszébe sem jutott, volt neki elég gyereke odahaza, és azt remélte, hogy majd én magamhoz veszem, ahogy utóbb el is mondta nekem. Eltemettük Margaretet és a férjét egy zsúfolt, hatalmas, magányos londoni temetőben. Sajnáltam, hogy ott kell eltemetnem, mert arra gondoltam, hogy ha majd eljön a feltámadás, először azt sem fogják tudni, hogy sodródtak ilyen messze Manchestertől és az ismerősöktől, rokonoktól, de nem tehettünk mást. A jóisten ott is ugyanúgy látja őket, mint itt. A temetés egy vagyonba került, de Jenningsszel meg akartuk adni nekik a végtisztességet. Aztán fogtuk a szívós kis jószágot, a csecsemőt, és elindultunk haza. Pénzünk maradt valamicske, de nem nagyon ugrálhattunk. Mivel szép idő volt, azt terveztük, elmegyünk Birminghamig kocsival, onnan meg gyalogolunk. Fényes májusi reggel volt, amikor utoljára láttam Londont, egy domb tetejéről, néhány mérföld távolságból visszanézve. Abban a hatalmas városban aludt az én drága kislányom, ott aludta utolsó álmát! Isten úgy akarta, hogy előttem jusson a mennyországba; előbb-utóbb én is követem, de inkább utóbb…

Mielőtt elindultunk volna, a kisbabát jól megetettük. A kocsi szerencsére elringatta, nem is ébredt fel addig, amíg meg nem álltunk ebédre. Akkor aztán sírva követelte a tejbepapiját. Kértünk is egy kis tejet, amelybe kenyeret aprítottunk. Először az öreg Jennings próbálkozott az etetéssel, de a csecsemő elhúzta a száját, és a tej csak úgy folyt le minden porcikáján. Mondom Jenningsnek, hogy rázza meg, olyan ez, mint egy tölcsér, ami túltelik: a csecsemő szája a tölcsér széles vége, a torka pedig a keskenyebb. Megrázta, de a kisded csak annál jobban sírt. Gondoltam, Jennings öreg és ügyetlen, nekem majd menni fog. De nem ment jobban egy paraszthajszálnyival sem. Attól, hogy megráztuk, egy cséppel sem ment le több a torkán, ám annál több folyt szép, tiszta ruhájára, amelybe a főbérlő öltöztette. Persze késve értünk az

ebédlőasztalhoz. Leültünk, és két pofára zabáltuk, amit elénk tettek, de alig kezdtük el, két férfi lépett be, a kocsis meg egy másik, egy szép szál alak konyharuhával a kezében. „A kocsi útra kész!” – mondja az egyik, mire a másik: „Fél korona fejenként az ebéd ára.” Mi ugyan alig kóstoltunk bele az ebédünkbe, ha a kettőért kértek volna fél koronát, még ki is egyeztünk volna vele. De fejenként fél korona, nem beszélve a shillingről, amelyet a tejért és kenyérért fizettünk, és javarészt a kisbaba ruhájára locsoltunk! Tiltakozni kezdtünk, de a többiek azt mondták, ez a szabály, és hát mit tehetne két hozzánk hasonló szerencsétlen flótás a törvénnyel szemben?! Nem is hagyta abba a bömbölést a baba egészen Birminghamig, ahová éjszakára értünk. Apró szájával a kabátujjunkat akarta bekapni, meg a mi szánkat, amikor fölé hajoltunk, hogy gügyögésünkkel megvigasztaljuk. Az anyját akarta a szegény pára, azt, aki a sír hidegében feküdt. Mondom Jenningsnek: „Ha vacsorára is csak úgy tudjuk megetetni, ahogyan ebédre, éhen hal. Azt ajánlom, keressünk egy asszonyt, aki segít nekünk, ők ösztönösen értenek az ilyesmihez.” Meg is kértük a fogadó egyik szobalányát, aki szívesen meg is etette. Utána mi következtünk: finom vacsorát kaptunk. A vacsorától, a kellemes melegtől meg a hátunk mögött lévő hosszú úttól el is álmosodtunk. A szobalány azt mondta, hogy szívesen maga mellett tartaná éjszakára a babát, csak attól fél, hogy a fogadósné haragudni fog. De olyan nyugodtan feküdt a karjaiban, és olyan angyalian mosolygott, hogy mindannyian úgy véltük, jól ellesz velünk is. Aztán Jenningshez fordultam: „Mondtam én neked, hogy az asszonynépek jól értenek a gyerekekhez!” De az csak nagy komolyan bámult maga elé, olyan elgondolkozóan, ahogy szokott, bár soha egy épkézláb gondolat nem hagyta még el a száját. Most is csak ennyit mondott:

„Kisasszony, nem volna egy felesleges hálósapkája?” „Mindig tartunk hálósapkát azoknak az uraknak, akik nem akarnak a bőröndjük kipakolásával bajlódni” – válaszolta a szobalány.

„De nekem, kisasszony, a magáé kellene. Úgy látszik, a baba nagyon megkedvelte, és talán a sötétben, ha a maga hálósapkáját viselném, azt hinné rólam, hogy én vagyok kegyed.”

A szobalány elmosolyodott, és elindult, hogy a sajátjai közül adjon kölcsön egyet. Én persze csak nevettem az egészen. Hogy képzeli ez a szakállas, öreg fickó, hogy ha egy női sapkát a nyom a fejébe, mindjárt

lánynak néz ki? De ő nem találta viccesnek, hát tartottam a babát, amíg el nem szenderedett. Micsoda egy éjszaka volt! A kicsi megint elkezdett sírni, ahogy korábban, mi pedig egymást váltva babusgattuk. A szívem szakadt meg azért a kisgyerekért, ahogy a szájával csecs után keresgélt, de amikor eszembe jutott, milyen nevetségesek lehetünk – két meglett férfiú, akik virrasztanak, az egyik ráadásul egy női hálósapkában, és egy csecsemőt dajkálgatnak, aki csak nem akar megnyugodni –, nem álltam meg mosolygás nélkül.

Aztán hajnaltájban elaludt a drága, kifárasztotta magát a sírással, de még álmában is fel-felzokogott a kis szíve legmélyéből. Sokszor úgy gondoltam, hogy talán jobb lenne, ha az anyja mellett pihenne, békességben. Jennings is húzta a lóbőrt, de én a maradék pénzünket kezdtem számolgatni, amelyet alaposan felemésztett el nem fogyasztott ebédünk.

Azt meg még nem is tudtam, mibe fog nekünk kerülni a ma éjszakai kvártélyunk meg a vacsora és hozzá a reggeli. Legénykorom óta elálmosítanak a számok. Most sem történt ez másként: elszenderedtem, és csak a szobalány kopogására ébredtem. Azt ajánlotta, szívesen felöltözteti a kisbabát, mielőtt a fogadósné felkel, ha szeretnénk. De nekünk eszünkbe sem jutott levetkőztetni előző este, és most olyan nyugodtan aludt; mi meg örültünk a kis békének és csendnek, úgyhogy eszünkbe sem jutott felzavarni, nehogy újra sírni kezdjen.

– De most látom, hogy Mary már el is aludt! Rövidre fogom a történetet, mielőtt mindannyian elunnátok! A fogadó után alig maradt valami a zsebünkben. Mivel már csak hatvan mérföld volt hátra hazáig – legalábbis ezt mondták nekünk –, nekivágtunk gyalog. Elhatároztuk, hogy nem állunk meg másért, csak az éhünket csillapítani. Elhagytuk Birminghamet, amely olyan fekete egy város, mint a mi Manchesterünk, de ez legalább az otthonunk. Egy napot kutyagoltunk, felváltva cipelve a kisdedet. Még szerencse, hogy mielőtt elindultunk, a szobalány alaposan megetette, így el is volt szépen egész nap. Az emberek végre rendes, hazai ízzel beszéltek, és az otthonunk közelsége egy kissé jobb kedvre derített (nem mintha az én magányos otthonomban bármi szívderítő lett volna). Ebédre csak a levegőt haraptuk, de vacsorázni betértünk egy fogadóba, ahol a kisbabát is megetettük, a legjobb képességeink szerint, azaz ügyetlenkedve. Volt nálunk kenyérhéj is, hogy azt szopja a kicsi,

természetesen ezt is a szobalány ajánlotta. Hogy azon az éjszakán milyen fáradtak voltunk, arra nincs is szó, de nem csoda, amilyen megpróbáltatásokat mi kiálltunk! A csecsemő, úgy tűnt, eleget aludt, kinyílt a kis szeme, és megint rázendített, hogy a szívem majd meghasadt. Azt mondja Jennings: „Kár volt tegnap kocsikáznunk, eljátszani az urat!”

„Ugyan már, Jennings, azt ne mondd nekem, hogy kibírtunk volna egy akkora utat! Így is alig állunk a lábunkon!” – feleltem neki, és erre egy kicsit elcsendesedett. Az a fajta ember volt, aki szeret olyasmi miatt sírni, amin már nem változtathatunk. Köhintett egyet, mint aki szólni kíván. Mondom is magamban: „Na, kezdi már”, és kezdte is:

„Meg ne sértselek, szomszéd, de egyre inkább azt gondolom, hogy a fiam jobban járt volna, ha sohasem találkozik a lányoddal.”

Ezzel igencsak megbántott, és ha nem az *ő* gyereke lett volna a karjaimban, kénytelen lettem volna alaposan képen legyinteni. De végül csak ennyit mondtam:

„Miért nem mondod mindjárt azt, hogy kár volt Istennek megteremtenie a világot, mert akkor legalább mi sem lennénk benne, hogy megismerjük a bánat súlyát!”

Azt mondta, hogy istenkáromló vagyok, de az ő megjegyzése, amellyel Isten útjai ellen ágált, sokkal nagyobb istenkáromlás volt. Hogy nem mondtam erre semmit, az csak a gyerek miatt volt, aki csakúgy az én halott lányom gyermeke volt, mint az ő halott fiáé.

Minden útnak vége van egyszer, a miénk is véget ért másnap, szerencsére. Sajogtak a tyúkszemeink, és alig vonszoltuk magunkat. A baba sírása egyre erőtlenebb és erőtlenebb lett, szinte fájt hallani gyenge nyöszörgését. Odaadtam volna a karomat a tegnapi hangos bömbölésért! Reggeliznünk kellett volna, nekünk is, meg a kis anyátlan árvának is, de fogadót nem találtunk. Hat óra körül (azt hittük, későbbre jár az idő) megálltunk egy kunyhó előtt, ahol egy asszonyt láttam meg az ajtóban, és megkérdeztem tőle: megpihenhetnénk-e egy kicsit. „Jöjjenek!” – invitált be, és kötényével megtörölt egy széket, nem mintha koszos lett volna. Egy derűs, tiszta szobába léptünk. Jólesett leülni, bár nem voltam benne biztos, hogy a térdemet be tudom még hajlítani ennyi gyaloglás után. Hamarosan feltűnt neki a kisbaba, és karjába véve csókolgatni kezdte. „Jóasszony – szólítottam meg –, nem

vagyunk egészen pénztelenek. Ha ad nekünk valami harapnivalót, megfizetjük, ahogy illik, de ha még ráadásul ezt a pulyát is megfürdetné, felöltöztetné, megetetné, akkor a nevét is az imáinkba foglalnánk, amíg csak élünk." Nem válaszolt semmit, de mielőtt még annyit mondhattunk volna, hogy bikkmakk, visszaadta a csecsemőt, egy serpenyőt rakott a tűzre, elénk meg kenyeret és sajtot. Amikor megfordult, láttam, hogy vörös az arca, és összeszorítja a száját. Nos, nagyon elégedettek voltunk a reggelivel, isten fizesse meg annak az asszonynak a jóságát! Megetette a szerencsétlen pulyát, finoman és vigyázva, és közben olyan szeretetteljesen beszélt hozzá, mintha a saját magzata lenne. Úgy tűnt, mintha a kicsi és az asszony már ismernék egymást. Talán még a mennyben találkoztak, ahonnan a lelkük ideereszkedett, mert úgy beszélik, minden lélek onnan száll alá a földre. A csecsemő rajongva bámulta az asszonyt, és olyan hangokat adott ki, mint egy búgó gerlice. Ezután az asszony gyöngéden levetkőztette; éppen ideje volt már! Aztán tetőtől talpig megfürdette. Mivel kis ruhái – és minden dolga, amit az anyja egykor a kosárba mellé tett – elkoszolódtak, félrerakta őket, majd a törékeny testet a kötényébe csavarta. Aztán fogta a kulcsot, amely egy selyemszalagon lógott a nyakában, és kinyitott vele egy szekrényfiókot. Nem szokásom a kukucskálás, de önkéntelenül is belenéztem. A fiókban gondosan összehajtott gyerekholmik hevertek, beszórva levendulával, mellettük egy kis ostor és egy törött csörgő. Akkor aztán mindjárt többet tudtam vendéglátónkról. Kivett egy-két ruhácskát a fiókból, majd visszazárta, és ment, hogy ráadja a mi kis drágánkra. Kisvártatva megjelent a férje is; álomittas volt még, ahogy lefelé lépkedett, pedig már jól reggelre járt az idő. Nagydarab, szép szál fickó volt az illető. Úgy tűnt, tudja, kik vagyunk; fentről kihallgathatott mindent, amit beszéltünk, de kedvességet nem sokat mutatott. Befejeztük a reggelit, és Jennings az asszonyt kezdte bámulni szúrós szemmel, aki éppen álomba próbálta ringatni a gyereket. „Ezt nekem is meg kell tanulnom" – mondta végül –, „kétszer ringatni, egyszer megrázni, kétszer ringatni, egyszer megrázni. Nem lesz itt hiba, most már én is el fogom tudni altatni!" Az asszony férje úgy bólogatott felénk, mint egy bika. Aztán az ajtóba állt, és térdnadrágja zsebébe dugott kézzel fütyörészni kezdett, miközben kifelé bámult. Végül aztán visszafordult, és élesen megjegyezte: „Úgy tűnik, asszony, hogy ma nem adsz nekem reggelit."

Vendéglátónk hosszan és lágyan megcsókolta a kisdedet, aztán átadta egyetlen szó nélkül; csak nézett rám, hogy megértem-e az üzenetét. Sajnáltam, de úgy láttam, jobb lesz, ha elmegyünk. Oldalba böktem Jenningst, aki közben megint el talált szundítani, és megkérdeztem az asszonytól, hogy mennyivel tartozunk. Úgy vettem elő a pénzt, hogy csilingeljen a zsebemben, nehogy koldusoknak nézzen bennünket. A férjére tekintett, de az nem szólt egy szót sem, csak hallgatott. Miután belátta, hogy az ura nem fog megszólalni, tépelődve, mintha nem lenne biztos a döntésében, amelyet a férjétől való rettegés szült, azt kérdezte: „Hat penny sok lenne?” Itt máshogy számoltak, mint a fogadóban, pedig mielőtt a férj lejött, jól megtömtük a bendőnket. „És mivel tartozunk a kicsinek adott tejért és kenyérért?” – kérdeztem, és azt is hozzá akartam tenni, hogy „valamint azért, hogy ennyit bajlódott vele”, de inkább csendben maradtam, mert láttam én, hogy számára ez nem gond, hanem boldogság volt. Az asszony a férjére nézett ismét, akinek még a hátáról is sütött, hogy mennyire figyel, és azt mondta: „A baba tejéért akkor sem fogadnánk el pénzt, ha kétszer ennyit evett volna.” A férfi ekkor rosszallóan hátrapillantott. Az asszony tudta, mire gondol, ezért a férjéhez lépett, és karjára tette kezét. A férfi elrántotta a könyökét, mire az asszony halkan ennyit mondott: „A szegény kis Johnnie-nk emlékére, Richárd.” A férj nem válaszolt. Az asszony mélyen a férfi szemébe nézett, majd nagyot nyelt, és elfordult. Kifizettem neki a hat pennyt, s ő újabb csókot nyomott az alvó csecsemő arcára. Hogy vendéglátónkat megóvjam a zordon férj haragjától, egy másik hatpennyst csúsztattam a vekni alá, aztán útnak indultunk. Amikor búcsúzóul visszanéztem, épp a szeme sarkát törölgette a kötényével, és ment, hogy reggelit tegyen a férje elé. Biztos vagyok benne, hogy a mennyben viszont fogom látni!

Legh megállt, és arra a múltba veszett májusi reggelre gondolt, amikor távoli bokrok mellett és virágzó platánok alatt hazahozta az unokáját.

– Itt a történet vége – mondta Margaretnek, aki szívesen hallgatta volna még nagyapját –, lányom, azon az estén elértük Manchestert, és az is kiderült, hogy Jennings nem tart igényt az unokára; így hazavihettelek, és velem maradtál, egyetlen áldása az életemnek.

Csend ereszkedett a szobára, gondolataikba mélyedtek néhány pillanatig. Aztán, szinte egyszerre, minden fej Mary felé fordult, aki

kissámliján ülve és fejét apja térdére hajtva az igazak álmát aludta, akár egy gyermek, és úgy is lélegzett, akár egy gyerek; ajkán úgy lopakodott be a levegő, mint madár a levelek között elrejtett fészkére. Félig nyitott ajka olyan vörös volt, mint a csipkebogyó, és még jobban kiemelte sápadt arcát, amelyre minden mozdulat után újabb szegfűket festett az „ékesen szóló vér”[55]. Fekete szempillái finom arccsontjain pihentek, amelyet beárnyékolt arany hajzuhataga, és óva körbefonta. Apja nagy büszkeséggel kiegyenesített egy göndör hajszálat, talán csak azért, hogy megmutassa, milyen hosszú és selymes. Az apró mozdulat elég volt, hogy felébressze Maryt, aki a felé fordult arcok láttán – tíz emberből kilenc ezt tenné – szabadkozni kezdett:

– Nem aludtam, mindvégig figyeltem!

Apja elmosolyodott lánya beszédén, és Job Legh is felnevetett az unokájával.

– Ugyan, lányom! Nem szégyen elaludni ilyen régi meséken, ha egy ilyen vénember szájából szól! Úgy látom, hatásosabb minden altatónál. De, ha tudod, tartsd még nyitva a szemed, amíg felolvasok atyádnak egy verset, amelyet egy ugyanolyan takács vetett papírra, mint amilyenek mi volnánk. Kevés fickó akad, aki nemcsak a fonalat, de a verssorokat is ilyen jól összeszövi.

Ezekkel a szavakkal orrára rakta a szemüvegét, kinyitotta ajkát, keresztbe rakta lábait, köhintett egyet, majd felolvasta Samuel Bamford egy kis versezetet, amelyet már maga sem tudta, hol talált.

Segítsd a szegényt e fagyos reggelen,
Aki sikátorokból jön, Istenem!
Segítsd e hervadt lányt, ki elhagyatott,
De szenvedésében is alázatos;
Teste remeg, kitaszított bárány,
Keze vörös, kék szín játszik száján.
Szűziesen lesütötte a szemét,
Szél kócolja most haját, a feketét.
Keble két halma kilátszik félig,
És közé most, jaj, a hó pilinkézik.

---

[55] Részlet John Donne (1571-1631) *The Second Anniversary* című verséből.

Lába rossz cipőben elgémberedett,
Segítsd, Uram, őt, ki sokat szenvedett!
Segítsd a szegényt!

Segítsd a szegényt! A kapualjból
Gyereksírás hallik, mily elhaló!
Egy asszony kuporog ott, sápadtan,
Gyermekét óvja, ne hulljon rá a hó.
Szakadt köntöse és főkötője,
Kincsét vékony sálba bugyolálja,
És könyörög a hajnali szélnek,
A szívébe annyira ne vájna;
Vágyakozva néz maga elé most,
Ahogy friss cipóval a kezében
Elhalad valaki, majd hangosan felsír.
Ég segítsen, elhagyatott, téged!
Segítsd a szegényt!

Segítsd a szegényt! Ezt az éhes fiút:
Nincs cipője, nadrágja, hogy óvja
Sebes lábát, biceg, szeme bánatos,
Szegény élelem után loholna,
Minden ablakon benéz. Csak egyetlen-
Egy finom fogást kiélvezhetne!
Ó, az éhezőnek nincs ízlése,
Mindegy, milyet, csak ízt érezne!
Most felfal egy darabka penészes
Kenyeret, töri, harapja az áldást;
Nem érdekli a közelgő vihar,
Isten segítsd ezt a szegény bárányt!
Segítsd a szegényt!

Segítsd a szegényt! Itt a következő!
Régen mindenki megsüvegelte;
De kabátja most kopott, látom innen,

Fakult szövettel kalapja kötve.
Szemtelen szél ősz hajával játszik,
Ingtelen mellkasa most feszül neki.
Megfordul, szemében vágyakozás látszik,
Ronggyal törli, könnyesek szemei.
Mintha barátokat keresne, kikkel
Jobb napjain együtt mulatozott:
De azok vagy halottak, vagy messze
Elkerülik. Csak az ő szeme kopog.
Segítsd a szegényt!

Segítsd a szegényt! Ki mély völgyben lakik,
Messzi hegyen, ahol nő a hanga,
Az ő sorsuk bánatos, szomorú;
A világ, hogy szenvedjenek, hagyja,
Nem sejtik nyomoruk, fáradalmuk;
Hajnalban kelnek szövőszék hangjára,
S addig dolgoznak, míg a nap lemegy;
Csipegetnek, nem esznek, hideg házra
Hó hull, tűz nincs, egészen körbezárja;
Lápon éjjeli szél fúj gyászéneket;
Elpusztulnak-e kifacsarva, fáradtan?
Tűrnek még éhséget, szenvedéseket?
Nem! Isten megbosszulja a szegényeket![56]

– Ámen – mondta Barton megindult, komoly hangon. – mary, ugye, le tudod másolni nekem? Persze csak akkor, ha Jobnak nincs ellenvetése.

– Már miért lenne?! Minél többen olvassák, annál jobb! Nekem ez a véleményem.

Mary eltette a verset, és másnap egy Valentin-napi üdvözlőlap üres oldalára, amelyet nyíllal átfúrt szívek kereteztek, és gyaníthatóan Jem Wilsontól érkezett, átmásolta Bamford gyönyörű költeményét.

---

[56] Részlet Samuel Bamford (1788-1872) takács-költő, radikális aktivista verséből, akit Gaskell személyesen is ismert.

TIZEDIK FEJEZET

A tékozló visszatérése

Szívem, mely lágy volt, mint nők könnye, megkérgesedett
A betegségektől, mikre gyógyírt nem leltem.
ELLIOTT[57]

Ártatlanságát óva védjed.
Mint én, úgy ne járjon,
Ha sír mélyén feküdne ő.
Jobb lenne az is, százszor!
A SZÁMKIVETETT

A kétségbeesés fekete fellegként telepedett a városra, de a szenvedések halálos csöndjét időnként süvítve törte meg a viharos szél, amely véget jósolt a sötét időknek. Dühünkben vagy alázattal teljes bánatunkban gyakran segítenek a régi közmondások, amelyek elődeink tapasztalatán alapulnak; de azokban az időkben az afféle mondások, mint a „nincs olyan hosszú út, amely valahol véget ne érne”, vagy „a leghosszabb napnak is bealkonyul egyszer”, hiábavalóknak és valótlanoknak tűntek, olyan sokáig tartottak a nyomasztó és szörnyű idők. A szegény egyre szegényebb lett, de azért el nem pusztult; viszonylag kevesen haltak meg azokban az években. De azt ne felejtsék, hogy a világ csak a kenyérkeresőket hiányolja, akik szerényen végzik a dolgukat; az öregek, a gyengék vagy a gyermekek halálát észre sem veszi. Az elhaltak után némelyek lelkében mégis akkora űr keletkezik, amelyet betölteni igencsak bajos. És azt sem érdemes figyelmen kívül hagyni, hogy egy erős kenyérkeresőt, a társadalom hasznos tagját, ha elpusztítani nehéz is, de igen egyszerű fáradttá, közömbössé, betegessé tenni, olyan lénnyé változtatni, aki sajgó szívvel és még sajgóbb testtel araszolja végig hátralévő életét. Az emberek úgy gondolták, hogy a korábbi éveket sem volt könnyű elviselni, igáját nyakukba venni, de az

[57] Idézet Ebenezer Elliott *The Village Patriarch* című művéből.

az év, amelybe most léptek, minden eddiginél nehezebb. Ezelőtt korbáccsal kínozták őket, most azonban skorpiókkal.[58]

Persze Barton is kivette részét a testi szenvedésből. Mielőtt Londonba ment volna – mint később kiderült, teljesen feleslegesen –, csökkentett munkaidőben dolgozott. Ráadásul bolond fejjel még ki is lépett, mert annyira remélte, hogy parlamenti delegációjuk majd egykettőre nagyot fordít a világ kerekén. Miután hazajött, és megpróbálta újra felvenni a munkát, azt a választ kapta, hogy minden héten csökkenteniük kell a dolgozók létszámát. Arra is rá kellett jönnie a munkatársai megjegyzéseit hallgatva, hogy egy chartista delegált, aki ráadásul még a szakszervezet egyik vezetőségi tagja is, ne nagyon álmodjon arról, hogy munkát kap. Elhatározta, hogy a megpróbáltatásokat erős szívvel viseli. Tudta magáról, hogy bírja az éhséget; ezt a képességét még gyerekkorában fejlesztette ki. Anyjától tanulta a koplalás művészetét, aki saját szájától vonta meg a falatot, hogy a gyerekeinek jusson. Mivel Barton volt a legidősebb gyermek, sokszor követte anyja önfeláldozó példáját, és azzal adta oda saját adagját síró testvéreinek, hogy ő már jóllakott, nem fér belé több. Mary nem fog éhezni, az ő kétszeri étkezése talán biztosítva volt Miss Simmondsnál. Bár a ruhaszalont is elérte a válság: most már Miss Simmonds is beszüntette a teázgatást ifjú hölgyeivel, és ajánlotta, hogy kövessék az ő példáját, aki egészen a nap végéig megvonta magától az ételt, még akkor is, ha az a nap belenyúlt az éjszakába.

De ott volt még a lakbér, az a fél korona hetente, amely szinte Mary egész bérét felemésztette, pedig ők kevesebb szobával is beérnék, mondjuk kettővel (lám, eljött az idő, amikor még felesége korai halálának is lehetett örülni, akit sorsa így legalább megkímélt a közeledő veszedelemtől). A parasztok sok szállal kötődnek a földhöz, ahol élnek, a városi emberek azonban gyökértelenek: oda vetődnek, ahová a szél fújja őket. Persze akadtak közöttük kivételek, olyan emberek, mint Barton. A legutóbbi válság idején, a szegény kis Tom betegsége és halála után költöztek abba a házba, ahol jelenleg lakott. Abban reménykedett, hogy a költözéssel járó teendők egy kissé elterelik majd

[58] Utalás A királyok első könyve 12,1 l-re: „Ha tehát apám nehéz igával terhelt meg benneteket, én még nehezebbé teszem igátokat. Apám ostorral tanított fegyelemre benneteket, én pedig szeges korbáccsal foglak megtanítani!”

gyászoló felesége figyelmét, és ő is sokkal nagyobb hévvel vetette bele magát az otthonteremtésbe, mint máskor, mert azt akarta, hogy buzgalma a feleségére is átragadjon. Minden rézfejű szögre pontosan emlékezett, amelyet felesége kényelme érdekében vert a falba. Csak egy szög hiányzott: az a szög, amelyen Esther főkötője lógott egykoron, és amelyet felesége halála után bosszúszomjas dühében kitépett a falból, és az utcán messzire elhajított. Tudta, hogy nehéz lesz megválni a háztól, amelyben felesége szelleme lebegett, és amely annyi boldog napjukra emlékeztette. De nem engedhetett, tartania kellet magát a saját törvényeihez, még ha e törvényeket sokszor a düh diktálta is, és ennek köszönhetően elhamarkodottak voltak. Úgy döntött, értesíti a pénzbeszedőt a költözésről, és tudatja Maryvel is a szomorú helyzetet. Szegény lány, nála senki sem szerette jobban a házat! Az otthonát ragadták volna el tőle, és sok időnek el kellett volna telnie, hogy egy másik ház iránt hasonlóképpen érezzen.

Szerencsére Marynek nem kellett kiállnia ezt a szenvedést. Ugyanis épp azon a hétfőn, amikor Barton el akart menni hozzá, hogy költözési szándékát jelezze, a főbérlő maga döntött úgy, hogy mérsékli a lakbért heti három pennyre – épp annyira, hogy Barton úgy döntsön, maradnak még egy ideig.

A lakásból lassan eltűnt minden régi kis dísz, teljesen kopár lett. Némelyik dísz eltörött, viszont azok a két- és hárompennys furcsaságok, amelyekre ráfért volna a reparálás, alárendelődtek egy sokkal fontosabb szükségnek: élelmet vásároltak az árukból. Aztán Marynek köszönhetően szép lassan a zálogházba vándorolt a többi nélkülözhető tárgy is. A szép kis teáskészlet, amelyet addig féltve őrizgettek, a teásdobozzal együtt kenyérré változott, amelyet Mary az apja elé rakhatott. Nem kért a férfi egy falatot sem, nem is panaszkodott, de a lánya észrevette az éhséget beesett, tüzes, állatias tekintetében. Aztán a pokrócok tűntek el, hiszen éppen nyár volt, semmi szükségük nem volt rájuk. Az eladott dolgokból összegyűlt annyi, amennyiről Mary azt remélte, kitart a jobb időkig. De nem így történt; az összeg úgy olvadt el, mint a jég tavasszal. Úgyhogy Marynek át kellett fésülnie a házat újabb nélkülözhető holmik után. Apja mindeközben nem szólt egy szót sem. Akár böjtölt, akár jóllakott (mert egy jobb eladás után kenyér és sajt is került az asztalra), ugyanolyan komor közömbösséggel nézte a világot,

és ez igencsak elszomorította Mary szívét. Nagyon szerette volna, ha apja a Szegénységhez fordul, vagy legalább a szakszervezettől kér segítséget. Amikor egyszer az egész napos éhezés után megkérdezte tűz fölé görnyedő, borotválatlan, sovány és mogorva apját, hogy miért nem fordul segítségért a városhoz, dühösen felé fordult, és azt válaszolta:

– Nem pénzre van szükségem! Főleg nem az ő könyöradományukra! Nekem munka kell, jogom van dolgozni! Dolgozni akarok!

Elviselte, ami ráméretett, ahogy férfihoz illik, és ahogy azt megfogadta magában. Elviselte ugyan, de korántsem alázattal – ez túl nagy elvárás lett volna vele szemben. Az igazi alázat akkor támad az emberben, ha kedvességet tapasztal. Persze ez nem azt jelenti, hogy néhányan ne lettek volna kedvesek vele. De mégis, kemény elhatározással még a szakszervezetnek sem engedte meg, hogy segítsen rajta. A szakszervezetnek sem volt túl sok elosztogatnivalója, és azt a keveset, bölcsen és gyakorlatiasan, a tevékeny, hasznos tagoknak adta, és nem azoknak, akik kevésbé lelkesedtek, lett légyen bár nagy családjuk, amelyet el kellett tartaniuk. John Bartonnal sem sokat gondoltak. Bánták is ők, hogy szűkölködnie kell.

– Adják inkább Tom Darbyshire-nek – folytatta a férfi –, neki nagyobb szüksége van rá, hét gyermeke van.

Tom Darbyshire a maga közömbösen morgó módján John Barton ellensége volt, és sokszor hátba támadta őt. De Barton képes volt mindezen felülemelkedni, ha az életben maradásukról volt szó.

Mary korán ment munkába, de vidám nevetését nélkülözniük kellett a barátnőinek. Gondolataiban messze elhajózott a nyomorúságos jelenből, és varrás közben egy fényes, távoli jövőben horgonyzott le. Ha erre a jövőre gondolt, sokkal inkább a kellemes élet, a pompa és az ezekkel járó hiúságok jutottak eszébe, mintsem az a férfi, akivel mindezt meg kellene osztania. Nem mintha nem hízelgett volna önérzetének, hogy egy rangban oly sokkal fölötte álló férfi vetett rá szemet. Titkos elégedettséggel gondolt arra, hogy az a férfi, akit oly sokan csodálnak, nemegyszer kinyilatkoztatta, hogy egyetlen édes mosolyáért mindent megadna. A férfi iránt érzett szerelme szappanbuborék volt, amelyet a hiúság fújt föl. De ez a buborék egyelőre nagyon is valóságosnak és csillogónak tűnt. Sally Leadbitter éles szemmel észrevette az idők változását. Látta, hogy Mary egyre nagyobb értéket tulajdonít a pénznek

mint az „élet kulcsának”; olyan idők jártak, hogy arannyal bármelyik lányt meg lehetett szédíteni és el lehetett csábítani, még azokat is, akiknek a szívében nem élt olyan szerelem, amilyen Sally szerint Maryében. A szerelem pedig csak megkönnyítette az efféle csábításokat. Sally sürgetni kezdte Carsont, hogy használja ki a lány nehéz helyzetét, és térjen végre a lényegre. De a fiatalember ösztönösen tartott attól, hogy Mary önérzetét sérti, ha felhánytorgatja rossz körülményeit. Érezte, hogy egyelőre be kell érnie titkos találkákkal és nyáresti sétákkal, annak örömével, hogy mézédes szavakat suttoghat a lány fülébe, amelyeket Mary pirulva hallgat, és olyan mosollyal válaszol rájuk, amelytől sugárzóvá válik a szépsége. Nem, óvatosnak kell lennie, hogy biztosra mehessen; Maryt mindenáron meg kellett szereznie. Saját személyes vonzerejében sem kételkedett; tudta, hogy csak időre van szüksége. Jóképűnek és lehengerlőnek vélte önmagát. Talán ha látta volna egyszer is a saját szemével, milyen körülmények között él Mary, kevésbé könyvelte volna el a személyes sikerének, hogy a lány mind nagyobb hajlandóságot mutat a nyári, friss levegőn tett sétákra. Amikor Mary az efféle sétákról hazatért – apja gyakorta otthon sem volt –, a lakás még lehangolóbbnak tűnt, mint azokban az időkben, amikor még volt pénz szappant, keféket, grafitot és tajtékport venni a takarításhoz. Elhanyagolt volt, minden kényelmet nélkülöző, és még a tűzhely, a család hallgatag házibarátja is hiányzott belőle. Margaretet alig látta, mert dalaival a nevezetes fellépőhelyeket járta. Alice pedig… Mary azt kívánta, bárcsak sohase döntött volna úgy, hogy Ancoatsba költözik a sógornőjéhez. Bűntudat kínozta amiatt, hogy az özvegy meglátogatását George Wilson halála után egyre későbbre és későbbre halasztja, csak azért, hogy ne kelljen Jemmel találkoznia, nehogy azt feltételezze a fiú, hogy újra olyan meghitté akarja tenni kettejük viszonyát, mint volt egyszer. De most már annyira szégyellte magát az elmulasztott látogatás miatt, hogy szíve szerint be se tette volna a lábát az ancoatsi lakásba.

De ha apja otthon volt, akkor sem volt jobb a helyzet, sőt! Kevesebbet beszélt, mint valaha, de ha megszólalt, akkor is olyan éles és haragos szavakkal szólt, amilyet nem is használt azelőtt. Mary sem volt a legjobb kedvében, és ilyenkor feleselni kezdett; egyszer még az is előfordult, hogy apja nem tudott parancsolni a kezének, és megütötte. Ha akkor ott van Sally Leadbitter vagy Mr. Carson, Mary kész lett volna végleg

elhagyni a házat. Barton akkor elviharzott, és Mary magába roskadva azon töprengett, hogy apja szereti-e egyáltalán; bánta már saját forrófejűségét, és keserűen gondolt a hajdani szép napokra. Így kínozta magát gondolatról gondolatra. Hogy ki törődikővele? Talán Mr. Carson, de az ő személye most nem nyomott annyit a latban. Anyja halott, apja állandóan dühös, és az utóbbi időben durva is. Az ütés meglehetősen erősre sikeredett, Mary lágy, fehér bőre fájdalmasan megdagadt tőle, és bevörösödött. A lány lassan megenyhült, és magát tette felelőssé az esetért: bűnbánóan gondolt rá, milyen szemtelenül viselkedett és beszélt, és hogy mindeközben apjának mit kellett kiállnia. Pedig milyen jó apa is volt a nehéz idők előtt! Apja szeretetének jelei immár sorra az eszébe jutottak, és hirtelen nem is értette, hogy viselkedhetett vele olyan komiszul.

Aztán hazatért Barton is. Mary érezte, itt az ideje, hogy szavakba öntse, mennyire sajnálja a viselkedését, de az érzelmek úgy tomboltak benne, hogy alig tudta őket visszatartani, és erőlködésében még morcosabb képet vágott. Egy rövid ideig az apja sem tudta, mit is kellene mondania. Aztán mégis ő lett úrrá előbb a büszkeségén:

– Nem is tudod, mennyire sajnálom, hogy megütöttelek, de egy kicsit pimasz voltál, és már én sem vagyok ugyanaz az ember, aki voltam. De minden erőmmel azon leszek, hogy többé ne emeljek kezet rád – tárta ki a karját, mire Mary sírva mondta el neki, mennyire sajnálja a történteket. Apja soha többé nem nyúlt hozzá egy ujjal sem, pedig sokszor öntötte el a düh. Az is előfordult, hogy Mary azt kívánta, bárcsak ütné meg inkább, mert minden jobb fojtott hallgatásánál. Csak ült a kandalló mellett (ahogy szokott), és pipázott, vagy ópiumot rágott. Ó, mennyire gyűlölte Mary azt a szagot! Szürkületkor, mielőtt a rövid nyári éjszaka kezdetét vette volna, félt még az ablak irányába is nézni! Apja levette a függönyt, az ablakban pedig olyan alakok tűntek fel, akik még álmában is kísértették a lányt. Sápadt, furcsa képű emberek kukucskáltak be a sötétbe égő tekintettel, hogy kilessék, apja otthon tartózkodik-e. De az is előfordult, hogy az ajtórésben egy kar jelent meg (a karhoz tartozó test a küszöbön kívül maradt), intett apjának, aki rögtön ugrott is a jelre. Egyszer-kétszer az is megtörtént, hogy Mary az ágyában fekve suttogó, izgatott hangokat hallott odalentről – a szakszervezet kétségbeesett tagjainak a hangját, akik a nagy szükségben mindene elszánták magukat.

Ezek a változások érzékenyen érintették Maryt, s ólomsúllyal nehezedtek a szívére. Amikor egyik este ezen búslakodott, apja hangja zavarta fel, aki azt kérdezte tőle, mikor lesz már szíves ellátogatni Jane Wilsonhoz. Abból, ahogy beszélt, Mary arra következtetett, hogy az apja már ellátogatott hozzá a haláleset óta, bár soha egy szóval sem említette. Ezután kissé megszidta lányát, és a lelkére kötötte, hogy másnap pótolja be az elmaradt látogatást. Az atyai feddés, ez a külső impulzus, megadta Marynek azt a lökést, amelyre szüksége volt. Így a következő délutánon, úgy igazítva látogatását, hogy lehetőleg ne találkozzon Jemmel, Ancoats felé vette útját.

A jól ismert ház megváltozott, amióta nem látta. Az ajtó csukva volt, pedig azelőtt mindig nyitva tartották. A párkányon lévő virágok, amelyek George Wilson büszkeségei voltak egykoron, most hervadtan hullatták levelüket – látszott rajtuk, hogy immár nincs többé a gazdájuk, aki ápolná őket. Az özvegy hosszú időre elfeledkezett az öntözésükről, aztán amikor bűnbánóan fölfedezte mulasztását, ideges tudatlanságból rendszerint túlöntözte őket. Mary benyitott az ajtón, és először Alice-t vette észre, aki nem sürgött-forgott, ahogy régebben tette volna, hanem a kandallósarokban kötögetett. A szoba szinte forró volt, pedig a tűz alig pislákolt, csak a szürke hamu látszott, ám a délutáni napsugarak éreztették a hatásukat. Mrs. Wilson éppen az ebéd maradékait pakolta el, és közben egyfolytában beszélt; hangja valahol a nyávogás és a kiabálás között volt, és Mary először nem is értette, mit mond. Annyit azért megértett a helyzetet elnézve, hogy távolmaradását észrevették, és szóvá is tették. Mrs. Wilson gyászos ábrázata tartózkodóvá vált, ahogy meglátta a vendéget. Mary sejtette, hogy nem ússza meg megjegyzések nélkül.

– Te jó ég! Mary, csak nem te vagy az?! – kezdte. – Nem is álmodtunk róla, hogy újra láthatunk! Már azt hittük, elfelejtettél bennünket. Jem is olyan rég látott, hogy attól tart, meg sem ismerne az utcán.

Szegény Jane Wilsont nem kímélte az élet; de a megpróbáltatások nem is annyira a külsején, mint inkább a lelkén hagytak nyomot: modora sokkal csípősebb lett. Most meg akarta mutatni Marynek, mennyire megsértette, és hogy igazát alátámassza, elmarasztaló véleményét Jem szájába adta.

Mary vétkesnek érezte magát, és hirtelen kifogást sem talált mulasztására, így csak hallgatott szégyenkezve, majd Alice felé fordult, aki viszont annyira megörült a lánynak, hogy lelkes üdvözlésében még a pamutgombolyagot is kiejtette a kezéből. Épp azzal foglalatoskodott, hogy fölszedje a földről, mielőtt a kismacska úgy összegubancolja – minden szék köré egyszer, az asztal köré kétszer föltekerve –, hogy lehetetlen lesz fölgombolyítani.

– Hangosabban beszélj hozzá, szegény az elmúlt néhány hétben süket lett, mint az ágyú. Szólhattam volna, de elfelejtettem, hogy te azóta nem jártál felénk!

– Igen, kislányom, eléggé rosszul hallok az utóbbi időben – mondta Alice, és élénk tekintete ide-oda járt. – Azt hiszem, ez már a vég kezdete.

– Ne is mondj ilyeneket! – ellenkezett a sógornője. – Elég pusztulásban volt nekünk így is részünk, nem kell, hogy az ördögöt a falra fessük! – mondta, és könnyező szemét a kötényébe törölte, majd leült, hogy kisírja magát.

– Nem volt nála jobb férj a világon! – nézett fel köténye mögül könnycsíkozta arccal az asszony. – Senki nem tudja, mit vesztettem, mert senki nem ismerte őt olyan jól, mint én.

Mary együtt érző tekintete lágyította meg a szívét, és megnyitotta az addig elzárt csapot.

– Igen, drágám, senki még csak nem is sejtheti, mit veszítettem el vele! Amikor a Mindenható elszólította a fiúkat, porig voltam sújtva, de az föl sem merült bennem, hogy George-ot is magához rendeli! Biztos voltam benne, hogy nem élném túl a halálát. Most meg! Itt vagyok, és George… – szakította meg szavait egy újabb sírásroham. – Mary – kezdte újra kis idővel később –, tudod te, hogy milyen szerencsétlen teremtés voltam, amikor George elvett? Pedig nem volt nála jóképűbb férfi a környéken! Jem sehol sincs hozzá képest!

Mary bólintott, hiszen hallott már Jane balesetéről. De a szegény asszony már nem figyelt, annyira elmerült az emlékeiben; sok fejrázással, sóhajtozással és könnyel vegyítve kezdett bele kis meséjébe:

– Nem sok szeretnivaló volt rajtam! A baleset előtt még egész csinosnak mondtak, de utána már nem voltam a régi. Aztán ott volt az a Bessy Witter, aki szemet vetett George-ra…, azóta Mrs. Carson lett

belőle. Szép lány volt, de én már nem tudtam szépnek látni. Akkoriban Carson még nem állt olyan sokkal felette, mint amennyire most; most már mindketten sokkal, de sokkal felettünk állnak.

Mary elpirult, és szerette volna, ha az asszony tovább mesél a kedvese szüleiről, de Mrs. Wilson gondolatai addigra már visszatértek a férjéhez és házasságuk első napjaihoz.

– Hidd el, Mary, hogy annyit sem értettem a háztartáshoz, mint tyúk az ábécéhez, de George mindezek ellenére elvett! Ötéves korom óta gyárban dolgoztam, így nem tudtam semmit a takarításról vagy a főzésről, nem beszélve a mosásról meg más effélékről. Másnap, hogy reggeli után munkába indult, így szólt hozzám: „Ha nem is eszünk egyebet ebédre, mint hideg marhahúst meg krumplit, akkor sem él nálam jobban a herceg sem!” Annyira szerettem volna, ha elégedett velem; el sem tudod képzelni, mennyire! De még azt sem tudtam, hogy kell burgonyát főzni! Annyit sejtettem, hogy forralni kell, meg hogy a héját nem árt leszedni, de a tudományom itt meg is állt. Ahogy tudtam, kicsit takarítottam, aztán felnéztem arra az órára, ott – mutatott a falon lógó szerkezetre Jane –, látom ám, hogy már kilenc óra. Gondoltam, ideje felraknom a krumplit, mert nem fő meg. Fel is raktam gyorsan (bár előbb meg kellett hámoznom, ami nem is volt olyan egyszerű, mint elsőre látszott), aztán nekiláttam kipakolni a dobozokból. Még nem volt fél tizenkettő sem, amikor George hazaért. A hús már az asztalon várta, már csak a burgonyát kellett kiszednem. De mit látok! A víz mind elfőtt, és a krumpli csúnyán odaégett, csak úgy terjengett az égett szag a házban! George-nak egyetlen rossz szava nem volt, de én az egész délutánt végigsírtam. Soha nem felejtem el azt a napot! Sok hibát követtem el még az életben, de egyik sem tűnt olyan a nagynak, mint az!

– Apa ellenzi, hogy a nők gyárakban dolgozzanak – tette hozzá Mary.

– Tudom, és igazat adok neki. Egyetlen asszonynak sem szabadna gyárakban robotolnia, ezt én is így látom. Én is ismerek vagy… – kezdett el az asszony az ujjain számolni – kilenc férfit, aki kocsmatöltelék lett, mert a felesége gyárban dolgozott. Pedig nem is rossz asszonyok azok, csak a gyerekeiket nevelőnőhöz adták, az otthonuk mindig rendetlen és koszos volt, a tüzet meg hagyták kialudni. Most mondd meg őszintén, melyik férjnek lenne kedve ilyen helyre

hazamenni? Hamarosan találtak egy ivót, ahol minden rendes és tiszta, és a kályhában vidáman táncol a láng, egy kellemes és hívogató helyet.

Alice közelebb lépett, csak hogy hallja a beszélgetést. A téma nem volt ismeretlen számára, s közbeszólása is azt jelezte, hogy nem először merült föl a házban:

– Azt hiszem, Jemnek el kellene mennie a királynőhöz. A fiú nagyon ellenzi a nők munkavállalását; az ő felesége ugyan soha sem fog gyárban sínylődni! Kíváncsi lennék, hogy Albert herceg mit szólna hozzá, ha az ő kedvese is dolgozni járna, és amikor a herceg fáradtan hazaér, nem lenne, aki jobb kedvre derítse. Ha a párja is éppolyan fáradt és nyúzott lenne, takarítani sem érne rá soha, a kandalló meg csak úgy ontaná a hideget. Enni is úgy ennének, mint a lovak, állva, minden kényelem nélkül. Biztos vagyok benne, hogy ha a felesége így bánna vele, ő is egy ivóban kötne ki, vagy más effélében! Fel nem foghatom, miért nem tiltja meg a törvény erejével, hogy a nők munkába járjanak?

Mary megkockáztatta, hogy szerinte a királynő és Albert herceg nem hozhat törvényeket, de lehurrogták:

– Ugyan már! Nehogy azt mondd, hogy nem a királynő hozza a törvényeket, vagy hogy nem köteles engedelmeskedni Albert hercegnek. És ha a herceg azt mondja, hogy nem, miért mondana mást a királynő, és lám, máris mindenki ezen a véleményen lenne.

– Jemet előléptették – váltott témát Alice, aki nem figyelt sógornője meggyőző kirohanására, és gondolatai egyre csak az unokaöccse körül forogtak. – Összebütykölt valami motort vagy rotort, sohasem tudom őket megkülönböztetni, mire a főnöke előléptette, pedig amúgy nem győzi elküldeni az embereit. De Jem nélkül már boldogulni sem tudna. Jó keresete van a fiúnak. Mondtam is neki, hogy lassan elkezdhet gondolkozni a házasságon, és hogy nagyon jó asszonyt érdemel, legalább olyan jót, mint ő.

Mary ismét elpirult, és zavartan pislogott; szívében titkos boldogság lett úrrá, ahogy Jemet emlegették. De a fiú anyja mindebből csak a zavart érzékelte, nem csoda hát, ha megsértődött. Különben sem repesett az örömtől, ha arra gondolt, hogy Jem megnősül. Boldogabb idők emléke volt ő az anyja szemében, és már előre féltékeny volt jövendő menyére, bárki legyen is az. De ez még nem jelentette azt, hogy Jem nevének már az említésétől is ne kellett volna bárkinek „elájulnia”. Mary

fintorgása különösen rosszulesett neki, mert tudta, hogy fia mennyire rajong a lányért. Jane mindig is azt gondolta, hogy Mary nem elég jó Jemhez, és ezt az érzését az elmaradt látogatások miatti sértettsége is erősítette. El is határozta, hogy megérteti Maryvel, ne is álmodjon róla, hogy ő lesz az a bizonyos „jó asszony”, akit Alice szerint Jem érdemel.

– Igen, hamarosan feleséget választ magának – kezdte, aztán lehalkította a hangját, mintha bizalmasan akarna hozzáfűzni valamit, de valójában csak azért tette, hogy Alice ne tudjon beleszólni, sem mellette, sem ellene, és hozzátette: – Molly Gibson (övék a sarki fűszerüzlet) hamarosan olyan titkot fog megtudni, úgy vélem, amelytől fülig ér majd a szája. Régóta lesegetik már egymást, de Jem attól félt, hogy a lány apja nem adná egy olyan közönséges munkáshoz Mollyt, amilyen ő. De most, hogy előléptették, a fiam is ugyanannyit ér, mint ő. Volt idő, amikor még tiéd volt a szíve, Mary, de kétlem, hogy te hozzávaló lettél volna, úgyhogy jobb is így.

Marynek nem kis erejébe került, hogy visszafogja magát, de végül csak ennyit mondott:

– Remélem, boldogok lesznek. Molly Gibson szép arcú teremtés.

– És az alakja is jeles. Lehozom megmutatni azt a foltvarrással készített paplant, amelyet tőle kaptam múlt szombaton.

Mary örült, hogy megszabadul az asszonytól. Szavai annak ellenére is ingerelték, hogy nem is hitte el őket egészen. És végre Alice-szel is szeretett volna szót váltani, mert Mrs. Wilson, az özvegy, eddig magának követelt minden figyelmet.

– Drága Alice, úgy sajnálom, hogy megromlott a hallása! Hirtelen jöhetett…

– Mint egy sorscsapás, kedvesem; nem tagadom! Imádkozom Istenhez, hogy megértsem az üzenetét. Nagyon fájt a szívem a minap is, amikor réti legyezőfűért indultam, hogy teát főzzek belőle Jane-nek, aki nagyon köhögött. Hát amikor kiértem a mezőre, szokatlanul nyugodtnak, sőt unalmasnak tűnt, hirtelen el sem tudtam találni, mi hiányzik, aztán rájöttem: a madárdal. Eszembe jutott, hogy már soha az életben nem fogom hallani édes flótájukat. El is sírtam magam miatta. De előnye is van a süketségnek: legalább nem hallom Jane zsémbelését. Csak akkor érzi jól magát ez a szerencsétlen teremtés, ha valakit lehordhat; csak

olyankor könnyebbül meg a lelke. Amíg látok, nincs nagy baj; tudod, sok mindent le tudok olvasni az emberek szájáról.

A pompás, vörös és sárga foltokból összevarrt paplan is megérkezett végre, és Jane Wilson nem nyugodott addig, míg Mary meg nem dicsérte kívül-belül. Mary megtette, amit elvártak tőle, ugyanazokat visszhangozva, mint az asszony, mert nem tudta rávenni magát, hogy őszintén dicsérje vetélytársnője ajándékát. Meg aztán sietett is a dicsérgetéssel, mert nem akart összefutni Jemmel. Szaporán távozott a házból, és csak azután lassított léptein, hogy jó pár utca elválasztotta tőle, majd gondolkozni kezdett a hallottakon. Lehet, hogy Jem tényleg szemet vetett Molly Gibsonra? Nos, ha igen, akkor legyen vele szerencséje! Az emberek mind úgy vélték, Jem jobb asszonyt érdemel Marynél. Talán ennek ellenkezőjéről csak egy gazdagabb és jóképűbb kérő tudná meggyőzni őket; ha bebizonyosodhatna: ér annyit, hogy Mrs. Carson váljék belőle. Maryt a vérmérséklete, vagy ahogy ő hívta, a „vérmessége” arra sarkallta, hogy minden eddiginél jobban bátorítsa udvarlóját.

Néhány héttel később John Barton szakszervezete ülést tartott. A gyűlés napján Barton sokáig ágyban maradt: semmi értelmét nem látta felkelni. Azon gondolkozott, hogy harapnivaló vagy ópium után nézzen-e. Az utóbbi mellett döntött, mert a kábítószer fontos szerepet töltött be életében. A hiánya búskomorságba döntötte, és csak egy újabb adaggal tudott enyhíteni a kínon. De már az ópium is csak arra volt elegendő, hogy visszahozza arra a kedélyszintre, amely annak idején kábítószer nélkül is jellemezte. A gyűlés nyolc órakor kezdődött. Leveleket olvastak fel, amelyek a szenvedés részletes leírásaival voltak tele, az ország minden tájáról. Elkeseredett düh uralkodott el a résztvevőkön, akik tizenegy felé ugyanilyen lelkiállapotban váltak el egymástól. Voltak, akik a társaikra haragudtak, azokra, akik kétségbeesett tervüket megvétózták.

Az éjszaka sem hangolhatta őket jobb kedvre, amikor a gázlámpás derengéséből kiléptek az utcára. Az eső kitartóan, mindent átáztatva hullott; még az utcai lámpák fényét is elhomályosította: sápadt sugaruk alig ért messzebb a lámpavas tövénél. Az utcákról eltűntek a járókelők, egy lélek sem járt odakinn, kivéve az itt-ott feltűnő, vízhatlan köpenyt viselő rendőröket. Barton elköszönt a többiektől, és elindult hazafelé.

Ment vagy két-három utcányit, amire feltűnt neki, hogy lépteket hall a háta mögött, de arra sem vette a fáradságot, hogy megálljon, és megnézze, ki az. Nem sokkal később a titokzatos idegen gyorsított léptein, majd miután beérte, finoman megérintette karját. Barton megfordult.

Még ebben a rosszul megvilágított utcában, hol „vak éj szüremlik át”[59] is egyértelmű volt, mi lehet az előtte álló nő foglalkozása. Elárulták hajdan jobb napokat látott ruhái, díszei, amelyek most megadták magukat a könyörtelenül hulló esőnek; a hajdan rózsaszín, de immár szürkésfehér fátyolszövet főkötője, vagy a muszlinruha, amelyből csavarni lehetett volna a vizet, különösen térd alatt. A nő, akinek nyaka köré élénk színű barège-kendő[60] csavarodott, remegve így szólt:

– Beszélnem kell veled.

Barton káromkodott egyet, és távozásra szólította fel az idegent.

– Ne küldj el, tényleg beszélnem kell veled, de úgy kifulladtam, hogy levegőt is alig kapok – nyúlt az oldalához a nő, aki az arcán nyilvánvaló fájdalommal fújtatott.

– Mondtam már, én nem az a férfi vagyok, aki neked kell, te… – és itt most egy olyan szó következett, amely nem tűr nyomdafestéket. – Gyere csak… – szólalt meg hirtelen, mert a nő hangja emlékeztette valakire. Megragadta a kezét, azt a kezet, amelyet az előbb még lerázott magáról, és az alig-alig ellenkező teremtést a legközelebbi lámpához vonszolta. Lerántotta fejéről a főkötőt, megragadta az állát, és a fény felé fordította. A nő nagy, természetellenesen világos szemében, félig nyitott, szótlanul is megbocsátásért könyörgő szép ajkának vonalában a férfi a régen eltűnt Estherre ismert rá; a nőre, aki felesége halálát okozta. Emlékeztetett ugyan arra a víg kedélyű lányra, aki régen volt, de vonásai megkeményedtek, arca vastagon volt festve, ruhája feltűnő volt, s egész megjelenésében megváltozott. De a sok szégyenletes vonás közül leginkább a ruha ellen volt kifogása, pedig Esther erre az éjszakai találkára a legegyszerűbb öltözékét vette fel.

– Szóval te vagy az, te bizony! – csikorgatta a fogát Barton, és megrázta a nőt. – Ha tudnád, mióta kereslek az utcasarkokon és más

---

[59] Idézet John Milton (1608-1674) *Elveszett Paradicsom* című művéből, fordította Jánosy István.

[60] Barège: fátyolszerű gyapjú- vagy selyemkelme.

efféle helyeken! Biztos voltam benne, hogy egyszer megtalállak. Talán emlékszel még azokra a szavakra, amelyeket régen az utcanőkről mondtam neked, de te megsértődtél rajta! Nem, dehogy lettél te szajha, senki sem gondolná, még akkor sem, ha loncsos szárú ruhádra és szép, rózsaszínre mázolt arcodra néz! – állt meg Barton, hogy levegőt vegyen.

– Ó, John, könyörülj rajtam! Hallgass meg, Mary kedvéért!

Esther a lányát értette e név alatt, Barton viszont a feleségére gondolt, és ez csak olaj volt a tűzre. Hiába sápadt el arca a vastag festékréteg alatt, és hiába zihált kegyelemért, Barton nem kímélte:

– Még a szádra merészeled venni a nevét?! Talán azt hiszed, hogy a kedvéért megkegyelmezek? Tudod-e, hogy te ölted meg őt? Olyan biztos ez, mint ahogy Káin volt Ábel gyilkosa. Úgy szeretett, mintha a gyereke lettél volna, és úgy is bízott benned. Miután elmentél, sohasem emelte fel többé a fejét, és három héten belül meg is halt. De az ítélet napján kikel majd a sírból, és rád fog mutatni mint gyilkosára; s ha elmulasztaná, megteszem helyette én!

Vadul ellökte magától a remegő, ájuldozó, gyenge testet, és elrobogott. Esther egy elhaló sikoly kíséretében a lámpaoszlopnak vágódott, és elterült a földön; arra sem volt ereje, hogy feltápászkodjon. Egy rendőr elég közel járt ahhoz, hogy lássa az esetet, és az asszony imbolygásából, valamint azt követő zuhanásból arra következtetett, hogy részeg, így a félig öntudatlan nőt bezáratta éjszakára. A bűn és nyomor házának felügyelője öntudatlanul elmotyogott szavakra és jajgatásokra ébredt szunyókálásából, amelyek, úgy vélte, egy részegtől származtak. Ha figyelt volna, ha kihallgatta volna e szavakat, amelyek különböző formában, de ugyanazon a zaklatott, dadogó módon hangzottak el, akkor ez jutott volna el a füléhez:

– Nem hallgatott meg! Mi tegyek? Pedig csak figyelmeztetni akartam! Jaj, mit tegyek, hogyan mentsem meg Mary lányát?! Hogyan akadályozzam meg, hogy belőle is olyan gyűlöletes, züllött lény váljék, mint belőlem? Ugyanúgy süket marad a figyelmeztetésekre, mint én, ugyanolyat szeret, mint én, akkor hát mi óvná meg attól, hogy ugyanarra a sorsra jusson, mint én?! Nem hallgatna rám, hiába inteném, ahogy én sem hallgattam senkire; nem lenne óvatosabb nálam! Vajon ki szereti annyira, hogy úgy tartsa rajta a szemét, ahogy kellene? Isten óvja meg minden bajtól! De nem imádkozom érte, bűnös lélek vagyok.

Meghallgatja valaki az imámat? Kizárt dolog! Csak bajt hozok rá! Hogy mentsem meg? Az apja eltaszított magától!

Így telt el az éjszaka. Másnap reggel átszállították Esthert a New Baileybe. Csavargás bűne miatt egy hónapi elzárásra ítélték. És egy hónap, mint tudjuk, nagy idő…

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Mr. Carson szándékai kiderülnek

Ó Mary, szánd meg hívedet,
halálba menne kedvedért,
egyetlen bűne, hogy szeret,
ne vesd meg őt e vétkeért.

BURNS[61]

Számomra kedves a pénz, beismerem,
Mégis pénztelen férfit szeret szívem;
Azt a vélekedést sem hittem soha,
Hogy az embert nem teszi más, csak a ruha;
Azért én senkivel össze nem állok,
Legyen bár aranya, ha kit utálok.

WITHER[62]

Barton rosszkedvűen és elégedetlenül tért haza. Nem mondott sem többet, sem kevesebbet annál, mint amit már jó előre kitervelt, ha Esthert abban a formában sodorja elé a sors, ahogy azon az éjjelen történt. Nem volt kétsége afelől, hogy a nő megérdemelte a szavakat, mégis bánta már, amit mondott. Esther könyörületért esedező tekintete vissza-visszatért zaklatott álmában, ahogy az a kép is, amint utoljára látta: elterülve a sárban, mozdulatlanul. Felült az ágyban, hogy kitörölje szeméből a rossz álmot, de az öntudat hirtelen és minden nyerseségével megrohanta. Végül arra a meggyőződésre jutott, hogy amit mondott, jól mondta, csak befejezésül hozzá kellett volna tennie néhány kedves szót is. Bízott benne, hogy felesége nem volt tanúja esti találkozásuknak, mert ott a mennyben ülve biztos elszomorodott volna a szíve, hogy Esthert ilyen elesetten és kitaszítottan látja viszont. Hirtelen eszébe jutott

---

[61] Részlet Robert Burns (1759-1796) *Mary Morison* című verséből, Pilinszky János fordítása.

[62] Idézet George Wither (1588-1667) angol költő *An Elegiac Epsitle of Fidelia to her Unconstant Friend* című verséből.

a nő alázatossága, és hogy mennyire tudatában volt bűnösségének. Azon kezdett tűnődni, hogy a hit ereje vajon tényleg képes lenne-e a nőt visszatéríteni a helyes útra, hiszen olyan sok efféléről hallott. Abban biztos volt, hogy földi halandó erre képtelen, de az éjszaka sötétjében derengeni kezdett a remény, hogy az Úr ereje talán segíthetne. De hol fog ismét rátalálni? Ebben a városi dzsungelben? Hogyan fog megtalálni egy olyan nőt, aki az emberek zömének a szemében nem több utcán sodródó szemétnél?

Esténként vissza-visszajárt arra a környékre, ahol Esther lépteinek koppanását először meghallotta, és benézett mindegyik feltűnő és szégyenletes főkötő alá, hátha megtalálja, és egészen más hangnemben beszélhessen vele, mint a múltkor. De éjszakáról éjszakára csalódottan kellett hazatérnie; így végül nagy kétségbeesésében a keresését is abbahagyta, és megpróbálta visszacsalogatni lelkébe a régi ellenséges érzelmeket, csak hogy a bűntudat kevésbé mardossa.

Ha a lányára tekintett, sokszor azt kívánta, bárcsak ne hasonlítana annyira a néniké jére, mert a külső hasonlóság ugyanolyan sorsot sejtetett. Ez a gondolat zaklatott elméjét még nyugtalanabbá tette, és kezdte gyanakodva fürkészni Mary viselkedését. Mivel a lány már régóta a maga feje szerint élt, mentesen minden ellenőrzéstől, és szinte teljes atyai közömbösségben tetteit illetően, apja megváltozott viselkedését nehezen tűrte. Most, hogy legalább annyira vágyott találkozni Mr. Carsonnal, mint a férfi ővele, légyottjaikat megnehezítették apja kérdései (mikor fejezte be a munkát, tüstént hazafelé vette-e az irányt stb.), hazudni ugyanis nem tudott, hiába volt képes mesterien hallgatni, amíg titkát nem firtatták. Mary így csökönyös némaságba menekült, amit apja annak tudott be, hogy a lányát sérti a kíváncsiskodása. Hiába szerették egymást, viszonyuk feszültté vált. Pedig mindketten úgy gondolták, hogy a másik által nehezményezett viselkedésük a jó célt szolgálja: a másik boldogságát.

Apjának új rögeszméje lett: hirtelen szerette volna Maryt kiházasítani. Hiszen ha férjhez menne, mindjárt kevésbé hasonlítana Estherre, és az ő nyomasztó rémképei is szétfoszlanának. Tudta, hogy ha a gyeplő elszakad, nem lehet visszafogni a lovat. De ha Mary megházasodna, mindjárt másképp festene minden. A legmegfelelőbb férjnek Jem Wilsont tartotta, aki állhatatos jellem volt, és még tehetséges is. Attól

tartott, hogy Mary kikosarazta, hiszen az utóbbi időben el sem látogatott hozzá a fiú. Úgy döntött, legjobb lesz, ha magát Maryt kérdezi meg a dologról.

– Mary, mi van veled és Jem Wilsonnal? Régen olyan közeli barátok voltatok.

– Azt hallottam, feleségül akarja venni Molly Gibsont, az udvarlás pedig időigényes dolog – felelte Mary olyan közömbösen, ahogy csak tudott.

– Akkor rosszul kártyáztál! – felelte Barton dühösen. – Volt idő, amikor odáig volt érted, jobban, mint megérdemelted volna!

– Az emberek így gondolják – válaszolta hetykén a lány, és eszébe jutott az a reggel, amikor először találkozott Mr. Carsonnal, aki sóhajtozott és fogadkozott, és eskü alatt vallotta, hogy ő a világ legszebb, legédesebb, legnagyszerűbb teremtménye. Aztán amikor gyönyörű húgaival lovagolva észrevette Maryt, szinte kiszemelte őt a tömegben mint olyasvalakit, aki méltó a figyelemre és érdeklődésre; végül lemaradt húgai mögött, csak hogy kezet csókolhasson neki többször is. Ennyit tehát Jem Wilsonról; Mary a maga részéről fütyült rá. De apja nem honorálta szemtelenséget, és addig szidta, amiért elvesztette egykori udvarlóját, míg végül Mary már véresre harapta az ajkát, csak hogy ki ne szaladjanak rajta a szívében ébredő dühös szavak. Alig várta, hogy apja kitegye a lábát otthonról, és végre átadhassa magát a heves zokogásnak.

Jem sok aggodalmas gondolat után éppen ekkor döntött úgy, hogy mindent feltesz egy lapra: megnyer mindent, vagy elbukik.[63] Elég jól keresett ahhoz, hogy megházasodjon, és eltartsa a feleségét. Igaz ugyan, hogy családjának a nagynénje és az anyja is része lesz, de ez szegények között nem szokatlan, sőt még előny is származhat belőle; ráadásul, ha az említettek még jó barátságot is ápolnak a jövendőbelijével, akkor semmi esetre sem lehet belőle probléma. Biztos volt benne, hogy nemcsak a nagynénje, de anyja is örömmel üdvözli majd Maryt; és egy ilyen fogadtatásból csak jó sülhet ki.

Gondolatai egész nap az esti látogatás körül forogtak. Szinte már maga is megmosolyogta azt a műgondot, amellyel megmosakodott, és

---

[63] Utalás James Graham (1612-1650) *My Dear and Only Love* című költeményére.

készülődött a találkozásra. Mintha egy ekkora és ilyen szenvedélyesen fontos kérdés eldöntését befolyásolhatná, hogy milyen mellényt vesz fel. Tudta ő, hogy csak azért forog annyit a kis tükör előtt, hogy a félelmetes percet, a lánnyal való találkozást elodázza. Minél inkább megpróbált nem gondolni a dologra, annál inkább csak az járt a fejében.

Szegény Jem, ha tudta volna, mi vár rá!

– Szabad! – kiáltott ki Mary az asztal mellől, ahol éppen megpróbált némi mellékes jövedelemre szert tenni egy gyászruha megvarrásával.

Az ajtón Jem lépett be, aki félénkebbnek és zavartabbnak tűnt, mint valaha. Maryt egyedül találta, ahogy remélte is. A lány nem kínálta hellyel, de Jem némi álldogálás után mégis leült a közelébe.

– Apád itthon van? – kérdezte, csak hogy megtörje a csendet, mert arra, hogy a lány mondjon valamit, ítéletnapig is várhatott volna, az csak varrt tovább.

– Nincs, a drágalátos szakszervezetébe ment, azt hiszem.

Újabb csend. Jem úgy döntött, nem vár tovább. Túl izgatott és zavart volt ahhoz, hogy kerülgesse a témát, mint a macska azt a bizonyos forró kását. Legjobb lesz, ha belevág a közepébe.

– Mary! – szólalt meg a fiú.

Jem hangja olyan szokatlanul csengett, hogy a lány felkapta a fejét, de akkor már le is tudta olvasni az arcáról, hogy mit akar mondani. Mary szíve olyan vadul és zabolátlanul kezdett verni, hogy alig tudott ülve maradni. Egy dologban mindazonáltal biztos volt: Jem nem tud olyat mondani vagy ajánlani, hogy hozzámenjen. Majd ő megmutatja országnak-világnak, ki lesz a párja! Apja bántó szavain sem tette még túl magát. Ezért még azelőtt lesütötte a szemét, hogy a kérő szenvedélyes tekintete rászegeződött volna.

– Drága Mary (hogy milyen drága vagy nekem, szó el nem mondhatja)! Nem új dolog, amiről beszélni fogok; tudhatod, láthatod régóta. Gyerekkorunk óta jobban szeretlek apámnál-anyámnál, mindenkinél. És mindenben, amit nappal összegondolkoztam, éjjel összeálmodoztam, benne voltál te is. De akkoriban még nem tudtalak volna eltartani, és nevetséges lett volna lekötnöm téged; s a legnagyobb félelmem az volt, hogy közben másé leszel. Ám most munkavezető lettem, és drága Mary… Hallgass meg, kérlek!

Mary nem bírta tovább ülve, felpattant, és hátat fordított Jemnek. A fiú is felállt, és mögé lépett, hogy megragadja a lány karját, de Mary elhárította. Megacélozta a szívét, és elhatározta, hogy egyszer s mindenkorra lezárja az ügyet.

– Azért jöttem, Mary, hogy otthont kínáljak neked, és egy szívet, amely mindenkinél jobban szeret, és csak azért dobog, hogy téged boldoggá tegyen. Gazdagok sohasem leszünk, ez szinte biztos, de ha van erős kéz, amely megvéd téged a bánattól és a szükségtől, hát az enyém az! Ennél sokkal szebben szeretnék szólni, de a szerelmem nem hagyja magát szavakba foglalni. Csak annyit mondj, kedvesem, hogy hiszel nekem, és hogy az enyém leszel!

Mary sem állt jobban a szavakkal; jelenleg őt is cserbenhagyták.

– A hallgatás beleegyezést jelent, legalábbis az emberek ezt mondják. Igazuk van? – kérdezte Jem suttogva.

Mivel egyszer úgyis ki kellett mondania, Mary nagy levegőt vett, és így szólt:

– Az én esetemben nincs – kezdte nyugodt hangon, bár egész testében remegett. – Mindig a barátod maradok, Jem, de a feleséged soha nem leszek.

– Nem leszel a feleségem – visszhangozta gyászos hangon a fiú. – Várj egy percet; ha a feleségem nem leszel, a barátom sem lehetsz. Nem érném be a barátsággal sohasem. Ne hamarkodd el! Ha nemet mondasz, kétségbeesésbe és reménytelenségbe taszítasz. Ez nem szalmaláng szerelem! Ott gyökerezik, ahol azok a tulajdonságaim is, amelyeket a többi ember jónak talál bennem. Nem tudom, mihez kezdek, ha nem kellek neked. És azt se feledd el, hogy apád milyen boldog lenne! Tudom, hogy hiúságnak tűnik, de apád többször említette nekem, milyen boldoggá tenné, ha mi ketten összeházasodnánk.

Jem egyik ütőkártyája volt ez, de jelen helyzetben semmivel sem szólhatott volna jobban maga ellen. Hiszen ezzel azt a képtelenséget sugallta, hogy Mr. Barton, nyilvánvaló aggodalmában a házasságot illetően, megpróbálta Jemet rávenni a lánykérésre.

– Hiába, Jem, lehetetlen. Egy szó mint száz, nem megyek hozzád.

– Így végződjön minden reményem és félelmem?! Az egész életem; mert én nem éltem másért, csak teérted! – kezdett Jem szenvedélyes tiltakozásba. – Meglehet, hogy kocsmatöltelékként fogsz viszontlátni,

tolvajként vagy gyilkosként! De jól jegyezd meg! Ha mindenki csak rosszat mond rólam, akkor sem lesz jogod elítélni, mert a te kegyetlenséged taszított a mélybe. Még azt sem mondhatod majd, hogy megpróbáltál szeretni! Ugye, Mary?! – Jem a kétségbeesett fenyegetőzésről szenvedélyes és szeretetteljes könyörgésre váltott, ahogy két kézzel megragadta a lány karját, és megpróbálta az elfordított arc egyetlen pillantását elkapni. A lány hallgatott, de némasága mély és nem túl kegyes érzelmekből táplálkozott. Jem elvesztette a türelmét; nem akart újra csak feleslegesen reménykedni, úgy döntött, inkább elmegy. Keserű szíve inkább a kétségbeesés bizonyosságát választotta, és mielőtt Mary válaszolhatott volna, elengedte a kezét, és elviharzott.

– Jem, Jem! – kiabált utána a lány elcsukló, erőtlen hangon, de már elkésett; a fiú egyik utcát a másik után hagyta maga mögött, a mező felé rohant, ahol azt remélte, végre háborítatlan magányban adhatja ki magából azt a mély kétségbeesést, amelyet érzett.

Tíz perc sem telt el azóta, hogy Jem rányitott a viszonylagos nyugalomban ülő Maryre, és a lány immár a komódra hajolva zokogott. Arcát a tenyerébe temette, és egész teste rázkódott a heves sírástól. Maga sem tudta volna megmondani (már ha valaki megkérdezi tőle, és lett volna ereje válaszolni), hogy mire ez a nagy bánat. Túl közeli volt még az élmény, hogy elemezni tudja, vagy hogy egyáltalán átgondolja. Csak annyit érzett, hogy magányos élete ezek után még magányosabb és kietlenebb lesz. A zokogás kimerítette; úgy tűnt, minden erőtartalékát felélte. Visszaült a helyére, és megrohanták a gondolatok. Alig egy órácskával ezelőtt még semmi sem volt kimondva, de erősen hitt saját erejében. Régen tervezgette, hogy közli Jemmel, ha eljön az alkalom, amit az imént elmondott.

Mintha ketten perlekedtek volna a belsejében: a gyászos, csüggedéssel teli vita a régi és a jelenlegi énje közt zajlott. Az egy nappal, egy órával ezelőtti énje és a mostani között. Nincs olyan ember, aki ne érezte volna már, hogy az életnek nevezett hónapok és évek egyetlen perce is elég, hogy mind a múltat, mind a jövőt új megvilágításba helyezze; amikor meglátjuk az elmúlt dolgok hiábavalóságát vagy bűnös valóját, és a jövőt máris más szemmel nézzük, és amit az előbb még mindenekfelett kívántunk, most gyűlölettel szemléljük. Egyetlen perc elég hozzá, hogy életünk mikéntje

megváltozzon, és erőnk, valamint céljaink egészen új iránynak rendelődjenek alá.

De térjünk vissza Maryre, akinek – mint tudjuk – nem sokkal korábban még az volt az egyeden célja, hogy nőül menjen Mr. Carsonhoz, és ennek megvalósulásától szinte már csak egy lépés választotta el. Ám most eljött az igazság pillanata: szívéről lehullt a lepel, és rá kellett jönnie, hogy Jemet mindenkinél jobban szereti. Igaz, hogy Jem egy szegény gépész, akinek még az anyját és a nagynénjét is el kell tartania, ráadásul Jem anyja elég érthetően a tudtára is adta, hogy nem kívánja őt menyének. Ezzel szemben Mr. Carson gazdag volt, szépreményű és vidám szívű, aki (legalábbis Mary úgy hitte) minden körülmények között ellátja őt a gazdagság összes kényelmével és luxusával, és nem engedi közelébe az ínséget. De most, hogy feltárult előtte saját szívének forró titka, ezek a dolgok csak rongyrázásnak tűntek. Szinte már haragudott Mr. Carsonra, aki mézes-mázos szavaival elcsavarta a fejét. Most jött csak rá, hogy számára mit sem érne, csak hiúság lenne minden pompa és fényűzés, minden öröm és vidámság, ha nem oszthatná meg Jemmel; igen, vele, akit alig néhány órája rútul visszautasított. Ha a fiú földönfutó lenne, csak még jobban szeretné. Amikor az anyja azt mondta, hogy Mary nem érdemli meg a fiát, bizony, igaza volt – vallotta be magának a keserű igazságot Mary. Eddig nem tett mást – vonta le a tanulságot az elmúlt óra tépelődéseiből –, mint szürkületben sétált egy szakadék felé. Itt az ideje, hogy minden meggyőződésével és végleg irányt váltson.

Némi vigasztalást jelentett számára, hogy most már tudta, mit nem szabad tennie. Nem szabad engednie a csábításnak, bárhogy is szólongatja. De hogy miként tehetné jóvá, amit Jemmel és így magával is tett, amikor visszautasította a fiú szerelmét, az nehezebb kérdés volt. Számos különböző tervet eszelt ki, de végül mind elvetette.

Az idő múlásáról a közeli templom harangja értesítette: tizenkettőt ütött. Apja bármelyik pillanatban hazatérhetett, és ő nem volt abban a hangulatban, hogy találkozzék vele. Gyorsan összekapkodta a szöveteit, és felment a szobájába, hogy ne neki kelljen ajtót nyitnia Bartonnak.

Hogy apja ne vegye észre az ajtó alatt kiszűrődő gyertyafényt, elfújta, ő pedig az ágyra telepedett gondolkozni. De bárhogy is gondolkozott, csak egy dolgot látott tisztán, mégpedig azt, hogy a leghatározottabban

véget kell vetnie kapcsolatának Mr. Carsonnal. Szűzies félénksége (mert az igazi szerelem mindig szerény) útjába állt minden tervnek, amelyet kieszelt; annak, hogy tudassa Jemmel, megbánta, amit mondott, és hogy rájött, szíve az övé. Végül szokatlan bölcsességgel belátta, hogy legjobb lesz, ha nem tesz semmit, csak türelmesen várja az alkalmat, amikor helyrehozhatja, amit elrontott. Hiszen ha Jem látni fogja, hogy továbbra is pártában marad, újra próbálkozik majd. Biztos, hogy nem adja fel egykönnyen – ha ő lenne a fiú helyében, biztosan nem tenne ilyet. Nagyon helytelenül viselkedett, de mindent el fog követni, hogy megjavuljon, és nőhöz illő türelemmel ki fogja várni, amíg Jem észreveszi a viselkedésén, mennyire megváltozott, mennyire bánja eddigi tetteit. Ha éveket kell várnia, az sem lesz nehéz, hiszen nem lesz az más, mint penitencia felelőtlen flörtje és félreértett érzelmei miatt. Bízva abban, hogy szerelme beteljesedik, még ha a távoli jövőben is, álomba merült, és csak az első gyári kürtök ébresztették másnap reggel. Ruhában aludt el, álma nem hozott nyugalmat. Másnap borzongva és fázva ébredt, bánatos fejjel, bár hirtelen nem tudta volna megmondani szomorúsága okát.

Felidézte magában, mire jutott az elmúlt éjjel, és kötötte is magát elhatározásához, de a türelemmel kezdett hadilábon állni. Leszaladt a lépcsőn, égve a szomorú vágytól, hogy mindent helyrehozzon. Sejtette, hogy nem lesz egyszerű apjával elköltenie egy meghitt, ám szegényes reggelit. Belépett a szobába, szemlátomást túlérzékenyen, aztán belefáradva a bűnbánat diktálta kedvességbe, eleinte még békés válaszai dühödtekké váltak.

Rosszul volt a gondolattól, hogy a munkahelyén Sally Leadbitterrel kell találkoznia, és hogy előbb-utóbb be fog következni az a beszélgetés, melyre már most jó felkészülnie: amelyben értésére adja, hogy Mr. Carsonnal minden érintkezést meg szándékozik szakítani, és felszámolja meghitt kapcsolatukat.

De Sally nem az az ember volt, aki az ilyen elhatározásokba könnyen belenyugszik. Hamarosan rájött, hogyan érez Mary jelenleg, de egyszerű női szeszélynek vélte, és úgy gondolta, eljön majd az idő, amikor Mary még meg is köszöni neki, hogy erőltette a találkozásokat meg az üzenetváltásokat gazdag udvarlójával.

Miután már két nap is eltelt úgy, hogy Mary látványosan kerülte Sallyt, aki viszont arról is hírt kapott, hogy a lány bojkottálja a Mr. Carsonnal való találkozásokat, sőt a férfi arról is panaszkodott neki, hogy csak erővel állíthatná meg Maryt, különben úgy siet el mellette hazafelé, mint egy idegen, Sally úgy döntött, itt az ideje, hogy cselekedjen, méghozzá Mary érdekében.

Úgy tett, mintha nem is venné észre, hogy Mary kerüli őt a munkahelyükön. Egész nap nyugodtan ült, a tervnek megfelelően. Korán letette a tűt, és hazaindult, mondván, hogy az anyja rosszabb állapotban van még a szokásosnál is. Hamarosan a többi lány is követte példáját. Mary távozott utoljára a szalonból, és mielőtt Mrs. Simmondstól elindult volna, alaposan megnézte az utcát, és csak azután indult el sietős léptekkel hazafelé, mert nem akart összetalálkozni azzal az emberrel, akit hamar megtanult rettegni. Szerencsésen hazaért, és a lakást úgy találta, ahogy várta: üresen. A szakszervezet aznap tartotta heti ülését, és apja egy összejövetelt sem mulasztott volna el. Leroskadt, hogy kifújja magát, és hogy hevesen dobogó szívét megnyugtassa, amely inkább az izgatottságtól kalapált, mint a gyors tempótól. Amikor felállt, hogy levegye a főkötőjét, az ablakból Sally Leadbitter lopakodó alakjára lett figyelmes, aki szemét meresztgetve próbált belátni a sötét lakásba, hogy meggyőződjön arról, Mary hazaért-e. Aztán egy szempillantás alatt az ajtónál termett, megzörgette, majd válaszra sem várva belépett.

– Drága Marym – kezdte, pedig tisztában volt vele, hogy ő mennyire „drága” a lány szemében jelenleg –, Miss Simmondsnál szinte lehetetlen háborítatlanul beszélgetni, gondoltam, elugrom, és megnézem, itthon vagy-e.

– Ha nem tévedek, azt mondtad, hogy édesanyád rosszul van, és mellette kell lenned – jegyezte meg Mary cseppet sem barátságos hangsúllyal.

– Már jobban van – hazudta szemrebbenés nélkül. – Apád nincs itthon, ha nem tévedek… – meresztgette szemét a sötétben, mert Mary arra sem volt hajlandó, hogy a vendég kedvéért gyertyát gyújtson.

– Nincs itthon – válaszolta kurtán a lány, majd végül mégis a gyertyagyújtással kezdett bajlódni, de továbbra sem kínálta hellyel a látogatót.

– Annál jobb – felelte Sally. – Akkor legalább elmondhatom nyíltan, hogy egy barátom itt várakozik az utca végében, és nagyon szeretne bejönni, mert úgy megváltoztál az utóbbi időben, hogy állítólag levegőnek nézed. Mindjárt itt is lesz.

– Ó, Sally, nehogy beengedd! – eredt meg a lány nyelve, és már rohant is az ajtóhoz, hogy bezárja, de Sally megragadta a karját, és csak nevetett a kínján. – Ó, Sally – küzdött tovább a lány –, drága Sally, ne engedd ide, mert a szomszédok pletykálni fognak, és ha apám fülébe jut, nagyon dühös lesz rám. Meg fog ölni, ehhez kétség sem fér! Különben sem szeretem, sohasem éreztem iránta semmit. Eressz el!

Közeledő léptek zaja ütötte meg a fülét, de aztán továbbhaladtak. Mary haladékot kapva ismét rimánkodni kezdett:

– Drága Sally, menj, kérlek, és mondd el neki, hogy nem szeretem, semmi dolgunk többé egymással! Rosszul tettem, hogy barátkoztam vele, azt kell mondanom, és sajnálom, ha hamis reményeket ébresztettem benne. Többé gondolni sem akarok rá! Elmondod neki, Sally? Ha megteszed, kérhetsz tőlem bármit!

– Majd én megmondom, mit csinálunk – válaszolt Sally némiképp engedékenyebb hangulatban. – Velem jössz, és elmegyünk Mr. Carsonhoz, oda, ahová én küldtem, és meghagytam neki, hogy várakozzon egy negyedórát, csak addig, amíg megnézem, apád itthon van-e. Ha negyedórán belül nem mutatkozunk, idejön, akármi legyen is, és még az ajtót is betöri, csak hogy láthasson.

– Akkor menjünk – egyezett bele Mary, látva, hogy a találkozó elkerülhetetlen, és ha már meg kell történnie, semmiféleképpen ne otthon történjék, ahová apja bármelyik pillanatban hazatérhet. Felkapta a főkötőjét, és egy perc múlva már az udvar végében volt, de mivel nem tudta, jobbra vagy balra induljon-e, be kellett várnia Sallyt, aki kényelmesen lépegetve indult utána, és miután beérte, karját gyengéd erőszakkal Mary karjába fonta, hogy a lány nehogy meggondolja magát. De ez Marynek az adott körülmények között eszébe sem jutott. Már sokszor végiggondolta, hogy jobb lenne, ha soha többé nem találkozna Mr. Carsonnal, miután világosan az értésére adja, hogy többé nem láthatják egymást, és hogy mennyire sajnálja, ha csalódást okozott neki a viselkedésével.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy Mary sohasem kételkedett a férfi becsületes szándékaiban, és föl sem merült benne, hogy esetleg azon mesterkedhet, hogy a lehető leggyorsabban megszerezze őt; így hát ki sem tudott ábrándulni a férfiból.

Sally viszont csak somolygott magában, hogy mi lesz ennek az egésznek a vége. Vajon Marynek van-e esélye férjet fogni azzal a ravasz módszerrel, hogy a férfi udvarlását komoly szándéknak nyilvánítja?

Annak az utcának a végén, amelyre Maryék udvara nyílt, Mr. Carson várta őket, mélyen arcába húzott kalappal, mint aki attól fél, hogy fölismerik. Amikor meglátta a lányokat, hátat fordított nekik, és egyetlen szó nélkül (pedig ott voltak már a sarkában) egy félkész házakkal teli mellékutcába vezette őket.

Az út elég hosszú volt ahhoz, hogy Mary meggondolja magát, de hiába változtatta meg a döntését, Sally karjának határozott szorításából csak küzdelem árán tudott volna szabadulni.

Carson végre megállt egy deszkakerítés védelmében és takarásában, amelyet azért helyeztek oda, hogy az építési törmelék ne ömöljön ki a járdára. Miután belülre kerültek, a lányok lehorgonyoztak a férfi előtt. Most már nem Sally, hanem Mary szorította barátnője karját, mert elhatározta, hogy ha akarja, ha nem, maradnia kell, hogy tanúja legyen a következő beszélgetésnek. De Sally igen élvezte a rabszerepet, és nem is kísérelt meg szökést.

Mr. Carson még a szokásosnál is többet engedett meg magának, amikor Mary derekát átölelte a lány minden tiltakozása ellenére.

– Megvagy, te kis boszorkány! Most már nem is engedlek el! Na mondd csak el szépen a bácsinak, hogy miért kerültél az elmúlt napokban? Te aztán értesz a kacérkodáshoz!

Mary abbahagyta a kapálózást, és merészen, de nyugodtan, ám továbbra sem véve jó néven a bizalmaskodást, így szólt:

– Mr. Carson, tiszta vizet kell öntenünk a pohárba! Múlt hétfő óta, amikor utoljára találkoztunk, meggondoltam magam. Nincs többé semmi közünk egymáshoz. Sajnálom, hogy félrevezettem, hogy elhitettem önnel, hogy kedvelem magát. Mentségemre szolgáljon, hogy magam sem voltam tisztában az érzéseimmel. Alázattal kérem bocsánatát, ha túl sok reménnyel kecsegtettem!

Carson először megdöbbent, de hiúsága szerencsére most sem hagyta cserben, és azt súgta neki, hogy bizonyára csak ugratni akarja. Hiszen ő gazdag, fiatal, kellemes és jóképű – a lány biztosan csak játszani akar vele, mint macska az egérrel, hogy még jobban magába bolondítsa.

– Te kis ördög, miket nem mondasz! „Alázattal kérem bocsánatát, ha túl sok reménnyel kecsegtettem!” Mintha nem tudnád, hogy reggeltől estig csak rád gondolok. Mondjam el újra és újra, ezt akarod?

– Nem, nem ezt akarom, uram. Azt akarom, hogy soha többé ne jussak eszébe, sokkal inkább, mint hogy ilyeneket mondjon rólam. Sohasem gondoltam semmit komolyabban annál, mint hogy ez az este az utolsó, hogy magával szóba álltam.

– Te aztán értesz a megtévesztéshez, Mary! Az utolsó este, de nem az utolsó nap; most megfogtalak, ugye?

Maryt megzavarta, hogy a férfi nem veszi komolyan, és hirtelen nem is tudta, hogyan hitesse el vele, hogy komolyan beszél.

– Sem nappal, sem éjjel nem óhajtok többé beszélni magával, uram, a mai este után.

– Mi okozta benned ezt a változást? – kérdezte végre a férfi, aki lassan felfogta a lány szavainak jelentését. – Tettem valamit, amivel megsértettelek? – tette hozzá ugyanolyan komolyan.

– Nem, uram – válaszolt a lány lágyabb hangon, de ugyanolyan kérlelhetetlenül. – Nem tudnám megmondani pontosan, mi okozta a változást, csak annyit tudok, hogy tartani fogom magam hozzá. És újra bocsánatát kérem, ha fájdalmat okoztam önnek. Most pedig, uram, ha megbocsát, távoznék, jó éjt!

– Nem bocsátok meg! Addig innen el nem mész, amíg meg nem mondod, mivel bántottalak meg, vagy azt, hogy mivel tehetném jóvá!

– Semmit nem tett, uram, de most már – Mary hangja egyre kétségbeesettebb lett – hagyjon elmenni! Nem tehet semmi olyasmit, ami megváltoztathatná a döntésemet, elhatározásom sziklaszilárd. De uram! Miért szorít ennyire?! Annyit elmondhatok, hogy a szakítás oka az, hogy nem szeretem. Megpróbáltam, de nem megy.

Ez a naivan őszinte kitörés nem sok hasznára volt. A férfi fel nem foghatta, hogy történhetett ez meg. Valami oknak még rejtőznie kell a háttérben. Szenvedélyesen szerelmes volt. Mivel hódíthatná vissza? Ekkor valami hirtelen az eszébe ötlött.

– Hallgass meg, Mary! Nem engedlek úgy el, hogy nem hallgatsz meg. Nagyon szeretlek, és nem hiszem el, hogy nem érzel irántam semmit, egy icipici szeretetet sem. De ha nem akarod bevallani, annyi baj legyen! Azzal fogom leginkább bebizonyítani a szerelmemet, ha elmondom, miről mondok le a kedvedért. Talán tudod (vagy legalábbis sejted), hogy a szüleim mennyire elleneznék a veled kötendő házasságot. Annyira dühösek lennének, és annyira nevetségesnek találtam dacolni velük, hogy a házasság kérdése eddig fel sem merült bennem…, egészen mostanáig. Azt hittem, házasság nélkül is boldogok lehetnénk. – Mary szíve úgy szívta be e szavakat, mint vizet a szivacs. – De most, ha szeretnéd, kész vagyok megszerezni az engedélyt holnap reggelre, vagy akár már ma éjszakára, és feleségül veszlek, még ha ezzel magamra haragítom a világot is, csak hogy megtartsalak. Egy-két év múlva az apám is megbocsát majd, és ezalatt tiéd lesz minden pénzem, amelyet szerezni tudok, és minden öröm, amelyet csak a szerelmem adhat, hogy az életedet boldoggá tegyem! Hiszen az anyám is munkáslányként kezdte! – Ezt a férfi inkább magának mondta, hogy vakmerő lépése helyességét bizonygassa. – Most már te is láthatod, Mary, milyen elszánt vagyok, mennyi mindent feláldoznék érted. Még a házasságot is felajánlom neked, csak hogy a kis becsvágyó szívedet kielégítsem. Most már igazán nem mondhatod, hogy egy picit sem szeretsz.

Carson magához húzta, de legnagyobb meglepetésére a lány még mindig ellenállt. Igen, még akkor is ellenállt, ha mindaz, amiről hónapokon át álmodozott, hogy Mr. Carson hitvese lesz, egy karnyújtásnyira volt tőle. Carson beszéde egyetlen érzést váltott ki belőle, és ez a nagy megkönnyebbülés volt. Most, hogy megtudta, mi az igazi szerelem, félt az általa előidézett kötődésre gondolni, arra a mély érzelemre, amelyet kihívó viselkedése kiváltott. Szemrehányásokkal halmozta el magát mindazon bajokért, amelyeknek okozója csakis ő volt. Megnyugodott tehát, mert a férfi szeretete igen alacsonyrendű volt, gyarló, amelyet csak azért erőltetett, hogy vágya tárgyát megszerezze. Az érzelem tehát, amelyet kiváltott, meglehetősen sekélyes volt; tettetés, semmi más, hogy megszerezze a trófeáját, még baj és pusztítás árán is, a hamis szerelem nevében. Semmi oka nem volt rá, hogy lelkiismeret-furdalást érezzen egy ilyen csaló miatt! Ez okozta hát azt a nagy megkönnyebbülést.

– Lekötelez, uram, hogy felnyitotta a szemem, mivel én azt hittem, hogy eddig is feleségül szándékozott venni, és még így sem tudtam rávenni magam, hogy szeressem. Azt is bánom már, hogy eddig a kedvese voltam. Még ha szerettem volna is, most már akkor sem éreznék semmit ön iránt, aki romlásba akart taszítani. Hiszen mi másnak nevezhetném azt, egyszerűen lefordítva, hogy valójában nem is akart nőül venni? Azt is sajnálom, hogy elnézéséért esedeztem, de akkor még nem tudtam, amit most tudok. Szégyellje magát, uram, amiért egy szegény lányt el akart veszejteni. Jó éjszakát!

Ezzel kirántotta magát az ölelésből, amihez minden erejére szüksége volt, és mint a nyíl, elsuhant. Hallotta, ahogy lábainak kopogása visszhangzik a néma utcán. A következő hang Sally nevetése volt, amely igen sértette Mr. Carson fülét, és kellően fel is dühítette.

– Elárulná, mi olyan nevetséges? – kérdezte.

– Bocsánatáért esedezem, uram, vagy ahogy Mary mondta: „alázatosan esedezem bocsánatáért”, de meglehetősen viccesnek találom, ahogy Mary túljárt az eszünkön. – Sally először „túljárt az eszén”-t akart mondani, de jobbnak látta inkább többes számba tenni.

– Miért, maga gondolta, hogy így felfújja magát?

– Nem, nem gondoltam volna. De ha feleségül akarta venni, miért mondta neki (ha meg nem sértem a kérdésemmel), hogy eddig eszében sem volt? Ez volt az utolsó csepp a pohárban.

– Miért, hát sugalltam én bármivel is, hogy feleségül akarom venni? Micsoda bolond, hogy ilyesmiről képzeleg! Ó, a kis álmodozó! Természetesen be akartam bizonyítani, hogy mekkora áldozatot hoznék érte az előítélet oltárán, és a magamén is, igen, és mindezt csak az ő kedvéért. De azt hiszem, nem értett meg. Manchester bármelyik hölgyét megkaphattam volna, ha akarom, de nekem ő kellett, a szegény varróleány! Érti már? Látja, mekkora áldozatot akartam hozni, hogy boldoggá tegyem? Teljesen feleslegesen.

Mivel Sally nem válaszolt, a férfi folytatta:

– Atyám sokkal könnyebben elnéz nekem egy futó kalandot, mint azt, hogy rangomon alul házasodjak.

– Nem azt mondta, uram, hogy az apja is egy munkáslányt vett el? – kérdezte Sally gonoszul.

– De, azt mondtam. Csak akkor az apám sem az volt még, aki most. De Mary és köztem igazán nagy a szakadék.

Újabb hallgatás.

– Mihez kezd most? Elfelejti? Mary nem győzte hajtogatni, hogy részéről vége.

– Nem, nem fogom elfelejteni, bármit is gondoljon maga vagy ő. Jobban szeretem, mint valaha, a bájosan szeszélyes érzelmi kitörések ellenére is. Majd észhez tér, higgye el! A nők észhez térnek. Mindig meggondolják magukat a szakítást illetően, lévén a szakítás a kedvenc elfoglaltságuk. De ne feledje, többé nem fogom felkínálni neki ugyanezeket a feltételeket.

A szövetségesek váltottak még néhány szót egymással, aztán elváltak.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Alice gyermeke

Nem szerettem, de most, hogy elment messze,
Magányos az este.
Ha beszélt, a szót belefojtottam,
Minek szólottam!
Azt hittem, hogy őt nem szeretem –
Vele volt tele szívem.

W. S. LANDOR[64]

Most – legalábbis Mary azt hitte – mindkét kedvesének kiadta az útját. De a szakítást mindkét férfi máshogy fogadta. Az, aki szívével és lelkével szerette, a visszautasítást véglegesnek könyvelte el. Nem vigasztalta magát azzal, amivel Carson olyan könnyedén megmagyarázta a dolgot, hogy a nők „mindig meggondolják magukat a szakítást illetően". Túlságosan is komolyan vette erős szerelmét, hogy magát Maryhez méltónak tartsa. Az a szerénytelen gondolat, amely Carsonnak igen, neki eszébe sem jutott. Annyit szűrt le, hogy nem volt méltó Maryhez, és bár meglehetősen közhelyesen hangzik, őt e tapasztalat szíven ütötte. Vad tervek kavarogtak agyában arról, hogy leissza magát a sárga földig, vagy hogy kétségbeesését így meg úgy vezeti le; de elég volt csak anyjára gondolnia, aki úgy állt közte és a bűn között, mint egy kivont kardú angyal, és Jem máris jobb belátásra tért. Hiszen, mint tudják, „egy özvegyasszony egyetlen fia volt",[65] és anyja csak rá támaszkodhatott. Ezért sem az egészségét, sem az idejét nem tékozolhatta el, hiszen ez is, az is pénzt jelentett, amellyel idősödő anyját támogathatta. Másnap dolgozni ment; külsőre semmi sem utalt sajgó szívére.

Ezzel szemben Mr. Carson kitartott amellett, hogy Mary visszautasítása nem több „bájos szeszélynél". Ha Mary megérkezett a

---

[64] Idézet Walter Savage Landor (1775-1864) angol költő *Examination of Shakespeare* című művéből, The Maid's Lament címmel.

[65] Utalás Lukács evangéliuma 7,12-re.

munkahelyére, Sally Leadbitter azonnal egy szenvedélyes szerelmi üzenetet csúsztatott a kezébe, és olyan gyakorlottan állt félre, hogy Mary csak a többiek szeme láttára tudja azt visszaadni. Némelyiket haza is kellett vinnie. Egyet elolvasott, de aztán úgy döntött, hogy többé nem fogja kinyitni őket; olvasatlanul küldi vissza mindet egy fehér borítékban. De a legrosszabbak a hazafelé tartó utak voltak, amikor kitartó udvarlója bármikor előtte teremhetett.

Mivel Carson jól ismerte a napi útvonalait, nem volt könnyű elkerülnie a férfit. Sem este, sem reggel nem lehetett tőle biztonságban. Akár ezt az utat választotta, akár azt, a férfi a legváratlanabb helyeken, keresztutcákból bukkant elő akkor, amikor már épp kezdett örülni, hogy aznap sikerült kijátszania. A férfi ki sem találhatott volna biztosabb módot, hogy még jobban meggyűlöltesse magát a lánnyal.

Ez alatt az idő alatt Jem egyszer sem bukkant fel. Mary nem azt várta, hogy őt látogassa meg, de remélte, hogy legalább az apjánál tiszteletét teszi, vagy valami más, mondvacsinált indokkal beállít, hogy kipuhatolja, nem gondolta-e meg magát. De a fiú nem jött el. Mary türelmetlen lett, belefáradt a várakozásba, egyre búskomorabbá vált. Az egyik férfi üldözte, a másik felé sem nézett; ez felettébb bántotta. Már arra sem volt képes, hogy nyugodtan üljön esti munkája mellett, nagy akaraterőre volt szüksége, hogy ne pattanjon fel, és kezdjen fel-alá járkálni a szobában. Hogy ezt elkerülje, varrogatás közben rászokott az éneklésre, amely távol tartotta tőle a rossz gondolatokat. A legvidámabb és legboldogabb dalok alkották a repertoárját. A *Barbara Allent*[66] és más hasonló, szomorú dalokat énekeljék azok, akik boldogok! Minden segítségre szüksége volt, amelyet ebből az erőltetett és külsődleges vidámságból meríthetett, hogy szomorúságán felülemelkedhessen.

Az apja sem adott okot sok örömre. Megváltozott és betegesnek tűnt; bár nem panaszkodott volna még akkor sem, ha valami baja van. Így bármilyen sokáig is kellett dolgoznia Marynek, addig le nem tette a tűt a kezéből, amíg annyi pennyt össze nem keresett (és a szegény szolgák is meg tudták fizetni a rendszeres stoppoltatás árát), amennyiből apja másnapi ebédje megvolt. De másnap reggel már csak arra volt ideje, az előző éjszakába jócskán belenyúló munka után, hogy a kész ruhával

---

[66] *Barbara Allen kegyetlensége*, tradicionális skót szerelmi ballada.

elszaladjon a megrendelőhöz, ám arra már nem, hogy apjának ennivalót vásároljon; így aztán annak kérlelő markába nyomta a pénzt. Barton marka sokszor nyílt ki a mardosó éhség miatt, de még többször az ópium utáni vágyakozástól.

Egészében véve Barton sohasem volt annyira éhes, mint a lánya. Hiszen a Miss Simmondsnál egy órakor elfogyasztott ebéd és az éjfélig tartó virrasztás között volt ideje megéhezni. Fiatal lévén még nem szokott hozzá a koplaláshoz.

Egyik este, miközben munkája fölött ismét vidám dalokat harsogott, Margaret lépett be az ajtón, és tapogatózva közeledett. Mary egyik nagy szívfájdalma volt, hogy barátnője sohasem volt odahaza, hiszen a tanárával járta Yorkshire és Lancashire városait. Margaret nagyapja ilyenkor úgy gondolta, itt az alkalom, hogy újabb kutatóutakra induljon újabb példányok begyűjtéséért, így a ház hetekig lakatlan volt.

– Ó, Margaret, Margaret! Milyen jó, hogy újra látlak! Óvatosan! Most már biztonságban vagy, ez apa széke. Ülj le? – csókolta meg többször is a lányt. – Remélem, jöttöddel jobb idők érkeznek, áldjon meg az ég, Margaret! És milyen jól nézel ki!

– Az orvosok a betegeknek mindig levegőváltozást javasolnak. Hát nekem kijutott belőle az utóbbi időben!

– Kész utazó lettél, az biztos! Mondj el mindent az útjaidról, Margaret; kezdd azzal, hogy merre jártál!

– Még felsorolni is sok, Mary! Néha azt hiszem, bejártam a fél világot. Voltam Boltonban, Buryben és Owdhamben, de Halifaxban és… Mary, találd ki, kivel találkoztam! Bár lehet, hogy már tudod.

– Nem tudom, Margaret, áruld már el, mert fűrja az oldalamat a kíváncsiság.

– Na, egyik este, ahogy a szállásomról a terembe igyekszem, ahol énekelnem kellett, és hogy megtaláljam, a házinéni kísérőt is adott mellém, egyszer csak köhögést hallok magam előtt. Meg mertem volna esküdni, hogy Jem Wilson köhögését hallom. Ezután egy tüsszentés és egy újabb köhögés következett, amelyek még jobban megerősítették a gyanúmat. De továbbra is tépelődtem, mert ha mégis egy idegen, akkor tolakodónak tűnhetek. Aztán eszembe jutott, hogy a vak ember ne szégyelljen megszólalni. Megkérdeztem hát: „Jem Wilson, te vagy az?” Ő volt bizony, nem más. Tudtad, hogy Halifaxba ment?

– Nem – felelte Mary szomorúan és elhaló hangon. Halifax számára olyan volt, mintha a fiú Ausztráliába ment volna, a világ másik felére. Odáig el nem hathatott az alázatos, bűnbánó tekintet, sem más szűzies jelzése a szerelemnek.

– Ott van, bizony. Egy új típusú motoron dolgoznak a főnöke megbízásából. Jól megy neki a munka, négyen-öten is dolgoznak a keze alatt. Kétszer-háromszor találkoztunk, mesélt az újításról, amely a kurblival van kapcsolatban, vagy mivel. A főnöke megvette tőle a találmányt, és szabadalmaztatta, és Jem úgy él a főnökétől kapott pénzből, mint hal a vízben. Nem is hallottál róla?

Nem, Mary bizony nem hallott erről.

– Azt hittem, mindez azelőtt történt, hogy elhagyta volna Manchestert, és ezért te is tudsz róla; de lehet, hogy az egész csak Halifaxba költözése után történt. Akárhogy is, legalább két-háromszáz fontot kapott a találmányáért. De mi van veled, Mary? Nagyon elszontyolodtál. Talán csak nem volt valami összetűzésed Jemmel?

Maryből kitört a sírás. Teste gyenge volt, a szíve boldogtalan. Itt volt már az ideje, hogy legalább azzal enyhítsen a lelkén, hogy valakinek elmondja, mi történt. Mert eddig nem tudta rávenni magát, hogy elmondja, mennyi boldogtalanságot okozott bolond és hiú viselkedésével, és remélte, nem is tudja meg senki, hiszen ő sem szeretett gondolni rá.

– Tudod, Margaret, egyik este, amikor különösen rossz hangulatban voltam, Jem beállított hozzám. Istenem, segíts, legszívesebben kitépném a nyelvem, ha visszagondolok! Elmondta, hogy mennyire szeret, és mivel akkor még azt hittem, hogy nem szeretem, ezt meg is mondtam neki. És Jem hitt nekem, és elment, dühösen és letörten. És én megtennék mindent, meg is tettem mindent, hogy… – mondata vége egy újabb sírásrohamba fulladt.

Margaret sajnálta a lányt, de bizakodott is: szentül hitte, hogy csak átmeneti különválásról van szó.

– Segíts, Margaret – vette el szeméről a kötényt, és aggodalmasan barátnőjére nézett –, mit tegyek, hogy visszaszerezzem? Írjak neki?

– Azt semmi esetre se! A férfiak furák, nem viselik el, ha a lány udvarol nekik.

– Én nem udvarló levelet akartam neki írni! – csattant fel Mary.

– Hát akkor mit? Hogy meggondoltad magad, és vissza akarod kapni? Azt hiszem, jobb lenne, ha erre ő jönne rá.

– Meg sem fogja próbálni – sóhajtott Mary. – Különben is, hogy találná ki a messzi Halifaxból?

– Ha akarja, megtalálja a módját, hidd el! Ha pedig nem, akkor meg hogyan kaphatnád vissza? Nem, aranyoskám! – tompította le hangját, ahogyan az érzékeny emberek oly sokszor beszélnek, és visszaváltott arra a veleszületett kedves hangnemre, amely olyan bájosan áradt belőle. – Várj türelemmel! Hidd el, minden jóra fordul; sokkal inkább, mint ha belekontárkodnál.

– Könnyű mondani, hogy legyek türelmes! – kesergett Mary.

– Igen, Mary, a türelem a legnehezebb dolog mindannyiunk számára, és egy életen át kell gyakorolnunk. Semmit sem tenni nehezebb, mint cselekedni. Tudom, milyen ez, megtanultam, amíg megvakultam, és azok is megtanulták, akik beteget ápolnak. Isten leckéje ez, amelyet így vagy úgy, de meg kell tanulnunk – mondta Margaret, majd egy kis szünetet tartva megkérdezte: – Láttad Jem anyját mostanában?

– Nem, már hetek óta nem. Amikor utoljára láttam, olyan durva volt velem, hogy úgy éreztem, ki nem állhat.

– Nos, jobban tennéd, ha meglátogatnád. Jemhez is eljutna a híre, és sokkal többet használnál vele magadnak, mint ha megírnád azt a levelet, amelyet nem is lenne olyan könnyű megfogalmazni, hiszen patikamérlegen kellene mérned, mennyit mondj el. De most mennem kell. Nagyapát olyan régen nem láttam. Nem akarom, hogy lefeküdjön, mielőtt hazaérnék – állt fel Margaret, de még valamin hezitálni látszott. – Mary, van itt valami, amit még el kell mondanom, csak nem tudom, hogyan is kezdjem. Nagyapa és én tudjuk, mit jelent nyomorogni, és azt is tudjuk, hogy apád munka nélkül van. Egy kicsivel többet keresek, mint amennyit elkölthetnek. Fogadd el ezt az aranyat, majd megadod jobb időkben – mondta könnyes szemmel Margaret.

– Azért nem állunk olyan rosszul… – Mary szeme előtt megjelent apja beteges arca, és az a napi egy tál étel, amelyet megengedhet magának. – De mégis, ha valóban tudod nélkülözni… Keményen fogok dolgozni, hogy megadhassam. Nagyapád nem fog miatta haragudni?

– Ugyan már! Alapvetően az ő ötlete volt. Jól állunk anyagilag, nem kell sietned a visszafizetéssel. Nehéz a vakság, de sokkal több pénzünk

van, mint volt; és öröm még megkeresni is, hiszen azt teszem, amit a legjobban szeretek: énekelek.

– Bárcsak én is tudnék énekelni! – nézett Mary a sovereignre.

– Az egyik ember ebben tehetséges, a másik abban. Mennyire irigyeltem a szépségedet! Olyanok vagyunk, mint a gyerekek, mindig az kell, ami nincs. Még egy szó, és megyek: ha bármikor megszorulnátok, kérlek, ne habozz szólni! Jó éjt! – búcsúzott el Margaret, majd olyan fürgén surrant ki az ajtón, mintha a látásával semmi baj sem volna. Nagyon szeretett volna már találkozni nagyapjával, no és Mary felesleges hálálkodását is el akarta kerülni.

Látogatása több szempontból is jó hatással volt Maryre. Megerősítette türelmét, és reményt adott; a lány együttérzése növelte Mary önbizalmát, és végül, tényleg csak legvégül (mert mi az arany és az ezüst a szeretethez képest, amelyet pedig mindenkinek hatalmában áll megadni) ott volt még a sovereign is, amelyet a markában tartott. Mennyi mindent vehet majd belőle! Elképzelte, hogy aznap estére milyen finom vacsorát készít majd belőle; ehhez már csak az szükségeltetett, hogy találjon egy nyitva lévő boltot, mivel elég későre járt.

Hajlékuk ablakai aznap éjjel szokatlan fényességgel csillogtak. Az apa és a lánya leültek, hogy elfogyasszák a – számukra fényűzőnek tűnő – vacsorájukat. Régen volt már, hogy alaposan meg tudták tömni a bendőjüket.

A lancashire-i emberek közt az a mondás járja, hogy az élelem bátorságot ad. Ennek szellemében – és Margaret tanácsára hallgatva – Mary másnap meglátogatta Mrs. Wilsont, aki egyedül volt, és ez alkalommal sokkal kedvesebben fogadta őt. Alice elment a városba.

– Nem csinál semmi különöset, csak a postára ment, hogy megnézze, nem kapott-e levelet a nevelt fiától, attól a tengerésztől, Will Wilsontól.

– Miből gondolja, hogy levelet kapott? – kérdezte Mary.

– Az egyik szomszéd, aki Liverpoolban járt, hozta a hírt, hogy Will hajója hamarosan kiköt. A múltkori partraszálláskor megígérte Alice-nek, hogy meglátogatja, de a hajója csak egy hétig horgonyzott Liverpoolban, és Will az alatt az idő alatt sem tétlenkedhetett. Alice biztos benne, hogy a nevelt fia most tiszteletét teszi nála. Állandóan őt lesi, minden pillanatban. Ma már nem bírta tovább, és úgy döntött, elmegy a postára, hogy nem kapott-e levelet a régi címére.

Megpróbáltam lebeszélni, mert a süketsége mellé még vak is lett, alig öt yardnyira lát maga elé, de a szegény öreg csak nekivágott.

– Amikor a közelünkben lakott, még olyan éles volt a látása, mint a sasé.

– Mikor volt az már! De Jemről még nem is kérdeztél! – tért át egy szívéhez sokkal közelebbi témára az asszony.

– Nem, tényleg nem – pirult el Mary. – Hogy megy sora?

– Hogy most hogy van, nem tudom, mivel Halifaxban él, de múlt héten kedden még azt írta a levelében, hogy jól. Hallottál a szerencséjéről?

Az asszony nagy csalódására Mary hallott már róla, hogy Jem főnöke milyen nagy summával jutalmazta a fiú találmányát.

– De azt már bizonyára nem árulta el Margaret, hogy mit kezdett a pénzzel! Annyira rá vall, nem is beszélt róla velünk. Szóval, miután megkapta a pénzt, nem mást tett, mint megkérte a főnökét, és életjáradékot vett rajta nekem és Alice-nek. Bizony, még Alice-nek is, bár nem hiszem, hogy a szegény asszony sokáig élvezheti. Vagyonos hölgyek lettünk! Húsz fontot jelent ez nekünk egy esztendőben, utánakérdeztem. Bárcsak az ikrek megérhették volna, áldott legyen az emlékük! – fakadt sírva Mrs. Wilson. – Jó iskolába járhattak volna, és mindig meglett volna a napi betevőjük. Nem mintha nem lenne jobb nekik a mennyben, csak nagyon hiányoznak.

Mary szíve megtelt szeretettel Jem iránt, akinek e tettében jóságának újabb bizonyítékát látta, de nem mondott semmit, csak megszorította Jane kezét, hogy érezze a szeretetét. Aztán visszatért Willre, az asszony tengerész unokaöccsére. Jane a szíve mélyén neheztelt a lányra, hogy nem tanúsít kellő érdeklődést Jem és meggazdagodása iránt, de a hirtelen rászakadt jólét kedvesebbé változtatta, így nem tette szóvá.

– Afrika körül hajózott, ha jól tudom. Jóképű fickó lett, csak a hajában kicsit sok a vörös, nem is hasonlít Jem hajára. Alice-t (ezt talán mondta is neked) öt fonttal támogatta, de hát az nem apanázs!

– Nem mindenkinek üti a markát több száz font egyszerre! – válaszolta Mary.

– Nem, nem, ez igaz! Nem mindenki olyan, mint Jem! De úgy hallom, Alice haza is érkezett – lépett az ajtóhoz Jane.

Alice, akinek ruháját szinte belepte a por, fáradtnak és csüggedtnek tűnt.

– Nem kaptál levelet? – kérdezte Mrs. Wilson.

– Nem, egyetlenegyet sem. Most várhatok egy újabb napig, hogy hátha akkor hírt kapok a fogadott fiamról! Nehéz dolog a várakozás.

Margaret szavai jutottak Mary eszébe. Mindenkinek kijut a várakozásból.

– Csak legalább annyit tudnék, hogy nem fúlt vízbe! – folytatta Alice. – Vagy ha mégis, akkor azt tudnám! Elmondanék érte egy imát, hogy bevégeztetett. De ez a várakozás…

– A türelem nehéz dolog – csatlakozott Mary. – Ezt én is megtapasztaltam. De hogy egy olyan alázatos teremtésnek is nehezére essen, mint maga, soha nem gondoltam volna. Ezek után nem fog kínozni a bűntudat a türelmetlenségem miatt, ha ez a nénivel is előfordul.

Mary nem akarta kioktatni Alice-t, és ezt az asszony is tudta, mégis így szólt:

– Jaj, drágám, bocsánatodat kérem, és Isten bocsánatát is, hogy gyengítettem a hitedet a saját gyarló hitemmel. A fél életemet várakozással töltöttem, de a betegség, látod, még ilyen sok kegyelem mellett is zúgolódóvá tesz. Jobb lesz, ha fékezem a nyelvem és a gondolataimat is – mondta alázatos és kedves hangon, mint aki bocsánatért esedezik.

– Ugyan már, Alice! Nem kell minden szót a lelkedre venni, amelyet mondanak. Felraktam a kannát, Maryvel hamarosan megteázhattok! – nyugtatta Jane, és már ment is, hogy egy szép darab kenyérrel térjen vissza. Maryt kérte meg, hogy vágja fel, és vajazza meg a szeleteket. Eközben ő a teáskészlettel kezdett csörögni, amely a legderűsebb zajok egyike.

Alig ültek le teázni, kopogtatást hallottak, és mielőtt bármelyikük a küszöbhöz lépett volna, már nyílt is a zár, és egy férfihang azt kérdezte, George Wilson itt lakik-e.

Mrs. Wilson hosszúnak és bánatosnak ígérkező magyarázatba kezdett a férfiról, aki valamikor itt élt közöttük, de sajnálatos módon elhalálozott. Alice a szeretet ösztönétől vezérelve (általában és közönséges esetben a látás és a hallás sokkal lassabban szállította

számára az információkat, mint a többieknek) felállt, és az ajtóhoz totyogott.

– Gyermekem, drága gyermekem! – borult Will nyakába.

Képzelhetik, milyen vendégszerető és barátságos fogadtatás vette kezdetét; hogyan nevetett, sírt és beszélt egyszerre Mrs. Wilson, aki alig akarta elhinni a történteket, és hogyan nézett csodálkozó örömmel Mary régi játszótársára: a tengerész bronzbarna volt, fürtös hajú, lendületes mozgású, őszinte és megnyerő.

De Alice öröme volt a legnagyobb, akinek megadatott, hogy nevelt fiát még egyszer láthassa életben. Nem is talált szavakat, csak folytak a könnyei ráncos arcán, bepárásítva a szarukeretes szemüveget, amelyet azért vett fel, hogy szerető kíváncsisággal vizslassa a férfi vonásait. De gyenge látása és könnyes szeme miatt még ez sem segített, így más érzékszervéhez folyamodott. Ráncossá ázott ujjaival, izgatottságtól remegve a férfi kemény vonású arcát kezdte tapogatni, aki, hogy ebben a különös vizsgálódásban a segítségére legyen, kedvesen lehajolt hozzá. Az öreg Alice lelke végre megnyugodhatott.

Tea után Mary látta, hogy mindkét félnek sok mondanivalója van a másik számára, és még egy olyan közeli ismerős jelenléte is, mint az övé, csak kerékkötője lenne a beszélgetésnek, így hazaindult. Távozása felrázta Alice-t a boldogság öntudatlanságából, és az ajtóhoz kísérte a lányt. Kint álltak a ház előtt, egyik kezével a kilincsbe kapaszkodott, másikkal Mary kezét fogta, és nevelt fia érkezése óta szinte akkor mondta ki az első értelmes szavakat:

– Kedvesem! Soha nem bocsátanám meg magamnak, ha bűnös szavaim, amelyeket ma este mondtam, akadályoznának utadon. Látod, hogyan gyűjt parazsat fejemre az Úr?[67] Ó, Mary, tamáskodásom, remélem, nem gyengíti a hitedet! „Légy csendben, és várj az Úrra”,[68] bármi miatt fájjon is szíved!

---

[67] Utalás Pál levele a rómaiakhoz 12,20-ra: „Sőt, ha éhezik ellenséged, adj ennie, ha szomjazik, adj innia; mert ha ezt teszed, parazsat gyűjtesz a fejére.”

[68] Idézet A zsoltárok könyve 37,7-ből.

TIZENHARMADIK FEJEZET

utazók meséi

A sellő ott üldögél egy sziklán
Reggeltől estig,
Haját fésüli, tudja, nála szebb nincs ám!
Ajkán sellő-dalt csendít.
E dalt majd te is meghallhatod,
Egész nap ülve egy hajóban.
És követve útján a Napot,
Vele pácolódva a sóban.

W S. LANDOR[69]

Négy-öt nappal az előző fejezetben leírtak után, egyik este, ahogy Mary álmodozva az ablak mellett álldogált, Will Wilson jelent meg az udvarban, és az ajtajuk felé tartott. Mary örült, hogy látja, mivel a férfi mindig baráti érzelmekkel viseltetett iránta, és csak azért nem alakult ki több közöttük, mert a lány túlságosan hasonló természettel bírt. Mary kiállt az ajtóba, hogy fogadja vendégét.

– Gyere, Mary, vedd a sálad meg a főkötőd, vagy amit a nők viselni szoktak, amikor kilépnek a házból! Érted küldtek, és ha megbízást teljesítek, nem szeretem a késlekedést.

– Hová viszel?! – rémült meg Mary.

– Nem messzire, csak az öreg Job Legh-hez a sarokra. A nénikém mondta, hogy ismerjem meg az új barátait, aztán be akartunk nézni hozzátok, de úgy tűnik, hogy az öregúr nem enged el bennünket éjszaka előtt. Legjobb lenne, ha ti is átjönnétek. Hol van az apád? Neki is jönnie kell.

---

[69] Idézet Lord Byron (1788-1824) *A gyaur* című elbeszélő költeményéből, Garai Gábor fordítása.

74. Idézet Landor korábban hivatkozott kötetéből, a *The Mermaid* című műből.

– Nincs idehaza, de hagyok neki üzenetet a szomszédnál, hogy kövessen. Már ha egyáltalán hazaér idejében – mondta, majd félénken megkérdezte: – Ki lesz még Jobéknál?

– Jane néném otthon maradt valami bolondériája miatt, ami pedig Jemet illeti, még életemben nem láttam ilyen bánatos fickót! Kijuthatott neki a bajból, szegény fiúnak! De itt az ideje, hogy lerázza magáról a szomorúságot, és ne szipogjon, mint egy lány!

– Hazajött Halifaxból? – kérdezte Mary.

– Igen, legalábbis a teste, a szívét ott hagyhatta valahol, a nyelvét pedig ellopta a cica, ahogy a gyerekekre mondják, ha nem hajlandóak megszólalni. Megpróbáltam jobb kedvre deríteni, és nem is bánja, ha szórakoztatom, de a kedélye nem lett jobb egy szemernyit sem. Tegnap elkísértem a gyárba; olyan némák voltunk, mint két kvéker, akik arra várnak, hogy megmoccanjon bennük a lélek. Az ilyen sötét és zajos helyek csak arra jók, hogy az ember megbolonduljon! De azért volt egy-két dolog, amit érdemes volt megnézni, például a fújtatót, amelyet ők fúvógépnek neveznek. Az mellett elálldogálnék egész nap, és ha ilyen helyen kellene dolgoznom, fújtatós lennék, ha van egyáltalán ilyen poszt. De Jem még ettől sem lett vidámabb, úgy állt ott, olyan zordan, mint egy bíró, akkor is, amikor a sapkámat kifújta a gép a kezemből. Már az ételt is csak piszkálgatja, a nénikém nem kis aggodalmára. Gyere, Mary! Készen vagy már?!

Azt is lehetett volna mondani, hogy csak Jem kedvéért ment el Job Legh-ékhez, de amikor az ajtó kinyílt, már érezte, és láthatta is, hogy Jem nincs ott. Az egész este nem ér így semmit, gondolta, legalábbis az első öt percben, mert aztán a boldog baráti összejövetel (hiszen rajta kívül mindenkinek volt oka örvendezésre) feledtette vele csalódását. Margaret, aki egy percig sem tudott tétlenül megülni, kötögetett, de arccal a vendégek felé fordult. Alice jámboran és békésen ücsörgött közöttük. Már alig látott, és egyre rosszabbul hallott, de nem panaszkodott. Repesett a szíve, és ezért a boldogságért magában áldotta az Urat. Unokaöccsét, egyben nevelt fiát, maga mellett tudhatta – sokkal nagyobb ajándék volt ez, mint amekkora csapást romló szeme és hallása jelentett.

Job egyszerre tündökölt a vendég és a vendéglátó szerepében. Hallgatólagos megegyezés szerint levetette szokásos szórakozottságát, és

magára vállalta Margaret vendéglátói kötelességeinek nagy részét. Amíg sürgött-forgott, elmélyült beszélgetést folytatott a fiatal tengerésszel, akit azoknak a helyeknek a természetéről akart kifaggatni, amelyeket volt szerencséje látni.

– Ha a férgek, legyek és bogarak érdeklik, akkor Sierra Leonéban bőven talál belőlük. Szívesen osztoztunk volna magával rajtuk, úgy kijutott a dögökből! Együtt ittuk a vizünkkel, együtt ettük az ételünkkel ezeket a férgeket. Soha nem gondoltam volna, hogy némely embert érdekelhetik azok a kövér, zöld szörnyetegek. Ha tudtam volna, hozhattam volna vagy ezret! Elég lett volna hazahoznom egy teli tányér borsólevest, amely gyakorta túl húsos volt! Sok emberrel beszéltem már, akiket érdekelnek azok a furcsaságok, amelyekkel külhonban találkozom, de hogy valaki azok iránt a nyálkás undormányok iránt érdeklődjék, ezt sosem hittem volna! Én csak a hableányok után leskelődtem, mert azok valóban ritkák.

– Kidobott idő! – morogta Job, és a matróz kihallotta belőle a megvetést.

– Fordíthattam volna rá többet is, de csak bizonyos szélességi fokokon! Sok helyen túl hideg a tenger a hableányoknak; abba fehérnép félmeztelenül bele nem megy! De jártam olyan földeken, ahol még a muszlin is túl meleg viselet, a tenger meg langyos, akár a tejecske! De azon a szélességi fokon sem sikerült hableányt látnom, pedig arrafelé élnek, úgy tudom.

– Mesélj róluk!

– Lárifári! – tört elő Jobból a természettudós.

Mindkét vélemény arra ösztönözte Willt, hogy meséljen. Hiszen mit tudhat a mélységek titkairól ez a szegény fonó, aki néhány mérföldnél messzebb nem is járt otthonától? Itt az ideje, hogy felnyissa a szemét!

– Jack Harris, a legutóbbi utam harmadtisztje sokat beszélt róluk. Kikötöttek a Chatham-szigetnél (mely Csendes-óceánban található, azon a szélességi fokon, amin elég meleg van a hableányoknak, a cápáknak meg más efféle vízi herkentyűknek). Leeresztettek egy csónakot, hogy közelebbről is szemügyre vegyék a szigetet. Egyszer csak zihálást hallottak, mintha egy élőlény bukkant volna fel levegőért. Hallottak már búvárt lélegezni? Hogy is hallottak volna! De asztmást már csak hallottak? Na, hát ez a zaj szakasztott olyan volt. Szétnéztek, hogy mi

lehet az, és az egyik kövön megláttak egy hableányt, ahogy éppen ott sütkérezett. A víz, tudják, viharban mindig melegebb. Fázhatott a nyugodt tengerben, kijött hát melegedni.

– Hogy nézett ki? – kérdezte Mary izgatottan.

Az öreg Job levette pipáját a kandallópárkányról, és tüntetőleg olyan hangosan kezdett el pöfékelni, mint aki már arra sem tartja érdemesnek a történet többi részét, hogy meghallgassa.

– Jack szerint világszép volt, szebb még a fodrászatok viaszbábuinál is, és ennek, Mary, ráadásul fűzöld haja volt!

– Azt nem nevezném éppen szépnek… – jegyezte meg Mary, de oly bátortalanul, mint aki szentségtörésnek tartja nem lelkesedni egy ilyen csodálatos teremtés minden porcikájáért.

– Dehogynem, csak hozzá kell szokni! Én például mindig azt gondoltam, amikor föld tűnt fel a láthatáron, hogy a fűzöldnél nincs szebb szín! De akár tetszik, akár nem, ennek zöld haja volt, és felettébb büszke is volt rá, mert éppen azt fésülgette, amikor észrevették. Az emberek azt gondolták, szép summát kaphatnának érte, majdnem annyit, mint egy bálnáért, ugyanis bálnavadászok voltak. Mert hát vannak, akik még a hableányokban is üzletet látnak!

Ez már sok volt Jobnak, aki e megjegyzést heves köpködésekkel és köhögésekkel nyugtázta.

– Elkezdtek a hableány felé evezni, aki tovább fésülgette a haját, és miközben egy tükörben nézegette magát, néha feléjük intett.

– Most már aztán elég! Hát hány keze volt annak a hableánynak? – kérdezte Job.

– Mennyi lett volna?! Kettő, mint más rendes fehérnépnek.

– Az előbb azt mondtad, hogy az egyik kezével fésülködött, a másikkal a tükröt tartotta, a harmadikkal meg integetett – mondta Job nyugodt hangon, csak hogy még jobban kihozza a sodrából a tengerészt.

– Dehogy mondtam én ilyet! Vagy ha mondtam is, nem úgy értettem, hogy egyszerre csinálta, hanem egymás után! Ezt azért nem olyan nehéz – itt néhány érthetetlen szót motyogott – megérteni! Tudod, Mary – fordult határozottan a lány felé –, amikor a hableány meglátta, hogy közelednek, talán a vadászfegyvereik miatt (mert a szigeten vadat akartak lőni), vagy azért, mert csak kacérkodni akart velük, mint a csélcsap asszonyok, akik azt sem tudják, mit miért művelnek (szerintem

ez volt a legvalószínűbb, hiszen félig asszony volt a szentem), szóval amikor a férfiak kétevezőnyire értek a sziklához, amelyen ücsörgött, a hableány a vízbe vetette magát. Nem láttak belőle mást, csak a halfarkát, amellyel búcsút intett nekik, de egy perc múlva az is eltűnt.

– Nem is látták többé? – érdeklődött Mary

– Ilyen közelről soha. De az egyik tengerész, aki éjszakai megfigyelésre volt beosztva, azt állította, hogy látta, amint a hableány körbeússza a hajót, aztán elé tartja a tükrét, hogy nézzen bele. Az éjjeli őrszem belenézett, és a walesi Abert látta benne (ahol a neje élt) egészen tisztán: a felesége kint állt, a messzeségbe kémlelt, és az urát várta. De Jack Harris nem adott a szavára, szerinte ez az őr mindig is hajlamos volt szellemeket látni, és emellett a honvágy is kínozza.

– Milyen kár, hogy nem tudták elfogni a lányt – tűnődött Mary.

– Egy kincsét azért csak sikerült megszerezni – felelte Will. – Ezt én is sokat láthattam a saját szememmel. Megdönthetetlen bizonyítéka ez a hableány létezésének, a kételkedő számára.

– Mi volt az? – kérdezte Margaret, aki már alig várta, hogy nagyapját is meggyőzzék.

– Nos, nagy sietségében a sziklán felejtette a fésűjét. Az egyik matróz észrevette, odaeveztek, és eltették. Ez is jobb, gondolták, mint a semmi. Jack Harris felvitte magával a John Cropper fedélzetére, és vasárnaponként azzal fésülködött.

– Milyen volt az a fésű? – kérdezte izgatottan Mary, akinek a képzeletében már meg is jelent egy korallfésű igazgyöngyberakással.

– Tudjátok, csak nagyon nehezen lehetett volna megkülönböztetni egy közönséges, rövid fogú fésűtől.

– Mily meglepő! – mosolygott gúnyosan Job Legh.

A tengerésznek bele kellett harapnia az ajkába, nehogy valami csúnya szó szaladjon ki rajta.

Margaret aggódni kezdett. Ismerte a nagyapját, és már előre félt a következő csípős megjegyzésétől, amelyet fiatal vendégük bosszantására talál ki.

Maryt túlságosan is lekötötték a tenger mélyének csodái ahhoz, hogy Job Legh hitetlenkedését, amellyel a beszámolót fogadta, észrevegye; pedig Will sértettségében már azt fontolgatta, befogja a száját, és az este folyamán meg sem szólal többé. De Mary tovább kérlelte:

– Kérlek, Will, mesélj még, mit láttál vagy hallottál a hajón!

– Mi értelme lenne, Mary, ha az emberek nem hisznek nekem? Vannak dolgok, amiket a saját szememmel láttam, de ha elmondanám, csak lehurrognának, mint egy füllentő kisgyereket, akit meg kell szidni. De a *kedvedért,* Mary – Will a kedvedért szót alaposan kihangsúlyozta –, elmesélek még egy csodát, amelyet a tengeren láttam, mert te nem játszod a hitetlenkedőt! Láttam egy repülő halat.

Mary meghökkent. Hableányokról hallott már, a tenger e csodáiról, és kocsmák cégéreként is viszontlátta őket, de repülő halakról még sohasem. Nem úgy Job. Letette a pipáját, és élénken bólogatott:

– Na, fiú, végre igazat szólsz!

– Ezt már elhiszi, öregúr? Ha azt mondom, hogy láttam egy fura szerzetet, amely félig hal volt, félig madár, azt elhiszi, de azt már nem, hogy egy félig ember, félig hal hableányt?! Számomra egyik sem furcsább teremtmény a másiknál.

– A hableányt nem is te láttad – vetette közbe Margaret kedvesen, de Will a „ha szeretsz engem, szereted a kutyámat is” közmondást a „ha hiszel nekem, hiszel Jack Harrisnek”-re változtatta magában, így a megjegyzés nem hatott olyan békítőleg a hajósra, mint ahogy Margaret szánta.

– Bizonyára az Exocetusról van szó, a Malacopterygii Abdominales egy fajáról – mondta Job, akit most kezdett igazán érdekelni a beszélgetés.

– Na, kezdi már! Maga az a fajta ember, aki nem tudja, milyen állatról van szó, amíg a rendes nevén emlegetik. Persze ha úri ruhába öltöztetik, mindjárt tudja, miről van szó, de amíg a hétköznapi angol nevén hívják, addig nem! Ismerem a maga fajtáját. Ha ezt tudom, akkor szegény Jack hableányát is valami fellengzős névvel illetem, mondjuk Hableányicus Jack Harrisensisnek nevezem. Ez pont olyan, mint a maga bikkfanyelvén elnevezett élőlények neve! Hallott már a Hableányicusról, uram? – kérdezte, és mint a legtöbb ember, saját viccén ő szórakozott a legjobban.

– Ugyan, hagyd már! Inkább mesélj nekem a…

– Nos – folytatta Will, elégedetten attól, hogy nemcsak az öreg érdeklődését sikerült felkeltenie, aki viszont most már ad is a szavára –,

a legutóbbi utunkon történt, egynapi hajóútra lehettünk Madeirától, amikor az egyik tengerész…

– Remélem, nem Jack Harris – jegyezte meg Job.

– …hívott, hogy menjek, mert láthatom azt a hogyishívjákot, kiment a fejemből, hogy nevezte őket, öreg, de mi csak repülő halnak mondtuk. Vagy húszlábnyi magasan repült a víz felett, és megtett vagy száz yardot. Egyet ki is szárítottam. Odaadom magának, és azt is megmondom, hogy miért – halkította le hangját –: hogy elhiggye a Hableányicust is!

Biztos vagyok benne, hogy ha a hableány kétes valóságalapú története azután hangzik el, hogy Job megkapta a repülőhalat, akkor Job még meg is játssza a fiatalember kedvéért, hogy hisz neki, pedig őszinte ember volt; annyira megörült volna, hogy egy repülőhal birtokosa lesz.

A tengerész szíve is kezdett megnyílni előtte, amikor az öreg felugrott, és hálálkodva mindkét kezét rázni kezdte.

A zavartan mosolygó Alice annyit értett az egészből, hogy unokaöccse heves baráti érzelmeket váltott ki.

Job más módon is ki akarta fejezni háláját, csak még nem tudta, miként tegye. Abban nem bízott, hogy a fiatalember képes volna kellő módon értékelni az Araneoides-duplikátumát,[70] de talán még legféltettebb kincséért, a nagy amerikai Mygaléért[71] sem lenne oda; voltaképpen bármelyik duplikátumát hajlandó lett volna odaadni egy szárított repülőhalért. Mit adhatna hát cserébe? Esetleg megkérhetné Margaretet, hogy énekeljen. Nemcsak az elfogult nagyapa, de sok más ember is nagyra értékelte a lány énekművészetét, így Margaret belekezdett egy híres, régi dalba. A modern zenét nem ismerte (ezért hallgatói hálásak is lehettek), így gyönyörű, telt hangján ezt a régi dalocskát énekelte, amelyet nemrég tanult az énektanárral tett koncertkörútján.

Mary boldogan figyelte, a fiatal tengerészt hogyan babonázza meg a dal. Willnek nemcsak az álla esett le, de pislogni is elfelejtett, hogy szempillantásnyi időt se veszítsen el az előadásból, amelynek hangjai betöltötték a szobát. Marynek még az is eszébe jutott, hogy a kis,

---

[70] Skorpiópók másolata.

[71] Madárpók.

érzékeny, hétköznapi kinézetű Margaret, ez a szemérmes és illedelmes lány most megszerzi a szívét ennek az energikus, jóképű és bátor tengerésznek.

Job is gyorsan megváltoztatta új vendégükről alkotott véleményét. A repülőhal már eleve sokat nyomott a latban, de az ifjú leplezetlen ámulata, amellyel Margaretet hallgatta, még rokonszenvesebbé tette.

Szórakoztató volt nézni, hogy a két férfi, aki egy órával ezelőtt még majdnem összeugrott, most mindenkinél jobban megértette egymást. Will, amikor újra meg tudott szólalni a csodálattól, Jobhoz hajolt, mert eszébe jutott valami:

– Mit szólna egy manxi macskához, uram?

– Egy mihez? – értetlenkedett Job.

– Nem tudom a latin nevét – folytatta Will alázatosan. – Mi csak úgy hívjuk, manxi macska. Egy farok nélküli macskaféle.

Mivel Job természettudományos műveltségéből ennek az állatnak az ismerete hiányzott, Will folytatta:

– Mert tudja, mielőtt hajóra szállok, meglátogatom anyám rokonait a Man-szigeten, és szívesen hoznék egyet, ha elfogadná. Ugyanolyan furcsán és természetellenesen néznek ki, mint a repülőhal vagy a hab… – de Will jobbnak látta elharapni a szót. – Akkor a legfurcsábbak, amikor a tetőgerincen mászkálnak az ég háttere előtt. Egy hagyományos macska kimeresztené a farkát, egyenesen, mint egy kötéltáncos a rudat, hogy azzal egyensúlyozzon, de ennek a macskának nincs farka, amellyel egyensúlyozhatna, és e tény miatt igen sok embert ámulatba ejt. Ha nem bánja, hoznék egyet a kisasszonynak – bökött fejével Margaret irányába. Job hálás kíváncsisággal fogadta el a felajánlást, mert nagyon szerette volna látni azt a farkatlan jelenséget.

– Mikor hajózol ki? – kérdezte Mary.

– Nem tudom pontosan megmondani. A következő úti célunk Amerika lesz. Egy társam értesít majd, ha kijelölték a napját. De előbb még ellátogatok a Man-szigetre. Már a múltkor, amikor Angliában voltam, megígértem a bácsikámnak, hogy legközelebb tiszteletemet teszem. Bármelyik percben vitorlát bonthatnak, úgyhogy használd ki, Mary, amíg itt vagyok!

Job megkérdezte tőle, hogy járt-e már Amerikában.

– Én ne jártam volna?! Északon is, meg délen is! Most Észak-Amerikába megyünk, a jenkik közé, ahogy mi hívjuk őket, Sam bácsi földjére.

– Milyen bácsi?! – pislogott Mary.

– Jaj, tudod, ez olyan tengerészkifejezés. Az Egyesült Államokat hívjuk Sam bácsinak. Bostonba megyünk.

Mary továbbra sem kapiskálta, miről van szó, ezért inkább átült Alice-hez, aki csak akkor értett meg valamit, ha azt kifejezetten neki mondták. Az est nagy részében türelmesen várakozott, most pedig szelíd mosollyal üdvözölte a lányt.

– Hol van apád? – kérdezte.

– A szakszervezetben, azt hiszem. Minden estéjét ott tölti.

Alice megrázta a fejét; de hogy azért rázta-e, mert nem hallotta, vagy azért, mert nem tetszett neki, amit hallott, Mary nem tudta eldönteni. Csak ült, és némán figyelte az asszonyt, gyászolva hajdan oly okosan csillogó és beszédes szemét, amelyre most köd ereszkedett. Alice mintha megérezte volna, mire gondol a lány, hirtelen felé fordult, és így válaszolta meg Mary ki sem mondott aggodalmát:

– Te bánkódsz miattam, kedvesem! Pedig nem kellene, Mary. Olyan boldog vagyok, mint egy gyerek; mert néha tényleg úgy érzem magam, mintha gyermek volnék, és az Úr már a hosszú álomra készítene fel. Amikor kicsikre vigyáztam, az úrnőm mindig arra kért, hogy mielőtt elaltatnám őket, húzzam össze a függönyt, és beszéljek lágyan, halkan. Számomra már ugyanígy elhalkultak a zajok, a hímes föld sötét lett és homályos. Tudom, hogy Mennyei Atyám már a nagy álomra akar felkészíteni. Elégedett vagyok, nem kell bánkódnod miattam. Majdnem minden áldást megkaptam az égtől, amelyre vágytam.

Marynek eszébe jutott Alice régen dédelgetett álma arról, hogy hazalátogat, ez a mindig csak halasztgatott vágy, amely talán már sohasem teljesül. De lehet, hogy jobb is így, hiszen messze elmaradna attól, amit Alice vár. Vakon és süketen csak csalódást hozhatott volna számára.

Az este gyorsan elszaladt. Elköltötték szerény, ám annál vidámabb vacsorájukat, majd harsány búcsúzkodásba kezdtek, és Mary hamarosan újra nyomasztó, kietlen otthonában ült néma magányában. Apja még nem volt otthon, a tűz kialudt, és esti munkája ott várta a komódra

dobva. De a vendégség rövidke közjátéka arra legalább jó volt, hogy valami máson is gondolkozhasson. Legalább néhány órára elvonta figyelmét a nyomasztó gondolatokról: a sötét, nehéz és emberpróbáló időkről, midőn a bánat és a szükség borult rá. Apja megváltozott kinézete rossz egészségi állapotról árulkodott, és megkeseredett szívről. Ráadásul Marynek a ruhaszalon dolgozószobájának monotóniájában nap nap után együtt kellett ülnie Sally Leadbitterrel, és hallgatnia gyűlöletes suttogását. De ha ki kellett lépnie az üzletből, az sem volt kellemesebb; Miss Simmonds szalonjából úgy tekintett végig az utcákon, mint egy üldözött vad, tele félelemmel, hogy zaklatója, hajdani kedvese, a közelben ólálkodik. A férfi meglepő kitartással volt képes meglapulni, és várni rá; férfiatlan viselkedésével, ahogy találkozót akart kicsikarni nála, meggyűlöltette magát. Még azzal sem törődött, hogy megláthatják őket, és a pletyka, ha egyszer szárnyra kap, bizonyára eljut apja fülébe is, ami egyenesen szörnyű lett volna – ennél már csak az lett volna szörnyűbb, szinte a halállal egyenlő, ha ugyanez a pletyka Jem Wilson fülébe is eljut. És mindezt könnyelmű flörtjének köszönhette. Ó, hogy gyűlölte azt a forró nyárestét, ha csak eszébe jutott, amikor az egész napos szabás-varrástól fáradtan hazafelé kullogott, epekedő szívvel, és először hallgatta meg a férfi csábító szavait!

Aztán ott volt még Jem Wilson is! Ó, Jem, Jem, miért nem jöttél, és fogadtad el Mary szemérmes pillantását és szerelmes szavait, amelyekkel meg akart ajándékozni, hogy megpróbálja semmissé tenni meggondolatlan visszautasítását, amelyet te sem kevésbé meggondolatlanul végső szónak fogadtál el, s azóta mindketten annyi könnyet ejtettetek miatta! A napok teltével fogyott a türelem is, és Mary sóhajtásai akár a körülzárt házból[72] is jöhettek volna:

Nem jön – mondta.
Belefáradtam, belefáradtam.
Legyek halott ma.

---

[72] Idézet Alfred Lord Tennyson (1809-1892) *Mariana* című verséből, egyben utalás Shakespeare *Szeget szeggel* című színművére.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Jem beszélgetése Estherrel

Bűn fölött ítélnél? Előbb az okot tudd!
Nézd e fát, zöld volt, bájos és kecses;
Most alig él, száraz levele pereg!
Hogy miért, senki meg nem mondaná!
Szomszédos tölgy temette maga alá;
Hiába állítottuk fel újra,
Szépsége elveszett a múltba.
Ugyanígy, ha az emberi szívbe látnánk,
A baj üszögjét itt találnánk,
A szív vérző mélységében.
Bizakodás végtelenében –
Itt terem, mit megvethetsz, sajnálhatsz:
A szégyen, mely könnyeket áraszt.

UTCAI SÉTÁK

A hónap véget ért; a friss házasok hónapja. „Az élő gyermek élő anyja” maradéktalanul felépülhetett. „A nemlét első napjai”[73] az özvegynek és az árvának véget értek; ahogy a megbánás ideje is, a kemény munkáé, a börtönbüntetésé a magányos, reszkető, reménytelen rabnak.

Mert „mezítelen voltam, és felruháztatok, beteg voltam, és meglátogattatok, börtönben voltam, és eljöttetek hozzám.”[74] Érhet-e engem vagy mást ilyen kegy? Ismerek valakit, aki ilyen kegyeket osztogat: egy öntöde gondnoka ő, idős, ősz hajú ember, aki hosszú évekig azzal töltötte a szabadnapjait, hogy a rabokat és elesetteket látogatta Manchester New Bailey börtönében. Nemcsak azért, hogy segítsen és vigasztaljon, hanem azért is, hogy a rabok a támogatásával

[73] Idézet Lord Byron (1788-1824) *A gyaur* című elbeszélő költeményéből, Garai Gábor fordítása.

[74] Idézet Máté evangéliuma 25,36-ból.

újra megtalálják elveszett békéjüket, és jó útra térjenek. Ő szerzett nekik munkát, miután kiszabadultak, és soha nem hagyta cserben, aki segítséget kért tőle.

Esther büntetésének ideje lejárt. A börtönigazgató jelentései alapján semmi gond nem volt a magaviseletével: mindig elvégezte a napi kötélbontási adagját,[75] és sohasem kellett büntetésből visszamennie a taposómalomba, ha teljesítette az előírtakat. Udvariasan, sőt szépen beszélt. Kiszabadult tehát. Ahogy a börtönajtó hatalmas dördüléssel becsapódott mögötte, úgy érezte, mintha otthona ajtaja csukódott volna be – az egyetlen hajlék ajtaja, amelyhez pénz nélkül is hozzájuthatott ezen a dísztelen napon.

De csak egy pillanatig aggódott emiatt, mert nyomban visszatért fejébe az őt éjjel-nappal foglalkoztató gondolat: Mary (halott testvére egyetlen gyermeke, ártatlanságának becézgetett kedvence) megmentése attól, hogy kövesse őt a lejtőn, amelynek alján a bűn várja.

Kivel beszélhetne, kitől kérhetne segítséget? John Bartonnal nem akart még egyszer találkozni. Még most is a torkában dobogott a szíve, ha eszébe jutott, milyen vadul támadott rá a férfi, milyen dühvel rivallt rá. Attól is tartott, hogy Maryvel beszéljen, feltárva előtte, hová jutott; bár azt is sejtette, hogy ez lenne a legkeményebb, leghatásosabb figyelmeztetés a lány számára. Valaki olyannal kellett beszélnie, aki Marynek jó barátja, de nem tudta, ki volna az. Attól is félt, hogy hajdani lányismerőseit kérje meg, bár lehet, hogy lett volna bennük annyi bátorság, érzés vagy érdeklődés, hogy ne hagyják veszni Maryt.

Ugyan kivel beszélhetne egy társadalmon kívüli utcalány?! Ki fog neki segíteni a szükség óráiban? Amikor bűne olyan, akár a lepra, és akivel egy légtérbe kerül, rettegni kezd, hogy megfertőzi.

Őrült éjszakai kószálásai során alaposan megjegyezte az emberek szokásait és törzshelyeit, ám azok szinte észre sem vették a szegény, elesett nőt, arra pedig nem is gondoltak, hogy őket figyelheti. Megkettőzött figyelemmel kísérte azok szokásait, akiket régről ismert, még azokból az évekből, amelyeket egykor fárasztónak és unalmasnak látott, de amelyek most egyet jelentettek a felhőtlen boldogsággal. Hiszen azt is tudta, mint láthattuk, hogy John Bartont hol keresse azon a

[75] A kötélbontás a viktoriánus börtönökben elterjedt munka volt, amelynek során a rabokkal régi hajóköteleket bontattak szét, és a kócot külön föltekertették velük.

szerencsétlen éjszakán, amely Bartonnak álmatlan éjeket, Esthernek börtönbüntetést eredményezett. Az sem kerülte el figyelmét, hogy Barton még mindig baráti kapcsolatot ápol Wilsonékkal. Látta, ahogy hol az apával, hol a fiúval beszélget, akik voltaképpen az ő régi barátai is voltak. És amikor valaki George Wilson hirtelen haláláról számolt be neki, megsiratta, bár senki sem látta, senki sem értékelte együttérzését. Az jutott eszébe, hogy beszélhetne a fiúval, Mary gyerekkori barátjával, aki szinte a bátyja volt kislány korában. A fiú bizonyára meghallgatná, és segítene abban is, hogyan védjék és mentsék meg Maryt.

Mindezt már a börtönben alaposan végiggondolta. Most, hogy kiszabadult, tudta, mit kell tennie, így azon sem rágódhatott sokáig, hogy számára a szabadulás egyenlő az utcára vetéssel.

Azon az estén az öntöde előtt várakozott, ahol Jem dolgozott. A fiú sokáig bent maradt, mert be kellett állítania azokat a gépeket, amelyek a másnapi munkához kellettek. Esther egészen belefáradt a várakozásba, és elvesztette a türelmét. A hosszú, sivár téglafal kapuja csak úgy árasztotta magából a munkásokat, akiknek mohón fürkészte az arcát, és közben nem győzte elengedni füle mellett a bántó megjegyzéseket, szitkokat. Bizonyára előbb hazamehetett a fiú, gondolta. Még egyet fordul, és utána nem vár tovább.

Az alatt a forduló alatt lépett ki a gyárból Jem Wilson. A műhelyekkel és raktárakkal teli utca csendjében Esther tisztán hallotta lépteit. Nyomban inába szállt a bátorsága, de a dolognak, amiért idejött, bármilyen fájdalmas is lesz, meg kell történnie. Megragadta hátulról a fiú karját, mire ő megfordult; az történt, amire Esther számított: ahogy felmérte, hogy ki akarja megállítani, megpróbálta lerázni magáról a kezét, hogy továbbmehessen. Esther reszketett ugyan a gyengeségtől, ebbe a szorításba mégis minden erejét beleadta.

– Meg kell hallgatnod, Jem Wilson! – mondta szinte parancsolóan.

– Engedjen, asszony! Nincs dolgom magával, sem meghallgatni, sem beszélgetni nem állok le a fajtájával! – rázta meg újra magát a fiú.

– Meg kell hallgatnod – parancsolt rá ismét. – Mary Barton kedvéért!

Mary Barton neve úgy babonázta meg Jemet, mint a versbéli tengerész fénylő tekintete a gavallért, és „mint négyéves gyermek, figyelt”.[76]

– Tudom, hogy érdekel annyira, hogy megvédd a rá leselkedő bajtól…

Szavait a fiú szakította félbe, aki gyanakvó pillantással kérdezte:

– Kicsoda maga, hogy ismeri Mary Bartont? És honnan tudja, hogy fontos nekem?

Esther tétovázni látszott egy rövid ideig: azzal, hogy kilétét felfedi, együtt járt a szégyen, szavai súlyát azonban megnövelhette általa.

– Emlékszel Estherre? John Barton feleségének a húgára és Mary nagynénjére? Arra, aki tíz évvel ezelőtt, februárban Valentin-napi lapot küldött neked?

– Persze hogy emlékszem, de maga nem lehet Esther. Vagy mégis Esther lenne? – nézte meg alaposabban, és valóban gyerekkori pajtásának vonásai köszöntek vissza a nő arcáról. Megragadta a nő kezét, és megrázta, olyan szívélyességgel, mintha tudomást sem venne a jelenről, csak a múltról. – Esther! Hol volt annyi évig, hol csavargott, hogy nem találtuk?

A meggondolatlan kérdésre komoly és heves válasz érkezett:

– Hogy hol voltam? És mit csináltam? Miért kínzol ilyen kérdésekkel? De mivel történetem csak növelheti szavaim súlyát, most elmondom neked. Nem, ne akard visszavonni elhamarkodott kérdésed, és ne mondd azt, hogy nem vagy rá kíváncsi! Meg fogod hallgatni, mert el kell mondanom. Aztán menj, és óvd meg Maryt, ne hagyd olyan sorsra jutni, mint amilyenre én jutottam. Mert szerelmével olyasvalakit tüntetett ki, mint hajdanában én: egy társadalmilag sokkal magasabban álló férfit. – Esther annyira el volt foglalva saját mondanivalójával, hogy nem vette észre, Jem milyen kapkodva veszi a levegőt, sem azt, ahogy a falnak tántorodik, és aggodalommal várja, mi jöhet még. – Olyan jóképű volt és kedves! Az ezredét átvezényelték Chesterbe (mivel tiszt volt, ha nem mondtam volna). Nem tudtunk meglenni egymás nélkül, ezért magával vitt. Nem gondoltam volna, hogy szegény nővérem így a

---

[76] Idézet Samuel Taylor Coleridge (1772-1834) *Rege a vén tengerészről* című verséből. Szabó Lőrinc fordítása

szívére veszi. Mert küldetni akartam érte, hogy látogasson meg, mihelyst férjhez megyek (mert házasságot ígért az a tiszt, ezt vésd eszedbe!). Mind azt ígérnek! Ezután három boldog év következett. Nem kellett volna annyira örülnöm, én mégis azt tettem. Lett egy kislányom is, nem látott nála szebbet és édesebbet a világ! De nem szabad rá gondolnom, mert félek, megbolondulok. Bizonyára meg is fogok egyszer.

– Nem kell mindent elmondania – próbálta csillapítani Jem.

– Már el is untad hallgatni, ugye?! De nem menekülsz! Te kérdezted, én pedig nem hagyom válasz nélkül! Különben meg ne hidd, hogy a fájdalmas múlt fölemlegetése nekem nem hozhat hasznot: megkönnyebbülést remélek tőle. Milyen boldog is voltam, te jó ég! – hangja olyan panaszos lett, mint egy gyereké. – Amikor egy nap azzal állított be hozzám, hogy Írországba vezényelték, és engem nem vihet magával, hátra kell hagynia Bristolban, mert ott laktunk akkoriban; úgy éreztem, kést döf belém.

Jem morgott valamit, amit Esther meghallott, és könyörögve így folytatta:

– Ne bántsd őt! Ne illesd egyetlen rossz szóval sem! Ha tudnád, hogy mennyire szeretem még most is! Még most is, hogy ennyire lesüllyedtem. Olyan kedves volt! Ötven fontot adott, mielőtt elment, és én tudtam, hogy sokat kellett kuporgatnia. Ne, kérlek, ne! – kérlelte ismét Esther, látva, hogy a fiú egyre ingerültebb. – Bánhattam volna jobban is azzal a pénzzel, most már tudom. Akkor még nem ismertem az értékét. A gyárban könnyűszerrel összekerestem, amennyi az én kívánalmaimra, ruhára és kenyérre kellett. Amíg vele voltam, addig meg tőle kaptam. Annyit azért tudtam, hogy nem kevés pénz, és sokáig kihúzhatom belőle. Visszamentem hát Chesterbe, ahol oly boldogok voltunk, és nyitottam egy rőfösboltot; a közelben egy lakást is béreltem. Minden rendben lett volna, ha a kislányom nem betegedik meg, de akkortól fogva sem rá, sem a boltra nem tudtam eléggé figyelni. A helyzet egyre rosszabb és rosszabb lett. El kellett adnom a szöveteket, hogy ételt és gyógyszert vehessek neki. Hiába írtam egyik levelet a másik után az apjának, bizonyára elköltözhetett a régi szálláshelyéről, mert választ nem kaptam. A háziúr rátette a kezét a megmaradt orsókra és szalagokra az üzlet bérleti díjának fejében. Annak a hitvány szobának a főbérlője, ahová költöznünk kellett, mert nem volt pénzünk jobbra,

fenyegetni kezdett, hogy kidob, ha nem fizetünk. Így ment ez egy darabig; éppen tél volt, hideg, kemény tél. És a gyermekem egyre betegebb volt, én meg éheztem. Nem bírtam nézni a szenvedését, és már arról is elfeledkeztem, hogy talán mindkettőnknek jobb lenne, ha meghalnánk. Egyre csak jajgatott, csak pénzzel enyhíthettem a szenvedését. Ezért az egyik hideg, januári éjszakán kiálltam az utcára. Gondolod, hogy Isten megbüntet ezért? – kérdezte vehemensen, mintha megőrült volna, és hogy kicsikarja a fiúból a választ, rángatni kezdte a karját.

De mielőtt Jem szavakba önthette volna együttérzését, az asszony abbahagyta a rikácsolást, és átadta magát a csendes kétségbeesésnek.

– De mindegy is! Azóta is megtettem párszor, és ez legalább akkora szakadékot állít közénk, mint amekkora menny és pokol között van – hangja ismét fájdalmas élességgel rebbent. – Drága gyermekem! Drága gyermekem! A halálom után sem láthatlak viszont! Olyan jó volt, mint egy kis angyal, és míg ő a mennybe jutott, én a pokolra fogok! Hogy is van az az idézet a Szentírásból, már nem is emlékszem, amelyet anyám mondott, amikor a térdére ültetett: „Boldogok a tiszta szívűek…”

– …..mert ők meglátják az Istent.”[77]

– Igen, erre gondoltam! Anyám szíve megszakadna, ha látná, mivé lettem, ahogy szegény Maryé, mint tudod. Nos, az ő lánya kedvéért kell veled beszélnem, Jem. Ismered Mary Barton, nemde?

Hogy mennyire ismerte, arról dobogó szíve tett tanúságot.

– Valamit tennünk kell érte, de most kiment a fejemből, hogy mit… várj egy percet! Számomra olyan, mintha a saját lányom lenne – mondta, és a fiúra emelte tekintetét, hogy lássa, Jem eléggé együtt érez-e vele. Jem szemében könnyek csillogtak.

A fiatalember mélyen szánta őt; de alig tudta kivárni, hogy Esthernek újra eszébe jusson a gazdag férfit szerető Mary ügye, és az, amit neki tennie kell, hogy megmentse. De legyőzte türelmetlenségét, és várt csendesen. Végre a nő ismét megszólalt, most már nyugodtabb hangon.

– Miután visszatértem Manchesterbe (mert a lányom halála után nem tudtam tovább Chesterben maradni), sok mindent kiderítettem rólatok. De azt nem gondoltam volna, hogy szegény nővéremet holtan találom,

[77] Idézet Máté evangéliuma 5,8-ból.

ahogy még most sem tudom elhinni. Éjszakáról éjszakára figyeltem az udvart, ahol John él, és megpróbáltam a szomszédok beszélgetéséből annyit elcsípni, amennyit csak lehet, mert kérdezni nem mertem őket. Összeillesztgettem az értesüléseket, hol az egyiket követtem, hol a másikat hallgattam ki. Miután a rendőr befejezte őrjáratát, a zsalugáterek rései között kukucskáltam be a régi szobába, ahol Mary és az apja virrasztott hol ezért, hol azért. Kitudtam, hogy a kis Mary ruhakészítőnek állt, és alaposan meg is rémültem; tudtam, milyen rossz élet az egy lánynak, hiszen késő este kell az utcán császkálnia, ráadásul akkor, amikor már egészen belefásult a napi munkába, és nem vár másra, mint valami újra, amiért kész mindent eldobni. Elhatároztam, hogy hiába a romlott életem, vigyázni fogok Maryre. Ezért megvártam őt éjszakánként, és követtem hazáig, amikor azt hihette, senki sincs a közelben. Volt egy társnője, akit nem állhattam, és biztos voltam benne, hogy nagy bajba keveredik. Eljött az idő, amikor Mary már nem egyedül sétált haza. Miután kijött a szalonból, egy férfi csatlakozott hozzá; egy úriember. Féltettem, mert láttam, milyen könnyelmű, és hogy mennyire örül a férfi figyelmének. Tudtam én, hogy a férfi nem csak beszélgetni akar ezzel a naiv lánnyal. Aztán egy ideig ágyhoz kötött a betegség, vért köptem, és az állapotomnak az sem tett jót, hogy közben Mary miatt aggódtam. Mire felépültem, Mary jobban rajongott a férfiért, mint valaha. Az apja nem volt hajlandó meghallgatni engem! Neked kell rajta segítened, Jem, te mindig olyan voltál, mintha a bátyja lettél volna! Adj neki tanácsot, vigyázz rá, és beszélj Johnnal, téged meghallgat! Bár ami azt illeti, nagyon szigorú és kegyetlen is – kezdett el könnyezni, amikor eszébe jutottak sógora nyers szavai. Jem éles, követelő hangja riasztotta fel:

– Ki az a semmirekellő, aki után Mary fut? Hogy hívják?

– Az ifjabb Carson az, az öreg Carson fia, akinek apád is dolgozott.

A néhány másodpercig tartó csöndet a nő hangja törte meg:

– A kezedbe helyezem Mary sorsát! Megölni őt gyilkosság lenne, de még a halál is jobb annál az életnél, amelyet én élek. Figyelsz rám, Jem?!

– Igen, hallom. Jobb lenne. Jobb lenne mindannyiunknak, ha meghalnánk – mondta Jem, mintha csak magában gondolkozna. Aztán más hangon folytatta:

– Megbízhat bennem, Esther. Mindent meg fogok tenni érte. De figyeljen rám! Ön gyűlöli azt az életet, amelyet folytat, máskülönben nem beszélne így róla. Tartson velem! Hazaviszem anyámhoz és a nénikémhez, Alice-hez. Remélem, szívesen fogadják, majd meglátjuk. Aztán holnap keresünk valami tisztességes munkát az ön számára. Jöjjön velem, hazaviszem!

Esther hallgatott, de Jem remélte, hogy a nő megértette, amit mondani akart.

Végül így szólt az asszony:

– Isten áldjon meg mindazért, amit mondtál az előbb. Néhány évvel ezelőtt még megmenthettél volna; ahogy remélem és tudom, Maryt is meg fogod menteni. De nekem már túl késő… Túl késő – tette hozzá a legmélyebb kétségbeeséssel.

De Jem nem engedte el.

– Jön, és kész!

– Mondtam, hogy nem megyek. Nem tudnék újra erkölcsös életet élni. Csak szégyent hoznék rátok. Rájönnétek – folytatta, mert látta Jemen, hogy továbbra is köti az ebet a karóhoz –, hogy részeges vagyok. Az olyan élet, mint az enyém, csak alkohollal viselhető el. Csak az óv meg minket az öngyilkosságtól. Ha nem innánk, egyetlen napig sem bírnánk ki annak az emlékét, akik voltunk, és annak a tudatát, amik vagyunk. Hajlék és élelem nélkül még csak megvagyok, de ital nélkül nem bírom ki! Ha tudnád, mennyit szenvedtem emiatt a börtönben – borzongott össze, és olyan rémült szemmel nézett körbe, mintha attól tartana, hogy szellemek fogták körbe. – Annyira ijesztőek, amikor megjelennek – mondta suttogva, őrülettől fűtve. – Körbeállják az ágyam éjszakánként. Ott van az anyám, karjában a kis Annie (csak tudnám, hogyan találkoztak), és ott van Mary is, és mindannyian mereven és szomorúan bámulnak. Egyikük sem fordul el, csak az ágydeszka mögé surrannak, és bárhová is menjek, érzem magamon a tekintetüket. Ha a takaró alá bújok, ott is látom őket, és ami még borzasztóbb, ők is látnak engem – sziszegte rémülten. – Látnak. Ne mondd, hogy kezdjek jobb életet! Innom kell! Ezt az éjszakát sem bírom ki ital nélkül, attól tartok.

Jem nem szólt; nagyon sajnálta Esthert. Tényleg nem segíthet rajta? Esther újra megszólalt, most már kevésbé izgatottan, bár szavai a legkevésbé sem voltak nyugodtak vagy vidámak:

– Ne bánkódj miattam! Mert hogy bánkódsz, leolvasom az arcodról, nem kell mondanod. Rajtam már úgysem lehet segíteni! Mary az, akit még megmenthetsz. Akit meg kell mentened! Ő ártatlan, csak nagyot hibázott akkor, amikor gazdag férfinak adta a szívét. Jem, ugye megmented őt?

Jem egész szívével és lelkével, valamint néhány gyarló szóval megfogadta, hogy minden követ meg fog mozgatni, csak hogy Maryt megóvja a bukástól. Ezután Esther megáldotta, és elköszönt tőle.

– Várjon! – szólt Jem az induló asszony után. – Hol találom, ha beszélni akarok magával? Hol lakik?

Esther furcsán felkacagott.

– Azt hiszed, hogy annak, aki ilyen mélyre süllyedt, van otthona? A tisztességes és jó embereknek van otthonuk, a mi fajtánknak nincsen. Ha találkozni akarsz velem, gyere ki éjszaka, és járd végig a környék utcasarkait. Minél hidegebb, kihaltabb és viharosabb az éj, annál biztosabban megtalálsz. Mert – tette hozzá szomorú hangon – a kapualjak és a küszöbök nagyon hidegek ám! Ilyenkor az embernek nagyobb szüksége van egy kortyocskára, mint máskor – fordított hátat ismét a nő.

Mindketten elindultak, egymástól távolodva. Jem nem is pillantott vissza egészen az utca végéig, amikor a szívét kínzó féltékenység ellenére nem tudta elhessegetni a gondolatot, hogy nem tett Estherért eleget. Talán ha még egyszer megpróbálja, hazamegy vele. Megfordult, de az asszonyt már nem látta. A lelkében dúló érzelmek egy időre felülkerekedtek a lelkiismeret-furdaláson. De sokkal-sokkal később mélységesen megbánta, hogy elmulasztotta a kötelességét, hogy rest volt a jóra.

Most csak haza akart jutni, hogy maga lehessen. Mary mást szeret! Hogyan élje túl? Annak idején alaposan megsínylette a kikosarazást is, de ehhez képest az semminek tűnt. Csak annak örült, hogy nem engedett a csábításnak, hogy újra szerencsét próbáljon a lánynál, még ha nem is vallva meg szerelmét, de keresve Mary társaságát, akinek viselkedése többet mondott volna a szavaknál. Édes mosolyában, finom mozdulataiban, vonzó háziasságában most már más szív és lélek gyönyörködik. Mégis tovább kellett élnie; és ez tűnt a leghihetetlenebbnek. El kell töltenie egy hosszú életet (mert tudta, hogy

még azok az emberek is sokáig élnek, akiknek a lelkét rágja valami) Mary nélkül, ráadásul azzal a tudattal, hogy a lány másé! De ezt a pokoli gondolatot magányos szobájának és az éj halotti némaságának tartogatta.

Hazaért. Odabent a megszokott arcok, a megszokott látvány fogadta. Gyűlölt mindent, de leginkább magát gyűlölte, amiért gyűlöletet érez. Anyja szeretete akkor éppen haragba csapott át, mert a vacsorát addig kellett tartogatnia a fiának, hogy majdnem megromlott. Alice, akinek hallása-látása napról napra romlott, a kandalló mellett ült hallgatagon. Boldog volt, mert nevelt fiát maga mellett tudhatta, aki – ha Alice valamit nem értett meg elsőre – szívesen megismételte, aki figyelmesen odébb tett minden akadályt, amely a nő totyogásának útjába került. Will született szívjóságából fakadóan vidámabban cseverészett, mint valaha, mivel látta, hogy Jem még a szokottnál is letörtebb, és valakinek jobb kedvre kell derítenie, de vidám szavait elnyomta az anya morgolódása. Másra nem volt jó az egész, csak hogy az este ürességét kitöltse. Végre elérkezett a lefekvés ideje, és Will átment a szomszédba, ahol a szállása volt. Alice és Jane eloltották a tüzet, bezárták az ajtót, becsukták a spalettákat, és föltotyogtak az emeletre; rikácsoló hangjuk bántotta Jem fülét. A fiú is elvonult a hálószobának kinevezett kis kamrába. Mivel zár nem volt az ajtón, jobb karjának egyetlen határozott taszításával egy nehéz szekrényt tolt elé, és végre lerogyhatott ágya szélére, hogy gondolkozhasson.

Mary mást szeret! Mindent elnyomott benne ez a gondolat, és a fájdalom legkülönbözőbb formáival kellett megküzdenie. Abban nem is volt semmi különös, hogy Mary az adott helyzetben egy Jemnél előkelőbb férfit választott. A kérdés inkább az volt, hogy egy úr, aki e hon bármelyik úrhölgyét megkaphatná, miért hajol ilyen mélyre, hogy egy szegény ember kedvesét leszakítsa? A kert bármelyik ékessége az övé lehetne, miért kell neki a vadrózsa? Jem illatos vadrózsája! Az övé! Ó, nem, többé már nem az övé – örökre másé!

Feltámadt benne a vért szomjazó, bűnös vágy! A féltékenység őrülete. Valakinek meg kell halnia! Inkább lássa Maryt a sírban, hidegen, mint hogy másé legyen! A lány drága, fehér arca, alvadt vérben ázó haja lebegett égő szeme előtt. Mary szeme rászegeződött, és lágy tekintetében néma vád tükröződött. Mit tett, hogy ilyen kegyetlen halált érdemelt tőle? Valaki elcsábította, akiről Jem is tudta, hogy jóképű,

okos, és a lány nekiadta a szerelmét. Mindössze ennyi a bűne. A csábítónak kell pusztulnia! Igen, meg kell halnia, de úgy, hogy tudja, miért lakol halállal. Jem elképzelte (kárörvendve e képzeten), ahogy a férfi ott fekszik leütve, de még tudatánál van, és hallja gyilkosa szájából a vádló szavakat arról, miként hagyta el saját osztályát, hogy egy nálánál szegényebb rétegből származó lányt szeressen, és – ó, és ez a legfájdalmasabb – Mary viszontszerette! Aztán megszólalt benne a jobbik énje, amely óvta attól, hogy Marynek ekkora fájdalmat okozzon. Ezt először meg sem akarta hallani – vagy ha igen, csak azért, hogy kiforgassa tanácsait. Sajgó gyászában győzedelmeskedni fog – s örömet okoz majd, ha összetörheti a lány szívét!

Nem! Ilyesmit nem művelhet, súgta a „halk és szelíd hang”.[78] Rosszabb lenne, összehasonlíthatatlanul rosszabb a tudat, hogy ekkora bánatot okozott, keservesebb még a jelenlegi sanyarú állapotánál is.

Bár ez az állapot is túl nehéz volt, túl szomorú ahhoz, hogy elviselje, és mindezek tudatával tovább éljen. Magával kell végeznie! A szerelmesek éljenek boldogan, a nap tovább ragyoghat, és az ő gyászos, égő szíve megnyugodhat végre. Nyugalom vár az Isten népére.[79]

De… talán nem ígérte meg szívével-lelkével, ami még az eskünél is erősebb, hogy Maryt megmenti Esther sorsától? Megrettenne a rá mért kötelességtől, és gyáván a halálba menekülne? Ki vigyáz akkor Maryre? A szerelmére és az ártatlanságára? Talán nem szent életcél lenne-e óvni őt, még akkor is, ha a lány nem szereti? Védőangyalának lenni az élet csapdái között úgy, hogy a lány ne is sejtse?

Összeszedte magát, és megfogadta, hogy Isten segedelmével ő lesz ez a védőangyal.

Úgy tűnt, mintha az ösvényről, amelyen járt, felszállt volna a köd, megszűntek volna a viharok, bár tövises bokor még mindig elég maradt. Most, hogy legfontosabb kötelességét megtette (rendezte izgatott szívének zűrzavarát), a második feladat máris egyszerűbbnek tűnt.

Szegény Esthert saját tapasztalatai talán túl meggondolatlanul vezették arra a meggyőződésre, hogy Mr. Carson szándékai gonoszak. Túlságosan félt ahhoz, hogy másként vélekedjék a dologról. Még az is

---

[78] Idézet A királyok első könyve 19,12-ből, egybecseng még Tennyson *The Two Voices* című verse első sorával.

[79] A feltételezések szerint kissé félreértelmezett utalás A zsidókhoz írt levél 4,9-re.

lehet – Jem nem tartotta kizártnak –, hogy Mr. Carson egyszerűen csak túl szerelmes ahhoz, hogy a házasság eszébe jusson. Hiszen a lányban született nemesség lakozik, minden mozdulatában, a bájában, a szellemében. Mert nem kis dolog manchesteri gyárosnak születni; jogosan megérdemelt dicsőség az, ha az ember saját szerencséjének a kovácsa! Ami pedig a gazdagságot illeti, Jemnek megvolt róla a véleménye, hiszen nagy kiváltság, ha az ember annak a lábai elé teheti mindenét, akit imád. Harry Carson felesége elvégre maga is munkáslány volt; ilyen előzmények után mi oka volt még kételkedni Mr. Carson szándékainak tisztességében?

Nincs azon mit csodálni, ha a kapcsolat csak lassan akart kibontakozni; hiszen első akadályként ott volt Mary apja, aki igen nagy előítélettel viseltetik a gazdagok iránt, és talán ugyanez az előítélet ott él a másik, a Carson családban is. Jem tudta, hogy némi hatással van Bartonra, és mi is lehetett volna annál szebb, mint ha ezt a befolyását Mary boldogságáért veti latba, ráadásul önzetlenül?

Ó, miért is választotta Esther éppen őt erre a feladatra?! Meghaladta az erejét, hogy helyesen cselekedjen! Miért épp őt választotta ki?!

A válasz gyorsan megérkezett, csak elég nyugodtnak kellett lenni hozzá, hogy meghallhassa: Marynek rajta kívül nincs olyan barátja, aki képes lenne erre a feladatra; a lány iránti érzelmeit Esther nem véletlenül nevezte „testvérinek” a régi barátságukat ismerve. Úgy kell viselkednie, mintha a lány bátyja lenne.

És mint ilyennek, ki kell tudakolnia, Mr. Carson milyen szándékkal keresi a lány kegyeit. Ha kell, megkérdezi tőle személyesen, mint férfi a férfitól, nyíltan, hogy mit akar Marytől.

Amint eldöntötte, mit fog cselekedni a legjobb tudása szerint, máris béke szállt a lelkére. Maga mögött hagyta az üvöltő szeleket és a vad viharokat, és két órával napkelte előtt elaludt.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A vetélytársak összecsapnak

Ki nézne a mély szakadékba,
Mi tátong szegény s gazdag között.
Anélkül hogy szeme sírna?
Ki nézné ezt az ádáz csatát,
Hogy szíve ne fájna legalább?
E két természetes ellenséget,
Kiket Isten testvérnek teremtett,
kik egymásért kell hogy éljenek!
E szakadék fölött ki ver majd hidat,
Hogy szeretetben összefonódjanak?

SZERETETIGAZSÁGOK

Ideje visszatérni John Bartonhoz. Szegény John! Azóta sem heverte ki a csalódást, amelyet londoni útja okozott. Sértettsége (amely a valaha létezett legönzetlenebb sértettség volt) nem volt mulandó, bár néhány érzelme szalmalángnak bizonyult.

Ehhez járultak még a végeérhetetlen testi szenvedések, a mindennapos vágy az élelem után; és noha azon volt, hogy az ínséget sztoikus közömbösséggel viselje, és olyan keveset törődött vele, mint a férfiak általában, a test megbosszulta, hogy sanyargatják. A jelleme keserű lett és mogorva, a belső egyensúly elveszett. Nem volt már annyira rugalmas, mint fiatalsága éveiben vagy a viszonylagos boldogság idejében. Többé nem tudott remélni. Márpedig nincs annál nehezebb, mint remény nélkül élni.

Az efféle állapotot, ha olyasvalakinél bukkan fel, akinek elég ideje akad ilyesmikkel foglalkozni, orvosi nyelven monomániának nevezik. Szakadatlanul kísértették a nyomasztó gondolatok. Valahol olvastam egy érzékletesen leírt büntetést, Itáliában a Borgiák alkalmazták. A vélt vagy valós bűnöst egy szobába zártak, és mindennel ellátták, ami a kényelméhez kellett, kezdetben tehát az illető nem is bánkódott nagyon a bebörtönzésén. De aztán rájött, hogy szobája napról napra szűkebb lesz,

a falak közelednek, és megértette, miként fogja végezni. Azok a festett falak végül olyan rémesen közel kerültek, hogy kipréselték belőle az életet.

John Bartont így szorították napról napra egyre inkább satujukba a beteges gondolatok. Kizárták az ég ragyogását és a föld vidám hangjait. Arra készültek, hogy elvegyék az életét.

Az is igaz, hogy kóros erejük az ópiumhasználat számlájára írható. De mielőtt még bárki a szemére vetné ezt, vagy pellengérre állítaná, képzelje magát John helyébe, és élje az ő reménytelen, korgó gyomrú mindennapjait. És ha reménytelenségében szét akar pillantani, csak hasonló reménytelenséget lásson maga körül, hasonló körülményekből fakadóan. És mindenki mondja vagy inkább sulykolja belé – mert nem szavakkal vagy bármiféle nyelven történik ez – a pillantásával, a gyarló tetteivel, hogy szenved a szükségtől, amely majd felemészti. Nem menekülne-e az élet súlyától bárki a helyében, hogy megszabaduljon terhétől? Az ópium ajándéka az időleges felejtés.

Igaz, hogy aki él e szerrel, megfizet a felejtésért, de hogyan várhatnád el a tanulatlantól, hogy a fütyörészése árát számolgassa, még ha nagyobb is az az ár, mint amennyit ér? Szegény nyomorultak, megfizetnek érte sokszorosan! Fáradt és bágyadt nappalokkal, amelyek számára a valóság csak beteges képzelgés, és éjszakákkal, amelyeknek rémálmai valóságos szenvedést hoznak. Romló egészséggel, roskatag szervezettel és kezdődő őrülettel, vagy ami még rosszabb, a kezdődő őrület tudatával. Ez az ára a fütyörészésüknek. De senki sem tanította meg őket a következmények számbavételére.

John Barton vesszőparipája, amely meghatározta sorsát e golyóbison, a szegénység és a gazdagság között feszülő ellentét volt. Miért annyira különbözők, miért van közöttük szakadék, ha egyszer mindannyiukat Isten teremtette? Ha nem az Úr tehet-e arról, hogy annyira különbözőek az érdekeik, akkor ki?

És így veszett el egyre inkább az élet nagy kérdéseiben és titkaiban, míg végül egészen elborították, boldogtalanságba és szenvedésbe taszítva. Szíve káoszában egyetlen érzés maradt meg tisztán és semmitől sem befolyásolva: ez pedig az egyik osztály iránt érzett gyűlölet és a másik osztály iránti együttérzés volt.

De mire mehetett az együttérzésével? Nem volt iskola, amely bölcsességgel ajándékozhatta volna meg, bölcsesség nélkül viszont még a szeretet ereje is csak bajt okozhat. A legjobb belátása szerint cselekedett, ezek a döntések mégis igencsak helytelenek voltak.

Az iskolázatlan emberek tettei számomra olyanok, mint azé a bizonyos szörnyetegé, akit dr. Frankenstein alkotott meg: számos emberi képességgel rendelkezett, csak éppen lelke nem volt, hogy eldönthesse, mi a jó és mi a rossz.

Az emberek fellázadnak a sorsuk ellen; aggódunk miattuk, rettegünk tőlük, és az ellenségeikké válunk. Aztán a győzelmünk megbánással telt pillanatában ránk vetik tekintetüket, amelyből néma megvetést olvasunk ki. Miért tettük azzá őket, amik: nagy erejű szörnnyé, amely a béke és a boldogság belső késztetését nem ismeri?

John Bartonból chartista lett, egy kommunista;[80] olyan, akit az emberek őrült fantasztának bélyegeznek. Pedig képzelgőnek lenni nem akármi! Lelket jelent, olyan embert, akit nem csupán az érzékei hajtanak. Teremtményt, aki másokkal is törődik, nemcsak magával.

Minden gyarlósága ellenére rendelkezett bizonyos gyakorlatiassággal, amelyek miatt az a csoportosulás, amelyhez tartozott, hasznát vehette. Mindig kész volt nyers lancashire-i ékesszólását bevetni a cél érdekében, és ilyenkor szívből beszélt. Azon embertársait, akik hasonló helyzetben tengődtek, mélyen felkavarták a szavai: itt van valaki, aki saját érzéseiket mondja ki helyettük. Időnként, amikor az eszénél volt, jó feje volt a módszerekhez és a tervezéshez; szükségszerűségből fakadóan tehetsége volt az emberek összefogására. De a legtöbben azért bíztak meg benne, azért értékelték, mert érezhetően semmilyen önös érdek nem húzódott meg a cselekedetei mögött. Az osztálya volt fontos a számára, a nép, amelynek soraiból érkezett, és nem a saját hitvány élete. Pedig még nagy és nemes emberek esetében is előfordul, hogy amilyen mértékben fontosnak kezdik érezni magukat, olyan mértékben lesznek egyre hitványabbak és értéktelenebbek.

Mielőtt ez bekövetkezhetett volna, kezdetét vette egy nagy tanácskozássorozat, amely a munkásokat nagyon foglalkoztatta, így John Barton sem maradhatott ki belőle. Ismét későn járt haza.

---

[80] Utalás Robert Owen (1771-1858) tanaira, aki elméleti műveiben használta a kommunista kifejezést, amely nem szinonimája a chartistának.

Kétlem, hogy akár a gyártulajdonosok, akár a munkások szakkifejezéseit híven vissza tudnám adni, ezért igyekszem egyszerűen összefoglalni, mi foglalkoztatta annyira az embereket.

A szövőgyárak külföldi megrendelést kaptak. Nagy megrendelés volt, minden ezzel foglalkozó üzemnek munkát adott. Fontos volt, hogy gyorsan előállítsák a terméket, és az is, hogy minél olcsóbban, mert a gyárak vezetői attól tartottak, hogy más város más kontinentális vállalatait is megkeresték hasonló megrendeléssel, olyan vidékek üzemeit, ahol még az élelemmel sem volt gond, és nem vetettek ki adókat az építkezésekre vagy a gépekre. Folyamatosan attól rettegtek, hogy ezek a cégek sokkal olcsóbban le tudják szállítani a megrendeléseket, mint ők. Így működve, ilyen árajánlatokkal a rivális üzemek könnyen bekebelezhetik az egész piacot. Ezért az állt leginkább a manchesteri vállalatok érdekében, hogy a béreket leszállítsák, és minél olcsóbban jussanak hozzá a gyapothoz – s úgy tűnt, hosszú távon a munkások is jól járnak. Akármennyire is bizalmatlanok voltak egymással, a munkaadók és a munkások csak együtt győzedelmeskedhettek, vagy együtt bukhattak – ez volt a lényeg.

A legnagyobb probléma az volt, hogy a gyártulajdonosok nem voltak hajlandók megindokolni döntésüket. Úgy gondolkodtak, hogy ők a munkaadók, tehát ők mondják meg, milyen bérért kell dolgoznia munkásaiknak. A gazdasági válság és a nagy munkanélküliség miatt biztosak voltak benne, hogy tervüket kivitelezni is tudják minden nagyobb ellenállás nélkül.

De nézzük mindezt a munkások szemszögéből! A gyárosoknak (akik a gazdagságuk roskatag alapját szolgáltató munkások jólétével mit sem törődtek) jól ment soruk, s mint az urak, boldogan éltek otthonaikban, míg a dolgozók éheztek és csak fuldokoltak napra nap. Aztán megérkezett a külhoni megrendelés, amely nagy volt ugyan, bár jelentőségét alaposan eltúlozták, és amelynek minél gyorsabban eleget is kellett tenni. Miért ajánlottak olyan szemtelenül alacsony bért egy ilyen helyzetben az embereknek? Szégyen, de igaz: hogy kihasználják őket, hasznot húzzanak az éhezésükből. Ám azok inkább éhen vesztek, mint hogy egy ilyen ajánlatot elfogadjanak. Elég szenvedést jelentett számukra a szegénység, és az, hogy erőtlen karjukkal, saját verítékükkel más gazdagodásán fáradozzanak, de abba nem egyezhettek bele, hogy

porig alázzák őket. Nem! Ölbe tett kézzel ülnek majd, tétlenül, csak mosolyognak a gyárosokra, s még az életük árán is megakadályozzák őket a termelésben. Spártai keménységgel elhatározták, hogy megtagadják a munkát.

Egyik társadalmi osztály sem bízott a másikban, és ez a kölcsönös bizalmatlanság mindkét fél számára csak bánatot hozott. A gyártulajdonosok nem engedtek a nyomásnak, és arra sem voltak hajlandóak, hogy megindokolják, miért érzik bölcsnek és helyesnek, ha ilyen alacsony bért kínálnak munkásaiknak. Ahogy arról sem ejtettek egyetlen szót sem, hogy készek a tőkéjük egy részét is feláldozni, csak hogy legyőzzék más európai városok gyárait. Így a munkások csak ültek tovább karba tett kézzel, és nem voltak hajlandók munkába állni az alacsony fizetésért. Manchesterben kitört a sztrájk.

Persze a szokásos következmények sem maradtak el. Sok más mesterség szakszervezete csatlakozott hozzájuk, és segítette pénzzel, támogatással és más módon a sztrájkot, amelyet a manchesteri szövők hirdettek a gyárosok ellen. Nottinghamből, Glasgow-ból és más városokból munkásküldöttségek érkeztek Manchesterbe, hogy az ellenállás tüze ki ne aludjon. Hamarosan egy bizottságot is létrehoztak a szükséges tisztségekkel: elnök, pénztáros, titkár. A bizottságba John Bartont is beválasztották.

Eközben a gyárosok sem maradtak tétlenek. Teleplakátolták a várost azzal, hogy szövőket keresnek gépeik mellé. A munkások válaszplakátjai még a gyárosokénál is nagyobb betűkkel hirdették panaszaikat. A gyárigazgatók mindennap összegyűltek, hogy az elvesztegetett idő meg az el nem végzett munka miatt keseregjenek – és hogy egymást megerősítsék abbéli elhatározásukban, hogy nem engednek a munkásoknak. Ha most beadják a derekukat, mindig engedniük kell! Ez nem történhet meg! A gyárosok legelszántabbjai, a két Carson, apa és fia is csatasorba álltak. Köztudott, hogy a vallásosok között nincsen buzgóbb az áttérteknél; ugyanígy azok a legkegyetlenebb igazgatók, azok törődnek a munkásaikkal a legkevesebbet, akik hajdan maguk is munkások voltak. Talán Mr. Carson elszántsága is innen származott. Ahogy társai, Harry Carson sem foglalkozott különösebben viselkedése jogosságával. Végre akadt valami izgalom az életében. Az ellenállás daca is imponált neki. Bátor volt, még a közvetlen veszélyt is

szerette, amire az óvatosabb gyárosok meg is próbáltak apellálni, hogy elszántabb társaikat visszafogják.

Eközben a Lancashire távolabbi részein vagy a szomszédos megyékben élő takácsok fülébe is eljutott a hír, hogy munkásokat toboroznak – ők pedig reménykedve bújtak ki távoli hajlékaikból, ahol csak éhezés volt a jussuk, és már indultak is Manchester felé. Vízhólyagos lábakkal, elcsigázva az úttól, kopogó szemmel surrantak be a városba, leginkább a hajnali szürkületben, amikor az emberek még aludtak, vagy az est leszálltával. A szakszervezet pedig megmutatta kevésbé megnyerő arcát. Az, hogy a kínált bérért felveszik-e a munkát, mindegy volt – ebben a helyzetben csak rossz döntést lehetett hozni, jót nem. De ahhoz már nem volt joguk, hogy másoknak parancsoljanak, hogy bekényszerítsék őket saját Prokrusztész-ágyukba.[81] Hiszen ha a gyárosokat azzal vádolják, hogy elnyomják őket, akkor ők milyen jogon nyomtak el másokat? Ha az embereket elönti az indulat, nem tudják, mit cselekszenek. Az ítélkezés azonban az Úr dolga, kit mindannyian jobban szeretünk magunknál.

A szegény vidéki takácsok védelmével megbízott rendőrség ellenére – a magiszterek ellenére, a börtönök és a szigorú büntetések ellenére – a Burnleyből, Padihamből vagy más városokból érkező nincsteleneket, akik azért jöttek, hogy akár éhbérért is, de dolgozzanak, sokszor megtámadták, majd félholtra verve sorsukra hagyták az útszélen. A rendőrség szétoszlatott minden gyanús csoportosulást; a munkások némán szétváltak, hogy a várostól fél mérföldnyire újra egyesüljenek.

Nem is csoda, ha ilyen körülmények között a gyárosok és a munkások közötti viszony nem lett barátságosabb.

Az összefogás nagy erő, hatalmát tekintve majdnem olyan nagy, mint ama bizonyos gőzé: mindenre képes, korlátok nélkül, rosszra, jóra egyaránt. De hogy áldás is legyen azon, amit művel, egy magas és bölcs akaratnak kell engedelmeskednie; hogy ne vezethesse tévútra sem szenvedély, sem izgatottság. De a munkásokat nem a bölcsesség nyugalma vezérelte.

---

[81] Utalás a görög mitológiából ismert Prokrusztészra, aki ágyukban kínozta meg áldozatait: ha kilógtak az ágyból, levágott belőlük, ha túl kicsik voltak, megnyújtotta őket. Thészeusz győzte le, mégpedig önnön módszerével: ágyába fektette és levágott belőle.

Ennyit általánosságban, és most térjünk rá konkrétan az esetre és a szereplőkre.

A munkások határozott, de választékosan megfogalmazott üzenetet küldtek, amelyben az állt, hogy küldöttségük találkozni kíván a gyárosokkal, hogy előadhassák követeléseiket, és a megbeszélés során egyezségre jussanak. Úgy gondolták, még elég jól állnak ahhoz, hogy ők diktálhassanak. John Barton is a küldöttség tagja volt.

A gyárosok azonnal rábólintottak, mert az áldatlan helyzet felszámolása nekik is fontos lett volna, bár azt még nem tudták, mennyit engedjenek a követeléseknek, vagy hogy engedjenek-e egyáltalán. Egyes idősebb gyárosok, akiket koruk együttérzésre tanított, a megegyezést szorgalmazták. De konszenzus még közöttük sem alakult ki, hiszen más deres hajú társaikat az esztendők éppen hogy nagyobb keménységre és önfejűségre neveltek, és csak morogtak engedékenyebb kollégáikra. A fiatalabbak egyértelműen amellett kardoskodtak, hogy még véletlenül se engedjenek a fellázadt tömeg zsarolásának. A gyárosok e csoportjának hangadója Harry Carson volt.

Ahogy az energikus embereknek általában, minél több dolga volt, annál több ideje is. A levélírások, a gyűlések vagy a börtönlátogatások mellett – ahol a sztrájktörők ellen elkövetett erőszakos cselekedetek ügyében hallgattak ki embereket – mindig jutott ideje arra, hogy Maryt ostromolja, mégpedig olyan hévvel, hogy a lány már azt is megbánta, hogy megszületett. A hízelgésekből fenyegetések lettek: akár akarja, akár nem, úgyis az övé lesz, írta. Egyre sértőbben viselkedett, immár fittyet hányva a diszkrécióra vagy Mary jó hírére.

Jem nem került elő. Mary tudta, hogy hazatért, és néha hallott is felőle az unokatestvérétől, aki boldogan rohangált házról házra, és kötött barátságokat. De Jemet nem látta. Vajon mit gondol róla a fiú? Tényleg lemondott szerelméről? Néhány dühében kimondott, felelőtlen szó megpecsételheti az egész életét? Néha úgy érezte, hogy alázatának már az az öröm is elegendő, amelyet saját rendíthetetlen szeretete okoz. Nem is álmodott arról, hogy a fiú megbocsásson neki, sem arról, hogy a dolgok jóra fordulnak. Máskor azonban köddé vált a türelme, és alig tudta megállni, hogy fölkeresse, és (ahogy férfi beszélne férfival, vagy nő a nővel) megkérje, bocsássa meg meggondolatlan szavait, és fogadja el a szívét kitöltő szerelmét. Azt kívánta, bárcsak Margaret ne tanácsolta

volna neki, hogy türelmesen várjon; barátnőjét okolta, amiért a belső sürgetés ellenére nem tett semmit. De egy barát tanácsát csak akkor fogadjuk meg ennyire, ha saját szívünk szavait visszhangozza orákulumként. Valójában az ösztöne súgta neki, hogy ódzkodjon minden hajadonhoz nem illő tettől, és nem Margaret szavai.

Will manchesteri látogatása óta, tehát tíz-tizenkét napja Maryt foglalkoztatni kezdte valami, valami olyasmi, amit szebb időkben elképesztően szórakoztatónak és izgalmasnak talált volna. Saját szemével látta, ahogy a gondtalan, boldog és féktelen tengerész fülig szerelmes lett a csendes, szemérmes és hétköznapi Margaretbe. Eleinte nem bírta eldönteni, barátnője tudatában van-e ennek, de minél alaposabban szemlélte, annál inkább hitt abban, hogy a vak lány ösztönösen megérzi, kinek a tekintete tapad sápadt arcára. Valami belső érzék finom és kifejezetten előnyös rózsákat nyitott ilyenkor orcáin. Beszéde elvesztette határozottságát, valahogy egész viselkedése tétovább lett, amitől csak még vonzóbbnak tűnt; mintha valami lágyabb, szerethetőbb érzés sugallta volna szavait. Pillantása mindig bársonyos volt, a vakság sem torzította el, sőt leeresztett, fehér szemhéja mögött remegő szemgolyója még bájosabbá tette. Tudnia kell a vonzalomról, gondolta Mary: a szív válaszol a szívnek.

Will nem pironkodott a szerelme miatt, nem sütötte le a szemét vagy méricskélte szavait; szerelme nyílt volt, akár a természete. Mégis félt a vallomását követő választól. Margaret hangja volt az, ami rabul ejtette, ami elhitette vele, hogy a lány egy másik, magasabb szférából érkezett, és talán nem is illő udvarolnia. Ezért aztán Jobot kezdte puhítgatni. Liverpoolba ment, és feltúrta nagy utazóládáját a repülőhal után (amely egyébként nem volt túl illatos ajándék). Eltűnődött rajta, hogy esetleg ne a magzatburkot adja-e oda, amelyet ő, mint a többi tengerész is, fulladás ellen tartott magánál kabalaként, és sokkal értékesebbnek tűnt minden Exocetusnál. De mihez kezdhetne vele az, aki nem tengerész? Aztán Margaret hangja megcsendült fülében, és úgy döntött, hogy annak az embernek, akit Margaret ennyire szeret, megéri feláldozni legbecsesebb kincsét.

Ugyancsak megkönnyebbült, miután az öreg Job kibontotta a barna papírba csomagolt kincseket – amelyeket Will az egész vonatúton féltve őrzött, nehogy ellopják –, és teljes érdektelenséget mutatott a

magzatburok iránt, amelyet Will könnyűszerrel visszakérhetett. Egyfolytában Margaret körül legyeskedett, és a végén már bűntudata lett, hogy nem foglalkozik eleget drága néniké jével, Alice-szel. El is indult hazafelé, amikor eszébe jutott valami, amit Jobnak szeretett volna mondani, méghozzá Margaret jelenlétében. Vissza is tért, de a kilincset nem engedte el. Arra várt, hogy marasztalni kezdjék, de mivel ez nem történt meg, elbúcsúzott.

Jem négy napja figyelte Mr. Harry Carsont, de nem talált rá módot, hogy találkozhasson vele. A férfi rendszertelenül járt haza vagy indult el otthonról, hogy a gyárosok találkozóin és megbeszélésein részt vegyen, ami szinte kötelező volt számára. De az ötödik napon, véletlenül, mégis találkoztak.

Épp ebédidő volt, az a nyugodt, tizenkettőtől egyik tartó időszak, amikor az utakon csak néhány bevásárló hölgyet és ráérő urat lehetett látni. Jem, ahelyett hogy otthon ebédelt volna, egy megbízást teljesített a főnökének. Egy szűk kis dűlőn vagy közön (talán egyszer egy eljövendő építésznek köszönhetően megkapja majd a kitüntető utca nevet is) végigmenve egyenesen Harry Carsonba ütközött. Rajtuk kívül nem is járt más azon a félreeső helyen. A dűlő egyik oldalán magas deszkakerítés húzódott, amely kátránnyal volt bemázolva, és hegyes ékek sorakoztak a tetején, hogy elriasszák a hívatlan látogatókat. A kerítés mellett egy kis, járókelők által kitaposott ösvény futott, amelyet a kocsiút követett. Járhattak volna ott kocsik, de senki sem volt olyan bolond, hogy bemerészkedjen abba a sár- és agyagtengerbe, amelybe ha beleragad, Herkules erejére lett volna szüksége, hogy kikerüljön. Az út másik oldalán sivár téglafal meredezett, amelynek túlsó felén egy mező kezdődött. A mezőn volt egy asztalosműhely is; közelében egy fűrészbak állt.

Jem szíve vadul dobogott, amikor meglátta a vidám, jóképű, fiatal férfit, aki ruganyos léptekkel közeledett. Ím a férfi, akit Mary szeret. Meg tudta érteni, miért. A szegény kovács számára azon nyomban fájdalmasan és meglepően nyilvánvalóvá lett az elegáns, jól ápolt férfi külsőségekben megjelenő felsőbbrendűsége. De mindez csak egy pillanatig tartott, aztán eszébe jutottak a költő szavai, miszerint „azért is,

azért is, bármi cifrák, azért is”,[82] és többé nem zavarta riválisának külleme. Harry Carson szinte kölykös jókedvvel ugrándozva közeledett a sárban, amikor – legnagyobb meglepetésére – egy keménykötésű munkás szólította meg udvariasan:

– Beszélhetnék önnel, uram?

– Természetesen, jóember – nézett rá megdöbbenve, de miután az ígért beszéd csak nem akart elkezdődni, még hozzátette: – De szaporán, mert sietek!

Jem már eldöntötte, hogyan lehetne a legkevésbé zavaros módon előadni az őt foglalkoztató ügyet, és most itt volt az idő, hogy bele is kezdjen. Rekedt, remegő hangon így szólt:

– Úgy tudom, uram, hogy maga jó ismerőse bizonyos Mary Bartonnak.

Harry Carson elméjében fény gyúlt, és egy pillanatig habozott megadni a választ.

Lehetséges, hogy ez a fickó szerelmes Marybe? És (e gondolatra a szíve nagyot sajdult) lehet, hogy a lány is viszontszereti őt, így a makacs elutasítást talán neki köszönheti? Tetőtől talpig végigmérte Jemet, ezt a mogorva, piszkos ruhás, rosszul öltözött munkást, aki bár izmos volt, mozgásában mégis ügyetlen (legalábbis egy táncoshoz viszonyítva); aztán magára nézett, és emlékezetébe idézte tükörképét, amely a hálószobájában az imént köszönt vissza rá. Elképzelhetetlennek tartotta a dolgot. Egyetlen asszony sem választotta volna ezt a fickót őhelyette – hacsak nem vak az illető –, aki csak „Hyperion mellett szatír”[83] lehetett. Az idézet több mint találó volt. De az a mondás nem jutott az eszébe, hogy nem a ruha teszi az embert, pedig megtalálhatta volna a választ arra a sokat firtatott kérdésre, hogy miért döntött a lány inkább Jem mellett. Persze csak ha tényleg szereti ezt az embert. Ha… Gyűlölte a fickót, legszívesebben arcul csapta volna. Na, de hamarosan végére jár ő ennek a dolognak!

– Mary Barton, lássuk csak. Szóval így hívják a lányt. Nagy férfifaló hírében áll, de csinos a kicsike, meg kell hagyni! Szóval Mary Bartonnak hívják.

---

[82] Idézet Robert Burns *Azért is, azért is* című verséből, Jékely Zoltán fordítása.

[83] Idézet William Shakespeare *Hamlet, dán királyfi* című tragédiájából, első felvonás 2. szín. Arany János fordítása.

Jem az ajkába harapott. Hát így állna a helyzet? Mary egy férfifaló lenne, egy könnyelmű teremtés, ahogy a férfi mondta? Nem hitte el, mégis azt kívánta, hogy a szavakat, amelyek befészkeltek a fejébe, soha ne mondták volna ki. De most nem ért rá ezzel foglalkozni. Ha pedig az volna, akinek a férfi beállítja, akkor még nagyobb szüksége lenne egy védelmezőre, aki megóvja ezt a szegény, drága bűnöst.

– Jó lány az, uram, ha néha túl nagyra van a szépségével, akkor is; az apja egyetlen lánya, uram, és… – Jem igazán nem akart gyanakodni, el is határozta, hogy minden vádat megalapozatlannak tekint. Nem is tudta, mit mondjon.

– Kedves barátom, és mire megyek én ezzel? Csak az időmet rabolja, meg a magáét is, ha csak azért állított meg, hogy elmondja, amit úgyis nagyon jól tudtam már, hogy Mary felettébb csinos.

És már ment is volna tovább, ha Jem nem fogta volna meg fekete munkáskezével a férfi karját, hogy feltartóztassa. A heves fiatalember lerázta magáról a fiú kezét, és kesztyűjével úgy tett, mintha le akarná söpörni a piszkot, amelyet világos nagykabátjának ujján a fiú marka hagyott. Ez az apró mozdulat felbőszítette Jemet.

– Nem kertelek, elmondom én egyszerű szavakkal, amit mondani akartam, fiatalember! Szemtanútól tudom, hogy maga ezt a Mary Bartont kísérgeti, és udvarol is neki; és aki mindezt elmondta nekem, biztos benne, hogy Mary rajong magáért. Akár így van, akár nem, régi ismerőse vagyok Marynek is, meg az apjának is, és tudnom kell, hogy nőül akarja-e venni. Rágalom, amit az imént a lány könnyűvérűségéről mondott. Biztos vagyok benne, hogy bárkinek jó felesége lenne, elég régóta ismerem már ahhoz. Ha megérti, mit akarok mondani, nem fog rosszat gondolni rólam e szavaim miatt. És ha… De nem, nem fogom elmondani, mit teszek én azzal az emberrel, aki Marynek akár csak egy haja szálát is meggörbíti! Elég, ha annyit mondok, hogy élete végéig megemlegeti azt a napot. Most hallja hát meg, uram, mit is akarok én. Ha tisztességesek és helyesek a szándékai Maryvel, minden rendben van; de ha nem, úgy arra a kérem a maga és a lány érdekében, hogy hagyja őt békén, és soha többé ne álljon szóba vele. – Jem hangja megremegett az izgatottságtól, válaszra vágyott.

Harry Carson viszont, ahelyett hogy kellő komolysággal fogadta volna a neki címzett szavakat, azon dolgozott, hogy Jem mondókájából

kihámozza, hogyan is állnak a dolgok valójában. Annyit sikerült megértenie, hogy Jem azt hiszi, Mary őt részesíti előnyben, vagyis ha a fiatalember kötődött is Maryhez, mégsem ő a lány szíve választottja. Carsonnak azt kellett hinnie, hogy Mary a csökönyös visszautasítás ellenére őt szereti, és rávette ezt az alakot (akárki is legyen), hogy bírja rá a házasságra. Hogy ennél pontosabban megértse Jem kapcsolatát a lánnyal, arra kísérletet sem tett. Lehetett egy szerető, még ha nem is a kegyelt szerető (de ebben az esetben Mr. Carson fel nem foghatta, miért akarja rávenni őt a házasságra), de lehetett egy barát is, egy cinkos, akit a lány megbízott, hogy puhítsa meg őt. Az önző és gyarló alakok ennyire nem hisznek az emberi jóságban.

– Nézze, ember – kezdte megvetően –, mielőtt bizalmasommá tenném, hadd tudakoljam meg, hogy voltaképpen mi jogon is avatkozik a mi dolgunkba? Felteszem, sem én, sem Mary nem kértük, hogy közvetítsen – tartott szünetet, mert egyértelmű választ akart kapni e felvetésére. De nem érkezett semmilyen felelet. Gyanakodni kezdett, hogy a férfi bele akarja rángatni valami eljegyzésbe, és ezen feldühödött. – Továbbá, kedves barátom, tegye meg nekünk azt a szívességet, hogy nem üti bele az orrát abba, ami csak ránk tartozik, és nem magára. Ha valóban a bátyja lenne, netán az apja, akkor egészen más lenne a helyzet, de így nem tudom másnak tekinteni magát, mint egy kotnyeleskedő pimasznak! – próbált ismét elszabadulni, de a fiú megint útját állta.

– Azt mondja, ha a lány apja vagy testvére lennék, akkor hajlandó lenne válaszolni a kérdésemre. Hadd mondjam el, hogy nincs az a testvér vagy apa, aki nálam jobban szerette volna azt a lányt, és igen, ez jelen időben is igaz! És ha a szeretet jogot ad a kíváncsiság kielégítésére, akkor senkinek nincs nagyobb joga nálam kérdezni. És most, uram, ki vele! Tisztességesek a szándékai Maryvel, vagy nem? Bebizonyítottam, hogy jogom van tudni, és istenemre, meg is fogom tudni!

– Ne szemtelenkedjen itt nekem! – válaszolta Mr. Carson, aki most már megtudta, amit akart (hogy Jem egy kikosarazott szerelmes), és semmi kedve nem volt tovább ácsorogni. – Apa, báty vagy egy *visszautasított* kérő – a visszautasított szót Mr. Carson alaposan kihangsúlyozta –, a kedvesem és közém senki fia nem állhat, s nem is fog soha! Menjen az ördögbe, ember! Eredjen az utamból, vagy megbánja! – fenyegette Jemet, aki továbbra sem tágított.

– Egy tapodtat sem, amíg meg nem mondja, mi a terve Maryvel – sziszegte, és a tovább nem palástolható harag hamukéken ült ki az arcára, amely egészen ijesztővé tette.

– Nem engedsz? Na majd meglátjuk! – kacagott fel gúnyosan Carson, és felemelte vékony sétapálcáját, majd a munkás arcára sújtott vele. Az ütés szinte égetett. Egy pillanattal később Carson elnyúlva feküdt a sárban, és Jem dühtől zihálva állt fölötte. Hogy a fékevesztett indulat milyen tettre sarkallta volna, már sohasem fog kiderülni; mert egy rendőr a főútról, amelyből e kis dűlőút nyílt, már régóta figyelte őket, anélkül hogy akár Jem, akár Carson észrevette volna. Csak arra várt, hogy a fiatalemberek veszekedése tettlegességbe torkolljon. Jemre vetette magát, aki nem tanúsított ellenállást.

Mr. Carson talpra ugrott. Hogy arca a haragtól vagy a szégyentől vöröslött-e, nem lehetett sejteni.

– Lecsukassam orvtámadásért, uram? – kérdezte a rendőr.

– Nem, nem – ellenkezett Mr. Carson –, én ütöttem először. Nem orvtámadás volt, de… – sziszegte Jem felé a szavakat, akinek még a szabadság is gyűlöletes volt, ha riválisának köszönheti, bármennyire is igazat állított – nem fogom sem elfelejteni, sem megbocsátani a támadást. Higgye el – kapkodott levegő után a feldúltságtól –, Mary sem fogja értékelni szemtelen közbeavatkozását! – kacagott fel hatalma tudatában.

Jem hasonló izgatottsággal válaszolt:

– Ha fájdalmat okoz a lánynak, akár a legkisebbet is, legközelebb ott találkozunk, ahol nincs rendőr a közelben! És akkor Isten fog igazságot tenni közöttünk.

A rendőr újra közbeavatkozott, győzködve és fenyegetve a fiút, majd megragadta a karját, és Mr. Carsontól távolodva elvezette. Jem bánatosan tett is néhány lépést, de egyszeriben kiszabadította magát a rendőr szorításából. A rendőr utánakiabált:

– Nincs az a lány, akiért megérné megtenni, amire készül!

De Jem már nem hallotta szavait.

TIZENHATODIK FEJEZET

A munkások meghallgatása

Soha ne ülj a gúny magas székébe;
Amíg ott vagy, nem tudhatod, egyetlen szó,
Hangszín, pillantás mennyire megsértheti fivéred
Szívét, hogy elkeseredetten ellened forduljon.

SZERETETIGAZSÁGOK

Elérkezett a nap, amikor a gyárosok fogadták a munkások küldöttségét. A találkozót egy hotel termében tartották. Tizenegy körül a külföldi megrendelést kapott gyártulajdonosok lassan gyülekezni kezdtek.

Mi sem természetesebb annál, hogy az őket nyomasztó gondok ellenére mégis az időjárás szeszélyeit tárgyalták meg elsőként; csak miután végigzongorázták a múlt hét napsütéseit és zivatarait, tértek rá ottlétük valódi okára. Vagy húsz úriember gyűlt össze, beleszámítva azokat is, akik csak szolidaritásból jelentek meg, mert közvetlenül nem érintette őket a szóban forgó ügy, de fontos volt számukra, hogy jelen legyenek. A gyárosok kis csoportokat alkottak, és e csoportok különböző véleményeket képviseltek. Voltak, akik hajlottak egy kis engedményre, egy kockacukorra, amellyel kiengesztelhetik a szeleburdi gyereket; ennyit áldoztak volna a nyugalom és a béke oltárán. Mások kitartóan és vehemensen amellett kardoskodtak, hogy egy jottányit sem engedhetnek, ha sztrájkkal zsarolják őket. Ha engednek, csak arra tanítják meg a munkásokat, hogyan játsszák az urat. Ezután a legvadabb dolgokért kezdenének el ácsingózni, mert tudják, hogy elérik, csak sztrájkolniuk kell. Hiszen egyik-másik épp a New Baileyből jött, ahová ismét olyan sztrájkolókat csuktak, akik félholtra vertek egy északról érkezett takácsot, mert az alacsony bérek mellett is kész lett volna felvenni a munkát. Érthetően felháborodtak a szegény ördög bántalmazásán. Felháborodásuk a gonosztett miatt (mint általában történni szokott) szigorú büntetést vont maga után. Azt mondogatták, hogy ők, a gyárosok inkább feláldozzák a megrendeléssel járó összes bevételt, mint hogy

bármiben is engedjenek az olyan csőcseléknek, amely a saját fajtájával ilyen szörnyűségre képes. Arról elfeledkeztek, hogy a sztrájk abból a szenvedésből és szükségből született, abból a kegyetlen elnyomásból (mert a munkások annak fogták fel) táplálkozott, amely a munkásokra méretett; mert bármennyire is őrültségnek vagy oktalan vádaskodásnak tűnt, elnyomva érezték magukat, és ez az elnyomás volt az oka kegyetlenségüknek is. Nagy igazság, hogy erőszakot erőszakkal megfékezni nem lehet. Egy időre elfojthatod ugyan, de éppen amikor ujjongani kezdenél képzelt győzelmed felett, hétszer gonoszabban tér vissza, mint azelőtt.

Egyik gyáros sem akarta testvérként és barátként kezelni a munkásokat, és nyíltan, érthetően, miként egy másik értelmes emberhez fordulunk, feltárni a pontos és valódi körülményeket, amelyek miatt a gyárosok azt képzelték, legbölcsebben akkor cselekszenek, ha áldozatot hoznak.

A teremben várakozó csoportok mellett sétálva ilyen mondatokat csíphetett el az ember:

– Szegény ördögök! Az éhezés szélén tántorognak, attól tartok. Mrs. Aldred két marhafejből főz levest minden héten, és az emberek mérföldekről járnak hozzá, hogy egyenek belőle; ha ez így megy tovább, meg kell próbálnunk tenni valamit. De nem szabad hagyni, hogy bármit ránk erőltessenek!

– Egy-két shillingnyi emelés nem oszt, nem szoroz, de akkor azt hihetik, hogy győztek!

– A magam részéről pont ezt ellenzem: hogy azt higgyék, nyertek; mert legközelebb bármennyire indokolatlan lesz is a követelésük, menten abbahagyják a munkát.

– Nekik ez sokkal rosszabb, mint nekünk.

– Nem értem, hogy válhatnak szét az érdekeink.

– Az egyik vadember vitriolt öntött annak a szerencsétlen fickónak a bokájára! Annál nehezebben kevés testrész gyógyul! Egyetlen szisszenés nélkül kellett tűrnie, aztán jött a másik, aki szétverte a fejét; meg nem mondanád, hogy ember volt valaha. Kétlem, hogy túl fogja élni!

– Én már csak ezért is szembeszállnék velük, még ha ez a végemet jelentené is!

– Egyetlen fitying engedményt se a bestiáknak! Ezek állatok, nem emberek!

– Én mondom, Carson, itt az ideje elmondani Duncombe-nak, mit művelt megint ez a csőcselék. Még bizonytalan, de ettől majd megjön az esze.

Az ajtó kinyílt, és egy pincér lépett be rajta, aki jelentette, hogy a munkások küldöttsége megérkezett, és odalent várakozik. Azt üzenték, hogy nagyon örülnének, ha a méltóságos urak hajlandóak lennének fogadni őket.

Küldettek értük, majd sietve egy hivatali asztal köré telepedtek, és mindent megtettek azért, hogy római szenátorokra hasonlítsanak, akik Brennus galljait várják.[84]

Kipp-kopp, kopogtak a nehéz facipők felfelé a lépcsőn, és egy perc múlva öt vad, komor tekintetű férfi jelent meg a teremben. John Barton valami időzítési hibából kifolyólag mégsem tudott jelen lenni. Alacsony, szikár férfiak voltak, mondhatni ösztövérek; rongyos ruháik csak lógtak összeaszott végtagjaikon. A delegáltak kiválogatása nem jólöltözöttség alapján történt, hanem az eszesség és az ékesszólás szerint. Bizonyára olvasták Teufelsdreck professzor eszmefuttatását a *Sartor Resartus*ban,[85] aki úgy tartotta, hogy a rongyos nadrágban és kabátban lévő embereknek is lehetnek belső értékeik. A lyukas göncöket viselő küldöttek már rég engedhettek meg maguknak egy új ruhát. Néhány gyáros egészen megdöbbent azon, hogy ilyen „madárijesztőkkel” kell egy levegőt szívnia, de ezzel a munkások mit sem törődtek.[86]

Egy úr sietve kiválasztatott, hogy az elnök tisztét betöltse, és felszólította a küldöttség vezetőjét, hogy olvassa fel követeléseiket. Ő magas hangon, mintha zsoltárt énekelne, olvasni kezdett egy szöveget, amelyen a munkások álláspontja volt összefoglalva, valamint panaszaik, követeléseik, amelyeket a gyárosok nem találtak elég figyelemreméltónak a mérséklésre.

---

[84] Brennus egy gall törzsnek, a szenonoknak volt a vezére. A gallok Brennus vezetésével Kr. e. 390 táján törtek be Itáliába.

[85] Teufelsdreck professzor Thomas Carlyle *Sartor Resartus* című nagyszabású művének központi alakja.

[86] Utalás William Shakespeare *IV. Henrik* című drámájára, I. rész, negyedik felvonás, 2. szín, ahol Falstaff bemutatja szedett-vedett katonáit.

A gyárosok ezt követően megkérték, hogy társaival együtt vonuljon át egy másik szobába, amíg ők megtárgyalják, mi legyen végső válaszuk.

Miután a munkások kimentek, heves suttogás vette kezdetét; mindenki az ismert érveit ismételgette. Az engedékenyebb szárny kerekedett felül, de csak egyfős többséggel. Az alulmaradottak kifejezték a döntéssel szemben érzett ellenszenvüket, noha akkor a munkások már ismét a teremben ácsorogtak. Szavaik és pillantásaik nem is maradtak észrevétlenek – az éles szemű küldöttek e gyárosok nevét örökre keserű szívükbe vették.

Mivel a gyárosok nem tudtak egyezségre jutni az engedményeket illetően, annyiban maradtak, hogy heti egy shillinggel többet adnak a korábban kínált fizetésnél. De elfogadhattak-e a küldöttség tagjai egy ilyen ajánlatot?

Felhatalmazásuk ugyan volt rá, hogy elfogadjanak vagy visszautasítsanak bármilyen ajánlatot, amelyet aznap a gyárosok tesznek. Most tehát ők voltak soron, hogy visszavonuljanak, és megtárgyalják az ajánlatot.

Nem sokáig tartott a megbeszélés. Hamarosan visszatértek, és kijelentették, hogy nem hajlandók kompromisszumot kötni.

Ekkor pattant fel a helyéről Mr. Henry Carson, hangadója és vezére a kevésbé türelmes szárnynak, és az összevont szemöldökű munkások előtt megszólította az elnököt. Elmondta, hogy a delegáció utóbbi visszavonulása alatt ő és a vele egy véleményen lévők kitaláltak egy új megoldást.

Először is visszavonják azt az ajánlatot, amelyet az imént tettek, továbbá beszüntetnek minden további érintkezést a munkásokkal, de különösen a szakszervezettel; másodsorban döntésük értelmében a munkaadók csak olyan munkást vehetnének fel a jövőben, aki aláírt egy papírt, miszerint nem tagja a szakszervezetnek, és más olyan társasághoz sem fog csatlakozni, amelynek törekvései a gyárosok hatalmának meggyengítésére irányulnak. Harmadsorban a munkaadók viszont kötelesek megesküdni arra, hogy az alacsonyabb bért és az imént ecsetelt kikötéseket elfogadó munkásokat megvédik és támogatják.

Figyelembe véve, hogy a férfiak, akik ott álltak a gyárosok színe előtt, s egyre komorabban és dacosabban vonták össze szemöldöküket, mind a szakszervezet vezetőségi tagjai voltak, egy ilyen ajánlat több volt

számukra, mint támadó és ellenséges. Mr. Carson azonban nem érte be ennyivel, és nyomdafestéket nem tűrő szavakkal kezdte jellemezni a tömeg lázadását. A küldöttség tagjainak arca minden szóval egyre hamuszürkébb lett, és villámló szemük mind dühödtebben égett. Egyikük közbe akart vágni, de a küldöttség vezetője szigorúan ránézett, és megszorította a karját, jelezve, hogy maradjon csöndben. Amikor Mr. Carson visszaült a helyére, egy barátja vette át a szót. A javaslatot elfogadták, de messze nem egyhangúlag. Az elnök kihirdette a munkásoknak a válaszukat (akiket előtte megint kiküldtek a tanácskozásról). A delegáció mély, töprengő csenddel fogadta a választ, és egy szóval sem véleményezte. Csak kifordultak az ajtón, és egyetlen biccentés nélkül távoztak.

A találkozón akadtak egyéb mellékesemények is, amelyekről a hivatalosan beszámoló manchesteri újságok nem adtak tájékoztatást.

Amikor a küldöttség az ajtó közelében megállt, majd először lépett be a terembe, Mr. Harry Carson elővett egy ezüst ceruzát, és meglehetősen ügyes karikatúrát rajzolt róluk: véznán, rongyosan, csüggedten csúfoskodtak a papíron, amely alá a gyáros a *IV. Henrik* jól ismert részletét firkantotta oda a kövér lovag szájából.[87] A karikatúrát odacsúsztatta a szomszédjának, aki a hasonlóság láttán elismerően bólintott, majd ahogy a papír körbejárt, mindenki vigyorogva ugyanígy cselekedett. Miután visszaért alkotójához, az felvette, kettétépte, összegyűrte és a kandallóba hajította, de olyan nemtörődöm módon, hogy azt sem vette észre: a papírfecnik a kandalló mellé estek.

Nem vette észre más sem, egyvalakin kívül. Ő azonban odakint megvárta, amíg a hotelből távoztak a gyárosok – némelyek még nevetgéltek is, és vicceket meséltek egymásnak –, majd visszalopódzott, és a pincérnek, aki megismerte, a következőket mondta:

– Az egyik úr készített egy rajzot, amelyet aztán eldobott. Van egy kisfiam otthon, aki nagyon szereti a rajzokat. Nem bánná, ha felmennék érte?

Mivel a pincér kedves ember volt, és jó modorú, felkísérte a férfit a terembe; végignézte, ahogy a munkás felszedi a földről a papírdarabokat; majd miután kisimították a fecniket, arról is

[87] Lásd az előző jegyzetet.

meggyőződhetett, hogy csakugyan az van rajtuk, amit a munkás mondott.

Aznap este hét óra tájban a Takácsok Fegyvere Közösségi Ház egyik termében munkások kezdtek gyülekezni. A termet, ahogy a megnyitón a vezetője előrebocsátotta, ünnepi rendezvényekre kívánták használni. De azon az estén nem volt mit ünnepelni. Kiéhezett, feldúlt, kétségbeesett emberek érkeztek, akik arra voltak kíváncsiak, milyen választ kapott a gyárosoktól a küldöttségük. Ezután, ahogy a programban szerepelt, egy londoni úr fog előadást tartani a dolgok jelenlegi állásáról munkások és gyárosok között, vagy ahogy ő nevezte, a szorgalmasok és a herék osztálya között. A terem nem volt nagy, de mivel terebélyesebb bútorok nem foglalták a helyet, tágasabbnak tűnt. A gázlámpákat nem árnyékolták burák, fényük a szikár és mosdatlan emberekre áradt, akik pislogva fogadták a szokatlan világosságot.

A munkások a padokra telepedve várták a visszatérő delegációt, amely lesújtva és indulatosan tolmácsolta a gyárosok válaszát, semmit sem fűzve hozzá a saját gondolataikból.

A szikár tények még mélyebben martak bele a hallgatóság sajgó szívébe, mintha a küldöttség tagjai a saját véleményüket is elmondták volna.

Ezután lépett be a „londoni úr”, akit már előzetesen tájékoztattak a gyárosok válaszáról. Nehéz lett volna megmondani, mi is a társadalomban kijelölt helye, ahogyan azt sem lehetett tudni, hogy hány iskolát végezhetett. Öntudatosnak tűnt, más volt, mint azok a komoly, dühös, elmélyült férfiak, akik között állt. Talán Bob Sawyer[88] iskolájának kirúgott orvostanhallgatója volt, vagy egy botcsinálta színész, esetleg egy feltűnési viszketegségben szenvedő boltos. Az első benyomás meglehetősen kedvezőtlen volt, de a második és az összes többi egyenesen gyanakvásra adott okot. Miután leült, és mosolyogva megköszönte a nem túl kifinomult köszöntéseket, körbenézett, és megkérdezte, hogy nem bánnák-e, ha dohány és rövidital járna körbe a teremben, amelyre ő hívja meg hallgatóságát.

Mint az olvasás szeretetével beoltott tanult fő, aki hosszú idő után újra könyvet kap a kezébe, úgy ugrottak ezek a kevésbé pallérozott

---

[88] Utalás Charles Dickens (1812-1870) *A Pickwick Klub* című regényére.

elmék, akiket a sör, a dohány és más hasonló dolgok szeretetével oltottak be, a londoni küldött ajánlatára. A dohány és az ital csillapítja az éhségérzetet, továbbá elfeledteti a nyomorúságos otthoni állapotokat és a reménytelen jövőt.

Most már készek voltak rá, hogy meghallgassák. Érezte a rá szegeződő figyelmet, és akár egy szónok, jobb karját előrenyújtotta, bal kezét a zakója alá bújtatta a mellkasán, majd erőltetett színpadiassággal szónokolni kezdett.

Sziporkázó ékesszólásával a fiatalabb és az idősebb Brutus tetteit érintve eljutott a „manchesteri milliók" (ez nyilvánvalóan túlzás volt) akaratáig, hogy aztán kissé tényszerűbben folytassa. Képességeivel nem hozta szégyenbe azokat, akik küldték. Amikor az emberek saját döntésükre vannak hagyatva, a többieket velük született képességeik szerint mérik; kár, hogy a vérmérsékletre és az elvekre ilyenkor nem figyelnek. A szónok lépéseket sürgetett, döntéseket, forradalmi plakátokat a falra. Delegációkat kívánt küldeni más városok szakszervezeteihez, hogy összefoghassanak velük. A feliratkozó szakszervezeteket ő vezette tekintélyes, Londonból szerzett támogatással. Ennél már csak az volt a meglepőbb, hogy le is tette a pénzt az asztalra csengő-bongó aranyakban. Ott volt hát a támogatás, amelyre annyira áhítoztak! De mielőtt még magánemberek bajait orvosolták volna vele, először a delegáltak kaptak belőle kisebb összegeket, akiknek egy-két napon belül el kell majd indulniuk Glasgow, Newcastle és Nottingham felé. A küldöttek azok közük kerültek ki, akik a gyárosokkal is találkoztak. Néhány levél következett még, és további lelkesítő szavak, majd a londoni férfi befejezte beszédét, kezet rázott a delegáció tagjaival, és távozott.

Az újonnan választott küldöttség tagjai és még néhány munkás a teremben maradt, hogy megbeszéljék küldetésüket, és kevésbé fennkölten, azon a nyelven, amelyet a londoni küldött előtt restelltek használni, megvitassák nézeteiket.

– Rendes fickó ez – bökött egyikük hüvelykujjával az ajtó felé –, jó kis beszélőkéje van!

– Az biztos! Tudja, mit akar! Figyeltétek, hogy csöpögtette belénk Brutuson keresztül? Kemény ember lehetett, ha megölte a saját fiát.

– Én is megölném az enyémet, ha az urak pártjára állna; igaz, hogy csak fogadott fiú, de ez nem számít! – mondta egy másik.

Mindenki elhallgatott, amikor az egyik delegált egy papirost vett elő, amelyen Harry Carson róluk készült, jól sikerült karikatúrája volt látható, amelyet alaposan szemügyre is vettek.

Összedugták a fejüket, úgy nézték-kutatták a hasonlóságokat.

– Ez John Slater! Megismerném ezer közül is a nagy orráról! Te magasságos ég, Istenemre, ez meg én vagyok! Éppen így szoktam összetűzni a mellényemet, hogy ne látszódjon, nincs alatta ing! Ez szégyen, nem tűrhetem!

– Nos – kezdte John Slater, miután nyugtázta a nagy orrú karikatúrafigura és saját maga közötti hasonlóságot –, én is tudnék nevetni ezen a viccen, hogy a hasam teli lenne, ha nem juttatná eszembe, hogy éhezem – telt meg könnyel a szegény, szűkölködő, csontos arcú férfi szeme, akinek bús ábrázata kedvességet árasztott –, és hogy az otthoniak is éheznek, akiknek a jajgatása a fülemben cseng, és talán még akkor is hallani fogom a sírásukat, amikor egy kanális fenekén fekszem majd. De most épp ezért nem tudok ezen nevetni, emberek! Elszomorít, hogy más tréfát űz abból, amit maga nem élt át; hogy kigúnyolja azokat, akiknek a szíve olyan keserű és nehéz, mint a miénk volt, amikor az urak előtt álltunk, és amilyen most is, Isten legyen velünk!

Most John Barton nyitotta szólásra a száját. Mindannyian felé fordultak, és szinte itták szavait:

– Engem nem egyszerűen elszomorít, de fel is lázít, hogy az emberek viccet csinálhatnak az éhezésből és az éhezőkből, azokból, akik csak egy kis tüzelőt kérnének kölcsön, hogy az öreg nagymamát ne vegye meg az isten hidege. Akiknek valami ruha kellene, meg némi ágynemű, hogy a vajúdó feleség ne a nedves rongyok közt jajgasson; akik némi élelemért könyörögnek gyermekeiknek, akiknek már hang sem jön ki a torkukon, annyira erőtlenek. Mert nem ilyen dolgokért könyörögtünk-e, testvérek, amikor béremelést kértünk tőlük? Mi nem édességet kértünk tőlük, hanem kenyeret! Nem csiricsáré ruhát meg mellényt, csak olyat, ami melegen tart! Ha ezeket megkapnánk, nem is törődnénk tovább velük. Nem palotát akarunk, csak tetőt a fejünk fölé, amely megvéd az esőtől, vihartól meg a hótól, és nemcsak bennünket véd meg, hanem azt a kis, gyámoltalan teremtést is, aki belénk kapaszkodik a metsző szélben, és

azt kérdi a szemével, hogy miért hoztuk erre a szenvedéssel teli világra – halkította le a hangját egészen a suttogásig. – Ismertem egy férfit, aki inkább megölte a saját gyermekét, mint hogy végignézze, hogyan hal éhen; és ez a férfi lágy szívű ember hírében állt.

Hangját ismét felerősítve így folytatta:

– Bizakodó szívvel álltunk a gyárosok elé, hogy olyan dolgokért könyörögjünk, amiket az imént felsoroltam. Tudjuk, hogy van pénzük, mert megkerestük nekik. Hogy a piac felélénkült, és jó megrendeléseket kaptak, amelyekért sok pénz üti markukat. Mi csak a részünket kérjük, azt, amiből az urak csak a szolgahadat pénzelik meg a lovakat, amin még több ruhát vesznek, és luxuscikkekre herdálják el. Ha belenyugodtok, hogy bolondnak nézzenek benneteket, rendben van, nem fogunk megakadályozni ebben, de a részünkre szükségünk van, és meg fogjuk szerezni, nem hagyjuk becsapni magunkat. Kenyérre kell, arra, hogy életben maradjunk; és nem is nekünk (hiszen sokan közülünk boldogan mondanának búcsút ennek a szörnyű világnak), hanem azoknak az apróságoknak, akik még nem tudhatják, milyen a világ, és ezért félnek a haláltól. A gyárosok elé álltunk, és elmondtuk, mit akarunk, mire van szükségünk ahhoz, hogy munkába álljunk, de ők nemet mondtak. Azt hihetnénk, hogy ennyi kegyetlenséggel már megelégednek, de ők még gúnyképet is rajzolgatnak rólunk! Tudok én nevetni magamon meg szegény John Slateren is, ha elég könnyű hozzá a szívem. De most bosszú nehezíti; bosszút akarok állni azon a fickón, akibe annyi érzés sem szorult, hogy a szenvedő emberekből ne űzzön gúnyt.

Halk, egyetértő mormolás hallatszott a munkások soraiból, de érzéseik szavakban még mindig nem öltöttek formát. John folytatta:

– Talán érdekel benneteket, miért nem kísérhettelek el titeket a találkozóra. Nos, elmondom. Ma reggel üzent értem a New Bailey káplánja, hogy menjek be Jonas Higginbothamhez, ahhoz, akit a múlt héten bevittek, mert vitriolt öntött egy sztrájktörő arcába. Nem tehettem mást, mennem kellett; nem gondoltam, hogy ilyen sokáig fog tartani. Jonas egészen beleőrült tettébe; azt mondta, éjjel-nappal kísérti annak a szegény embernek az arca, akit csúffá tett. Aztán a férfi családja jutott eszébe, akik otthon várják a fejleményeket, bizakodnak, de esetleg csak a férfi váratlan haláláról kapnak hírt. Jonas nem tudott másra gondolni, csak erre, amíg végül nem talált többé nyugalmat; és fel-alá járkált, mint

vadállat a ketrecében, amíg eszébe nem jutott, hogy talán még jóváteheti a hibáját. Szólt a káplánnak, hogy küldessen értem. Az volt a feladatom, hogy látogassam meg a kórházban fekvő takácsot (ma látogatási nap volt), de előbb vegyem magamhoz azt az ezüstórát, amelyet Jonas még az anyjától kapott, és tegyem pénzzé, majd beszéljem rá a bajba jutott férfit, hogy küldesse el az összeget a Burnleyn túl lakó családjának. Jonas jobbulást kívánt neki általam, és a bocsánatát kérte, mert megbánta, amit tett. Ezt találta ki tehát Jonas. Az ég legyen velünk, egyikőtök sem öntene többet vitriolt senkire (még egy sztrájktörőre sem), ha láttátok volna, amit én láttam. A férfi az ágyán feküdt, az arca olyan szorosan be volt kötözve, hogy nem láthattam a pusztítást, de minden porcikája remegett a fájdalomtól. Legszívesebben az öklét harapta volna, de nem tehette, mert a legkisebb moccanás is pokoli kínokat okozott neki. Nem érdekelte, mit üzent Jonas, sem a pénz, amelyet a füle mellett csörgettem, de amikor a feleségét említettem, így szólt: „Mary, Mary, sohasem foglak viszontlátni! Pedig miattad jöttem a városba, hogy munkát találjak, meg a kisbabánk miatt!” Ekkor belépett a nővér, és azt mondta, a férfi magánkívül van, és hogy csak rontok az állapotán. Ez valóban így volt, de nem akaródzott elmennem, amíg meg nem tudom, hová küldjem a pénzt… Ezért nem értem oda a találkozóra, barátaim.

– Megtudtad végül az asszony címét? – kérdezték többen is izgatottan.

– Nem! Pedig hozzá beszélt végig. Úgy éreztem, pengével vagdossák a szívemet. Megkértem a nővért, hogy derítse ki, hol él a felesége, mi a neve. De amiért az egésszel előhozakodtam, amellett hogy magyarázatot adjak rá, miért nem tudtam ott lenni ma reggel, az a következő: azt akarom, hogy tudjátok, nem akarok látni több sérült sztrájktörőt, sem azt nem akarom, hogy bármi közöm is legyen ilyesmihez.

Értetlenkedő hangok hallatszottak, de John nem törődött velük.

– Nem vagyok gyáva, igaz ember vagyok az utolsó porcikámig! De én a gazdagok ellen szeretnék és fogok is küzdeni. Egyikőtök gyávának nevezett, szíve joga, mindenkinek lehet véleménye, de a mai események megértették velem, hogy akkor vagyunk a leggyávábbak, ha a magunkfajta nincstelenekbe marunk bele. Senki sem segíthet rajtuk, csak az éhhalál vagy a vitriol között dönthetnek. Gyávaság volt bántanunk

őket, békén kellett volna hagynunk mindet. Tudjátok, mit teszek én? A gyárosok ellen fordulok! A gyárosok ellen! – kiáltotta ismét, aztán annyira lehalkította a hangját, hogy a többiek visszafojtották lélegzetüket, hogy hallhassák: – Az urak okozták a szenvedést, nekik is kell megfizetniük érte! Aki az imént gyávának nevezett, most próbára tehet, hogy valóban az vagyok-e. Állítsatok a gyárosok elé, és lássuk, megfutamodom-e!

– Ha egyet félholtra vernénk, a többi is berezelne? – mondta valamelyikük.

– Vagy egészen holtra – morogta egy másik.

Ezek után szóval és a szavaknál is beszédesebb pillantásokkal gyilkos tervet eszeltek ki. Egyre sötétebbre és mélyebbre merültek, hangjuk rekedt lett, és szemük kancsalul csillogott, félelemről árulkodva, amelyet a saját tervük váltott ki belőlük. Ökölbe szorított kezük, foguk csikorgása és hamuszürke ábrázatuk mind azt mutatta, hogy bármennyire is önként vállalták, egy bűntett részleteinek a kidolgozása és elkövetése a természetük ellen való.

Ezek után azok a szörnyű és elszánt fogadalmak következtek, amelyekkel a szakszervezet tagjai szoktak felesküdni céljaik érdekében. Aztán a gázlámpa derengő fénye alatt újból összedugták fejüket, hogy tovább tervezgessenek. A bűn gyanakvást ültetett a szívükbe, már egymásban sem bíztak. Mindegyikük a másik árulásától rettegett. Ezért aztán egy papírdarabot (azt, amelyre a karikatúra készült aznap délelőtt) apró fecnikre szakítottak, és az egyiket megjelölték. Aztán összehajtották őket, úgy, hogy mindegyik egyformán nézzen ki, majd egy kalapban összekeverték. Leoltották a gázt, és mindegyikük kihúzott a kalapból egyet. Miután újra felkapcsolták a világítást, elvonultak a szoba legtávolabbi sarkaiba, ahol némán és kifejezéstelen arccal, hogy semmi ne látszódjon rajta, megnézték, mit húztak.

Aztán ugyanolyan fagyos csöndben vették a kalapjukat, és az útjukra mentek.

Annak az embernek, aki a megjelölt papírdarabot húzta, el kellett vállalnia a gyilkos szerepét. Eskü kötötte őket, hogy aszerint cselekedjenek, amit a véletlen rájuk rótt. De hála az Úrnak és az illető lelkierejének, senki sem tudhatta, ki lett a jelölt.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Barton éjjeli küldetése

Mily gyászos búcsút mondani,
Még ha néhány órára csak;
Ki tudja, mi fogja kínzani
A szívet ama idő alatt.

NÉVTELEN SZERZŐ

Az előző fejezetben leírt események egy keddi napon történek. Másnap, azaz szerdán a házimunkába merülő Maryt az a meglepetés érte, hogy Will Wilson állított be hozzá. A férfi megváltozott, a változás pedig abban állt, hogy a sugárzó boldogság helyett más kifejezés tükröződött arcán. Kezében egy papírcsomag lógott. A férfi belépett a szobába, és a szokásosnál hallgatagabban ült le.

– Mi lelt, Wilson? Valamiért nagyon lógatod az orrod.

– Búcsúzni jöttem, Mary, tőled és azoktól, akik még kedvesek a szívemnek.

– Búcsúzni? Ilyen hirtelen, drága Will?! – hagyta abba a vasalást Mary, és a kandalló mellé húzódott. Mindig kedvelte a tengerészt, de most egyenesen testvéri érzelmek támadtak benne, és igen fájlalta a váratlan távozást.

– Nagyon hirtelen jött, ugye? – ismételte meg a kérdést.

– Igen, hirtelen – felelt álmodozva a férfi, aztán amikor rájött, hogy milyen sületlenségeket beszél, sietett kijavítani magát: – Vagyis dehogy, miket is beszélek! A kapitány már két héttel ezelőtt figyelmeztetett a közeledő indulásra. Inkább csak az volt a váratlan, hogy lélekben ennyire közel kerültem hozzátok.

Mary megértette, hogy Will erős kötődéséből, amelyet egyetlen ember iránt érzett, most mindannyian részesedtek.

– Két hét? El sem telt annyi azóta, hogy megjöttél, és bekopogtattál Jane Wilson ajtaján! Én is ott voltam ám, ha emlékszel még. Nem telt el két hét.

– Ez igaz. De levelet kaptam Jack Harristől, amelyben az áll, hogy jövő héten kedden kihajózunk. És én már olyan régen megígértem a bácsikámnak (anyám bátyjának, aki Kirk-Christben él, Ramsayn túl, a Man-szigeten), hogy meglátogatom, ha partot érek. Sajnálom, de szegény anyám rokonát nem hanyagolhatom el. Mennem kell, ne is próbálj tartóztatni! – mondta, és érződött a hangján, mennyire fél attól, hogy egy szívhez szóló könyörgés megváltoztathatja elhatározását.

– Nem foglak tartóztatni, csak sajnálom, hogy elmész, és itt hagysz bennünket. Mikor indulsz?

– Ma este. Búcsúzni jöttem.

– Ma este? Akkor akár mehetnél apámmal, ő is Liverpool felé megy, Glasgow-ba igyekszik.

– Attól tartok, most nélkülöznöm kell a társaságát, mert én gyalog megyek, és kétlem, hogy apád is az apostolok lovát választaná.

– Mi az ördögért akarsz gyalog menni?! Három shilling hat pennyért elvisz a vonat is!

– Ó, Mary (de el ne áruld senkinek!), nincs nekem három shillingem, de még hat pennym sem! Mielőtt idejöttem, annyit fizettem a szállásadónőmnek, hogy háromszor megjártam volna az utat belőle, aztán háromszor annyi elment ajándékokra, a maradékot meg idehoztam; csak ennyi maradt, a többi mind elfolyt – csörgetett meg néhány rézgarast a tenyerében. – De ne aggódj – tette hozzá, amint meglátta a lány sajnálkozó és szomorú ábrázatát –, nekem harminc mérföld gyaloglás meg sem kottyan! Tiszta éjszaka lesz, idejében elindulok, hogy elérjek egy Man-szigetre menő teherszállító hajót. Hová is megy az apád, Glasgow-ba, azt mondtad? Talán mégis utazhatnánk együtt egy darabon, mert ha a manxi hajók mégis kifutnának, mielőtt Liverpoolba érek, akkor skót teherszállító hajóval utazom tovább. Miért megy Glasgow-ba? Munkát keres? A helyzet ugyanilyen rossz ott is, azt mondják.

– Nem, jól tudja, milyen ott a helyzet – válaszolt Mary szomorúan. – Néha azt hiszem, hogy már sohasem fog munkát találni, és a gazdaság sem fog fellendülni többé. Nehéz dolog valakiben tartani a lelket. Előfordul, hogy azt kívánom, születtem volna fiúnak, akkor tengerre szállhatnék veled. Legalább távol kerülnék a rossz hírektől, mert most már csak azért lépik át az emberek a küszöbünket, hogy valami szomorú

hírt közöljenek. Apám a szakszervezet küldötteként indul útnak ma este, hogy a glasgow-iaktól segítséget kérjen.

Mary felsóhajtott, mert eszébe jutott, milyen magányos is lesz megint, ha a férfiak útnak erednek.

– Azt mondtad, csak rossz hírrel lépik át a küszöbötöket… Remélem, Margaret Jenningsnek nincs semmi baja? – aggodalmaskodott a fiatal tengerész.

– Nem; ő az egyetlen – jelent meg egy halvány mosoly Mary ajkán –, aki majdnem gondtalanul él. Furcsa, de a vaksága néha áldásnak tűnik. Mennyire aggódott és szomorkodott, amikor a vakság közelített! Most, hogy elérte a csapás, nyugodtabb és boldogabb, mint valaha. Nem, Margaretnek semmi baja sincs, úgy tudom.

– Szinte sajnálom, hogy nincs semmi baja – gondolkozott el Will. – Akkor legalább felvidíthatnám, és kedveskedhetnék neki, hogy elszálljon a gondja.

– Akkor is kedveskedhetsz neki, amikor boldog, nem?

– Nem is tudom, annyival jobb nálam! És a hangja! Ha hallom őt, eszembe jut a szívem vágya, és úgy érzem, hogy ennyi erővel egy angyalt is feleségül kérhetnék!

Mary az angyalnak nevezett Margaret ideáját olyan mulatságosnak vélte, hogy rosszkedve ellenére is kitört belőle a nevetés. Hiába volt varrónő, így is nehezére esett elképzelni Margaret kék-sárga mintás barna ruháján az angyalszárnyakat.

Will is megkockáztatott egy erőtlen kacajt, amelyet Mary kedves, vidám nevetése csalt ki belőle, de így folytatta:

– Nevess csak, Mary! Ebből is látszik, hogy még nem voltál szerelmes.

A lány vörös lett, mint a cékla, és szürke szeme megtelt könnyel. Igazán nem ezt érdemelte a fiútól, hiszen nála többet kevesen szenvedtek a be nem teljesülő szerelemtől. Will nem vette észre a lány megváltozott arcvonásait, csak annyit érzékelt, hogy Mary elcsendesedett.

– Arra gondoltam, és most is így gondolom, hogy ha visszatérek erről az utamról, megkérem őt. Ez lesz a negyedik utam ugyanazon a hajón, ugyanazzal a kapitánnyal, aki megígérte, hogy ezt az utat követően másodtisztté léptet elő. Ha ez megtörténik, már lesz mit ajánlanom Margaretnek meg az apjának, na meg Alice néném nek, aki Margarettel

fog lakni, hogy enyhítse a magányosságát, amíg távol vagyok. Úgy beszélek, mintha biztosra mehetnék a lánykérést illetőleg. Szerinted van esélyem, Mary? – kérdezte szorongva.

Marynek volt véleménye a dologról, de nem érzett jogot rá, hogy megossza Will-lel, ezért inkább azt mondta:

– Ezt tőle kell megkérdezned, Will; nekem sohasem beszélt rólad… – A férfi e szavak hallatán elszomorodott. – De egy olyan lánynál, mint Margaret, ez jó jel. Nincs jogom beleszólni, de a helyedben én beszélnék vele, mielőtt kihajózom.

– Nem megy! Már próbáltam. Voltam nála elköszönni, de cserbenhagytak a szavak. Semmit sem tudtam elmondani abból, amit szerettem volna. Azt hiszem, addig nem lesz elég bátorságom megkérni, amíg vissza nem térek a következő utamról, méghozzá másodtisztként! Még ezt a csomagot sem mertem odaadni! – bontotta ki a dobozt, amelyben egy gazdagon díszített harmonika lapult. – Szerettem volna meglepni valamivel, és arra gondoltam, ha annak a bizonyos valaminek köze van a zenéhez, többre fogja értékelni. Megtennéd, hogy átadod neki, miután elmentem? És hozzáfűzhetnél valami kedveset is, valamit arról, amit érzek. Téged talán meghallgatna, Mary.

A lány megígérte, hogy teljesíti a férfi kérését.

– Mennyit fogok gondolni rá egyedül a tengeren, amikor őrségben vagyok! Vajon neki eszébe jutok-e majd, amikor a szél feltámad, és hurrikán kél? Ugye, sokat fogsz majd emlegetni neki, Mary? Ha valami baj érne, ugye tudatod vele, mennyire drága volt a szívemnek? Kérd meg arra is, hogy annak a kedvéért, aki őt annyira szerette, legyen gondja Alice néném re, ne hagyja sokat gyászolni. Szegény, öreg nénikém! Látogassátok meg Margarettel, amikor csak tudjátok! Legutóbbi partraszállásom óta sokat romlott az állapota. De a lelke ugyanolyan jó, mint régen! Amikor még vele éltem, kisfiú koromban, de sokat ébredtünk a szomszédok zörgetésére! Hol ez volt beteg, hol annak a gyereke nyugtalankodott. Hiába volt fáradt, felkapta a ruháját, és már ment is, nem gondolt a másnapi kemény munkára, mosásra. Boldog idők! Hogy örültem, amikor kivitt magával a mezőre gyógynövényeket szedni! Azóta már megkóstolhattam a kínai teát is, de feleannyira sem volt jó, mint az ő gyógynövényteája, amelyet vasárnap esténként főzött nekem. Mennyit tudott a növényekről és a madarakról! Sokat mesélt a

gyerekkoráról, és gyakran tervezgettük, hogy elindulunk, kérve az Urat (mindig így mondta), és letelepedünk a gyerekkori házuk közelében, Lancasteren túl, vagy ha lehet, beköltözünk a házba, ahol született. Te magasságos ég, mivé lett ez a terv! Ő még mindig egy manchesteri mellékutcában lakik, soha nem fogja viszontlátni a szülőföldjét, míg én, a tengerész, a jövő héten Amerikába utazom. Legalább Burtonig eljuthatna, mielőtt meghal!

– Annyira megváltozott ott már minden, hogy nem sok örömét lelné benne – mondta Mary, átérezve Will aggodalmát.

– Meglehet, hogy így a legjobb. Amikor a nyílt tengeren vagyok, ott, ahol még a legüresebb fejűnek is a jövőre vagy a múltra kell gondolnia, mindig azt kívánom: bárcsak soha ne okoztam volna neki fájdalmat! Ó, Mary, ha tudnád, hogy mennyi elhamarkodott szó visszhangzik az ember lelkében, amikor azt hiszi, hogy akinek fájdalmat okozott, nem láthatja többé!

Mindketten elgondolkozva meredtek maguk elé, aztán Mary felrezzent:

– Ezek apám léptei, és az inge még nincs kivasalva! – sietett a forró vasalóhoz, hogy behozza az elbeszélgetett időt.

John Barton belépett. Willnek az volt a benyomása, hogy ilyen elkínzott, vad és ideges embert még sohasem látott. Barton a tengerészre nézett, de nem köszöntötte, még csak nem is üdvözölte.

– Csak azért ugrottam be, hogy elköszönjek… – kezdte Will, és már vette is volna fel a szokásos, kapcsolatteremtő, barátságos modorát, de John hirtelen félbeszakította:

– Akkor köszönjön el!

Látszott rajta, hogy minél előbb meg akar szabadulni a vendégtől. Will Maryhez lépett, megrázta kezét, aztán Bartonra nézett, mert nem volt benne biztos, hogy a férfi hajlandó lesz vele kezet fogni. Mivel sem bátorító pillantást, sem biztató gesztust nem kapott a munkástól, az ajtóhoz lépett, ahonnan még egyszer visszaszólt:

– Gondolj rám kedden, Mary, amikor Jack Harris szerint kihajózunk a kék Peterrel!

Mary nagyon sajnálta, hogy az ajtó becsukódott a férfi mögött. Olyan volt, mintha kizártak volna egy barátságos fénysugarat. És az apja! Nyugtalan volt és szótlan (Mary szerette volna, ha beszél); hol leült, hol

felugrott, és a vasalóval babrált. De nemcsak a kezében tartott vas volt forró, hanem a feje is, ez látszott rajta. Talán nem örült neki, hogy Willt itt találta, gondolta Mary, vagy attól ilyen bosszús, hogy a lánya nem haladt a munkájával. Végül nem bírta tovább nézni apja ideges ugrálását, amelytől ő maga is nyugtalan lett, és megkérdezte:

– Mikor indul, apám? És mikor indul a vonata?

– Mi közöd hozzá?! Inkább folytasd a vasalást, mint hogy olyan dolgokkal törődj, amik nem tartoznak rád!

– Szerettem volna, ha előbb eszik valamit – lágyította meg hangját a lány.

– Tudhatnád, hogy megtanultam étel nélkül élni!

Mary az apjára nézett, hogy az arcáról olvassa le, ugratja-e őt. Nem! Apja vonásain dühödt komolyság ült.

Mindezek ellenére abbahagyta egy kicsit a vasalást, hogy valami harapnivalóval kínálja meg Bartont. Tapasztalatból tudta, mivel ő is ismerte az éhség fokozatait, hogy apja jelenlegi idegességének egyik oka, ha nem a fő oka, a korgó gyomra lehet.

Apja útiköltségként egy sovereignt kapott, amelyből Marynek is adott aznap reggel néhány shillinget, így volt annyi pénze, hogy elegendő élelmet vegyen. Most itt volt az ideje, hogy főzzön belőle valamit, olyat, hogy az apja ne tudjon majd ellenállni az illatának.

– Ha nekem készíted, ne fáradj vele! Az előbb mondtam, hogy nincs étvágyam.

– Csak egy kicsit egyen, apám! – kérlelte Mary kitartóan. Abban a másodpercben nem más lépett be az ajtón, mint Job Legh. A férfi nem sűrűn tette tiszteletét náluk, de amikor mégis megjelent – ezt Mary tapasztalatból tudta –, alig lehetett kirakni a szűrét. Barton arca elborult, és ismét visszahullott abba a búskomorságba, amelyből a lánya kedves kérlelése éppen kirángatta. Ismét ideges és nyugtalan lett; még azt a tiszteletet is alig adta meg, amellyel a vendéglátó a vendégnek tartozik. Nem mintha Job Legh a formaságok embere lett volna. Látogatóba jött, és nem hagyta, hogy eltérítsék látogatásának céljától. Érdekelte őt Barton glasgow-i küldetése, és mindent meg akart tudni róla. Kényelmesen letelepedett, és Marynek úgy tűnt, mintha többé föl se akarna állni.

– Hallom, Glasgow-ba utazol.

– Úgy ám!

– Mikor indulsz?

– Ma este.

– Ezt én is tudom, de hány órás vonattal?

Erre Mary is kíváncsi volt, de apja nem volt abban a hangulatban, hogy válaszoljon. Szó nélkül felpattant, és feltrappolt az emeletre. Mary látta a mozdulatain és a léptein, hogy harapós kedvében van, és attól tartott, Job is észreveszi, de az öreg úgy folytatta, mintha mi sem történt volna. Annál jobb, gondolta Mary, és azon volt, hogy saját kedvességével fedje el apja gorombaságát, hiszen Job régi, kedves barátjuk volt.

Így félig a lépcsőn felfelé kaptató apjára (mozdulatai szenvedélyesek voltak, erőszakosak és nyugtalanok), félig Job Legh-re figyelt, akivel igyekezett minél előzékenyebb lenni.

– Mikor indul az apád?

Már megint ez a bosszantó kérdés!

– Ó, hamarosan! Éppen csak készítek neki valami harapnivalót! Margaret jól van?

– Bizony jól! Ma este át akar ugrani Alice-hez. Will Liverpoolba indul, és Margaret attól tart, az öregasszony nagyon magányosnak fogja magát érezni. A szakszervezet fizeti az utat, ugye?

– Igen, kapott tőlük egy sovereignt. Maga is szakszervezeti tag?

– Az volnék, bizony. De csak afféle csendestárs. A béke kedvéért léptem be, de valójában nem értek velük egyet. Ha más véleményen vagyok, úgy viselkednek, mintha náluk volna a bölcsek köve, én meg ostoba volnék. Ez még nem is lenne baj! A baj ott kezdődik, hogy nem engednek csendben és nyugalomban megmaradni a butaságomban, hanem erőszakkal bölccsé akarnak tenni. Ez minden, csak nem az angol szabadság. Erőszakkal a saját bölcsességüket adnák a számba, és ha nem fogadom el, üldöznek és kiszolgáltatnak.

Mi a csudát művelhet apja odafönt? Összevissza járkál, csak úgy döng alatta a padló. És Job miért ül még mindig itt? A végén még szétfő a vacsora.

De Job nem adta jelét, hogy mehetnékje volna.

– Látod, Mary, az én butaságom abban áll, hogy amit adnak, elfogadom, mert egy fél kenyér is jobb, mint ha egyáltalán nincs kenyér.

Inkább dolgozom alacsony bérért, mint hogy üljek ölbe tett kézzel, és szépen éhen haljak. De jön a szakszervezet, és azt mondja: „Ha elveszed a fél kenyeret, kiverjük belőled a szuszt. Válassz, éhen akarsz halni, vagy agyon akarod veretni magad!” Tudod, az éhenhalás csendes, nyugodt halál, nem úgy az agyonveretés, ezért inkább az előbbit választottam, és beléptem a szakszervezetbe. De ha annyira butának tartanak, miért nem engednek el?

Nyikorgott a lépcső, ahogy Mary apja lefelé lépkedett rajta, még makacsabb vadsággal, mint az előbb. Karján egy kis batyu lógott; ez mutatta, hogy Barton felkészült az útra. Jobhoz lépett, és sokkal udvariasabban, mint azt Mary remélhette, elköszönt tőle. Aztán lánya felé fordult, és kurtán-furcsán, távolságtartóan elbúcsúzott tőle is.

– Ó, apám, ne menjen még! A vacsora elkészült!

De Barton félrelökte a lányát, és elindult kifelé. Mary az ajtóig követte. A szemébe könnyek szöktek. A küszöbről nézett távolodó apja után, aki olyan rideg, kemény és furcsa volt vele. Aztán az udvar végében Barton hirtelen megpördült, és ahogy meglátta a küszöbön ácsorgó lányát, visszasietett hozzá, és a karjaiba kapta.

– Az Isten legyen veled, az Isten óvjon meg téged, te drága gyermek!

Mary is viszonozta az ölelést, és átkarolta apja nyakát.

– Ne menjen még el, apám! Nem bírnám elviselni! Jöjjön be, és egyen egy keveset! Olyan sápadt! Drága apám, hallgasson rám!

– Nem! – felelte csendes szomorúsággal. – Jobb lesz így. Egy falat sem menne le a torkomon, és nem bírom ki a négy fal között sem. Jobb, ha jövök-megyek. – E szavakkal lefejtette nyakáról lánya bársonyos karjait, még egyszer megcsókolta, majd elindult, hogy teljesítse szörnyű megbízatását.

És már el is tűnt a lány szeme elől. Mary nem értette, miért, de még sohasem érezte magát ennyire elhagyatottnak és szomorúnak. Aztán visszament a szobába, ahol Job üldögélt csendesen.

Amikor a lánya már nem láthatta, Barton lassított léptein, és kedvetlen cammogásba kezdett; vánszorgása reménytelenséget és erőtlenséget sugárzott. Sötétedett, de ő csak ment tovább, nem viszonozva senki köszönését.

Egyszer csak gyereksírás ütötte meg fülét, és gondolatai a kis Tomra terelődtek, boldogabb éveinek sírba szállt fiára. Elindult a gyereksírás

irányába, mert abban reménykedett, az ő sírását hallja. Hamarosan meg is találta a szegény teremtést, egy eltévedt gyermeket, aki reménytelen sírása közben csak egy szót hajtogatott: „Mami, mami!” John Barton kedvesen megszólította a kislányt, majd türelmesen gyűjtögetni kezdte az információkat az elharapott félszavakból, amelyek a rémült csöppség zokogásának szüneteibe ékelődtek.

Körbekérdezgetett néhány járókelőt, majd a kapott útbaigazítások segítségével hazavezette az eltévedt kislányt. Az anya ahhoz is túl elfoglalt volt, hogy észrevegye a gyermek eltűnését, de most mégis megörült, és háláját egy ékesen megfogalmazott ír áldással fejezte ki a segítőnek. Amikor John meghallotta az áldást, csak gyászosan megrázta fejét, majd eltűnt azon az úton, amelyen érkezett.

És egy időre kikerült a mi látókörünkből is.

Apja távozása után Mary fogta a varrnivalót, és leült dolgozni. Munka közben Job kiselőadását hallgatta, aki még a szokásosnál is jobban belemelegedett a beszédbe. A lány legyőzte abbéli vágyát, hogy megszabaduljon az öregtől, olyannyira, hogy még apja vacsoráját is felajánlotta neki. Ő is megpróbált lenyelni belőle néhány falatot, de nem ment le a torkán egy morzsa sem. Ólomsúly nehezedett a szívére, mintha valami szörnyűség közeledtét érezné; de az is meglehet, hogy nyomasztó hangulata az az aznap történtek következménye volt.

Azon gondolkozott, hogy Job mikor megy már végre haza, mert nem akarta a férfi előtt letenni a munkáját, és sírva fakadni, pedig soha ennyire nem kívánkozott ki belőle a szívből jövő zokogás.

– Tudod, Mary – kapta el Job szavait ismét a lány –, gondoltam, magányos lennél ma este, és mivel Margaret az öreg hölgyet vigasztalja, én magamra vállaltam, hogy szóval tartok egy ifjabbat. És milyen jót beszélgettünk, nem igaz?! Azon tűnődöm, Margaret végzett-e már.

– Meglehet, hogy már otthon van – kapott az alkalmon Mary.

– Ó, nem, arra gondom volt. Nézd csak! – húzott elő egy nagy kulcsot a férfi. – Vagy az utcán kell várnia rám, vagy ide kell jönnie, és én biztos vagyok benne, hogy ide fog jönni, mert tudja, hol keressen.

– Egyedül?! – kérdezte Mary.

– Úgy bizony! Először én is féltettem, és sokszor követtem tisztes távolságból, de természetesen nem mondtam el neki. Ám az ég áldjon meg, olyan biztosan megy az a lány, amilyen biztosan csak lehet; igaz,

hogy egy kicsit lassan, és a fejét kissé oldalra dönti, bizonyára fülel. De a legszebb az, amikor átkel egy úton! Megáll az útpadkán, és hallgatózni kezd. Nem mintha annyira vak lenne, hogy egy olyan nagy, sötét foltot, mint egy kocsi vagy egy szekér, ne venne észre.

A baj ott kezdődik, hogy nem tudja megítélni a távolságukat, ezért fülelnie kell. De csitt! Ez ő lesz!

Tényleg ő volt, de mindig nyugodt arcán most a bánat hagyott nyomot, és könnycseppek barázdái.

– Mi a baj, kislányom?! – kérdezte nyomban Job.

– Ó, nagyapa, Alice Wilson nagyon rossz állapotban van! – Csak ennyit tudott mondani, mert az izgatottságtól még levegőhöz is nehezen jutott. A délután, az elválás Willtől túl érzékennyé tették az idegeit az újabb megrázkódtatásokkal szemben.

– Mi történt? Mondd el, Margaret! – ültette le Mary a lányt egy székbe, és meglazította főkötője szalagját az álla alatt.

– Azt hiszem, szélütése volt. De bármi is történt vele, egy biztos: a fél oldalára lebénult.

– Mikor történt mindez? Még Will távozása előtt? – tudakolta Mary.

– Nem, Will még azelőtt elment, hogy én odaértem volna. Akkor még olyan jól volt, mint az utóbbi napokban; beszélt is egy kicsit, nem sokat, de ez érthető is, mert Mrs. Wilson szereti vinni a szót, mint tudjátok. Felkelt, hogy kimenjen a szobából, aztán valami zajt hallottam, mintha a lábát húzta volna, és abban a minutumban összeesett. Mrs. Wilson felsikoltott, és odafutott hozzá. Én maradtam Alice mellett, amíg ő orvosért ment. Nem tudott felelni a kérdéseimre, pedig akart, vagyis azt hiszem.

– Miért nem Jem szaladt el orvosért? Hol volt?

– Nem volt otthon. Nem is szokott hazamenni addig, amíg én náluk vagyok.

– Ugye, nem hagytad egyedül Mrs. Wilsont szegény Alice-szel? – kérdezte Job hirtelen.

– Nem, nem – felelt Margaret –, de most jöttem csak rá, nagyapa, mekkora teher a vakság. Annyira szerettem volna ápolni, és mégis próbáltam, de feladtam, miután rájöttem, hogy több kárt teszek, mint hasznot. Ó, nagyapa, bárcsak láthatnék!

Sírdogált egy kicsit, és a többiek hagyták, hadd könnyebbüljön meg a lelke. Aztán folytatta:

– Átmentem a szomszédba Mrs. Davenporthoz, aki éppen nagy munkában volt, de amint megtudta, mi járatban vagyok, otthagyott csapot-papot, és már ment is át Jane Wilsonhoz, hogy segítsen Alice éjszakai ápolásában.

– Mit mondott az orvos?

– Amit ilyenkor az orvosok szoktak. Ezt is, azt is, nehogy rajtakapják őket, hogy téves a diagnózisuk. Először azt mondta, hogy Alice-nek nincs sok esélye, de amíg pislákol benne az élet, a remény lángja sem lobban el. Aztán azt, hogy részlegesen felgyógyulhat, bár a kora ellene dolgozik. Azt ajánlotta, rakjunk a fejére piócákat.

Miután Margaret elmondta a történteket, lélekben és testben egyaránt kimerülve hátrahanyatlott a székében. Mary sietve teát főzött. Az addig oly beszédes Job most szomorúan magába roskadt.

– Holnap reggel az első dolgom lesz, hogy meglátogatom őket, és megtudakolom, hogy van. A hírrel még munka előtt magukhoz is benézek – ajánlotta Mary.

– Kár, hogy Will elment – lamentált Job.

– Jane szerint Alice-nek nincs a fiún kívül senkije – felelte Margaret. – Voltaképpen nem is baj, hogy Will nem látja ilyen állapotban; az utolsó kép, amelyet magával vitt róla, sokkal jobban hasonlít a valóságos Alice-re.

Váltottak még egymással néhány fájdalmas mondatot, aztán magára hagyták Maryt a házban, ahol egyedül kellett végiggondolnia ezt a szokatlanul nehéz napot. Úgy tűnt, rosszra fordult. Will elutazott, és az apja is – ráadásul milyen különös módon! Glasgow olyan titokzatosan távoli helynek tűnt! Ameddig itt volt az apja, legalább Harry Carsonnal szemben védelmet jelentett. Mary attól rettegett, hogy a férfi hamar tudomást szerez védtelenségéről. Kezdett kétségbeesni Jem miatt is: attól félt, a fiú nem szereti többé. Ahogy Jem egyre jobban kerülte, úgy nőtt a vágyakozás Mary lelkében. És mintha ezek a csapások még nem lettek volna elegendőek, megérkezett az újabb rossz hír Alice szélütéséről.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

A gyilkosság

Erében vér nem lüktetett,
Búcsúzó szót nem ejthetett;
Szó, sóhaj, egy lehelet se
Végső útját nem jelezte.
BYRON[89]

Gondolataim csaponganak; végül
Úgyis csak a bosszúnál kötnek ki.
DRYDEN[90]

Most vissza kell ugranom az időben egy vagy két órával azelőttre, hogy Maryt a barátai magára hagyták éjszakára. Nyolc felé járt az idő, és a Carson lányok, mind a három, apjuk szalonjában ültek, míg az öreg az ebédlőben szunyókált kedvenc karosszékében. Mrs. Carson, mint általában, ha semmi nem adott okot különösebb izgalomra, a szobájában tettette a beteget, és a migrén luxusának hódolt. Nem volt túl jó bőrben, ez tény. „Széllelbélelt" – mondták ilyenkor a szolgák. Állapota egyenes következménye volt testi és lelki tunyaságának. Tanulatlan lévén nem tudott élni az anyagi javakkal és a gazdagsággal járó szabad idővel sem. Még a repülősónál is többet segített volna rajta – ehhez igen gyakran folyamodott –, ha egyik-másik szolgájának a munkáját egy hétre magára vállalja. Megágyazhatott volna, vikszelhette volna az asztalokat, és kiporolhatta volna a szőnyegeket, méghozzá mindezt a reggeli friss levegőn, minden vastag hacuka, sál, kabát, boa, szőrmecsizma, fejfedő és fátylak nélkül, mert napi „levegőzésére" ilyen bebugyolálva indult, hogy aztán a teljesen zárt kocsiba szálljon.

A három lány tehát szülői felügyelet nélkül ücsörgött az elegáns, jól megvilágított, kényelmes szalonban, és mint a gazdag házak csemetéi,

---

[89] Részlet Lord Byron *Korinthosz ostroma* című verséből.

[90] Idézet John Dryden (1631-1700) és Nathaniel Lee (16537-1692) *The Duke of Guise* című drámájából.

nem tudták, mivel is üssék el az időt két teázás között. A két idősebb nővér előző este táncmulatságon vett részt, ennek következtében most álmos és nyűgös volt. Az egyik megpróbált Emerson esszéibe[91] temetkezni, és ez olyan jól sikerült neki, hogy bele is aludt. A másik az új dalok közül válogatta ki kedvenceit. A legfiatalabb, Amy valami kotta kéziratát másolta. A levegő nehéz volt a virágoktól, amelyek éjszakai édes illataikat árasztották a szomszédos üvegházból.

A kandalló párkányán álló óra éppen nyolcat ütött. Sophy (a szundikáló nővér) felriadt a zajra.

– Hány óra van? – kérdezte.

– Nyolc – felelte Amy.

– Te jó ég, hogy én milyen fáradt vagyok! Harry is jöhetne már. Egy kis tea mindenkit felfrissít. Te is kimerült vagy, Helen?

– Meghiszem azt! A bálok másnapján semmire sem jó az ember. Azt hiszem, azért, mert olyan későn kezdődnek.

– De hogyan is kezdhetnék korábban?! Az emberek többsége öt-hat körül vacsorázik, miattuk sem kezdődhet előbb nyolcnál vagy kilencnél. Ahhoz is idő kell, hogy feloldódjanak az emberek. Vacsora után jön meg a hangulat.

– Túl fáradt vagyok ahhoz, hogy ma este reformáljam meg a bálok és táncos mulatságok rendjét. Mit másolsz, Amy?

– Ó, csak azt a kis spanyol dalt, a *Quien quierá*t.

– Minek másolod le? – kérdezte Helen.

– Harry kért meg rá reggelinél. Miss Richardsonnak kell, azt mondta.

– Jane Richardsonnak! – mondta Sophy, de úgy, mintha valami új gondolat pattant volna ki a fejéből.

– Gondoljátok, hogy akar tőle valamit? – kérdezte Helen.

– Ne engem kérdezz, én sem tudok többet az ügyről, mint te. Csak megfigyelek és következtetek. Neked mi a véleményed, Helen?

– Harrynek mindig a bál szépe kell. Akit a legtöbben imádnak, annak kezdi csapni a szelet, és mindig úgy tesz, mintha lenne közöttük valami. Ez a szokása, de ennél többet nem fedeztem fel a Jane Richardsonhoz fűződő viszonyában sem.

---

[91] Utalás Ralph Waldo Emerson (1803-1882) amerikai esszéíró *Esszék* című munkájára. A regény idejében még nem volt ismert.

– Csak az a baj, hogy Jane komolyan veszi. Figyeljétek csak meg, legközelebb, ha találkozunk vele, és Harry is ott lesz, hogy fogja elpirulva lesütni a szemét, ha látja, hogy Harry felé tart. Azt hiszem, ezt Harry is észrevette már, és még imponál is neki.

– Azt meghiszem! Tetszik neki, hogy elcsavarta a fejét egy olyan bájos lánynak, mint Jane Richardson. De hogy szerelmes lenne belé, arról nem vagyok meggyőződve, bármit is érez iránta a lány.

– Éppen erről van szó! – indulatoskodott Sophy. – Hiába a testvérünk, akkor is azt kell hogy mondjam, nagyon helytelenül viselkedik. Minél többet gondolok rá, annál inkább úgy vélem, Jane meg van győződve arról, hogy Harry akar tőle valamit, és a fiatalúr úgy is viselkedik, hogy ezt elhitesse vele. De aztán, ha már megunta…

– Ami hamarosan be fog következni; elég, ha egy újabb és csinosabb teremtés jelenik meg a parketten – szakította félbe Helen.

– Szóval, ha megunták – folytatta Sophie –, akkor az illető hölgy szíve először megismeri, mi a fájdalom, aztán megkérgesedik, végül egy csapodár nő lesz belőle, olyan, amilyen nőcsábász Harry. Szegény lány!

– Nem szeretem, ha így beszéltek Harryről – nézett Sophyra Amy.

– Hidd el, hogy nekem sem öröm, elvégre a testvérem, és nagyon szeretem. Jó báty, kedves fiú, de tudom, hogy hiú, és föl sem tudom mérni, hogy ezzel az önző hiúságával milyen bajoknak és bűnöknek a kiváltója.

Helen ásított egyet.

– Ó, nem gondoljátok, hogy csengethetnénk a teáért? Az evés utáni alvás nem tesz jót nekem, egészen összezavar.

– Persze, miért ne csengetnénk?! – válaszolt az energikusabb Sophie, és megrántotta a csengőzsinórt. – Teát, Parker, de azonnal! – parancsolt a belépő inasra.

Sajnos, ritkán próbált meg olvasni a másik ember arcáról, így Parkeréről sem tudott. Pedig a vak is láthatta, hogy baj van. Az inas arca fehér volt, mint egy halotté, az ajkait pedig úgy préselte össze, mintha egy ijesztő történetet próbálna magában tartani. Szeme természetellenesen kidülledt. Arcán rémület tükröződött.

A lányok félretették könyvüket, kottájukat, úgy készülődtek a teához. Az ajtó ismét kinyílt, de ez alkalommal a dadus lépett be rajta. Dadusnak hívom, pedig a dajkaság szerepköre már a múlté volt, és a családban

jelenleg több más feladatot is ellátott: a lányok kísérője volt, emellett varrt is, és gondoskodott a holmik helyes tárolásáról; csak a neve maradt meg dadusnak. Régebben élt velük, mint bármelyik más szolgájuk, és talán ennek köszönhetően a lányok sokkal nagyobb tisztelettel kezelték, mint a többi cselédet. Előfordult máskor is, hogy benézett a szalonba az anyjuk vagy az apjuk holmijai után kutatva, ezért felbukkanásán egyikük sem csodálkozott. Folytatták tovább a pakolászást.

A dajka azt szerette volna, ha a lányok felnéznek, és arcáról olvassák le a gyászt és a rémületet. De hiába, észre sem vették. Ekkor köhintett egyet. Természetellenes köhögés volt, olyan, mint amikor az ember azt szeretné, hogy figyeljenek rá.

– Drága dadus! Mi baj? Talán nem vagy jól?

– Vagy mama betegedett meg? – kérdezte gyorsan Sophy

– Beszélj, beszélj, dadus! – kérlelték mindannyian, amikor látták, hogy hiába küzd, nem jön ki hang a torkán. Köré sereglettek, gyanakvó arccal, és máris lehetett valamennyi sejtelmük a közlendő szörnyűségről.

– Drága ifjú hölgyeim! Drága lányaim! – ennyit tudott mondani, aztán sírva fakadt.

– Ó, beszélj, dadus! – biztatta az egyikük. – Ennél még az is csak jobb lehet! Beszélj már!

– Drága gyermekeim, nem is tudom, hogy kezdjem! Édeseim, szegény Harryt most hozták haza…

– Most hozták haza? *Hozták?* De hogyan? – suttogták a lányok, mert hangjuk ösztönösen lehalkult, rémült suttogássá tompult. A dajka ugyanilyen halkan, mintha attól tartana, hogy a falak, a bútorok, mindazok az élettelen dolgok, amelyek az életet és a kényelmet hivatottak szolgálni, meghallják, így válaszolt:

– …holtan.

Amy megragadta a dajka kezét, és mélyen a szemébe nézett, hogy kiderítse, igaz-e, amit mondott. Mihelyst a dajka meredt, gyászos, szomorú tekintetéből kiolvasta a választ, egyetlen hang nélkül a padlóra zuhant. A másik testvér, Sophie, egy díványra roskadt, és arcát a tenyerébe temette, így próbálta feldolgozni a hallottakat. Helen a szófára dőlt, és arcát a párnába temette, hogy az egész testét rázó zokogás és jajongás hangjait elfojtsa.

A dajka csendben állt. Látszott rajta, hogy még nem mondott el *mindent.*

– Mondd, dadus – nézett fel Sophie, és rekedt hangja a belsejét marcangoló fájdalomról árulkodott –, valóban halott, ezt mondtad az előbb? Küldettetek orvosért? Ó, hívjatok orvost! – folytatta, és hangja bántóan éles lett, ahogy feltápászkodott. Helen is felemelkedett, és lélegzetvisszafojtva várta, mit mond a dajka.

– Egyetlenem, ahogy mondtam, Harry halott. És küldettünk is orvosért. Mindent megtettünk, amit csak lehetett.

– Mikor… Mikor hozták haza? – kérdezte Sophy.

– Talán tíz perccel azelőtt, hogy Parkerért csöngettetek.

– Hogyan halt meg? Hol bukkantak rá? Egészségesnek tűnt, mindig erősnek látszott. Ó, biztos vagy benne, hogy vége van? – indult el az ajtó felé a lány, de a dajka megfogta a karját.

– Sophy kisasszony, még nem mondtam el mindent. Elég erős vagy ahhoz, hogy meghallgass? Ne feledd, az úr a szomszéd szobában van, és még nem is sejt semmit. Segíts majd elmondani neki! De most csitt, kedvesem: az úrfi nem természetes halált halt! – nézett mélyen a szemébe, mintha tekintetével is a tragédiát próbálná tolmácsolni. – Lelőtték, amikor ma este a Turner Streeten tartott hazafelé.

Sophy mondani próbált valamit, de csak a szája mozgott, vagyis pontosabban rángatózott.

– Szedd össze magad, kicsim, emlékezz, hogy a szüleid még mit sem sejtenek. Beszélj, kisasszonykám!

De hiába, a lánynak már az egész arca rángatózott. A dajka kirohant a szobából, és repülősóval, valamint egy pohár vízzel tért vissza. Sophie gyorsan felhajtotta, majd sóhajtott néhányat, és természetellenesen nyugodt hangon így szólt:

– Mit kívánsz, mit tegyek, dadus?! Segítsek Helenen és Amyn? Látod, mennyire összetörte őket a hír.

– Szegény gyermekeim! Most hagyjuk őket magukra egy kicsit! Azt szeretném, kisasszonykám, ha közölnéd a hírt atyáddal. Az étkezőben szunyókál a szegény öregúr. Ideje felébreszteni, mert várnak rá.

Sophy gépiesen elindult az étkező ajtaja felé.

– Nem tudok bemenni, képtelen vagyok elmondani. Hogy kezdjem?

– Én is veled megyek. Óvatosan közöljük vele a hírt.

– Nekem nem fog menni; a fejem lüktet, biztos vagyok benne, hogy valami meggondolatlanságot fogok mondani.

Mindezek ellenére kinyitotta az ajtót. Ott ült az apja; a gyertyaláng burán átszűrődő derengése finomabbá tette barázdált arcát. Fehér haja csak úgy világított a karmazsin színű szattyánbőr fotelen, amelyre ráhullott. Az újság, amelyet előzőleg olvasott, mellette feküdt a padlón. Mélyen és egyenletesen lélegzett.

Sophynak Mrs. Hemans dala jutott eszébe hirtelen:

Hogy mit tegyél, nem tudod.
Hogyan ébreszd fel az alvót
Egy másik világból
A valóságra, mely unott.[92]

De a gyermekét vesztett apa számára ez a világ nem csak unott volt.

– Papa – szólította meg Sophy lágyan, de a férfi meg sem moccant. – Papa – ismételte meg valamivel hangosabban.

Mr. Carson ébredezni kezdett, de félig még az álom vizében gázolt.

– Kész van a tea, ugye? – kérdezte, majd ásítani kezdett.

– Nem, papa. Valami nagyon szörnyűséges, valami nagyon tragikus dolog történt!

A férfi olyan hangosan ásított, hogy el sem jutottak a füléig lánya szavai, sem a lány arcára kiülő rémületet nem vette észre.

– Henry úr nem jött haza – mondta a dajka, de hangja eltért a megszokottól, és ez felkeltette Mr. Carson figyelmét. Megdörgölte a szemét, és a dadusra nézett.

– Harry! Egy megbeszélésen vesz részt a gyárosokkal, hogy megvitassák ezt az átkozott helyzetet. Nem is vártam ilyen korán. Miért nézel ilyen furcsán rám, Sophy?

– Ó, papa, Henry hazajött! – fakadt sírva a lány.

– Mit zagyváltok itt össze? – rémült meg az apa. Türelmetlenül várta a magyarázatot, mert most már tudta, hogy valami nincs rendben. – Egyikőtök azt mondja, hogy nem jött haza, a másikótok meg azt, hogy hazajött. Most melyik az igaz? Most már mondjátok el, mi történt!

---

[92] Részlet Felicia Hemans (1793-1835) kedvelt költő *The Sleeper* című verséből.

Lóháton ment vissza a városba, és a hátasa levetette? Beszélj már, gyerekem, vagy lenyelted talán a nyelved?

– Nem, nem vetette le a ló, papa – felelt bánatosan Sophy.

– De súlyosan megsérült – egészítette ki a dajka, aki az ideges apával tudatni akarta a helyzetet.

– Megsérült? Hol? Hogyan? Hívtatok orvost? – pattant fel hirtelen, mintha ki akarna rohanni a szobából.

– Igen, papa, hívattunk orvost, de attól tartok, itt már az orvos sem segíthet.

Mr. Carson a lánya szemébe nézett, és onnan egy pillanat alatt kiolvasta az igazságot: a fia, az egyetlen fia nincs többé.

Visszaroskadt a karosszékébe, kezébe temette az arcát, majd az asztalra dőlt. A nagy, masszív mahagónibútor megrázkódott sírásától.

Sophy odalépett hozzá, és átkarolta a nyakát.

– Hagyj! Te nem vagy Harry! – kiáltott fel Mr. Carson, aki mintha újra magához tért volna, és a fiát akarta látni. – Hol van, hol van a… – fakadt ki; arcára az elmúlt röpke két perc alatt barázdákat vésett a heves fájdalom.

– A szolgák étkezőjében – válaszolt a dajka. – Két rendőr és egy harmadik úriember hozta haza. Nagyon szeretnének beszélni önnel, ha elég erősnek érzi magát hozzá.

– Elég erős vagyok hozzá – állt fel ismét. Először majdnem összecsuklott, de összeszedte magát, és olyan határozottan menetelt az ajtóhoz, mint egy katona a díszszemlén. De az ajtóból visszafordult, hogy az asztalon maradt bort még kitöltse magának. Szeme megakadt a borospoháron, amelyet Henry alig két-három órával azelőtt használt. Remegő sóhaj hagyta el keblét, majd megint megacélozta a szívét, és kimasírozott az ajtón.

– Jobb lenne, ha most visszamennél a testvéreidhez, Sophy – ajánlotta a dadus.

Miss Carson engedelmeskedett. Még nem volt felkészülve rá, hogy szembenézzen a halállal.

A dajka követte Mr. Carsont a szolgák ebédlőjébe, ahol az asztalon a kiterített, élettelen test látványa fogadta őket. Az emberek, akik Harry testét hazahozták, a kandalló közelében ültek, míg a szolgák a holttestet bámulták.

A holttestet!

Némelyek sírtak, mások sustorogtak, de mindenki olyan halkan beszélt és mozgott, amilyen halkan halott közelében szokás. Amikor gazdájuk belépett, mind tiszteletteljes részvéttel néztek rá.

Előrement, majd alaposan és szeretettel megnézte a halott rezzenéstelen arcát, aztán lehajolt, és megcsókolta vöröslő ajkát, amelyből még ki sem tudott futni a vér. A rendőr hozzálépett, és várta kérdéseit, de Mr. Carson egyelőre semmire sem látott a halál tényén kívül. Aztán lassan, nagyon lassan tudatosodott benne, hogy itt erőszakos halálról lehet csak szó.

– Hogyan halt meg? – morogta maga elé.

A rendőrök egymásra néztek, aztán az egyikük belekezdett. Fegyverdörrenésre lett figyelmes a Turner Street irányából, és elindult a hang irányába. (Mr. Carson jól ismerte azt a szűk utcácskát: a hátsó kapujukhoz vitt, ahhoz a kapuhoz, amelyhez Harrynek kulcsa volt.) Amikor a rendőr az utcába ért, még hallotta a menekülő tettes lábalnak dobogását; de annyira sötét volt (még a hold sem jött fel), hogy alig látott az orráig, nemhogy az elkövetőt látta volna. Meg is rémült, amikor az előtte fekvő holttestbe ütközött. Akkor aztán azonnal megrázta a kereplőjét. Miután megérkezett a másik rendőr, a lámpája fényénél azonosíthatták az áldozatot. Halottnak gondolták az első perctől fogva, mivel sem hangot nem adott ki, sem egyetlen mozdulatot nem tett, és lélegezni sem lélegzett. A gyilkosságot jelentették a rendőrkapitánynak, aki hamarosan megérkezik. A helyszínen most további rendőrök dolgoznak, és lehetséges nyomok után kutatnak.

A rendőr megválaszoltnak tekintette a kérdést. Mr. Carson mindeközben le sem vette a szemét a halottról. Miután kérdése megválaszoltatott, újabbat tett fel:

– Hol érte a lövés?

Megemelték a fia gesztenyebarna fürtjeit, és megmutatták neki a kékes pontot (lyuknak nem lehetett volna nevezni, mert a bőr visszazáródott rá) a bal halántékán. Halálos lövés, és mindez egy ilyen sötét estén.

– A tettes egészen közel állhatott – tudatta az egyik rendőr.

– Semmiféle akadály nem volt az elkövető és az áldozat között – tette hozzá a másik.

Az ajtó felől mozgolódás hallatszott, majd belépett az anya, a szegény Mrs. Carson.

Furcsa hangokat hallott a szobájába szűrődni odalentről, és leküldte a szobalányát (aki egyben mindennapi társa is volt, sokkal inkább, mint túliskolázott lányai), hogy nézze meg, mi folyik odalent. De a szobalány vagy elfelejtett visszatérni, vagy nem mert a rossz hírrel asszonya elé kerülni. Mrs. Carson, türelme fogytán egyre idegesebb lett, így maga indult el lefelé, hogy megtalálja a különös zajok forrását. Fülelve a suttogó és elfojtott hangokat ért el a szolgák ebédlőjéhez.

Mr. Carson megfordult, de halott fiát nem hagyta volna magára egyetlen élő kedvéért sem.

– Vigye innen, dadus, ez nem az ő szemének való látvány! Szóljon Sophynak, hogy vigyázzon az anyjára! – fordult ismét halott fia felé. Mrs. Carson hisztérikus kiáltásai időről időre megrázták a házat, és férje minden egyes kiáltásnál összerezzent; a szenvedés e hallható jelei a szívébe martak.

Megérkezett a rendőrkapitány, nyomában pedig az orvos. Egyetlen megjegyzés nélkül elvégezte a halál megalapításakor szokásos formaságokat, és amikor feltárt egy vénát, és abból már nem tudott kifolyni a vér, megrázta fejét. Mindenki megbizonyosodhatott róla, hogy előfeltevései beigazolódtak. A kapitány négyszemközt is szeretett volna beszélni Mr. Carsonnal.

– Én is szeretnék szót váltani önnel – válaszolta Carson, és átmentek az ebédlőbe, ahol a borospohár még mindig ott állt az asztalon.

Az ajtót gondosan becsukták maguk mögött, aztán leültek, és mind a kettő arra várt, hogy a másik törje meg a csendet.

Mr. Carson szólalt meg először:

– Mint azt bizonyára tudja, gazdag ember vagyok.

A kapitány bólintott.

– Nos, a fél, vagy inkább az egész vagyonom azé, aki a gyilkost akasztófára juttatja.

– Biztos lehet benne, a magunk részéről mindent el fogunk követni, hogy megoldjuk az ügyet, de egy tekintélyes vérdíj meggyorsíthatja a gyilkos kézre kerítését. Annyit szeretnék leszögezni, hogy az egyik emberemnek máris van egy gyanúsítottja, míg a másik (aki idekísért) egy negyedórával ezelőtt megtalálta a gyilkos fegyvert egy mezőn,

amelyen a tettes átvágott. Menekülés közben hajíthatta el, hogy ne akadályozza. Nincs kétségem afelől, hogy felfedjük a tettes kilétét.

– Mit ért maga tekintélyes vérdíjon? – kérdezte Mr. Carson.

– Nézze, uram, három- vagy ötszáz font már tisztességes summának számít, és elég nagy kísértés ahhoz, hogy a cinkosoknak kinyissa a száját.

– Legyen akkor ezer! – mondta Mr. Carson határozottan. – Biztos azoknak az átkozott sztrájkolóknak a műve!

– Ne legyen olyan biztos benne! Az a rendőr, akiről az imént beszéltem, a feljebbvalójának néhány nappal ezelőtt jelentette, hogy körútján dulakodókba botlott. A dulakodók egyike az ön fia volt. A támadója pedig egy fiatalember, aki a ruhájáról ítélve egy fémöntöde munkása lehet. A fiatalember leteperte Mr. Carsont a földre, és úgy tűnt, hogy ha a rendőr közbe nem lép, többre is képes lett volna. A járőr feljelentést akart tenni a fickó ellen orvtámadás címén, de a fia ezt megtiltotta neki.

– Ez rá vall! Amilyen nemes szíve volt! – motyogta az apa.

– Miután az ön fia távozott, a fickó súlyos fenyegetéseket kiáltott utána. Az is fölöttébb különös, hogy a gyilkosság éppen ott esett meg, ahol a dulakodás is történt, a Turner Streeten.

Kopogtattak az ajtón. Sophy volt az. Kihívta az apját, és izgatottan suttogva arra kérte, menjen fel anyjához, és beszéljen vele.

– Nem akarja elengedni Harryt, és olyan furcsán beszél. Azt hiszem, papa, hogy megtébolyult – fakadt sírva a lány.

– Hol van? – kérdezte Mr. Carson.

– Harry szobájában.

Csöndben, hogy zajt ne csapjanak, felsiettek az emeletre. A szoba nagy volt és kényelmes; túl nagy ahhoz, hogy a táncoló, pislogó konyhagyertya, amelyet sietve meggyújtottak és az öltözőasztalra helyeztek, bevilágíthassa.

Az ágyon, amelyet nehéz, szemfedélszerű zöld függönyök fogtak körbe, feküdt a halott fiú. Felhozták ide, és az ágyra fektették, olyan finoman, mintha attól félnének, hogy felébred álmából. Ami azt illeti, jobban hasonlított egy alvó, mint egy halott emberre: teljes nyugalommal az arcán, moccanatlanul feküdt. Az arc szép és finom vonásai most még jobban látszódtak, mint életében, amikor a bőr

egészséges, pirospozsgás színére szegeződött a figyelem. Békét árasztott, ami arról adott hírt, hogy a halál gyorsabban jött, mint hogy egyáltalán bármi fájdalmat érezhetett volna.

Az ágy fejéhez tolt székben ült az anya – és mosolygott. A fiú egyik kezét fogta (amely egyre hidegebb és dermedtebb lett, hiába pihent a meleg tenyérben), s lágyan simogatta a kézfejét, azzal a becézgető kedvességgel, amellyel a gyermekeit tüntette ki kisebb korukban.

– Jó, hogy jössz – nézett a férjére. – Ez a Harry nagy kópé, mindig valami újat talál ki, amivel megnevettethet. Most azt vette a fejébe, hogy elhiteti velünk, hogy alszik, és nem lehet felébreszteni. Nézd! Már mosolyog is, meghallotta, hogy rájöttem a cselre. Nézd!

És valóban, az ajka a halál ernyedtségében mintha mosolyra állt volna. A levágatlan gyertya fényének játéka csak erősítette ezt a látomást, hajladozó fényében a száj szinte mozogni látszott.

– Nézd, Amy! – mondta legfiatalabb lányának, aki lekuporodott mellé, és a ruháját csókolgatta, hogy megnyugtassa. – Egy igazi huncut volt mindig! Nem emlékszel, hogy furakodott be a karjaim közé, ha kiskorodban játszani akartál vele? Nagy huncut ez a Harry!

– El kellene vinnünk a halott mellől – jegyezte meg a dadus. – Sok dolgunk van még, mielőtt…

– Igen, igen, megértettem, dadus – szakította félbe sietve az apa, mert a dada pontosan érthető szavai a halállal együtt járó testi változásokra figyelmeztették, és ettől megrémült.

– Gyere, kedvesem, szeretnék veled odalent beszélni – mondta hát a feleségének.

– Megyek már – egyezett bele a felesége. – Lehet, hogy belefáradt a játékba, és tényleg aludni szeretne. Dadus, ne hagyja, hogy meghűljön szegény! Mert… már így is elég hideg a szája! – fejezte be mondatát, miután megcsókolta a fiú sápadt ajkát.

Férje átkarolta, úgy vezette ki a szobából. A három lány immár átadhatta magát a gyásznak. Megrémítette őket az élet múlandósága és a halál véglegessége. De mégis: a nyögések és jajgatások hangzavarában, a remegések és fogcsikorgatások közepette Sophy nem tudta nem észrevenni a halott hűvös szépségét; hogy az arc nyugodt maradt az élet minden kegyetlensége ellenére, és emiatt Sophy is megpróbált nyugalmat erőltetni magára.

– Gyertek! Dadus szeretné, ha kimennénk, és anyánkkal is lennie kell valakinek. Apának vissza kell térnie a rendőrkapitányhoz, akivel megszakította a beszélgetést, amikor kihívtam. Anya nem maradhat támasz nélkül.

Eközben a kapitány gyertyát gyújtott, és az ebédlő díszeit tanulmányozta. Annyira hozzászokott már a bűnhöz, hogy a kegyetlen gyilkosság nem tudta lekötni minden figyelmét, habár munkált benne a vadászösztön, és égett a vágytól, hogy kézre kerítse a tettest. Az ebédlő egyetlen olajfestményéhez érve (amely egy tizennyolc év körüli fiút ábrázolt díszes ruhában) a kép modelljében a titokzatos gyilkosság áldozatát vélte felismerni. Mr. Carson éppen ekkor lépett be a szobába. Arca még komorabb lett azóta, hogy elment; megkeményítette a mélyen gyökerező indulat.

– Bocsásson meg, hogy magára hagytam.

A rendőrkapitány bólintott, majd helyet foglaltak, és még hosszasan tárgyaltak. Sorban szólították be a rendőröket, és kikérdezték őket.

A házban egész éjszaka nagy volt a jövés-menés, senki sem gondolt a lefekvésre. Sophy azt is furcsállta, amikor az éjszaka közepén dadus felállt anyjuk mellől, és vacsorázni indult. Hogy gondolhat valaki ilyenkor evésre? Egy halottas házban mind az ivás, mind az evés illetlenségnek tűnt.

Amikor végre az éjszakát felváltotta a hajnal, az ebédlő ajtaja kinyílt, és a folyosón két ember lábainak dobogása hallatszott. A kapitány távozott, Mr. Carson pedig kiállt az ajtóba, és teleszívta a tüdejét a friss hajnali levegővel. A halványuló csillagokat nézte.

– Ne felejtse el, hogy számítok önre! – mondta, mire a kapitány újra bólintott. – A vérdíj miatt ne fájjon a feje! Számomra már nincs egyéb értéke a pénznek, csak hogy a segítségével elkapjuk a gyilkost, aki így elnyeri méltó büntetését. Csak abban reménykedem, hogy lógni láthatom. Kínálhat akármekkora összeget. Kezdjük mondjuk ezer fonttal, ennyit írjon a plakátra. Jöhet éjjel-nappal, bármikor fölkereshet. Csak annyit kérek öntől, hogy akasszák fel a tettest. Akár már a jövő héten, ha egy mód van rá – ma péntek van. A sejtések alapján, amelyekkel már most rendelkezik, könnyűszerrel elegendő bizonyítékhoz juthat, hogy a gazembert már a jövő héten bíróság elállítsák.

– Az is előfordulhat, hogy a tettes az ügye elnapolását kéri az idő rövidségére hivatkozva.

– Akadályozza meg, ha lehetséges! Az első ügyvédet, aki utamba akad, alkalmazni fogom. Nem lesz nyugtom, amíg a gyilkos életben van.

– Minden rendben lesz, uram.

– A halottkémmel maga beszéljen! Tíz órára jöjjön, ha megfelel!

A kapitány távozott.

Mr. Carson nem mozdult a lépcsőről. Ódzkodott attól, hogy a friss levegőt és a fényt a ház szomorú, kísérteties légkörére cserélje.

– Fiam, fiam, apád bosszút áll érted, szegény, meggyilkolt fiam! – mondta végül.

Hogy bosszút álljon mindazért a rosszért, ami érte, a gyilkos Harryt szemelte ki, s egyetlen mozdulattal elvette tőle az életét, amelyet Istentől kapott. Az idősebb Carson már csak azért élt, hogy elégtételt vegyen. Szíve csak azért dobogott, hogy fia gyilkosát holtan lássa. Való igaz, hogy az ő bosszúját a törvény is szentesítette, de nem volt ez ugyanolyan bosszú, mint az előbbi?

Kit imádsz. Krisztust vagy Aléktót?[93]

Ó, Oresztész, hogy megfertőzted a tizenkilencedik század keresztényeit!

---

[93] Aléktó a bosszúállás és lelkiismeret egyik istennője a görög mitológiában. Ő vette rá Oresztészt, hogy ölje meg anyját, így bosszulva meg apja halálát.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Jem Wilson letartóztatása

Rejtendő tettek, leplezetlen,
Hogy azt se tudtam már: velem
Tették-e? Én voltam, ki tettem?
Mert minden bűn és félelem
– másé, enyém – egyként gyötör:
életet fojt meg, lelket öl!

COLERIDGE[94]

Maryvel utoljára azon a szerda estén találkoztunk, amikor a Carson ház gyászba borult. Azon az éjszakán Mary csak hánykolódott, hiába próbált megszabadulni kényszerképzeteitől, és epedve várta a hajnalt, amikor végre belefeledkezhet a munkába. De éppen akkor, amikor a hajnal első fénye beszökött a szobába, Mary elcsendesedett, és mély álomba zuhant. Jó sokáig aludhattam, gondolta, ahogy felébredve meglátta a fényben úszó szobát.

Kapkodva felöltözött, mire a közeli templom harangja nyolcat ütött. Már késő volt ahhoz, hogy elugorjon Wilsonékhoz, ahol Alice állapota felől szeretett volna tudakozódni, és semmiféleképpen nem érhetett volna vissza a hírrel Margarethez, ahogy azt megígérte neki. Ezért inkább ez utóbbihoz szaladt át, hogy közölje a változtatást. Amikor belépett a házba, csak Jobot találta otthon, aki egymagában gubbasztott a lakásban. Elmondta neki, mi járatban van.

– Margaret átment Wilsonékhoz, mert nem győzte kivárni, amíg hírt hozol Alice-ről. Nem tudott a szentem aludni, és jókor hajnalban elindult, hiába ígérted meg neki tegnap este, hogy majd te átmész.

Maryt bűntudat fogta el a késői ébredés miatt, de már nem tehetett semmit. Fogta magát, és sietve követte Margaretet; nem tudott volna

---

[94] Idézet Samuel Taylor Coleridge *Az álom kínja* című verséből, Rakovszky Zsuzsa fordítása.

aznap nyugodtan dolgozni, ha nem szerez tudomást a szeretetre méltó, jó Alice Wilson állapotáról.

Gyorsan bekapott néhány falatot, hogy letudja a reggelit, és már neki is vágott az útnak. Amikor elhaladt mellettük, fel sem tűntek neki az izgatottan pletykálkodó, csoportokba verődött emberek, csak arra tudott figyelni, hogy minél kevesebbet késsen a munkahelyéről, és minél kisebb szidást kapjon Miss Simmondstól.

Elért Jane Wilsonék házához, és a szíve nagyot dobbant, rózsás vért sodorva orcáira, mert eszébe jutott, hogy Jem talán még otthon van. Biztosíthatom az olvasókat, hogy Jem egészen eddig a pillanatig eszébe sem jutott, csak a beteg Alice-re tudott gondolni útközben.

De hiába dobbant meg a szíve, és hiába pirult el az arca, mert Jem nem volt a lakásban. A kerek asztalt vette észre először, aztán egy használt csészét és csészealjat, és végül az asztal túlsó felén ülő Jane Wilsont, aki csöndesen könnyezett, és szinte öntudatlanul majszolta reggelijét. Mrs. Davenport volt még a szobában rajta kívül, aki valami hálósapkaszerűséget mosott ki éppen; a sapka békebeli szabása elárulta, hogy nem lehet másé, csak Alice-é. Mary mindössze ennyit látott.

Alice állapota nem sokat változott, bár egy kicsit jobban volt, mint előző nap, tudta meg tőlük. Legalább már tud beszélni, ha beszédnek lehet nevezni azt a bánatos zagyválását. Megkérdezték Marytől, hogy szeretné-e látni.

Természetesen igent mondott. Sok embert érdekel a barátai egészségi állapota, főleg, ha abban változás áll be. A szegények ennek nem is kerítenek nagy feneket, nem félnek attól, hogy megzavarják vele a nyugalmukat.

Mary elindult az emeletre. Mrs. Davenport követte, a kezéről megpróbálta lerázni a szappanhabot, és olyan éles hangon suttogott, hogy sokkal hangosabbnak tűnt a megszokottnál.

– Sietnék már haza, de estére visszajövök; bőven lesz rá időm, hogy kivasaljam a sapkáját. Szégyen lenne ránk nézve, ha hagynánk, hogy mocskosan feküdjön betegségében, amikor egész életében olyan tiszta és rendes volt! Nagyon rossz bőrben van a szerencsétlen. Ne csodálkozz rajta, ha nem ismer meg, bennünket sem szokott!

A szobában két ágy volt. Egy nagy, négyoszlopos, függönyös, amely mellett eltörpült a másik, az ikrek hajdani fekhelye. Ebben a kisebb

ágyban kapott helyet Alice is, amióta Jane-ékhez költözött. De azon természetes késztetésnek köszönhetően, amely abból fakad, hogy akiket „Isten csapása sújtotta és kínozta”, azok mindenből a legjobbat érdemelik,[95] az öreg Alice tegnapi szélütése óta átkerült a nagyobbik és tetszetősebb ágyba, míg Jane Wilson az álmatlan éjszakáját a kisebbikben töltötte.

Margaret megismerte barátnője lépteit, és számított is a megjelenésére, elé ment hát, hogy üdvözölje. Mrs. Davenport visszatérhetett a mosáshoz.

A két lány nem szólt egymáshoz; Alice jelenléte elnémította őket. Az idős hölgynek a közeledő halál visszalopta arcára a gyerekkor pirospozsgás színét. A lebénult oldalán feküdt, míg a másik karját folyamatosan mozgatta, nem éppen nyugtalanul, inkább afféle monoton és folyamatos mozgással, amely a szemlélőnek, ha követni próbálta, elég fárasztó volt. A szája is egyfolytában mozgott, épp ahogy a karja, nem hagyta abba egy percre sem a halk, motyogásszerű beszédet. Az arca nyugodtnak tűnt, mosolygósnak, mintha nagyon szórakoztatnák azok a gondolatok, amelyek ködös tudatán átszűrődnek.

– Hallgasd csak! – hajolt közelebb Margaret, hogy a nehezen kivehető szavak jelentését elkapja.

– Mit mond majd anya? A méhek már hazafelé repülnek, és előttünk még nagyon nagy út áll. A rekettyebokron egy kenderikefészek, nézd csak! A tojó már rajta ül. Hogy fénylik a szeme, de meg nem moccanna! Ó, sietnünk kell haza! Anyánk örülni fog, hogy ilyen sok hangával térünk haza. Siessünk, Sally, talán kagyló lesz vacsorára! Láttam a kagylós embert szamarával felbukkanni az arnside-i úton.

Margaret megérintette Mary kezét, aki válaszképpen megszorította az övét. Mindketten megértették, hogy az öreg, élettől megviselt asszonynak milyen ajándékot küldött az Úr: gyerekkora tájalt járhatta be még egyszer, utoljára, egy olyan tájat, amely semmit sem változott: ugyanolyan csillogó, mint azokban a rég letűnt napokban. Alice újra a húgával lehetett, ötven évvel ezelőtti játszótársával, aki majdnem ugyanennyi ideje a Burtonön túli temető füves hantja alatt pihent.

Alice arca hirtelen megváltozott, bánatos lett, majdnem bűnbánó.

---

[95] Idézet Ézsaiás próféta könyve 53,4-ből.

– Ó, Sally! El kellett volna mondanunk neki! Becsaptuk, azt hiszi, hogy egész délelőtt templomban voltunk. Bárcsak elmondtuk volna, hogy történt! Hogy a templom utolsó padsorában ültünk, és a nyitott ajtón át beáramlott a hanga édes illata, és hogy miként pillantottuk meg a tavasz első pillangóját, amely berepült a padok közé. Anyánk olyan kedves, biztos megértené, el is mondom neki, ha hazaérünk: „Anya, rosszul viselkedtünk.”

Alice elhallgatott, és egy könnycsepp gördült le ráncos arcán, mert eszébe jutott a kísértés és a gyerekkori hazugság. Az élet bűnei nem tudták befeketíteni lelkében a gyerekkor ártatlan szellemét azóta sem. Mary egy piros pöttyös zsebkendőt nyomott Alice kezébe, hogy letörölhesse patakzó könnyeit. Az asszony motyogva elfogadta:

– Köszönöm, anya.

Mary félrevonta Margaretet az ágytól.

– Gondolod, hogy boldog?

– Biztos vagyok benne; áldja meg az ég! Nem érez fájdalmat, és nincs tisztában jelenlegi állapotával. Bárcsak láthatnék, Mary! Előtte megpróbálok türelmes maradni, de olyan jó lenne, ha látnék és segíthetnék! Nem érek én semmit! Itt maradok, amíg Jane Wilson egyedül van, és éjszakára is, de…

– Én is jövök – mondta Mary határozottan.

– Mrs. Davenport is itt lesz, bár ő egy nehéz, végigdolgozott nap után…

– Mondtam, hogy én is jövök.

– Gyere! – egyezett bele Margaret. – Megvárlak itt. Talán Jem és te felváltva virraszthatnátok, s akkor Jane Wilson szundikálhatna egy kicsit a fia ágyában. Tegnap éjjel is alig aludt valamit, és amikor végre elszunnyadt, kettő-három körül, Jem hazaért, és a zajra rögtön felébredt.

– Hol volt olyan sokáig Jem?

– Nem az én dolgom. Csak akkor látom, ha benéz Alice-hez, ahogy ma reggel is. Nagyon el volt kenődve. De talán te majd megvigasztalod ma éjjel, Mary – mosolygott Margaret. Mary szívébe remény költözött, és egy pillanatig szinte boldog volt, örült az alkalomnak, amely összehozza őket. Ó, boldog éj! De mikor érkezik még el? Sok órának el kell telnie addig.

Aztán Alice-re nézett, és máris szégyellni kezdte iménti örömét, keserű szemrehányásokkal illetve magát; de hiába volt minden vád, a szívébe költözött boldogságot nem tudta kitörölni. Ahogy könnyű, táncoló léptekkel Miss Simmonds üzlete felé haladt, megpróbált nem gondolni a közelgő estére.

Elkésett, ahogy azt előre sejtette is. Miss Simmonds rosszkedvű és haragos volt. Azzal próbálta lesimítani a holló tollát,[96] hogy szokatlanul engedelmesen és figyelmesen viselkedett. De volt valami a lányokban, amit először nem értett, sőt észre sem vett. Amint belépett, abbahagyták a fecsegést, jobban mondva a hallgatást, mert Sally Leadbitter vitte a szót, a többiek csak úgy itták a szavait. Úgy mérték végig Maryt, mintha tegnap óta valami változás történt volna rajta, majd tovább folytatták a sugdolózást. Mary hiába volt saját gondolataiba merülve, egy idő után nem tudta nem meghallani, hogy róla van szó.

Végül Sally Leadbitter megkérdezte tőle, hogy hallotta-e a hírt.

– Nem. Miféle hírt? – kérdezett vissza a lány.

A lányok összenéztek; szemükben titokzatos bánat égett. Sally folytatta:

– Nem hallottad, hogy az ifjabbik Mr. Carsont meggyilkolták múlt éjjel?

Mary száján egy egyszerű nem sem jött ki, de halálra vált arcáról mindenki leolvashatta, hogy még nem hallott a szörnyűségről.

Rémes arról hallani, hogy egy ismerősöd véres gyilkosság áldozata lett! Iszonyodni kezdesz a világtól, ahol ilyesmi megtörténhet – ahogy a gonosz emberektől és a kegyetlenségüktől is. Bár az utóbbi időben már rettegett a férfitól, most, hogy a haláláról értesült (pontosabban a meggyilkolásáról), mély sajnálat lett rajta úrrá.

A szoba csak forgott körülötte, attól félt, elájul. Miss Simmonds éppen ekkor lépett be, és a nyitott ajtón át friss levegő érintette meg a lányt, amely kissé magához térítette, és a szidástól való félelem hatására megpróbálta összeszedni magát. Miss Simmonds is a gyilkosság hírének lázában égett.

– Mit hallott erről a rémes esetről, Miss Barton? – kérdezte, miután leült a munkájához.

---

[96] Utalás John Milton *Comus* című pásztorköltemény*ére*.

Mary megpróbált válaszolni. Először egy hang sem jött ki a torkán, aztán amikor mégis kipréselt magából valamicske hangot, az olyan volt, mintha nem is az övé volna.

– Semmit, asszonyom, egészen eddig a percig.

– Te Magasságos! Ez fölöttébb különös, mivel mindenki erről beszél! Remélem, hogy a gyilkost megtalálják (megölni egy olyan csinos fickót, mint amilyen az áldozat volt!), és olyan magasra lógatják azt a gazembert, mint Hámánt![97]

– A bíróság csak a jövő héten ül össze – szólalt meg egy másik lány.

– A tejesember szerint egy hét alatt akarják elkapni, vallomásra bírni és fellógatni. Rászolgált erre, akárki legyen is, aki egy ilyen jóképű fiatalemberrel ilyen szörnyűséget művelt.

Ezt követően mindenki elmondta, amit hallott az ügyről. Miss Simmonds hirtelen felkiáltott:

– Mit csinál, Miss Barton? Könnyeket hullat Mrs. Hawkes új selyemruhájára?! Hát nem tudja, hogy foltos lesz, tönkreteszi az egészet! Micsoda dolog ez, úgy sírni, mint egy kisbaba, csak mert egy fiatalembert elért a végzete? Szégyellje magát, kisasszony! Figyeljen a viselkedésére és a szövetre, ha kérhetem! De ha sírnia kell – tette hozzá, mert látta, hogy szavai csak rontanak a helyzeten –, legalább ebbe a rongyba sírjon, ez nem lesz foltos, mint az a gyönyörű selyem – kezdte el törölgetni Miss Simmonds szerető gondossággal az anyagot, hogy a könnyeket eltüntesse. Mary elvette a rongyot, hogy afölött könnyezzen, és próbált lecsillapodni.

Mindenki a gyilkosságról beszélt. A lány, akit kiküldtek selyemért, a boltban hallott hírekkel tért vissza, és nem is ült le a helyére addig, amíg el nem újságolta a többieknek, mi történt a halottszemlén. A hölgyek is, akik bejöttek a boltba, először a bűntény részleteit vitatták meg, csak aztán tértek rá arra, hogy milyen ruhát szeretnének. Mary azt képzelte, hogy a lelkét nyomasztó rémtett nem több ijesztő álomnál, amelyből csak fel kell ébrednie, és megnyugodhat. A meggyilkolt férfi teste –

---

[97] Utalás Eszter könyve 7,9-10-re: „Harbóná pedig, a király egyik háremőre ezt mondta: Van itt egy fa is, ott áll Hámán házánál, ötven könyök magas. Hámán készíttette annak a Mordokajnak, akinek a szava a király javát szolgálta. A király így szólt: Akasszátok föl rá! Föl is akasztották Hámánt arra a fára, amelyet ő állított Mordokajnak. Azután lecsillapodott a király haragja.”

sokkal ijesztőbben, mint a valóságban – lebegett lelki szemei előtt. Sally Leadbitter szemrehányó pillantásokat vetett rá, és úgy is beszélt vele; nem rejtette véka alá Mary afférját, és munkatársnői előtt elsősorban a lány csapodárságát okolta, csak azután magát a könnyelmű flörtöt.

– Szegény fiatalember! – mondta az egyikük, miután Sally beszámolt Mary és Mr. Carson utolsó találkozójáról.

– Szégyen! – pislogott egy másik dühösen Maryre.

– Ez aztán a kikosarazás! – mondta egy harmadik. – És szegény most vérbe fagyva fekszik a koporsójában!

Mary hálás volt a visszatérő Miss Simondsnak, aki Sallybe fojtotta a szót, és véget vetett a lányok megjegyzéseinek.

Mary már csak Alice betegszobájának békéjére vágyott. Nem gondolt már túláradó örömmel a közeledő estére, amikor Jemmel találkozhat végre, ahhoz túlságosan nagy sokkot kapott, csak arra a békére és szeretetre vágyott, a nyugalom és szépség ama képeire, amelyeket az idős asszony motyogása idézett fel ama bűntelen, letűnt időkről szólván. Szeretett volna olyan közel lenni a halálhoz, mint amilyen közel Alice volt, szeretett volna távozni ebből a világból, amelyben csak szenvedni tanult meg, és amelynek bűnei fojtogatták. A Biblia szavai jutottak eszébe, amelyeket gyerekkorában anyja olvasott fel vagy inkább betűzött ki neki: „Ott megszűnik a bűnösök nyugtalansága, megnyugszanak, akiknek erejük ellankadt”,[98] „és az Isten letöröl szemükről minden könnyet”[99] és így tovább… E világ felé iparkodott Alice is! Bárcsak a helyében lehetne!

De most térjünk vissza a Wilson házhoz, amely korántsem volt a nyugalom ama fészke, mint ahogy azt Mary képzelte. Emlékeznek még, ugye, arra a bizonyos vérdíjra, amelyet Mr. Carson a nyomravezetőnek felajánlott? Nos, az összeg több volt mint kecsegtető; ehhez vegyék még hozzá az idős szülőkkel való együttérzést, akiknek a fiát élete virágjában tépte le a halál. Arról nem is beszélve, hogy egy titkot megfejteni vagy egy bűnügyet kideríteni önmagában is mindig örömet okoz. Ez az érzés ösztönzi a rendőröket is, akik nagy élvezettel gyűjtik és osztályozzák a bűnjeleket; az életük csupa izgalom, egy kalandos Jack Sheppard-

[98] Idézet Jób könyve 3,17-ből.
[99] Idézet a Jelenések könyve 7,17-ből.

regény,[100] amely mindig is érdekelte a közönségesebb és tanulatlanabb elméket, kiknek semmi sem izgalmasabb a bűnjeleknél és bizonyítékoknál.

A halottszemle során bizonyítékokban és feltételezésekben nem volt hiány. Hiszen kezdetnek ott volt a lövés, a test megtalálása, a gyorsan előkerülő fegyver; ehhez jött még a járőr jelentése a Jem Wilson és Mr. Carson között esett, tettlegességig fajuló szóváltásról, világosan, egyértelműen előadva, mint egy tanúvallomás. A halottkémnek nem voltak kétségei, és az esküdtszéknek sem, a verdikt mégis óvatoskodónak tűnhetett: „körözés szándékos gyilkosság ismeretlen elkövetője ellen”.

Ez a nagyfokú óvatoskodás, amikor minden olyan egyértelmű volt, különösen az apa számára, zavarta Mr. Carsont. Az sem nyugtatta meg, amikor a rendőrkapitány a verdiktet merő formaságnak nevezte – felhatalmazása is volt, amely alapján Jem Wilsont előzetes letartóztatásba helyezhette –, és elmondta, hogy a Detektívszolgálat legjobb nyomozóját kéri fel a fegyver tulajdonosának megtalálására és további részletek kiderítésére, különös tekintettel arra a fehérszemélyre, aki miatt – a járőr vallomása szerint – a Jem Wilson és Mr. Carson közötti dulakodás kitört. De Mr. Carson nem nyugodhatott, feszült és ideges volt testben és lélekben egyaránt. Mindent megtett annak érdekében, hogy a másnapi bírósági vádemelés Jem ellen sikeres legyen: ügyvédeket kért fel, akik jártasak voltak gyilkossági ügyekben, hogy kísérjék figyelemmel az esetet, és írjanak beszámolókat. Levelet írt az északi kerület legnevesebb jogtudósainak, és az együttműködésüket kérte. Gyors ítélethirdetés, gyors végrehajtás – ez volt az egyetlen, ami kielégíthette volna vérszomját. Örömest lett volna egy személyben a bírák testülete, a rendőr, az ügyész, de legszívesebben bíró lett volna, aki kimondhatja a halálos ítéletet.

Délután volt, és az előző éjszakai kialvatlanság következtében Jane Wilson el-elbóbiskolt a beteg mellett ülve; elringatta Alice halk, zümmögő beszéde. Egy férfi hangjára kapta fel fejét, aki miután megunta, hogy hiába zörget, belépett a házba, és most a lenti szobából kiabált:

---

[100] William Harrison Ainsworth (1805-1882) regényhőse; a szerző virágoztatta föl a XVIII. századi detektívregény műfaját.

– Asszonyom, asszonyom!

Miután a lépcső korlátjai között lekukucskált, láthatta, hogy a behatoló egy idegen munkás; ruhájáról ítélve még fia munkatársa is lehetett volna, mert elég szurtos volt. Kezében egy fegyvert tartott.

– Megtudhatnám, asszonyom, hogy ez a fegyver a fia tulajdonát képezi-e?

Az asszony először a férfira nézett, majd fáradtan és félálomban, mivel nem látta okát, hogy ne válaszoljon, közelebb lépett, hogy megvizsgálja a fegyvert. Miközben a régimódi díszítéseket vizsgálgatta a fegyver agyán, így szólt:

– Minden bizonnyal az övé. Megmondanám ezekről a cirádákról bármikor. Tudja, vadőr volt a nagyapja északon, egy uraságnál. Manapság már nem gyártanak olyan szép fegyvereket, mint akkoriban. De hogy került magához? Jem nagyon nagy becsben tartja. Céllövöldébe mennek talán? Ezt erősen kétlem, mivel szegény nagynénje beteg, és nekem is segítenie kell valakinek – mondta, és máris visszahullt rá napjai gondja; ecsetelni kezdte Alice betegségének történetét, nem hagyva ki férje és az ikrek halálát sem.

Az álruhás rendőr egy-két percig hallgatta, hátha mond valamit, ami segíti a nyomozást, majd elnézést kért, mondván, sietős a dolga, és távozott. Jane követte az ajtóig, és közben tovább mesélte élete viszontagságait, de eközben elfelejtette megkérdezni, hogy végül is minek köszönheti a férfi váratlan felbukkanását fia fegyverével a kezében. Ahogy felvonszolta magát az emeletre, azzal válaszolta meg magának a kérdést, hogy a fiatalember bizonyára Jem egyik munkatársa volt, akinek a fiú kölcsönadta a fegyverét, hogy lőhessen vele a céllövöldében, vagy hogy apróbb javításokat végezzen a régi darabon – valami ilyesmi lehetett a dologban. Volt elég ok az idegeskedésre, miért sokkolná magát még ósdi fegyverekkel is? Jem egyszerűen hazaküldette a munkással, a fegyver ártalmatlan volt… Vagy mégsem? Hiszen Jane azért nem tűrte, azért nem szeretett még ránézni sem, mert olyan könnyen ki lehetett vele oltani egy ember életét.

De inkább nem tett fel magának további kérdéseket. Csak egy újabb lidérces, nyomasztó, felszínes álomba merült.

Eközben a rendőr kezében a trófeával, de szívében vegyes érzelmekkel távozott. Csalódást érzett, megvetést és mély sajnálatot. A

megvetést és a csalódást az okozta, hogy az anya ilyen könnyen felismerte cirádáiról a fegyvert, és ezt ugyanilyen könnyen be is vallotta. Ahhoz volt hozzászokva, hogy félre akarják vezetni, és ravaszságához meg éles eszéhez kell folyamodnia az igazság kiderítése érdekében. Nincs semmi élvezet a rókavadászatban, ha a vad önként megadja magát. De hiába volt rendőr, sőt detektív, a Detektívszolgálat embere, őt is anya szülte, és sajnálta az idős asszonyt, aki jámborságával hóhérkézre juttatja saját fiát. Akárhogy is, a nyomozó távozott a fegyverrel és a megszerzett értesüléssel a rendőrkapitányhoz. Ennek eredményeképpen nem sokkal később három rendőr érkezett abba az üzembe, ahol Jem munkavezetőként dolgozott, és miután elmondták, mi járatban vannak, a döbbent intendáns megmutatta, hogy az öntöde melyik részében találják a fiút.

Feketék voltak a falak, sötétlett a talaj, és feketéllettek az arcok is, amelyek a rendőrök felé fordultak, amikor átvágtak az udvaron. Csak a kohóban izzott a tűz, mély és harsány színnel világítva meg a környezetet. Az emberek úgy mozogtak körülötte korom- és lángszínű ruhájukban, mint a démonok, és azt várták, hogy a tonnányi szilárd fém mikor olvad forró folyadékká, amelyet aztán kiönthetnek, hogy hangtalanul és súlyosan csorogjon bele finom fekete homokkal beszórt öntőmintájába, amely már várta, hogy befogadhassa. A hőség elviselhetetlen volt, és a vörös lobogás minden pillanatban erősebb lett. A rendőrök lába földbe gyökeredzett a soha nem tapasztalt látványtól. Aztán amikor az odakészített öntvényformába tisztán és ragyogva folyni kezdett a forró fém, a fekete alakok a kohó rézsútosan hulló fényében furcsa formájú lapátokkal a kezükben előreléptek. Az emberek beszélgetni kezdtek – volt egy kis idő, hogy lélegzethez jussanak, és a homlokukat törölgessék –, majd mindenki újra ment a dolgára.

Vagyis nem egészen mindenki. A B-72-es járőr rámutatott Jemre mint arra az emberre, akit Mr. Carsonnal látott dulakodni, míg két társa a fiú elé lépett, és letartóztatta. Közölték vele, milyen címen és okból fogják el. Jem nem tanúsított ellenállást, bár szemmel láthatóan meglepődött. Magához intette egyik munkatársát, akit megkért, hogy anyjának mondja el, ma éjjel nem mehet haza, mert bajbajutott. Ennél többet jelenleg nem akart közölni.

Így történt, hogy Mrs. Wilson szunyókálását, akár egy visszatérő rémálom, ugyanolyan módon szakították ismét félbe, mint az előbb.

– Asszonyom, asszonyom! – szűrődött fel a kiabálás.

A látogató megint egy munkás volt, ha lehet, az előzőnél is szurtosabb.

– Mit akar? – kérdezte Mrs. Wilson ingerülten.

– Én? Semmit, csak… – dadogta a férfi; egy kedves, egyszerű, hétköznapi ember, akibe fantázia nem sok szorult, együttérzés annál több.

– Beszéljen már, vagy megnémult?!

– Jem bajba jutott – mondta, amit a fiú a szájába adott, mert máshogy nem is tudta volna megfogalmazni.

– Bajba?! – kiáltott fel kétségbeesett fejhangon az asszony. – Baj! Teremtőm! Egyik csapás jön a másik után! Miféle baj, beszéljen, vagy tán megkukult?! Csak nem beteg?! A fiam! Megbetegedett? – hadarta rémülten.

– Nem mondhatnám; amikor utoljára beszéltem volna, jó bőrben volt. Én csak annyit mondhatok, amennyit üzent, hogy bajban van, és nem jöhet haza ma éjjel.

– Nem jön haza ma éjjel?! Akkor ki fog nekem segíteni Alice ápolásában?! Vagy virrasszam halálra magam? Haza fog ő jönni, hogy segítsen nekem!

– Mondtam már, hogy nem tud.

– Nem beteg, és mégsem jön haza? Szamárság! Hacsak nem lett ő is olyan, mint a többi fiatalember, és úgy döntött, kicsit ki akar rúgni a hámból. De meglátja, haza fog jönni!

A férfi megfordult, hogy távozzon, mivel nem volt felhatalmazása arra, hogy Jem letartóztatását elárulja. De az özvegy nem engedte el.

Útját állta az ajtóban, és így szólt:

– Addig innen ki nem teszi a lábát, amíg el nem mondja, mi a baj! Látom én magán, hogy tudja, és hamarosan már én is tudni fogom!

– Meg fogja tudni hamarosan, asszonyom.

– Mi akadályozza meg a fiamat abban, hogy hazajöjjön felváltani engem a virrasztásban, engem, aki múlt éjjel egy szemhunyás nem sok, annyit sem aludtam?

– Ha annyira tudni akarja – mondta bosszúsan a férfi –, letartóztatta a rendőrség.

– Még hogy letartóztatták! – tajtékzott az asszony. – Maga egy megátalkodott hazudozó, nem más! Az én Jemem nem ártana senkinek a világon, maga hazug!

– Márpedig ártott – felelt ugyanolyan dühösen a férfi –, ugyanis alapos gyanú van rá, hogy múlt éjjel lelőtte az ifjabb Carsont.

Az asszony előretántorgott, hogy megüsse a férfit, aki az arcába vágta a szörnyű igazságot, de az élemedett kor, a fáradtság és az anyai szív fájdalma legyőzték; ütés helyett végül a székbe rogyott, tenyerébe temetve arcát. A hírhozó ilyen állapotban nem hagyhatta magára az asszonyt.

Amikor Mrs. Wilson újra megszólalt, hangja esedező volt, gyenge, csaknem gyermeki.

– Drága uram, kérem, mondja, hogy csak tréfált! Ha felbosszantottam, a bocsánatáért esedezem, de mondja, hogy nem igaz, amit az előbb közölt velem! Nem tudja, milyen sokat jelent nekem az a fiú! – nézett fel a férfira egyszerre alázattal és szorongva.

– Bárcsak mondhatnám, hogy tréfáltam! De az igazat mondtam. A rendőrség letartóztatta emberölés vádjával. Megtalálták a fegyverét a gyilkosság helyszínének közelében, és az egyik járőr szemtanúja volt néhány nappal ezelőtt, hogy Jem Mr. Carsonnal dulakodott egy lány miatt!

– Egy lány miatt! – csattant fel ismét az anya szinte felháborodottan, de túl gyenge volt ahhoz, hogy ez tettekben is megnyilvánuljon. – Az én fiam olyan állhatatos jellem, mint… – gondolkozni kezdett egy méltó hasonlaton, amellyel a mondókáját befejezhetné, és miután megtalálta, újból belekezdett a mondatba: – Olyan állhatatos jellem, mint Lucifer, aki angyal volt, ha nem tudná. Az én Jemem nem áll le egy lány miatt vitatkozni.

– Pedig így történt. Még a nevét is tisztán hallotta az illető, aki kihallgatta a veszekedésüket. Mary Bartonnak hívják.

– Mary Barton! Az a megátalkodott teremtés! Kerüljön csak a szemem elé, nem fogja megköszönni, amit tőlem kap, amiért ilyen bűnbe rángatta a fiamat, ezt elhiheti! Jaj, szegény kisfiam! – dülöngélt előre-hátra a székben. – Mit is mondott a fegyverről, mi van vele?

– Megtalálták ott, ahol a gyilkosság történt.

– Na, ez is hazugság! Alig egy órája volt itt egy ember Jem fegyverével; megvolt annak minden darabja.

A férfi megrázta a fejét.

– Higgye el, itt járt! Jem egyik barátja, akinek talán kölcsönadhatta.

– Ismerte a fickót? – csillant meg a férfi szemében a reménykedés, mert nagyon szerette volna újra szabadnak tudni Jemet.

– Nem én, nem is mondtam ilyet. Munkásember lehetett, a ruhájából ítélve.

– Rendőr volt az, csak álruhában.

– Az nem létezik! Így tettek volna bolonddá, hogy a fiam ellen valljak?! Ez olyan, mintha a fiút a saját anyja tejében főznék meg; ezt még a Biblia is tiltja![101]

– Azt én nem tudhatom – felelte a férfi.

Nem sokáig időzött a házban, mert belátta, hogy minden vigasztalás hasztalan, őt magát pedig az özvegy fájdalma igencsak bántotta. Az asszony marasztalta volna, de hiába. Végül Mrs. Wilson egyedül maradt.

Egyetlen percig sem hitte el, hogy Jem valóban bűnös; ennyi erővel a nap hevében is kételkedhetett volna. Először bánat és elhagyatottság vett rajta erőt, majd lassan tehetetlen düh. A történtekről beszámolt az álom és ébrenlét között lebegő Alice-nek is, együttérzését remélve. De csalódnia kellett, mert Alice változatlanul nyugodtan mosolyogva folytatta az anyjáról és gyerekkoráról szóló beszámolót.

---

[101] Utalás Mózes második könyve 23,19-re: „Ne főzz gödölyét anyjának tejében!”

HUSZADIK FEJEZET

Mary álma – és az ébredés

Hidegen és mozdulatlan
A bitófa alatt pihen.
Mindenki azt mondja halkan:
„Éretted halt meg, igen.”

* * *

Ó, te szív, vérező és könnyes!
Mire szolgál a bánatod?
Szeme fényét nem látod többet.
Sem e halálnyirkos homlokot.

A BIRTLE TRAGÉDIA

Azontúl nem adatott már béke a betegség házában, csak a haldokló Alice-nek.

A délután történtekről Mary természetesen semmit sem tudott, így megkönnyebbülve lépett ki Miss Simmonds ajtaján a friss levegőre, és indult el sietve Wilsonék felé. A szalon légköre után a szabad levegő kedvezően hatott a gondolataira: kevesebbszer jutott eszébe a szörnyű tett, amely egész nap nyomasztotta, és már a munkatársnői szemrehányó megjegyzései sem bántották annyira. Alice lényéhez hozzátartozott az együttérzés és a vigasztalás, s az évek során Mary jócskán részesült is belőle. Most azt remélte, hogy az idős asszony testi valója is elegendő, hogy segítsen azon, aki bajban van, legyen bár Alice maga is beteg, megváltozott tudatállapotú, és járjon lélekben bármilyen távol.

Aztán következtek a szemrehányások, amiért a szívébe öröm lopódzott, ha eszébe jutott, hogy a férfi, akitől rettegett, többé nem fogja keresztezni az útját; eszébe jutott, hogy már biztonságban van minden utcasarkon, minden bolt előtt, azokon a helyeken, ahol Carson eddig meglapulva várt rá. Ó, verdeső szív! Nem bujkál egy aprócska öröm odabenn, amely vidámabbá tenné a kinti világot? Soha nem látja többé

Jemet, nem is találkozhat vele, nem hallhatja a szavát; nem tudhatják meg, hogy mennyire szerették egymást!

Halkan lenyomta a kilincset, élve az ismerősök előjogával. Jemet nem látta, csak az anyját, aki a tűzhely előtt állva piszkálgatott valamit. Annyi baj legyen! Majdcsak itthon lesz hamarosan! Azzal az egyértelmű vággyal, hogy kedves kötelességeként segítsen mindazoknak, akik a fiúhoz tartoznak, könnyedén elindult az asszony felé, aki egyrészt a tűzhelyen lévő étel bugyogásába és fortyogásába volt belefeledkezve, másrészt szomorú gondolataiba, és jajgatásától, elharapott szavaitól nem hallhatta a lány lépteit.

Mary lekapta főkötőjét és sálját, majd Mrs. Wilson tudomására hozta érkezését:

– Hagyja csak, majd én elintézem! Biztosan nagyon fáradt. Mrs. Wilson lassan megfordult. Szemében a ketrecbe zárt vadak tekintetének tüze égett, ahogy megismerte a látogatót.

– Azok után, ami történt, te még be mered tenni ide a lábadat?! Nem elég, hogy elraboltad tőlem a fiamat a züllött praktikáiddal, még idejössz, hogy kinevess engem, az anyját? Tudod, hogy hová juttattad, te parázna, azzal a kék szemeddel és a szőke hajaddal, amely csak arra jó, hogy elpusztítsd a férfiakat?! Meg azzal az angyali arcoddal, te meszelt sír![102] Tudod, hová juttattad?

– Nem tudom – dadogta Mary, aki szinte azt sem tudta, mit beszél, annyira megdöbbentette és megbénította a váratlan fogadtatás.

– A New Baileybe, ott van most! – mondta lassan és tagoltan, és közben leste a hatást, mert biztos volt benne, hogy e szavak fájdalmasabbak minden más szónál. – Ott fekszik, és a tárgyalásra vár a meggyilkolt Mr. Carson ügyében.

Mary nem tudott válaszolni; csak az arca feheredett el, s a szeme csillogott rémülten, dülledt ki természetellenesen. A szája remegett, de hiába keresett ösztönösen mentsvárat.

– Ismerted a meggyilkolt Mr. Carsont? – folytatta kíméletlenül az asszony. – Az emberek azt beszélik, túl jól is ismerted. Te tehetsz róla, te

---

[102] Utalás Máté evangéliuma 23,27-re: „Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlók vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépnek látszanak, de belül tele vannak halottak csontjaival és mindenféle tisztátalansággal.”

cafka, hogy az én kicsi fiam lelőtte a szeretődet! De én nem hiszem el. Jem nem lőtt le senkit. Felakaszthatják, de én, az anyja, utolsó percemig hinni fogok az ártatlanságában – fulladt ki az asszony, pedig szívesen szidalmazta volna tovább a lányt.

Most Mary szólalt meg, de olyan elváltozott, fojtott hangon, hogy még az özvegy is megrémült tőle. Mintha egy harmadik ember is lett volna a szobában, s ő suttogna és sziszegne Mary helyett.

– Kérem, ismételje el, amit mondott! Mit követett el Jem? Kérem, ismételje el nekem!

– Nem azt mondtam, hogy mit tett, hanem hogy mit nem tett. Nem érdekel, hogy valaki fültanúja volt a civakodásuknak, sem a holttest közelében megtalált fegyvere. Az én fiam nem lőne le egy embert, még akkor sem, ha egy lány elvette az eszét. Az én fiam születése áldás volt, és áldás is maradt ő a mi házunkon – homályosodott el az asszony tekintete, amint eszébe jutottak azok az idők, amikor elsőszülött gyermekét ringatta a bölcsőben. Sok eseményen átugorva gyorsan visszatért a jelenbe, és mint aki már bánja, hogy gyengeséget mutatott a fiát elcsábító Delila[103] előtt, még élesebb hangra váltott: – Hányszor mondtam, hogy verjen ki a fejéből téged! De beszélhettem neki! Arra sem vagy méltó, hogy a port letöröld a lábáról. Te céda, te kéjelgő, még szerencse, hogy szegény anyád nem élte meg (szegény pára), milyen semmirekellő lett belőled!

– Ó, anyám, drága anyám! – esedezett a sírban fekvő segítségéért Mary. – Nem voltam elég jó Jemhez! És ezt tudtam is! – ismerte el a lány is, alázattal a hangjában, és eszébe jutottak azok bizonyos jövendölő szavak, amelyekkel Jem elbúcsúzott tőle: „Meglehet, hogy kocsmatöltelékként fogsz viszontlátni, tolvajként vagy gyilkosként! De jól jegyezd meg! Ha mindenki csak rosszat mond rólam, akkor sem lesz jogod elítélni, mert a te kegyetlenséged taszított a mélybe.”

Nem is okolta Jemet semmiért, bár ő elhitte, hogy a fiú bűnös lehet. Elképzelte, milyen őrültségekre lett volna képes féltékenységében, ha Jem okot ad rá, és az is, hogy neki sem szabadott volna játszania a fiú érzelmeivel, de ő mégis megtette, amilyen bűnös teremtés. Folytasd

---

[103] Utalás a nevezetes történetre A bírák könyve 16-ban.

csak, folytasd, szomorú anya! Gyalázkodj csak, ahogy tetszik! E megtört lélek megérdemli!

De alázatos, megtört szavai megérintették az özvegy fájó szívét, aki a hószín arcú lányra nézett sajnálkozva, a vigasz reménytelenségével, és akarata ellenére mégis megenyhültek az érzései.

– Látod, mire vezetnek az erkölcstelen kapcsolatok? Bemocskoltad vele a fiamat is, aki olyan ártatlan, mint egy újszülött. A te lelkeden fog száradni, ha felakasztják, de akkor aztán az én halálomat is a saját számládra írhatod!

Bár e szavak elég kemények voltak, a hang, amelyet most megütött, sokkal lágyabb volt, mint amelyet eddig használt. Mary nem tudott másra gondolni, csak a felakasztott, halott Jem látványára, és fehér kezével eltakarta a szemét, mintha így megszabadulhatna a látomástól.

Halkan motyogott valamit, mintha hangja a fájdalom legmélyéből törne fel, de Jane Wilson mégis megértette a szavait:

– Megszakad a szívem! – mondta elhalón. – Megszakad a szívem!

– Butaság! – válaszolta Mrs. Wilson. – Az én szívemnek sokkal több oka volna megszakadni, és mégis tartom magam, láthatod. Te jó ég, te jó ég! – esett kétségbe ismét az özvegy, mert eszébe jutott az a halálos veszély, amelyben a fia leledzik. – Mit beszélek? Hogyan tudom majd tartani magam nélküled, Jem? Olyan igaz, ahogy itt állok, hogy ártatlan vagy! Ha felakasztanak, én is követlek a sírba!

Hangosan felzokogott, keserű tudatában a gyermekére váró rettegett jövőnek, és csak sírt vigasztalhatatlanul. Mary megemberelte magát.

– Drága Mrs. Wilson, engedje meg, hogy magával maradjak, amíg vége nem lesz ennek a szörnyűségnek, akárhogy is alakul!

Minél csökönyösebben és durvábban utasította vissza az özvegy, a lány annál kitartóbban kérlelte, változatlan kedvességgel könyörögve. Lelkének már csak egy vágya maradt, hogy legalább egyetlen órára azzal maradhasson, aki ugyanazt az emberi lényt szereti, mint ő, és akit ugyanaz aggasztja, mint őt.

De hiába. Mrs. Wilson hajthatatlan maradt.

– Lehet, hogy túl keményen beszéltem hozzád, beismerem. De jelenleg nem tudnék veled egy fedél alatt megmaradni. Ne felejtsd el, hogy ezt a fájdalmat a te könnyelműséged okozta! Majd én vigyázok

Alice-re, és talán Mrs. Davenport is átjön. De te nem maradhatsz itt. Jó éjt. Holnap talán már más szemmel nézek rád, de csak talán. Jó éjt.

És Mary kifordult a házból, amely az *ő* otthona volt, az a hely, ahol Jemet szerették, ahol aggódnak érte. Kilépett a zsúfolt, vigasztalan utcára, ahol félpennys szórólapokat osztogattak a kegyetlen gyilkosságról, a halottkém jelentéséről, amelyhez még egy rajz is járult a vérszomjas Jem Wilsonról.

De Mary se nem látott, se nem hallott; úgy botladozott, mint egy alvajáró, lehajtott fejjel, ösztönösen találva meg a legrövidebb utat az egyetlen helyre, ahová vágyakozott: otthona négy fala közé, ahol átadhatja magát a fájdalomnak, elbújva az emberek kegyetlen pillantásai elől. Igaz, hogy nem várja odahaza senki, aki szeretettel és együtt érző könnyekkel fogadná.

Amikor már csak két percre volt otthonától, vak rohanásában egy könnyű érintés tartóztatta fel; valaki megfogta a karját. Amikor megpördült, egy olasz fiút látott, aki kezében egy egyszerű dobozt tartott, benne fehér egérrel, vagy valami hasonló látványosságot. A lemenő nap vörös sugarai megfestették az arcát, e nélkül az olajbarna arc betegesen sárga lett volna. A hosszú szempillákon kövér könnycseppek ültek.

Lágy hangon, esedező pillantással és rossz angolsággal így szólt:

– Éhes vagyok! Éhes vagyok!

És mintha a szavak nem lettek volna elegendőek, fehér, remegő ajkaira mutatott. Mary ingerülten válaszolt:

– Az éhség semmi, kölyök! Semmi! – mondta, és már sietett is tovább. De hamar megbánta szavalt, és amint belépett az ajtón, már rohant is a szekrényhez, hogy a megmaradt hitvány ételt összegyűjtse. Visszatért arra a helyre, ahol a reményvesztett kis idegen magába roskadva ücsörgött; magányosságát és éhségét csak néma társával oszthatta meg, akihez sírva, idegen hangon beszélt, és csak a fel-felcsapó mamma miákat érthette meg az arra járó.

De amint meglátta az ételt, amelyet a lánytól kapott, máris jobb kedvre derült, olyan gyorsan, ahogy csak a gyerekek képesek egyik szélsőséges hangulatból a másikba kerülni. Ott állt a lány, akinek bánatosan szép arca arra késztette, hogy megállítsa az utcán, és akire most hazája udvariasságával felnézett, mosolyogva kezet csókolt, hogy

aztán hálájával árassza el. Aztán nekiláttak falatozni: a fiú és az egere. Mary nézte egy darabig a fiút, akinek gyermeki öröme elterelte figyelmét saját pokoljárásáról, aztán lehajolt, és homlokon csókolva a kis olaszt, visszamenekült a házba, hogy végre elmerülhessen a magányos szenvedésben.

Miután újra visszatért a lakásba, bezárta az ajtót, s letépte a főkötőjét, mintha minden másodperc elvesztegetett idő lenne, amit nem reménytelen és önkínzó gondolataira fordít.

Aztán a kemény padlóra vetette magát, hajából kihullott a csat, és arany fürtjei a porban tekeregtek. Homlokát, akár egy párnára, a karjára hajtotta, és hangos, fuldokló sírásba kezdett.

Ó, te föld! Hogy csak ilyen kietlen hajlékot tudtál nyújtani e szerencsétlen lánynak aznap éjszakára! Nem küldtél senkit, aki sajnálná, aki vigasztalná!

A bűntudat majd elemésztette Maryt.

Ó, miért engedett a kísértésnek?! Miért nem fojtotta el magában a gazdagság és a pompa iránti vágyakozását? Hogy hihette, hogy nincs jobb egy gazdag udvarlónál?

Ő maga érdemelne büntetést, ellentétben Jemmel, most mégis ő issza meg a levét mindennek, ő, a szeretett férfi. Egyre csak az járt a fejében, hogy vajon ki avathatta be Jemet a Mr. Carsonnal való kapcsolatába. El sem tudta képzelni, hogyan szerezhetett tudomást a fiú a viszonyról. Az nyilvánvaló volt, hogy akárhogy is, de Jem tudott mindent. Vajon mit gondolhatott róla? Nem az volt a kérdés, hogy szereti-e még a fiú (arról már nem is álmodott), hanem az élete, Jem drága élete forgott veszélyben! Most emlékezetébe idézte azokat a részleteket, amelyeket Mrs. Wilson emlegetett, és amelyekre ott és akkor nem is tudott figyelni: valami fegyvert emlegetett, meg dulakodást, de Mary nem emlékezett tisztán. Milyen szörnyű volt a bűntettre gondolni, amelyet ez az egész életében jó és nemes fiú követett el, akiből gyilkos lett. Váratlanul viszolyogni kezdett tőle, de csak egy másodpercig, hogy aztán önmagát ostorozva még szorosabban ölelje magához a fiú emlékképét. Hiszen nem ő juttatta el Jemet a mélységig, amelybe aztán belezuhant? Vádolhatja őt egy szóval is, elítélheti? Ki a megmondhatója annak, hogyan őrjíthette meg a féltékenység, és egyetlen fékevesztett, szenvedélyes pillanat hogyan csinálhatott belőle gyilkost?! Hogyan

nevezhetné bűnösnek azok után a feddő és könyörgő szavak után, amelyekkel elbúcsúzott tőle annak idején?!

Újra sírt, amíg csak bele nem fáradt, aztán ismét gondolkozni kezdett. Hiába hunyta le a szemét, égő tekintete előtt ott sötétlett az akasztófa! Úgy érezte, belebolondul. Csak feküdt mozdulatlanul, miközben halántéka vadul lüktetett az ereiben száguldozó vértől.

Aztán hirtelen megszűnt számára a jelen, és csak a múlt létezett: amikor még anyja keblére hajthatta a fejét, ha vigaszra, szeretetre vágyott, és soha nem maradtak el a kedves szavak, bármit követett el, bármi miatt is szomorkodott. Azokra a napokra gondolt, amikor anyja szeretetét még mindenhatónak érezte, mely örökké tart; azokra az időkre, amikor még csak az éhség keserítette a szívét (mint annak az idegen kisfiúnak, akin segített). Azokra a napokra, amikor Jemmel játszott: a fiú a nagyobbak leereszkedésével, míg ő a kisebbek fontoskodásával, és szentül hitte, hogy Jem is ugyanolyan jól szórakozik, mint ő. A napokra, amikor apja még füttyös kedvű volt, és gazdag a hitvesi, valamint a baráti szeretetben, amikor még – mert ezt még mindig nem tudta feldolgozni – az anyja élt, és *őt* még nem nevezték gyilkosnak.

Aztán a menny észrevétlenül mégis megkönyörült rajta, és elzsongítva a kóborló, csapongó gondolatoktól, álomba merült. Igen! Igen, elaludt – igaz, hogy nem a legkényelmesebb helyen és testhelyzetben, csak a padló hideg és kemény ágyán. A boldog elmúlt időkről álmodott, és anyja még egyszer hozzálépett, hogy megcsókolja – a halott az álmok boldog világában életre kelt. Gyerekkorának minden szereplője ott volt épen és egészségesen, még az a kismacska is, amely játszótársa és legjobb barátja volt, és amelyről már teljesen el is feledkezett az ébrenlét óráiban. Mindenki ott volt, akit szeretett!

Aztán hirtelen felébredt! Valami zaj riasztotta fel. Felült, és sírástól nedves haját kifésülte az arcából, majd hallgatózni kezdett, de csak saját szívverését hallotta. Minden néma volt, mint éjféltájban lenni szokott. A szenvedés órái ilyen hosszúra nyúltak. A hold bevilágított az ablakon, és majdnem nappali fénybe vonta a szobát, minden tárgynak földöntúli derengést adva. Valaki nagyon halkan megzörgette az ajtót! Maryn különös érzés lett úrrá, mintha szellemjárás tanúja lenne; a szíve vadul vert. Mintha azok a halottak, akiket az imént újra életben látott, körülötte táncolnának homályos és félelmetes valójukban. Félelmetes? Ugyan,

miért! Ők legalább szerették! De ki szereti őt most? Talán nem volt elég magányos ahhoz, hogy örömmel fogadhassa azok szellemét, akik éltükben kedvességgel ajándékozták meg? Ha anyja tudata nem foszlott köddé, az iránta való érzelmei megmaradtak. Lecsillapította félelmeit, és csendben figyelt.

– Mary, Mary, nyisd ki az ajtót! – szólalt meg valaki odakintről, aki a megrezzenő Maryről megállapította, hogy még ébren van, sőt erősen figyel. A látogató hanglejtése kísértetiesen hasonlított anyjáéhoz, és általában azokéhoz, akik délről érkeztek. Sokszor megpróbálta már maga is utánozni, mint azokat a dolgokat szoktuk, amelyek tetszenek nekünk.

Minden félelem és óvatosság nélkül az ajtóhoz ment, és kitárta. A holdfényben egy édesanyjára nagyon hasonlító alakot pillantott meg. A hasonlóság akkora volt, hogy Mary nem is kételkedett többé a vendég kilétében, és így fakadt ki (mint a rémült gyerek, akik a szülői gondosság védelmező révébe ér):

– Ó, anyám, anyám, hát visszajött végre! – ugrott vagy inkább omlott régen eltűnt nagynénje, Esther remegő karjába.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Esther küldetése

Nyugalmam, ó jaj,
s a szívem oda,
meg nem lelem már
soha, soha.

GOETHE[104]

Egy kicsit vissza kell lépnem az időben, hogy megmagyarázzam, miért döntött Esther úgy, hogy fölkeresi unokahúgát.

A gyilkosság szerda este történt, méghozzá kora este. Hajnalig rengeteg idő volt még, hogy elterjedhessen a hír azok között, akik kötelességből vagy szegénységük, esetleg botlásaik miatt Manchester utcáin tengődtek.

Esther fülébe is eljutottak a borzalmas esetről tudósító beszámolók.

Minél többet meg akart tudni a történtekről, elindult hát a tőle meglehetősen távol eső Turner Street felé. Mire odaért, már mindent szürke fénybe vont a hajnal. Olyan békésnek és csendesnek tűnt a tetthely, hogy el sem akarta hinni, ott történt a tragédia. Dulakodásnak, erőszakoskodásnak nem volt jele, eltekintve attól a nyomtól a porban, ahol mintha egy magatehetetlen ember feküdt volna. A kopár ágakon ugrándozni és csivitelni kezdtek a madarak; közeli hangjukon kívül más nesz nem hallatszott. Esther a mezőre ment, ahol feltételezése szerint a gyilkos várakozhatott. Könnyűszerrel átjutott a hiányos, lyukas galagonyabokor-kerítésen. Lába alól a letaposott fű éjszakai illata szállt fel, ahogy az asztalosműhely és a mellette lévő fűrészbak felé indult, amelyek, ahogy azt már előzőleg írtam, a mező szélén, az út közelében álltak. Valakitől azt hallotta, hogy a rendőrség feltételezése szerint a gyilkos ott állt lesben. De ennek nem találta nyomát. Ha a tettes le is taposta lábával a füvet, az a harmatos éjben már kiegyenesedett. Még a lélegzete is elállt, úgy figyelt, de a tettről, amely egy embertársa életét

[104] Részlet Johann Wolfgang Goethe (1749-1832) *Faust*jából, fordította Jékely Zoltán.

követelte, semmi sem regélt. Egy másodpercig mozdulatlanul állt, és megpróbálta elképzelni, hol várakozhatott a gyilkos, hiszen azt már tudta, hol feküdt a poros úton az áldozat.

Váratlanul (még azelőtt, hogy a nap felbukkant volna a horizonton) valami fehéret pillantott meg a sövénykerítésen.

Körülötte minden más dolog egyöntetűen sötét volt, éppcsak a körvonalaik sejlettek. Mi lehet az? *Virág?* Ebben az évszakban nem nyílnak virágok. Egy hófolt, amely megmaradt a bokor egyik ágbogán? Közelebb lépett, hogy megvizsgálja. Egy darab keménypapír volt, amelyet galacsinná gyűrtek. Mindjárt megértette a dolgot: ezt a papírt használhatták a gyilkos fegyver fojtásához. Éppen ott állt, ahol a tettes alig néhány órával azelőtt lehetett. Talán egy szegény, eszét vesztett sztrájkoló volt (ahogy a pletyka tartotta, amely eljutott hozzá), aki sötét, vad ábrázattal bolyongott a városban gonosz tettére készülve. Mélyen együtt érzett a sztrájkolókkal, hiszen a saját bőrén tapasztalta meg, mi a szenvedés. Ehhez járult még hozzá személyes ellenszenve, amelyet Mr. Carson iránt érzett, mert nagyon féltette tőle Maryt. Szegény Mary! A férfi halála szörnyű, ám annál biztosabb gyógyír volt számára, hogy megmenekedjen a gonosztól, amelytől Esther tartott. Esther azt hitte, hogy Mary szerelmes a férfiba, és el sem tudta képzelni, miként viseli az elvesztésével járó megrázkódtatást. Van-e valaki, aki megvigasztalja? Esther elképzelte azt a gyászt és bánatot, amikor a lányhoz is elért kedvese halálhíre, s égett a vágytól, hogy elmenjen hozzá, és elmondja neki, jobb így; ha életben marad, sokkal több bánatot és gyászt okozott volna neki.

Ragyogva és szépségesen hullottak a reggeli nap ferde fénypászmái. Ideje volt, hogy ő is eltűnjön az éjszaka többi züllött teremtményével együtt, hiszen a nap dicsőséges fénye csak a boldogokat illeti. Elindult a város felé, kezében a papírral. De ahogy újra átmászott a kerítésen, el kellett dobnia a papírt, mert akadályozta a kapaszkodásban. Ment néhány lépést unokahúgán gondolkozva, aztán megtorpant, mert eszébe jutott, hogy talán a papír nem is üres, és fényt deríthet a gyilkos kilétére. Mint azt az imént említettem, Esther a sztrájkolók oldalán állt. Megfordult, és felvette a papirost, majd hirtelen bűntudat fogta el, hogy ezzel a tettes cinkosa lett, és a markába rejtette, anélkül hogy kihajtogatta volna.

Aztán sietve elindult az úton az ellenkező irányba, mint ahonnan érkezett.

Gondolhatják, mit érzett Esther, amikor a tetthelytől eltávolodva kisimította a galacsint, és meglátta rajta Mary Barton nevét, de nemcsak azt, hanem az utcáét is, ahol lakott. Igaz, hogy egy-két betű hibádzott, de a szakadás ellenére a név olvasható maradt. És jaj, ekkor szörnyű gyanú fészkelt a szívébe, amelyről azt remélte, hogy nem több holmi rémképnél! A kézírás ismerős volt, ismerte még régről – Jem Wilsoné, akit (amikor még a sógoránál lakott, és a fiú a szomszédjuk volt) gyakran kért meg rá, hogy írja meg a leveleit, mert szégyellte gyatra helyesírását és macskakaparását. Eszébe jutottak azok a kacifántos tollvonások, amelyekkel a tollforgatás tudományát frissen elsajátító fiú büszkélkedett, és amelyeknek a finomságát és díszességét Esther nem győzte csodálni, ahogy mellette ülve diktált. Az ő kézírása volt!

Talán csak azért hisz ilyeneket, mert a feje tele van Maryvel, és a hozzá fűződő személyekkel és eseményekkel! Bizonyára minden második férfi ugyanilyen cikornyás, kanyargó vonalakkal ír!

Arra tudott csak gondolni, mitől óvta meg Maryt, hogy ő találta meg a papirost. Elhatározta, hogy még egyszer belepillant, de csak azért, hogy meggyőződjön róla, valóban nem csak egy ostoba járőr hibájának köszönheti-e a lány, hogy kapcsolatba hozták az üggyel.

Nem! A levélen olvasható „ry Barton” nem adott okot kételyre, és a kézírás bizonyosan Jemé volt.

Rádöbbent, hogy ha így áll a dolog, akkor az, ami történt, az ő hibája is. Kegyetlen, lázadó természetéé, amelyet az élete még tovább torzított. Saját elfajzottságának a tudatában bánta már, hogy beleavatkozott az ügybe, amely immár emberöléssel végződött. Azok a figyelmeztetések és információk, amelyekkel Jemet ellátta, gyilkos indulatokra sarkallták a fiút. Hogyan is hihetett abban, hogy ő, a kitaszított és megvetett teremtmény, bárkivel jót tehet, hogy bármely cselekedete áldást hozhat?! Akár jót akart tenni, akár rosszat, minden tettén a menny sötét átka ült.

„Rémképek zűrzavara őrli a nyugalmát”, de nincs gyógyszer a lélekre.[105]

---

[105] Idézet és utalás William Shakespeare *Macbeth*jére, ötödik felvonás, 3. szín, Szabó Lőrinc fordítása.

Tovább bolyongott az utcákon, túl nyugtalanul ahhoz, hogy – szokásához híven – napkeltekor lefeküdjön. Szinte itta a járókelők újabb híreit: pletykálkodó csoportok közelébe lopakodott, hogy az elcsípett szófoszlányokból összerakja a hírt, a feltételezést vagy a gyanút, anélkül hogy tudta volna, mit is akar vele kezdeni. Olyan erősen markolta az árulkodó papírt, hogy körme a tenyerébe mélyedt; attól rettegett, nehogy figyelmetlenségében elejtse.

Dél lett, és tovább már nem tagadhatta meg testétől, amire szüksége volt: némi pihenést és egy kis frissítőt. A pihenés egy italmérés pincéjében esett a legjobban, és a frissítő egy pohár gin volt. Lerázta magáról a fáradtság kábulatát, és már ment is, hirtelen ötlettől vezérelve, vissza a helyszínre, ahol a rendőrség már javában nyomokat keresett, hogy az ügyet tisztázhassa. Felajzott érzékekkel igyekezett összerakosgatni az elejtett szavakat és összefüggéstelen mondatokat, amelyek jelentése egyre érthetőbbé és világosabbá vált számára: Jemet gyanúsították, ő volt a feltételezett gyilkos.

Aztán meg is pillantotta a fiút (bár az komor gondolataiba mélyedve nem vette észre Esthert), ahogy megbilincselve, őrök gyűrűjében leszállítják a kocsiról. Látta, ahogy bevezették a rendőrségre, és nem győzött levegő után kapkodni, amíg ki nem jött újra, még mindig bilincsben és őrizettel, hogy átkísérjék a New Baileybe.

A fiú volt az egyetlen, aki úgy beszélt vele, mintha még megmenthető volna az erkölcsös élet számára. Szavai úgy csalogatták, mint távoli, vasárnapi harangzúgás, de mégis hátat fordított nekik. Jem volt az egyetlen ember, aki kedvesen szólt hozzá. A gyilkosság minden rémségével együtt csak távoli képzet maradt Esther számára, amellyel nem tudott és nem is akart sokat foglalkozni. Csak annyit tudott, hogy Jem élete, ezé a kedves fiúé, veszélyben forog.

Aztán Mary jutott eszébe. Esther addig gondolkozott azon, hogyan fogadhatta a hírt, amíg bele nem fáradt. Bizonyos szemszögből nézve szörnyű csapás volt ez a félárva lány számára, hiszen immár csak rettegett apja maradt a számára, aki Esther szemében egy vádló szavú angyal volt.

Elindult hát a ház felé, amelyben Mary élt, hogy megtudjon valamit róla. De nem mert belépni az udvarba, ahol még erkölcsösként ismerték, ezért a szomszédos utcákban csavargott. Mivel senkitől sem mert

rákérdezni az ügyre, csak nagyon keveset tudott meg – valójában semmit, csak annyit, hogy John Barton nem tartózkodik a városban.

Egy sötét kapualjba telepedett le, hogy sajgó tagjait megpihentesse, és hogy gondolkozhasson. A térdére könyökölt, arcát a kezébe ejtette, miközben megpróbálta összeszedni és rendezni a gondolatait – szinte percenként ellenőrizve, hogy markában van-e a papírdarab.

Végül felállt. Készen volt a terv, tudta, mit és mikor kell tennie annak érdekében, hogy legalább egyetlen ember vágyai teljesüljenek. De mire a terve elég megalapozott és átgondolt lett, az idő jól elszaladt.

Késő́re járt, de ez még kapóra is jött. Bement egy zálogházba, ahol egy hátsó szobában megszabadult a gönceitől. Mivel ismerték már, és becsületesnek tartották, nem volt nehéz elérnie, hogy olyan ruhát kaphasson, amilyen egy tisztes munkásember feleségéhez illik: fekete selyem főkötőt, nyomott szövetű ruhát, egyszerű kendőt, amely meglehetősen koszos és kopott volt már, de a járókelők futó pillantásának megtévesztésére elegendő; aki ránézett, rögtön ama boldog kasztba sorolta be, ahová már soha többé nem tartozhat.

Megnézte magát a falra akasztott tükörben, és szomorúan ingatni kezdte fejét, mert eszébe jutott, hogy milyen egyszerű is volt az élet az ártatlanság édenében, amelyből kiűzetett; milyen szívesen dolgozna, gürcölne, éhezne, és akár meg is halna, ha úgy hozná a sors, egy férjért, egy otthonért – egy gyermekért; de ez már több volt, mint amit el tudott viselni. Képzelete boszorkánykonyhájából egy apró alak bukkant fel komor ártatlansággal. Esther kiszaladt az utcára, hogy teljesítse feladatát.

Most már tudják olvasóim, miként jutott az asszony Maryék küszöbére, ahol remegve várta, hogy megmozduljon a kilincs, és ahol unokahúga magányos szavakat mormolva a karjába alélt.

Úgy vélte, hogy valami szentséges varázslat meg fogja akadályozni (elvégre a szentségtelen Geraldine sem léphetett be Christabel hajlékába),[106] hogy átlépje küszöbét annak a háznak, ahol az ártatlanság korát töltötte, és epedve várta, hogy beinvitálják. De nem sokáig kellett aggódnia emiatt, mert Mary kétségbeesetten behúzta, vagy inkább

[106] Geraldine egy gyönyörű, de kegyetlen asszony Coleridge *Christabel* című versében.

bevonszolta az egyik székre, és égő tekintettel, zavarodottan a hasonlóságtól, amely csak hasonlóság maradt, fürkészte Esther vonásait.

A nő – ez része volt tervének – megpróbált úgy is viselkedni, ahogy ruhájához, vagyis egy szerelő feleségéhez illik. Régen nem járt a házban, és hírt sem adott magáról azoknak, akik kedvesek voltak a szívének, ezért szükségszerűnek tűnt, hogy a minden hibája ellenére még mindig vágyakozó és szerető szívét a közömbösség leple alá rejtse. Talán túljátszhatta a szerepét, legalábbis Mary idegenkedő pillantásai, amelyeket váratlanul fölbukkant nagynénjére vetett, ezt sugallták. Mélyen megsebezte volna Esther szívét, ha tudja, hogy egykor dédelgetett kedvence hogyan érez iránta.

– Látom, nem ismersz meg, Mary – kezdte Esther. – Régen nem tettem tiszteletemet a házatokban, az biztos. Pedig mennyit terveztem, hogy meglátogatlak téged és apádat! De mivel nagyon messze lakom, és nagyon elfoglalt vagyok, nem tehetem, amit kedvem diktál. Csak emlékszel Esther nénédre, nem igaz, Mary?

– Te vagy az, Hetty néni? – kérdezte Mary bizonytalanul, mert az asszony arca semmiben sem hasonlított annak a sugárzóan szépséges, fiatal nőnek az arcára, amelyet az emlékeiben őrzött.

– Igen, én vagyok Hetty nénéd. Milyen régen nem hívott így senki! – sóhajtott fel, mert megrohanták az emlékek, de aztán megemberelte magát, és elhatározta, hogy tovább játssza a szerepét. – Hallottam, hogy egy barátod, aki az én barátom is volt annak idején, bajba került; és mivel úgy sejtettem, szomorú lehetsz, eljöttem, hogy meglátogassalak.

Maryből kitört a sírás, de nem akarta kitárni a szívét váratlanul fölbukkant nagynénje előtt, aki, mint maga is bevallotta, ennyi hosszú éven át feléjük sem nézett, s nem is érdeklődött irántuk. A kedvességet (bármilyen késve jött is) ugyan hálásan viszonozni próbálta, és az udvariasságról sem akart elfeledkezni – de hogy a borzalmas esettel előhozakodjon, arra nem tudta rávenni magát. Rövid szünet után így szólt:

– Köszönöm. Ez nagyon kedves tőled. Sokat kellett gyalogolnod? Sajnálom, de – jutott eszébe hirtelen, hogy üres az éléskamra – nincs itthon semmi harapnivaló, pedig megéhezhettél a hosszú úton.

Mary úgy vélte, Esther otthona a város túlsó végében lehet, hiszen sohasem futottak össze, és nem is hallott róla. Persze nem sokat

morfondírozott az ügyön: szívét olyan bánat emésztette, amely minden mást elhomályosított és álomszerűvé tett. A beszélgetésük során benyomások és érzések özöne zúdult rá, ám azokat képtelen volt végiggondolni vagy összerakni.

Esther és az étkezés! Sokszor napokig, sőt hetekig is nélkülözött, erről árulkodtak vékony tagjai és sápadt ajka is, de a szavai soha! Erőltetett kacagással így felelt:

– Ó, Mary, ne is beszéljünk ételről! Megvan mindenünk, a férjem jól keres. Vacsoráztam, mielőtt elindultam. Egy falatot sem tudnék lenyelni.

Esther szavai furcsa fájdalmat okoztak Mary szívében. Mindig úgy emlékezett a nagynénjére, mint önzetlen, kedves nőre. Hogy megváltozott! Gazdagságban él, és soha még csak eszébe sem jutott segíteni éhező rokonain! Óhatatlanul ellenszenvet érzett az asszony iránt.

Eközben Esther alig bírta visszafogni könnyeit, túljátszva a szerepét, és emberfeletti erővel uralkodva magán, nehogy unokahúga megtudja, mivé lett – prostituálttá, számkivetetté –, és elforduljon tőle.

Pedig vágyott rá, hogy feltárja ezer sebből vérző szívét az előtt, aki réges-régen szerette, hiszen annyira elhagyatva élt minden érző lénytől. De tartott a megrovó pillantástól, a megváltozott hangtól, az undortól, amelyet a vallomása okozna. Tartania kellett magát a tervéhez. Nem akarta sokáig kerülgetni a forró kását, mert biztos volt benne, hogy előbb-utóbb kiesik a szerepéből.

Egy kerek asztal mellett ültek, egymással szemben. Közöttük, az asztal közepén, egy gyertya állt. Esther közelebb tolta Mary arcához, hogy jobban lássa, és leolvashassa róla érzelmeinek változását, aztán belekezdett a mondandójába:

– Micsoda rémes história ez a Carson-gyilkosság!

Mary arca megrándult.

– Úgy hallottam, Jem Wilsont gyanúsítják – folytatta Esther.

Mary a szeme elé kapta a kezét, mintha csak a fényt akarná tompítani, pedig Esther elől rejtegette az arcát, mert nem volt képes olyan önuralomra, mint a nagynénje, és túl izgatott volt ahhoz, hogy rezzenéstelenül tovább hallgassa a nőt.

– Elsétáltam a tetthelyre, a Turner Streetre, hogy megnézzem, és ezt találtam a sövényen, amilyen szerencsém volt, ezt a papírdarabot – mutatta meg a kezében szorongatott, féltett kincset. – Fojtásnak

használhatták egy fegyverhez; erre vall az alakja is, ahogyan összegyűrték. Megsajnáltam a gyilkost (akkor még nem tudtam, hogy Jemet gyanúsítják), és elhatároztam, nem hagyok ott a rendőröknek semmit, amivel segíteném őket, hogy kézre kerítsék, ha átvizsgálnák a terepet. Elsétáltam onnan, majd széthajtogattam: a te nevedet láttam rajta, Mary.

Mary lekapta a szeméről a kezét, és meglepetten bámult az elhallgató Estherre. Nagynénje mégis rendes hozzá: meg akarta óvni a beidézéstől és a kihallgatástól, attól, amitől a leginkább tartott. Mert biztos volt benne, hogy valamely elszólásával, bármennyire is próbálná titkolni az igazat, Jem ellen vallana. Igazán kedves a nagynénjétől, hogy ettől kímélni szeretné őt.

Esther tovább beszélt, észre sem véve Mary pillantását. Maga a beszéd is nehezére esett, és sokszor szakította félbe erős köhögés, amely már hónapok óta kínozta, így nem maradt ereje arra, hogy Mary arcának minden rezdülését megfigyelje.

– Nem hagyott volna sok kérdőjelet maga után ez a levél, rajta a neveddel és a címeddel! Ráadásul ez Jem kézírása, vagy ha nem, nagyot tévedtem. Nézd csak meg, Mary!

Mary elvette a papírt, kisimította, és a következő pillanatban úgy ugrott fel, olyan palástolhatatlan rémülettel, mintha valami iszonyatos dolog tárult volna fel előtte. Arca merev lett, száját összeszorította, hogy kitörni készülő kiáltását elnyomja. A következő másodpercben visszarogyott a székére, teste szinte cserbenhagyta. De továbbra sem szólt egy szót sem.

– Ez az ő kézírása, nem? – kérdezte Esther, mintha Mary viselkedése nem lett volna elég bizonyíték.

– Ezt nem mondhatod el senkinek! Nem beszélhetsz róla! – ismételgette Mary olyan komolysággal, mintha fenyegetné.

– Ugyan, Mary! Nem vagyok én olyan gonosz. Hogy gondolhatsz rólam ilyet! Semmilyen körülmények között nem tennék ilyet.

Könnyek szöktek a szemébe, amiért azt feltételezték róla, hogy képes lenne egy régi barátja ellen vallani.

Mary észrevette az asszony szomorú és megbántott tekintetét.

– Nem, nem úgy értettem! Tudom, hogy megbízhatok benned, nénikém. Nem is tudom, mit beszélek, annyira megdöbbentem. De ígérd meg, hogy nem beszélsz róla senkinek! Ígérd meg!

– Hallgatni fogok, ebben biztos lehetsz, bármi történjék is.

Mary némán bámulta az írást, a kezében forgatva méregette. Már éppen reménykedni kezdett, de hiába, a félelmei elnyomták a reményt.

– Azt hittem, az áldozat miatt jobban bánkódsz majd – jegyezte meg Esther félhangosan, mert érezte Mary heves vonzódását a gyanúsítotthoz, és hogy a lány minden bizonyítékot el akar tüntetni, amelyet felhasználhatnának a fiú ellen. Hiszen azért jött ide, égve a vágytól, hogy megtudja, a lány milyen mélyen gyászolja Mr. Carsont, és az a bizonyos fontos papírdarab voltaképpen csak ürügyként szolgált. Megjegyzését, amely szerint a papiroson Jem kézírása szerepel, amikor még nem tudta, hogy áll a helyzet, arcátlanságnak érezte; de a lány óhaja, hogy ne szóljon róla senkinek, túl heves, túl egyértelmű volt ahhoz, hogy ne látszódjon, mennyire érdekli Jem. Egyre őrültebb és őrültebb lett, és szédült fejjel az okát sem volt hajlandó elárulni. Nem szólt többet. Csak szorongatta a papírdarabot, s látszott rajta, esze ágában sincs kiadni a kezéből, és arra várt, hogy a nagynénje távozzon végre. Ahogy ott ült, az arca Esther halott gyermekééhez hasonlított.

– Hasonlítasz a kislányomra, Mary! – mondta Esther, eltérve a tárgytól, amelybe már belefáradt, ha elégedett nem is lehetett; egész lényével halott gyermekére gondolt.

Mary feltekintett. A nagynénjének ezek szerint gyereke is van. Ennyit fogott fel a közlésből. Sejtelme sem volt arról a szeretetről és gyászról, amely az asszonyban élt, mert ha lett volna, szívére ölelte volna Esthert minden bűnével és hibájával együtt, és megpróbálta volna megvigasztalni. De nem így történt. Nagynénjének tehát gyereke van. Már éppen kérdezni akart róla, de meggondolta magát, és visszatért feladatához, amely nem volt más, mint megőrizni a papír és a kézírás titkát. Ó, hogy kívánta, hogy nagynénje távozzon végre!

Erős vágya, miképpen azt a mesmerizmus[107] tanait vallók is hiszik, kimondatlanul is hatással volt Estherre: megérezte, hogy nem szívesen látják.

Nemsokára úgy döntött, távozik. Nagyon csalódott volt, mást várt ettől a rettegett-vágyott beszélgetéstől Maryvel. Szerette volna, hogy a lány tisztelettel adózzon neki, az erkölcsös asszonynak, akit szerepe szerint eljátszott, ugyanakkor sóvárgott a valós helyzetének szóló együttérzésért is. Színésznek legalább egészen jó volt; talán később még örülni is tud majd ennek. De reménytelensége az idő teltével nőttön-nőtt. Távoznia kellett régi lakhelyéről, amelynek minden fala, minden köve mocskosan és kopottan is elvarázsolta őt. El kellett hagynia a szegénység hajlékát egy még szörnyűbbért, a bűn hajlékáért. Mennie kellett, hát ment is.

– Akkor hát jó éjt, Mary! Úgy látom, hogy az a papírdarab sehol nem lehetne nagyobb biztonságban, mint nálad. Velem megígértetted, hogy nem adom tovább, amit megtudtam, hát én is megígértetem veled, hogy széttéped, mielőtt lefeküdnél.

– Megígérem – sziszegte kényszerűen, de határozottan a lány. – Akkor hát indulsz?

– Igen. De ha szeretnéd, maradok. Ha bármiben segíthetnék… – csillant fel benne a remény.

– Ó, nem! – mondta Mary, aki már alig várta, hogy egyedül maradhasson. – A férjed nem tudja majd elképzelni, hol késel. Egy nap majd elmondasz nekem mindent magadról. Elfelejtettem, mi is lett a neved?

– Fergusson – válaszolta szomorúan Esther.

– Mrs. Fergusson – ismételte Mary öntudatlanul. – Mit mondtál, hol is laktok?

– Eddig még nem említettem – motyogta Esther, aztán hangosabban hozzátette: – Angel Meadow, Nicholas Street 145.

– Angel Meadow, Nicholas Street 145. Megjegyeztem.

Ahogy Esther megfogta a kendőjét, és maga köré tekerte, indulásra készen, egy gondolat suhant át Mary agyán. Eszébe jutott, hogy talán túl

---

[107] Az ún. delejesség vagy mágnesesség áramlása emberről emberre, illetve e jelenség gyógyászati alkalmazásának tana.

kemény, túl rideg volt azzal, aki azért hozta el neki a bizonyítékot (e félelmetes, szörnyű papírdarabot), hogy megmentse őt – és hogy valójában mitől is mentette meg, azt csak sejteni tudta. Hogy jóvátegye iménti közömbösségét, előrehajolt, hogy a távozót megcsókolja. De legnagyobb meglepetésére nagynénje vadul félrelökte:

– Nem szabad! Nem szabad megcsókolnod! Soha!

Azzal kirohant a sötétbe, és sokáig, keservesen sírt.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Mary alibit keres

A lány rettegve figyelni kezdett,
Mintha most teremnének a bajok;
Miután előőrse rút napoknak
Mérgét kiadta, az utóvédek
Szürkén felkúsztak, villám-terhesen.
KEATS[108]

Mary bezárta az ajtót, és egyedül maradt. Becsukta a spalettákat, hiszen az ablakokon Esther érkezésekor csak a függönyöket tudta kapkodva behúzni, azután meggyújtotta a gyertyát.

Mindezt ugyanazzal az összeszorított szájjal és dermedt tekintettel tette, amelyet akkor öltött magára, amikor először széthajtogatta a papírt. Leült egy pillanatra, de már állt is fel, és határozott léptekkel, mint akinek célja van, elindult az emeletre. Elhaladt a szobája előtt, és újabb két lépéssel már apjáéban volt. Vajon mit keresett ott?

Elmondhatom, szavakba önthetem a döbbenetes titkot, amelyet a papír tudatott vele: hogy a gyilkos nem más, mint az apja.

A kemény, fényes, vastag papírdarabban ugyanis arra a kártyára ismert, amelyre sok hónappal ezelőtt Samuel Bamford gyönyörű költeményét másolta; talán még önök is emlékeznek. Mivel nem volt más a közelben, a verset akkor egy Valentin-napi üdvözlőkártya hátoldalára körmölte, amelyet Jem küldött neki. Ez akkoriban történt, midőn Mary számára még nem jelentettek kincset azok a tárgyak, amelyekhez Jem keze hozzáérhetett (nem úgy, mint mostanában!).

A másolatot apjának adta, hiszen neki készítette. Barton sokat olvasgatta, alig két héttel ezelőtt is látta a kezében, ebben biztos volt. Most arról akart meggyőződni, hogy a levél többi része apja tulajdonában van-e még. De előfordulhat, hogy a verset odaajándékozta valakinek, és akkor, erre megesküdött volna, az a másik ember a tettes.

---

[108] Részlet John Keats (1795-1821) *Hyperion bukása* című művéből.

Először is az ódon szekrény fiókjait kutatta át. Számos olyan tárgyat talált, mely egykor anyjáé volt, de most nem ért rá, hogy nézegesse őket, és elmerüljön az emlékekben. Ám annyi figyelemben azért részesítette őket, hogy míg a többi kacatot a földre hányta, addig ezeket a holmikat óvatosan az ágyra helyezte.

A Bamford-költeményt sehol sem találta – apja talán mégis odaajándékozta valakinek. De kinek? Talán Jemnek, hiszen az ő fegyverét találták meg.

Kétszeres erőbedobással kutatta át a fenyődeszka ládát, amely immáron ülőalkalmatosságul szolgált, de boldogabb időkben apja az ünnepi ruháját tartotta benne.

Azt észrevette, hogy apja a jobbik felöltőjét távozása előtt zálogházba adta. Csak a régit találta meg. Valami megzizzent a zsebében, miközben tapogatta. Mi lehetett az?

A papír!

– Ó, apám!

Igen, összeillett a hiányzó darabbal. Betű a betűvel, rece a recével, még azon a részen Is, amelyet Esther üresnek gondolt, láthatók voltak az ipszilonok és a g-k hurkai. És mintha ez nem lett volna elegendő terhelő bizonyíték, valamit ismét kitapintott: lövedékeket, golyókat (nem tudom, önök hogyan is neveznék) talált ugyanabban a zsebben, valamint egy kis papírzacskónyi puskaport. Ahogy éppen visszatette a kabátot, amelyben a papírt és a golyókat találta, észrevett egy gyapjú fegyvertokot, amely egy lótakaró szálaiból készült, abból az anyagból, amelyből oly nagy előszeretettel készítenek hasonló alkalmatosságokat. A látvány további keresésre ösztönözte Maryt, de újabb nyomra nem bukkant. Bezárta hát a ládát, és leült a földre, hogy gondolkozzon. Kétségbeesve és értetlenkedve azon tűnődött, apja hogy úszhatta meg a lebukást. Persze nem is volt olyan nagy csoda. Szert tett valamilyen módon egy fegyverre. (Lehet, hogy Jemtől kapta? Ő lett volna a bűntársa? Nem, ez teljességgel elképzelhetetlen! Jem soha nem tervelt volna ki egy gyilkosságot, ráadásul egy cinkostárssal, még akkor sem, ha voltak pillanatok, amikor nem tudott parancsolni indulatainak. Ezenkívül soha nem vádolta volna meg őt az apja előtt, anélkül hogy neki szólt volna erről. Ez nem vallott rá.)

Barton tehát valahogy szert tett a fegyverre, és otthon megtöltötte. Aztán megvárta, hogy a szomszédok ne figyeljenek, és a lánya se legyen odahaza, vagy éppen aludjon, és kicsempészte a házból. Talán elrejtette valahol, amíg el nem érkezett a megfelelő pillanat. Mert abban biztos volt, hogy amikor utoljára látta, nem vitt magával fegyvert.

Úgy vélte, jobb, ha nem keres okokat apja tettére, hiszen az utóbbi időben teljesen kiszámíthatatlanul viselkedett. Épp elég volt tudnia, hogy egy ilyen szörnyű bűn elkövetője lett. Elöntötte szívét az apja iránt érzett szeretet, amely keveredett a gyilkosság miatti iszonyattal. Az apja, aki olyan kedves és jószívű volt világéletében, aki kész volt segíteni emberen-állaton, most gyilkos lett! De a bú és gond sivatagában, ahol e gondok körbefogták, és ahol a fájdalom kiszáradt kútjának mélyébe bele sem mert pillantani, a lába előtt kis forrás bugyogott fel, és némi enyhülést kínált. Először észre sem vette, de hamarosan annál több erőt és reményt merített belőle.

És ez a felfedezés megerősítette benne azt az érzést, hogy szükség van erőfeszítésére.

Ez az erőfeszítés bú és baj idején (akár szellemi, akár testi erőfeszítésről legyen szó) a legnagyobb áldás, bár az első lépések mindig fájdalmasak. Ha valamit tenni kell, az azt sugallja, hogy él még a remény, hogy valami jó még megtehető, vagy hogy a további rossz elkerülhető; és a remény fokról fokra átveszi a bánat helyét.

Azokból a bajokból, amelyekből földi eszközökkel nem lehet menekülni, égi segítséggel még mindig lehetséges. A legbanálisabb, legelcsépeltebb és legüresebb közhely, amelyet valaha hallottam, és amelyet azok szoktak mondogatni, akik nem veszik a fáradságot, hogy a másikkal együtt érezzenek, a következő: „Ezen nem lehet segíteni!” Gondolja, ha lehetne segíteni, még mindig itt ülnék ölbe tett kézzel, és lógatnám az orrom?! Ha a legapróbb remény is lenne rá, hogy jóvátegyem, nem tenném? Azért szomorkodom, mert e dolog megtörténtén nem lehetett segíteni. Az, amivel vigasztalni akar, éppen az, ami miatt bánkódom. Mondjon nemesebb és magasztosabb okokat, amiért alázattal kell tűrnöm, amit mennyei Atyánk rám mért, és akkor ígérem, minden igyekezetemmel azon leszek, hogy hittel és békével tűrjek; de senki ne jöjjön nekem efféle maszlagokkal: „Ne szomorkodj, ezen úgysem lehet segíteni. Erre nincs orvosság.”

Pedig a gyógyír ott volt a közelben, csak egy kicsit gondolkoznia kellett. Ha apja a bűnös, Jem ártatlan. Ha pedig ártatlan, van rá esély, hogy megmentsék. Meg kell menekülnie! És neki kell kiszabadítania, hiszen ő a szörnyű titok egyedüli őrzője. Az apját senki nem gyanúsította, és soha nem is fogja, ha egy kis előrelátással és igyekezettel megpróbálja megvédeni.

Még nem tudta, miként mentse meg Jemet úgy, hogy apja se kerüljön vád alá. Ezen még gondolkoznia kellett. Mindez nagy körültekintést igényelt. Cselekednie kellett, mozgósítania ítélőképességét és megfontoltságát, és e késztetés tudatára ébresztette a lelkierejének, amellyel most kezelnie kellett a vészhelyzetet. Minden lépésének, minden percének következménye volt. Bizonyára emlékeznek még arra, hogy Mary arról is tudomást szerzett Miss Simmondsnál, hogy a tárgyalásra már a következő héten sor kerül, és azt is tudják, hogy lány nem volt még annyira pénztelen és magára hagyatott, mint abban az időben Mary. De az oroszlán Una mellészegődött,[109] hogy kísérje veszélyeken és vad tájakon át; ahogy egy emelkedettebb, határozott szándék is: hogy jót tegyen, hogy védje és segítse a rászorulót.

Az óra kettőt ütött. Szurokfekete éjszaka volt.

Semmi értelme sem volt, hogy tervekkel izgassa magát ezen a végtelenül hosszú és nyomasztó éjjelen. Reggelig semmit sem tehetett, türelmetlenül várta hát a hajnalt. Tudatosodott benne, hogy testi ereje mennyire nincs összhangban azzal az erőfeszítéssel, amelyet tenni szándékozik, és hogy észnél kell lennie, hogy legalább ezzel támogassa gyönge fizikumát.

Első feladatként el kellett égetnie az árulkodó papirost. A lőport, a golyókat és a fegyvertokot összenyalábolta, és ideiglenesen az ágy huzata alá rejtette, bár nem volt valószínű, hogy közvetlen bizonyítékul szolgálnának bárki ellen. Ezek után lement a papírral a kandallóhoz, és még a papír hamvait is saját kezűleg morzsolta porrá: az apró, fekete darabkák elvegyültek a tűzrostély parazsával. Fellélegzett.

Rettenetesen fájt a feje – először tehát meg kellett szabadulnia a fájdalomtól, ha gondolkozni, tervezni akart. A házban nem volt étel némi száraz zabdarán kívül. Bár fuldoklott tőle, de evett belőle valamennyit,

---

[109] Utalás Edmund Spenser (1552? –1599) *A tündérkirálynő* című művére.

mert tapasztalatból tudta, hogy a fejfájást a hosszú éhezés is okozhatja. Ezután víz után nézett, hogy kínzó szomját oltsa, és megnedvesítse lüktető halántékát. Mivel nem talált a házban, fogta a korsót, és elindult az udvar túlsó végében lévő kút felé. Könnyű lépteinek zaja a csöndes éjben visszaverődött a falakról. A háztömbök szögletes körvonalai élesen rajzolódtak ki a hideg, fényes ég előtt, amelyen csillagmiriádok ragyogtak örökös nyugalommal. A bensejét kínzó gondokból semmi nem tükröződött a külső világban. Minden aludt, rezzenéstelenül, mozdulatlanul, közömbösen! Más volt ott az éj, mint az országnak azon felében, hol soraimat írom; itt bája van az éjszakának, és a távoli horizonton lágyan hullámzik a holdfény, míg a közeli fák úgy hajlongnak a szellőben, mintha emberek volnának. A levelek úgy zörögnek, a szellő úgy susog az ágak között, mintha a megfáradt léleknek szeretnének némi biztatást súgni, aki szíve nehéz terhével álmatlanul virraszt. Az ilyen éjszaka képei és hangjai elaltatják az ember szívében a fájdalmat és a bánatot, hogy nyugovást találhasson.

Mary visszatért otthonába, miután teletöltötte kancsóját. Akkor ébredt csak rá igazán, akkor vált bizonyossággá benne, hogy milyen egyedül van, barát nélkül, szörnyű titkával a közömbös, hideg, nyüzsgő világban.

Megnedvesítette a homlokát, szomját oltotta, majd bölcs elhatározással az emeletre ment, és levetkőzött, mintha hosszú éjszakai pihenésre készülne, pedig már csak néhány óra volt hajnalig. Biztos volt benne, hogy nem tud aludni, de azért lefeküdt, behunyta a szemét, és a következő pillanatban már olyan mélyen aludt, mintha bűn és bánat nem is létezne a földön.

Nem is csoda, ha pihenten ébredt, ám a küszöbön álló szörnyűség tudatával. Felült az ágyában, és miután minden újra az eszébe jutott, visszahullott a reménytelen kétségbeesésbe. De csak egyetlen másodpercig lett úrrá rajta a gyengeség, hiszen minden másodperc fontos volt. Ki kellett használnia az időt a cselekvésre vagy legalább a tervezgetésre.

Mielőtt befejezte volna szokásos reggeli ténykedését – öltözködés, rendrakás –, kibogozta összekuszálódott gondolatait, hogy megvalósítandó tervvé rendeződjenek. Ha Jem ártatlan (márpedig jelenleg teljes szívvel felmentette őt a vád alól, és az alól is, hogy akár a leghalványabb sejtelme lett volna a gyilkosság tervéről), akkor valahol

máshol kellett tartózkodnia a gyilkosság idején. Talán valaki mással töltötte az időt, aki szívesen tanúsítaná is ezt, csak meg kellene tudni, hol találja az illetőt. Hallott már az alibi fogalmáról, és remélte, hogy az egyet jelent a felmentéssel, de biztos nem lehetett benne. A legjobb volna, gondolta, ha Jobhoz fordulna, az egyetlen emberhez az ismerősei körében, aki nem ijed meg az idegen szavaktól, mert Mary számára a jogi fogalmak egy szinten álltak a természettudományos fogalmakkal – mindegyiket ugyanolyan nehéz volt kimondani.

Nem volt vesztegetni való ideje. Átszaladt Job Legh házába, aki az unokájával éppen a reggelizőasztalnál ült, és evés közben gyászos, fojtott hangon beszélgettek egymással, mintha valamit szívből sajnálnának. Ahogy belépett, abbahagyták a társalgást, és Mary tudta, hogy a gyilkosságról és Jem állítólagos bűnösségről beszéltek. Egészen más szemmel néztek rá – hogy miért, azt csak most értette meg –, hiszen eddig fogalmuk sem volt a Mr. Carsonnal folytatott könnyelmű viszonyáról. Még Margaretnek sem árulta el egyetlen bizalmas beszélgetésük során sem. És most Margaret hallja, amint mindenki erről beszél; szájára vette őt a város, a vakmerő és bűnös lányt. És ha minden szavukat nem is hiszi el, akkor is könnyen megbántva érezheti magát, arról nem is beszélve, milyen nagyot csalódott Maryben.

Mary félénk hangon jó reggelt kívánt, és a szíve belesajdult, amikor Job puszta formalitásból üdvözölte a házban, ott, ahol eddig még hellyel sem kellett őt kínálni, annyira közeli barátnak számított.

Mary leült, de Margaret továbbra is hallgatott.

– Én is erről szeretnék beszélni, erről az ügyről, Jem Wilsonról.

– Szomorú történet – válaszolt Job bánatosan.

– Igen, szomorú, de egy biztos: Jem ártatlan, ennél biztosabb semmiben sem voltam még.

– Miért vagy olyan biztos ebben? A tények ellene szólnak; azt mondják, nincs sok esélye. Szegény fickó, erre most ráfizetett, azt hiszem.

– Job – pattant fel Mary a székéről felháborodásában –, ne mondja, hogy ő tette, mert nem igaz; biztos vagyok benne! Ó, most meg miért ingatja a fejét? Ki hisz nekem, ki hisz Jem ártatlanságában, ha még maga sem, aki jól ismerte?!

– Hidd el, annyira szeretném én is ártatlannak tudni! De rosszul bántak vele, kikosarazták (ez az igazság, mit szépítsük), és az agyát elöntötte a vér… Nem ő lenne az első férfi, aki hasonló okokból ilyesmit művelt!

– Ó, Job, akkor nem maga lesz az, aki segít bebizonyítani, hogy ártatlan! Ó, Job, az isten szerelmére, higgyen nekem, Jem sohasem bántott senkit!

– Azelőtt nem is… De ne felejtsd el, lányom, nem ítélem el a tettéért! – hallgatott el a férfi.

Mary gondolkozott egy percet.

– Figyeljen, Job, maga segíteni fog nekem, tudom. Bánom is én, hogy mit gondol Jemről, ha segít bebizonyítani az ártatlanságát! Szóval tegyük fel, hogy én ártatlannak vélem; nem követett el semmit, ebben biztos vagyok; szóval csak tegyük fel, hogy én ártatlannak vélem. De hogyan, mivel bizonyíthatnám be, hogy tényleg az? Alibivel, nem igaz? Tanúkkal, akik eskü alatt vallanak, hogy az adott időben velük volt.

– A legjobb módja, hogy tisztázd, ha megtalálod az igazi gyilkost. Ha nem Jem tette, valaki másnak kellett meghúznia a ravaszt. Ki tette?

– Ugyan honnan tudnám? – vonaglott meg a rettegéstől, mert azt hitte, az öreg Job sejti az igazságot.

Pedig semmit sem sejtett. Valójában Job még mindig meg volt győződve arról, hogy szerelemféltésből elkövetett gyilkosságról van szó, Jem egy vérgőzös pillanatában elkövetett tettéről. Az volt a sejtése, hogy ezzel Mary is tisztában van, csak úrrá lett rajta a bűntudat, amiért könnyelmű szerelmi élete ilyen tragédiába torkollott, és most mindent elkövet azért, hogy gyerekkori játszótársát, egykori barátját megmentse a szomorú végtől, amely a gyilkosra vár.

– Nem hiszem, hogy létezne ember, aki meg tudná mondani, ki volt a tettes, ha nem Jem. Ha lenne időnk, esetleg kisüthetnénk valamit. De kedden kimondják az ítéletet. Nincs értelme befogni a szemünket, Jem szénája nagyon rosszul áll.

– Tudom, mikor ítélnek fölötte, hogyne tudnám! De Job, az alibi az, ami bebizonyítaná, hol tartózkodott a gyilkosság idején. Hogyan szerezhetnék neki alibit?

– Igen, az alibi ezt jelenti, lányom. Hogy miként szerezhetnél? Beszélj az anyjával Jem útjairól, kérdezd meg, hol járt aznap éjjel. Ez

segíthet valamelyest – mondta végül Job, mert belátta, hogy senki emberfia nem tudja meggyőzni Maryt az ügy reménytelenségéről. Hát csak kezdjen el nyomozni, míg saját maga rá nem jön erre!

Margaret némán és mogorva arccal ült. Az igazat megvallva egyszerre lepte meg és tette csalódottá Mary napvilágra került kapcsolata a nevezett Mr. Carsonnal. Finom, visszafogott, okos lány volt, akit soha nem rajongtak körül a szépségéért, és aki sokkal egyszerűbb lélek volt annál, hogy azon tépődjön, az a szívdobogtató, kellemes, végtelenül örömteli érzés, amelyet először élt át, ha Will Wilsont a közelében tudhatta, vagy a hangját hallotta, vagy akár csak eszébe jutott, szerelem-e, vagy sem. Margaret nem tudta megérteni azokat, akik nem képesek ellenállni a kísértésnek, amelynek sokan engednek a könnyű kaland, a hiúság, a siker és a csodálat reményében; egyszóval nem tudott együtt érezni a könnyűvérű nőkkel. Ezért fogalma sem lehetett arról, milyen küzdelem dúl azoknak a lelkében, akik mások, mint ő, az elvek és a vágyak közti ellentét miatt. Ő, ha valamit rossznak ítélt, az egyenértékű volt azzal, hogy nem is tette meg, és ebbéli elhatározását könnyen vagy csak némi nehézség árán, de megtartotta. Mary hibázott, és ezért annyira szégyellte magát {még ha álokoskodással meg is tudta magyarázni a tettét), hogy sohasem beszélt róla. Margaret becsapva érezte magát, sőt sértettnek; és bizony közel állt hozzá, hogy Maryt olyan lánynak gondolja, aki szakított a neméhez illő visszafogottsággal; aki képes volt arra a megbocsáthatatlan kétszínűségre, hogy amíg az egyik udvarlójával úgy beszélt, ahogy ő Jemmel, a másikkal kacérkodott, és udvarlásra biztatta – az ilyen lány finoman szólva is kétes elem volt Margaret szemében.

Margaret hallgatta a beszélgetést. Marynek hirtelen eszébe jutott, hogy a gyilkosság éjszakáján, pontosabban a gyilkosság hajnalán Margaret Alice mellett virrasztott. Hirtelen a lány felé fordult:

– Ó, Margaret, te biztosan tudod! Te ott voltál, amikor azon az éjszakán hazaérkezett, nem igaz? Nem, akkor még nem voltál ott, de néhány órával később már igen. Nem tudod, hogy hol járt előző este, amikor Alice megbetegedett; nem tartózkodott odahaza, de te náluk teáztál. Ó, Margaret, hol volt Jem?!

– Mit tudom én! De várjunk csak…, mintha Willt kísérte volna el Liverpool felé. Pontosan nem tudom, hogy volt, hiszen annyi minden történt azon az estén.

– Elmegyek az anyjához – mondta Mary határozottan.

Sem Job, sem az unokája nem szólt: nem akarták lebeszélni, de nem is bátorították. Mary érezte, hogy tőlük nem várhat támogatást, meg kellett hát erősítenie a szívét, mert immár a szerető baráti segítséggel sem számolhatott. Tudta, hogy amit mondtak, azt is csak azért mondták, mert kisajtolta belőlük Jem érdekében. Mégis, ahogy titka súlyával, amelyet egyedül kell hordoznia, Mrs. Wilson háza felé lépkedett, gyengeség vett rajta erőt.

Mrs. Wilson szeme dagadt volt a sírástól; szomorú volt látni azt a pusztítást, amelyet az elmúlt huszonnégy óra szenvedései és fájdalmai végeztek a külsején. Egész éjjel mást sem csináltak Mrs. Davenporttal, csak a bajaikat sorolták mormolva, és úgy tértek vissza mindig a legrémesebbhez, amely Mrs. Wilson szívét kínozta, mint egy régi dal refrénjéhez. Valahogy – nem tudok erre jobb szót találni – megtanulta büszkén viselni mártíromságát; megtanulta magához szorítani a gyászát; hogy átjárja a fiáért érzett szorongás fájdalma és az ezzel járó izgalom.

– Itt vagy megint, Mary! Ó, lányom! Kedden elítélik Jemet! – mondta zokogva, azzal az egész testet rázó, levegőért kapkodó sírással, amely nem hagyott kétséget afelől, hogy nem először sírt aznap.

– Ó, Mrs. Wilson, ne hagyja el magát! Kiszabadítjuk! Nem fogják rábizonyítani a bűnösséget, ne féljen!

– Dehogynem, rábizonyítják! – kelt ki magából az asszony, mert nem tetszett neki az a könnyed hangnem, amelyet Mary használt; emellett az is bosszantotta, hogy éppen akkor, amikor éppen rákapott a szenvedés ízére, idejön valaki, aki bizakodni kezd. – Gondolom, könnyebb a lelked, ha elbagatellizálod a csapást, amelyet te okoztál. De az ajtód elé fektetem a holttestét, addig éljek, mert hogy kivégzik, abban biztos lehetsz, méghozzá amiatt, amit el sem követett! Drága, egyetlen fiam!

Túl gyenge volt ahhoz, hogy tartósan haragudni tudjon; bosszúsága hamar elszállt gyönge hüppögések és elkínzott nyögések kíséretében.

Mary is azon volt, hogy az özvegyet ne kínozza se gyász, se düh; hiszen tiszta fejjel kellett felelnie a kérdéseire. Csak úgy áradt a szeretet a lányból a nő felé. Lágy hangon suttogta azokat a gyengéd mondatokat,

amelyek papíron sutának és erőtlennek hatnának, de kimondva, szerető pillantásokkal és tettekkel kísérve oly erőteljesek. Az idős hölgy szinte észrevétlenül adta meg magát a kedves, szépséges kék szempárnak, az együttérzés könnyeinek, a szeretet és remény szavainak, amelyek jobb kedvre hangolták.

– És most, drága Mrs. Wilson, emlékszik-e arra, hol volt a fia szerda este? Azon az estén, amikor Alice megbetegedett. Nem jött haza egészen hajnalig, pontosabban késő éjszakáig. De hol töltötte az estét?

– Bizony már ötkor elment hazulról! Willt kísérte el egy darabon, akinek már nagyon mehetnékje volt, és Jem hiába ajánlotta fel, hogy kölcsönad neki öt shillinget az utazás költségeire, ő mégis a gyalogszert választotta. Együtt vágtak neki az útnak, a két jó barát. Látod, Mary, most már eszembe jutott! Annyi minden összejött: Alice betegsége, Jem elfogatása, hogy teljesen ki is ment a fejemből. Közösen indultak el Liverpool felé; úgy tudom, Jem el akarta kísérni egy darabon. De ki tudja – vett az asszonyon erőt újra a csüggedés –, hogy valóban vele tartott-e? Lehet, hogy letért az útról. Mary, lányom, felakasztják a tette miatt!

– Azt nem tehetik, nem akaszthatják fel! Kezdem átlátni az ügyet. Meg kell kérnünk Willt, hogy segítsen, van egy kis időnk. Ő megesküdhetne, hogy Jem vele volt. Hol van most a fia?

– Átszállították a Kirkdale-be a rabszállítóval. Anélkül hogy láthattam volna azt a szegény gyereket! Ó, Mary! Nagyon sietős nekik ez az akasztás!

– Bizony nem mondhatnám, hogy tétováznak! Nem nyugszanak, amíg elégtételt nem vesznek! – mondta Mary szomorú keserűséggel. – De ne csüggedjen! Melléfogtak, amikor Jemet gyanúsították meg. Ne féljen, meglátja, minden rendben lesz!

– Jaj, ha tehetnék valamit! – sopánkodott Jane Wilson. – De olyan rossz bőrben vagyok, és azt sem tudom, hol áll a fejem Alice betegsége és minden más miatt; egészen kótyagos lettem, csak gondolkodom, gondolkodom, de nem jut eszembe, hogyan segíthetnék a gyermekemen! Most tudtam csak meg, hogy tegnap este meglátogathattam volna, de elmulasztottam. Ó, Mary, elmulasztottam, pedig lehet, hogy soha többé nem látom!

Ahogy szorongó tekintetét a lányra vetette, Mary megsajnálta az asszonyt, és érezte, hogy bekövetkezik, amitől félt – Mrs. Wilsonnak már a torkát fojtogatta a kirobbanni készülő sírás –, ezért gyorsan Alicere terelte a szót. Jane, aki tudta, hogy az anyai bánatnál nincs mélyebb, így felelt:

– Nem változott az állapota, köszönöm kérdésed. Boldog, mert nem tudja, mi történik körülötte, de az orvos azt mondja, napról napra gyengébb lesz. Talán szeretnéd még egyszer látni…

Mary elindult felfelé. Egyrészt azért, mert a szegények udvariasságához hozzátartozott, hogy felajánlják barátaiknak, vessenek egy talán utolsó pillantást a haldoklóra vagy a halottra, és egy ilyen gesztust udvariatlanság lett volna visszautasítani; másrészt azért, hogy egy kicsit levegőhöz juthasson a nyugalom ama szent közegében, amely a jámbor, jóságos öregasszonyt mindig körüllengte. Alice ugyanúgy feküdt, mint amikor legutóbb látta; fájdalmai nem voltak, vagy legalábbis külső jelét nem lehetett látni. A jelen nem létezett számára: egészen eltűnt a múlt emlékeiben, amelyek elég valóságosaknak tűntek ahhoz, hogy az itt és most helyébe lépjenek. Tovább gagyogott holmi zöld mezőkről,[110] az anyáról és a testvérről, akik már évek óta a sír mélyén pihentek, de most mégis visszatértek, és magukkal hozták a gyermekkor elhagyott vidékét.

De a hangja egyre gyengébb lett, ahogyan a mozdulatai is. Lassan elszivárgott belőle az élet; búcsúzott, de milyen boldogan!

Mary egy darabig némán állt mellette, úgy figyelte és hallgatta az asszonyt; aztán lehajolt, és áhítatosan megcsókolta az arcát, majd Mrs. Wilsont maga után húzva elindult kifelé, mintha az ágyon fekvőnek bármi sejtése is lenne az őt körülvevő valóságról. Mary bátorító szavakat rebegett a megtört anyának, majd újra és újra megcsókolta, meleg szeretettel. Tett néhány lépést, aztán még egyszer visszafordult, és megkérte, ne hagyja el magát.

Amikor kilépett a házból, Jane Wilson úgy érezte, mintha sötétség ereszkedett volna a szobára.

---

[110] Utalás Shakespeare *V. Henrik*jére, második felvonás, 3. szín, Németh László fordítása.

De jaj, hogy fájt Mary szíve, midőn mind szörnyűbb bizonyossággal érezte, hogy az apja volt a gyilkos! Nem akar erre gondolni, hiszen most nem az apja bűnösségére, hanem Jem ártatlanságára kellett figyelmeznie! Ez volt most a legfőbb feladata, és az, hogy a fiú ártatlanságát be is bizonyítsa.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Az idézés

Ezen a gyönge szemen kell múlnia,
És e remegő kézen, hogy a bárka,
Mely reményeim és érzéseim szállítója,
E mogorva sziklák között, talál-e
Majd mosolygó, biztonságos kikötőre –
Vagy vakon nekik ütközik;
És elsüllyed rútul? Az ég segítsen;
Élesítse szemem, vezesse remegő kezem.

ELIZABETH GLAISTER[111]

Mary szíve vadul kalapált, fejében tervek kavarogtak. Időre és magányra lett volna szüksége ahhoz, hogy rendezze őket, ezért hazasietett. Olyan volt, mint aki egy ékszert talált, de az értékét nem tudja azonnal megbecsülni, ezért már alig várja, hogy egy nyugodt helyen szemügyre vehesse; vagy mint aki rábukkant a fonalra, amelyet követve megmenekülhet, és a biztonság már csak karnyújtásnyira van tőle, de még várnia kell, nem indulhat el, hogy kitaláljon végre a labirintusból.

De ékszer nem volt még olyan becses egy zsugorinak, sem menedék egy szerető szívnek, mint amilyen értékes volt a lány számára az a gondolat, amelyet dédelgetett, és amelynek segítségével úgy bizonyíthatná be Jem ártatlanságát, hogy nem vádolna meg vele mást: olyat, akiről feltételezni sem merne ilyesmit, és aki akkor is drága marad számára, ha gyilkossá vált. Ha bevallaná magának, hogy az a bizonyos illető követte el a bűntettet, akkor azt a szörnyű kérdést is meg kellene válaszolnia, hogy mit tenne akkor, ha mégis minden Jem bűnössége mellett szólna, és a bíróság kimondaná az ítéletet, bitófára küldve a feltételezett tettest – mit tenne ő akkor rémisztő titkának egyetlen birtokosaként? Nem vádolhatja meg a saját apját! Inkább vágyott a halál

[111] Részlet Elizabeth Glaister The *Constant Woman* című művéből.

vagy az őrület tudattalanságára, mint hogy e szörnyű kérdésre választ kelljen adnia.

De most mintha egérút nyílt volna előtte. Hálás volt, hogy eszébe jutott az alibi lehetősége, és azért is, hogy ilyen gyorsan kiderült: hol is volt Jem ama tragikus éjszakán.

Reménye új megvilágításba helyezett mindent, és már szinte örült a tárgyalás közeli időpontjának is, hiszen Will Wilsont nem lesz nehéz megtalálni, amikor visszatér a Man-szigetről, ahol a hétfőt tölti. Keddre minden tisztázódni fog, minden, aminek tisztázásában reménykedett.

De még így is volt mit átgondolnia, és szerette volna felfrissíteni a szellemét, hogy kieszelhesse, hol csíphetné el Willt – mert a levélben jelen körülmények között nem bízott. KI kellett találnia, hol szállhat meg Liverpoolban, valamint elő kellett ásnia az emlékezetéből Will hajójának nevét. Minél tovább töprengett ezeken a kérdéseken, annál reménytelenebbnek érezte, hogy valaha eszébe jussanak. Ne felejtsék el, hogy Alice, aki a számára fontos dolgokra mindig pontosan emlékezett, öntudatlanul feküdt, Jane Wilson pedig (az ő szavával élve, amely egy lancashire-i fülnek nem volt idegen) „kótyagos” volt, más szóval zavart, elveszve a rémületes és ijesztő gondolatok között, a koncentrálásra képtelenül. Emellett Will dolgai nem is érdekelték, vagy legalábbis úgy tett, mintha nem érdekelnék, hiszen mindenre és mindenkire féltékeny volt, ami vagy aki az ő drágaságáról, Jemről elvonhatta a figyelmet. Mary nem reménykedett abban, hogy tőle bármit is megtudhat a tengerész terveiről.

Forduljon kérdéseivel Jemhez? Nem! Túl jól ismerte ahhoz. Hiszen eddig is milyen makacsul ellenállt annak, hogy valaki más elítélése árán mentse magát. És mivel ebben hajlíthatatlan volt, a gyilkos – ebben Mary nem kételkedett – védve volt minden felelősségre vonástól, amennyire ez a fiún múlt. Mary attól tartott, hogy Jem ellenezne minden lépést, amellyel közelebb kerülhetnének a felmentéséhez. De még ha akart volna, akkor sem beszélhetett volna a fiúval, hiszen átszállították Kirkdale-be, és az idő egyre csak fogyott: már szombat dél volt. De más is szólt még amellett, hogy elkerülje Jemet: mindent maga akart elérni; a fiú kiszabadítója, megmentője kívánt lenni; meg akarta menteni az életét. De egyvalamit nem szerezhetett vissza saját erejéből: a fiú iránta érzett, majd elveszett szerelmét. És jaj, hogyan beszélhetne vele az esetről,

amikor mindketten tudják, ki a gyilkos?! Akinek nevét egyikőjük sem merte volna még csak elsuttogni sem, hiszen mindketten annyira szerették, és hibái meg bűne ellenére is oly sokat jelentett nekik.

Abban a szent másodpercben, amikor feladta, hogy rájöjjön Will hajójának nevére, mégis eszébe jutott: John Cropper!

Abban biztos volt, hogy Will megnevezte a hajót legutóbbi beszélgetésük során, azon a baljós szerda estén. Abbéli félelmében, hogy újra elfelejti, idegesen ismételgette: John Cropper, John Cropper…

Mintha valami köd szállt volna föl az agyáról, eszébe jutott Margaret. Hiszen ki mást érdekelhettek volna jobban Will viselt dolgai most, hogy Alice már nem érzékelte a külvilágot?

Amikor gondolatban idáig jutott, betoppant az a szomszédasszony, akinél a kulcsot szokták hagyni, ha nincsenek odahaza, akinél érdeklődni lehetett hollétük iránt, és ahol a barátok üzenetet hagyhattak, ha csukva találták Bartonék ajtaját.

– Ez neked jött, Mary, egy rendőr hagyta itt. Hivatalos irat volt.

Nem tudom, önök hogy vannak vele, de én rettegek az ilyen titokzatos értesítésektől. Mary sem volt ezzel másképp. Szíve összeszorult, amikor átvette. Csak bámulta a szokatlan irományt, és habár az olvashatóságával nem volt gond, mégsem értette. Mintha az agya ellenszegült volna a gondolatok megszületésének, ami annak lehetett a jele, hogy sejtette, mi áll a levélben.

– Miről szól? – kérdezte erőtlenül és leverten.

– Honnan tudjam?! A rendőr azt mondta, este még benéz, hogy megkaptad-e. Nem akarta rám bízni a kézbesítést, pedig mondtam neki, hogy nálam hagyjátok mindig a kulcsot, és hogy én veszem át az üzeneteket is.

– De mi áll benne? – kérdezte Mary ismét, ugyanazon a sziszegő, síri hangon, és megfordította a kezében tartott lapot, mintha félne attól, hogy kiolvassa belőle.

– Te tudsz olvasni, nem én! Nem értem, miért engem faggatsz! De az uram szerint beidéztek a liverpooli esküdtszékre, hogy Jem Wilson ellen tanúskodj.

– Istenem, segíts!

– Jaj, lányom, ne izgasd fel magad! Nem is segíthetsz, nem is ronthatsz már a helyzeten. Az emberek azt beszélik, biztos fellógatják a fiút; és azt sem titkolhatod el, hogy az a másik a kedvesed volt.

Maryt máskor megsebezték volna e szavak, de most el volt foglalva azzal, hogy maga elé képzelje következő találkozását (és annak szörnyű okát) Jemmel, amely minden lesz, csak édes légyott nem!

A szomszéd úgy látta, hogy felesleges tovább maradnia, mert úgysem figyelnek rá:

– Mondd meg annak a rendőrnek, ha visszajön, hogy megkaptad a becses papírját. Azt hitte, hogy meg akarom tartani magamnak. Eddig még senki sem vonta kétségbe, hogy rendesen átadom az üzeneteket. Isten veled!

Az asszony elhagyta a házat, de Mary, aki székébe roskadt a levelével, észre sem vette a távozását. A következő pillanatban váratlanul felpattant. Meg kell mutatnia Job Legh-nek, ő majd tudni fogja, mi is áll benne, mert az nem lehetséges, amit a szomszédasszony gondol.

Átment tehát hozzá, és elcsukló hangon feltette kérdését.

– Ez egy subpoena, lányom – hangzott Job válasza, aki nagy szakértelemmel forgatta a papirost. Job rajongott az idegen szavakért és a jogi kifejezésekért, és emellett amatőr jogértő is volt, amióta egy könyvesbódéban egyszer rábukkant Blackstone[112] könyvének ütött-kopott kiadására, és többször is átrágta rajta magát.

– Subpoena? Az meg micsoda? – kérdezte Mary kétségek között vergődve.

Job megakadt a lány elváltozott, szorongó hangján, és szemüvege mögül Maryre pillantott.

– A subpoena, lányom, az, amit a kezemben tartok. Egy idézés, amelynek értelmében meg kell jelenned az esküdtszék előtt, és olyan kérdésekre felelni, amelyek kapcsolatban állnak James Wilson ügyével, Henry Carson megölésével. Ez áll benne, nem több és nem kevesebb, habár jóval előkelőbb nyelven azoknak, akik tudják értékelni a cirkalmas fogalmazást. Tanúskodtam már én is egy perben, igazán nem kell félni

---

[112] Utalás William Blackstone (1723-1780) oxfordi jogászprofesszor jogi szakkönyvére, amely a kor meghatározó műve volt az angol jogrendben.

tőle. Ha pimaszok lennének veled, legyél pimasz te is: amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten.

– Igazán nincs mitől félni – visszhangozta Mary is, de egészen más hangon.

– Ó, lányom, szegénykém, tudom én, mi a baj. Azt hiszem, neked mégsem lesz olyan egyszerű. Igazán nem lehet sok mondanivalód nekik, sem ilyen, sem olyan. De talán mégis segíthetsz Jemnek egy kicsit, mert ha a bírák rád tekintenek, mindjárt jobban megértik a féltékenységét. Mert csinos teremtmény vagy, azt meg kell hagyni! Könnyebben megértik legalább, miért vesztette el a józan eszét Jem, és ez talán enyhítő körülmény lesz.

– Mikor fogja már elhinni, hogy Jem ártatlan? Soha? Hiába ismételgetem? Pedig úgy van, ahogy állítom, és be is tudom bizonyítani. Jem Will-lel volt azon az estén. Higgye el, Job, így volt!

– Honnan veszed ezt, lányom? – kérdezte Job sajnálkozva.

– Az anyjától, ki mástól! Megkérem Willt, hogy tanúskodjon. Job – fakadt sírva a lány –, nagyon megnehezíti a dolgomat, ha nem hisz nekem! Hogyan hitessem el a világgal, hogy Jem ártatlan, ha még azok sem hiszik el, akik ismerik és talán még szeretik is?

– Isten látja lelkemet, nem vagyok én Jem ellen! Odaadnám az ártatlanságáért a hátralévő napjaim felét, vagy az egészet is (nekem már nem sok örömöm van bennük, csak ezt a szegény vak lányt nem akarom itthagyni). Talán szívtelennek hiszel, Mary, de nem vagyok az, olyannyira nem, hogy segítek neked, ha tudok. Segítek, akár rosszul teszem, akár jól… – fedte el köhögésével a mondata végére biggyesztett kétkedő szavakat.

– Jaj, Job! – örvendezett a lány, de öröme nem tartott sokáig – Kérem, először is mondja meg, mit feleljek a bírák kérdéseire! Annyira meg leszek rémülve, hogy meg sem merek majd szólalni.

– Az emberek azt mondják, legjobb, ha az igazat mondod, és ez különösen így van, ha bírákkal beszélsz, akik annyira leleményesek és furfangosak, hogy előbb-utóbb úgyis kiszedik bárkiből, aztán csak pisloghat, hogy bolondot csináltak belőle, mert akarata ellenére kikottyantotta, mi hogy történt.

– Hogyan mondhatnám el az igazat? Vagyis hiába akarnám én az igazat mondani, nem tudom megfogalmazni, ha kiállítanak annyi ember

elé; még a legegyszerűbb kérdésre sem leszek képes felelni. Ha például azt kérdeznék tőlem, hogy láttam-e magát szombaton vagy hétfőn vagy más napon, nem fogok rá emlékezni, és azt mondom, amit nem kellene.

– Ne beszéld be magadnak! Ha ideges leszel, összevissza hablatyolsz majd, és abból nem származik semmi jó. Nézd meg ezt a lányt, Margaretet, milyen jól elkormányozza magát – nézett Job az unokájára –, aki úgy tipeg egyensúlyozva, amikor átkel az úttesten, mintha tánclépéseket gyakorolna.

Mary úgy érezte, mintha nyakon öntötték volna hideg vízzel, amikor Margaretre nézett. A vak lány, tartózkodásával, némaságával olyan volt, műit egy szótlan és szigorú bíró. Ama bizakodó komolyságnak, amely Job együttérzését már épp kezdte felszítani, Margaret volt a legnagyobb akadálya.

Mary tisztában volt saját hibáival, teljességgel átérezte azokat, mégis jobban szerette volna másoktól kimondva hallani, még ha a felelősségre vonás szigorával történik is, mint hogy úgy bánjanak vele, olyan ridegen, ahogy Margaret bánt vele aznap reggel.

– Itt ez a Mary lány – kezdte Job, mintha csak az unokája fagyos hangulatát akarná felolvasztani –, hívjuk meg ebédre! Mert nem akar főzni magának semmit, pedig olyan vézna és sápadt, mint egy kísértet.

Vendégszerető érzések buzogtak fel bennük, amelyek azoknál a legmelegebbek és legerősebbek, akik nem tudnak sokat adni, de akiknek a szíve azt a keveset annál több szeretettel és annál szívélyesebben kínálja. Margaret baráti gesztusokkal lépett hozzá; már kevésbé volt fagyos, mint korábban.

– Ugyan már, Mary, te is tudod, hogy otthon egy morzsányi ételetek sincsen! – biztatta Job.

Mary túl fáradt volt, és gyenge is, hogy ellenálljon, és túlzottan csordultig volt a szíve a gondjaival, hogysem visszautasítsa a meghívást.

Csendben falatoztak – nehezükre esett a beszéd, így néhány bátortalan próbálkozás után inkább elhallgattak.

Miután befejezték az ebédet, Job visszatért a témához, amely mindegyiküket foglalkoztatta:

– A te szegény barátodnak ott Kirkdale-ben kellene egy ügyvéd, hogy képviselje az igazát. Gondoltál már erre?

Mary nemmel válaszolt; s biztos volt benne, hogy Jem anyjának sem jutott eszébe ilyesmi.

Margaret ezt gyorsan alá is támasztotta:

– Most voltam nála; szegény Jane olyan, akár egy elmeháborodott. Nem is csodálom, amennyi csapás érte egyszerre! Először azt hajtogatja, hogy a fiát fel fogják akasztani, s amikor nem ellenkezem, akkor rám pirít (szegény asszony!), hogy nem igaz, amit az emberek mondanak, és hogy van, aki be tudná bizonyítani az ártatlanságát! Nagyon nehéz volt követni a csapongását, de egy dologban nem változtatott a véleményén, abban, hogy a fia nem követett el semmit.

– Az anyák már csak ilyenek! – mondta Job.

– Willt emlegette, hogy ő igazolni tudná Jem ártatlanságát. Jem Will-lel volt szerda este; elkísérte Liverpool felé. Most már csak meg kell találni Willt, és megkérni, hogy tanúskodjon – mondta Mary a tárgyhoz illő komolysággal.

– Ettől ne várj túl sokat, kedvesem! – intette le Job.

– Mindent ettől várok, mert tudom, hogy így történt, és be is akarom bizonyítani bármi áron! Ettől nem tud eltéríteni, Job, hiába is próbálkozik! Segíteni segíthet, de ne akarjon megakadályozni abban, amit elhatároztam.

Vendéglátói tisztelték Mary eltökéltségét, és Job már arra is hajlott, hogy higgyen neki, látva, milyen rendíthetetlen. Hiszen akkor hitethetünk el valamit legkönnyebben – legyen az nagy vagy csekély dolog –, ha az állításunkat alapigazságként kezeljük, amelytől el nem térhetünk. Amikor nemcsak külső máz, hanem húsunkká és vérünkké lesz, amely kormányozza minden cselekedetünk!

Mary egészen felbátorodott, hogy legalább egyiküket a maga oldalára sikerült állítania.

– Egészen biztos vagyok benne – folytatta a lány –, hogy Will-lel volt, amikor… a lövés eldördült. – Nem tudta rávenni magát, hogy azt mondja: „amikor a gyilkosság történt”, mert eszébe jutott, ki volt a gyilkos, hiszen a valódi tettes kilétében nem volt oka kételkedni. – Már csak meg kell találnom Willt. A hajója kedden fut ki. Van időnk. A Man-szigetről, ahol a bácsikája lakik, hétfőn tér vissza. Találkoznom kell vele azon a napon Liverpoolban, hogy elmondjam, szegény Jem bajba került, és kedden igazolnia kell az alibijét. Ezt kell tennem, ha

jelenleg még nem is tudom, mindezt pontosan hogyan kivitelezem. Isten meg fog segíteni. Ha tudom, hogy helyesen cselekszem, a félelmeim el fognak hagyni, és minden reményem Belé fektetem; hiszen a jó és az ártatlan védelméért teszem, amit teszek, nem magamért, aki annyit vétkeztem. Ha Jemre gondolok, elszáll a félelmem, mert ő annyira jóságos – fejezte be Mary, mert szíve csordultig telt. Margaret hirtelen újra szeretetet érzett iránta; a régi Mary Bartont látta maga előtt, a drágát, az esendőt, a lobbanékonyt, a szeretetre méltót, mely tulajdonságok új jellemvonásokkal gyarapodtak: a magabiztossággal, a méltósággal és a céltudatossággal.

Mary ismét megszólalt:

– Most már azt is tudom, mi Will hajójának a neve: John Cropper; és azt is tudom, hogy Amerika felé tart. Már ez is valami. De azt, hogy Liverpoolban hol szállt meg, úgy elfelejtettem, mintha sohasem tudtam volna róla. Úgy emlegette a szállásadóját, mint megbízható, jó asszonyt, de ha mondta is a nevét, teljesen kiment a fejemből. Tudnál segíteni, Margaret?

Nyugodtan és nyíltan utalt a Margaret és Will között lévő titkos kapcsolatra, aminek tudatában is volt; úgy kérdezte a lányt, ahogy egy feleséget kérdeznek az ura hollétéről. És Margaret ugyanazzal a természetességgel felelt, csak az orcáin égő pír árulkodott zavaráról.

– Mrs. Jonesnál száll meg, a Milk-House Yardon, amely a Nicholas Streetről nyílik. Mióta tengerész lett, mindig ott lakik. Bizonyára nagyon kedves asszony lehet.

– Imádkozni fogok érted, Mary – szólalt meg Job –, pedig nem szoktam rendszeresen imádkozni. De ha nagyon szomorú vagy boldog vagyok, gyakran szólítom meg Istent. A legfurcsább helyzetekben kapom magam azon, hogy beszélek hozzá: ha például szép az idő a túrázáshoz, vagy ha egy ritka rovarra bukkanok. Nem tehetek róla, olyan ez, mintha egy baráthoz beszélnék. De most rendszeresen imádkozni fogok Jemért és érted, ahogy Margaret is, ebben biztos vagyok. De lányom, mit gondolsz az ügyvédről? Én ismerek egyet, Mr. Chesire-t, aki amellett, hogy nagy rovargyűjtő, jó ember is. Ha duplikátumaink vannak, sokat csereberélünk egymással. Biztos, hogy elvállalja az ügyet, ha megkérem, szívességből. Már veszem is a kalapom, és tiszteletemet teszem nála.

Margaret és Mary kettesben maradtak. Job távozásával mintha visszatért volna a félénkségük, és ismét idegenkedni kezdtek egymástól.

Mary, akinek izgalma újszerű bátorságot csempészett a viselkedésébe, törte meg elsőként a csendet:

– Ó, Margaret, tudom, hogy nem helyesled, ahogy cselekedtem, de nem tudsz annyira elítélni, amennyire én elítélem magamat, most hogy a szemem felnyílt – mondta, de belefojtotta a szót a feltörő sírás.

– Ugyan – kezdte Margaret –, igazán nincs jogom…

– Jogod van az ítélkezésre, de a Biblia tanácsa szerint ítéleteidben is maradj könyörületes. Te, aki egész életedben jó voltál, nem tudhatod, milyen könnyű megbotlani, és hogy milyen nehéz visszatérni a helytelen útról. Ó, mit tudtam én, mi lesz a vége, amikor először hallgattam meg Mr. Carson udvarló szavait! Talán halálában jobban kedvelem őt, mint életében tudtam.

Zokogni kezdett. Könnyei úgy törtek elő, mintha a nap során felgyűlt érzelmek kerestek volna utat maguknak. De nagy erőfeszítéssel úrrá lett rajta, és olyan könyörgő képpel nézett Margaretre, mintha az a szürke, kifejezéstelen szempár látná, majd hozzátette:

– Nem szabad sírnom; most nem adhatom át magam a sírásnak, hiszen lesz még rá idő, ha az egészen túl leszünk. Csak annyit kérek, hogy légy egy kicsit kedvesebb velem, Margaret, mert nagyon-nagyon nyomorult vagyok; nyomorultabb, mint azt bárki fia sejthetné, sokkal nyomorultabb. Sokszor gondolom, hogy megérdemeltem – de ez is hiba, ugye, Margaret? Rosszat tettem, és megbüntetett az ég, nem is tudod, mennyire!

A lány szenvedő és alázatos hangjának hallatán ki tudta volna megtagadni azt a kedvességet, amelyért oly bűnbánóan könyörgött? Margaret biztosan nem. A régi baráti érzések visszatértek, talán még több gyöngédséggel átitatva, mint azelőtt.

– Ó, Margaret, gondolod, hogy megmenthetjük Jemet? Vagy akkor is bűnösnek találnák, ha Will tanúskodna mellette? Will vallomása nem elegendő alibi?

Margaret nem akarta elkapkodni a választ.

– Felelj, Margaret, kérlek! – faggatta türelmetlenül a lány.

– Semmit sem tudok a törvényekről, sem az alibikről – kezdte elhaló hangon Margaret –, de ahogy nagyapa is mondta, ne építs mindent arra,

amit Jane Wilson mondott neked fia hollétéről. Szegény asszony egészen kába a sok virrasztástól, ápolástól, csapástól, ezen nem is csodálkozhat senki. Az is lehet, Jem csak hazudta neki, hogy Will-lel tart.

Margaret felpattant a székéből:

– Ha ismernéd Jemet, nem mondanál ilyet!

– Remélem, hogy tévedek, de gondolj bele, Mary, milyen sok szól ellene. Az ő fegyveréből adták le a halálos lövést, néhány nappal a gyilkosság előtt megfenyegette Mr. Carsont, és az elkövetés időpontjában nem volt otthon. Attól tartok, valaki ellene fog vallani. Másra még csak a gyanú árnyéka sem vetült.

– Nem ő tette, Margaret! – tiltakozott a barátnője.

Margaret kételkedve fordult felé.

– Látom, hogy semmi értelme erősködnöm, amíg nem tudom bebizonyítani – mondta Mary. – Hétfő reggel elindulok Liverpoolba, hogy másnap ott legyek a tárgyaláson. Meg fogom találni Willt, és akkor szégyellni fogod, hogy valaha is kételkedtél a szavamban.

– Ne haragudj rám, Mary, lehetséges, hogy tévedek! Hadd szóljak nyíltan: pénzre lesz szükséged, mert az ügyvédek úgy veszik fel a pénzt, mint szivacs a vizet; aztán meg kell találnod Willt is, szállásra is szükséged lesz, és ki tudja, még mire! Vigyél a teáskannában lévő pénzből. Nincs lehetőséged visszautasítani, mert Jem miatt kapod, nem magad miatt; úgyis az ő érdekében fogod felhasználni.

– Tudom és értem. Margaret, nagyon köszönöm! Nagyon kedves tőled! Ígérem, minden tőlem telhetőt megteszek érte. Nem viszem el az egészet, remélem, a szállásomat kifizetik majd. Elég lesz ennyi – fogadott el egy sovereignt Margaret kincseiből, amelyeket a lány most vett elő szokott helyükről, a konyhaszekrényből. – Az ügyvédet úgyis nagyapád honorálja, nekem nem lesz dolgom vele – borzongott meg Mary, amikor eszébe jutottak Job szavai a szemfüles ügyvédekről, akik előbb vagy utóbb, de mindig kiugratják a nyulat a bokorból. Aki akkora titkot őrzött, mint ő, annak volt mitől félnie.

– El ne kezdj nekem hálálkodni! – zárta rövidre Margaret Mary köszönő szavait. – Mert néha úgy gondolom, hogy a parancsolatnak, amely azt mondja, hogy úgy bánjunk másokkal, ahogy szeretnénk, hogy velünk bánjanak, a fordítottja is igaz. Büszkeségünkben sokszor másokat fosztunk meg a boldogságtól, ha nem engedjük, hogy kedvesek

lehessenek velünk, amikor segíteni szeretnének; hiszen ha a helyükben lennénk, mi is égnénk a vágytól, hogy segíthessünk. Hányszor bántottak meg azzal, amikor hidegen elutasítottak, mondván, ne üssem bele az orrom az ügyeikbe, pedig láttam, hogy szomorkodnak, és csak meg akartam őket vigasztalni. A mi Jézus urunk sem volt ellene, hogy az emberek segítsenek neki, mert tudta, micsoda boldogság, ha tehetünk valamit másokért. Talán nincs is ennél nagyobb boldogság a földön.

Mary alig figyelt barátnője szavaira, mert lekötötték az utcán történő események. Ülő helyéből kiláthatott az utcára, ahol Job közeledett, elmélyülten társalogva egy mellette lépdelő úrral. Job beszélgetőpartnere elég okosnak és érdeklődőnek látszott ahhoz, hogy a lány ügyvédnek gondolhassa. Job, Mary ezt is jól látta, felemelt ujjal és minden mozdulatával éppen nyomatékot adott mondandójának, aztán a ház felé mutatott, az utca túloldalára, és bólintott is, mintha be akarná küldeni az ügyvédet. Mary félni kezdett, mert ez egyet jelentett a Jobénál is ravaszabb keresztkérdésekkel, amelyekkel azt próbálják kideríteni, mitől olyan biztos ő Jem ártatlanságában. Az ügyvéd egy lépést tett a ház felé, Mary szíve pedig kalapálni kezdett. De nem! A férfi csak egy totyogó kislánynak adott utat, akit Mary nem vett észre. Job megfogta az ügyvéd felöltőjét – e mozdulat csakugyan közvetlen kapcsolatra engedett következtetni. A férfin látszott, hogy menne már, de olyan módon palástolta, hogy Mary ügyvéd mivolta ellenére is kezdte megkedvelni. Csak úgy záporoztak a búcsúszavak, amelyekre egy-egy rövid szóval és szapora bólintásokkal válaszoltak egymásnak. Az ügyvéd sietős léptekkel távozott. Job átvágott az úton; kedves, fontoskodó arcáról sugárzott az elégedettség.

– Na, Mary, beszéltem az ügyvéddel. Igaz, nem Mr. Chesire-rel, mert kiderült, hogy gyilkossági ügyekkel nem foglalkozik. De ajánlott egy másik fickót: kellemes férfiú, csak ne beszélne annyit, alig jutottam szóhoz, mindig leállított. De az ügy főbb pontjait az imént, talán te is láttad, sikerült felvázolnom előtte. Rá akartam venni, hogy jöjjön be, de sok dolga volt. Végül is mindegy, téged hol hallgat meg, itt vagy ott. De hétfő reggel az első vonattal Jemhez utazik, hogy személyesen tőle hallja a részleteket. Megadta a címét, Mary, ahová hétfőn két órára vár benneteket, leginkább Willt. Megjegyezted, Mary? Hétfőn délután két órakor Liverpoolban találkozótok lesz az ügyvéddel.

Jobnak jó oka volt kételkedni, hogy Mary mindent megértett; pedig ezek az apró részletek, ezek a kielégítő megegyezések (legalábbis Job kielégítőnek ítélte őket), tehát minden apró részlet csak még kézzelfoghatóbbá tette a helyzetet, amelybe a lány került. Arról tanúskodtak, hogy ez a valóság, és nem álmodik, ahogy azt az imént már majdnem hitte a székén ücsörögve, kissé megpihenve, a gyomrát megtöltő ételt élvezve, miközben Margaret zsongító hangját hallgatta. A férfi, akit az imént látott, hamarosan Jemet fogja kérdezgetni, és ki tudja, mi lesz a végeredmény?

Holnapután hétfő lesz, aztán pedig kedd: a nap, amikor kedvese számára a halál és az élet félelmetes valósággá válik; de az is meglehet, hogy apja számára válik a halál szörnyű bizonyossággá.

Biztos, ami biztos, Job még egyszer végigment a fontosabb pontokon:

– Hétfőn kettőkor, ne feledd! Itt van a névjegye. „Mr. Bridgenorth, Liverpool, Renshaw Street 41.” Ott fog megszállni – fejezte be Job. Mary nem győzte megköszönni, amit érte tett:

– Igazán nagyon kedves öntől, Job. Magára és Margaret-re mindig számíthatok.

– Ó, semmiség! Lányom, ne hagyd el magad most, hogy belevetettük magunkat az ügybe! Az ügyvéd láthatóan nagy hangsúlyt fektet Will tanúvallomására. Biztosak vagytok benne, lányok, hogy nem tévedtek Will-lel kapcsolatosan?

– Biztosabb nem is lehetnék – felelt Mary. – Innen indult útnak a Man-szigetre, a bácsikájához, és hétfőn visszatér, hogy aztán kedden elhajózzon.

– Én is így tudom – mondta Margaret. – A hajó neve John Cropper, és Will annál az asszonynál fog megszállni, akit az előbb említettem. Felírtad, Mary?

Mary felírta a címet Mr. Bridgenorth névjegyének a hátuljára.

– Willnek nem nagyon akaródzott elutazni – mondta írás közben –, mert alig ismeri a nagybátyját. De ahogy ő mondta, a rokonok rokonok, és az adott szó adott szó, ezért elmegy egy-két napra.

Margaretnek indulnia kellett a városba énekórára. Mary még a távozás és magány gondolatától is ódzkodott, de végül búcsút vett barátaitól.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

A haldoklónál

Ó, komor és szomorú virrasztók,
Kik a lassú órákat számolják remegve
Szeretteik lázálmát figyelve;
Ó, milyen szörnyű a néma éjfelen,
A mozdulatlan és sápadt alakra nézni,
És megriadni: ez még az álom vagy már a halál?

NÉVTELEN SZERZŐ

Maryben a magány csak erősítette a türelmetlenséget; olyan sok fájdalmas gondolat nehezedett az elméjére, és maga a ház is tele volt fájdalmas emlékképekkel, baljós előérzetekkel.

Mindent megtett, amire csekély erejével, de annál szeretőbb szívével képes volt. De apja múltjára, jelenére és jövőjére fekete lepel terült, és ezen nem láthatott át – nem tudta eldönteni, mit kell tennie. Öntudatlanul keresni kezdett valami elfoglaltságot; mindegy volt, mit, csak hogy elterelje figyelmét az elmélkedésről.

Aztán felbukkant a régi érzés, ugyanaz, ami Ruthot kötötte össze Naomival: hogy mindketten ugyanazt szerették.[113] Mary érezte, hogy félelme akkor csillapulna leginkább, ha valakiért aggódhatna – mondjuk Jem édesanyjáért. Bezárta hát a házat újra, és elindult Ancoat felé. Lehajtott fejjel haladt, mert attól félt, valaki felismeri és megállítja.

Jane Wilson csöndesen ült a székében, amikor Mary megérkezett – olyan csöndesen és nyugodtan, hogy a belépő nem tudta nem észrevenni az ellentétet a mindig idegesen kapkodó, nyüzsgő asszony megszokott és jelenlegi állapota között.

Nagyon sápadt és halovány volt, de Maryt leginkább a mozdulatlansága döbbentette meg. Akkor sem állt fel, amikor ő belépett,

---

[113] Utalás Rúth könyvére. A történet szerint az özvegyen maradt Naomi nem tudta elküldeni magától ugyancsak özvegységre jutott menyét, mert összekapcsolta őket a szeretet és a gyász.

csak mondott valamit, de olyan elhaló hangon, hogy Mary nem is értette, mit.

Mrs. Davenport, aki ekkor is náluk tartózkodott, megfogta Mary ruháját, és félrevonta a lányt:

– Ne is törődj vele, nagyon kimerült. Legjobb magára hagyni. Gyere, mindent elmondok odafent.

De Mary nem tudott elszakadni attól az aggódó tekintettől, amelyet Mrs. Wilson rá vetett, mintha feleletet várna egy kérdésére. A lány közelebb lépett hozzá, hogy megértse, mit hajtogat az asszony.

– Mi ez? Elmondod nekem?

Aztán Mary észrevette az ominózus idézést, amelyet az asszony remegő ujjai között gyűrögetett.

Mary szíve összeszorult – hirtelen hang sem jött ki a torkán.

– Mi ez? – ismételte meg. – Elmondod nekem? – nézett Maryre továbbra is azzal a gyermekien csodálkozó tekintettel, türelmesen esdekelve.

Ugyan mit mondhatott volna a lány?

– Mondtam, hogy hagyd! – szólt Mrs. Davenport ingerülten. – Jól tudja, mi áll benne, túlságosan is jól, elhiheted. Nem voltam itt, amikor kézhez kapta, de Mrs. Heming (itt lakik a szomszéd lakásban) igen, és kibetűzte neki, hogy megértse. Beidézték, hogy tanúskodjon Jem tárgyalásán. Mrs. Heming szerint azonosítania kell a fegyvert. Tudja jól, hogy nincs senki rajta kívül, aki azonosítani tudná Jem fegyverét, ahogyan annak a rendőrnek olyan könnyen meg is tette, és most már nem vonhatja vissza a szavát. Szegény nagyon a szívére vette, azt hiszem.

Mrs. Wilson türelmesen várakozott, amíg a sugdosás abba nem maradt; talán abban reménykedett, hogy a végén valami magyarázatot kap. De miután elhallgattak, és csak a szemükön látszott a szánakozás, ugyanazon a lágy hangon (amely olyan messze állt attól az ingerlékeny türelmetlenségtől, amelyben mindenkit részesített a férjén kívül, azon az emberen kívül, aki még sérülten, nyomorékon is feleségül vette), amely hang, mint mondom, annyira különbözött a régitől, ismét az előbbi aggódó szavakat hajtogatta:

– Mi ez? Elmondod nekem?

– Jobban tenné, ha ideadná nekem azt a papirost, Mrs. Wilson, hadd rakjam el jó messzire! Beszélj vele, Mary, kérd el tőle, mondd, hogy bele akarsz pillantani! Én is próbáltam újra és újra, de nekem nem adja, hiába kérem! Kitépni meg nem akarnám a kezéből.

Mary kihúzta a kis sámlit az asztal alól, és leült rá, szemben Mrs. Wilsonnal, akinek remegő kezét a tenyerébe vette, és nyugtatóan megcirógatta. Mutatott valamicske ellenállást, de csak egy egészen kicsit, semmi többet; és a foglyul ejtett kéz ideges rángatózása miatt az irat a földre hullott.

Mary nyugodtan felvette, és anélkül hogy rejtegetni próbálná, olyan helyre rakta, ahová a szorongó, megbabonázott szempár követhette, s eközben tovább nyugtatgatta az asszonyt.

– Napok óta nem aludt – mondta a lány Mrs. Davenportnak. – Semmi csodálkoznivaló nincs rajta, hogy ilyen állapotban van, hogy ilyen bánatos.

– Az biztos! – felelte Mrs. Davenport.

– Le kell fektetnünk, szépen hálóruhába bújtatva; és bízzunk Istenben, hogy pihentető álmot küld rá, vagy pedig…

Az asszony füle hallatára beszéltek, mintha ott sem volna, hiszen a szíve olyan távol járt.

Felemelték székéből a mozdulatlan özvegyet, és felvitték az emeletre, olyan vigyázva, ahogyan egy anya viszi alvó gyermekét; aztán levetkőztették, és a kis ágyba fektették elcsigázott testét. Először arra gondoltak, hogy Jem ágyába teszik, mert nem akarták, hogy zavarja Alice-t, de aztán elvetették az ötletet, mert tartottak a megrázkódtatástól, amit az okozna, hogy nem a saját helyén ébred; az is ellene szólt, hogy Mary, aki felajánlotta, hogy virrasztani fog mellettük, nem lehetett egyszerre két helyen.

Lefektették hát a szalmaágyára, ahogy mondtam az imént, és lassan elindultak az ajtó felé, imádkozva, hogy az álom öntudatlanságában megszabaduljon nehéz terhétől. Mrs. Wilson azonban vágyakozva nézett Mary után.

– Még mindig nem mondtad el, mi van a levélben – meredt kérdőn a lányra, majd súlyos szemhéja lecsukódott, és nehéz, mély álomba zuhant, majdnem olyan mélybe, mint a halál.

Mrs. Davenport hazament, és Mary egyedül maradt – egyedül, mert azok, akik aludtak, nem sokat tehettek a magány rémképei ellen.

Félt az előtte álló éjszakától. Az orvos nem titkolta, hogy Alice állapota válságos, és hamarosan meg fog halni. Maryn erőt vett a fiatalok szokásos félelme, ha nem is a haláltól, de magától a halottól. Közel hajolt, és idegesen hallgatta Alice mélyről jövő, szaggatott lélegzését.

De attól is tartott, hogy Mrs. Wilson olyan állapotban ébred fel, amelyet ő még elképzelni is félt, de ha mégis elképzelte, rettegni kezdett: a teljes önkívület állapotában. Értelmét és érzékeit máris teljesen letompította a rá váró kötelesség, amelyet el is magyaráztak neki: hogy egyetlen fia, Jem ellen kell vallania. Mary sejtette, hogy a fontoskodó Mrs. Heming így tolmácsolhatta az idézést. Mert mi lesz akkor, ha álmában, ahová nem hatol el együttérzés, szeretet, és osztozni sem lehet az ott járóval sem örömben, sem fájdalomban (ama kimondhatatlan rettegés vidékén, ahol titkok lapulnak és felbecsülhetetlen kincsek az arra járó számára – a helyen, ahol láthatom drága gyermekem édes arcát, bár még itt időzöm), mi lesz, ha az álom rémületében még jobban eszét veszti, és őrült látomásokkal ébred a még szörnyűbb valóságra?

Sokszor mennyivel rosszabb, amire számítunk, mint maga a valóság! Mary rettegett az éjszakától, amely azonban nyugodtan telt el – sokkal nyugodtabban, mint ha nem vállalta volna el az asszony ápolását!

Az aggodalom, amelyet a betegek iránt érzett, elnyomták saját félelmét. Addig leste a rábízott alvókat, amíg el nem nyomta őt is az álom, és a rövid szendergések alatt az éj láthatatlanul elsuhant. Alice úgy beszélt és énekelt éberebb pillanataiban, mint egy gyerek, amellyé betegágyában vált; és milyen boldogan! Szeretteitől körülvéve, hangaillattal az orrában, képzeletbeli madarakat látva ódon balladarészleteket és a zsoltárok együgyű változatait dalolta (ilyen dalok szólhatnak a repkény borította templomokban, ahol a patak mormolása és a szél zengése a lombok közt szépen kíséri az emberi hangot, amely az Urat dicséri, és köszönetet mond néki). Mindezek a dalok és szavak a hallgató szívét jobb kedvre derítették és megvigasztalták, és a hajnal szürkesége máris tompítani kezdte a gyertya fényét, még azelőtt, hogy Mary észrevehette volna a horizonton remegő napot.

Felkelt székéből, ahol addig szendergett, és félálomban az ablakhoz lépett, hogy megbizonyosodjon róla, tényleg olyan közel a reggel. Az

utcák vasárnapi kihaltsággal fogadták, nem szóltak a gyárak kürtjei, és munkások sem siettek dolgozni; rongyos lánykák nem mosták a kis üzletek ablakait, az üzletekét, amelyek enyhítették az utca egyhangú szürkeségét. Helyettük egy-két munkás őgyelgett az úton, akik úgy döntöttek, szívnak egy kis vidéki levegőt; vagy apák a kisgyermekeikkel, akiket „apuci” magával rángatott, hogy együtt élvezzék a sétálás „örömét”. Azok, akiknek több szabad idő adatott hét közben, gyorsabb iramot diktáltak volna, mint azok, akik most akarták kiélvezni a vasárnap reggeli csípősen friss levegőt; mert a lassan lépdelők számára ez maga volt a felüdülés.

Persze ezen a reggelen is akadtak olyanok, akiknek úti célja kevésbé volt ártatlan és dicséretes, mint az előbb emlegetetteké, és akiknek állatias szelleme és teste kontrasztja volt e békés napnak. De náluk nem is időzöm tovább, hiszen úgyis felsóhajt az olvasó, ahogy én is és sokan mások is, bánva, hogy nem tettünk meg mindent, amit tehettünk volna, tévúton járó testvéreinkért.

Mary visszafordult az ablaktól, és az alvókra nézett. Alice nyugodtnak és boldognak tűnt álmában, arcát egészen megfiatalította a fájdalommentes közeledés a halálhoz.

Bár Mrs. Wilson is mélyen aludt, arcán az elmúlt napok csapásai otthagyták nyomaikat. Ahogy Mary közelebb hajolt, hogy hasonlóságot találjon Jem és Mrs. Wilson vonásai között, az asszony váratlanul felriadt, és Maryre meredt, aztán lassan tudatosodott benne minden.

Néhány pillanatig mindketten hallgattak. Mary az asszony átható pillantásán látta, miként jutnak eszébe lassan a fájdalmas emlékek.

– Álmodom? – kérdezte végül az anya halkan.

– Nem! – felelt Mary ugyanolyan csendesen.

Mrs. Wilson a párnájába fúrta az arcát.

Immár mindent pontosan felfogott; látható volt, hogy a subpoena által okozott sokk, amely tegnap este kimerültségében érte, elmúlt. Mary ezért nem is ellenkezett, amikor az asszony erőtlen mozdulatokkal jelezte, hogy fel akar kelni. Egy álmatlan ágy kísértetjárta hely.

Miután Mary segítségével felöltözött, Alice ágya mellé állt, és egy darabig elnézte az idős asszonyt:

– Milyen boldog! – sóhajtott fel szomorúan.

Mialatt Mary reggelit készített, és hasznossá tette magát a házban, Mrs. Wilson a karosszékéből figyelte mozdulatlanul. Régi paprikás hangulata és zord modora a múlté lett, de az is lehet, hogy csak túlságosan levert volt testben és lélekben egyaránt, hogy kimutassa.

Mary elmesélte neki, mit intézett, és Mr. Bridgenorthról sem felejtett el szólni. Elmondta, hogy fel fogja keresni Willt; beszámolt neki minden reményéről, de aggodalmait és félelmeit, amelyek kísértették, nem osztotta meg az anyával. Mrs. Wilson nem sokat szólt, de látszott rajta, hogy mindent felfog, és a lány minden szavára odafigyel. Miután Mary elhallgatott, felsóhajtott:

– Ó, lányom, látod, én volnék az anyja, mégis én tettem érte a legkevesebbet! Ez az, ami kétségbe ejt! Olyan vagyok, mint egy gyerek, aki látja, hogy az anyja beteg, sóhajtozik, és meghasad a kis szíve, de segíteni nem képes. Ugyanakkor arra nem vagyok jó, hogy úgy sírjak, mint egy kisgyerek; érzelmeim és érzékeim mind elhagytak, annyira gyenge vagyok.

Erőtlenül sírni kezdett, mint aki bánja, hogy a fájdalmát nem tudja jobban kimutatni. Mintha a könnyek, a sirámok és a jajszavak többet kifejezhetnének a szív fájdalmából, mint tekintete és elvékonyodott hangja.

De gondoljanak most Maryre, és arra, amin keresztülment! Képzeljék el, mert elmondani nem tudom, a gondolatok seregeit, amelyek a fejében összecsaptak. Ezután képzeljék el azt az erőfeszítést, amellyel nyugalmat erőltetett magára – néha még csendesen el is mosolyodott, mintha boldog lenne.

Hamarosan már azon töprengett, miképp kímélhetné meg a szegény anyát attól, hogy neki kelljen azonosítania Jem fegyverét. Mivel aznap reggel az asszony nem említette az idézést, Mary már szinte azt hitte, hogy megfeledkezett róla. De akárhogy is volt, valamit ki kellett találnia, hogy megkímélje a tanúskodással járó fájdalomtól. Meg kell kérdeznie Jobot a dologról, sőt legjobb lesz, ha az igazság kovászához, a ravasz Mr. Bridgenorthhoz fordul! Az utóbbi két napban a lány olyan sokat küzdött, és olyan sikerrel győzedelmeskedett önmaga felett (bár önnön vérével áztatott győzelem volt ez), hogy elrejtse a fájdalmát, valamint a belsejét marcangoló őrületet, hogy kezdett megjönni az önbizalma, és

immár bárkivel képes lett volna tárgyalni, bármi is dúlt mélyen a lelkében.

Mrs. Davenport visszaért a templomból, és a két magányos asszony felől érdeklődött. Mary beszámolt neki az állapotukról – különösen Mrs. Wilson volt sokkal jobban, mint azt előző este remélni lehetett. Tehát miután ez a kedves, hálás szomszéd megérkezett, Mary elmondta neki terveit, és elindult az orvoshoz, aki Alice-t látogatta.

A doktor éppen délelőtti sétájáról tért haza, és vígan várta a vasárnapi ebédet. Jó kedélyű ember volt, aki joviális könnyedségét még a betegágy vagy a halálos ágy mellett sem tudta teljesen levetkőzni. De rosszul választott hivatást, mert lételeme volt, hogy az életet élvező, boldog embereket lásson maga körül.

Igyekezett együttérzést mutatni, ahogy orvoshoz illik, és úgy hallgatta türelmesen a beteget vagy netán a beteg rokonát (hisz Mary sápadt, szomorú és ideges arcáról ítélve a lány egyik is, másik is lehetett volna).

– Nos, lányom, mi járatban? Remélem, nem te vagy beteg – mondta, amikor Mary belépett a rendelőjébe.

– Arra kérem, nézze meg Alice Wilsont, és ha ideje engedi, vessen, kérem, egy pillantást Mrs. Wilsonra is.

A doktor magára kapta a kabátját és a kalapját, és már indult is Maryvel.

Megvizsgálta Alice-t, megrázta a fejét (mintha sajnálatos dolog lenne, ha egy ilyen tiszta, igaz és alázatos keresztény a régen vágyott mennyország kapujában áll), és a szokásos szavakat mormolta arról, hogy nincs remény, és hogy lélekben készüljenek fel a legrosszabbra. Majd engedelmeskedve Mary pillantásának, a karosszékében mozdulatlanul ülő Mrs. Wilsonhoz lépett, és feltette a szokásos kérdéseket.

Az asszony válaszolt, és hagyta, hogy megvizsgálják.

– Hogy van? – kérdezte aggódva Mary.

– Nos, öööö… – hebegett a doktor, látván, hogy Mary bizalmas közlést vár tőle, ő azonban nem tudta, hogy hallgatója jó vagy rossz hírt akar tőle hallani. De mivel feltételezte, hogy az előbbit, folytatta: – Nagyon gyenge, ez bizonyos; de egy olyan sokk után, mint amely őt érte, ez természetes… Hiszen letartóztatták a fiát. Ha jól tudom, az a bizonyos

James Wilson, aki az ifjú Mr. Carsont megölte, a hölgy gyermeke. Szomorú dolog a fekete bárány a családban!

– „Aki megölte”, uram?! – háborodott fel Mary. – Csak gyanúsítják a tettel, és sokan, akik ismerik, biztosak ártatlanságában!

– Ó, az orvosoknak aztán igazán kevés idejük marad újságolvasásra, ezért az értesüléseim enyhén szólva is hiányosak! Miért ne lehetne ártatlan?! Igazán nincs jogom megvádolni, csak úgy kicsúszott a számon… Nem, kisasszony! Igazán nincs ok aggodalomra a szomszéd szobában ücsörgő szegény asszonyt illetően! Gyenge, az biztos, de néhány napos odaadó ápolás talpra állítja; én pedig látom az ön csinos, jó szívet tükröző arcán, hogy gondos ápolója lesz. Felírok néhány pirulát, de aggódnia teljesen felesleges, biztosíthatom!

– De ugye Liverpoolba nem tudna elmenni? – kérdezte Mary, mint aki verdiktet vár, ugyanazzal az aggodalommal, mint korábban.

– Liverpoolba? Már miért ne mehetne?! Egy ilyen rövid út még jót is tehet, amennyiben elvonja figyelmét a gondjairól. Engedje menni, nem is kell ennél jobb gyógyír!

– Jaj, doktor úr! Abban reménykedtem, hogy azt mondja, az utazás a hölgy ártalmára lenne! – tört ki Mary majdnem zokogva.

– Tyűha… – füttyentett egy nagyot a doktor, és megpróbálta átlátni az esetet. Valóban nem olvasta a lapokat; ez lehetett az oka, hogy olyan nehezen értette meg, mit akar a lány. – Miért nem ezzel kezdte! Az ő állapotában, amilyen gyenge, egy utazás igen veszélyes lehet! Megannyi veszélyt rejt: huzatot kaphat, és ki tudja, még mit! Számára fölöttébb ártalmas lehet. Nem javaslom az utazást, ahogy más izgalmakat sem, azokban az esetekben, amikor a beteg olyan zavaros és komor tudatállapotban van, mint jelen esetben Mrs. Wilson. Ha megfogadja a tanácsomat, lebeszéli a liverpooli utazásról!

Az orvos pálfordulása szinte öntudatlannak volt mondható; egyszerűen csak azok közé az emberek közé tartozott, akik mindig azt mondják, amit mások hallani szeretnének.

– Ó, uram, köszönöm! Tudna erről igazolást is adni, ha az ügyvédnek szüksége volna rá? Az ügyvéd, tudja, aki Jemet védi. Mrs. Wilsonnak ugyanis a fia ellen kellene vallania…

– Drága leányom! – kezdte az orvos majdnem dühösen. – Miért nem tártad fel előttem rögtön a teljes ügyet? Egy perc alatt elmondhattad

volna, most meg kihűl a levesem! Egy biztos: nem mehet Liverpoolba! Őrültség még csak gondolni is rá! Persze ha a vallomásával segíthetne, mindjárt más volna a helyezet. Az igazolásért bármikor eljöhet, amennyiben az ügyvédnek szüksége van rá. Mindenben támogatom az ügyvéd urat. Kérjen tanácsot az olyan tanult lókötőktől, mint mi! Ha-ha-ha-ha! – nevetett a saját tréfáján az orvos, és távozott. Mary nem értette, balgaságában hogy hihette, hogy mások is ugyanolyan jól ismerik az ügyet, mint ő; biztos volt benne, hogy az orvos kezdettől tudja, miért is kellene Mrs. Wilsonnak Liverpoolba utaznia.

Jobhoz indult (a segítőkész Mrs. Davenport vigyázott addig a két idős asszonyra), hogy beszámoljon neki félelmeiről, terveiről és előrehaladásáról.

Legnagyobb meglepetésére Job csak ingatta a fejét, kétségeit kifejezendő.

– Gyanút kelthet, ha távol tartjuk az anyát a tárgyalástól. Az ügyvédek csalárdságot szimatolnak majd.

– De ez nem csalárdság! Olyan rossz bőrben volt, legalábbis tegnap este, de ma is elég sápadt és erőtlen.

– Szegény lélek! Csak Jem érdekében mondtam. Úgyis mindent tudnak már, nem lenne jó, ha itthon maradna. De megkérdem Mr. Bridgenortht. Talán hallgatni fogunk a doktorodra. Legyél otthon, egy óra múlva fölkereslek. Menj utadra, lányom!

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Mrs. Wilson döntése

Nem mondta volna ki nyíltan senki se',
A mosolygó napot felhő árnyalta be –
Mindenfélét suttogtak egymásnak,
Ki tudta, mi igaz s mi hazugság csak?

* * *

Különös feltevései vannak,
És kérdései, miknek beugrasz.
CRABBE[114]

Mary hazament. Ó, hogy sajgott a feje, hogy forgott vele a világ! De egyelőre nem volt rá ideje, hogy átadja magát a gyengeségnek. Erőt vett magán, és megpróbált nyugodt maradni. Az ablak közelében ült le, de kisvártatva felugrott, és elhátrált onnan, mintha észrevett volna valakit.

De elkésett, őt is észrevették.

Sally Leadbitter lépett be a lakásba, szinte fennhéjázva rikító ruhájában, amely a szürke odú egyetlen színfoltja volt.

Égett a vágytól, hogy lássa Maryt, akit közeli kapcsolata az elhunyttal afféle *lusus naturæ*vé[115] tett. Alaposan végigmérte a lányt, mintha a külsejében is megmutatkozó változásokat keresne. De Maryt túlságosan lekötötték az elmúlt napok gondjai ahhoz, hogy ezt észrevegye.

Sally végre közelről végigmérhette Maryt (ahelyett hogy a lelkébe próbált volna látni), és igyekezett az emlékezetébe vésni a lány minden porcikáját: „Hétköznapi öltözék, amelyet annyira szeretett (a Hoyle-mintás, orgonavirágokkal); fekete selyemkendő, úgy kötve a nyakába, ahogy a fiúk szokták; a haja hátrafogva, mintha nem akarná, hogy

---

[114] Idézetek George Crabbe (1754-1832) angol költő *The Borough* című művéből.

[115] Lusus naturæ (latin): a természet rejtélye, a természet csodája, kivételes, megmagyarázhatatlan jelenség.

melegítse a fejét – mindig hosszú volt a haja, és állandóan babrálta az ujjával…

Ilyen és efféle részletek tették, hogy másnap a ruhaszalonban Sally olyan leírást kerekített róla, mintha legalábbis a *Gazette Extraordinary* tudósítója lett volna. Már ezért megérte eljönnie, pedig nem sok mindent húzhatott ki Maryből.

– Mire jó ez a bujkálás, Mary?! Tegnap a színedet sem láttuk Miss Simmondsnál. Ugye nem hiszed, hogy a legrosszabbat gondoljuk rólad az ügy miatt? Akadnak közöttünk, akik sajnálják a fiatalembert, aki miattad fekszik holtan, de soha nem fordulnánk ellened. Viszont Miss Simmonds mérges lesz rád, ha nem jössz dolgozni, mert rengeteg gyászruhát kell megvarrnunk.

– Nem lehet – suttogta Mary. – Többé nem megyek be dolgozni.

– Ugyan már, Mary! – mondta leplezetlen megdöbbenéssel a lány. – Az biztos, hogy kedden vagy esetleg szerdán is Liverpoolban kell lenned, de utána el kell mesélned mindent. Miss Simmonds is tudja, hogy azokon a napokon távol leszel. Magunk közt szólva egy kicsit pletykás, és már nagyon kíváncsi az ügy részleteire. De ennyit meg is érdemel, hiszen olyan könnyen adott szabadnapot. Emellett Betsy Morgan tegnap azt mondta, hogy fel fogod dobni a szalon forgalmát, mert az ügy lezárulta után sokan csak azért fognak tőlünk ruhát rendelni, hogy téged lássanak. Tényleg, Mary, a végén még híresség lesz belőled!

Mary ujjai görcsösebben rángatóztak, mint addig bármikor; nagy, kedves szeme most könyörgőn meredt Sallyre. A lány azonban ugyanúgy folytatta, nem mintha kínozni akarta volna Maryt, vagy bántani, egyszerűen csak nem volt képes megérteni más szenvedését.

Természetesen őt is megdöbbentette Mr. Carson halála, de ez az ügy sokkal édesebb izgalmakat rejtett, mint más efféle történetek, hiszen a Maryre vetülő figyelemből ő is részesedhet majd.

– Várod már a kihallgatást? – kérdezte.

– A legkevésbé sem – felelte Mary, amikor látta, hogy nem úszhatja meg válasz nélkül.

– Ezek az ügyvédek rémes fickók! A bojtárjaik nemkülönben, azok sem jobbak a Deákné vásznánál! Azon tűnődöm (kezdte vigasztaló hangon, és valóban hitte is, hogy vigasztalóak a szavai), hogy Liverpoolban találsz-e majd új udvarlót. Mit fogsz viselni, Mary?

– Mit tudom én, de nem is érdekel! – csattant fel Mary, akinek kezdett elege lenni a látogatóból.

– Ha rám hallgatsz, a kék merinóban mész. Igaz, hogy egy kicsit viseltes, és a könyökénél kikopott, de nem veszik majd észre a népek, és az a szín igazán jól áll neked. Fogadd meg a tanácsom! És kölcsönadom a fekete, csillogó kendőmet – tette hozzá, igazán csak merő jóindulatból, legalábbis ő így érezte; emellett büszkeség töltötte el, ha arra gondolt, hogy ruhatárának ékes darabját egy gyilkossági ügy tanúja fogja viselni a bíróságon.

– Holnap át is hozom, mielőtt útnak indulsz!

– Nem kell! Nem fogom viselni!

– Miért? Mi a csuda lesz rajtad? Úgy ismerem a ruhatáradat, mint a sajátomat; mi van még, amit viselhetnél? A skót mintás sáladat, azt a régit? Vagy azt akarod fölvenni, ami rajtam van, inkább, mint a kendőt? – kérdezte, és kész volt rá, hogy kölcsönadja azt is, ahogyan bármelyik más ruháját.

– Ó, Sally! Most nem érek rá a hiúságokra! Hogyan is gondolhatnék most ruhákra, amikor Jem élete forog kockán!

– Na nézd csak! Szóval Jem! Tudtam én, hogy egy harmadik áll a háttérben, amikor kiadtad Mr. Carson útját. Csak azt nem értem, mi az ördögért puffantotta le, ha egyszer szakítottál vele? Attól félt, hogy megint elcsábulsz?

– Hogy merészeled azt mondani, hogy ő lőtte le Mr. Harryt?! – zökkent ki Mary abból a fásult közönyből, amelybe a ruhákról való társalgás során került. – Te nem ismered őt, így csak beszélsz összevissza. Igazán elszomorít, hogy az emberek anélkül ítélik el, hogy ismernék! – mondta ismét lecsendesedve, és visszasüllyedve iménti közönyébe.

– Szerinted nem ő tette?

Mary elgondolkozott. Túl szigorú volt ezzel a kíváncsi és gátlástalan lánnyal. Hiszen azt sem lett volna szabad elfelejtenie, hogy először ő is bűnösnek vélte a fiút; és igazán nem vethet követ azokra, akik hasonló okok miatt ugyanezt hiszik. Senki sem kételkedett Jem bűnösségében. Senki sem hitte ártatlannak. Egyedül az anyja; bár ebben az esetben a szív elhallgattatta az ész érveit, és vágyakozó szeretete egy pillanatig sem hagyta szóhoz jutni a kétség hangjait. Marynek mégsem tetszett a

beszélgetés: sem a tárgya, sem a módja, ahogyan Sally az egészet kezelte. Maryt fájdalommal töltötte el mindez, és ellenszenvet érzett beszélgetőtársa iránt.

Nem csoda, ha Mary nagy örömmel fogadta Job Legh felharsanó hangját, aki már az ajtónál állt, keze a kilincsen, és egy szomszéddal beszélgetett. Sally bosszúsan pattant fel:

– Pusztuljak el, ha ez a vén bolond be nem akar jönni! Őt bízta meg az apád, hogy tartson szemmel, amíg távol van? Vagy mi az ördögöt keres itt? De mindegy is, mert én már itt sem vagyok. Nem bírom elviselni sem őt, sem a karót nyelt unokáját. Ég veled, Mary!

Egymás mellett elhaladva, az ajtóban megvető pillantásokkal mérték végig egymást, nem titkolva ellenérzéseiket.

– Rossz lány ez, szemtelen – mondta Job Marynek.

– Nagyon jóindulatú – válaszolt Mary, mert tiszteletlenségnek tartotta, hogy egy vendéget, aki éppen akkor lépett ki a házból, ócsárolni kezdjenek; igyekezett hát megragadni Sally leglátványosabb jó tulajdonságát.

– Ajaj! Jóindulat, nagylelkűség, szórakoztatóság, vidámság, és még sorolhatnánk azon tulajdonságokat, amelyeket az ördög a gyermekeire húz, mint horgász a csalit a horogra, hogy küllőt fogjon vele. Vagy azt hiszed, tévútra vezethetne bárki, akinek semmilyen jó tulajdonsága sincsen? De nem erről akartam veled beszélni. Voltam Mr. Bridgenorthnál, és hasonló nézeten van az anya távolmaradását illetően, mint én. Szerinte is gyanakodni kezdenének, és nem befolyásolná szerencsésen szegény fiú ügyének a kimenetelét. De ha egyszer beteg, akkor nincs mit tenni!

– Nem tudom, hogy valójában annyira beteg-e – rettent meg Mary, mert eszébe jutott, hogy az ötletével talán a szerelme sírját ássa. – Nem jönne el velem, hogy megnézze, milyen állapotban van? Az orvos, azt hiszem, azt mondta, amit hallani akartam.

– Ez azért volt, mert egyetlen önálló gondolat nem jutott eszébe az esetről – felelte Job, akinek megvetése az orvosok iránt akkora volt, mint megbecsülése az ügyvédek iránt. – Tiszteletem teszem az asszonynál. Elvégre nem láttam a csapások óta. Az illem is azt kívánja, hogy érdeklődjem hogylétük felől. Menjünk!

Mrs. Wilson lakásában az a fajta mozdulatlanság uralkodott, amelyet sokszor megfigyelhetünk olyan házakban, ahol beteg van vagy gyászolnak. Senki sem sürgölődik, az emberek csak várnak és figyelnek, nem cselekszenek – épp fordítva, mint a hirtelen és szörnyű csapások esetében –, s még ha meg is mozdul valaki, csak olyan halkan, akár a macska. A bútorok áthelyezve, a beteg érdekeinek megfelelően; minden elsötétítve, hogy a napsugarak zavaró táncát kizárják; a lakók arcán ugyanaz a szomorúság és komolyság – elnézve őket az ember maga is gyászos gondolatok foglya lesz, elfeledkezik az utcáról, a külvilágról, és a ház lakóit állandóan foglalkoztató gondok kezdik el emészteni.

Mrs. Wilson a karosszékében ült, arcán ugyanazzal a kifejezéssel, mint amikor Mary utoljára látta. Mrs. Davenport nyikorgó cipőjében lépkedett, amely annál hangosabb volt, minél óvatosabban settenkedett, és jobban zavarta az egészségesek fülét, mint azokét, akiknek a betegség és a szomorúság eltompította a hallásukat. Alice tovább cseverészett a fenti szobában, és néha kacagott is magában vagy láthatatlan barátaival; láthatatlant mondtam, és nem képzeletbelit, hiszen ki tudhatja, hogy Isten nem engedi-e a haldoklók ágya köré azokat, akik egykor a legdrágábbak voltak neki?

Job kérdezett, és Mrs. Wilson felelt.

Természetellenesen halk volt a hangja; állapota jobban megdöbbentette az öregembert, mint bármiféle pusztán testi betegség tette volna. Ha önkívületében félrebeszél, vagy nyöszörög a láztól, Job elmondhatta volna a véleményét, a tanácsait, tolmácsolhatta volna az együttérzését; de most nem tudott mit mondani.

Végül félrevonta Mrs. Wilson mellől Maryt egy sarokba, és így szólt hozzá:

– Igazad volt, nem mehet Liverpoolba, szegény, ez biztos. Csak azt nem értem, az orvos miért nem látta ezt mindjárt. Jem sorsa nem múlhat rajta, nem mehet. Vagy így, vagy úgy, de hamarosan vége lesz ennek az ügynek, addig meg legjobb, ha békén hagyjuk Mrs. Wilsont.

– Sejtettem, hogy így fogja gondolni – válaszolt Mary. Az érintett nélkül döntöttek a sorsáról. Azt hitték, tudata elborult, de érzékszervei csupán lassabban küldték túlterhelt, szomorúsággal teli agyába az információkat. Azt sem vették észre, ahogy az asszony szeme követi

őket (első látásra gépiesnek tűnhetett), ahogy a sarokba húzódtak, de a közömbös arcon kezdtek feltűnni a türelmetlenség régijeiéi.

Csak akkor lepődtek meg – de annyira, mintha egy halott kelt volna fel, és kezdett volna beszélni –, amikor az asszony felpattant a székből, és tisztán, érthetően a következőt adta a tudtukra:

– Elmegyek Liverpoolba! Hallottam, mit terveztek, hogy miről pusmogtatok. Mondom nektek: elmegyek Liverpoolba. Ha már egyszer kimondtam fiamra a halálos ítéletet, nem lehet visszavonni. De van hitem. Alice, odafönt, sokat mondogatta, hogy hitre van szükségem. Most megvan a hitem. Nem ölhetik meg…, nem fogják megölni a fiamat, az egyetlen fiamat. Nem rémítenek meg. De mégis! Jaj, rettegek! De ha meg kell halnia, gondoljátok, hogy nem akarom még egyszer viszontlátni? Ó, a tárgyalásán?! Amikor mindenki ellene szegül, szüksége lesz anyjára, és arra a vigaszra, amelyet könnyes szem, figyelem, és olyan szív tud adni, amely mindenki számára halott, csak érte dobog. Szegény, öreg anyjára, aki tudja, hogy a fia mennyire mentes a bűntől, legalábbis emberi értelemben. Talán még oda is engednek hozzá, amikor a tárgyalás véget ér, s bár nem gondolnátok, de sok bibliai idézetet tudok, amellyel tarthatnám benne a lelket. Elmulasztottam meglátogatni, mielőtt átszállították abba a másik börtönbe, de most egyetlen percet sem akarok elmulasztani, hogy lássam az arcát; mert talán a percei meg vannak számlálva, és nem sok, ami hátravan. Tudom, hogy segítségére lehetek, szegény gyermekem! Talán el sem hinnétek, de mindig olyan szépen és kedvesen beszélt velem, mintha udvarolna. Kicsit túlságosan is szeretett! Én meg hagyjam, hogy egymaga szenvedjen, amikor meghurcolják?! Ha mást nem is tehetek, legalább minden vádló szó után imádkozom egyet! Elég, ha csak rám tekint, tudni fogja, hogy mit teszek, édes fiam!

Bizonyára vethettek egy rossz pillantást az anyára, vagy tehettek egy ellenző mozdulatot, mert Mrs. Wilson Mary ellen fordult, szeszélyes támadásai régi céltáblája felé:

– Tudd meg, te lány, egyszer s mindenkorra, hogy *ő* nem mondhatja meg nekem, mit tegyek, és van is annyi esze, hogy meg sem próbálja. Amit ő nem tud megtenni, azt te meg se kíséreld! Holnap Liverpoolba megyek, megkeresem a fiam, és vele maradok jóban-rosszban. Ha

meghalna, az Úr talán lesz annyira kegyes, hogy engem is magához szólítson, elvégre a fájó szívnek nincs jobb gyógyszere a sírnál!

Visszaroskadt a székébe, egészen kimerülve váratlan kirohanásától, de ha még akartak is volna mondani valamit (akármilyen témában), az asszony beléjük fojtotta volna a szót, mert egyre csak tovább ismételgette: „Elmegyek Liverpoolba!”

Mivel az orvos véleménye meglehetősen képlékeny volt az ügyben, és Mr. Bridgenorth, a törvény hangja, kifejezetten előnyösnek látta volna az asszony megjelenését a bírák előtt, Mary feladta azt az elképzelését, hogy az asszony otthon maradjon, bármennyire is kívánatosnak tűnt az adott állapotában.

– Az lesz a legjobb – mondta Job –, ha én magam keresem meg Willt holnap korán reggel. Mary, te gyere utánam Jane Wilsonnal. Ismerek ott egy jóravaló asszonyt, aki el tud szállásolni benneteket, és akinél találkozhatunk is, ha megtaláltam Willt, mielőtt elindulnánk Mr. Bridgenorthhoz, hogy kettőre odaérjünk. Mert nem bízom én abban, ezt vele is tudatom, hogy az emberei keressék meg a tengerészt, ha ezen múlik Jem élete.

Marynek nem tetszett az ötlet, nemcsak a szívének, de az eszének sem. Nem akarta, hogy Jem életének megmentéséből más is ekkora arányban vegye ki részét. Úgy érezte, ez az ő dolga, az ő joga. Nem bízhatta másra terve megvalósítását – mert másból talán hiányozni fog az erő, a kitartás, vagy csak nem lesz eléggé kétségbeesve ahhoz, hogy a legapróbb reménybe is belekapaszkodjon. Őt mindezekkel a tulajdonságokkal felruházta a szerelem, függetlenül attól a szörnyű lehetőségtől, hogy minden próbálkozás hiábavaló lesz, és Jemet elítélik. Senkinek sincs akkora vesztenivalója, mint neki, következésképpen senki nem figyelmez olyan erősen az ügyre, mint ő, és nem rendelkezik az ő kétségbeesett elszántságával. Emellett (ez meglehetősen önző szempontnak tűnhetett) nem lett volna képes ölbe tett kézzel ülni, és úgy várni a végeredményt.

Nagy vehemenciával és türelmetlenül cáfolt meg minden indokot, amelyet Job a terve mellett felhozott. A férfi persze ellenkezett mindazzal, ami a szemében csak akaratosságnak tűnt, és még eltökéltebb lett. Dühös szavak röpködtek, és mintha el is távolodtak volna egymástól, ahogy hazafelé lépkedtek.

De aztán jött Margaret, minden kedvességével, mint a béke angyala, nyugodtan és okosan, és mindketten szégyellni kezdték, hogy így feldühödtek, és a döntést hallgatólagosan a lányra hagyták. (Mary hiába hullatott bűnbánó könnyeket, ha tervei ellenére döntöttek volna, ugyanúgy megvétózta volna, pedig sajnálta a jó öreget, aki segíteni akart neki Jem tisztázásában, bár a segítség módjában eltérő véleményen volt).

– Jobb, ha most hazaengedjük Maryt – mondta nagyapjának csendesen a lány. – Tudom, mit érez; és a megkönnyebbülés sem várat már magára sokáig, hiszen csak arra kell gondolnia, hogy minden tőle telhetőt megtett. Talán elgondolkozik majd, hogy másként történhetett az eset. Kérlek, nagyapa, engedd el!

Mint láthatják, Margaret még most is alig vagy egyáltalán nem hitt Jem ártatlanságában. Azt gondolta, hogy Mary találkozása Will-lel, akitől megtudja majd, hogy Jem nem volt vele a kérdéses időpontban, egy kicsit fölkészíti a lányt a rá váró csapásra.

– Hadd zárjam be a házat, nagyapa, néhány napra, és hadd menjek át Alice-hez. Tudom, hogy nem sokat segíthetek – tette hozzá csendesen –; de Isten áldásával és szívesen teszem. Van egy kis pénzem, amellyel megfizetem majd, amit én nem tudok megtenni. Mrs. Davenport segítőkész teremtés, ismeri a bánatot és a betegséget, én pedig megfizetem majd az idejét, és magam mellett tartom. Hadd legyen így, drága nagyapa, kíséred te Mrs. Wilsont, és hagyd, hogy Mary keresse meg Willt, aztán majd találkoztok. Kívánok hozzá sok szerencsét!

Job válasz helyett csak morogni kezdett, de már ez is nagy haladás volt egy olyan embertől, aki néhány perccel korábban még teljesen elzárkózott e megoldásnak még a gondolatától is.

Mary hálás volt Margaret közbelépéséért. Nem szólt, csak átkarolta a lány nyakát, és megcsókolta rózsás szájával. Még Job is meghatódott a kedves, gyermeki gesztuson; és amikor Mary – mintha békítgetni akarná –, közelebb húzódott hozzá, Job lehajolt, és megáldotta, mintha a saját gyermeke lenne.

Az idős férfi áldása új erőt adott Marynek.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Utazás Liverpoolba

Mint tengeren a bárka,
Úszik halálon az élet.
Fordulj bármely irányba,
Rád mindig veszély les.

Mi van a sír és közted:
Csak egy deszka, vékonyka.
Mit hullámokba löktek.
Szél ide-oda dobja.

Az ég tiszta, kék lehet,
A víz nyugodtan áll.
Hajódat összetörheted,
Ha életed utat talál.[116]

A Liverpoolba tartó kora reggeli vonat tele volt ügyvédekkel, ügyvédbojtárokkal, valamint tanúkkal; mind a bíróságra tartottak. Különös társaság volt: mindegyiknek megvolt a maga búja-bánata, bár ez oly keveset jelent, hiszen mindannyian ugyanolyan nehéz helyzetben vagyunk, gyerekkorunktól halálunkig retteghetünk és reménykedhetünk. Az utasok egyike volt Mary Barton is; kék ruhát viselt, és egy csúf, skót mintás sálat.

Bármennyire népszerű közlekedési eszköz volt a vasút, különösen Manchesterben, Mary még nem ült vonaton. A tülekedés megrémítette, ahogy az emberek hangoskodása, a csengők és a kürtök zaja, az érkező vonatok dohogása és fékcsikorgása is.

Maga az utazás felért egy csodával. Háttal ült, nézte a távolodó gyárkéményeket, a Manchester fölött hömpölygő füstöt, és elfogta a

[116] Friedrich Rückert (1788-1866) német írónak tulajdonított idézet.

„Heimweh”[117] érzése. Most először hagyta el a gyerekkorától ismert tájékot; és bár a tájék maga jószerivel igencsak rút volt, mégis azzal az érzéssel vágyakozott utána, amely az elvándorlók gondolatainak annyi pátoszt ad.

Chat Moss vidéke, felhő árnyékolta tája, Newton festői háza mit is jelenthettek Marynek, akinek a szíve annyi mindennel volt tele? Olyan komolyan nézte, ahogy elsuhannak, mintha bármit is látott vagy hallott volna a körülötte lévő világból.

Pedig nem látott, nem hallott, egy ismerős névre azonban mégis felkapta a fejét.

Két ügyvédbojtár a közelgő tárgyalásokról beszélt, és a „gyilkossági ügy”, mert így emlegették, kitüntetett helyet kapott társalgásukban.

Az ügy kimenetelét tekintve nem voltak kétségeik.

– Az esküdtszék nem könnyen ítél közvetett bizonyítékok alapján – mondta az egyikük –, de ez az ügy eléggé egyértelmű.

– Ha nem lenne ilyen világos a tényállás, azt mondanám, hogy igazságtalanság volt így elkapkodni a tárgyalást. Több bizonyítékot kellett volna gyűjteniük.

– Úgy hallottam – mondta az először szóló – a Gardener-iroda embereitől, hogy az öregúr belebolondult volna, ha a tárgyalást egy nappal is későbbre tűzik ki. Szombaton hétszer látták együtt Mr. Gardenerrel, még éjjel sem hagyta nyugodni, és levelet akart íratni vele, vagy valami más módon biztosítani az ítéletet.

– Szegény öreg – felelt a cimborája –, meg lehet érteni, elvégre az egyetlen fia volt, és hogy ilyen véget érjen, ráadásul ilyen kellemetlen okból kifolyólag! Nem olvastam a szombati *Guardian*t, mert nem volt rá időm, de ha jól tudom, valami munkáslány miatt történt az egész.

– Igen, valami efféle fehérszemély miatt. Ki is fogják hallgatni. Williams vallatja majd a szokásos stílusában. Ha tudok szakítani egy kis időt, ki fogok surranni az ügyemről, csak hogy meghallgassam.

– Már ha be fogsz férni a terembe! Ki tudja, mennyien lesznek!

– Úgy bizony! Jönnek majd csapatostul a hölgyek (finom lelkek), hogy ott legyenek a gyilkossági tárgyaláson, és hogy lássák a tettest meg a bírót, ahogy felteszi a fekete fejfedőjét.

---

[117] Heimweh (német): honvágy, talán a Rückert-idézet miatt a német szóhasználat.

– Aztán hazamennek, és tovább fanyalognak a spanyol asszonyokon, akik olyan barbárok, hogy bikaviadalokra járnak, mondván: „Micsoda durva teremtmények!”

A két férfi aztán témát váltott.

Beszélgetésük csak „újabb csepp” volt a pohárban. Mary átélte a Crabbe-vers sorait:

Ha tele a bánat kupája,
Elég egy újabb csepp, és kiárad.[118]

Már itt is az alagút! Máris Liverpoolba érnek! Le kellett magáról ráznia azt a szellemi és testi kábultságot, amely a sok idegeskedésnek, a fáradtságnak és az álmatlan éjszakának köszönhetően hatalmasodott el rajta.

Megkérdezte egy rendőrtől, hogy merre találja a Milk-House Yardot, és egy városi lány *savoir faire*-jével[119] követte utasításait, amíg el nem ért egy kis udvarhoz, amely egy forgalmas, zsúfolt utcából nyílt, nem messze a kikötőtől.

Miután belépett a csendes kis udvarra, megállt, hogy levegőhöz jusson, és hogy elég bátorságot gyűjtsön. A lába remegett, a szíve kalapált.

Megrohanták azok a gyűlölt kétségek, amelyeket eddig nem engedett be a tudatába, melyeknek nem engedte, hogy megszállják: annak a lehetősége, hogy Jem mégis cinkos volt a bűntettben, vagy az a még valószínűbb lehetőség, hogy mégsem kísérte el Willt, hanem valami váratlan dolog eltérítette céljától, és helyette olyanokkal töltötte az éjszakát, akiket Mary már nem tud – mert nincs ideje – elcibálni a tárgyalásra, hogy tanúskodjanak.

De előbb-utóbb mindenre fény derül majd. Így hát bátorságot erőltetett magára, és bekopogott a ház egyik ajtaján.

– Itt lakik Mrs. Jones? – érdeklődött.

– Egy ajtóval odébb – hangzott a rövid válasz.

---

[118] Részlet George Crabbe (1754-1832) angol költő The *Parish Register* című művéből, annak is a Marriage című részéből.

[119] Savoir faire (francia): tudatosság, ismeret.

Mrs. Jones a nagymosással volt elfoglalva, és bizonyára ingerülten ripakodik a halkan kopogtató lányra, ha haragos természetű; de kedves, segítőkész teremtés volt, így csak egy nagyot sóhajtott, hogy azon a szerencsétlen hétfő délelőttön újra megzavarták a munkában.

De ami a türelmetlenebb természetű emberekből dühkitörést vált ki, az benne ellenszenvet szült az ellen, aki megzavarta.

Mary határozatian, izgatott arca megerősítette az asszony előítéletét. Csak bámulta a látogatót, miközben a szappanos lé lecsorgott a karján, és arra várt, hogy a lány végre kibökje, mi járatban van.

De nem kapott választ. Mary csak tátogott.

– Ki vele, kisasszony, mit akar! – szólította fel végül hidegen Mrs. Jones.

– Azt szeretném… Ó! Will Wilson itthon van?

– Nem, nincsen – felelte, és már csapta volna be az orra előtt az ajtót.

– Talán nem érkezett még vissza a Man-szigetről? – Mary körül forogni kezdett a világ.

– El sem ment. Túl sokat időzött Manchesterben…, erre már talán maga is rájött – mondta, és ismét megkísérelte becsukni az ajtót a lány előtt.

De Mary könyörögve előrehajolt, ahogy egy fiatal fácska hajlik meg a kegyetlen, őszi szélben, és azt dadogta:

– Mond-ja, mond-ja, hol van?

Mrs. Jones valami szerelmi ügyet sejtett a háttérben, méghozzá nem is a legillendőbbet, de a sápadt, fiatal teremtés bánata olyan nyilvánvaló és sajnálatra méltó volt, hogy Mrs. Jones restellni kezdte rideg és szűkszavú válaszait, és így szólt:

– Elment ma reggel. De kerüljön beljebb, beszélgessünk.

– Elment! – sikoltotta Mary. – Hogyhogy elment?! Beszélnem kell vele, élet-halál kérdése: egy ártatlan embert menthet meg a bitófától. Nem mehetett el, hogyan is mehetett volna?!

– Kihajózott, kedvesem! Kihajózott a John Cropperrel ezen a szent reggelen.

– Kihajózott!

HUSZONHETEDIK FEJEZET

A kikötőben

Ott a kikötő!
Hallgass a sáros út zajára,
Mit terhével tölt meg a bárka,
Árukkal árasztja el, mily sokkal:
Hordókkal, ládákkal, dobozokkal;
Hangos hajósok és dühös szolgák
Keverednek, míg köztük szél fúj át.
CRABBE[120]

Mary betámolygott a házba. Mrs. Jones óvatosan egy székbe ültette, és rémült képpel megállt mellette.

– Apám, apám! – dadogta a lány. – Mit tettél! És mit tegyek én!? Pusztuljon el az ártatlan? Vagy ő, akit tisztelek… Tisztelek… Ó, miket beszélek? – nézett körbe rémülten, és úgy tűnt, hogy Mrs. Jones ábrázata megnyugtatja. – Olyan gyámoltalan vagyok, olyan gyenge, egy szerencsétlen lány, nem más. Hogyan dönthetném el, mi a helyes?! Apám! Olyan kedves volt velem mindig, és most… De nem baj…, nem baj, a sírban minden helyre jön.

– Szabadítsd meg a gonosztól! – fakadt ki Mrs. Jones. – Remélem, nem ment el az esze…

– Nem vagyok őrült – csípte el a szavait Mary, és megpróbált úrrá lenni csapongó gondolatain, miközben a vér karmazsinszínűre festette addig sápadt arcát. – Magamnál vagyok, s olyan sok dolgom van még, olyan sok, amit csak én végezhetek el, senki más, tudja, bár el nem mondhatom, mik azok – nézett Mrs. Jonesra vadul szikrázó szemmel. – nem őrülhetek meg, legalábbis még nem. Nem! – acélozta meg a szívét. – Valamit tenni kell, amit helyettem nem végez el senki. Kihajózott! Ezt mondta? Kihajózott a John Cropperrel?

[120] Hiányos idézet Crabbe *The Borough* című leveléből.

– Már tegnap este kiment a kikötőbe, hogy indulásra készen várja a reggeli dagályt.

– Azt hittem, csak holnap indulnak – motyogta Mary.

– Will is (szólíthatom Willnek, mert olyan régen lakik már nálam) úgy tudta, a harmadtiszt ugyanis ezt mondta neki. Így is tudta egészen péntek reggelig, ameddig vissza nem tért Liverpoolba. Akkor aztán fel is adta a tervét, hogy a Man-szigetre menjen. Rhyl felé indult a tiszttel, bizonyos Jack Harrisszel, akinek ismerősei élnek nem sokkal Abergeleen túl. Talán hallottál már harangozni Harrisről; nagy cimborák Will-lel, bár nekem megvan a véleményem róla.

– És kihajózott – hajtogatta Mary, mintha ezt ismételgetve könnyebben fel tudná fogni a tényt.

– Ahogy mondtam, még tegnap este elment a hajóra, hogy felkészüljön a reggeli dagályra. A fiam is lement utána a folyó mentén, hogy lássa a hajót, és boldog szívvel tért vissza. Charley! Charley! – kezdett el kiáltozni az asszony a fiú után. Charley olyan gyerek volt, aki mindig a közelben lebzselt, ha valami érdekes történt, amolyan „minden lében kanál”, ahogy Lancashire-ben mondják; legyen az egy titokzatos beszélgetés, egy szokatlan esemény, tűzeset, lázadás, vagyis bármi. Az ilyen kis gazfickók képesek rá egyedül a földön, hogy mindenütt jelen legyenek.

Charley ennek a beszélgetésnek is szem- és fültanúja volt egész idő alatt; bár figyelmét néha elvonta a mángorló vagy a ruhaszárító kötéllel való rosszalkodás, és így nem tudott figyelni néhány szóra, amely anyja és a betoppant különös lány között hangzott el.

– Ó, Charley, hát itt vagy! Ugye, te is láttad a John Croppert lefelé vitorlázni a folyón ma reggel? Mesélj róla ennek a fiatal hölgynek, mert nekem nem akar hinni.

– Egy gőzös vontatta le a folyón, de a végeredmény szempontjából ez mindegy – felelte a fiú.

– Ó, miért nem jöttem már tegnap este! – nyögte a lány. – Erre nem számítottam! Azt mondta, hétfő reggel jön vissza a Man-szigetről, és nem előbb… És most valaki meghal a gondatlanságom miatt.

– Meghal? – fakadt ki a fiú. – Hogyhogy?

– Ó! Will volt az alibi…, de már elment… Most mihez kezdjek?

– Ne adja fel! – kiáltotta az eleven kölyök, akit most kezdett igazán érdekelni az ügy. – Még elcsíphetjük! Ha pedig nem sikerül, legalább nem mirajtunk múlt.

Mary felrezzent. Az együtt érző „mirajtunk” bátorságot és reményt öntött belé.

– De mit tehetnénk? Azt mondták, elvitorlázott; ugyan mit tehetnénk még? – kérdezte, de szavai már élettel és erővel voltak tele.

– Nem! Nem én mondtam, hogy elvitorlázott, hanem anya; a nők pedig nem értenek ezekhez a dolgokhoz. Tudja – kezdte, mint aki büszke oktatói szerepére, és mint akire a Maryt körüllengő komolyság, kedvesség és báj öntudatlanul is hatott –, a folyó torkolatánál van egy homokpad. Azon hajó csak magas vízálláskor juthat át, különösen az olyan nehéz rakományt szállító hajók, mint a John Cropper. Levontatták a torkolatig, vagy egészen közel hozzá, és talán még most is ott vesztegel a dagályra várva. Fel a fejjel! Van még esély, ha nem is nagy.

– De mit kell tennem? – kérdezte Mary, akinek ez az egész magyarázat érthetetlen maradt.

– Ugyan már – vesztette el a türelmét a fiú –, hát nem elmondtam az előbb?! Csak a nők lehetnek olyan tyúkeszűek (már elnézését kérem), hogy ennyire ne konyítsanak a tengerrel kapcsolatos dolgokhoz. Hajóra kell szállnia, és amilyen gyorsan csak tud, utánaeredni, mármint a John Cropper után. Talán eléri, talán nem. Ez csak egy esély. Az mindenesetre biztató, hogy a hajó jól meg volt rakva. Magas vízállásra van szükség, hogy kijusson.

Mary alázattal és izgatottan (ó, milyen izgatottan!) hallgatta az ifjú Sir Orákulum[121] beszédét, de hiába próbálta megérteni, csak annyit fogott föl, hogy sietve hajóra kell szállnia, de hogy hogyan és merre, azt nem tudta.

– Bocsánat – kezdte a lány, vállalva alsóbbrendűségét, és ezzel még elszántabb baráttá téve az ifjoncot –, bocsánat, de hol találok én hajót? Van a közelben hajókikötő?

A fiú felkacagott.

---

[121] Utalás William Shakespeare *A velencei kalmár* című művére, amikor Gratiano bemutatja a különösen komoly és bölcs férfi típusát. Első felvonás, 1. szín. Vas István fordítása.

– Azt hiszem, nem régen lehet Liverpoolban! Kikötő az van. Menjen csak ki, minden kikötőben állnak hajók, és szálljon föl egyre. Ha ott lesz, már nem érzi majd magát olyan elveszettnek; csak siessen!

– Nem kellene magyaráznod, ha tudnám, hol van – remegett Mary az izgatottságtól –, de ráhibáztál, most járok itt először, és nem tudom, hogyan találhatnék el az általad emlegetett helyre. Áruld el, és már itt sem vagyok.

– Anya, hadd mutassam meg az utat a kikötőig – kérte a határozott gyermek –, egy óra múlva visszajövök…, vagy kettő – tette hozzá halkan.

És mielőtt még a kedves Mrs. Jones összeszedhette volna gondolatait annyira, hogy számára is érthető legyen a terv, a fiú már rohant is lefelé az utcán, nyomában a lábalt kapkodó Maryvel.

Miután a fiú elég messzire került az anyjától, lassított léptein, hogy beszélgetni tudjon Maryvel. Úgy gondolta, immár szabadjára engedheti kíváncsiságát:

– Khm… Hogy is hívják? Olyan suta dolog kisasszonyozni.

– Mary… Mary Barton – felelt készségesen a lány, mert nem akarta megharagítani a segítőkész fiút, másképp minden szót sajnált volna, amely hátráltatja haladásukat, bár az oldala már szúrt, és lüktetett a feje a rohanástól.

– És azt akarja, hogy Will Wilson alibit igazoljon, ugye?

– Igen…, ó, igen… Nem kelünk át?

– Nem, még egy perc, majd ott, a darunál… És kinek lenne szüksége alibire?

– Jemnek. Nem hagytuk már el, te fiú?

Elrohantak a fejük fölött lógó bálák alatt, és néhány percig némán haladtak, amíg Charley úrfi le nem lassított ismét, hogy kérdezzen:

– Ez a Jem talán a kedvese vagy a testvére, hogy ennyire segíteni akar rajta?

– Egyik sem – mondta a lány, de nem elég határozottan ahhoz, hogy az elszánt fiú ne akarjon tovább faggatózni.

– Akkor bizonyára az unokafivére. Azoknak a lányoknak, akiknek nincs kedvesük, gyakorta van egy unokafivérük.

– Se rokonom, se barátom. De mi a baj? Miért álltál meg? – rémült meg Mary, amikor a fiú hátrált pár lépést, és bekukkantott egy mellékutcába.

– Igazán nem kell megijednie, Mary! Azt mondta anyámnak, hogy még sosem járt Liverpoolban. Ha benéz ezen az utcán, láthatja a Liverpool Exchange hátsó ablakalt. Micsoda egy épület! Van benne egy letakart csontváz, és Nelson admirális meg néhány cimborája áll az udvar közepén. Ne onnan! – szólt rá Maryre, aki, hogy ne okozzon csalódást a fiúnak, minden izgatottsága ellenére igyekezett meglátni azokat a bizonyos ablakokat, vagy legalább egyet közülük.

– Jöjjön ide! Innen jól látni. No, most már elmondhatja, hogy látta a Liverpool Exchange-t.

– Igen, úgy bizony… Gyönyörű ablakok, mi tagadás! De közeledünk már a hajókhoz? Majd megnézem visszafelé, tudod, most inkább sietnék.

– Ha még a szél is rásegít, pillanatokon belül már haladhat is lefelé a folyón, és elcsípi Willt, ez biztos. De ha mégsem így történne, akkor sem a miatt a pár pillanat miatt, amelyet az Exchange-re fordított.

Megint nekilódultak, egészen egy hosszú átkelőhelyig a kikötő közelében, ahol ismét megtorpantak, így Mary levegőhöz jutott, Charleynak pedig lehetősége nyílt arra, hogy újabb kérdést tegyen fel:

– Nem is mondta még, hogy honnan jött…

– Manchesterből – hangzottá válasz.

– Ajaj, akkor kapkodhatja a fejét minálunk, már ami a látnivalókat illeti, mert Liverpoolhoz képest sehol sincs Manchester, azt mondják. Az egy füstös koszfészek, nem igaz? Biztos, hogy ott akar élni?

– Ó, hogyne! Az az otthonom.

– Nekem nem tetszene, ha egy ilyen szalonnafüstölőben kellene laknom. Nézze! Ott a folyó! Mit meg nem adnának, ha lenne ilyen Manchesterben! Nézze csak!

Mary a folyóra nézett. A kikötő árbocerdején át ott csillogott a dicsőséges folyó, rajta fehér vitorlás bárkák siklottak a legkülönbözőbb országok zászlóival, de most nem „csatákat bátorítva”,[122] csak távoli földrészekről regélve, hideg vagy forró égtájakról, amelyek ide küldték

[122] Thomas Campbell (1777-1824) skót költő *Ye Mariners of England* című művét idézi ez a szókapcsolat.

luxus- vagy használati cikkeiket. Kis csónakok is siklottak ide-oda a csillogó hátú folyóúton, és sok füstfelhőt, füstpamacsot is látott, amelyekkel a gőzösök rajai árasztották el a környéket. Egyáltalán nem értette hát Charley rosszalló megjegyzését a füstös Manchesterről. Átkeltek egy függőhídon, végighaladtak a mólón, és egy káprázatos kikötőbe érkeztek, ahol hajók százai vártak mozdulatlanul a be- vagy kirakodásra. A tengerészek kiáltásai, a járókelők beszédének bábeli zűrzavara, és ez az ismeretien látvány, amellyel Mary még nem találkozott életében, csak még tanácstalanabbá és kétségbeesettebbé tették a lányt. Úgy kapaszkodott apró kísérőjébe, mintha magasztos tudásának köszönhetően a fiú lenne az egyetlen, aki tolmácsolni tud közte és az emberiség eme új faja között, amely Maryt körbevette – a tengerészek egy olyan lány számára, aki eddig csak „szárazföldi lényekkel" találkozott, főleg gyári munkásokkal, valóban ismeretlen fajként tűnhettek fel.

De az új látvány és zajok között is csak egy, mindenen győzedelmeskedő gondolat foglalkoztatta; és bár szeme végigfutott a hajókon és a széles folyón, csak arra tudott gondolni, hogy elérje Willt.

– Mit keresünk mi itt? – kérdezte a fiút. – Azt hittem, hogy egy kis hajóval fogunk továbbmenni, de nem látok olyat a közelben. Ezeket a monstrumokat hosszabb távra tervezték, vagy tévedek?

– Ez így igaz, de a John Cropper valahol a közelben horgonyoz még, én pedig a kikötő sok tengerészét ismerem; ha szembejönne velem az egyik, megkérném, hogy másszon fel egy árbocra, és nézze meg, itt van-e még a hajó. Mer ha már szedi föl a horgonyt, el sem érdemes indulni.

Mary csendesen beleegyezett a fiú tervébe, mintha neki is csak annyira számítana, hogy elérik-e Willt, mint a fiúnak; de az volt az igazság, hogy a szívét összeszorította a félelem, és testéből lassan elszivárgott az az erő, amely eddig hajtotta. Ereje fogyatkozott, fázva-vacogva állt, noha a déli nap egészen erősen sütött, és árnyék sem volt a közelben.

– Itt jön Tom Bourne! – mondta Charley, és felhagyott azzal a leereszkedő hangnemmel, amellyel Maryhez beszélt, úgy szólította meg a harcedzett tengeri medvét. A férfi úgy dübörgött feléjük, zsebre dugott kézzel és bagót rágva, mint akinek csak magára van gondja, és jobbra-balra köpdösött. Charley a tengerészek nyelvén mondta el az öreg

matróznak, mi járatban is vannak. Mary egyrészt nem értette a matróznyelvet, másrészt nem is igazán hallotta a szavakat, és jómagam sem vagyok ahhoz kellően járatos, hogy pontosan visszaadhassam beszélgetésüket. Mary újjáéledt elevenséggel figyelte, mi történik.

Látta, ahogy az öreg tengerész figyelmesen végighallgatja a fiút, aztán alaposan, tetőtől talpig végigméri őt, majd bólint egyet beleegyezése jeléül (Mary szegényes és kopott ruhája a vén tengeri medve szemében máris jó pontot jelentett), aztán kapta magát, és könnyedén fölszökkent az egyik hajóra, fölmarkolt egy messzelátót, majd olyan gyorsan szaladt fel az egyik árbocra, hogy egy majmot is megszégyenített volna.

– Le fog zuhanni! – rémült meg Mary, és megszorította a fiú karját. A tengerészt sokkal idősebbnek gondolta a nap- és szélcserzette bőre, valamint a szárazföldön való esetlen járása miatt, mint ahány éves valójában volt.

– Ő ugyan nem! Most már felért a csúcsra. Most a messzelátójába néz. Olyan erősen kapaszkodik, hogy nagyobb biztonságban van, mint a szárazföldön! Voltam már én is ott nemegyszer, csak el ne mondja anyámnak! Azt hiszi, hogy cipész leszek, de én meggondoltam magam, csak nem akarom az orrára kötni, mert a fehérszemélyekkel nem jó veszekedni. Ugye, nem árul el, Mary?

– Jaj, nézd! – kiáltotta Mary, akinél a fiú titka a lehető legnagyobb biztonságban volt, mivel meg sem hallotta nagy izgatottságában. – Jön lefelé! Már le is ért! Kérdezd meg, Charley!

De mivel nem volt türelme kivárni Charleyt, maga kiáltotta oda a kérdést:

– Látta a John Croppert? Itt van még?

– Itt bizony! – felelte a férfi, majd elindult feléjük, hogy sietve keressenek egy hajót, mert a zátonyt már magas víz borítja; egy órán belül bizonyosan felvonják a vitorlákat, és a hajó kifut. – Szembeszél lesz, evezni kell majd. Nincs vesztegetni való idő!

Egy lépcsőhöz futottak, s azon le a vízhez. Intettek egy bárka legénységének, akik láthatták, hogy sürgős az ügy, de úgy tettek, mintha mindegy lenne nekik, van-e utasuk, vagy sem: komótosan a mólóhoz kormányozták a vízi alkalmatosságot, továbbra is úgy téve, mint akiket

nem érdekel az üzlet, de beszédük közben suttogva a viteldíjról diskuráltak.

– Ó, kérem, siessenek! – kiáltotta Mary. – El kell érnem a John Croppert! Charley, mondd el nekik, hol áll, én nem ismerem azokat a szakszavakat, csak siessenek!

– Az indulási oldalon, kisasszony – mondta az egyik, aki Charleyt túl fiatalnak ítélte ahhoz, hogy szót adjon neki az üzletben. – Nem hiszem, hogy vállalhatjuk, igaz-e, Dick? – kacsintott a barátjára. – Vár bennünket az az úriember New Brightonban.

– Talán a kisasszony is hajlandó megfizetni, hogy még egyszer láthassa a szerelmét – szólalt meg a másik.

– Ó, mennyit akarnak? Csak siessenek! Van pénzem elég. Minden perc drága!

– Hát éppen ez az! Egy órába is beletelik, mire a torkolathoz érünk, és a hajó kettőkor bizony kifut.

Ami szegény Marynek elég pénz volt, arról a hajósok máshogy vélekedtek. Abból a sovereignből, amelyet Margaret adott kölcsön, már csak tizennégy-tizenöt shillingje maradt. Az „elég pénz” a tengerészek szemében legalább néhány font lett volna, de mindenképpen ragaszkodtak az egy sovereignhez (ez is túlzottan magas ár volt egyébként, de ennyire sikerült lealkudnia az előzetesen követelt harminc shillinget).

Charley, aki még nem tudta megbecsülni a pénz értékét, a gyerekek türelmetlenségével közbevágott:

– Fizesse ki nekik, nincs, aki olcsóbban elvinné! Ez az utolsó esélye. A St. Nicholas harangja egy órát jelez!

– Mindössze tizennégy shillingem és kilenc pennym van – kiáltott fel kétségbeesetten, miután megszámolta a pénzét.

– De odaadom a kendőmet is! Eladhatják négy-öt shillingért! Ó, hát ez sem elég? – kérdezte, de olyan hangon, hogy igazán szőrösszívűnek kellett lenni, hogy visszautasítsák.

A hajósok besegítették a fedélzetre.

És kevesebb mint öt perc múlva Mary már ott ringatózott egy bárkán, életében először, magára maradva két rossz külsejű férfival.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Az utolért hajó

Áradó tenger, nedves vászon,
És a szél már ott lohol, ott,
Suhogó vitorlát dagaszt.
És meghajlítja az árbocot!
Meghajlítja, bizony, fiúk,
Amíg, akár a sas, messzi száll
A jó hajó, és hátrahagyja
A szélárnyékos Angliát.

ALLAN CUNNINGHAM[123]

Mary nem értette, hogy Charley miért maradt a parton. Valójában fel sem tűnt neki a hiánya, csak miután a bárkát ellökték a parttól; akkor jutott eszébe, hogy meg sem tudta köszönni a fiúnak a kedvességét, segítőkészségét; nélküle magányosabbnak érezte magát – kis barátja egy óra alatt nagyra nőtt a szemében.

A hajó a partot körberajzó nagyobb bárkák útvesztőjében kacskaringózott: az egyiknek nekikoccanva, a másiknak evezőt feszítve, hogy elkerüljék az ütközést, a harmadiknak az árnyékában, míg végül ki nem értek a nyílt vízre, egyformán messze a két parttól, amelyek a távolság ellenére is jól látszottak, és zajaikat a fülükbe sodorta a szél.

Aztán hirtelen mintha megálltak volna. Mind a szél, mind a dagály a két férfi ellen dolgozott, így lassan haladtak. Mary izgalmában egyszer megpróbált felállni, hogy jobban lássa, hol tartanak, de a hajósok ráripakodtak, mire ő, akár egy megszidott gyerek, gyorsan visszahuppant a helyére, pedig türelmetlensége tovább kínozta.

Abban hamarosan mégis biztos lehetett, hogy már nem olyan egyenesen haladnak, mint addig, a folyó chesire-i partja közelében, ahol kisebb volt az áramlás. Elfordultak, és Maryt ezt nem tudta szó nélkül

[123] Részlet Allan Cunningham (1784-1842) költő, balladagyűjtő *A Wet Sheet and a Flowing* Sea című verséből.

hagyni. Megszállta az a rémálomba illő szorongás, hogy minden élő és élettelen dolog felesküdött az ellen, hogy elérje célját, vagyis utolérje Willt.

Nyers szavak röpködtek válaszként. Aztán találkoztak egy hajóssal, akit az őt szállító férfiak jól ismertek, és rá akarták venni, hogy álljon be hozzájuk kormányosnak, így ők mindketten az evezéssel foglalkozhatnak. Mary ölbe tett kézzel hallgatott, midőn a hajósok néhány szóban vázolták társuknak a helyzetet, majd a segítségét kérték, sikerrel, de közben a lány majdnem rosszul lett a rettegéstől.

Régóta eveztek már; Marynek úgy tűnt, mintha legalább fél napja úton lennének, és Liverpool még mindig egy karnyújtásnyira volt, amikor a szél, amely eddig ellenük dolgozott, hirtelen elállt. Marynek az az érzése támadt, hogy a hajósok is kezdik feladni a reményt, mint ő. Az égre fodros felhők gyűltek, és eltakarták a napot, baljós derengésbe vonva mindent.

Teljes szélcsend honolt, a levegő mégis hidegebb volt, mint amikor a kegyetlen nyugati szél ostorozta őket.

A férfiak újult erővel kezdtek evezni. A bárka minden egyes húzásukkor szinte ugrott egyet előre. A víz mozdulatlan volt, üvegszerű, színről színre tükrözte az ég sötétjét. Mary megborzongott, a szíve összeszorult, pedig a hajó végre csakugyan haladni látszott. Aztán a kormányos egy hullámzó vonalra mutatott a folyón valamivel távolabb, mire a hajósok Maryhez fordultak, aki éppen az indulni készülő hajókat bámulta, amelyek alatt talán már a tenger vize hullámzik.

Mary összerezzent, és egy kicsit felemelkedett ültében. Türelme, bánata és talán a hallgatása is átragadt a hajósokra.

– Északra a második hajó a John Cropper. A széljárás most már kedvező, a vitorlák hamarosan odarepítenek mellé.

Arról megfeledkeztek (vagy csak nem akarták ezzel is fájdítani Mary szívét), hogy ugyanaz a szél, amely most már könnyen és gyorsan sodorta őket, ugyanilyen kedvező volt a John Cropper számára.

Ahogy hunyorogva nézték a csökkenő távolságot, amely elválasztotta őket a céltól, a John Cropper kibontotta csapkodó vitorláit, amelyekbe csakhamar belekapott a szél, és levegővel teli pocakot eresztettek, majd a hajó úgy szökkent előre, nagy rándulással, mintha csak eleven teremtmény lenne, aki már alig várta, hogy elindulhasson.

– Felhúzzák a horgonyt! – mondta az egyik hajós a másiknak, ahogy a John Cropper tengerészeinek dallamos kiáltásai elértek hozzájuk a köztük feszülő víztükrön.

Az üldözés izgalmával, bár nem tudva, mennyire fontos az ügy, kibontottak egy újabb vitorlát. Ennél nagyobb megerőltetést a kis bárka el sem tudott volna viselni: küzdött a metsző, erős keleti széllel, megmegugrott, oldalra dőlt, és úgy nyikorgott, mintha már nem bírna el több terhelést, de mindezek ellenére tekintélyes sebességgel siklottak.

Ahogy közeledtek, egyre tisztábban hallották a tengerészek még mindig távolinak tűnő „hallali”-jait, de a hangok egyszer csak abbamaradtak. A vasmacskát felvonták, a hajó elindult.

Mary felállt, egyik kezével belekapaszkodott az árbocba, a másikat pedig kérlelően előre nyújtotta, mintha visszahívhatná a kifutó hajót ezzel a mozdulattal, az arcán pedig könnyek peregtek. A hajósok az ég felé emelték evezőiket, és hangosan kiabálni kezdtek, remélve, hogy meghallják őket.

Ha a nagy vitorlás tengerészei észre is vették őket, az indulás annyira lekötötte őket, hogy válaszolni már nem maradt idejük. Elég volt nekik a kötélhurkokra és a tengerészládákra Ügyelni, hogy ne essenek át rajtuk minden fordulónál; a rosszul kikötött állatok megvadulva rohangáltak a fedélzeten, és az indulás zajaihoz szomorú bőgésükkel és bégetésükkel járultak hozzá. Levágott bárányok és malacok tetemei hevertek a padlón feldarabolatlanul, nem is emlékeztetve még a feldolgozást követő állapotukra: az ürü-, illetve a malachúsra. A tengerészek úgy rohangáltak, mint hangyák a bolyban, kapkodva próbálták megtalálni helyüket a nagy gépezetben, miközben gondolataik a hátrahagyott föld, hátrahagyott szeretteik és a hajón ellátandó feladataik között cikáztak. A kapitánynak nem volt könnyű rendet tartania pattogó, türelmetlen és hangos parancsaival, amelyeket jobbra-balra, orrnak és farnak, kabinnak és kormánynak kiabált oda.

Ahogy idegesen lépkedett a fedélzeten, és a másodtiszt kis vétségei miatt pörölt, lelkében a családjától való elszakadása miatt szenvedve (ebből kifelé csak annyi látszott, hogy ingerlékenyebb volt), egyszer csak kiáltásokat hallott egy kis, kopott folyami bárkáról, amely megpróbálta utolérni az ő szárnyaló vitorlását.

A hajósok, látva, hogy a vitorlás gond nélkül átjutott a zátonyon, aggódni kezdtek, hogy hamarosan hallótávolságon kívülre kerülnek, és Maryhez fordultak. Azt kérték tőle, mondja meg, voltaképpen miért is olyan fontos elérniük a hajót.

Marynek kiszáradt a szája, hangjából eltűnt minden zeneiség, de éles suttogással tudtukra adta, élet-halál kérdése, hogy sikerrel járjanak. A hajósok kiabálva tolmácsolták szavalt:

– William Wilsont keressük… Holnap alibit kell igazolnia a liverpooli bíróságon. James Wilsont gyilkosság vádjával állítják bíróság elé…, állítólag szerda este követte el, amikor valójában William Wilsonnal volt… Van még valami, kisasszony? – vette el a tenyerét a szája elől az egyik hajós, és lehalkította hangját, úgy kérdezte Maryt.

– Mondja el, hogy Mary Barton vagyok. Jaj, elmegy a hajó! Ó, az ég szerelmére, mondja meg nekik, hogy álljanak meg!

A hajós dühös volt, amiért senki sem figyel a szavaira, és ismét elkiáltotta magát, megismételve az üzenetet a feladó, vagyis a hölgy nevével együtt, majd megtűzdelte egy kis tengerészkáromkodással.

A vitorlás tovasiklott, és a kis hajó küszködve utánaeredt.

Ekkor a kapitány a szájához emelte a szócsövét. És igen, végre, valóban meghallották a kiáltásaikat.

Rettenetes káromkodással dördült rájuk a kapitány, és Maryt keresetlen jelzővel illette; továbbá tudtukra adta, hogy nem fogja megállítani a hajóját akárki kedvéért, és nem is akar megválni egyetlen tengerészétől sem, bárki könyörögjön is érte.

A szavak kegyetlen tisztasággal hullottak rájuk a hangosbeszélőn keresztül. Mary úgy roskadt le, mint aki fájdalmas haláltusájában fohászkodik. Szeme a kegyelem székhelye, az ég felé fordult, elkékült szája remegett, de hang nem jött rajta. Aztán lehajtotta a fejét, és tenyerébe temette.

– Nézze csak, a tengerésze hozzánk beszél!

Mary feltekintett. Még a szíve is megszűnt dobogni, annyira figyelt.

William Wilson egészen a korlátnak feszült, és miután a feldúlt kapitány kezéből hiába próbálta megkaparintani a szócsövet, saját tenyeréből formált tölcsért.

– Isten úgy segéljen, Mary Barton, visszamegyek a révkalauz hajójával, és időben ott leszek, hogy megmentsük azt az ártatlan lelket.

– Mit mond? – kérdezte vadul Mary, ahogy Will hangja beleveszett a növekvő távolságba. A hajósok, akik egyre jobban átérezték Mary lelkiállapotát, ujjongani kezdtek.

– Mit mondott? – ismételte Mary. – Mondják el! Nem hallottam.

Hallani ugyan hallotta, de nem tudta fölfogni.

A férfiak mindhárman egyszerre beszéltek, megismételve Will szavait, és kommentárokkal látva el. Mary rájuk nézett, aztán a távolodó hajó után fordult.

– Még mindig nem egészen értem – mondta Mary bánatosan. – Mi az a révkalauzhajó?

Elmondták neki, de eltartott egy darabig, amíg kihámozta a szavak jelentését a tengerésznyelvből. Ezek szerint van még remény, ha elég halvány és csekély is.

– Meddig kíséri a révkalauzhajó a bárkát?

– Az attól függ. Vannak révkalauzhajók, amelyek egészen Holyheadig elmennek, hogy hazatérő hajókkal találkozzanak; mások csak a Banksen kísérik végig őket. Vannak óvatosabb és kevésbé óvatos kapitányok, és a révkalauzok különböző utakon járnak. A szél a hazatérő hajóknak most szembe fúj, így a John Cropper révhajója talán nem vállal nagyobb távolságot.

– Mikorra ér vissza Will?

Ahányan voltak, Mary annyiféle választ kapott, tizenkét órától egészen két napig terjedően. Az a hajós, aki a leghosszabb időt mondta, miután megkérdőjelezték a válaszát, megmakacsolta magát, és megduplázta; végül azt mondta, az is lehet, hogy csak a hét végére fut be a révhajó.

Vitatkozni kezdtek, érvek és ellenérvek röpködtek. Mary megpróbálta megérteni őket, de a szellemére mintha ködfátyol ereszkedett volna, aminek semmi köze nem volt a tengeri szakszavakhoz, amelyekkel a hajósok éltek. De nemcsak a szavakat volt képtelen tisztán felfogni, hanem a körülötte lévő világot is. Mintha szavai sem az övéi lettek volna, és bárhogy próbálta elkerülni, valahogy mindig mást mondott, mint amit szeretett volna.

Reményei egymás után csalták meg és hagyták magára; és bár egy utolsó esélye még maradt, már nem tudott hinni benne: biztosra vette, hogy előbb-utóbb az is elenyészik. Teljes apátiába zuhant.

Kétségbeesésével az őt körülvevő világ is harmonizált: az ólomszürke ég; a mély, az égnél is sötétebb színárnyalatú víz; a hideg, sík, sárga part a távolban, amelyre nem hullt fénypászma, hogy felderítse; és a csípős, metsző szél.

Vacogott lelki és testi levertségében.

Liverpool felé fordulva bevonták a vitorlákat, és evezve, kanyarogva, nagyon lassan haladtak. A férfiak beszélgetni kezdtek, először a révkalauzhajókról, majd később számára tökéletesen érdektelen témák kerültek elő, amitől hamarosan elálmosodott. Hiába próbált meg úrrá lenni rajta, nem tudta elnyomni: lekuporodott a bárka aljába, a durva vitorlavásznakra, hajókötelekre és különböző eszközökre.

A hajó oldalához ritmusosan csapódó víz és a távoli hullámverés jobb altató volt még a csendnél is: Mary máris aludt, mint a bunda.

Egyszer felnyitotta nehéz szemhéját, és azt az idős, ősz, kemény hajóst látta maga előtt, aki a legjobban harcolt a teljes viteldíjért, és aki most ráterítette a kabátját. A tőle telhető legnagyobb gyengédséggel igazította el a lányon, aki, mielőtt összeszedhette volna magát, hogy megköszönje, ismét elaludt.

Végül az esti szürkületben visszaérkeztek ugyanoda, ahonnan néhány órával ezelőtt elindultak. Az emberek szólongatni kezdték Maryt, de annak ellenére, hogy gépiesen válaszolgatott, meg sem moccant. Végül kénytelenek voltak felrázni. A lány borzongva és zavartan felállt; azt sem tudta, hol van.

– Árulja el kisasszony, hogy hová tart – mondta az ősz öregember –, talán segíthetek.

Lassan megértette, mit mond a férfi, és sorjában minden eszébe jutott; bár csak ködösen és nagy erőfeszítés árán. A zsebébe nyúlt, kivette az erszényét, és a tartalmát a férfi markába öntötte. Aztán megadóan kezdte kibontani a kendőjét, bár a hajósok már fordultak is el, mint akik nem tartanak rá igényt.

– Nem! Nem! – ellenkezett a lépcsőn álló öregember, akinek Mary a kendőjét felajánlotta. – Tartsa csak meg! Csak próba volt! Tudja, sok ember esküszik rá, hogy üres a zsebe, közben meg jó zsíros az illető!

– Köszönöm – válaszolta Mary tompán, halkan.

– Hova tart? Már az előbb is megkockáztattam a kérdést – mondta a mogorva öreg.

– Nem tudom. Idegen vagyok itt – mondta a lány halkan, a körülményekhez képest furcsán nyugodtan.

– Pedig jobb lesz, ha kitalálja – mondta élesen a férfi –, a kikötő nem az a hely, ahol egy fiatal hölgynek téblábolnia érdemes.

– Van valahol egy papirosom, amelyre fel van írva a cím – felelte Mary, mire az öreg megnyugodott, és visszaszállt a bárkába, amely már távolodni is kezdett, hogy helyet adjon egy gőzösnek, amely épp kikötni készült.

Mary tapogatni kezdte a zsebeit, hogy megtalálja a kártyát, amelyre annak a háznak a címe volt felírva, ahol két órakor találkoznia kell Mr. Bridgenorthszal, és ahol Job és Mrs. Wilson is várja. Job ott fogja neki megadni annak a tisztes háznak a címét, amelyben elszállásolják. De a kártyát sehol sem találta.

Megpróbált jobban figyelni, és újra átvizsgálta a zsebeit, külön kiszedegetve belőlük a tartalmukat: az erszényt, a zsebkendőt és más apróságokat, de hiába.

Valójában a beszálláskor, izgalmában rántotta ki a papirost az erszényével együtt, amikor azt számolgatta, van-e elegendő pénze.

Persze Marynek erről fogalma sem volt; csak abban volt biztos, hogy elvesztette.

Nem mintha akkor kevésbé esett volna kétségbe, ha tudja. Megpróbált gondolkozni, de másodpercről másodpercre lassabban járt az agya. Megpróbálta felidézni, hol lakott Will, de ez sem sikerült; név, utca, minden kiesett a fejéből, és nem is tért vissza. Ennél elveszettebb nem is lehetett volna.

Leült a part legfelső lépcsőfokára, és a sötét, párálló vizet bámulta. Szelleme árnyalakjai között olykor-olykor felködlött egy gondolat: hogy a hideg és komor víztükör alatt talán nyugalom várna rá a föld minden nyűgétől. De egyetlen gondolat sem tudta két másodpercnél tovább lekötni, és még azelőtt elfelejtette, hogy cselekvésre szánhatta volna el magát.

Mozdulatlanul ült tovább, anélkül hogy felnézett volna, vagy észlelte volna a gúnyos megjegyzéseket, amelyeknek a céltáblája volt.

A növekvő sötétségen keresztül az öreg hajós a lányt figyelte: nem tudott közömbös maradni a sorsa iránt, hiába is akart, és hiába korholta magát emiatt.

Miután a kikötő kiürült, az öreg hajókon és korlátokon át Mary felé indult, s közben egyre csak káromkodott, hogy úgy viselkedni, mint egy vén bolond.

Erősen megrázta Mary vállát.

– Megint megkérdem, hová akar menni? Mert itt nem ülhet, kis buta. Hova megy?

– Nem tudom.

– Gyerünk, gyerünk, hagyja már ezt! Azt mondta, hogy van egy kártyája, amelyen rajta van a cím.

– Volt egy kártyám, de elvesztettem. Mindegy.

Újból a fekete víztükörre meredt.

Az öreg mellette állt, és megpróbálta elnyomni jobbik énjét, de nem sikerült. Ismét megrázta a lányt, mire Mary úgy nézett rá, mint aki már el is feledkezett róla.

– Mit akar? – kérdezte fáradtan.

– Jöjjön velem, segítek – válaszolta a hajós, majd a karjánál fogva felhúzta.

Mary felállt, és elindult a férfi nyomában, engedelmesen, mint a gyerekek, akik nem kérdezik, merre is mennek.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

Jem a vádlottak padján

Azokat, kik a törvény emberei.
Minden ember tisztelettel övezi.
CRABBE[124]

Öt perccel két óra előtt Job Legh megállt annak a háznak a küszöbén, amelyben Mr. Bridgenorth szokott megszállni a bírósági ülésszakokban. Mrs. Wilsont egy ismerősénél hagyta, aki Mary és az idős asszony számára felajánlott egy szobát: azt a szobát, amelyben általában Job szokott megszállni, ha Liverpoolba téved; és most hálás volt, hogy az asszonyokat is elszállásolhatta ott. Hogy ő hol hajtja majd álomra a fejét, másodlagos kérdés volt, pedig a tárgyalásokat megelőző estén a város zsúfolásig megtelt, csak úgy nyüzsögtek ott az emberek.

Bekísérték Mr. Bridgenorthhoz, aki éppen körmölt valamit. Marynek és Willnek híre-hamva sem volt, hogy is lett volna, amikor leint hánykolódtak a nyílt tengeren, mint ahogy ezt önök tudják, de erről Jobnak persze fogalma sem volt, és ezért nem is aggódott a távollétük miatt. Sokkal jobban foglalkoztatta, hogyan alakult Mr. Bridgenorth ma reggeli beszélgetése Jemmel.

– Ó, igen – tette le a tollat Mr. Bridgenorth –, találkoztam Jemmel, de nem sokra mentem vele, az a helyzet. Nem túl segítőkész, sőt egyáltalán nem. Mondtam neki, hogy velem őszintének kell lennie, hogy felkészülhessek a tárgyalás kényesebb pontjaira. Hogy bizalmába férkőzzem, megemlítettem az ön nevét is, de…

– Mit mondott? – kérdezte feszülten Job.

– Ó, alig valamit. Szinte nem is válaszolt. Némely kérdésre nem is felelt, egyenesen visszautasította a választ. Nem tudom, így hogyan segíthetnék rajta.

– Bűnösnek véli? – kérdezte Job letörten.

---

[124] Idézet Crabbe *The Borough* című művéből.

– Nem, dehogy! – vágta rá Mr. Bridgenorth határozottan. – Sokkal kevésbé, mint amikor még nem találkoztam vele. Az a benyomásom (ne felejtse el, hogy ez csak egy benyomás, és tartózkodjon tőle, hogy tényként kezelje), tehát az a benyomásom – nyomta meg a szót az ügyvéd –, hogy tud valamit az ügyről, amit nem akar elmondani. És ha még sokáig makacskodik, akkor nagyon valószínű, hogy fellógatják. Ennyit tudok mondani.

Az ügyvéd ismét írni kezdett, mert nem volt vesztegetni való ideje.

– Nem akaszthatják fel! – fakadt ki Job.

Mr. Bridgenorth felnézett és elmosolyodott, de közben a fejét ingatta.

– De mégis, mi az a kevés, uram, amit mondott, ha bátorkodhatom megkérdezni? – faggatta tovább Job.

– Mint ahogy azt már mondtam, nem sokat. Igen tartózkodó volt és szűkszavú, csak a benyomásaimról számolhatok be. Megmondtam neki, hogy ki vagyok, és azt is, ki küldött, és ennek szemmel láthatóan örült is, mert az arca (amely, amikor beléptem, elég szomorúnak látszott) felderült egy kicsit. Ragaszkodott hozzá, hogy nincs mit mondania, és védekezni sem fog. Megkérdeztem tőle, bűnös-e, és hogy megnyissam a szívét, biztosítottam, hogy megértem az indítékát, hiszen a lány, akit ő kétségbeesve imádott, és aki elhagyta, mert beleszeretett a fiatal Mr. Carsonba (szegény fiú!), meglehetősen csinoska. De James Wilson nem beszélt. Aztán belementem a részletekbe. Kérdeztem, hogy a fegyver tényleg az övé volt-e, ahogy az anyja mondta. Az anyja vallomásáról még nem hallott, ez látszott azon, ahogy felkapta a fejét, és ahogy bámult. Amikor észrevette, hogy figyelem, ismét lehorgasztotta a fejét, és elhaló hangon beismerte, hogy az övé, az anyja nem tévedett.

– És? – kérdezte Job idegesen, amikor az ügyvéd szünetet tartott.

– Nincs tovább! Ennyit mondhatok – folytatta a férfi. – Kértem, hogy legyen irántam bizalommal, és árulja el, hogyan kerülhetett oda a fegyver, már ha tudja. Egy darabig nem felelt, aztán visszautasította a választ. De nemcsak visszautasította, hanem kerek perec kimondta, hogy egyetlen szóval sem hajlandó többet mondani az ügyről. Megköszönte érdeklődésemet és fáradozásaimat, aztán elköszönt. Nem valami barátságos fogadtatás, nem igaz, Mr. Legh? Mégis hússzor bizonyosabb vagyok az ártatlanságában, mint a beszélgetés előtt.

– Igazán jöhetne már Mary Barton, Willnek és neki már itt kellene lennie – idegeskedett Job.

– Igen, azt hiszem, ez az egyetlen esélyünk – mondta Mr. Bridgenorth, aki újból jegyzetelni kezdett. – Johnsont még délelőtt elküldtem Willhez egy idézéssel, és meg is üzentem neki, hogy beszélni akarok vele. Itt lesz hamarosan, ne aggódjon!

Csend állt be, majd Mr. Bridgenorth ismét felnézett, és így szólt:

– Mr. Duncombe is megígérte, hogy eljön, és beszél a fiú példás jelleméről. Szombat este küldettem neki idézést. Nem mintha a bíróság döntene olyan bizonytalan vallomások alapján, mint egy jellemzés. Bár a mi esetünkben szerencsés lenne, hiszen egyetlen reményünk az alibi.

A toll ismét sercegni kezdett a papíron.

Job egyre nyugtalanabb lett, csak fél fenékkel ült a széken, hogy Mary és Will megjelenésekor rögvest fel tudjon pattanni. Minden zajra, minden lépésre, lépcsőnyikorgásra fülelt.

Amikor férfilépteket hallott, szíve kalapálni kezdett örömében. De csak Mr. Bridgenorth segédje volt az: a listát hozta azokról, akik ellen a bíróság vádemelést javasol. Az ügyvéd átfutotta, majd átnyújtotta Leghnek.

– Nem is vártunk mást – mondta szinte magának az ügyvéd, majd folytatta az írást.

Jem Wilson perében is elegendő bizonyíték volt ahhoz, hogy vádat emeljenek ellene. Ez nem volt váratlan, Job mégis nagyon szomorú és ideges lett. Úgy tűnt, közeleg a vég. Egyre inkább ártatlannak gondolta Jemet, s lassan teljesen elhatalmasodott rajta ez az érzés.

Mary (aki a folyó hátán hánykolódott) nem érkezett meg, és Will sem.

Job egyre feszültebb lett, és szeretett volna az ablakhoz állni, hogy onnan lessé őket, de félt megzavarni Mr. Bridgenortht. Végül nem tudott már parancsolni magának, felkelt, és a tőle telhető legnagyobb óvatossággal végigment a szobán, ám lábbelije minden lépésnél nyikorgott, bárhogy is ügyelt rá. Az a bánat, amely betöltötte az eget, és amelyet Mary is érzett a folyón, a szürke, sötét utcák láttán szinte tapinthatóvá vált. Job egyre nyugtalanabb lett. Fel-alá járkált a szobában, nem tudott nyugodtan megülni a fenekén. Nem törődött Mr. Bridgenorth

ideges, apró mozdulataival sem, amelyekkel a háta mögötti somfordálásra reagált.

Igazán kedvelte Jobot, és Jem sorsát is a szívén viselte, különben már régen felülkerekedett volna együttérzésén az idegesség, de immár tényleg elvesztette türelmét, mert nem tudta tovább hallgatni a monoton nyikorgást. Lecsapta a tollát, bezárta a táskáját, vette a kalapját és a kesztyűjét, majd azt mondta Jobnak, hogy a bíróságra kell mennie.

– De hiszen Will Wilson még ide sem ért! – mondta csalódottan Job. – Várja meg, amíg elszaladok a szállására. Már előbb is megtettem volna, csak féltem, hogy elkerüljük egymást. Hamarosan visszatérek.

– Nem, kedves barátom, tényleg mennem kell. Egyre inkább úgy gondolom, hogy Johnson véletlenül a bíróságon beszélt meg találkozót a fiatalemberrel. Ha itt kíván maradni, kérem, érezze magát otthon. De úgy sejtem, hogy ott találom a fiatalembert, és akkor, ha megengedi, elküldöm az ön szállására, mit szól hozzá? Tudja, hol talál meg, nyolcra itt leszek, és ha meglesz a vallomás, amely az alibit igazolja, elkészítem az ügyvédi jelentést, és még ma este leadom a védőügyvédnek.

Ezeket mondván kezet fogott Jobbal, és ment a dolgára. Az idős férfi néhány pillanatig még ácsorgott a küszöbön, aztán Mrs. Jones felé vette az útját, ahol (egy furcsa, a legkülönfélébb emlékeztetőkkel teleírt régi, fekete bőrkötéses füzet alapján) Will lakhelyét sejtette, és ahol reményei szerint Maryről vagy Willről hírt kap majd.

El is ment, és összegyűjtött annyi információt, amennyit Mrs. Jones lassú válaszaiból csak lehetett.

Először is arra volt kíváncsi, hogy járt-e ott egy ifjú hölgy azon a reggelen, és hogy sikerült-e találkoznia Will Wilsonnal.

– Sajnos, nem.

– Hogyhogy?

– Azért, az ég áldja meg magát, mert néhány órával a lány érkezése előtt kihajózott.

Halotti csend telepedett rájuk, amelyet csak Mrs. Jones vasalásának nehéz zajai törtek meg.

– Hol van most az a fiatal lány?

– Valahol a kikötőben. Charley tudná, ha itt lenne, de olyan semmirekellő az a gyerek, hogy most is csavarog valahol, csak hogy ne legyen itthon. A fiúk már csak ilyenek. Ki fogja egyszer törni a nyakát –

mondta, majd megérintette az új vasalót, hogy elég meleg-e, aztán zavartalanul folytatta a munkát. Job olyan ingerült volt, hogy legszívesebben felpofozta volna az asszonyt. De nem tette, és türelme el is nyerte a jutalmát. Charley lépett be közömbösen fütyörészve, és bízott benne, hogy az elmúlt órákért, amelyeket a kikötőben töltött, nem fogják kérdőre vonni.

– Itt ez az idős úr, és azt szeretné tudni, hol van a lány, akit délelőtt elkísértél – mondta Mrs. Jones némi anyai dorgálást követően.

– Hogy most hol van, nem tudhatom. Utoljára akkor láttam, amikor a John Cropper nyomába eredt. Tartok tőle, hogy nem érték el, mert a szél megfordult, és a nagy terhelés ellenére gyorsan átjuthatott a zátonyon. Most már vissza kellett volna érnie.

Jobnak eltartott egy darabig, amíg kibogozta, hogy mit csinált Mary, és mit a hajó, mert a fiú mindkettőre csak utalt. Megkérdezte, hogyan találhatná meg leggyorsabban Maryt.

– Leszaladok megint a kikötőbe, és ha megtaláltam, értesítem – mondta a fiú.

– Arról ne is álmodjon a fiatalúr! – állta útját az ajtóban az anyja. A fiú odakacsintott Jobra, de nem talált benne harcostársra, mert az öreg természetes módon a szülő oldalán állt. Nem mintha nem örült volna Charley felajánlásának, hiszen fáradt volt már, és ment volna vissza Mrs. Wilsonhoz, aki bizonyára el sem tudta képzelni, mi lehet vele.

– Hogyan találhatnám meg? Kivel ment el, fiacskám?

De Charley megsértődött, hogy anyja egy idegen előtt fitogtatja szigorát, és azon is, hogy hiába jelzett a morcos idegennek, az nem mosolygott vissza rá.

– Folyami hajósokkal, csak ennyit tudok – felelte.

– De mi a hajó neve? – makacskodott Job.

– Nem jegyeztem meg; valami hétköznapi név: Anne vagy William vagy valami efféle.

– Melyik kikötőből indultak el? – kérdezte egyre kétségbeesettebben Job.

– Ó, ami azt illeti, ezt már tudom: a Prince kikötő mólójáról. De biztosan nem ugyanott kötöttek ki, ugyanis egy amerikai gőzös érkezett a dagállyal, és elállta az utat a kisebb bárkák elől. Elég veszélyes ilyenkor a kikötő – jegyezte meg kajánul.

– Legyen, ahogy az Úr akarja! Már azt hittem, megmentjük a fiút – mondta Job bánatosan –, de újra kételkednem kell. Mary miatt is aggódom, méghozzá nagyon, mert nem ismerős a városban.

– Mondta is nekem, hogy idegen itt – válaszolt a fiú. – Pedig minden sarkon veszély leselkedik az ilyen fiatal lányokra. Kár, hogy senki nem várta, amikor kikötött.

– Ami az utóbbi megjegyzésed illeti, ugyan hogy várhattuk volna, amikor azt sem tudhatta senki, hol fog partot érni?! – reagált Job. – Bíznom kell benne, hogy tudja, mit tegyen. Van elég esze, és bátor is. Valószínűleg vissza fog térni ide. Mi mást tehetne, hiszen nem ismer más helyet Liverpoolban?! Asszonyom, ha visszajönne, megtenné, hogy elkísérteti a fiával a Back Garden Court 8.-ba, ahol a barátai várnak rá? Hat pennyvel jutalmazom a fia fáradalmát.

Mrs. Jones boldogan beleegyezett, olyan elégedett volt, hogy az engedélyét kérték. Charley, akinek először nem tetszett az ötlet, hogy az anyja ugráltassa, a hat penny hallatán megenyhült, és azt remélte, a titokhoz is közelebb juthat.

De Mary többé nem bukkant fel náluk.

HARMINCADIK FEJEZET

Job Legh kegyes hazugsága

Az éj mily szomorú,
A bánat éjjele,
A sötéten csak hullám döreje
Hat át, ki tudja, holnap elnyel-e?
WORDSWORTH[125]

Mrs. Wilsont fel-alá járkálva találta; még a szállásadónőjéhez sem szólt, de időről időre akkorákat sóhajtott, hogy megijesztette vele a többieket.

– Mi történt?! – fordult Job felé totyogós léptekkel, amikor belépett. – Mi, mondja már! – ismételte meg, mielőtt Job kitalálhatta volna, mit is mondjon. Mert az igazat megvallva éppen valami kegyes hazugságon járt az esze, amellyel egy kicsit megnyugtathatná az asszonyt. De türelmetlen kérdéseire kirobbant Jobból az igazság:

– Willnek nyoma sincs, de még felbukkanhat, van időnk.

Mrs. Wilson úgy meredt a férfira, mint aki nem akarja elhinni, hogy ekkora kétségbeesést, amelyet Job szavai vetítettek előre, tartogathat még számára az ég. Aztán megszólalt, de sokkal csendesebben, mint azt iménti követelődző modorából sejteni lehetett volna, és azt mondta:

– Ne ámítson! Maga sem hiszi, amit mond. Ugyanolyan reményvesztett, mint én. Tudtam én végig, hogy felakasztják a fiamat azért, amit el sem követett. És jobb is lesz így, legalább nem kell egy olyan világban élnie, ahol sem igazság nincs, sem kegyelem.

Úgy nézett fel, olyan tekintettel, mint aki fohászkodik, azután leült.

– Azért ne essen túlzásba! – nyugtatta Job. – Az igaz, hogy Will kihajózott ma reggel, de az a bátor lány utánaeredt, hogy visszahozza. Biztos vagyok benne, hogy sikerülni fog neki, ha esélyt kap rá, hogy váltson vele néhány szót. Még nem ért vissza. Emelje fel a fejét, hallja?! Végül el fognak rendeződni a dolgok.

---

[125] Idézet William Wordsworth (1770-1850) *The Idiot Boy* című verséből.

– Elrendeződnek, de nem úgy, ahogy maga gondolja. Jemet felakasztják, elmegy az apja és a kistestvérei után, oda, ahol Isten törli le a könnyeket, és Jézus urunk kedvesen beszél a kicsikhez, akik a földön hagyott anyjuk után epekednek. Ó, Job, abba az áldott országba vágyom én Is, de félem is, mert Jem annyira siet oda. Nem félnék, ha Jem és én lefeküdhetnénk ma este, és többé nem ébrednénk fel, és akkor sem lenne félnivalóm, ha az emberek éppannyira ártatlannak gondolnák, mint én.

– Majd rájönnek, előbb vagy utóbb, és keserűen megbánják, hogy bár nem volt bűnös, mégis felakasztották – válaszolt Job.

– Egészen biztos. Szerencsétlenek! Ha ráébrednek a tévedésükre, Isten könyörüljön rajtuk!

Job nem bírta tovább az ücsörgést, és hol az ablakhoz, hol az ajtóhoz ment, akár valami állat, amely ki akar szabadulni fogságából. A hold még nem jött fel, sötétség uralkodott odakint.

– Maga csak feküdjön le! – fordult az özvegyhez. – Holnap szüksége lesz az erejére. Jem el fog keseredni, ha ilyen rossz bőrben látja. Én megyek, és megkeresem Maryt. Már vissza kellett érnie. Ne féljen semmit, visszajövök, és mindenről beszámolok. De most feküdjön le!

– Maga jó barát, Job Legh, úgy teszek, ahogy kívánja. De amint megtalálja Maryt, első útja hozzám vezessen! – mondta halkan és valahogy túlontúl nyugodtan.

– Így lesz! – mondta a férfi, és kisurrant a házból. Először Mr. Bridgenorthhoz ment, mert eszébe jutott, hogy Mary és Will talán egész idő alatt ott vártak rá.

Persze ott sem találta őket. Mr. Bridgenorth éppen hazaért, és Job lélekszakadva sietett fel a lépcsőkön, hogy megbeszélje vele a fejleményeket.

– Elég rosszul áll a szénánk – mondta az ügyvéd Jobnak, és zordon arccal az iratait rendezgette. – Johnson beszámolt a történtekről, legalábbis arról, amit Will szállásadónőjétől megtudott. Attól tartok, Mary ennyi erővel egy vadlúd után is futkoshatna. Csak a bizonyítékok erőtlenségében és a tettes alapjában véve jó magaviseletében bízhatunk. De igen gyenge lábakon áll a védelmünk. Mindenesetre felkértem Mr. Clintont védőnek, ő minden tőle telhetőt meg fog tenni. De most, kedves barátom, el kell köszönnöm öntől, mert ahogy a dolgok állnak, ki kell

használnom minden időt. Nem látta a segédemet, amikor feljött? Látta? Megtenné, hogy nyomban felküldi hozzám?

Job nem tudott mit mondani, alázatosan bólintott, majd elhagyta a szobát.

Egyenesen Mrs. Joneshoz ment. Az asszony otthon volt, de a fiú megint kiszökött. Semmi sem tudta visszatartani, csak ha bezárták, még az sem mindig. Egyszer bezárták a padlásra, de a tetőablakon át kiszökött. Talán a kikötőben járt, és Maryt kereste. Nem mintha ürügyre lett volna szüksége, hogy a kikötőben lézengjen.

Job leült egy székre, noha még hellyel sem kínálták. Elhatározta, megvárja a fiút. Mrs. Jones tovább vasalta és hajtogatta a ruháit, és közben Charleyról és a férjéről beszélt. Kiderült, hogy a férfi tengerész, és épp India felé hajózik, s azzal, hogy magára hagyja őket, több terhet tesz a felesége vállára, mint amennyit el lehet viselni. Az asszony sápítozva és morgolódva tovább beszélt a tengerészekről, a kikötőkről, az álmatlan éjjelekről, a viharokról, valamint a szurkos és kátrányos nadrágokról – nem csoda, ha Job elunta hallgatni, és csak az utcán elhaladók lépteire figyelt.

Charley hamarosan megérkezett, de egyedül.

– A maga Mary Bartonja valami bajba kerülhetett – mondta az öregnek. – A kikötőben nem tudják, hol van. Bourne szerint a hajó, amelyre felszállt, megérkezett már a Chesire felőli partról. Lehet, hogy holnap reggelig nem látjuk viszont.

– Holnap reggel már a bíróságon kell tanúskodnia, kilenc órakor – mondta bánatosan Job.

– Valami ilyesmit említett is – mondta Charley, aki szeretett volna többet megtudni az ügyről, de Job csak hallgatott.

Mivel fogalma sem volt róla, hogy mit is tehetne, felállt, megköszönte Mrs. Jonesnak a vendéglátást, és kilépett az utcára. Egy darabig álldogált ott, és az esélyeken és lehetőségeken rágódott.

Egy idő után a felé a ház felé vette az irányt, ahol Mrs. Wilsont hagyta. Tehetetlen volt. Lassan bandukolt, és csak abban reménykedett, hogy a bánat és az aggodalom elaltatja az özvegyet, mire ő hazaér, mivel meg akarta úszni a kérdéseit.

Halkan lépett be a házba. Az álmos szállásadónő várta őt és azt a lányt, akivel értesülései szerint az özvegy meg fogja osztani a szobát.

Kimerültségében mindennek nekiütközött, miközben gyertyát próbált gyújtani. A hátsó szobában hamarosan felharsant Mrs. Wilson hangja is:

– Ki az?!

Job nem válaszolt, és még lélegezni sem mert, abban reménykedve, hogy az asszony azt hiszi, csak képzelődött. A főbérlő figyelmetlenségében leverte a gyertyakoppantót, amely éles, fémes hanggal ért földet. Bocsánatkérései pedig csak megerősítették a fülét hegyező özvegyet abban, hogy Job tért vissza.

– Job! Job Legh! – kiáltotta ki idegesen.

„Te jó ég – tanakodott magában Job, ahogy a hálószoba felé araszolt –, egy aprócska hazugság nem bűn, ahogy a dolgok állnak, nem igaz? Legalább aludna egy kicsit, mert ha holnap rosszul alakul a tárgyalás, sok-sok éjszakán át nem fog aludni, még ha akarna, akkor sem. Megkockáztatom, akármi is legyen.”

– Job! Maga az? – kérdezte a nő megint, és hangjában türelmetlenség remegett.

– Ki lenne más?! Azt hittem, már alszik.

– Aludni?! Hogyan alhatnék, amíg nem tudom, hogy megtalálta-e Willt?

– Egyelőre még nem – motyogta maga elé, majd hangosabban hozzátette: – Ne féljen! Megtaláltuk, holnapra itt lesz!

– És hajlandó tanúvallomásával megerősíteni, hogy szegény fiacskám vele volt?! Ó, Job, beszéljen már!

„Dupla vagy semmi – gondolta Job. – Imádkozzunk, hogy az előbbi teljesüljön. De most mennem kell.” Aztán bekiabált az ajtón:

– Mindent igazolni tud; Jem olyan tisztán kerül ki az ügyből, mint egy ma született bárány.

Job motozást hallott odabentről, és azt gondolta, bizonyára térdre borult az özvegy, mert köszönete és hálálkodásai egymás után röppentek Isten felé, és csak az öröm és megnyugvás kitörő hangjai szakították félbe fohászát.

Ezt hallva Job szívébe mintha tőrt döftek volna. Eszébe jutott az a szörnyű megvilágosodás, amely reggel vár az asszonyra, az érzések pálfordulása. Hazugsága csak rövid távra szólt, de mi mást tehetett volna?

Hallgatózott, és hallotta, hogy az asszony befejezi hálálkodását.

– És Mary? Őt is megtalálta Mrs. Jonesnál? – kérdezősködött tovább.

Job nagyot sóhajtott.

– Természetesen, ott volt épségben-egészségben, amikor másodszor visszamentem – mondta, majd ezt suttogta:

– Isten bocsássa meg nekem! Ki gondolta volna, hogy vénségemre megrögzött hazudozó leszek?!

– Az ég áldja meg azt a lányt! Itt van? Miért nem küldi be? Ráférne egy kis alvás, biztos vagyok benne.

Job köhögött egyet, hogy elnyomja lelkiismeretét, majd így felelt:

– Fáradt volt, megviselte a hajóút, és Mrs. Jones ott tartotta éjszakára. Közel lesz a bírósághoz, ahol holnap reggel meg kell jelennie… – kiáltotta, majd így suttogott maga elé:

– Nem is olyan nehéz. A hazugságok atyja, a Sátán a segítségére siet az embernek, azt hiszem, mert úgy hazudozom, mint a vízfolyás. De legalább abbahagyta a kérdezősködést. Megyek is, mielőtt ő vagy a Sátán megint rám támadnak.

Job megkereste szállásadónőjüket, aki csak őt várta, és már alig állt a lábán. A férje már régen lefeküdt.

De Job még mindig nem tudta, mitévő legyen. Annyira feszült volt, hogy még Liverpool legjobb ágyában sem jött volna álom a szemére.

– Leülhetnék ebbe a karosszékbe? – kérdezte Job az asszonytól végül, aki toporogva várta a távozását.

Job a ház régi barátja volt, ezért az asszony megengedte neki. Különben is túl fáradt volt az ellenkezéshez, és túl boldog a tudattól, hogy végre lefeküdhet.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

Mary átvirrasztott éjszakája

Két szón
Gondolkoztam a végeérhetetlen
Éjjelen, mit átvészelnem kellett:
bűnös, nem bűnös. Mint egy boldog perc.
Észrevétlen száll a fejek fölött,
A boldog alvók fölött, akik, szerencséjükre,
Szép holnapról álmodnak; vagy a még
Boldogabbak fölött, kik mindent felejtettek.
A halál minden komor képe
Elúszott szemem előtt!
WILSON[126]

És Mary? Hol volt mindeközben?

Job szívének legalább egyik gyötrelme megszűnt volna, ha látja őt, mert nagyon aggódott a lány miatt. Az éjszaka folyamán többször is korholta magát, és a lányt is; a lányt a makacssága, önmagát pedig a gyengesége miatt, amiért engedett a csökönyösségnek, és hagyta, hogy Mary eredjen Will nyomába.

Mary sem ágyban töltötte az éjszakát, de legalább rendes házban volt, egyszerű, kedves emberek között. Nem ellenkezett, amikor az idős hajós karon fogta, hogy el ne vesszen a zsúfolt, kacskaringós kikötői utakon és a lankás, furcsa mellékutcákban. Alázatosan követte, és bénultságában fel sem merült benne, hová. Egyszerűen boldog volt (a maga ólmos, nehéz módján), hogy valaki dönt helyette.

Egy régimódi házhoz értek, amely kisebb nem is lehetett volna. Olyan régen épült, hogy öregebb volt az utcánál és a többi hajléknál, így a forgalmas utca közepén vidékies hangulatot árasztott.

---

[126] Részlet John Wilson (1785-1854) (Christopher North írói álnévvel) skót költő *The Convict* című művéből.

Bizonyos fokig megnyugodva, hogy nem vesztette el a lányt, a férfi megállt, és felkiáltott:

– Itt vagyunk! – csapott a lány hátára.

A szoba fényes és tiszta volt, Maryt szinte felébresztette (a hátbavágás is jócskán segíthetett ebben). Érzékelte a kandalló előtt szorgoskodó apró, idős asszony zavarát, amelyet az érkezése okozott. A hajósnak esze ágában sem volt magyarázkodni, csak leült a székbe, bagót rágott, és elégedetten nézte Maryt; részben diadalmasan, mintha saját vadászzsákmánya volna, részben kihívóan, mintha arra lenne kíváncsi, meg mer-e szökni.

Az idős asszony, a felesége, csendben ücsörgött, kezében piszkavasat tartott, és várta, hogy kiderüljön, kit hozott haza a férje ilyen természetességgel. Ahogy nézte, a lány arca először bíborba borult, majd holtsápadtra változott; a tekintete elhomályosult, s megpróbált ugyan megkapaszkodni a szekrényben, mert a meleg szoba forogni kezdett vele, de hiába, a földre zuhant.

A férfi is, az asszony is odaugrott segíteni. Felemelték, majd a férfi a térdének döntötte, amíg az asszony elment vízért. Visszajött, és Mary arcára öntötte a vizet. Mary fölzokogott, de a szeme csukva maradt, és olyan szürke volt az arca, mint a hamu.

– Ki ez a lány, Ben? – kérdezte az asszony, ahogy Mary erőtlen, petyhüdten lógó kezét dörzsölgette.

– Honnan tudjam?! – válaszolta a férje mogorván.

– Ami azt illeti – mondta az asszony olyan hangon, ahogy a durcás gyereket csitítják, és szinte magát nyugtatta –, ha már egyszer hazahoztad, feltételeztem, hogy tudod. Szegény teremtés! Minek is kérdezgessünk felőle, ha bajban van! Bárcsak itthon lenne a sóm, de múlt vasárnap kölcsönadtam Mrs. Burtonnek, mert folyton el akart aludni az istentisztelet alatt. Te magasságos, milyen fehér!

– Emeld fel egy kicsit! – vakkantotta a férje.

Az asszony engedelmeskedett, de közben tovább becézgette a lányt, nem zavartatva magát a férfi harapós, kurta megjegyzéseitől. Öreg, szerető szívére a férje legharapósabb szavai is úgy hullottak, mint a gyémánt és a gyöngy, hiszen már fiatalkora óta a felesége volt. Még ez a durva és mogorva férfi is megnyugodott az asszonya lágy hangjától,

anélkül hogy észrevette volna, de a világért sem fedte volna fel, milyen érzelmeket rejt a zord külső.

– Mi a csudát művel ez a vén hóbortos? – hajolt Mary felé az asszony, megtámasztva lecsüngő fejét. – Elveszi a tollamat, pedig megvan már vagy öt éve! Te jó ég! Meggyújtotta! No, ennek az öregnek aztán nem kell a szomszédba mennie sütnivalóért, tudja, hogy ájulásra nincs jobb a perzselt tollnál! De ettől sem tér magához szegény lány! Na, most mit talál ki? Milyen ügyes is az én öregem! Ez eszembe sem jutott volna – lelkendezett az asszony, amikor a férje elővett egy szögletes alkoholos üveget Golden Wasser felirattal a kis szoba sarkában álló szekrényből.

– Ez segíteni fog! – mondta az asszony, ahogy Mary a szájába öntött mennyiségtől magához tért, és köhögni kezdett. – Az ég áldja meg ezt a kedves és gondos embert, mindig is ilyen volt!

– Én ugyan nem! – ellenkezett az öreg, és látván Mary visszatérő színét, nyitott szemét, csodálkozó, érzékeny pillantását, kicsit megnyugodott. – Azelőtt nem voltam ilyen bolond!

Az öregek felsegítették egy székre.

– Jobban van, kisasszony? – kérdezte a hajós izgatottan.

– Igen, uram, köszönöm. Nem is tudom, hogyan fejezzem ki a hálámat – dadogta Mary halkan.

– Nem kell nekem a maga köszönete! – rázta meg magát a hajós, majd magához vette a pipáját, és kiment a házból, otthagyva az asszonyt, akinek fogalma sem volt, ki fia-borjával van egy fedél alatt.

Mary nézte a távozó hajóst, majd bánatos szemét a háziasszonyra emelte, és nagy erőlködve megpróbált felállni, hogy távozzon, de hogy hová, azt persze nem tudta.

– Nem, nem! Akárki is vagy, nem ajánlatos ilyenkor az utcán császkálnod…, persze hacsak nem vagy rossz lány – halkult el a hangja. – Gyanakodtam is rá, mert igen csinos vagy, és hát csak a rossz lányoknak törik össze a szívük, a jó emberek soha nem hagyják el magukat teljesen, mert bíznak az Istenben. Csak a bűnösök hordanak keserű, keserű bánatot összetört szívükben, az elveszett lelkek! Ők szorulnak rá leginkább a sajnálatunkra és a segítségünkre. Már menne is ki az éjszakába, mert ki is ő: Liverpool legrosszabb asszonya. Csak azt tudnám, hogy az öregem hol szedte össze.

Mary fáradtan hallgatta a monológot, és elhaló mondatfoszlányokkal sietett megnyugtatni az anyót:

– Én nem vagyok rossz lány, asszonyom. Az ura vitt ki a tengerre, egy hajó után, amely elvitorlázott. Egy olyan ember volt azon a hajón, aki a holnapi tárgyaláson megmenthette volna egy másik ember életét. De a kapitány nem engedte el, így csak a révkalauzhajóval tud visszajönni – tört ki belőle a zokogás, mert eszébe jutottak fogyatkozó reményei. Most, hogy már tudott róla egyet s mást, az idős asszony is kedvesebb lett:

– Biztos, hogy visszajön, vissza az, tudom én! Felesleges rettegni, emelje fel a szívét! Biztosan visszajön.

– De én rettegek! Mert nem fog visszatérni! – fakadt ki Mary. Habár tagadhatatlanul vigasztalóan hatottak rá az öregasszony szavai, tudta jól: csak azért mondja, hogy jobb kedvre derítse.

Félig magában, félig a lányhoz beszélve az idős nő teát főzött, és biztatta Maryt, hogy egyen, és szedje össze magát. A lány visszautasította a felkínált ennivalót, és csak egy csésze teát ivott meg, de azt úgy öntötte magába, mint aki majdnem szomjan halt már. A szájába töltött alkoholtól forróság mardosta, és érzékszervei a legélesebb és legfájóbb pontossággal közvetítették számára a körülötte lévő világot, a halántéka pedig vadul sajgott.

Semmi kedve nem volt beszélni, mert már arra sem volt ereje, hogy szavakat formáljon. Itt pedig, ezek között az emberek között még máshogy is kellett kifejeznie magát. Csak hallgatott, Mrs. Sturgis (mert mint kiderült, ez volt vendéglátója becsületes neve) pedig tovább csacsogott; elpakolta a teáskészletét, és ide-oda szaladgált, de úgy, hogy attól Mary még jobban szédülni kezdett. Mehetnékje volt, de még mindig nem tudta, hol is húzhatná meg magát éjszakára.

Az öreg hajós visszatért, sokkal harapósabban és rosszkedvűbben, mint ahogy távozott. Félrerúgta a felesége által kikészített száraz cipőt, és az asszony minden szavára morgással válaszolt. Mary mindezt annak tulajdonította, hogy az öreg ott találta, és erőt gyűjtött a távozáshoz. De tévedett. A hajós egyszer csak – a tűzbe nézve, mintha annak beszélne – így szólt:

– A szél ellenük van.

– Csakugyan? – kérdezte a felesége, aki ismerte annyira az öregét, hogy tudja, gorombasága leplezett együttérzésből fakad. – A szél sokszor megfordul éjszaka. Időnk van bőven. Biztos vagyok benne, hogy azóta is megfordult, hogy nézted – kukkantott ki a kisablakon egy közeli szélkakasra, amely csillogott a holdfényben. Hajósfeleségként rögtön megállapította a kedvezőtlen irányt, amelyet a kakas kitartóan mutatott. Egy nehéz sóhajjal visszafordult, és igyekezett valami újabb dolgot kitalálni a lány megnyugtatására.

– Nincs senki más, aki tanúsíthatná, amit szeretnél, a holnapi tárgyaláson? – kérdezte.

– Senki az égvilágon.

– És nem is sejted, ki lehet a tettes?

Mary néma maradt, de egész testében remegni kezdett. Sturgis figyelmét ez nem kerülte el.

– Ne fáraszd a kérdéseiddel! – szólalt meg az öreg. – Itt az ideje, hogy lefeküdjön. Nézd, a tengeri szél úgy megfújta, hogy reszket! Majd én meg a szélkakas figyeljük a szelet. A dagály is segíti őket.

Mary felment az emeletre, és közben hálás szavakat suttogott azoknak, akik ismeretlenül befogadták. Az asszony egy kis, tenger- és idegenföldrész-szagú szobába vezette. Egy ágy volt benne, amelyben az egyik fiuk feküdt volna, ha nem tartott volna éppen Kína felé, és egy függőágy lógott a mennyezetről, amelyben a másik fiuk szokott aludni, ha éppen nem hánykolódik a Balti-tengeren. A lepedők vitorlákból készülhettek, de tiszták voltak és frissek, bár barnás színűek.

A falon két elnagyolt rajz látszott egy-egy bárkáról, alatta a nevükkel. Az asszony addig nézte őket, amíg könnyes nem lett a szeme. De kézfejével szétmorzsolta a cseppeket, és erőltetett vidámsággal biztosította a lányt, hogy az ágyneműt jól kiszellőztette.

– Nem hiszem, hogy tudnék aludni. Majd elücsörgök itt, ha megengedi – ereszkedett bele az ablak melletti székbe.

– Ugyan már, az uram ágyban akar tudni, én pedig szintúgy – erősködött Mrs. Sturgis. – Mit akarsz figyelni? A teavíz sem forr fel, ha nézik! Tudom, hogy a szélkakast fixíroznád. Én megpróbálok rá se nézni, különben le sem tudnám venni róla a szemem. Hányszor összeszorul a szívem, ha a szél erősödik, de megpróbálok nem figyelni rá, elfordulok, a munkába temetkezem.

– Csak egy egészen kicsit hadd maradjak még fent! – könyörgött Mary, mert látta, hogy Mrs. Sturgis nagyon köti az ebet a karóhoz. Olyan tekintettel nézett az asszonyra, hogy az nem tudott ellenállni a kérésének.

– Látom, muszáj engednem. De lehallatszik ám, ha járkálsz, és az uram nem fog megnyugodni, amíg nem alszol. Ha annyira akarsz, maradj fenn, de legyél nagyon csöndben.

Mary egész éjjel csöndben és mozdulatlanul az egyfelé mutató szélkakast figyelte. Az ablak előtti széken ült, egyik kezével félrehúzta a függönyt, amely a ragyogó holdfényt lett volna hivatott kívül tartani. Elnehezült fejét az ablakkeret sarkának döntötte, merev szeme égett, ahogy kitartóan a szélkakast bámulta.

A vörös hajnal a horizontra lopakodott, és bíbor fényt csempészett a virrasztó szobájába.

Eljött a tárgyalás napjának reggele!

HARMINCKETTEDIK FEJEZET

A tárgyalás és az ítélet

Ítélőszék elé kerültél
Szentségtelen és gyűlöletes vád miatt,
Hogy Isten előjogát bitoroltad,
Embertársad élete változékony
És beteg kedvedtől függött;
Kegyetlen, idő előtti gyilokkal
Ontottad a vér természetesen
Lüktető áramát: egyetlen szóval,
Vad névvel illetve, mitől megfagy
Levegő, s az arcokra félelem ül:
Te vagy a hideg, éjféli gyilkos!
MILMAN[127]

Azok közül az emberek közül, akik az éjszakát pattanásig feszült idegekkel, ébren töltötték, a gyászoló atya volt a legnyugtalanabb. A csapás óta alig aludt valamit, és éber óráinak izgatott gondolatai, amelyek egyre csak nyomasztották és kísértették, nem hagyták nyugton álmában sem.

De mind közül ez az éjszaka volt a legnyugtalanabb. Százszor is végiggondolta, hogy megtett-e minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy Jem Wilson elnyerje méltó büntetését. Már szinte megbánta, hogy így sürgette a tárgyalást, de úgy érezte, hogy bosszúja beteljesedése nélkül nem tud békét lelni a földön (nem tudom, hogy gondolataiban használta-e a „bosszú" kifejezést; igazságszolgáltatásról beszélt, és a fiú kivégzését is effélének tartotta). Nem volt nyugta sem testben, sem lélekben; egész éjjel azzal a megállíthatatlan meneteléssel járt föl-alá a szobában, ahogy a ketrecbe zárt vadak szoktak, és ha erőnek erejével egyetlen pillanatra megálljt parancsolt sajgó végtagjainak, akkor

[127] Idézet Henry Hart Milman (1791-1868) angol történetíró, költő *Fazio* című drámájából.

remegése rángatódzásra váltott; a séta tűnt hát a kisebbik rossznak, a sokkal elviselhetőbb fáradságnak.

A hajnali fénnyel aztán belevethette magát a munkába. Elrobogott ügyvédjéhez, hogy felverje, és újabb kívánságokkal és követelésekkel bombázza. Miután ezzel megvolt, órával a kezében leült, és várta, mikor kezdődik a tárgyalás.

Mik voltak az élők – felesége és lányai –, mik voltak ők a halotthoz, a meggyilkolt fiúhoz képest, aki atyja kívánságára még mindig temetetlenül feküdt, mintha valami fogadalmat tett volna, hogy a gyilkost felakasztva lássa, mielőtt fia alászállhatna a sír nyugalmába!

Kilenc órakor aztán megkezdődött a tárgyalás.

A bíró, az esküdtszék, a gyilkosságot megbosszulni kívánó atya, a vádlott és a tanúk – mind összegyűltek az épületben. Rajtuk kívül természetesen még mások is megjelentek, akiket személyesen érdekelt az ügy, bár nem kellett felszólalniuk. Ott volt Job Legh, Ben Sturgis és még sokan mások, még olyanok is, mint Charley Jones.

Job Legh azon a reggelen igyekezett megúszni Mrs. Wilson kérdéseit, bár az asszony nemigen tudta volna faggatni, hiszen Job korán reggel felkelt, hogy megtalálja Maryt. De miután még mindig nem lelte, kétségbeesetten elhatározta, hogy továbbra sem tárja fel az igazságot az asszony előtt, hiszen a bánat sohasem jön elég későn, és ha a csapás úgyis elkerülhetetlen, miért kellene idő előtt megtudnia? Az asszony elfoglalta helyét a tanúknak fenntartott helyiségben, fáradtan és csüggedten, de egyáltalán nem idegesen.

Ahogy Job befurakodott az épületbe, Mr. Bridgenorth segédje intett neki:

– Levele van a védencünktől!

Job ájuldozva vette át az írást. Rettegett, hogy a levél a beismerő vallomást tartalmazza, mert akkor minden reményük szertefoszlott.

A levélben a következő állt:

DRÁGA BARÁTOM!

Szívből köszönöm a jóságát, amiért ügyvédet fogadott számomra, de az ügyvédek nem segíthetnek rajtam, bármennyire is segítenek más embereken. Ettől persze nem vagyok kevésbé lekötelezve magának, drága barátom. Úgy látom, hogy a dolgok ellenem fognak szólni, és ezen

meg sem lepődöm. Ha esküdt lennék, magam is bűnösnek vélném azt az embert, aki ellen annyi terhelő bizonyítékot hoznának fel, mint ellenem fognak holnap. Ezért nem is hibáztatom őket. De magának, Job Legh, tudnia kell, hogy ártatlan vagyok, mint egy újszülött, bár nem áll módomban bebizonyítani. Ha nem hinném, hogy ártatlannak vél, nem írnám meg ezt a levelet, és nem tudatnám önnel kívánságaim. Ne feledje, hogy ezek egy olyan ember szavai, aki nemsokára meghal. Kérem, viselje gondját anyámnak. Nem anyagi segítségre gondolok, pénzzel el lesznek látva, ő is és Alice is, hanem arra, hogy engedje, hadd beszéljen rólam. És tudassa vele (bármit gondoljanak is mások), hogy maga szerint ártatlanul öltek meg. Nem hiszem, hogy sokáig maradna ezen az árnyékvilágon, ha engem is elnyelt a föld. Bánjon vele jól, a kedvemért! És ha egy kicsit csípős a nyelve, gondoljon arra, hogy min ment keresztül. Anya sohasem kételkedett bennem, Isten megáldja őt!

Aztán ott a másik, akit, attól tartok, túlzottan szerettem, de életem boldogságát mégis az iránta táplált érzéseim adták. Azt fogja hinni, hogy megöltem a szerelmét, hogy a bánatát én okoztam, és még ki tudja, mi mindent! Fáj ezt mondanom, de jobb is, ha így tesz. Így jár a legjobban, és engem csak ez érdekel. Maga egész életében kedves ember volt, és így lesz ez még, remélem, sokáig. De egyszer, talán az élete végéhez közeledve megemlíthetné neki, hogy megvallottam magának: ártatlan vagyok. Nem most kell elmondania, csak valamikor a jövőben. Szörnyű belegondolnom, hogy egy hosszú életen át gyűlölettel jussak eszébe, mint a szerelme gyilkosa, és majdan e gyűlölettel a szívében szálljon a sírba. És fájna bánatos arcát látnom a túlvilágról, amíg meg nem tudja az igazságot. Arra meg gondolni sem bírok, hogy most milyen szemmel nézhet rám.

Az ég áldja, Job Legh!

Örök tisztelője:

JAMES WILSON

Job, miután elolvasta, forgatta egy darabig a kezében a levelet, majd nagyot sóhajtott. Aztán egy keze ügyébe került újságpapírba csomagolta, mellénye zsebébe rejtette, s elindult a tanúk szobája felé, hogy megnézze, Mary Barton megérkezett-e.

Ahogy kinyitotta az ajtót, rögtön észrevette a lányt. Egy asztalnál ült, a karjára borulva, a reménytelenségnek azzal a mozdulatával, amely jobban megbénította a férfi szívét, mint Mrs. Wilson jajveszékelése és kesergése. Job megértette, amit meg kellett (mivel belépni nem akart, csak az asszony hangját hallotta), hogy mennyire becsapva érzi magát az ő előző napi hazugsága miatt.

Bánatosan elindult a tárgyalóterembe, mielőtt Mary vagy az özvegy észrevették volna az ajtóban.

Éppen akkor sikerült legalább annyira összeszednie magát, hogy a jelenre is figyelni tudjon, amikor a tárgyalás, amelynek főszereplője a Mr. Carson meggyilkolásával vádolt James Wilson, megkezdődött. A tisztviselő tanulmányozni kezdte a vádiratot, majd elhangzott a perek örök kérdése: bűnös vagy nem bűnös?

Bár csupán egyetlen válaszra volt szükség – a minden tárgyalás során feltett kérdésre –, mégis halotti csend ereszkedett a teremre, valamiféle ünnepélyesség, pedig még csak a formalitásoknál tartottak. A vádlott egy korlát előtt állt a száját összeszorítva, és a bíró felé nézett, de a szemei előtt más képek peregtek, az élete képei: a gyerekkora; képek az apjáról, aki oly büszke volt elsőszülöttjére; emlékek Maryről, drága játszótársáról; reménykedéséről és csalatkozásáról, amelynek ellenére, igen, még mindig szerette őt; aztán látta maga előtt a Mary nélkül egészen üressé vált világot; az anyját, az immár gyermekei nélkül maradt édesanyját, aki nem sokáig lesz távol szeretteitől, és aki addig sem kételkedik fia ártatlanságában, hisz benne megingathatatlanul… Jem felocsúdott a ráhullott dermedtségből, és halkan azt mondta:

– Nem vagyok bűnös, uram.

Az eset részletei: a test felfedezése, a Jem ellen szóló mozzanatok, a gyilkosság körülményei a hallgatóság előtt legalább olyan ismertek voltak, mint az olvasó számára, és az emberek hirtelen pusmogni kezdtek, amíg az ügyész bele nem kezdett hatásos beszédébe.

– Amott ül Mr. Carson, az atya, Wilkinson őrmester mögött. Nézzék, milyen nemes öregúr! Komoly és hajlíthatatlan, már-már antik vonásokkal! Hát nem olyan-e, mint egy Jupiter-szobor?

De tekintsünk inkább a vádlottra! Hiszen a bűnözők mindig jobban érdekeltek. Nézzük csak azokat a megkülönböztető jegyeket, amelyek csak a bűnözőkre jellemzőek. Láttam már nem egy gyilkost korábban, de

még egyikük sem viselte annyira magán Káin bélyegét, mint emez, itt a korlátnál!

Nem vagyok fiziognómus,[128] de az arca nem borzaszt el. Persze gondterhelt és szomorú, de nem is annyira, mint ahogy azt a körülmények indokolnák. Nézzék a határozott, alacsony homlokát, a lesütött szemét, az összeszorított száját. Soha fel nem pillantana, nézzék csak!

A homloka csak azért tűnik alacsonynak, mert ráömlik a hajzuhataga, ráadásul elég szögletes is, amit az emberek jó jelnek tulajdonítanak. Ha magukat is befolyásolják ezek az apróságok, szerencsésebb lett volna, ha a börtönfodrász egy kicsit megnyírja delikvensünket. Ami a lesütött szemet és az összeszorított szájat illeti, ezek a belső vívódás jelei. Ennyit a jelleméről, barátocskám!

Szegény Jem! Hollófekete haja (anyja büszkesége, amelyet oly sokszor megcirógatott), ez a haj ellene szólna?

Behívták a tanúkat. Először a rendőröket, akik hozzá voltak szokva a tanúskodáshoz, és nagy gyakorlattal tértek a lényegre, nem húzták az időt felesleges apróságokkal.

– Olyan világos, hogy minden a vádlott ellen szól, mint a nap! – mondta az egyik ügyvédbojtár a másiknak.

– Nem azt akartad inkább mondani, hogy oly sötéten, mint az éjszaka? – válaszolt a társa, mire mindketten mosolyogni kezdtek.

– Jane Wilson! Ki ő? Valami rokon, a nevéből ítélve…

– Ő az anyja. Azért van itt, hogy a fegyvert azonosítsa.

– Ó, igen, már emlékszem! Nem lehet könnyű helyzetben, azt hiszem.

Aztán elhallgattak, amikor egy teremszolga az özvegyet, ezt az idős asszonyt, a tanúk padjához kísérte. Előszeretettel hívom idős asszonynak, mert sokkal öregebbnek látszott a koránál, noha még alig múlt ötven. De a sérülése miatt, amely a fájdalom jelét rajzolta az arcára, ideges természete, valamint az őt ért csapások, no meg a sántító léptei miatt mindig idősebb ember benyomását keltette. Most azonban egyenesen aggastyánnak tűnt, legalább hetvenévesnek, arca beesett, vonásai még keményebbnek hatottak, és szinte csak botorkált.

---

[128] Fiziognómia: vizsgálati forma, amelynek során a külső jegyekből, arcvonásokból következtetnek a lelki folyamatokra.

Megpróbálta addigi zokogását elfojtani, és nyugodtnak mutatni magát, önkéntelenül is drága fia kedvét keresve, akiről tudta, hogy sokat bánkódott anyja hirtelen természete miatt. Jem a karjára borult a korláton, ez jellemezte leginkább az egész tárgyalás során, és e testhelyzet nem vetett rá túl jó fényt.

– Jane Wilson? – kérdezte az ügyész.

– Igen, uram.

– Ön a vádlott anyja?

– Igen, uram – mondta remegő hangon. Alig tudta visszafojtani a sírást, pedig nagy erő kellett ehhez az önuralomhoz, és mindez azért, hogy a fia ne röstelkedjen a viselkedése miatt.

Az ügyész most a tárgyalás fontos pontjához érkezett, hiszen eljött az idő, hogy a tetthelyen talált fegyverről kiderüljön, valóban a gyanúsított volt-e. Az özvegy szinte a rendőr karjai közé alélt. A fegyver hamarosan előkerült, hogy a kérdést, amelyet hamarosan fel is tettek, tisztázzák:

– Ez a fegyver a fia tulajdonát képezi, nemde?

Az asszony megmarkolta a korlátot maga előtt, és úgy próbálta elnehezedett nyelvét megmozdítani. Végül így fakadt ki:

– Ó, Jem, Jem, mit válaszoljak?!

Minden ember előrehajolt, hogy jobban hallja a vádlott feleletét, nem mintha az ügyben olyan nagy szerepe lett volna.

Jem arcára kiült az anyja iránt érzett sajnálat, amelyet megpróbált a türelem álarcával eltakarni, majd felemelte a fejét, és így szólt:

– Az igazat, anyám.

Így is történt. Az anya engedelmeskedett, szófogadóan, mint egy kisgyerek. Mindenki átérezte a helyzetét, és ez a kis közjáték némileg Jem oldalára állította a hallgatóságot. De a rendíthetetlen bíró csak ült mozdulatlanul, az esküdteknek sem rezdült egyetlen vonásuk sem, az ügyész pedig győzedelmesen haladt tovább a kérdéseken, beleértve Jem bizonytalan tartózkodási helyét a gyilkosság ideje alatt; sietett felhozni mindent, amit csak lehetett Jem ellen. A tanú meghallgatása véget ért. Mrs. Wilsont elbocsátották a teremből, de anyai szívét nem tudta elhallgattatni tovább: a bíró felé fordult, mert úgy vélte, hogy minden tőle függ, és elcsukló hangon azt mondta:

– És most, uram, hallja az igazságot, a teljes igazságot, ahogyan a fiam is kérte! De ne engedje, hogy a vallomásom miatt felakasszák a

fiút! Ó, bíró uram, higgye el, hogy olyan ártatlan, akár a ma született bárány! Mert nekem, az anyjának, aki a térdemen lovagoltattam, és azóta is mindennap öröm csak ránéznem is, jobban kell ismernem maguknál, idegeneknél (mutatott az esküdtszékre, miközben szívével küzdött, hogy szavai tiszták és érthetőek legyenek, már csak a fia kedvéért is), mert az biztos, hogy életükben nem találkoztak még vele. Bíró uram, olyan jó ő, hogy sokszor azon tűnődtem, mi a baj vele; és ha aggódtam (mert elég aggódós voltam világéletemben), akkor így korholtam magam: „Hálátlan teremtés vagy! Az Úr neked adta Jemet, hát nem elég áldás ez?” Úgy gondolta az Úr, hogy büntetést érdemlek, mert ha elveszi Jemet, ha elveszi, akkor nem lesz többé gyermekem, egy szegény asszony leszek, akinek nem lesz kit szeretnie a földön. Nem tudom azt mondani, hogy legyen meg az Ő akarata, nem tudom, bíró úr, nem megy.

Miközben ezeket a szavakat zokogta, a teremszolgák szelíden és a nagy sorscsapás miatti tisztelettel kivezették.

A bizonyítékok, amelyeket újult erővel sajtoltak ki a kihallgatottakból, megállíthatatlanul áramlottak, és azzal fenyegettek, hogy maguk alá temetik Jemet. A fegyver minden kétséget kizáróan az övé volt, Jem ráadásul néhány nappal az eset előtt megfenyegette az áldozatot – sőt az egyik rendőrnek még közbe is kellett lépnie, hogy megakadályozza az erőszakot. Már csak egy indítékra volt szükség, amelynek a számlájára írható mind a fenyegetés, mind a gyilkosság. Ehhez a kulcsot az a rendőr szolgáltatta, aki fültanúja volt a Mr. Carson és Jem közötti dühödt szóváltásnak. Az ő jelentésének köszönhetően idézték be Maryt.

És már szólították is a lányt, hogy tegye meg vallomását. A bíróság zsúfolásig telt, de ez nem tántorította el azokat, akik újult erővel próbálták meg bepréselni magukat a bejáratokon, csak hogy lássák és hallják a tárgyalás eme részét.

Az öreg Carsonnak nagyot döndült a szíve, hiszen nem mást látott maga előtt, mint mindenek okozóját, a végzetes Helénát – egyszerre érzett érdeklődést és megvetést, mintha nem is az ő halott fiának a szerelme lett volna. Lehetséges volna, hogy a maga módján ez a teremtés ugyanazt a személyt gyászolja, akit ő is, olyan keserűen? Mégis mintha irtózott volna a lánytól és hírhedt szépségétől, mint valami átoktól; féltékeny lett az érzésre, amelyet a lány a fiában ébresztett, és elvitatta

volna tőle azt a természetes jogot, hogy bánkódjon a szeretője halála miatt; hiszen immár mindenkinek meggyőződésévé vált, hogy Mary a jóképű, vidám, csillogó fiatalurat választotta ehelyett a komoly, sőt inkább komor kovács helyett, akinek gürcölnie kellett a napi betevő falatért.

Mindent összevetve a tárgyalás úgy haladt, ahogy azt Mr. Carson elképzelte, és a bosszúálló arcára szigorú elégedettség ült ki – a mosoly már régen elhagyta, hogy soha ne is térjen oda vissza.

Minden szem az ajtóra szegeződött, hogy lássák a belépő tanút. Még Jem is felnézett egy pillanatra, majd újra elrejtette arcát, hogy ne lássa az iszonyt Mary tekintetében. Az egyik teremszolga a lány elé ment, hogy bekísérje.

Mary továbbra is abban az állapotban volt, mint amikor Job kileste a résre nyitott ajtó mögül. Még a kisujja sem mozdult. Sóbálvánnyá meredt, és még a tiszt megjelenése sem tudta mozgásra bírni. A teremszolga azt hitte, bizonyára elaludt, ezért hozzá lépett, és megbökte. A lány fel is eszmélt, és szapora léptekkel követni kezdte a tárgyalóterembe, a tanúk padjához.

Az arcok homályos és hullámzó tengerében két tiszta pontot látott, amely kiemelkedett a háttérből: a bíróét, aki ítélkezni fog, és a gyanúsítottét, akire halál várhat.

A lágy napfény a feje fölött lévő ablakból egyenesen a hajára ömlött, és kiemelte színének gazdag aranyát, hiába próbálta dús fürtjeit kis főkötője alá rejteni. A fénypászmában táncolni kezdtek a porszemek. A szél iránya már abban a szent másodpercben megváltozott, amikor a lány belefáradt figyelésébe. Hajnalban történt, de erről Mary mit sem tudott.

Sokan, akik egy hús-vér, kicsattanó szépségre vágytak, csalatkoztak. A lány arca holtsápadt volt, és az arckifejezése is olyan, mint egy halotté; mély, bánatos, szürke szeme pedig egy gyászoló, kétségbeesett lélek tükre volt. De mások egy magasabb és különösebb szépséget véltek felfedezni benne, amelyet még évek múltán sem felejtettek el.

Jómagam nem lehettem ott, de valaki, aki eljutott a tárgyalásra, azt mondta, hogy Mary arca kísértetiesen hasonlított Guido Beatrice

Cenciről készített festményére,[129] jobban, mint addig bárki. Ez a valaki hozzátette, hogy Mary arckifejezése még hosszú ideig kísértette, mint valami vad, szomorú melódia a gyerekkorból; ugyanúgy tért mindig vissza, némán, könyörgő fájdalommal.

Az egész bíróság imbolygott körülötte, kivéve azt a két szörnyű pontot, és egy hangot hallott, amely valami egyszerű kérdésre (valamire a nevét illetően) felelt, gépiesen, mintha álmában tenné. Így válaszolt meg további néhány kérdést, alig fogva fel a körülötte lévő szörnyű valóságot, amelybe helyeztetett.

Aztán hirtelen tudatára ébredt mindennek. Nem bírt volna számot adni arról, hogyan és mitől, de egyszer csak átérezte a helyzet valóságosságát, hogy százak figyelik, és hogy az őszinte válaszokat belőle húzták ki, hogy az az alak, aki a fejét karjai közé rejti, valóban Jem. Először elvörösödött, majd elfehéredett, s még sápadtabb lett, mint amilyen addig volt. De szörnyű titkát őrizve, aggódva önmagáért minden erejét összeszedte, hogy képes legyen az összpontosításra, hogy megértse, mit kérdeznek tőle, és hogy tudja, mit válaszol. Figyelme természetellenesen éberré vált, úgy hallgatta a szemtelen, fiatal ügyész kérdését, aki örült, hogy ő vallathatja Maryt.

– Ha szabad kérdeznem, a két kérő közül melyik volt a kedvezményezett? Hiszen elmondása szerint mindkettőt ismerte. De melyiket választotta?

Ki ez az ember, aki a szíve legféltettebb titkait ilyen vakmerően és könnyedén firtatni meri? Ennyi ember előtt hogy merészel olyat kérdezni, amit a nők csak könnyek között, pirulva szoktak elsuttogni egyetlen fülnek, és annak is csak nagy nehezen?

Mary egy pillanatra felháborodva összehúzta a szemöldökét, és úgy nézett bátran a pimasz ügyész szemébe, de ugyanabban a pillanatban meglátta, hogy a kezek mögül előbukkan egy arc, amelynek kifejezése egyszerre áraszt szerelmet és fájdalmat – mintha a választól rettegett volna –, és Mary akkor már tudta, mit feleljen.

Nem volt más a jelenen kívül; a jövőt eltakarta egy nagy halotti lepel, amelyre gondolni is őrjítő volt; de most, igen, most, bevallhatja vétkét,

---

[129] Utalás Guido Reni (1575-1642) itáliai festő Beatrice Cenciről (1577-1599), a tragikus sorsú római leányról készített portréjára.

és megvallhatja szerelmét. Most, hogy a kedvese ilyen helyzetbe került, hogy irtóztak tőle az emberek, a lányos szemérem nem állhatott vallomása útjába. A bíró felé fordult, egyrészt azért, hogy tüntetőleg jelezze, válasza nem az őt faggató paprikajancsinak szól, másrészt azért, hogy figyelmét ne vonja el a válaszától rettegő Jem alakja.

– Azt kérdezik, melyiküket szerettem jobban? Egykor talán szerettem Mr. Carsont, nem tudom, meglehet, elfelejtettem. De James Wilsont, akinek a tárgyalásán vagyunk, jobban szerettem, mint azt szó elmondhatná, jobban, mint bármit a földön. És most még jobban szeretem, bár ő erről mit sem sejtett eddig a percig. Tudják, még tizenhárom sem voltam, amikor az anyám meghalt; nem volt senkim, aki megtanítsa, mi a jó és a mi a rossz. Szédült voltam és hiú, kész meghallgatni bárkit, aki a küllememet dicséri. És az a szegény fiatalember, Mr. Carson, szerelmes lett belém, és ezt meg is vallotta nekem, én meg voltam olyan bolond, hogy azt hittem, el is akar venni. Egy anya elvesztése nagy csapás, uram, és arról fantáziáltam, hogy úrinő válik belőlem, gazdag, aki nem ismeri többé a szükséget. Addig nem is tudatosodott bennem, hogy mennyire szeretem Jemet, amíg el nem jött nőül kérni, és én csúnyán kikosaraztam (még most is nagyon fáj ez nekem, uram), ő meg komolyan vette a szavaimat, és elment. Azóta nem beszéltem vele, de még csak nem is láttam. Örömest találkoztam volna vele, hogy elmondjam, mindketten elhamarkodottan viselkedtünk. Eltűnt, pedig azelőtt, amíg azt hittem, nem szeretem, mindig ott legyeskedett körülöttem…, noha jobban szerettem az életemnél – mondta, és lehalkította hangját, hogy erőt gyűjtsön vallomása második feléhez. – De ha az urak azt kérdik, melyiket szerettem jobban, ezt felelem: Mr. Carson elszédített, és én örültem, hogy valaki udvarol, de James Wilsont én…

Kezét az arca elé kapta, amely olyan vörös volt, hogy szinte megfestette az ujjait.

Egy percre csönd állt be. Bár úgy vélhetik, hogy e beszéddel Mary szánalmat ébresztett a vádlott iránt, valójában csak megerősítette az emberekben a fiú bűnösségének gondolatát. Az ügyvéd folytatta a kihallgatást.

– Ha jól sejtem, látta Mr. Carsont a vádlott visszautasítása óta…

– Igen, gyakorta.

– Talán beszélt is vele ezen alkalmakkor.

– Valójában csak egyszer.

– És miről folyt a szó? Elmondta neki, hogy a vetélytársát választotta?

– Nem, uram. Bár nem hazudtam volna, hiszen így éreztem. De sohasem lettem volna olyan vakmerő, hogy elmondjam egy fiatalembernek, mást szeretek. Soha nem beszéltem Mr. Carsonnak Jemről. Soha.

– És mit mondott ezen utolsó beszélgetésük alkalmával Mr. Carsonnak? Nem kell szó szerint felidéznie, elég, ha a lényeget mondja.

– Megpróbálom, uram, de elég zavart vagyok. Azt mondtam neki, hogy nem szeretem, és nem akarok tőle semmit többé. Ő megpróbálta megváltoztatni az álláspontomat, de én kitartottam, és végül elszaladtam.

– És soha többé nem beszélt vele?

– Soha!

– És most, hölgyem, ne felejtse el, hogy eskü alatt vall! Említette valaha is a korlátnál álló vádlottnak, hogy viszonya van Mr. Henry Carsonnal? Beszélt futó ismeretségükről? Próbálta-e féltékennyé tenni e sokkal maguk fölött álló udvarlót emlegetve?

– Soha nem tettem ilyet – vágta rá Mary olyan határozottan, hogy senkiben sem maradhattak kétségek.

– Volt róla tudomása, hogy a vádlott tud Mr. Henry Carson ön iránt táplált érzéseiről? Emlékezzen az esküjére!

– Nem, uram. Egészen addig nem, amíg nem hallottam a veszekedésükről, és arról, hogy Jem mit mondott a rendőrnek, de ez már a gyilkosság után jutott a fülembe. Máig sem sejtem, ki mondhatta el Jemnek. Ó, uram, visszavonulhatnék?

Érzékei, lélekjelenléte, egész testi ereje, mindaz, amit összpontosítani szeretett volna egy kis időre, hogy segítségére legyen, hirtelen cserbenhagyta, és tudta, hogy hamarosan már nem lesz képes parancsolni magának. Mivel nem volt rá okuk, hogy tovább faggassák, kihallgatása véget ért, és Mary távozhatott. Soha ilyen rosszul nem állt még a vádlott szénája, mégis úgy feszített a korlát mögött, olyan öntudattal és határozottsággal az arcán, amely egészen megnemesítette. Úgy tűnt, gondolatban máshol jár.

Job Legh egész idő alatt Mrs. Wilsont vigasztalta és nyugtatta. Az asszony előbb a tárgyalóteremben tartózkodott, hogy láthassa szeretett fiát, de a visszafojthatatlan sírás miatt ki kellett kísérni a levegőre, s a bíróság lépcsőjén ülve végre zokoghatott. Hogy ki lett volna Mary támasza, miután megtette vallomását, ha a jó Mrs. Sturgis, a hajós felesége nem viselte volna szívén Mary sorsát, azt nem tudom; de szerencsére jelen volt, s ki akarta vezetni a lányt a tárgyalás helyszínéről.

– Nem, nem! – ellenkezett a lány. – Bent kell maradnom! Látnom kell, hogy nem ítélik el, itt kell maradnom, ön is tudja!

– Nem fogják felakasztani! Egyet se félj! Különben is, megfordult a szél, és ez jót jelent. Gyere! Hol vörös vagy, hol elfehéredsz, ráadásul szinte süt az arcod; biztos vagyok benne, hogy beteg vagy. Menjünk innen!

– Én csak egyet tudok, hogy itt kell maradnom! – hadarta, és belekapaszkodott a korlátba, nehogy testi erővel kényszerítsék távozásra. Mrs. Sturgis nem tehetett mást, türelmesen várakozott, és néha a tárgyalóteremben összegyűlt sokadalom felé lesett, hogy megkeresse a férjét. De a hajósnak esze ágában sem volt elmenni: feszült érdeklődéssel figyelte az eseményeket. A felesége örült, hogy nem otthon várja a tárgyalás végét.

Mary a világért sem engedte volna el a korlátot: szüksége volt rá ebben a forgó teremben, ahol egyfolytában lökdösték. Szüksége volt valami szilárd támaszra, amelyben megkapaszkodhat, annyira hasogatott a feje az igyekezettől, hogy minden szóra koncentrálni tudjon. A tengeren voltak, magas hullámok hátán sodródtak, és mindenki egyszerre beszélt, és senki sem figyelt az apjára, aki pedig csöndet és figyelmet kért. Aztán a terem újra megnyugodott; látta a bírót, aki ünnepélyes talárjában mereven és szigorúan ült odabenn, mint egy bábu; és vele szemben meglátta Jemet, aki úgy nézett rá, mintha azt mondaná, itt vagyok, hogy meghaljak azért, amit te… Aztán sikerült összeszednie magát, s nagy küzdelmek árán visszaszereznie józanságát, legalább egyetlen pillanatra. De a fejében tovább kavarogtak a gondolatok, és ismét elnyelték; minden egyes alkalommal egyre kevesebb ereje volt kikecmeregni növekvő önkívületéből. Magában beszélt, de csak a hozzá legközelebb álló Mrs. Sturgis hallhatta, a többiek figyelmét teljesen lekötötte a tárgyalás, ahol immár felgyorsultak az események.

A vádlott védőügyvédje sok keresztkérdést magában tartott, mert élni akart a jogával, hogy visszahívhatja a tanúkat. Mivel olyan kevés információt és segítséget kapott, és annyira minden egyetlen tanú vallomásától függött, aki ráadásul el sem jött, hogy igazából már nem bízott semmilyen kézzelfogható eredményben. Úgy döntött, legjobb lesz, ha kivár, és csak akkor csap le, ha valami jogos ellenvetéssel élhet. Hátradőlt a székében, és még egy csipetnyi tubákot is szívott, mintha a világon minden a legnagyobb rendben lenne. Néha felhúzta a szemöldökét, és váltott pár szót a mögötte ülő Mr. Bridgenorthszal. Az ügyvédet jobban érdekelte az ügy, mint a védőt, mert aggódott öreg barátjáért, Job Legh-ért, aki a tömegben Mr. Bridgenorth mögé furakodott, mert Ben Sturgis (Charley Jones „mutatta be" őt Jobnak), miután mindent elmondott az öregnek Mary eltűnéséről, a hajszáról, reményeikről és félelmeikről, odaküldte. Job minderről beszámolt Mr. Bridgenorthnak, ám az idő szűkössége miatt olyan kevés szóval, hogy az ügyvéd nem sokat értett belőle, de amit felfogott, azt tolmácsolta a védőnek, aki már állt is fel, hogy szót emeljen Jem érdekében.

Job Legh körbenézett, szemével Maryt kereste. Most már tudott legalább valamit a dolgok állásáról, és amit tudott, tovább is adta. Végre meglátta, egy tisztes kinézetű asszony oldalán. A lány arca lángolt, és idegesnek tűnt, szája folyamatosan mozgott, mintha valami fontos mondanivalója lenne, a szeme pedig ide-oda járt, mint aki keres valamit, nem pihent meg semmin. Job azt hitte, őt keresi, ezért a közelébe furakodott. Ám amikor mellé ért, a lány tudomást sem vett jelenlétéről, pedig meg is szólította, de hiába, továbbra is csak vadul és nyugtalanul pásztázta tekintetével a tömeget. Próbálta megértem hadaró, makogó beszédét, és kiderült, hogy ugyanazokat a szavakat ismételi: „Nem őrülhetek meg, nem szabad! Azt mondják, az őrültek igazat mondanak, de nekem nem lehet! Hazug voltam világéletemben, igen, az voltam, de nem vagyok őrült. Nem őrülhetek meg, nem szabad!"

Mary hirtelen észrevette, hogy a férfi milyen figyelmesen (szomorú figyelem volt ez) csügg a szavain, és dühödten felé fordult, amiért kihallgatta. Már ott volt a száján a szidalom, amikor szeme megakadt valamin, pontosabban valakin, aki még ebben az állapotában is képes volt magára vonni a figyelmét, és vadul az ég felé emelte karjait, majd így kiáltott:

– Ó, megmenekültél, Jem, Jem, te megmenekültél, és én megőrültem…

Valaki megragadta és rángatni kezdte. Sokan fordultak együttérzéssel felé, de még többen a berobbanó tengerész irányába, aki megállíthatatlanul tört át korlátokon, székeken, börtönőrökön, rendőrökön. A bíróság tisztjeinek nem tetszett ez az erőszakos fellépés, de nem volt módjuk arra, hogy megértessék a tengerésszel, kevésbé erőszakosan is elérheti célját, és előadhatja történetét törvényesen, a tanúk padjáról is. Mert Will olyan komolyan vette az unokaöccsére leselkedő veszélyt, amelyet az ő távolmaradása okozott, hogy attól félt, Jemet a börtönőrök még azelőtt elviszik akasztani, hogy megtehetné vallomását, amely felmentené a fiút. Hogy Job Legh-en mennyire elhatalmasodtak az érzései, mi sem példázhatja jobban, mint az, hogy tétlenül nézte, miként rángatja ki keményen és határozottan Mrs. Sturgis, egy számára vadidegen asszony, a lányt a teremből.

„Majdcsak kibírja valahogy, most nincs időm foglalkozni vele” – mondta magában a férfi, ahogy remegő kézzel egy kis üzenetet írt Mr. Bridgenorthnak, aki már akkor sejteni vélte, hogy a koronatanú érkezett meg – az, akin Jem élete, mint egy cérnaszálon, függött –, amikor Will először törte meg az élet-halál ura bíróság rettentő nyugalmát. A felfordulás közepette, a kiáltások és parancsok, a megdöbbenés és az utasítások között, amelyeket Will színrelépése és Mary beteges kitörése váltott ki, Mr. Bridgenorth igyekezett megőrizni ügyvédhez illő józan eszét, és még azelőtt, hogy Legh szinte olvashatatlan üzenete megérkezett volna hozzá, összefoglalta a tényeket, amelyeket Will tanúvallomása meg fog erősíteni. Jó előre megmagyarázta Will zaklatott lelkiállapotát, amelyet az okozott, hogy a távolodó hajóról alig tudott visszatérni.

A védőügyvéd egészen lázba jött az újonnan kapott meglepő információktól, amelyekbe végre belekapaszkodhatott. Nem is az lelkesítette, hogy Jem ártatlanságát bebizonyíthatja, mert abban még mindig kételkedett, hanem az, hogy végre megcsillogtathatja szónoki képességeit, ahogy feltárja a tényeket: „egy lovagias tengerészt visszahívott a végtelen óceánról egy lány nemes bátorsága”, „a veszély, hogy a közvetett bizonyítékok alapján elhamarkodottan ítélünk” és így tovább, és így tovább.

Az ügyész eközben már készülődött, összefonta karját a mellkasán, felhúzta szemöldökét, és úgy csücsörítette az ajkát, mintha máris el akarná fújni az afféle vallomásokat, amelyeket az ilyen megvesztegethető alakok tesznek, akik nem átallanak hamisan tanúskodni. Mert az már csak természetes, hogy azokat a vallomásokat hamis tanúvallomásoknak kell tekinteni, melyek az ellen az álláspont ellen szólnak, amelyet az ügyészek, jó pénzért, képviselni hivatottak. A hamis tanú, az összeesküvő és a halhatatlan lélek mételye csak néhány enyhe jelző, amelyet az olyan tanúk fejéhez vágnak, akik azt igazolják, hogy (ha nem is az éppen beszélő, hiszen bárki szólhat dühtől elhamarkodottan) a szónok megbízója téved vagy hazudik.

Amikor Will befejezte, és úgy érezte, hogy mondandóját vagy legalábbis annak egy részét a bíró, valamint az esküdtek is felfogták, és amikor Jemet a korlátra dőlve, de épségben találta (bár sápadt volt, és megviselt a gondoktól), bátorsága lélekjelenlétté alakult: immár higgadtan, szemrebbenés nélkül, józanul várta a keresztkéréseket, majd a legérthetőbb, leghelyénvalóbb válaszokat adta rájuk. Az önök által már jól ismert történetet mondta el: hogy közelgő elutazása előtt, ígérete szerint, meg kellett látogatnia a Man-szigeten élő bácsikáját. Elmondta, hogyan verte el az összes pénzét (matrózhoz illően) Manchesterben, és hogyan kényszerült emiatt gyalog menni Liverpoolig a gyilkosság estéjén, és hogy Hollis Greenig barátja, az unokaöccse is elkísérte, az az illető, ott a korlátnál. Tisztán és érthetően beszélt, részletesen előadta a körülményeket. Dióhéjban elmondta azt is, milyen szokatlan módon hívták vissza megkezdett, külhonba irányuló tengeri útjáról, és hogy visszafelé mennyit aggódott, mert a révkalauzhajónak sokat kellett küszködnie a széllel. Az esküdtek úgy érezték, hogy véleményük (amelyet alig fél órával ezelőtt alkottak) alapjaiban rendül meg, méghozzá nagyon kényelmetlen és kellemetlen módon. Szinte hálásak voltak az ügyésznek, amikor dühödt képpel felállt, hogy kikezdje azt a tanúvallomást, amely szöges ellentétben állt minden bizonyítékkal. De ha az esküdtszék néhány tagja így érzett, nem tekintve a következményeket, hogyan írhatnám le, milyen indulatok dúltak szegény Mr. Carsonban, midőn felfogta, milyen hatása lehet a tengerész vallomásának? Jem bűnösségében még az alibi ellenére is biztos volt. Gyűlölete, bosszúvágya célpontot talált magának, és nem viselte volna el

a fiú megmenekülését. Csalódása olyasféle lett volna, mint a ragadozó állaté, amelynek éhes karmai közül szakítják ki a prédát. Nyoma sem volt immár a jupiteri nyugodt szigornak a sápadt, ideges arcon, amelyet a könyörtelen düh egészen eltorzított. Az ügyész, akinek keresztkérdéseket kellett feltennie, látta ezt az arcot, és sietett eleget tenni a róla leolvasott sürgetésnek, így még a tervezettnél is támadóbb kérdést tett fel:

– Kedves uram, igazán szép és meggyőző mesét tálalt a bíróság elé. Immár nincs épeszű ember, aki a korlátnál álló rokona makulátlan becsületét megkérdőjelezni merészelné. De egy körülményről megfeledkezett, és enélkül a maga vallomása érzéseim szerint több mint hiányos! Lenne olyan kedves, és elmesélné az esküdt uraknak, mennyit kapott, hogy előadja ezt a hihető történetet? Fenséges királynőnk mennyi jó aranya ütötte a markát, hogy idekecmeregjen a kikötőből vagy valami még gyanúsabb helyről, és felmondja a leckét, amelyet a szájába rágtak? Gratulálok, a tanára jó munkát végzett! De ne felejtse el, uram, hogy eskü alatt vall!

Willnek eltartott néhány pillanatig, amíg a szokatlanul tálalt mondatok értelmét kihámozta abból a burokból, amelybe rejtették, és eközben némi zavar ült ki az arcára. De amint felfogta, világos, tiszta, dühtől lángoló szemét az ügyészre függesztette, aki inkább elkapta tekintetét a szigorú, kitartó nézés elől.

Will csak ezután válaszolt:

– Elmondaná a bíró úrnak és az egész bíróságnak, hogy mennyit kap azért, hogy olyan emberrel pimaszkodjon, aki a színtiszta igazat mondja, és aki megvetne minden hazugságot és gazemberséget, és nem vetemedne ilyesmire még akkor sem, ha annyit kapna, amennyit ügyvéd úr a legpiszkosabb munkájáért kapott? Elmondaná, uram? Kész vagyok annyiszor megesküdni, amennyiszer uraságod vagy a bíróság parancsolja, hogy a dolgok úgy estek meg, ahogy előtártam őket. Itt van velem O’Brien is, a révhajós. Óhajtja valamelyik parókás megkérdezni őt is az igazamról?

Nem is volt rossz ötlet, a védelem kapva kapott rajta. O’Brien alátámasztotta, amit Will mondott, és tisztázta minden gyanú alól. Igazolta a hajszát, és hogy hallotta a bárka és a hajó utasai közötti szóváltást is, majd ő hozta vissza Willt a partra. Egy olyan révkalauz

vallomása, akit maga a Trinity House[130] nevezett ki, minden gyanú fölött állt.

Mr. Carson magába roskadva ült a székében. Ismerte annyira az igazságszolgáltatás világát, hogy tudja, milyen nehezen hoz halálos ítéletet az esküdtszék még akkor is, ha a legegyértelműbb ügyről van szó. Amikor a tárgyalás során a vádlottnak már szinte a nyakán volt a hurok, akkor is ezt mondogatta magában, hogy el ne bízza magát. Most már nem kellett ismételgetnie, mert másra nem is tudott gondolni. Sejtette, mielőtt még az esküdtszék visszavonult volna tanácskozni, hogy valami trükknek, hanyagságnak vagy valami átkozott hókuszpókusznak köszönhetően az ő drágaságának, az ő Absolonjának a gyilkosa, a fiáé, aki sohasem lázadozott, az ő temetetlen fiának[131] a mészárosa megmenekül az igazságszolgáltatás szorításából, és szabadon, sértetlenül járhat-kelhet azon a földön, amelyet az ő fia többé nem láthat!

Valóban így állt a dolog. A vádlott még utoljára eltakarta az arcát, hogy megállíthatatlanul föltörő érzelmét elrejtse az árgus tekintetek elől; Job Legh nem rágta már idegesen Mr. Bridgenorth fülét; Charley pedig komoly és figyelmes volt, midőn a bíróság tagjai lassan sorra elfoglalták helyüket, és a kérdés, amelyre a legszörnyűbb felelet is érkezhetett, elhangzott.

Az ítélet, amelyet a talárosok végül is meghoztak, nem volt éppen a legkielégítőbb: Jem ártatlanságáról nem győződtek meg teljesen, ugyanakkor az alibire tekintettel bűnösnek sem tarthatták. De a rá váró büntetés, ha bűnösnek mondják ki, olyan szörnyű volt, a legtermészetellenesebb, amit egyik ember a másikra kimondhat, hogy ennek tudatában az ártatlanság felé billent a mérleg, és elhangzott az ítélet, amely a lélegzet-visszafojtva várakozó üléstermet felrázta: nem bűnös.

Egyetlen pillanatnyi csönd következett, majd morajlani kezdett a terem, ahogy mindenki fojtott hangon az ítéletet tárgyalta. Jem mozdulatlanul állt, lehajtott fejjel – szegény ördögöt megbénították az utolsó néhány óra felgyorsult eseményei.

---

[130] Tengerhajózási és kereskedelmi testület.

[131] Utalás Dávid király fiára, az egyébként lázadó természetű Absolonra, aki fennakadt egy tölgyfán, s ott függött ég és föld között. Sámuel második könyve 18,9-10.

Nem hitte volna, vagy alig, hogy onnan, ahol áll, megszabadulhat. Különben sem vágyott élni az események olyan fordulata után, amelyeket követően Mary már nem lehet az övé, hiszen mást szeret, ő pedig a lány szemében örökre a szerelme gyilkosa marad. Ám az életet pusztává tompító ködön hirtelen átvillant a rendkívüli öröm, hogy Mary szereti őt, és ez az egész jövőt bearanyozta – nem mintha lett volna jövője. Nem tudott másra gondolni, csak a lány szavaira, ahogy megvallotta szenvedélyes szerelmét; minden más közömbös volt számára, és ez ellen nem tehetett semmit. Mary szereti őt!

És az élet, amely ábrándképekkel és különleges ígéretekkel telt meg, most egy hajszálon függött. Megpróbált arra gondolni, hogy Mary szerelmének a tudata halála óráján is vigasztalni fogja majd; de annak az életnek a lehetősége, amelyet a lánnyal az oldalán élhetne, úgy rátelepedett, hogy szinte fuldoklott és tántorgott a bizonytalanságtól, amelyet átélt. Will megjelenésével ez a kétség csak még hevesebb lett.

Az ítélet lassan hatolt el a tudatáig. Szédülten és bénultan állt. Valaki megrántotta a kabátját – megfordult, és Job Legh-et látta maga előtt: barna, barázdált arcán könny csorgott, s hiába próbált meg úrrá lenni remegő hangján, hogy beszélni tudjon. Ezért csak rázta Jem kezét, mert ez volt a legjobb és talán egyetlen módja érzelmei kifejezésének.

– Gyerünk, tűnj el! Vagy talán nem örülsz, hogy kiszabadultál?! – mondta a börtönőr, aki egy újabb hamuszínű vádlottat kísért be, akinek a szeméből áradt a félelem, bár még uralkodott arcvonásain.

Job Legh kifurakodott a bíróság épületéből, és Jem szinte gépiesen követte. Az összesereglettek utat adtak, de szorosan maguk köré vonták a ruhájukat, mintha Jem még mindig bepiszkíthatta volna őket a bűn szennyével.

A szabad levegőn volt, újra szabadon! Bár sokan még mindig gyanakodva néztek rá, a közeli barátok körbefogták. Karját folyamatosan szorongatta az unokatestvére és Job Legh. Ha az egyik elfáradt, a másik folytatta az egészséges testedzést, miközben Ben Sturgis azzal terelte el figyelmét, hogy Charleyt szidta, amiért ott zsongott Mary kedvese körül, mert most már minden kétséget kizáróan a kedvese volt, hiába is tagadta le neki előző nap Mary. Jem egészen magánkívül volt. Csak úgy zúgott a feje. Mit meg nem adott volna egy órácska nyugalomért, hogy végiggondolhassa az elmúlt hét eseményeit,

valamint az új távlatokat, amelyekkel délelőtt lett gazdagabb, még akkor is, ha az a nyugodt óra zárt cellája magányában kellett volna hogy elteljen! Az első elcsukló, érzelemtől fűtött szavai a következők voltak:

– Hol van?

Bevezették abba a szobába, ahol az anyja tartózkodott. Mrs. Wilson már értesült fia felmentéséről. Egyszerre sírt, nevetett és beszélt, utat adva azoknak az érzéseknek, amelyeket az elmúlt napokban nagy önfegyelemmel elnyomott. Most behozták a fiát, ő pedig sírva a nyakába borult. Jem viszonozta az ölelést, de közben keresett valakit a szemével, ám az anyján és a barátokon kívül, akik bevezették ide, nem látott mást.

– Ó, fiam, látod, milyen jó, ha az ember hű marad magához? – kezdte, miután meg tudott szólalni. – Mondtam néhány jó szót rólad, és a bíróság nem akaszthatott fel. Lám, milyen jó, hogy nem tiltottak el attól, hogy idejöjjek? Eljöttem, mert tudtam, hogy segíthetek, áldjon meg az ég, fiam! Olyan fehér vagy, és remegsz is.

Megcsókolta újra és újra, de Jem szeme még mindig csak a szobát pásztázta, továbbra is keresett valakit, akit nem talált. Aztán ismét azt kérdezte:

– *Ő* hol van?

HARMINCHARMADIK FEJEZET

Nyugodjék békében

Nap nem éget már, ne félj.
Nem kínoz tél, zord hideg.
Földi pályád véget ér,
S béred otthon elveszed.

SHAKESPEARE[132]

Nap és éjjel örömöt hoz,
A természet csupa kéj,
Gondolataim boldogok,
Mert szívem csak érted él.

Ha eljő az öröm kaszása,
S közénk áll, szétszakítana,
Vaskeze eltép egymástól:
Szívem törik, áldás oda.

BURNS[133]

Mary ott járt, ahová békítő szavak, nyugtató, reményt keltő hírek el nem érhettek: az önkívület ijesztő, kísérteties világában. Időről időre felkiáltott, és apját kérte, hogy mentse meg Jemet, vagy vadul felugrott, és a szélnek meg a hullámoknak, a könyörtelen szélnek és hullámoknak könyörgött, hogy kegyelmezzenek. E fájdalmas közjátékok újra és újra elszívták lázas-szeszélyes erejét, és elgyengülve hanyatlott vissza; végül már csak jajgatott és nyögött kétségbeesésében. Elmondták neki, hogy Jem kiszabadult, és be is vezették hozzá a fiút. De a bomlott elmének sem a látás, sem a hallás nem közvetített már jelzéseket, és az emberi szó el nem hatolhatott az értelméig.

---

[132] Részlet William Shakespeare *Cymbeline* című színművéből, negyedik felvonás 2. szín, fordította Lator László.

[133] Idézet Robert Burns *The Day Returns* című verséből.

Egyedül Jem értette meg különös mondatainak jelentését, és arra következtetett belőlük, hogy a lány, miként ő is, sejti, ki a gyilkos valójában.

Régen (gondolatokban és eseményekben mérve az időt, nem pedig az óra számlapján) Jem biztos volt benne, hogy Mary apja volt Harry Carson gyilkosa, s bár az indíték homályosnak tűnt, a körülmények alakulása (főleg az a tény, hogy John Barton az eset előtt két nappal kölcsönkérte a gyilkos fegyvert) Jemben nem hagyott helyet a kételynek. Az is eszébe jutott, hogy John talán tudomást szerzett Mr. Carson érzelmeiről, és vérrel akarta megtorolni. Másrészről az urak és a dolgozók keserű küzdelmének számlájára írta az esetet és annak indítékát, a küzdelemnek, amelybe John Barton szívvel-lélekkel belevetette magát. Ha már akkor a titok megőrzőjének nevezte ki magát, amikor még saját élete volt a tét, és a büntetés, hogy Mary gyűlölni fogja, szerelme gyilkosának tartva a fiút, képzelhetik, hogyan küzdött most az ellen, hogy a titokra fény derüljön: hogy le ne leplezzék kedvese szavai, most, amikor Maryt végre a magáénak tudhatja, és amikor Mary olyan bátran megmentette őt, most, hogy a lány elvesztette az uralmat önnön tudata felett, és szavait sem tarthatja kordában. Jem egész éjszaka Ben Sturgis szűkös házikójának falai között mászkált fel-alá – abban a kis hálószobában, amelyben Mrs. Sturgis ápolta-siratta Maryt szörnyű állapota miatt. Jem figyelte, ahogy félrebeszél: mindegyik mondatának megvolt a jelentése és a valóságalapja, s Jem meg is értette. Egészen addig így ment ez, amíg Mary a fájdalom csillapíthatatlan fokára nem jutott, amit a fiú már nem tudott elviselni. Ilyenkor fáradtan és gondterhelten lelopakodott az alsó szintre, ahol Ben Sturgis úgy gondolta, jobb, ha ágya helyett a karosszékében fújja a kását, hisz onnan könnyebben fel tud pattanni, ha szükség volna rá, vagy ha a doktort kell hívnia, hogy térjen vissza betegéhez.

Még alig hajnalodott, amikor Jem, teljesen éberen, mindenre figyelve – hiába próbálta elaltatni érzékeit –, bármennyire is fájdalmasak voltak ezek az észlelések, halk, finom kopogást hallott odalentről. Nem az ő tiszte volt ajtót nyitni, ez igaz, de mivel Ben aludt, úgy gondolta, megnézi, ki ez a korai látogató, és eldönti, érdemes-e felébreszteni miatta a házigazdát vagy a ház asszonyát. Job állt odakint, a hajnali utca világosságában jól láthatóan.

– Hogy van a lány? Jaj, szegény lelkem, ez ő? Felesleges is kérdezni! Milyen furcsa a hangja! Csak sikoltozik, egyre sikoltozik, pedig olyan csendes-kedves szavú volt egészségesen. De ne hagyd el magad, fiú, ne vágj olyan savanyú képet!

– Nem tehetek róla, Job! Ember el nem viselheti, ha egy hozzá ennyire közel álló lény így szenved. Még ha hidegen hagyna, akkor is fájna látni, hogy egy olyan fiatal és… Nem tudok úgy beszélni az esetről, ahogy férfihoz illik – csuklott el a hangja a zokogástól.

– Beengedsz, vagy nem? – furakodott be Job az ajtóban álló Jem mellett. A fiú valóban vonakodott beengedni a férfit attól való félelmében, hogy túl sokat hall majd odabent. Hiszen Job mégiscsak jól ismerte a Mary által megnevezetteket.

– Jó okom van rá, hogy ilyen korán idejöttem. Hallani akartam, hogy van az a szegény teremtés; ez az első ok. Másodsorban: a múlt este levelet kaptam Margarettől, amelyben azt írta, hogy Alice-nek már csak napjai vannak hátra, és igen magányosan halna meg, ha csak Margaret és Mrs. Davenport lenne mellette. Gondoltam, eljövök, és gondját viselem Mary Bartonnak, amíg te Mrs. Wilsonnal és Will-lel elbúcsúzol Alice-től.

Jem ábrázata egyre szomorúbb és rémültebb lett, de Job csak beszélt tovább:

– Margaret szerint már alig van eszméleténél, és képzeletben hazatért az édesanyjához, de véleményem szerint mégis úgy illenék, hogy a rokonok legyenek mellette az utolsó percben, és ők zárják le a szemét.

– Nem vinné haza anyámat Will-lel? Hamarosan én is követem magukat… – próbálkozott Jem, de nem sokra ment vele, mert Job közbevágott:

– Fiam! Ha tudnád, hogy édesanyád mennyit szenvedett érted, nem jutna eszedbe magára hagyni most, amikor a halál torkából kiragadott. Ma éjjel is felkeltett, és azt mondta: „Job, bocsásson meg, hogy felébresztettem, de mondja meg, ébren vagyok, vagy álmodom? Tényleg ártatlannak bizonyult Jem? Ó, Job Legh, adja isten, hogy ne csak álom legyen!” Ebből is láthatod, hogy nem érti, miért Maryvel vagy, és nem vele. Én megértelek, de egy anya csak lassan képes átengedni a fia szívét a menyének, akkor is csak nehezen! Nem, fiam, nyomban indulnod kell anyádhoz, ha még áldást vársz az égtől! Elvégre özvegy, akinek nincs

senkije rajtad kívül. Ne aggódj, Mary fiatal, rendbe fog jönni! Rendes emberek a háziak, akiknél betegeskedik, és én is vele leszek; úgy fogom ápolni, mintha a saját lányomat ápolnám, ha nem nyugodna egy londoni sírban, szegény. Biztos lehetsz benne, hogy elég nehéz Marynek idegenek között lenni. John Barton is jobban tenné, ha eljönne ápolni a lányát, és nem küldöttködne széltében-hosszában az országban, minden mást művelve, csak azt nem, ami a kötelessége.

Új gondolat és új félelem vert tanyát Jemben: mi lesz, ha Mary emlegetni fogja az apját?

– Egyfolytában félrebeszél – kezdte a fiú. – Egész éjjel az apját emlegette, összekeveredett a fejében az apja és a tegnapi tárgyalás emléke. Azon sem csodálkoznék, ha úgy emlegetné az apját, mintha az a bíróság előtt állna.

– Azon én sem csodálkoznék – felelt Job. – Az emberek az ő állapotában sok zagyvaságot összehordanak, legjobb, ha nem is figyelünk oda rájuk. De most vidd haza anyádat, Jem, Mary ápolását pedig bízd rám!

Jem tudta, hogy Jobnak igaza van, és nem is tudott ellenállni annak, amit maga is a kötelességének érzett, de azt le nem írhatom, milyen nehéz volt a szíve, és hogy sajgott, amikor Maryre még egy utolsó, vágyódó pillantást vetett. A lány az ágyában ült; arany haja, amelyet az egy napja tartó betegség megfakított, a hátára omlott, fején borogatás volt, arcvonásait pedig szinte eltorzította a fájdalom.

Szerelme szemét elborította a könny. Nem tudott már reménykedni. Szívét megkeményítette a korai bánat, és most – ez nem is volt meglepő – mindennek csak az árnyoldalát látta. Mi lesz, ha a lány meghal? Most, hogy Jem végre elnyerte a kincset, a kimondhatatlan kincset, amelyet szerelmével birtokba vehet. Vagy mi lesz (ez rosszabbnak tűnt a halálnál is), ha Mary egész életében makogó elmebeteg marad (mert az őrültek sokáig is élhetnek, még a kínjaik ellenére is), rettegő, amilyen most, és senki sem nyugtathatja meg?!

– Jem! – kezdte Job, mert sejtette, hogy fiú ugyanattól fél, mint ő. – Jem! – szólította meg még egyszer, hogy figyelmét magára vonja, mielőtt folytatja. A fiú ránézett, és ez a kis mozdulat elég volt ahhoz, hogy a szeméből az arcára csorduljon az összegyűlt könny. – Bíznod kell Istenben, és az ő kezébe kell helyezned Maryt! – mondta halkan, de Jem

szívében annál hangosabban visszhangzottak szavai, és erőt merített belőlük, hogy elszakadjon a lánytól.

Jem anyja (annak ellenére, hogy most kapta vissza a gyermekét Mary leleményességének köszönhetően) majdhogynem neheztelni látszott rá, amiért aggodalmában, önfeláldozóan a szegény beteg mellett szerette volna tölteni az éjszakát. Addig hangoztatta, hogy milyen kötelességei vannak egy fiúnak a szülei iránt (és ezeket mindenek fölé helyezte), hogy Jem számára már szinte valószerűtlennek tűnt anyja előző napi viselkedése, amikor erőt vett magán, és a fia kedvéért elnyomta magában természetéből fakadó ösztöneit. Mindenesetre az elmúlt nap felidézése, amikor csak egy hajszál választotta el a szörnyű haláltól, majd a szeretet bevilágította a reménytelenség sötétjét, segített, hogy e nap zavaró, apró keserűségeit az igaz szívűek alázatával és türelmével viselje. És hogy minderre képesnek tűnt, nem kis érdem volt, mert a heves izgalomra ő is fokozott idegi érzékenységgel válaszolt.

Alice-t még életben találták, és fájdalmai sem voltak. De több jót nem lehetett elmondani az állapotáról. Egy néhány hetes csecsemő nagyobb testi erővel rendelkezett nála; egy pár hónapos gyermek többet felfogott a külvilágból, mint ő. De még ebben az állapotában is békességet árasztott. Igaz, amikor Will meglátta, mennyire legyengült az, akit anyjaként szeretett, hevesen zokogni kezdett a sír szélén állóért, Alice-ért. Az az erős hit, amelybe az asszony tudata már nem fogódzkodhatott, itt hagyta nyomait glóriájának, mert más szóval el nem mondható az a sugárzó boldogság, amely megviselt arcán fénylett. Lelkes mondatai egyre csak Istenhez szóltak, gondolatai az Úr szent szavai körül forogtak, amint egészségesen is. Egy olyan asszonynak, aki egész életében ájtatos életet élt, nem volt szüksége a közelgő halál hitet adó erejére. Még egyszer a gyerekkor boldog, boldog valóságába képzelte magát; ismét ama bájos északi tanyán volt, ahová oly sokszor visszavágyott. Bár a látása elhomályosult, lelki szemeivel tisztán látta a tájakat, amelyeket úgy imádott egykoron. Változatlannak látta őket, hajdani színük el nem halványulhatott. Aki régen meghalt már, most üdén és bimbózva állt mellette, mint egykoron. A halál úgy jött el számára, mint egy várva várt áldás, amely este száll az álmos kisgyermekre. Munkája véget ért, és bizony tisztességgel elvégezte.

Kívánhat-e méltóbb megemlékezést akár a császár is a ravatalán? Második gyermekkorában (ahogy ezt az áldást nevezik) a Nunc Dimittist[134] mondogatta – a szentnek szóló legédesebb dicshimnuszt.

– Anyám, jó éjszakát! Drága anyám! Még egyszer áldj meg! Nagyon fáradt vagyok, már elaludnék – búcsúzott el a világtól, és a mennynek ezen az oldalán több szót nem ejtett.

Szerettei hazaérkezésének másnapján távozott az élők sorából. Attól kezdve Jem nem tudta nem észrevenni, milyen féltékenyen lesi az anyja, mikor utal rá szóval vagy tettel, hogy visszatérne Maryhez.

Mégis tudta, hogy visszamegy Liverpoolba; vissza kellett térnie, ahogy a temetés véget ér, hogy viszontláthassa kedvesét. Mert Job egy sort sem írt – valójában meg sem fordult a fejében, hogy írnia kellene. Ha Mary meghalna, azt úgyis személyesen jelentené be; ha meg felépülne, együtt térnének vissza. Az írás Job számára csak a természettudományok szolgálóleánya volt – arra való, hogy megkülönböztessék általa a fajokat, és nem arra, hogy gondolatokat fejezzen ki.

Jem mit sem tudott Mary állapotáról, ezért minden emberben és minden darab papírban a halálhír hordozóját látta. Nem akart zavart kelteni otthon azzal, hogy bejelenti az anyjának: visszatér Liverpoolba. Majd a temetés után szól.

Vasárnap délután aztán könnyek között leeresztették a sírba a halottat. Will úgy zokogott, mint akit többé meg sem lehet békíteni.

Erőt vett rajta a régi, gyermeki érzés, hogy magára maradt az idegenek között.

Margaret lassan a közelébe lopódzott, hogy megvigasztalja. Amikor a férfi szenvedélye gyásszá tompult, majd gyásza szomorúsággá, és azt hitte, többé sohasem lesz képes örülni, talán észre sem vette, de mind közelebb került a teljes boldogsághoz, hogy Margaret az övé legyen. Bánata sötétjébe aranyszál szövődött. Mégis az ő karjába kapaszkodva támolygott haza Jane Wilson, Jem pedig Margaretet támogatta.

---

[134] Ókeresztény himnusz, amely felbukkan Lukács evangéliumában is (2,29-32). Simeon szavai a halála előtt: „Most bocsátod el, Uram, szolgádat beszéded szerint békességgel, mert meglátták szemeim üdvösségedet, amelyet elkészítettél minden nép szeme láttára, hogy megjelenjék világosságul a pogányoknak, és dicsőségül népednek, Izraelnek.” A vecsernyék alkalmával volt szokás elmondani.

– Margaret, holnap az első vonattal visszautazom Liverpoolba, hogy felváltsam nagyapádat.

– Biztos vagyok benne, hogy nincs terhére szegény Mary ápolása; szinte úgy szereti, mint engem. De hadd menjek el én is! Szegény Alice is olyan sokat adott nekem, nem is hittem volna… Igaz, nem tudok annyit segíteni, mint mások, de Mary talán örülne, ha egy olyan lány lenne mellette, akit ismer. Sajnálom, hogy nem ajánlottam fel hamarabb – válaszolt Margaret némi bűntudattal a hangjában.

De Jem egészen mást akart. Látta, hogy legjobb lesz nyíltan beszélni, és távozásának igazi okát megvallani; az ürügyével, úgy látszik, nem sokra megy.

– Az igazat megvallva, Margaret, nem a nagyapád kedvéért megyek vissza, hanem magam miatt. Sem éjjel, sem nappal nincs nyugodalmam, mindig Maryre gondolok. Akár él, akár hal, úgy gondolok rá, mint hites feleségemre; olyan határozott és komoly érzelmekkel, mintha tényleg egybekeltünk volna. Nálam több joga senkinek sincs az ápolására, ezt a jogomat nem adnám át még az…

– Apjának sem – mondta Margaret, befejezvén az elharapott mondatot. – Furcsállom, hogy egy olyan lány, mint ő, magára maradt ebben a kegyetlen világban, és egyedül kell megküzdenie súlyos betegségével. Senki sem tudja, hol van John Barton. Arra gondoltam, megkérem Morrist, értesítse levélben Mary állapotáról. Bárcsak itthon lenne!

Jem nem osztotta Margaret véleményét.

– Marynek nincs olyan rossz dolga a barátainknál – kezdte. – Barátoknak hívom őket, pedig egy héttel ezelőtt azt sem tudtuk, hogy a világon vannak. Azt hiszem, leggyorsabban az boronálja össze az embereket, ha ugyanazért az emberért aggódnak. Az asszony szinte mintha Mary anyja lenne, és a férje is rendes ember, amennyire abban a zűrzavarban meg tudtam ítélni. De mindjárt hazaérünk, és még nem mondtam el, amit szeretnék, Margaret. Azt szeretném, ha egy ideig gondját viselnéd anyámnak. Még nem mondtam el neki a tervemet, mert igencsak ellenezné. Ha nagyon rosszul fogadja, akkor még holnap este visszatérek. De ha elnézi nekem, Liverpoolban maradnék addig, amíg Mary sorsa el nem dől. Will is veled maradt, mint tudod, hogy segítsen valamicskét anyámnak.

Will személye volt az egyetlen, amiért Margaret nem osztotta Jem elképzeléseit. Nehezményezte, hogy a férfi elé vessék, de nem akarta szóvá tenni Jemnek, mivel a fiú tudomást sem vett más szerelmi történetről a sajátján kívül. Vonakodva bár, de beleegyezett.

– Ha ma este be tudnál nézni hozzánk, adnék néhány holmit, amelynek hasznát vehetned Mary ápolása során, te pedig elmondhatnád, meddig akarsz távol maradni. Mert ha már holnap este visszajössz, és Will különben is ott van, talán rám nem is lenne szükség.

– Rendben, Margaret, benézek! De ugye nyugodt lélekkel hagyhatom itt anyámat, tudván, hogy látogatod? Ma este benézek hozzád, most búcsúzom. De várj! Nem sétálnál egy kicsit Will-lel, amíg én beszélek anyámmal?

Nem, Margaret erre már igazán képtelen lett volna. Ekkora áldozatot igazán nem hozhatott, elsüllyedt volna szégyenében.

De ellenkeznie nem kellett, mert ahogy hazaértek, Will már rohant is fel a lépcsőn, hogy magára maradhasson gyászával. Amikor Jem kettesben maradt anyjával, rögvest előrukkolt az őt leginkább foglalkoztató gondolattal:

– Anyám! – kezdett bele.

Az asszony elvette szeme elől a zsebkendőt, s a fia felé fordult, aki azon gondolkozott, mit is mondjon. Az aprócska mozdulat kizökkentette Jemet, és újra neki kellett veselkednie mondandójának.

– Anyám, holnap reggel visszamegyek Liverpoolba, hogy lássam, hogy van Mary Barton.

– Ki neked az a lány, hogy ilyen fejvesztve rohansz hozzá?

– Ha még él, a hites feleségem lesz; ha már meghalt… Anyám, el nem mondhatom, mit éreznék, ha meghalna… – csuklott el Jem hangja.

Anyja egy pillanatig figyelemmel hallgatta, de aztán megint úrrá lett rajta a régi féltékenység, amiért nem kap helyet fia szívében; hiszen Jem, megmenekülvén a veszélyből, most olyan volt számára, mint egy újszülött. Ezért megkeményítette a lelkét minden együttérzés előtt, és inkább nem is akarta látni fia arcát. Jem olyan képet vágott, mint kiskorában, ha valami baj érte, és biztos volt benne, hogy segítséget, vigasztalást kap anyjától.

És hidegen, abban a hangnemben, amelytől Jem már azelőtt félt, hogy a szavak elnyerték volna végleges alakjukat, így szólt:

– Elég idős vagy már, hogy a saját örömöd után fuss. A fiatalemberek mindjárt félredobják szegény anyjukat, és minden szenvedését elfelejtik, mihelyst egy csinos arcocska feltűnik. Erre kellett volna gondolnom a múlt kedden, amikor a bíró, mint egy fenevad, el akart szakítani tőlem. Én kiálltam érted, de úgy látszik, te már el is felejtetted.

– Anyám, tudta, és most is tudnia kell, hogy sohasem fogom elfelejteni mindazt a sok jót, amit értem tett! De miért hiszi, hogy a szívemben csak egy embernek van hely? Ugyanúgy szerethetem anyámat, mint eddig, de Maryt is szeretem, ahogy férfi egy nőt szerethet.

Jem válaszra várt, de az nem kegyeskedett megérkezni.

– Anyám, feleljen hát! – szólalt meg végül.

– Mit mondjak? Nem kérdeztél semmit.

– Akkor most megkérdezem: holnap reggel elutazom, hogy lássam azt, aki olyan számomra, mintha a feleségem volna. Drága anyám! Áldását adja-e az utamra? És ha Isten úgy akarja, hogy Mary felépüljön, és magammal hozom, szereti-e majd úgy, mintha a saját lánya lenne?

Anyja nem tiltakozott, de nem is adta áldását.

– Minek mész el? – kérdezte végül siránkozva. – Még a végén megint valami bajba keveredsz. Miért nem tudsz megülni a szoknyám mellett?

Jem felpattant, és kétségbeesett türelmetlenséggel járkálni kezdett a szobában. Anyja nem fogja megérteni az érzéseit! Végül megállt az asszony előtt, aki sértett megadással üldögélt.

– Anya, sokszor eszembe jut, hogy apám milyen jó ember volt. Anyám gyakran beszélt nekem azokról a napokról, amikor apám még udvarolt önnek, és arról, hogy történt a balesete, és hogy milyen beteg volt akkor anyám. Hány éve is történt mindez?

– Majdnem huszonöt – sóhajtotta.

– Amikor beteg volt, biztosan nem gondolta, hogy ilyen jó vágású fia lesz, mint én lettem. Nem igaz?

Anyja halványan elmosolyodott, aztán feltekintett. Jem éppen erre várt.

– Azok voltak a boldog napok, amikor apa még élt!

– Nekem mondod, fiam? Soha nem lesznek azoknál szebb napjaim! – sóhajtott bánatosan.

– Anya! – állt meg ekkor előtte, és lágyan kezébe vette anyja kezét. – Nem akarja-e, hogy én is olyan boldog ember legyek, mint az apám volt énelőttem? Nem akarja-e, hogy legyen valakim, aki olyan boldoggá tesz, mint anyám tette apámat? Nem akarja-e, anyám?

– Nem tettem annyira boldoggá, amennyire tehettem volna – mondta halk, szomorú, bűnbánó hangon. – A baleset veszekedőssé tett, és ez csak egyre rosszabb lett. És most elment oda, ahol már nem tudhatja, mennyire bánom, hogy olyan sokat civódtam vele.

– Ugyan, anyám, azt senki sem tudhatja! – csillapította Jem kedvesen. – Amennyi torzsalkodás maguk között volt, annyi a legjobb házban is megesik. De most, az apám kedvéért, drága anyám, ne mondjon nemet, amikor az áldását kérem, mielőtt útra kelek a nőhöz, aki a feleségem lesz, minden nő közül az egyetlen! Az *ő* kedvéért, ha az enyémért nem is, szeresse Maryt, akit hazahozok, hogy az legyen nekem, ami anyám volt apámnak. Nem kívánok gyöngédebb és igazabb szívet, mint anyámé, mert tudom, hogy valójában lágy szíve van.

Anyja arca megenyhült; és hogy még most sem nézett Jemre, annak nem volt más oka, mint hogy a szemébe könnyet csaltak a fiú szavai. Már nem neheztelt rá. És miután Jem férfias hangja halk könyörgésre váltott, felemelte kezét, magához húzta a fia fejét, és ünnepélyesen áldását adta:

– Isten megáldjon, Jem, egyetlen, drága fiam! És talán a kedvedért Mary Bartont is megáldja az Úr.

Jem szíve felderült, és a Mary sorsa miatti félelmet reménykedés váltotta fel.

– Anyám! Mutassa meg Marynek igazi természetét, és annyira fogja szeretni önt, miként én!

Kevés mosolygással, kevés könnyel, de annál több komoly beszélgetéssel el is telt az este.

– El kell mennem Margarethez. Már tíz óra! Gondolta volna, hogy így elszaladt az idő? Nehogy virrasszon miattam! Anyám és Will feküdjenek le, mindkettőjükre ráfér a pihenés. Most el kell szaladnom, egy óra múlva újra itt leszek.

Margaret estéje hosszú volt, és magányosan telt. Már azt hitte, Jem nem is megy el hozzá, de aztán meghallotta lépteit az ajtó előtt.

A fiú beszámolt az anyjával történtekről és saját reményeiről. A félelmeiről azonban hallgatott.

– Hogy keveredik a bánat az örömmel! Alice Wilson temetése napjától fogod datálni, hogy a világ előtt is egy pár vagytok Maryvel. A halott pedig gyorsan feledésbe merül!

– Drága Margaret! Megviselt a sok várakozás, ez érthető is, de sem te, sem más soha ne gondoljátok, hogy amiért új dolgok születtek, talán épp a halott sírjánál, elfelejtjük a megboldogultat. Margaret, emlékszel ránk, és el tudod képzelni, milyenek vagyunk.

– Persze hogy el! De mi köze ennek Alice-hez és az emlékezetéhez?

– Csak annyi, hogy te sem mindig idézed fel az arcunkat, és nem próbálsz meg emlékezni ránk; de lefogadom, hogy mielőtt álomba merülsz, vagy amikor nagyon nyugodt vagy, és mozdulatlanul pihensz, a jól ismert arcok mosolyogva, kedvesen eléd úsznak. Anélkül jutnak eszedbe, hogy meg kellett volna dolgozni érte, anélkül hogy azt érezted volna, feladatod gondolni rájuk. Ugyanígy van ez azokkal, akiket már nem láthatunk. Ha életükben kiérdemelték szeretetünket, holtukban sem feledjük el őket; ez természetellenes. Miért ostoroznánk magunkat, amikor bánatunkra Isten egy napsugara hullik? Nem kell félni, hogy elfelejtjük őket, ha emlékük nem kísért állandóan, miképpen attól sem kell félned, hogy nagyapád arcát elfelejted, vagy azt, hogy milyenek a csillagok. Nem felejtheted el, még véletlenül sem, amire akkora öröm emlékezni. Ne félj attól, hogy Alice képe elhalványul bennem!

– Nem félek, legalábbis még nem; csak annyira tele van a szíved-lelked Maryvel.

– Sokáig el kellett fojtanom magamban ezt az érzést, jól tudod. Milyen boldog lenne Alice néni, ha tudná, hogy Mary hamarosan a feleségem lesz! Bárcsak megérhette volna Isten kegyelméből!

– Nem hatolt volna el a tudatáig, még ha két héttel ezelőtt elmondtad volna neki, akkor sem. Azóta kisgyermeknek képzelte magát az anyja kötényénél. Boldog gyermek lehetett, mert öregen és szürkén, a halálos ágyán is nagy örömöt jelentett neki, ha felidézte azt az időt.

– Életemben nem láttam nála boldogabb teremtést!

– Milyen könnyű és gyöngéd volt a halála. Azt gondolta, hogy az anyja ott van mellette.

Mindketten emlékeikbe merültek: eszükbe jutottak a hajdani békés, boldog órák.

Tizenegyet ütött az óra, és Jem felriadt.

– Mennem kell. Elvinném akkor azt a csomagot, amelyet emlegettél! Kérlek, látogasd meg néha anyámat! Jó éjt, Margaret!

Margaret kikísérte, majd bezárta utána az ajtót. Jem megállt a lépcsőn, és igazított valamit a csomag kötésén. Az udvar, az utca egészen nyugodt volt. Mindenki pihent már ezen a vasárnap éjjeli órán. Csillagok sütöttek le a kihalt utcákra, és a tiszta, lágy holdsugár fénylő tömegekben hullt alá, mindössze a lépcsőt hagyta sötétben, ahol Jem állt.

Lépteket hallott a köveken; lassan és fáradtan közeledett valaki. Mielőtt Jem befejezte volna a csomaggal való piszmogását, egy alakot vett észre – egy sápadt és erőtlen figurát, aki szemmel láthatóan fájdalmas erőfeszítéssel egy korsó vizet vitt a közeli kútról. Jem elé ért az udvar sarkára jutva, majd elhaladt a nyugodt, sárga fényben. És akkor Jem a lehajtott fejben, az összeesett, összeaszott testben John Bartonra ismert rá. Egy szellem sem vonszolhatta volna magát kevesebb életerővel, mint John Barton, aki gépiesen, monoton ritmusban botorkált el a háza ajtajáig. Amikor odaért, erőtlenül kinyitotta a zárat, amelynek hangja halkan hullámzott a levegőben, megtörve az éj csendjét. Aztán csönd hullt ismét mindenre.

Jem néhány percig csendben állt, megdöbbenve Mary apjának felbukkanásán. Még Margaret sem tudta, hogy az apa otthon van. Az éj leple alatt lopódzott volna haza? Jem addig is sokszor látta magába roskadva a férfit, de most még jobban megváltozott: belső vihartól ostromolva csúszott-mászott, mint akinek elveszett minden önbecsülése.

Beszámoljon neki lánya állapotáról? Jem elvetette az ötletet, és erre több oka is volt. Ha elmondja Bartonnak, mi van Maryvel, több olyan dolgot is érintenie kell, amitől meg akarta kímélni a férfit – azokat ugyanis csak a lány tudta volna megmagyarázni. Senki másban nem merült fel, hogy az apa követte el a gaztettet. Ez elbátortalanította Jemet, mégis valahogy úgy érezte, hogy csak ő lehetett a tettes.

Igaz, hogy a férfi Mary apja volt, és joga lett volna tudni, mi van a lányával, de nagyon valószínűnek tűnt, hogy atyai szívét követve meg sem akart volna állni a lányáig; abból pedig mi jó sült volna ki? A lány önkívületben felkődlő érzései között ugyan feltűnt az apa iránti szeretet,

ugyanakkor úgy tűnt, sokkal inkább fél tőle. A rémtett kettészakította a lányban az apja képét: az atyára, aki a térdén lovagoltatta, és szerette egész életében, és a merénylőre, aki annyi csapást és bajt hozott rá.

Ha éppen akkor találkoztak volna, amikor ez utóbbi érzés kerekedik felül a lányban, ki tudja, annak milyen következményei lettek volna?

Jem nem tudta és nem is akarta ilyen kétes kimenetelű próbatételnek kitenni Maryt; tekintette a lányt annyira a magáénak, hogy úgy gondolja, neki kell megvédenie a fájdalomnak még a lehetőségétől is. A lány hozzá tartozott, és nem máshoz, még ha az a másik az apja is, akinek – minden bűne ellenére – kijár a tisztelet.

Ha zavarosnak ítélik a beszámolómat, a félérzéseket és félokokat, amelyek Jem fején átvillantak, ahogy ott állt, és bámulta a helyet, ahol a megtört alak az imént elhaladt; ha zavarban vannak, miként bogozzák ki az igazi indítékot, megnyugtathatom önöket, hogy Jem ugyanilyen zavaros gondolatok után döntötte el: úgy tesz, mintha nem látta volna a fantomszerű John Bartont, aki már csak árnyéka volt önmagának.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET

A hazatérés

Dixwell: *Megbocsátást! Ó, megbocsátást, és egy sírgödröt!*
Mary: *Az Isten látja lelked, apám! Beleborzongok, ha elképzelem, mit cselekedtél.*
Dixwell: *Óh!*
Mary: *Nem közönséges bánat a tiéd, apám!*

ELLIOTT[135]

Mary még akkor is élet és halál között lebegett, amikor Jem megérkezett; és az orvosok vonakodtak attól, hogy ki merjék mondani: van ok a bizakodásra. Ám a lány állapota, bár még mindig aggasztó volt, javult, mióta Jem nem látta. Mary bénultan feküdt, ami egyfelől a betegség, másfelől a fárasztó rohamok számlájára volt írható.

Jem megismerte hát azt a nehézséget, amellyel mindenki szembesül, aki beteget ápol, és amelyet a férfiak még az asszonyoknál is nehezebben tűrnek: el kellett viselnie, hogy hosszú órákon át semmiféle látványos változás nem tapasztalható.

De hamarosan megkapta jutalmát minden türelméért. A lány nehéz légzése halkabbá és enyhébbé vált, s arcán a szenvedést béke váltotta fel. Egészséges álmot aludt. Csak lábujjhegyen jártak körötte a szobában, nem esett hangos szó, még lélegezni is alig mertek, bármennyire is szerettek volna már megkönnyebbülten és hálával felsóhajtani.

Mary egyszer csak kinyitotta a szemét; elméje olyan üde volt, mint egy nemrég született gyermeké. Örült a szép, de nem rikító színű kárpitnak, megnyugtatta a félhomály, és egészen jól elszórakozott a szoba tárgyainak szemlélésével: a hajórajzokkal, a függöny girlandjaival, a székek háttámlájára festett ragyogó virágokkal. Ápolói óvták, hogy ennél több izgalom ne is érje. Elnézte az ablak fölötti kis karnis közepén függő üveggömböt, amelyben különböző színű homok volt a Wight-szigetről vagy máshonnan. Nem fárasztotta magát azzal, hogy

[135] Részlet Ebenezer Elliott *Kerhonah* című művéből.

kérdéseket tegyen fel, bár látta, hogy Mrs. Sturgis az ágya mellett áll a teával, és csak arra vár, hogy a szájába kanalazhassa.

Nem vette észre az őszinte öröm jeleit és a végtelen háláéit – az összecsapott tenyereket, a csillogó szemeket – , az izgatottságtól remegő mozdulatokat, sem annak az embernek a gesztusait, aki már olyan régen várta, hogy ő felébredjen, és aki most a baldachin függönye mögül, egy keskeny résen át leste a lány minden gyenge mozdulatát. Vagy ha észre is vette szerelmét, túl fáradt volt, hogy ezt jelezze. De az is lehet, hogy már hozzászokott a körülötte téblábolóó kedveshez, aki hálát ad minden pillanatért, amikor az Úr öntudatot csempész a lány szemébe.

Mary ismét lágyan elszenderedett, anélkül hogy a kifejezhetetlen öröm félórájában bárki megszólalt volna. A csend ismét suttogásra és jelbeszédre kényszerítette őket, de szemük csillogott a reménykedő, ragyogó gondolatoktól. Jem az ágy szélén ült, visszahúzva a kis függönyt, és úgy érezte, hogy soha nem tud majd betelni ezzel a most oly sápadt, betegség pusztította arccal, halovány kontúrja olyan finoman kidolgozott volt, arca szinte márványszerű.

Mary megint felébredt. Kedves szemét kinyitotta, és találkozott a rászegeződő tekintettel. Elmosolyodott, kedvesen, mint a kisgyermek, amikor látja, hogy édesanyja hajol kiságya fölé, aztán tovább bámulta ártatlanul, gyermek módra a fiú arcát, talán mert a látvány öntudatlan örömökhöz juttatta. Aztán fokról fokra megváltozott drága tekintete: mintha emlékezni kezdett volna, és visszatért volna belé az öntudat, fehér bőre a legégőbb vörös rózsához lett hasonlatos, és erőtlen mozdulatokkal megpróbálta arcát a párnába rejteni.

Nagy önfegyelmet követelt Jemtől, hogy azt tegye, amit kell, és felkeltse a tűzhely mellett szunyókáló Mrs. Sturgist, majd rákényszerítse magát a távozásra, így rejtve el boldog izgalmát, amely minden vonására kiült, minden mozdulatában és hangjának minden csendülésében megmutatkozott.

Ettől a naptól kezdve Mary állapota gyorsan javult. Szinte minden érv amellett szólt, hogy gyorsan hazaszállítsák. Jemet Manchesterbe szólította a kötelesség. Ott lakott az anyja, és oda kötötték bontakozó élettervei. Tervek, amelyeket a gyanú és a bebörtönzés egy időre összekuszáltak, és amelyeket jelenlétével kellett ismét rendbe tennie. Kíváncsi volt rá, hogy felmentése után milyen szemmel néznek rá az

emberek, és hogy kap-e munkát újra Manchesterben. Emlékezett a férfira, akivel az öntödéjükben találkozott, ahol az illető munkát kapott, és akiről azt gyanították, börtönviselt, és arra is, hogyan kerülték a férfit mind a munkások, mind a gyárosok. Az emlék lesújtotta. Hiszen nem gondolta-e ő is azt, hogy egy börtönviselt ember nem lehet egyenes, őszinte férfi? Nem tehetett mást, önkéntelenül is arra a szegény, alázatos lényre gondolt, akinek a tekintetéből sütött a kitaszítottság; akit kiüldöztek az üzemből, ahol becsületes munkával akarta megkeresni a kenyerét, pillantásaikkal, célzásaikkal és a megvetés fekete némaságával (rosszabb az minden szónál!), amellyel mindenhol találkozott.

Jem úgy érezte, ő is beszennyeződött, és sokan majd gyanakodva pillantanak rá. Tudta, hogy a világot egy olyan tiszta jövővel győzheti meg ártatlanságáról, amilyen a múltja volt. Ugyanakkor azt is tudta, hogy nagy türelemre lesz szüksége, és sok megpróbáltatást kell majd kiállnia. Annál jobb, vélte, minél előbb túlesik ezeken a próbatételeken, hogy lássa, miként viszonyulnak hozzá az emberek. Vágyott rá, hogy ismét elmehessen az öntödébe; hogy a valóság majd elűzze – tőle független módon – a képet a kitaszított férfiról, akire ferde szemmel néznek, és akinek új foglalkozás után kell néznie.

Az imént azt mondtam: szinte minden érv amellett szólt, hogy Maryt hazaszállítsák, amint kielégítő állapotban lesz. De volt egy ellenérv is: mégpedig az a találkozás, ami otthon várt rá.

Jem meghányta-vetette magában a dolgot, mégsem tudta, mi lenne a legjobb. Rá tudta magát venni mindenre, amit az esze és az indokok kívánatosnak mutattak. De azt nem mutatták kívánatosnak, hogy Maryvel ebben a gyenge testi és lelki állapotban az apjáról beszéljen. Mennyi mindent váltana ki már a név puszta említése is! Hiába beszélne róla olyan nyugodtan és közömbösen, ahogy csak tud, elkerülhetetlenül kifejezne valamit abból a szörnyű titokból, amelyet a lány rejteget.

Mary lágyabb és gyengédebb volt, mint bármikor a leggyengédebb pillanataiban, mert a mozgása, a pillantása és a hangja is ellágyult a betegségtől. Mintha még ahhoz is nagy erőfeszítésre lett volna szüksége, hogy drága, halk hangjával a csendet megtörje, és szavai csak ritkán jutottak el Jem vágyakozva figyelő füléig. Az arca mindezek ellenére annyi szeretetről és bizalomról árulkodott, hogy Jem nem érezte zavarónak a csendes kábultság időszakait sem, amelyekbe a lány

gyakorta zuhant. Ha a lány szereti őt, minden rendben lesz; szerencsésebbnek tűnt tehát, ha nem erőlteti a mindkettejük számára fájdalmas témát.

Aztán eljött egy ragyogó, szép, balzsamos nap, és Mary Jem karján, a fiú szíve felőli oldalon, ismét kibotorkálhatott a szabad levegőre. Mrs. Sturgis áldással az ajkán az ajtóból figyelte, ahogy lassan elindulnak az utcán.

Amikor elérték a folyót, Mary megborzongott:

– Ó, Jem, vigyél haza! Ez a folyó mintha csillogó, hullámzó, vakító fémből lenne, éppen úgy, mint a betegségem első napján!

Jem hazatámogatta. A lány végig a földet nézte, mintha keresne valamit.

– Jem – szólalt meg Mary, és a fiú csupa fül volt. – Mikor megyünk haza? Mármint Manchesterbe. Unom ezt a helyet. Hazavágyom.

Erőtlenül beszélt, semmi türelmetlenség nem volt a hangjában; mintha érezte volna a bánatot, amely a vágya teljesülését követni fogja.

– Drágám, mehetünk, amikor csak akarod! Ha elég erősnek érzed majd magad. Előbb megkérem Margaretet, hogy mindent rendezzen el neked, mire hazaérünk. Ő majd ápolni fog, és segíteni neked. Nem kell hazamenned. Job felajánlotta, hogy lakhatsz náluk.

– Ó, de nekem haza kell mennem, Jem, meg kell próbálnom azt tenni, amit kell. Vannak dolgok, amikről nem szabad beszélnünk – halkította le hangját –, de kedves lenne tőled, ha nem elleneznéd a hazatérésemet. Ne is beszéljünk többet róla, drága Jem! Haza kell mennem, méghozzá egyedül.

– Nem egyedül, Mary!

– De, egyedül! Nem mondhatom el, hogy miért kérem ezt. Ismerlek annyira, hogy biztosan megérted, miért kérem, hogy ne beszélj le erről. Ígérd meg, drága Jem, ígérd meg!

A fiú, hogy eleget tegyen a Mary arcára kiült könyörgésnek, megígérte. Aztán rögtön megbánta, mint aki rosszul cselekedett – majd megint úgy vélte, ez volt a legjobb döntés, mert a dolgok állását nézve (talán több is van a háttérben, mint amit ő sejt) meglehet, hogy olyan tervek szövődtek, amelyek kivitelezését zavarná a jelenléte.

Egy azonban biztos: rémes volt a beszélgetés eme szörnyű, tiltott földjére keveredniük. Találgatni egymás gondolatait, amikor a szemek

zavartan a földre szegeződnek, és az orcák elpirulnak, amikor a szavak áramlása elakad, mert a beszélő attól tart, hogy valami mást is elárulhatnak a jelentésükön kívül.

Végre elérkezett a nap, amely elég szép volt ahhoz, hogy Mary útra kelhessen. Menni akart, de bátorsága cserbenhagyta. Hogyan is mondhatott olyat, hogy unja ezt a csendes házat, ahol még Ben Sturgis morgolódó basszusa is az összhang jele volt közte és felesége között, annyira összekovácsolták őket a hosszú évek? Miért akart elhagyni egy ilyen békés kis szobát, ahol annyi szeretet kapott? Még a kockás ágyfüggöny is drága lett számára, hiszen nem látja többé. Ha így állt a dolog az élettelen holmikkal, ha ilyen heves megbánást válthattak ki, el lehet képzelni, hogyan érzett a kedves öreg párral kapcsolatosan, akik befogadták őt, az idegent, és gondozták, ápolták, mintha a lányuk lenne? Minden akaratos mondata, amelyet a gyengeség félig öntudatlan túlérzékenysége diktált, most eszébe jutott, és igen bánta. Csak csüggött Mrs. Sturgison sírva, mert a könnyek a szavaknál pontosabban fejezték ki háláját és szeretetét.

Ben is sürgölődött, egyik kezében a szögletes Golden Wasseres palackkal, a másikban egy pohárkával. Maryhez ment, aztán Jemhez, majd a feleségéhez, mindenkinek adott egy kupicát, amelyet megtöltött, ivásra biztatva őket, hogy tartsa bennük a lelket. Ám ők sorra nemet mondtak, így neki kellett meginnia mindannyiszor, amikor újabb ember elé járult, és ugyanazt a választ kapta.

Amikor a harmadik pohárral is megitta, magyarázatát adta tettének:

– Utálom a pazarlást! Amit kitöltöttünk, meg is kell inni! Ez az én alapelvem – mondta, és visszatette a szekrénybe az üveget.

Ő volt az, aki szigorú parancsszavával elindította a fiatal párt, mert félt, hogy lekésik a vonatot. Mrs. Sturgis valahogy tartotta magát, amíg ki nem léptek a házból, de azután sírva fakadt, hiába bosszankodott a férje.

– Talán mégsem érik el a vonatot – mondta az asszony, és hangjában remény csengett, mert az óra kettőt ütött.

– Még csak az kéne! Hogy visszajöjjenek ide! Nem, nem! Szó sem lehet róla! Mi megtettük, amit tehettünk, és elsírtuk a részünket. Mi értelme volna elölről kezdeni? Ha még egyszer el kell búcsúztatnom

őket, kiürül az üveg, az biztos. Ideje, hogy Jack újabb adagot hozzon Hamburgból.

Ahogy Manchesterbe érkeztek, Mary elsápadt, és az arca majdhogynem szigorú kifejezést öltött. Azon volt, hogy összeszedje az erejét a találkozás előtt. Jem sohasem beszélt senkinek John Barton éjféli kísértetjárásáról, de Mary sejtette, hol ér majd véget apja útja. Arra pedig már nem is mert gondolni, hogy milyen kedvében lesz! Apja jellemében sötét űr tátongott, mióta Mary megsejtette bűnre való hajlamát, és a lány remegett belenézni ebbe a mélységes űrbe. Néha szeretett volna védelmet kérni, hogy még rövid ideig se kelljen együtt élnie egy gyilkossal. Apja búskomorsága jutott eszébe, amely azelőtt jellemezte, hogy szörnyű bűnét elkövette volna, a szeszélyes, könnyen felfortyanó természete. Eszébe jutottak a régi esték: ő valami munkával szöszmötöl, még akkor is, amikor az emberek már mindenhol becsukták a spalettákat, és lefeküdtek, ám apja vadabb, mint valaha, mert a megbánás rágja a szívét. Amikor ez a kép felderengett előtte, legszívesebben rémülten felsikoltott volna.

De gyermeki kötelessége, vagy inkább a szeretete és hálája a sok jóért, amelyet gyermekkorában kapott tőle, legyőzte félelmét. Átvészel minden képzeletbeli félelmet, még ha naponta újra meg újra kell is! Türelmesen viseli majd apja minden akaratosságát és erőszakosságát; sőt több mint türelmesen: sajnálva azt, akire a gyilkosság miatt szörnyű sors vár. Gondozza majd, ahogyan az ártatlan gondozza a bűnöst – várva a kegyesebb időket, amelyek majd balzsamot jelentenek a sajgó sebre.

Immár zavartalan békében érte el a házat, s e békét utóbbi gondolataiból merítette. A házat csak megszokásból nevezte otthonnak, mert az otthon szentségét valójában már régen elvesztette.

– Jem – kezdte, amikor az udvar bejáratához értek, és Job Legh ajtajára bökött. – Menj be, és várj fél órát, ne többet! Ha nem megyek át addigra, menj haza anyádhoz! Biztosítsd őt a szeretetemről! Majd Margarettel megüzenem, mikor kívánlak látni – sóhajtott fel.

– Mary, Mary, nem válhatunk el! Olyan hidegen beszélsz, mintha nem jelentenénk semmit egymásnak. A szívem csak a tiéd. Tudom, miért küldesz el, de…

Mary a fiú karjára tette a kezét, aki izgatottságában felemelte a hangját. Tekintetében a felizzó szerelem fényével Jemre nézett, aztán így szólt, remegő szájjal és egész testében rázkódva:

– Drága Jem, többször szólhatnék hozzád szerelmes szavakkal, ha nem vallottam volna meg az érzelmeimet oly nyíltan. Emlékezz arra a napra, Jem, és nem tartasz majd hidegnek! Eljön az idő, amikor a szívemben élő szerelem majd szavakban is alakot ölt, de most elnémít a fájdalom, hogy el kell hagyjalak; ám a szívem ugyanúgy szeret. De nem az efféle beszédeknek van itt az idejük. Ha nem teszem meg, amit helyesnek vélek, talán egész életemben bánni fogom. Jem, megígérted… – mondta, és távozott.

Gyorsabban tette meg azt a néhány yardot, mint szokta, attól való félelmében, hogy a fiú követni fogja. Keze a kilincsen volt, és egy szempillantás múlva az ajtó kinyílt.

Apja odabent ült, csendben, mozdulatlanul – még a fejét sem fordította arra, hogy lássa, ki lépett a házba. Meglehet, hogy felismerte lánya lépteit.

A tűz mellett ült, pontosabban a tűzrostély mellett, mert lángok nem táncoltak előtte. Csak a szürke hamu látszódott, amelyet néhány nappal ezelőtt hanyagságból benne felejtettek, és hidegen eltömítette a rácsokat. Apja a kedvenc székében ült, amelyet gépies mozdulattal, megszokásból választott. Úgy tűnt, hogy minden energiája, lelki és testi egyaránt, visszavonult az élet valamely fellegvárába, hogy ott próbáljon ellenállni a nagy pusztítónak: a bűntudatnak.

Kezei egymáson, ujjai összefűzve. Ez a testtartás általában elhatározást jelent, erőt. Ő azonban olyan erőtlen volt, hogy a póz inkább a véletlen számlájára volt írható, melyből a legkisebb külső hatás is kibillentette volna; úgy tűnt, akár egy szalmaszál is elég lenne hozzá.

Csonttá és bőrré aszott arca iszonyú szenvedésről tanúskodott. Belefájdult volna a szívük, ha látták volna ezt az embert, bármennyire elítélik is bűnét.

Mary, ahogy meglátta apja megszégyenült ábrázatát, megtörtségét, rögtön megbocsátott neki mindent. Eddig azt hitte, hogy nehéz (ahogy már említettem is) összeegyeztetnie a két képet: az apáét és a gyilkosét. De most egész egyszerűen képtelenségnek hatott mindez. Az apja volt! Az ő drága apja! Akit szenvedéseiben, bármi is okozta, még jobban

szeretett. Bűne valami olyasmi volt, ami kívül esett Mary gondolatain, és többé eszébe sem jutott.

Kedvesen bánt vele, és szeretettel szolgálta mindazzal, amit szív és kéz nyújtani tud.

Volt valamicske pénze, amelyet a tanúskodás különös szolgálatával keresett meg; és amikor leszállt az est, kiosont, hogy beszerezzen néhány dolgot, ami az apja kényelméhez kellett. Hogy test és lélek miként maradhatott ennyire is egyben, mint az apjáé az elmúlt, magányosan töltött napokban, senki sem tudja. A háztartás ugyanolyan üres volt, amiként Mary maga mögött hagyta: se szén, se gyertya, se élelem.

Hazasietett, de megállt Job Legh ajtajánál. Biztos volt benne, hogy Jem már hazament, miként abban is, hogy Margaretet legalábbis ezen az éjszakán valamilyen ürüggyel lebeszélte róla, hogy meglátogassa barátnőjét, különben már régen átment volna hozzá.

De mi lesz holnap? Holnap talán nem látogatja majd meg? És ki más figyel éberebben minden hangra, sóhajra, de még a hallgatásra is, mint a világtalan Margaret?

Több időt nem szánt a tépelődésre, mert a vágy, hogy apját lássa, erősebbnek bizonyult. Benyitott az ajtón, anélkül hogy tudta volna, mit mondjon.

– Ez Mary Barton! Megismerem a lélegzetvételéről! Nagyapa, Mary Barton van itt!

Margaret öröme, hogy találkozhat vele, nyílt kifejezése a szeretetének, fölöttébb meghatotta Maryt. Nem tudta visszatartani könnyeit; izgatottan és elgyengülve lerogyott az első székbe, amelyet talált.

– Ó, ó, Mary, valamivel jobban nézel ki, mint amikor utoljára láttalak! Jó kis ápolót faragtál te belőlem és Jemből, meg kell hagyni! Ha nem megy majd az ipar, betegápolónak állok! Gondolom, Jemnél fogsz élni. Na, ne pirulj el, lányom! Te és ő ismeritek már egymás szándékait! – Margaret megfogta Mary kezét, és kedvesen mosolygott rá; Job pedig felvett egy gyertyát, és ráérősen vizsgálgatni kezdte fényénél a lányt.

– Most már valamivel pirospozsgásabb az orcád, ha nem is sokkal. De amikor utoljára láttalak, az ajkad fehér volt, mint a lepedő, az orrod vége meg vékony; jobban hasonlítottál az apádra, mint valaha. Uramisten! Mi bajod, leányom? Nehogy elájulj itt nekem!

Mert Mary megszédült már az apja említésétől is, és érezte, vagy most beszél, vagy soha.

– Apám hazajött – kezdte. – Nagyon rossz bőrben van; soha nem láttam még ilyen szörnyű állapotban. Megkértem Jemet, hogy ne jöjjön el hozzánk, nehogy jelenléte felizgassa apát.

Kapkodva beszélt, és (legalábbis saját véleménye szerint) természetellenes modorban.

De vendéglátói mindebből nem vettek észre semmit, még a benne rejlő utalást sem, miszerint házukban semmiféle vendégség nem kívánatos. Job letett egy bogarat, amelyet épp előtte tűzött föl, és ezt mondta:

– Apád hazajött?! Jem nem is mondta! És beteg is! Majd átmegyek, és jobb kedvre derítem egy kis csevegéssel! Tudtam én, hogy semmi jó nem fog kisülni ebből a küldöttségesdiből!

– Ó, Job, apa nem bírná a látogatást, túl beteg! Ne jöjjön, kérem. Nem mintha nem lenne nagyon kedves és jó magától, de ma este semmiképpen! – mondta kétségbeesve, amikor látta, hogy Job tovább folytatja dolgai elpakolását. – Addig nem jöhet, amíg nem küldetek vagy nem jövök magáért. Apa olyan furcsa; nem felelhetek érte, ha idegenek kerülnek elé. Kérem, ne jöjjön! Majd én eljövök mindennap, és beszámolok az állapotáról. Már mennem is kell, szüksége van rám. Drága Job! Kedves Job! Ne haragudjon rám! Ha tudná, amit én tudok, sajnálna engem – próbálta békíteni a felháborodottan dadogó Jobot. De még Margaret is más hangon kívánt neki jó éjszakát.

Mary rosszul viselte a hidegséget, akárkitől érkezzék is, annak meg végképp nem örült, hogy most azt hiszik, hálátlan egy olyan jó és buzgó baráttal, mint Job. A keze már a kilincsen volt, de egyszeriben megfordult, visszarohant, és Job nyakába borult. Először őt csókolta meg, aztán Margaretet, majd könnyező szemmel és néma ajakkal sietve elhagyta a házat, és hazaindult.

Apja állapotában nem történt változás: önmaga árnyéka volt. Mary kérdéseit igenekkel és nemekkel válaszolta meg (nem volt sok kérdése, mert a témák nagy részét kerülnie kellett), elvékonyodott, gyermeki hangon, anélkül hogy felemelte volna a fejét. Nem mert a lánya szemébe nézni. Beszéd vagy cselekvés közben Mary is óvakodott attól, hogy tekintete sokáig időzzön az apján. Megpróbált olyan lenni, mint régen,

de hiába volt minden; tette a dolgát egy cél érdekében, és tudta, hogy lehetetlen visszahozni a múltat.

Így teltek a napok. Éjszakánként apja felvonszolta magát a lépcsőn, és lefeküdt az ágyába – Mary pedig hosszú órákon át hallgatta a fájdalmas nyögéseket, amelyeket a férfi nappal elfojtott, s noha mardosta belsejét a kín, egy hang sem hagyta el az ajkát.

Éjszakánként a lány sokszor felült az ágyában, és azon tűnődött, segítene-e atyja nyomorult lelkén, ha átmenne hozzá, és elmondaná neki, hogy mindent tud, és úgy szereti, valamint szánja, hogy az már szavakba sem önthető.

A nappal egyhangú órái ugyanolyan nyomottan és némán teltek, mint az első sivár délutánon. A férfi evett ugyan, de étvágy nélkül; mintha az étel nem táplálta volna többé, minden reggel egyre sápadtabb volt az arca, előrevetítve a halált.

A szomszédok furcsamód távol maradtak. Az utóbbi években John Bartonról csak úgy sütött, hogy senkit sem akar látni, és ezt mindenki érezte, talán csak azok nem, akik nem ismerték régi, boldogabb éveiben; vagy azon kevesek, akikkel együtt érzett, és akiket bátorított. Az emberek elkerülik azt, akit a befelé fordulás mélysége szigorúvá és szeszélyessé tesz. Most csak kíváncsian nézték a megjövő vagy éppen távozó Maryt. Titka tudatában az emberek távolságtartását gyanúsabbnak ítélte meg, mint amennyi gyanakvásra valóban okot adott. Hiányzott neki Margaret és Job, azok az emberek, akik megismerkedésük óta annyi bajban és aggodalomban osztoztak vele.

De leginkább azt a felséges fényűzést hiányolta, amelyet Jem szerető kedvessége adott neki a nap minden órájában, és amely minden égi csapást és minden zavaró gondolatot távol tartott tőle.

Tudta, hogy a fiú sokszor kódorog a ház körül, habár tudását sokkal inkább a megérzésre alapozta; az első két napban se nem látta, se nem hallotta Jemet. A harmadik napon találkozott vele Job Legh-éknél.

Olyan melegen fogadták, ahogy csak tudták, de mégis ott függött közötte és a többiek között a távolságtartás függönye, amitől Mary igencsak szenvedett. Még akkor is, ha Jem szavaiban, tetteiben, tekintetében a legszenvedélyesebb imádat és a legbizalmasabb szerelem jelei látszódtak. A bizalom főleg abban nyilvánult meg, hogy megértően kerülte a témát, amely Mary számára kényes lett volna.

Jobéktól a lánnyal együtt távozott. Álldogáltak a lépcsőn, mindkét kezével fogta a lány kezét, mintha nem akarná elengedni; aztán megkérdezte, mikor láthatja majd.

– Anyám is szeretné, ha meglátogatnád – suttogta. – El tudnál jönni valamikor?

– Nem tudom megmondani – felelte lágyan. – Még nem. Légy türelemmel, talán nem kell sokáig várnod. Drága Jem, be kell mennem hozzá, legdrágább Jemem!

A következő napon, amely Mary hazatértének negyedik napja volt, éppen az ablak mellett ült, és a munkája fölött merengett, amikor meglátta azt a személyt, akit a legkevésbé szeretett volna látni: Sally Leadbittert!

Kétségkívül hozzájuk igyekezett; még egy másodperc, és már kopogtatott is az ajtón. John Barton idegesen és gondterhelten oldalra sandított. Mary tudta, hogy ha nem válaszol a kopogtatására, Sally egy pillanatig sem habozik benyitni; ezért olyan gyorsan szaladt a küszöbre, mintha egy várva várt vendég elé futna. Kinyitotta, majd kezét a kilincsen tartva lecövekelt az ajtóban, így állva el a lány útját, és amennyire csak tudta, megpróbálta testével takarni a szobát a kíváncsi tekintet elől.

– No lám, Mary Barton! Végre megjöttél! Hallottam, hogy megjöttél, gondoltam, átjövök, hogy halljam a híreket.

Látta Maryn, hogy nem akarja beengedni, így lábujjhegyen pipiskedve pillogott át a válla fölött, mert azt gyanította, hogy a szobában egy szerető rejtőzik. De szerető helyett csak az atya szigorú és bánatos alakját vette észre, akit világéletében messze elkerült. Abbahagyta a leskelődést, és folytatni akarta a sugdosást úgy és arról, amiről Mary hajlandó.

– Szóval a vén zsarnok is visszajött. És mit szólt a liverpooli kalandodhoz, meg ahhoz, ami előtte történt? Mindketten tudjuk, hol. Már nem titkolózhatsz, Mary, benne van az újságokban.

Mary halkan felnyögött, és könyörögve kérte Sallyt, hogy váltsanak témát. Mert önmagában is elég kellemetlen volt, nem még úgy, ahogy Sally kezelte. Ha egyedül lettek volna, még kibírta volna valahogy, türelemmel, legalábbis így gondolta, de most szinte biztos volt benne, hogy apja hallgatózik; egy elfojtott sóhajt hallott, a felkeltett figyelem

fészkelődését. De Sally kíváncsiságának, hogy hallja a Mary által átélt kalandokat, semmi sem vethetett gátat. Sally, ahogy Miss Simmonds többi fiatal hölgye is, féltékeny volt Mary népszerűségére, arra, hogy közismert ember vált belőle.

– Ugyan már! Nincs azon már mit titkolni, ha egyszer benne volt a *Guardian*ban és a *Courier*ben is, és valaki mondta Jane Hodgsonnak, hogy egy londoni újságban is kinyomtatták. Hősnő lettél, Mary Barton! Milyen érzés tanúnak lenni? Nem művelnek szemtelen dolgokat az ügyvédek, nem bámulnak meg? Gondolom, megbántad, hogy nem fogadtad el a fekete, csillogó sálamat! Nem igaz, Mary? Mondd meg őszintén!

– Az igazat megvallva eszembe sem jutott, Sally! Hogyan is juthatott volna? – kérdezte szemrehányóan.

– Ó, majd elfelejtettem! Te csak arra az ostoba James Wilsonra tudtál gondolni! Ha nekem lesz szerencsém egyszer tanúskodni, nem börtöntöltelékekre fogom pazarolni az időmet, hanem sokkal szebb fiúkra, egy ügyvédbojtárra, de minimum egy fegyőrre!

Mary még levertségében is elmosolyodott a gondolatra, olyan képtelenségnek tűnt fel számára, hogy valaki egy gyilkossági tárgyaláson udvarlókat akarjon fogni.

– Eszem ágában sem volt udvarlókat keresni, biztosíthatlak, Sally, de erről nem akarok többet beszélni. Rosszul vagyok, ha eszembe jut. Hogy van Miss Simmonds és a többiek?

– Ó, nagyon jól. És van egy üzenetem is a számodra: ha jól viselkedsz, visszamehetsz hozzá dolgozni. Gondoltam, hogy örömmel vissza fog venni ez után a kis közjáték után, mert fellendítheted az üzletet. Még Salfordból is átjönnek, hogy téged lássanak, egy fél évig biztosan!

– Ne is beszélj erről; nem mehetek. Nem tudnék Miss Simmonds szemébe nézni, és még ha tudnék is… – pirult el, majd hirtelen elhallgatott.

– Ó, értem én, mire gondolsz. De majd megváltozik a véleményed, ha megtudod, hogy Jemet kirúgták az öntödéből! Jobb lesz, ha kétszer is meggondolod, mielőtt visszautasítod Miss Simmonds ajánlatát.

– Kirúgták az öntödéből? Jemet? – emelte fel a hangját Mary.

– Bizony! Nem is tudod? Tisztességes emberek nem dolgoznak együtt egy… Na, nem! Azt hiszem, nem kellene erről beszélnem, hogy annyit futottál az alibi után. Nem gondolok a legrosszabbra, csak mert egy ragyogó ifjú összevesz a riválisával, ahogy a színházban is lenni szokott!

De Mary gondolatai már Jem körül jártak. A fiú soha egyetlen szóval sem hányta a szemére, hogy egykor kikosarazta őt – milyen jó ember! És mennyi mindent el kellett viselnie miatta!

– Mondj el mindent!

– Jaj, hát tudod, ezekben a darabokban mindig kéznél vannak a kardok – kezdte Sally, de Mary türelmetlenül megrázta fejét, és belefojtotta a szót:

– Jemről, Jemről beszélj! Tudni akarok mindent!

– Nem tudok én sem többet annál, amit beszélnek az emberek: elbocsátották a gyárból, mert az emberek azt mondják, nem mostad elég tisztára a bűntől, még akkor sem, ha a bíróság vonakodott felakasztani. Az öreg Mr. Carson dühös az esküdtszékre meg a bíróra meg az összes ügyvédre és az egész fajtájukra, ahogy hallottam.

– El kell mennem hozzá, el kell mennem! – ismételgette Mary szaporán.

– Meg fogja erősíteni minden szavamat, nem hazudtam – felelt Sally. – Mindenesetre nem fogom átadni a válaszodat Miss Simmondsnak, hagyom, hogy kétszer is átgondold. További szép napot!

Mary becsukta az ajtót, és visszatért a házba.

Apja ugyanabban a pózban ült, a jól ismert, változatlan testhelyzetben, csak a fejét lógatta valamivel mélyebbre.

Mary felkapta a főkötőjét, hogy Ancoatsba induljon, és lássa, kikérdezze, vigasztalja és szeresse Jemet, mert most ezt kellett tennie.

Ahogy készülődés közben apja körül sürgölődött, a férfi megszólalt; visszatérte óta először. De a fejét olyan mélyen lehorgasztotta, hogy a lánya nem értette a szavait, ezért oda kellett hajolnia apjához. Egy pillanattal később az apja megismételte a szavait:

– Mondd meg Jem Wilsonnak, hogy jöjjön el ma este nyolc órára!

Lehet, hogy kihallgatta a beszélgetésüket Sally Leadbitterrel? Pedig suttogtak – jutott eszébe. Ezen és még száz más dolgon töprengve érkezett Mary Ancoatsba.

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET

„Bocsásd meg a mi vétkeinket”

Óh, élt-e ő.
Felelte Rusilla, bűnbánat
Nem volt nagyobb az övénél! Ismertem lelkét,
A vadat minden dologban. Olyan vezeklést
Mért magára, hogy elérte a testi
Fájdalom csúcsait – igen, így mondták –,
Baljós szigorral győzte le és tüntette
El bűnének még az emlékét is;
Megdöbbenve, remegő szánalommal
Eltűnt, mint egy röpke ijedelem.

SOUTHEY[136]

Amint a lány befordult Wilsonék utcájába, Jem beérte. Olyan váratlanul bukkant föl, hogy Mary megriadt.

– Anyámhoz mész látogatóba? – kérdezte kedvesen, majd megfogta a kezét, és lassított a léptein.

– Igen, és hozzád is. Ó, Jem, igaz? Mondd!

Biztos volt benne, hogy a fiú érteni fogja, mire vonatkozik félig megfogalmazott kérdése. Jem várt egy kicsit, és csak aztán válaszolt a lánynak.

– Igaz, kedves, nincs értelme titkolni; ha arra gondolsz, amire én. Nem dolgozom többé a Duncombe-öntödében. Nincs helye közöttünk titoknak (véleményem szerint), tegnap mégsem említettem a dolgot, mert attól tartottam, megijesztelek vele. Hamarosan találok munkát, sose félj!

– De miért bocsátottak el, ha egyszer ártatlannak mondott ki az esküdtszék?

– Én sem tudtam volna maradni, nemcsak egyszerűen felmondtak. Elég sokan gondolták úgy, hogy nem szívesen dolgoznának a kezem alatt többé. Voltak olyanok is, akik ismernek annyira, hogy tudták, nem

[136] Idézet Robert Southey (1774-1843) angol költő *Roderick* című művéből.

én követtem el a gyilkosságot, de a többiek kételkedtek; egyikük aztán beszélt a fiatal Mr. Duncombe-bal, és elmondta, mit gondolnak.

– Micsoda szégyen, Jem! – méltatlankodott Mary.

– Ugyan, drágám! Én nem vádolom őket. Az olyan szegény fickóknak, mint ők, nincs semmijük a becsületükön kívül, amire alapozhatnak és büszkék lehetnek. Érthető, hogy vigyáznak rá, és óvják, folt ne essen rajta.

– De tőled… csak jót kaphatnak. Tudhatnák már!

– Néhányan tudják is. A munkafelügyelő tudja, ez bizonyos, hogy ártatlan vagyok. Igen, mondta is ma; beszélt az öreg Duncombe-bal, és arra a belátásra jutottak, hogy jobb lesz, ha elhagyom a várost egy időre. Beajánlanak valahová máshová.

De Mary csak a fejét rázta ugyanazzal a szomorúsággal, és azt ismételgette:

– Ennél jobban is ismerhetnének, Jem!

Jem munkától kérges markával megszorította a lány kezét, és egy-két perc múlva megkérdezte:

– Mary, nagyon kötődsz Manchesterhez? Nagyon fájna itt hagyni az öreg szalonnafüstölőt?

– Veled? – kérdezte felpillantva, halkan.

– Ó, te lány! Bízz bennem! Nem kérném, hogy hagyd el Manchestert, ha én itt maradnék. Mert Kanadáról jókat hallottam, és a munkafelügyelőnek van egy unokatestvére az ottani öntödében. Tudod-e, hol van Kanada, Mary?

– Nem mondhatnám, legalábbis még nem; de veled, Jem – lágyult suttogássá a hangja –, bárhová…

Minek kellett volna oda térképismeret!

– De mi lesz apámmal?! – törte meg a kellemes csendet. Felnézett szerelme komoly arcára, és akkor eszébe jutott az üzenet:

– Ó, Jem, ugye, nem mondtam még? Apám üzeni, hogy beszélni szeretne veled. Megbízott, hogy hívjalak el hozzánk nyolcra. Mit akarhat, Jem?

– Nem tudom, mindenesetre elmegyek – válaszolta. – Nincs értelme, hogy találgatásokkal fárasszuk magunkat – folytatta kis szünet után, s lassan fel-alá sétált az utcán, abban az utcában, ahová a lányt vezette

beszélgetésük kezdetén. – Gyere, látogasd meg anyát! Aztán majd hazakísérlek, Mary. Remegtél, amikor találkoztunk; nem vagy még elég erős ahhoz, hogy egyedül sétálj az utcán – nagyította fel a lány elesettségét.

Egy kicsit őgyelegtek még szerelmesen; szavakat váltottak, amelyek önmagukban semmik – az olvasóknak semmik –, csak kettejüknek jelentettek sokat. Gyengéd és szenvedélyes szavakkal lehetne kifejezni érzéseiket, melyek megborzongatták őket, s melyek egy életre emlékezetessé tették számukra ezt az órát.

Az óra fél nyolcat ütött.

– Gyere, és beszélj anyával! Tudja, hogy immár a lánya vagy, Mary, kedvesem.

Bementek. Jane Wilson mérges volt fia késedelmes hazatérése miatt, akiről azt hitte, hogy még mindig dolgozni jár. Szeretteit általában apró örömökkel jutalmazta, így kényeztette őket, ám ha elkéstek, és készülődését nem tudták a kellő időben élvezni, dühbe gurult, s mérgét szerettein vezette le, tönkretéve ezzel a békés hangulatot. És így szinte gyűlöletes volt a „hizlalt ökör”[137] látványa, amely a szerető gondoskodás bizonyítéka akart lenni, mégis annyi háborgás kiváltója lett.

Mrs. Wilson először sóhajtott, aztán magában morgott a krumplis pogácsa megszikkadása miatt, amelyet fiának szánt a tea mellé.

Az ajtó kinyílt, és fia belépett. Arcáról büszke mosoly sütött, oldalán Mary Barton, aki egyszerre pirult és mosolygott, a szeméből áradó boldog fényeket szemhéjával igyekezett eltakarni. A fiatal pár körül szinte vibrált a levegő: a boldogság glóriája fonta körül őket.

Tönkretehette ezt az anyja? Össze tudta volna törni a bibliai Márta aggodalmaival?[138] Az asszonynak egyetlen másodpercig eszébe jutott sérelme, hiábavaló készülődése, aztán szíve megtelt anyai szeretettel, kitárta karját, hogy magához ölelje Maryt, s közben az öröm ömlő könnyei patakzottak arcán.

– Az ég áldjon, Mary, az ég áldjon! Csak tedd őt boldoggá, és az Isten örökre megáld! – mormolta a fülébe.

---

[137] Utalás A példabeszédek könyve 15,17-re: „Jobb egy tányér főzelék ott, ahol szeretet van, mint a hizlalt ökör, ahol gyűlölet van.”

[138] Utalás Lukács evangéliuma 10,38-42-re.

Jemnek nagy önfegyelemre volt szüksége ahhoz, hogy szétválassza a szívéhez legközelebb állókat, azokat, akik az ő kedvéért immár forrón szerették egymást. De közelgett az idő, amikor John Bartonnal találkoznia kellett, és hosszú út állt előttük.

Fürgén szedték lábukat, és közben alig beszéltek, bár fejük gondolatokkal volt tele.

A nap már régen lement, és az alkony első derengése ült mindenen. Amikor benyitottak a házba, Jem alig tudta kivenni a sápadó nappali fényben és a kandalló lángjainak vörösében a szoba belsejét.

Mary mindent látott, már első pillantásra. Mivel jól ismerte a szobát, rögtön feltűnt neki, mi a szokatlan – látta, és mindent megértett. Apja a kedvenc széke mögött állt, s a háttámlára támaszkodva próbálta tartani magát. Vele szemben ott állt Mr. Carson; szigorú alakjának sötéten derengő sziluettjét nagyra növesztette a kis szobában égő kandalló lángja.

Apja mögött Job Legh ült, fejét a két kezébe ejtve, és a kis, családi asztalra könyökölve. Látszott rajta, hogy figyel, és az is, hogy mennyire megdöbbentette, amit hallott.

Szünet állt be a beszélgetésben. Mary és Jem a félig nyitott ajtóban álltak, és mozdulni, sőt levegőt venni sem mertek.

– Jól értettem? – kezdte Mr. Carson mély, remegő hangon. – Ember! Jól hallottam? Maga ölte meg Harryt, az egyetlen fiamat? – Úgy ejtette ki ezeket az utolsó szavakat, mintha sajnálatra apellálna, hogy aztán sokkal dühösebben és vehemensebben folytassa: – Nehogy azt higgye, hogy kegyes leszek, és megkímélem, amiért önként feladta magát! Nem mentem fel a törvény által kirótt szenvedés alól! Maga nem kegyelmezett a fiamnak, én sem fogom sajnálni magát.

– Nem is kértem erre – mondta halkan John Barton.

– Kérte, nem kérte, mit érdekel az engem! Lógni fog, ember, lógni! – emelte fel arcát, és sziszegve, nyomatékosan megismételte a szót, mintha lelke egész keserűségét, vagy legalábbis egy részét, beletölthetné.

John Barton levegő után kapkodott, de nem a félelemtől, hanem attól a szörnyű érzéstől, hogy valakiben ekkora gyűlöletet kelthetett, amely Mr. Carson minden szavából és mozdulatából áradt.

– Ami az akasztást illeti, uram, tudom, hogy így kell lennie, nem kerülhetem el. Elég szörnyű dolog, tudja, uram? – tört ki Barton. – Ha a

tettem másnapján felakasztatott volna, térden állva köszöntem volna meg önnek. Halál! Uram, mi a halál az élethez képest?! Ahhoz az élethez képest, amelyet két hete élek?! Az élet legjobb esetben sem nagy dolog; különösen egy olyan élet, amelyen én vonszolom át magam az óta az éjjel óta – borzongott meg a gondolatra. – Tudja, uram, hányszor jutott eszembe, hogy öngyilkosságba menekülök a gondolataim elől?! És nem tettem meg. Tudja, miért? Mert így még inkább szenvednem kellett a bűn kísértő emlékétől! Ó, csak Isten a megmondhatója annak a fájdalomnak, amellyel sújtott, hogy bűnbánatra bírjon, és tette azért, attól tartok, mert nem voltam elég türelmes elviselni a csapásait, amelyeket büntetésül küldött – sokkal rosszabb csapásokat minden akasztásnál!

Aztán újra csak ő szólalt meg:

– Az óta a nap óta (talán gonosznak fog tűnni, uram, de ez az igazság) sokszor eszembe jutott, hogy mi lenne, ha abban a világban lennék, ahol Isten lakozik; ő talán megtanítana, még ha sok korbácsütéssel is, mi a jó, és mi a rossz. Mert én bizony összezavarodtam. Szívesen keresztülmennék a pokol tüzén, ha végül megszabadulhatnék a bűntől, mert annyira szörnyű. Ehhez képest az akasztás semmiség.

Fáradtságában le kellett rogynia a székre. Lánya odaszaladt hozzá. Úgy tűnt, mintha addig észre sem vette volna.

– Jaj, lányom – kezdte elhalón –, te vagy az?! Hol van Jem Wilson?

Jem előrelépett. John Barton ismét megszólalt, sok szünettel és levegő után kapkodva:

– Fiam! Sokat szenvedtél miattam! A legaljasabb dolog, amit elkövettem, hogy hagytam, te tartsd mindenért a hátad. Te, aki az egészről annyit sem sejtettél, mint egy még meg sem született gyermek. Nem foglak megáldani érte. Az áldás egy olyan embertől, mint én, a visszájára fordulna. Pedig Maryt szereted, aki ugyebár a lányom.

Barton itt hosszabb szünetet tartott. Mr. Carson megfordult, hogy távozzon. Amikor megérintette a kilincset, egy pillanatra megtorpant:

– Remélem, nincs kétsége afelől, hová megyek. Egyenesen a rendőrségre, hogy embereket küldessek, akik majd kezelésbe veszik magát meg a bűntársát. Holnap reggel elmondhatja majd a kis történetét azoknak is, akik aztán börtönbe dugják, és nem sokkal később megkapja a vágyva vágyott akasztását is.

– Ó, uram! – ugrott felé Mary, és megragadta Mr. Carson karját. – Apám haldoklik. Nézzen rá, uram! Ha halált akar halálért, megkapta! Ne vigye el innen az utolsó óráiban. A túlvilágra egyedül kell átlépnie, de legalább addig hadd kísérjem el. Ó, uram, ha van önben kegyelem, hagyja, hogy itt haljon meg!

John mereven és szigorúan felállt, és így szólt:

– Mary, lányom, tartozom neki ennyivel. Meg fogok halni, mégpedig ott és úgy, ahogy ő akarja. Igazat szóltál, a halál már itt áll mellettem, és egyre megy, hol töltöm azt a kevéske időt, amely az életből még hátravan. Azt az időt a lelkemmel harcolva fogom eltölteni, megküzdve a lelkiismeretemért, amelyet a túlvilágra átviszek. Oda megyek, ahová parancsolja, uram. Ő ártatlan – mutatott erőtlenül Jemre, majd visszarogyott a székébe.

– Nem kell félni, egy ujjal sem nyúlhatnak hozzá! – nyugtatta Job halkan.

De amikor Carson ismét indulni óhajtott, anélkül hogy felmentette volna, John Barton ismét megállította, még egyszer felemelkedett székéből, és Jemre támaszkodott beszéd közben:

– Uram, az én hajam a szenvedéstől ősz, míg a magáé az évektől…

– Elvitatja tőlem a szenvedést? – kérdezte Mr. Carson, mintha együttérzést koldult volna még a fia gyilkosától is.

A fia gyilkosa meg is felelt a könyörgésre: egy nyögés szakadt fel a lelke mélyéből, amikor eszébe jutott a szenvedés, amelyet okozott.

– Hogy nekem ne lett volna lelki gyötrelmem, amely kifehérítette a hajamat?! – folytatta Mr. Carson. – Talán nem úgy küzdöttem és gürcöltem végig az éveket, hogy minden reményemet a fiamba vetettem? Nem beszéltem ezekről a reményekről, de a szívemben éltek. Talán hidegnek látszom, és keménynek, és talán mindenkivel az is voltam, de vele sohasem! Kinek lehet fogalma róla, mennyire szerettem?! Még ő sem sejtette, hogyan dobbant meg a szívem, amikor meghallottam a lépteit, és milyen drága volt szegény, öreg apja számára. És most meghalt, megölték, nem hallja többé szerető szavaimat, és nem is láthatom többé. Beragyogta életemet, azt az életet, amelyre immár éj borult. Ó, istenem, vigasztalj meg, vigasztalj meg! – kiáltotta az idős férfi.

John Barton szemét könny öntötte el. Gazdagok és szegények, urak és szolgák testvérek voltak a szív feneketlen szenvedésében. Mégsem úgy volt, ahogyan sok évvel azelőtt, a kis Tom miatt aggódva gondolta, hogy az urak egy más világban élnek.

Az előtte álló gyászoló többé már nem gyáros volt, egy másik faj egyede, az örök ellenség, aki arannyal kirakott világon lépdel át olyan kőszívvel, amely csak a kedvezőtlen piac miatt képes szomorkodni. John nem látta többé ellenségnek, elnyomónak, csak egy szerencsétlen, megtört öregembernek.

Az együttérzés visszatért Barton szívébe, és már-már arra késztette, hogy (amennyire tőle telik) gyengéd szóval vigasztalja a szigorú embert, aki rázkódott a fájdalomtól. De milyen jogon szólhatott volna együtt érző vagy vigasztaló szavakat? Hiszen ő volt minden bánat okozója!

Ó, lesújtó gondolat! Ó, szörnyű emlékek! Minden jogát eljátszotta, hogy bekötözhesse felebarátja sebeit.

A gondolat súlyától visszazuhant a székre: maga alá gyűrte tette következményének a tudata. Mint a katona, akitől elveszik fegyverét, és látni véli felesége magányát, gyámoltalan gyermekeinek szomorú sírását, azokat, akikből egy perc múlva árva lesz és özvegy, ő ugyanúgy nem gondolhatott többet a kiégett otthonra és a szomorú szülőkre.

Hogy megfélemlítse egy társadalmi osztály tagjait, akiket az alattuk állók csak úgy ismernek, mint akik egyre több munkát akarnak kisajtolni belőlük egyre kevesebb pénzért, akiket úgy akarnak eltávolítani azok, akik legjobb tudásuk szerint küzdenek a jogaikért, mint valami basáskodó üzlettársat – ez volt az ok, amiért John Barton a tettét elkövette. De még ha ennek fényében szemlélte is a tettét, az izgatott percek elmúltával az igazi bosszúálló megtalálta.

Most jött rá, hogy egy embert ölt meg, egy… egy testvért. Most már tudta, hogy jó nem származik a gonoszságból, még a szenvedők számára sem, akiket elvakultan támogatott.

Összetört szívvel borult az asztalra. Mr. Carson minden sírásrohama újabb tőrdöfés volt a lelkében.

Úgy érezte, mindenki utálkozva fordul el tőle; nem értette, miként hihetett beteges érvelésének, amely a kétségtelen bűnt szinte kötelességnek állította be. A vágy, hogy valamicske bocsánatért

esedezzen, nőttön-nőtt benne. Erőtlenül felemelte fejét, Job Legh-re nézett, és azt mondta:

– Nem tudtam, mit cselekszem, Job Legh! Isten látja lelkem, nem tudtam! Ó, uram! – fakadt ki, és szinte Carson lába elé vetette magát –, mondja, hogy megbocsátja a fájdalmat, amelyet, már belátom, én okoztam! Nem bánom a szenvedést, sem a halált, tudja jól, hogy nem; de ó, uram, bocsássa meg a bűnömet!

– Bocsásd meg a mi bűneinket, ahogyan mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőnek – mondta halkan és bánatosan Job, imában fűzve tovább Barton szavait.

Mr. Carson elvette kezét az arca elől. Inkább néznék szembe a halállal, mint azzal a bánattól kísértetiesen elsötétült arccal.

– Ne bocsásd meg a vétkeimet, és akkor én is bosszút állhatok a fiam gyilkosán!

Vannak istenkáromló tettek, ahogyan vannak istenkáromló szavak is; ugyanolyan szeretet nélküli, kegyetlen megnyilatkozások, mert az istenkáromlás diktálja őket.

Mr. Carson elhagyta a házat, és John Barton, akár egy halott, úgy terült el a földön.

Felemelték, szinte abban reménykedve, hogy ez a mély öntudatlanság földi útjának a végét jelenti, majd ágyába fektették.

Egy ideig megosztott figyelemmel hallgatták a beteg kihagyó lélegzetét és az utcán elsiető, visszhangzó lépteket, melyekről mindig azt hitték, az igazságszolgáltatás emberei közelednek.

Amikor Mr. Carson elhagyta a házat, szédült az izgatottságtól; a forró vér egész testében lüktetett. Az esti mennybolt mélykékjét aligha látta, úgy sajgott a halántéka. Nekidőlt egy korlátnak, hogy el ne szédüljön, és hogy megnyugodjon, csak aztán nézett fel a mély ég sok ezernyi csillagára.

És hirtelen a saját hangját hallotta vissza, mintha utoljára kimondott szavait a végtelen ég visszhangozná, de a hangban elviselhetetlen bánat zengett: „Ne bocsásd meg a vétkeimet, és akkor én is bosszút állhatok a fiam gyilkosán!”

Különös élményét megpróbálta képzelete rovására írni. Lázas és beteg volt, Ilyen állapotban a képzelődés tünetszámba megy.

Így történt, hogy inkább hazaindult, és nem, amint kilátásba helyezte, a rendőrségre. Végül is (mondta magának), megfelel reggel is. Hiszen attól nem kell félnie, hogy a férfi megszökik, hacsak nem a sírba.

Megpróbált nem figyelni az agyát bolygató képzelt hangokra és káprázatokra, és úgy akarta visszanyerni józan eszét, hogy nyugodtan, lassan hazasétál, miközben megnéz mindent, ami a szeme elé kerül.

Meleg, lágy tavaszi este volt, az utcán sokan jártak. Például egy nevelőnő is, aki a rábízott gyermeket vitte haza valamely gyermekeknek szóló vigasságról. Valószínűleg táncmulatság lehetett, mert a kis teremtést hófehér muszlinba öltöztették, és tündéri lábain úgy tipegett a nevelőnője mellett, mintha még most is a nemrég hallott dallamra lejtene.

A férfi háta mögött hirtelen egy durva, szegényes kinézetű, kilenc-tízéves kifutófiú jelent meg; a tündéri, táncoló kislány mellett óriásnak tűnt. Nem tudom, hogy történhetett, de egy ügyetlen mozdulatával fellökte a kislányt a járdán, ahogy elhaladt mellette; aztán hátra sem nézve, hogy kinek okozott fájdalmat, továbbment.

A gyermek felkelt, és könnyezni kezdett a fájdalomtól. Megvolt rá az oka, mert az arcán vér serkent, azon az arcon, amely egy másodperccel azelőtt még oly angyalian szép volt. Csinos ruhájára vércseppek hullottak, azok a skarlát pecsétek, amelyektől a kisgyermekek annyira félnek.

A nevelőnő, egy erősebb asszonyság, rögvest elkapta a fiút, éppen akkor, amikor Mr. Carson, aki az egész esetet látta, odaért.

– Te kis csirkefogó! Beviszlek a rendőrségre, be én! Nem látod, milyen sérülést okoztál a kislánynak? Nem látod? – rázta meg minden egyes mondatnál szenvedélyes dühvel.

A fiú keményen, dacosan nézett vissza rá. De a rendőr említésére megijedt; félt azoktól a gonosz óriásoktól, a szerencsétlen utcakölykök rémeitől. A nevelőnő látta ezt, és elkezdte rángatni; az ő szavaival élve „móresre akarta tanítani” a fiút.

A fiú félelme fokozódott, és az ingerültsége is. Ekkor azonban az édes arcú kislány magához húzta a nevelőnő arcát, és azt mondta neki:

– Drága dadus, már nem is fáj annyira; butaság volt sírva fakadnom. Nem akarattal tette. Nem tudta, mit tesz. Nem igaz, kisfiú? A dadus nem fogja hívni a rendőröket, nem kell félned.

És puszira csücsörítette száját, hogy megsebzőjét megcsókolja, ahogy otthon tanították a békekötésre.

– No, ezt a leckét ugyan nem fogja elfelejteni ez a fiú, a kislánynak köszönhetően, és legközelebb jobban vigyáz majd, ebben biztos vagyok! – mondta egy másik járókelő félig magának, félig Mr. Carsonnak, akiről látta, hogy figyelmét nem kerülték el a történtek.

De a gyáros úgy lépdelt tovább, mint aki meg sem hallotta a megjegyzést.

A gyermek könyörgése egy elhaló, megtört hangra emlékeztette, amelyet nemrégen hallott, és amely megbánóan és alázatosan sürgette egy nagy bűn megbocsátását.

„Nem tudtam, mit cselekszem.”

A szavakról eszébe jutott, hogy mintha már olvasta vagy hallotta volna ezt a könyörgést valahol. De hol találkozhatott vele?

Lehet, hogy…?

Amint hazaérkezett, egyenesen az emeleti könyvtárába sietett, és levette a nagy, díszes kötésű Bibliát, azt a tekintélyes, aranyozott példányt, amelynek lapjai még össze voltak tapadva, ahogy a nyomdából kikerült. Látszott rajta, hogy nem sokat forgatták.

Az első oldalára (ahová Mr. Carson első pillantása esett) a gyermeke és az ő neve volt írva:

Henry John, fia a fent említett John és Elizabeth Carsonnak.

Született 1815. szeptember 29-én.

A bejegyzés teljességéhez már csak a halálának az időpontjára lett volna szükség. De az oldal csakhamar eltűnt a szemébe gyűlő könnyek ködében.

Gondolat követte a gondolatot, emlék pergett emlék után arról a büszke napról, amikor megvásárolta a drága könyvet, hogy egynapos gyermekének a nevét beleírja.

Fejét a könyvre hajtotta, és hagyta, hogy könnyei foltokat hagyjanak a makulátlan lapon.

A fia gyilkosa előkerült, bevallotta bűnét, és ő (furcsa módon) mégsem tudta annyira gyűlölni, mint amikor még azt hitte, egy életerős fiatalember a tettes, egy isteni és emberi törvényekre fittyet hányó alak. Annak ellenére, hogy megpróbálta felélesztení szívében a gyűlöletet, amelyet halott fia miatt kötelességének is vélt, valahogy sajnálni kezdte

azt az emberi roncsot, azt a megtört szerencsétlent, aki bevallotta bűnét, és a megbocsátásért esedezett aznap este.

Gyermekkorának és fiatalságának napjaiban Mr. Carson hozzá volt szokva a szegénységhez. Tisztes, becsületes szegénység volt, nem az a lélekölő, hitvány szenvedés, amelynek jeleit John Barton házában látta, és amelyet most oly furcsán ellenpontozott a könyvtárszoba fényűző pompája. Szokatlan gondolatai támadtak arról, hogy Isten gyermekei között milyen különböző módon osztották szét a javakat.

Aztán felrázta magát kábulatából, és nekilátott megkeresni az idézetet, amelyről úgy rémlett, hogy az evangélium része: „Nem tudják, mit cselekszenek."[139]

Sötét éjfél volt már, a ház mozdulatlan és csendes, semmi sem zavarta meg az idős férfit szokatlan keresgélésében.

Évekkel korábban az evangélium tankönyvként szolgált számára, amelyből olvasni tanult. Sok évvel azelőtt ismerte meg a történeteket, azelőtt, hogy megértette volna a lelket, amely az életet adja.

Újból belevetette magát a történetbe, egy kisgyerek érdeklődésével. Falta a mondatokat, és elsőre megértette üzenetét. Elérkezett a végéhez, a szörnyű véghez. És megtalálta a benne zengő mondatot.

Becsukta a könyvet, és mélyen elgondolkozott.

Egész éjjel harcolt egymással az arkangyal és a gonosz. A halottas ágy mellett virrasztók ennek csak néma szemtanúi lehettek. John Barton szellemi ereje visszatért. Úgy beszélt, mint fénykorában, abban az ízes lancashire-i dialektusban, amelyet mindig használt, ha szabadon csapongott:

– Tudjátok, én mindig a jó utat kerestem, de a szegény embernek nem könnyű megtalálnia. Nekem legalábbis nem volt könnyű. Senki sem tanított rá, senki sem mondta, hogyan kell. Amikor még rövidnadrágos gyerek voltam, megtanítottak olvasni, de könyvet senki sem adott a kezembe, mindösszesen annyit tudtam, hogy a Biblia egy jó könyv. Amikor gondolkozni kezdtem, és kellőképpen össze is zavarodtam, elővettem. De az ember már nem hiszi a feketét feketének vagy az éjszakát éjszakának, ha azt látja, hogy körülötte mindenki úgy tesz, mintha a fekete fehér lenne, az éj meg nappal. Nem sok mentséget

---

[139] Jézus szavai a keresztfán, Lukács evangéliuma 23,34.

hozhatok fel a túlvilágon, Isten bocsásson meg nekem, talán csak ennyit: szívesen követtem volna a Biblia útját, ha azt láttam volna, hogy az emberek értékelik. De mindegyik csak emlegette a könyvek könyvét, aztán ment, és egészen máshogy cselekedett. Azokban a napokban a Bibliával a kezemben jártam, és mint egy kisgyerek, ujjamat a Biblia megfelelő passzusára téve kérdezgettem, hogy ez meg ez mit jelent, de senki sem mondta meg. Aztán elővettem egy-két világosabb szöveget, és megpróbáltam azok szerint cselekedni. Nem tudom, miért, de senki – sem az urak, sem a munkások – nem törődtek többet ezekkel a szövegekkel, mint amennyit én törődtem mondjuk London polgármesterével. Gondoltam, ezek szerint az egész csak szemfényvesztés, amelyet szegény tudatlan embereknek és asszonyoknak találtak ki.

Nem sokáig próbáltam az evangélium szerint élni, de még mindig ez volt a legmennyeibb dolog ezen a földön. Az öreg Alice-t kértem, hogy erősítsen meg, de az emberek azt mondták: „Állj ki a jogaidért, mert máshogy nem szerzel érvényt nekik!” A feleség és a gyerek nem beszélt, egyre csak sírt tehetetlenségében, én pedig kezdtem ugyanúgy tenni, ahogy a többiek. Aztán Tom meghalt. Tudjátok, hogy történt… Nem kapok levegőt, és mintha megvakultam volna.

Néhány perc után folytatta:

– Először természetes volt, hogy szeretem az embereket, még ha azóta az is lettem, ami. Volt idő, amikor meg is tudtam volna kedvelni az urakat, ha hagyták volna, még az evangéliumi időszakban, azelőtt, hogy a fiam éhen halt. Gyakran szinte kettészakított az az érzés, hogy szeretnem kell a szenvedőket, miközben azt gondolom, szenvedéseikről ők maguk tehetnek.

Végül kétségbeesetten feladtam, hogy az emberek tetteit megpróbáljam a Szentíráshoz mérni, és eldöntöttem, hogy jómagam sem követem tovább az igét. Ezt mondtam azelőtt. Aztán meg csak hullottam, hullottam egyre mélyebbre.

Ezután már csak töredékes mondatokban beszélt:

– Nem tudtam, hogy öregember… Ó, bárcsak megbocsátana! – Aztán ugyanilyen töredezetten, de annál szenvedélyesebben, nagy átéléssel imádkozni kezdett.

Job Legh hazament, mert nagyon lesújtotta a váratlan csapás. Jem és Mary együtt maradtak, és várták a közelítő halált. De amikor az agónia utolsó szakasza következett – már virradt odakint –, Jem szerette volna valamivel csillapítani John Barton fuldoklását, és elindult, hogy gyógyszert szerezzen valamely korai órán is nyitva tartó patikából.

Távollétében Barton állapota tovább rosszabbodott: leesett az ágyról, és a lélegzete is akadozott. Mary hiába küzdött, hogy visszategye, bánata és fáradtsága kiszívta minden erejét.

Mivel hallotta, hogy odalent valaki belépett a házba, lekiáltott Jemnek, hogy segítsen neki.

De a léptek, amelyek a lépcsőn kopogtak, nem Jem léptei voltak.

Mr. Carson állt az ajtóban, és rögtön megértette a helyzetet.

Felemelte az elerőtlenedett testet, és a távozó lélek még utoljára hálásan felcsillant Barton szemében. Mr. Carson a karjai között tartotta a haldokló porhüvelyét. John Barton összetette kezét, hogy imádkozzon.

– Imádkozzunk! – hullott térdre Mary, és ezen a gyászos órán elfelejtette mindazt, ami apját és Mr. Carsont egymástól elválasztotta.

Mr. Carsonnak nem jutott más az eszébe, mint azok a sorok, amelyeket néhány órával korábban olvasott:

– „Isten, légy irgalmas nekünk, bűnösöknek!”[140] „Bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.”

E szavakkal búcsúzott a karjában tartott John Barton életétől.

És így ért véget egy szegény ember tragikus élete.

* * *

Mary elájult. Amikor hosszabb idő után magához tért, már a lenti padon ült, és Jem támogatta. Job és Mr. Carson is ott volt, halkan és komolyan beszélgettek. Ezután Mr. Carson elköszönt, és távozott. Job hangosan, de mégis mintha csak magának mondaná, így szólt:

– Isten meghallotta e férfi imáját. És ő megvigasztaltatott.

---

[140] Utalás Lukács evangéliuma 18,13-ra.

HARMINCHATODIK FEJEZET

Mr. Duncombe ajánlata

A nemlét első napja, nem,
s a vész, kín végső napja sem.
BYRON[141]

Bár Mary gondolatai aligha voltak tudatosak, inkább valami rejtett ösztön vezérelte lelkét, és semmiképpen sem érvek és ellenérvek eredményei voltak, mégis egy ideje (mióta Liverpoolból visszatért) azt érezte, hogy az apja csak egy dolgot áhít: a halált!

Tudta, hogy apjára a lelkiismeret mérte a halálos sebet, és nem merte kutatni az isteni, végtelen kegyelmet, hogy kifürkéssze, milyen túlvilági élet várhat rá.

A rámért csapás először megbénította és magányossá tette, aztán csak alázatos és beletörődő lett, amikor visszanyerte annyira erejét, hogy eltűnődjön és mérlegeljen kicsit. Biztosak lehetünk abban, hogy Jem nem fukarkodott a szeretettel és a kedvességgel, ahogyan Job és Margaret sem az előzékenységgel és az együttérzéssel, hogy vigasztalják és megnyugtassák a lányt, akinek közvetlen rokonai immáron mind halottak voltak.

Nem kérdezte, nem is érdekelte, miket beszélnek meg suttogva a temetéssel kapcsolatosan. Mindent rájuk bízott, akár egy kisgyermek; örült, hogy zavartalanul elmerülhet az álmok és az emlékek birodalmában, amelytől szemébe könnyek szöktek.

Élete leghosszabb napja volt ez; nem volt semmi, ami kizökkenthette volna. De az a hosszú, nyugodt idő – bármilyen súllyal is nehezedtek rá az órák –, amelyet kapott, pótolhatatlannak bizonyult: minden szemszögből megvizsgálhatta állapotát, és fölfoghatta végre a reggel történteket, amelyek árvaságba taszították. Mindenesetre attól a megrázkódtatástól, melyet apjának este bekövetkező halála jelentett volna, megmenekült. Mert ilyen esetekben, kimerülve a szorongástól és

[141] Idézet Lord Byron *A gyaur* című verséből, Garai Gábor fordítása.

a sok betegápolástól, mély gyászunk álomba ringat minket még azelőtt, hogy időnk lenne megérteni az okát; ám reggel úgy ébredünk fel, mintha egy kést döftek volna belénk, úgy tudatosodik a szörnyű hiány, amely soha többé, amíg világ a világ, nem lesz betöltve.

Ez a nap Mrs. Wilsonra is terheket rótt. Kötelességének érezte, s ezt írta elő az etikett is, hogy meglátogassa jövendőbeli menyét. Fejében régi képek kergetőztek (vasárnapi templomokról és halállal teli temetőkről, azt hiszem), amelyeknek köszönhetően úgy érezte, a legszebb és legkevésbé viseltes ruháját kell felöltenie, amelynek kiszellőztetése, vállfára akasztva a kandalló előtt, legalább lefoglalta egy időre.

Amikor Jem késő este hazatért John Barton halála után, kimerülten és a nap fejleményeitől lesújtva, anyját beszédes kedvében találta, és buzgó gyászban. Bár inkább magában maradt és hallgatott volna, le kellett ülnie, és válaszolnia anyja kérdéseire.

– Végül is elment, ugye, Jem?

– Igen. Kitől hallotta, anyám?

– Job nézett be hozzám, és ő mondta, útban a temetkezési vállalkozó felé. Szépen búcsúzott el a világtól?

Jemnek eszébe jutott, hogy anyja nem hallhatta John Barton vallomását, amelyet a halálos ágyán tett; amint az is, hogy Job Legh-től is diszkréciót kér majd – elhatározta, hogy ha megoldható, anyja sohasem fog értesülni róla. De a titok megőrzése mindenféleképpen sok nehézséggel járna, amelyeket csak akkor kerülhetne el, ha anyjával sikerülne elfogadtatni a tervét, amelyet Maryvel megosztott már: Kanadába költözését. És hogy mire volt jó ez a nagy titkolózás? A házi béke megőrzése végett, amelyben reménykedett. Ugyanis ismerte annyira anyja indulatos természetét, hogy tudja, John Barton bűnét nem lenne képes magában tartani, és azt is, mekkora fájdalmat jelentene ez Marynek. Eldöntötte, hogy másnap kora reggel elmegy Jobhoz, akitől titoktartást kér. Jem attól nem félt, hogy tőle szivárogna ki valami, vagy ha mégis, Margaret tud titkot tartani.

De mi lesz Mr. Carsonnal? Őt hogyan, mivel fogja rábírni, hogy kímélje meg John Barton emlékét?

Gondolataiból anyja ideges hangja verte fel:

– Jem, ha csak ennyit tudsz róla mondani, máskor akár ne is állj a halottas ágy mellé! Én egész nap egyedül voltam (kivéve, amikor Job benézett), de azzal biztattam magam, hogy Jem hamarosan megjön, és a társaságom lesz, hiszen a helyszínen volt a halál pillanatában. És most itt vagy, de inkább vetnéd szavaidat a kutyák elé, mint szegény jó anyádnak. Semmi értelme haldoklóhoz járnod, ha utána nem tudod elmondani, mik voltak utolsó szavai.

– Nem mondott semmit, anya! – felelte Jem.

– Így történt volna? Olyan nagy szónok volt életében, most meg elmulasztotta az alkalmat, amely csak egyszer adódik az életben! Könnyű halála volt?

– Egész éjjel nyugtalanul hánykolódott – válaszolt Jem, aki vonakodott ama percekre gondolni.

– Elvetted tőle a párnáját? Lefogadom, hogy nem! A te neveltetéseddel, tanultságoddal igazán tudhattad volna, mit kell tenni ilyen esetben. Lehet, hogy galambtollak voltak a párnában. Hát nem tudjátok, hogy a halál nehezen jön el annak, aki galambtollal kitömött párnán fekszik?!

Jem örült, hogy szobája magányába és nyugalmába szökhet az ilyen beszéd elől, hogy lefekhet, és nyugodtan végiggondolhatja, mit végzett el, és mit kell még megcselekednie.

A legfontosabb az volt, hogy Mr. Duncombe-bal, előző munkaadójával beszéljen. Másnap kora reggel elindult az üzem felé, ahol oly sok napját töltötte, oda, ahol olyan sokat gondolkozott, reménykedett és rettegett. Nem volt kellemes érzés, különösen, hogy kizárták a jól ismert helyről; hajdani munkatársai többségének nyilvánvaló érzései, amelyeket vele szemben tápláltak, szintén nem vidították fel a lelkét. A bejárat előtt állt, és várta, mikor lesz Mr. Duncombe-nak szabad ideje. A munkások közül sokan elmentek mellette a reggelizésből visszatérve, de csak nagyon kevesen méltatták egy távolságtartó biccentésnél melegebb fogadtatásra.

Nagyon nehéz – mondta magának Jem, míg torkában keserű, dühös érzések gyűltek – élni az embernek, ha a többiek már az első rossz szónak, amely ellene elhangzik, hitelt adnak. Én még csak át tudnám vészelni Angliában, de mit kellene elviselnie Marynek? Előbb vagy utóbb a titok kitudódik, és a népek napokig ujjal mutogatnak majd John

Barton lányára. Még szerencse, hogy Istennek könnyebb dönteni, mint az embereknek; ez az egyetlen vigaszunk!

Mr. Duncombe nem hitt Jem bűnösségében, még a hallgatás ellenére sem, amelyből gyanúsítgatást vélt kihallani, de azzal egyetértett, hogy a jelenlegi helyzetben legjobb, ha a fiú elhagyja az országot.

– Ahogy már említettem is, azt hiszem, írtunk egy levelet a kormánynak, amelyben téged mint intelligens munkást, gépészeti szakértőt és feltalálót a Mezőgazdasági Testület figyelmébe ajánlottunk, amelyet Torontóban állítottak föl. Ez elég jó lehetőség: házat, földet adnak, és százalékot az elkészített gépek után. Megmutatnám neked a részleteket is, ha előkerülne a levél, de azt hiszem, otthon hagytam.

– Köszönöm, uram! Igazán nem szükséges megmutatnia a levelet, hogy elfogadjam az ajánlatát. El kell hagynom Manchestert, és elhagyom Angliát is, amint lehetséges.

– A kormány majd megveszi a jegyeket, talán még a családodnak is. De nem vagy házas, ha jól tudom.

– Nem, uram, de… – Jemet menyasszonya félénksége titoktartásra ösztönözte.

– De…? – mosolygott Mr. Duncombe. – Meg akarnál házasodni, mielőtt elindulsz, ugye, Wilson?

– Igen, engedelmével, uram. És itt van az anyám is. Remélem, ő is velünk tart. De van nekem pénzem, nem kell, hogy a kormány állja az útiköltséget.

– Nem, nem! Ma írtam nekik, beajánlottalak; és azt mondtam, két további jegyre lenne szükség a családod számára. Nem fogják firtatni, merre ment végül a család. Remélem, látlak még, mielőtt kihajózol, Wilson; bár azt hiszem, itt nem hagynak sokáig békén. Legközelebb hozzánk gyere el, azt kellemesebbnek fogod találni; ezek a munkások elég keményfejűek! No, sok sikert!

Jemet nyugalom töltötte el, hogy ezen a beszélgetésen is túl volt. Most már nem kellett mérlegelnie az elutazása mellett és ellen szóló érveket.

Minél többet gondolkozott rajta, annál tisztábban látta a jövőjét. Elindult Maryhez, mert úgy látta legjobbnak, ha elmondja, miként döntött. Margaretet is ott találta a menyasszonya mellett.

– Nagyapa mielőbb látni akar – mondta a lány a belépő Jemnek.

– Én is őt – vágta rá Jem, mert eszébe jutott, hogy tegnap este elhatározta, a diszkrécióját kéri Barton vallomását illetően.

Így alig csókolta meg szegény Mary bánatos, édes arcát, már rohant is az őt türelmetlenül váró öreghez.

– Üzenetet kaptam Mr. Carsontól – mondta Job, amint meglátta Jemet. – És istenemre, téged és engem akar látni. Remélem, nem forral semmit – nézett Jemre tűnődve.

De még ha a legkisebb gyanú is felmerül benne, Jem őszinte, félelem nélküli, nyílt vonásai azt is eloszlatták volna.

– Nem tudom, mit akarhat az a szegény öreg – felelte. – Talán vannak még megválaszolatlan kérdései. Talán, de minek találgatni? Menjünk!

– Jobb lenne, ha előremennék, és felderíteném a terepet. Talán az a rögeszméje, hogy te is bűnrészes voltál, és csapdát állít neked.

– Nincs mitől félnem! Nem tettem semmi rosszat, és nem is tudtam, hogy bármi készülődne a fia ellen; bár el kell ismernem, hogy volt idő, amikor nekem is voltak gonosz gondolataim. Akik belevetik magukat az igazság kutatásába, nem fognak sokáig tévúton járni. Megyek, és megteszek mindent az öregúrért, amit tudok, ebből senkinek sem származhat kára. Nekem is megvan az okom, hogy viszontlássam, a hívása még kapóra is jön.

Jem bátorsága Jobot is megnyugtatta kissé. De az igazat megvallva még mindig azt szerette volna, ha a fiatalember követi tanácsát, és hagyja, hogy ő hallgassa meg Mr. Carson mondandóját.

Eközben Jane Wilson felvette fekete ünneplőjét, és elindult kondoleálni. Egy kissé nyugtalankodott és feszengett azok miatt a moralizáló mondatok miatt, amelyeket elképzelése szerint a részvétnyilvánítótól elvárnak; és amíg el nem ért a házig, fel is készült ezekből.

Óvatosan benyitott. Mary a kandalló mellett ücsörgött tétlenül, onnan pillantott fel, és vette észre őt: Jem anyját, drága szülei fiatalkori barátját, aki gyerekkorában oly sokszor segített rajta. Felállt, odament hozzá, és a nyakába borult sok könny, sóhaj és szó kíséretében.

– Ó, meghalt, eltávozott, végleg el, halottabb nem is lehetne, és én itt maradtam egyedül!

– Szegény lány, szegény lány! – kezdte Jane Wilson, és lágyan megcsókolta. – Nem vagy egyedül, ne is gondolj ilyeneket! Őt nem is

említem, a Magasságost, aki az árvák örök pártfogója, de gondolj legalább Jemre! És drága Marym, gondolj rám! Lobbanékony asszony vagyok, de van szívem, és te olyan leszel nekem mostantól, mintha a lányom lennél, az én kis jerkém! Jem nem fog jobban szeretni, ahogyan én szeretlek; és a bosszankodásaimat is elviseled majd, mert tudnod kell, hogy a szívem a tiéd lesz örökre, ha elfogadsz anyádnak… És akkor nem kell azt mondanod többé, hogy egyedül maradtál.

Mrs. Wilson már azelőtt sírva fakadt, hogy befejezte volna mondandóját, amely cseppet sem hasonlított arra, amit közölni szándékozott, és mindarra a formális vallásosságra, amellyel a látogatásra készült. A szív jámborsága volt ez, amelynek nem volt szüksége cifra szóvirágokra, hogy igaz, szeplőtelen hitté váljon.

Ugyanazon a széken ültek, egymást átkarolva; ugyanazt a halottat siratták, és ugyanabban az élőben bíztak, reménykedtek, ugyanazt szerették túláradóan.

Attól a naptól fogva egyetlen felhő sem árnyékolta bizalmas viszonyukat. Még Jem is előbb kihozta a sodrából az anyját, mint Mary; mert ha a lánnyal adódott nézeteltérése, addig csitította magát, amíg lassan el nem jutott az engedékenységig.

Évekkel később egy beszélgetésük során Jemet megijesztette az anyja egyik elszólása, amely arra utalt, hogy tudomása van John Barton bűnéről. Akkoriban már rég nem hozta össze őket a sors olyan manchesterivel, aki tudhatott volna a titokról (ha Jem minden igyekezete ellenére az igazság mégis kiderült volna). Először a beavatottság fokáról, majd a titok forrásáról tájékozódott, s kiderült, hogy Mary volt az, aki mindent elmondott neki.

Mert azon a reggelen, amelyről e fejezet is szólna voltaképpen, midőn Mary könnyezve ült, Mrs. Wilson pedig szavaival és simogatásaival vigasztalta, a lány feltárta a megdöbbent és kővé dermedt Jane előtt bánatának fullánkját; a bűnt, amely halott apja emlékét szennyezte.

Nem is gondolta volna, hogy Jem titokban tartotta anyja előtt; azt hitte, a hír szárnyra kelt, ahogy annak idején a gyanú a szerelme ellen. Szó szót követett (maga ejtette ki őket, feltételezve, hogy Mrs. Wilson mindent tud), és elmondta a történetet, felfedve mélységes kínjainak okát, amely miatt oly nagyon szenvedett.

Nagy bajokban, mint ez a haláleset is volt, Mrs. Wilson nagylelkűsége még jobban kiütközött. Gyenge és beteges teste az őt ért feszültségeket a napi bosszúságokon vezette le, jelentéktelen dolgokon, ám valamilyen rendkívüli bánat esetén nemes együttérzésről tett tanúbizonyságot. Mary vallomása alatt sem engedte, hogy a meglepetés vagy az ijedtség szavai csússzanak ki a száján.

Nem kérdezősködött a részletekről, amelyeket Mary elhallgatott; ugyanolyan megbízható és diszkrét volt, mint a fia.

És ha dühe véletlenül Maryre irányult, és nagy ritkán komiszul bánt a menyével, akkor is csak különcködését vagy zsugoriságát, túl- vagy alulöltözöttségét, túlzott vidámságát vagy szomorúságát hánytorgatta fel neki, de soha, még a legfékevesztettebb pillanatában sem utalt a lány flörtjére Harry Carsonnal vagy Harry Carson gyilkosára. Ha pedig John Bartonról beszélt, azzal a tisztelettel emlegette, amelyet utolsó, bűnös, szörnyű hónapjáig mindig kiérdemelt.

Mégis úgy érte Jemet, mint egy villámcsapás, amikor annyi év után kiderült, hogy anyja tud az esetről. Attól a naptól kezdve, megtudván (nem kevés megbánással), hogy Mrs. Wilson milyen titkos mélységeit ismeri az önuralomnak, anyja iránti viselkedése, amelyet addig is a kedvesség és tiszteletteljesség hatott át, immár egészen áhítatossá vált. Szinte versengtek azon Maryvel, hogy melyikük teszi boldogabbá az asszony hátralévő éveit.

De most olyan dolgokról beszélek, amik csak nemrégen estek meg, noha bőven lenne mit elmondanom önöknek a hat-hét éve történt eseményekről is.

HARMINCHETEDIK FEJEZET

A gyilkosság részletei

A gazdag eszik, a szegény epekedik.
Ellopja még a szívük is;
„Álságra tanítanak!” – szól a vád.
„Testvér testvérrel ilyet nem csinál.”

AZ ÁLOM

Mr. Carson élete egyik döntő, sorsfordító pillanatához érkezett. Az elmúlt évek gürcöléseinek, aggodalmainak és vágyainak célja hirtelen eltűnt szeme elől – elnyelte az életet körbefogó mély titok. S még dédelgetett bosszúját is megtagadta tőle az Isten.

Az ilyen események még a legüresfejűbb embert is elgondolkodtatták volna, nemhogy Mr. Carsont, akinek rendkívül éles elméje volt. Energiája, mivel erejét egyetlen irányba fordította, meggátolta őt a széles körű filozófiai látásmód megszerzésében.

De most eddigi életének még az alapjait is lerombolták, a helyét behintették sóval, hogy soha többé ne épülhessen újra. Olyan volt az egész, mintha ebből a világból átlépett volna ama rejtett túlvilágra: a földi életét foglalkoztató dolgok megfoghatatlanabbá váltak, mint az álombéli árnyak. Lelkében a múlt fájdalmával, amely semmivé vált, sőt még a semminél is kevesebbé, Mr. Carson adott magának néhány órát, miután fia gyilkosának halálát megállapította, hogy átgondolja helyzetét.

De hirtelen, amíg gondolkozott és okok után kutatott, amelyekkel még egyszer erőfeszítésekre és tettekre késztethetné magát, és a gazdagság utáni vágyon töprengett, valamint a szociális különbségen – e fogalmat azok a kereskedőfejedelmek használták, akik közt mozgott –, megállapította, hogy semmi értelmük, s oda kerülnek, ahová valók: az árnyakhoz, és egymás után eltűnnek a fia sírjában… És ekkor hirtelen, ahogy mondtam, az a gondolat nyilallt belé, hogy azokat a körülményeket és érzéseket, amelyeket John Barton bűne tárt fel előtte, jobban meg kellene ismernie. És miután ezt a gyászos kíváncsiságot felkorbácsolta, úgy tűnt, minden egyes perccel tovább erősödik benne,

amíg nem nyer kielégülést. Ennek megfelelően üzenetet küldött Job Legh-nek és Jem Wilsonnak, aki felajánlotta, hogy magyarázatot ad a homályban maradt részletekre. Ezután elment Mr. Bridgenorthhoz, Jem ügyvédjéhez, mert hiába akarta, nem tudta kiverni fejéből a gyanút, hogy Jemnek talán része volt a fia halálában.

Még látogatói érkezése előtt visszatért, így maradt ideje rá, hogy felidézze John Barton vallomásának estéjét. Fájdalommal gondolt arra, hogy büszke tartását elvesztette, nem tudván úgy elrejteni érzelmeit, mint általában szokta, és feltárta fájdalmát e két ember előtt. Elsáncolta magát az önuralom bástyája mögé, és remélte, hogy a beszélgetés során el tudja fedni érzelmeit.

Mindezek ellenére, amikor az inas bejelentette, hogy a két ember megérkezett a megbeszélt találkozóra, és ő kérte, hogy kísérje be őket a könyvtárszobába, ahol éppen ült, bárki észrevehette volna remegő kezét, reszkető fejét, és hogy milyen sokat öregedett az elmúlt néhány hétben – amint azt is, milyen izgatott az előtte álló beszélgetés miatt.

Egy darabig sikerült is uralkodnia magán, és eljátszania Jemék előtt, hogy ő a legkeményebb, leggőgösebb ember, akivel valaha beszéltek.

Amikor hellyel kínálta őket, egy percre elrejtette arcát, mielőtt szólt volna.

– Ma reggel látogatást tettem Mr. Bridgenorthnál, de ahogy gondoltam, csak nagyon csekély segítséget tudott adni a múlt hónap tizennyolcadik napjának némely ködösen maradt mozzanatát illetően. Talán maguk ketten elmondják, amit tudni szeretnék. Barton jó barátaiként talán tudnak egy-két dolgot, és még többet sejthetnek. Ne legyenek skrupulusaik az őszinteséget illetően. Ami e szobában elhangzik, azt soha nem fogom felhozni önök ellen. Talán hallották már, a jog nem engedélyezi, hogy bárki ugyanazon ügy miatt kétszer álljon bíróság elé.

Itt megállt egy pillanatra, mert az elmúlt napok élményei után még a beszéd is fárasztó volt számára. Job Legh kapott az alkalmon, és így szólt:

– Nem fogom sérelmezni sem magam, sem Jem nevében, amit az őszinteségről az imént mondott. Ön nem ismer bennünket, és az ügynek vége, de ajánlatos, hogy addig higgyünk a másik jóságában és

ártatlanságában, amíg ki nem derül az ellenkezője. Kérdezzen, amit akar, uram, és ígérem, hogy mi válaszolunk, vagy tartjuk a szánkat.

– Amit tudni szeretnék – bólogatott aprókat Mr. Carson –, már megbocsássanak – mutatott fel egy papírt, amely olyan erősen remegett a kezében, hogy alig bírta a szeméhez illeszteni az okuláréját –, hogy magyarázatot tud-e rá adni, Wilson, hogyan jutott hozzá Barton az ön fegyveréhez. Ha jól tudom, erre nem volt hajlandó válaszolni Mr. Bridgenorthnak.

– Megmagyarázom, uram! Ha elmondom, hogy Bartonnál volt a fegyver, gyanúba kevertem volna, ezért utasítottam vissza a választ. Magának, uram, elmondok mindent, amit csak tudok, habár az sem sok. Mielőtt az enyém lett volna a fegyver, apámé volt. Réges-régen céllövöldébe jártak John Bartonnal, s mindig azt vitték; hencegtek azzal a régimódi mordállyal.

Jem dühös lett magára, amikor látta, hogy szavai hatására Mr. Carson arca megrándul; de az érzelmek minden elfojthatatlan, önkéntelen jele csak még rokonszenvesebbé tette előttük a gyárost. Jem folytatta:

– A hét egyik napján, szerda volt, ha nem tévedek, igen, az, méghozzá Szent Patrik napja, összefutottam John Bartonnal a házunk ajtajában. Azért ugrottam haza, hogy harapjak valamit. Anyám nem volt otthon, így az öreg senkit sem talált odabent. Az mondta, hogy a régi fegyverért jött, szeretné kölcsönkérni; még kereste is, de nem találta sehol. Anyám félt a fegyvertől, apám halála óta különösen (mert addig bízott benne, hogy apám kezelni tudja), ezért a szobámban rejtettem el. Felmentem érte, és levittem Johnnak, aki addig az ajtóban várakozott.

– Mit mondott, miért van szüksége a fegyverre? – kérdezte kapkodva Mr. Carson.

– Kérdezni nem kérdeztem; a céllövöldéről motyogott valamit, gondoltam, gyakorolni akar kicsit, ahogy a régi időkben.

Mr. Carson testét felajzotta a feszülő figyelem, amíg Jem beszélt, aztán a feszültség lassan csillapult, és ő erőtlenül belesüppedt a székébe. Újból feltápászkodott, ahogy Jem tovább beszélt, ügyelve rá, hogy minden általa ismert részletet közöljön a gyászoló apával.

– Addig fogalmam sem volt, mit akart a fegyverrel, amíg elő nem állítottak. Voltaképpen még most sem tudom, minek kellett neki. Senki sem vehetett volna rá, hogy egy régi barát meggyanúsítása révén

másszak ki a bajból: Barton nemcsak apám régi barátja volt, de annak a lánynak apja is, akit szerettem. Ezért nem válaszoltam Mr. Bridgenorth erre irányuló kérdésére, és hallgattam róla egészen eddig a percig, uram.

Jem arca elvörösödött Mary említésére, de Mr. Carson átható pillantását őszinte, félelem nélküli tekintettel tudta elviselni, és ártatlanságát, valamint igazságát ezzel is igazolta. Mr. Carson úgy érezte, Jem mindent elmondott, és Job felé fordult:

– Maga is ott volt a szobában egész idő alatt, amikor Barton felfedte az igazságot, ugye?

– Igen, uram.

– Bocsássa meg, hogy ilyen nyíltan megkérdezem, de az információk, amelyeknek a birtokába jutok, különös módon igen megnyugtatóan hatnak rám. Gyanakodott-e Barton bűnösségére, mielőtt kitudódott?

– Egyáltalán nem, uram, Istenemre nem! – mondta komolyan. – Az igazat megvallva (remélem, megbocsátod, Jem), én nem tudtam kizárni, hogy ez a fiú tette. Olykor olyan biztos voltam ártatlanságában, mint a magamében, és az érvek is amellett szóltak, hogy nem lehet bűnös. De John Bartonra eszembe sem jutott volna gondolni.

– Barton a vallomása szerint a gyilkosság után messze járt – mondta Mr. Carson a kezében tartott papírra utalva.

– És még utána is sokáig! Nem is tudom, meddig. De az emberek sokszor még azt sem veszik észre, ami majd kiszúrja a szemüket, amíg rá nem vezetik őket. Amíg nem hallottam a vallomását azon az estén, el nem tudtam volna képzelni, mi okból tenne ilyesmit. Ellenben Jem esetében elég volt csak Maryre pillantani, és máris ott volt indítéknak a féltékenység.

– Úgy véli, hogy John Bartonnak nem volt tudomása a fiam szerencsétlen… – hallgatott el egy pillanatra, és Jemre nézett –, tehát arról, hogy a fiam kedveli Barton kisasszonyt? Mert ez a fiatalember, Wilson, tudott róla.

– Az az illető, akitől én tudomást szereztem, állította, hogy nem hozta és nem is akarja John Barton tudomására hozni a dolgot – vágott közbe Jem. – Nem hiszem, hogy John akár csak sejtett volna valamit az ügyről; nem olyan ember volt, aki az ilyen értesülést magában tartja, ha megtudja.

– Emellett az indíték, amelyet a halottas ágyán feltárt előttünk, hogy úgy mondjam, több mint elég volt – mondta Job. – Akik ismerték, tudják jól.

– Az ellenérzéseire céloz, amelyekkel a gyárosok viszonyulását figyelte a dolgozókhoz? Gondolja, hogy bosszúról van szó, amiért a fiam olyan aktívan kivette részét a sztrájk elfojtásában?

– Nos, uram, ezt nehéz megmondani, mivel John Barton nem az a fajta ember volt, aki tanácsot kér mástól, vagy megindokolja tetteit. Csak arra hagyatkozhatom, amit általában mondott vagy gondolt: de soha egy szóval sem hallottam őt olyasmiről beszélni, ami konkrétan összefüggésbe lenne hozható a tettel. Tudja, nagyon bántotta, hogy Krisztus evangéliumával ellentétes módon olyan nagy gazdagságot harácsolnak össze mások nyomora árán – hallgatott el Job, hogy olyan érthetően adhassa elő gondolatalt, mint amilyen érhetőek a számára voltak, hogy megmutathassa, milyen hatást tett Bartonra az emberi állapotok közötti nagy és szégyenletes különbség. De mielőtt még alkalmas szavakat talált volna rá, Mr. Carson közbevágott:

– Ezek szerint owenista[142] volt, az egyenlőség, az egyenlően elosztott javak és más efféle sületlenségek elvakult híve.

– Nem, nem! John Barton nem volt bolond. Tudta, hogy az emberek közti egyenlőség nem valósítható meg tartósan. Gazdagság és javak nem érdekelték, még a napi betevője sem, de egyvalami nagyon kínozta, mióta csak ismerem (és uram, ez a dolog máig több szegény fickót kínoz, mint a javak hiánya, és még az éhezést is tovább keseríti). Ez pedig nem más volt, mint hogy azok, akik jobb ruhában járnak, finomabb ételeket esznek, és több pénz van a zsebükben, érdektelenek, nem törődnek a másikkal, hogy fáj-e a szíve vagy éppen vidám, nem érdekli őket, él-e, hal-e, hogy a pokolra vagy a mennybe jut-e. Nehezen fogadta el, hogy az aranyhegy, amely őt is illetné, olyan távol esik tőle. Mert érző szívű ember volt, amíg meg nem őrült attól, amit látnia kellett. Hiszen Krisztus maga is szegény ember volt. Egy nap még azt mondta, hogy ő mindenkit egyformán szeret, gazdagot és szegényt, mert szerinte minden ember egyenlő. De felzaklatta a sok szenvedés és bánat, amelyet

[142] Owenista: Robert Owen (1771-1858) és az utópista szocializmus követője.

látott, és amelyről azt gondolta, az urak segíthetnének a megszüntetésében.

– Maguk mind ezen a véleményen vannak – szólalt meg Mr. Carson. – De hogyan segíthetnénk valójában? Hogyan befolyásolhatnánk a keresletet? Arra nem képes sem egy, sem több ember. Ha nincs kereslet az áruinkra, ugyanúgy szenvedünk, mint maguk.

– Annyira bizonyosan nem, uram. Bár nem vagyok a politikai gazdaságtannak avatott ismerője, ennyit mégiscsak tudok. Tudom, hogy vannak hiányosságaim, de azért látom, amit látok. Soha nem vettem észre, hogy az urak csonttá és bőrré soványodtak volna az éhezéstől; nem is igen változtatták meg az életstílusukat, pedig igazán rossz időkben erre még ők is rákényszerülnének. Talán visszafogják magukat a luxuscikkek terén, míg a magunkfajtának az alapvető élelmiszerekre sem jut. Maga is elismerné, ebben biztos vagyok, hogy milyen nehéz azt elviselni, ha az ember mindent megadna a világon a munkáért, hogy megmentse a gyermekeit az éhenhalástól, de nem kap munkát. Igazán nem akarok úgy beszélni, mint John Barton, de ezzel még én is egyetértek.

– Figyeljen ide, jóember! Vegyünk két munkást! Egymás mellett élnek magányosan, az egyik kenyereket süt, a másik kabátokat varr, vagy ilyesmit. Nem lenne-e képtelenség, ha a péknek kenyérrel kellene fizetnie a kabátokért, akár akarja a szabó, akár nem, csak hogy a másik munkához jusson? Így néz ki a helyzet leegyszerűsítve, csak mindez nagyban. Ezrek foglalkoztatását befolyásoló változások következtek be a manufaktúrák és a gépesítés fejlődésével. Az efféle beszéd nevetséges! Így kellett történnie!

Job Legh tűnődni kezdett:

– Azt biztos, hogy nehéz idők jöttek a takácsokra, amikor a gépi szövés beindult; ezek az új masinák az ember életét bizonytalanabbá tették a szerencsejátéknál; de ez nem jelenti azt, hogy ne gondolnám a szövőgépeket, a vasutat és más efféléket Isten jótéteményeinek. Ahhoz is elég sokat éltem és tapasztaltam már, hogy tudjam. Isten valami jó reményében küldi ránk a szenvedést, ugyanakkor az is a tervei közé tartozik, hogy a terheket és szenvedéseket könnyítsék meg azok, akik az Ő kegyelméből boldogan és elégedetten élnek a javaikból. Persze ahhoz, hogy az egészet átlássuk, sokkal több bölcsességre és észre lenne

szükségünk, mint amennyivel én vagy más rendelkezhet. De annyit mindazonáltal tudok: ha Isten áldást ad, felelősséget is ad hozzá; és a boldogok feladata nem más, mint segíteni a szenvedőknek, hogy elviseljék a csapásokat.

– A tények mégis azt bizonyítják nap mint nap, hogy az embernek jobb, ha nem kell mások segítségétől függenie, jobb, ha önmagára támaszkodik – mondta Mr. Carson elgondolkozva.

– A tényekkel nem dobálózhat úgy, mintha meghatározott értékük lenne; nem mondhatja azt, hogy egy tény meg egy tény az ennyivel és ennyivel egyenlő. Isten érzéseket és szenvedélyeket adott az embereknek, amelyekkel nagyon nehéz számolni, hiszen állandóan változnak, és bizonytalanok. Gyengeségekkel is ellátott, mindenkit másfélékkel, de azonos mértékben. Az egyiknek a teste gyenge, a másiknak az elméje, a harmadiknak az állhatatossága, a negyedik nem tudja megkülönböztetni, mi a jó és mi a rossz, aki meg tudja, mi a jó, annak nincs ereje kitartani mellette. Az én gondolkozásom szerint azoknak, akik Isten bármelyik adományában erősebbek a többieknél, segíteniük kell a gyengéket. Egye meg a fene a tényeket! Az elnézését kérem, uram, nem tudom rendesen kifejezni, amit gondolok. Olyan vagyok, mint egy forrás, amelyből nem folyik, csak csepeg a víz, noha nagy erő rejtezik benne.

Job nagyon szomorúan nézett, amiért híján volt a szavak erejének, pedig a benne élő érzés tiszta és határozott volt.

– Amit maga mond, kétségkívül igaz – felelte Mr. Carson –, de hogyan alkalmazza a gyárosok esetére, vagy az enyémre? – tette hozzá komoran.

– Nem vagyok elég tanult az érveléshez. Biztos vagyok benne, hogy a gondolataim igazak, akár az evangélium, csak az a baj, hogy nem úgy sorakoznak, ahogy a Q. E. D. követi a feladványt.[143] Az uraknak is megvan a saját lelkiismeretük, ahogyan magának is, hogy elszámoljanak vele az Úr előtt, ha megkérdi, megtettek-e mindent, amire erejükből tellett, hogy a csapások súlyát enyhítsék, azokét a csapásokét, melyek mindig is azzal az üzlettel jártak, amelyből a szerencséjüket kovácsolták.

---

[143] Quod erat demonstrandum (latin) (gyakran Q. E. D. rövidítésként): jelzet matematikai feladványok megoldásakor, a megoldás legvégén. Jelentése: ezt kellett bizonyítani.

Ez nem az én dolgom, hála az égnek! John Barton is föltette ezt a kérdést, és a válasza határozott *nem* volt. Keserű lett, dühös, és végül eszét vesztette. Tébolyult állapotában halálos bűnt követett el, amelyet hatalmas fájdalom követett; megbánta tettét vérkönnyeket hullatva, és megbűnhődött, szelíden és alázatosan távozva a túlvilágra, ebben biztos vagyok. Soha nem láttam mélyebb megbánást, mint az övé volt tegnap este.

Hosszú csönd következett. Mr. Carson kezébe temette arcát, és úgy tűnt, megfeledkezett jelenlétükről. Mégsem szerették volna megzavarni azzal, hogy felállnak, és távoznak a szobából.

Végül, elkerülve együtt érző tekintetüket, így szólt:

– Köszönöm, hogy eljöttek, mindkettőjüknek köszönöm, és azt is, hogy őszintén beszéltek velem. Attól tartok, Legh, hogy egyikünknek sem sikerült meggyőznie a másikat, ami a gyárosok lehetőségeit vagy a lehetőségeik hiányát illeti a munkások által felpanaszolt bajok enyhítésében.

– Igazán nem akarok önnel éppen most kötekedni, de nem a lehetőségek hiányáról beszéltem, hanem a hajlandóság hiányáról! Ez az, amit mi annyira pontosan érzünk: hogy megpróbálják-e enyhíteni a manufaktúrák népére olykor mételyként telepedő bajokat, miközben mi azt látjuk, hogy a gyáros leállítja ugyan a termelést, mégsem szűkölködik. Ha a gyárosok a megpróbálnak valamit kitalálni, hogy a kínjainkat enyhítsék; ha legalább akarnák, még ha a végén nem is tudnának segíteni, és csak ennyit mondanának: „Szegény barátaim, a szívünk megszakad értetek, megpróbáltunk mindent, de nem találtunk gyógyírt!”; akkor férfiasan elviselnénk a rossz időket. Addig nem tudják, amíg ki nem próbálják, hogy mekkora tűrőképesség lakozik bennünk, ha csak egyszer is elhihetnénk, hogy vannak emberek, akik törődnek a gondjainkkal, és segítenek, ha tudnak. Ha az embertársainktól könnyeket és bátorító szavakat kapunk, akkor bajainkat mindjárt Istentől származtatjuk, és vakon az ő kezébe tesszük le a sorsunkat. Azt mondta, nincs értelme a beszélgetésünknek. Én úgy látom, hogy mégis van. Immár tudom, hogy a maga helyzetéből miként látni a dolgokat. Majd emlékezni fogok rá, ha eljön az idő, hogy megítéltessem. Nem azon fogok gondolkozni, hogy az én szemszögemből, hanem azon, hogy a maga szemszögéből helyesen cselekedett-e. Én idős ember vagyok,

lehet, hogy többé nem találkozunk, de hátralévő napjaimban imádkozni fogok magáért, és gondolok önre, a megpróbáltatásaira, a nagy gazdagságára és a fia rettenetes halálára. És kérem Istent, hogy áldja meg most és mindörökké. Ámen. Ámen. Isten önnel!

Jem férfias, ugyanakkor tiszteletteljes távolságtartással figyelte az eseményeket őszinte vallomása óta. Most felálltak, és mélyen meghajoltak. Mindketten nagy tisztelettel viseltettek Mr. Carson iránt, aki oly sokat szenvedett, és végül megbocsátott, és aki keményen küzdött, mert az egyértelmű volt, hogy ezt teszi a megpróbáltatások elviselése végett.

Mr. Carson is meghajolt, ugyanolyan mélyen, majd váratlanul eléjük lépett, és megrázta a kezüket, aztán szó nélkül elváltak.

Vannak az elmélkedésnek vagy a nagy csapások elviselésének olyan időszakai, amelyek azzal a tisztasággal és komolysággal ruházzák föl az emberek gondolatait, amely némely vénben már-már próféciává nemesül. Azoknál, akik szeretni és szenvedni egyformán nagy mértékben hajlamosak, és ez még kitartással is párosul, eljön az idő, amikor felülemelkednek a saját bajukon, és kutatni kezdik a gondok természetét és a gyógyírt (ha létezik rá), hogy a többieket vagy magukat megóvják e bajoktól.

Ezért a gyönyörű, nemes erőfeszítések, amelyek időről időre fölmerülnek, mindig olyanoknak köszönhetőek, akik már voltak a szenvedés keresztfáján, és megpróbálják a többieket megmenteni ugyanettől. Ez a legnagyobb cél, amelyet fájdalom elérhet; a szenvedő addig birkózik Isten küldöttével, amíg áldást nem hagy hátra, amely nemcsak magának áldás, hanem egész generációknak.

Eltartott egy darabig, amíg a szigorú természetű Mr. Carson rátalált e titkos vigaszra; és ugyanez a szigorúság lett a gátja annak, hogy a nép széles körben értékelje tetteit. Mert a jellem könnyebben változik, mint a jellem által formált szokások és viselkedésmódok, így aztán Mr. Carson halála napjáig úgy élt azokban, akik csak futólag ismerték vagy hébe-hóba látták, mint kemény és rideg ember. De akiket bizalmába fogadott, tudták, hogy a szíve mélyén az a szándéka, hogy másoknak ne kelljen átmenniük azon a szenvedésen, amelyen neki; vagyis a tökéletes megértés, bizalom és felebaráti szeretet munkaadók és munkások között. Hogy mindenki megértse, nincs önös érdek, csak általános, és ezt

mindenkinek meg kell fontolnia, észben kell tartania. Ehhez viszont tanult, döntésképes munkásokra van szükség, és nem tudatlan embergépekre; arra, hogy munkaadójukhoz ne csak a fizetség kösse őket, hanem a tisztelet és a szeretet is. Vagyis egészen röviden: a krisztusi szellem mint általános törvény követése mindkét fél részéről.

A foglalkoztatási rendszer nem egy eleme változott meg Mr. Carson lakonikus mondatainak köszönhetően. És még sok más elképzelés megvalósításra vár, amelynek kitalálója az a szigorú, töprengő ember volt, aki kijárta a szenvedés iskoláját.

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET

Végszó

Simíts lágyan, lágy Idő!
Nincsenek szárnyaló szárnyaink,
Elégedetten nézzük csak
Az egyszerűség dolgait;
Utazók vagyunk, alázatosan
Szeljük az élet rossz vizét, hosszan.
Simíts lágyan, lágy Idő!

BARRY CORNWALL[144]

Nem sokkal John Barton temetése után már majdnem minden készen állt Jem Torontóba utazásához; már a kihajózás napja is megvolt. Alig maradt idejük indulás előtt, pedig sok feladat várt rájuk – továbbá egy utolsó, nagy akadály, amelyet el kell hárítaniuk. Ez az akadály pedig Jem anyja volt, akinek az utazásról még nem is beszéltek.

Azt szerették volna mindketten, ha otthonuk Mrs. Wilson otthona is maradhatna, de attól féltek, hogy nem tudják legyőzni egy új országtól való idegenkedését. Jem egyik este kapva kapott anyja jókedvén, és ahogy kettesben ücsörögtek, felvetette a témát. Legnagyobb meglepetésére az asszony azonnal beleegyezett, hogy elkísérje fiát és annak párját.

– Semmi kétség, ’Merika messze van ide, sokkal London után, azt hiszem; és idegen föld is. De nem ragaszkodom Angliához, amióta olyan bolondok voltak itt, hogy egy olyan csendes fiút, mint te, dutyiba dugtak. Amerre te mész, oda megyek én is. Talán ha abban az indián országban rád néznek, ők mindjárt látják majd, milyen jól nevelt fiú vagy. Ne is beszéljünk erről többet, gyerek, megyek, és kész!

---

[144] Idézet Barry Cornwall (Bryan Waller Procter, 1787-1874) angol költő *A Petition to Time* című verséből.

Napjaik ösvényei könnyűek és simák lettek; jelenük tiszta és gyakorlatias volt, a jövőjük biztató; és elég idejük maradt, hogy a múlton mélázzanak.

– Jem – szólt egyik este Mary, ahogy az alkonyati fények közt beszélgettek; boldog volt, mert Margaretet várták, aki ígérkezett éjszakára –, eddig még nem is mesélted el, hogyan jutott tudomásodra szégyenletes kapcsolatom a szegény ifjabb Mr. Carsonnal – pirult el szégyenében, ahogy eszébe jutott önnön bolondsága, és a válaszig Jem vállgödrébe rejtette arcát.

– Kedvesem, nem akartam elmondani; Esther nénédtől tudtam meg.

– Esther nénémtől? De honnan sejthette meg? Annyira magam alatt voltam azon az éjszakán, hogy alig szóltam hozzá. Hol találkoztál vele? Elfelejtettem, hol lakik.

Mary mindezt olyan nyíltan és őszintén mondta, hogy Jem nem kételkedett benne: a lány semmit nem tud Esther helyzetéről. Maga is sokat hezitált, hogy a lány elé tárja-e.

– Hol találkoztál Estherrel mostanában? Mikor? Mondd el, szerelmem! Az előbb utaltál rá, tudni szeretném.

– Ó, szörnyű éjjel volt, akár egy rossz álom… – mondta el a lány Esther éjféli látogatását, majd hozzátette: – Mielőtt elutazunk, találkoznunk kell vele, csak nem tudom pontosan, hol találom.

– Legdrágább Marym…

– Mi az, Jem!? – rémült meg Mary, látva Jem feszengését.

– A te szegény Esther nénédnek nincsen otthona: egy azok közül a züllött teremtmények közül, akik éjszaka az utcákat róják.

Most ő mondta el, miként találkozott Estherrel, méghozzá olyan részletesen, hogy Maryt, akinek a szíve hevesen tiltakozott a tény ellen, meggyőzze.

– Jem, kedvesem, meg kell találnunk őt! – mondta megrendülten. – Elő kell kerítenünk a föld alól is! – És már kelt is fel, mint aki nyomban Esther keresésére indul.

– Ugyan mit tehetnénk, drágám? – tartotta vissza Jem határozottan.

– Hogy mit?! Ha megtalálnánk, rengeteget! Bizonyára nem boldog – ha valaki segítő kezet nyújtana neki, megváltozhatna. Ne tarts vissza, Jem, eljött az idő, hogy megmeneküljön! Ki tudja, lehet, hogy itt találom a közelben!

– Maradj, Mary, egy percig legalább! Majd én megkeresem, ha akarod, bár őrült hajsza lesz. Neked semmiféleképpen nem szabad kimenned. Legjobb lesz, ha holnap szólunk a rendőrségnek. De ha még meg is találnám, hogyan csalogathatnám haza? Egyszer már megpróbáltam, és akkor azt felelte, nem tudna felhagyni az ivással.

– Soha nem tudod rávenni, ha félsz, vagy magad sem hiszel benne – mondta zokogva Mary. – Bízz magadban és a benne élő jóban. Mondd azt… Ó, kell hogy éljen még benne! Hozd haza, és szeretni fogjuk, jó asszonnyá tesszük!

– Igen! – ragadta el a fiút is Mary bizakodása. – Velünk jön Amerikába, és segítünk neki megszabadulni a bűneitől. Megyek is, szerelmem, és ha én nem találom meg, majd megtalálják holnap a rendőrök. Vigyázz drága tenmagadra – csókolta meg forrón, mielőtt elindult.

De máshogy történt a dolog. Jem egész éjjel a várost rótta, de nem találkozott Estherrel. Másnap elment a rendőrségre. A leírása alapján sikerült azonosítni egy asszonyt, akit ők Pillangó néven emlegettek vidám ruhái miatt egy-két évvel ezelőtt. A rendőrök segítségével eljutottak a nő egyik búvóhelyéig, egy alacsony bérházig a Peter Street mögött. Őt és a társát, egy segítőkész rendőrt, a főbérlő gyanakodva bár, de beengedte, és egy nagy padlásszobába kísérte, ahol húsz-harminc, különböző korú és nemű ember feküdt, és szunyókálta át a napot, lévén az estét vagy az éjszakát részesítették előnyben a kolduláshoz, a kéjelgéshez vagy a tolvajláshoz.

– Pillangó itt volt – mondta a főbérlő, és körbenézett. – tegnapelőtt este érkezett. Azt mondta, egyetlen pennyje sincs, hogy meghúzza magát. Ha vidéken lenne, találna valahol egy csendes helyet, ahol megbújhatna, és békében halhatna meg egy csalitosban vagy sziklahasadékban, mint a vadállatok; de itt a rendőrök mindenkit elvisznek az utcáról. Ez egy elég furcsa hely, de aznap este szokatlanul üres volt, és mivel nem vagyok szőrösszívű (bárcsak az lennék, sok szempontból jobban járnék), felengedtem. De már nincs itt, azt hiszem.

– Nagyon rossz állapotban volt?

– Ne is kérdezze! Csont és bőr volt, a köhögés meg majd kettészakította.

Kérdezősködni kezdtek, s megtudták, hogy közelgő halálát érezve a szabad levegőre vágyott – de hogy hová ment, senki sem tudta megmondani.

Miután Jem üzenetet hagyott neki, és megkérte a rendőrt és a házinénit, hogy ha bármit megtudnának hollétéről, azonnal értesítsék, Maryhez Indult, mert a nagy keresésben egész nap nem látta. Elmondta neki, mire jutott. Szomorúan, hallgatagon ültek egy darabig.

Egy idő után újra tervezgetni kezdtek. A napokban Mary felmondja a bérleményét, és az esküvőig – még egy hétig – Jobékkal fog élni, aztán pedig elhajóznak. Hallgatásba és édes álmodozásba merültek. Mary Jem mellett ült, a vállára hajtotta fejét, a fiú pedig átkarolta. Mary fölidézte az egykori otthonában töltött éveket, az otthonban, amelyet nem lát majd többé.

Jem hirtelen felrezzent, és vele rezdült a lány is, bár a riadalom okát nem tudta. Megpróbálta Jem arcáról leolvasni, de az est homályában nem látta a vonásait. Jem az ablak felé nézett, Mary követte a tekintetét. Az ablakban, kívülről, egy fehér arcot vett észre, amint idegesen befelé kémlel a sötét szobába.

Letaglózta őket a látvány, mint egy jelenés; moccanni, gondolkodni sem tudtak. A befelé kémlelő, fénylő, láztól csillogó szempár egyszeriben elhomályosult, és az alak minden ösztönös ellenállás, küzdelem nélkül összerogyott.

– Ez Esther! – kiáltottak fel egyszerre. Kirohantak; és a földön, akár egy világos rongykupac, holtan vagy ájultan ott feküdt szegény Pillangó, az egykor oly ártatlan Esther.

Azért ment oda, hogy a halála előtt még egyszer lássa ártatlanságának ismerős helyszínét, mint egy sebzett, magát csak vonszoló őz, amely még egyszer látni akarja a zöld, árnyas búvóhelyet, ahol született, hogy ott lelje halálát. Azt sem tudták, hogy él-e, vagy már halott.

Job és Margaret is megjelentek. Job azt mondta, Esther pulzusa gyengén bár, de még lüktet. Felvitték az emeletre, és lefektették Mary ágyára. Azzal sem bajlódtak, hogy levetkőztessék, nem akartak megkockáztatni egyetlen mozdulatot sem, amely a remegő életet elrémisztette volna; de minden erőfeszítésük hiábavalónak bizonyult.

Éjfél felé Esther fölnyitotta a szemét, és rémülten bámult körbe a jól ismert szobában. Job az ágy mellett térdelt, hangosan és hevesen

imádkozott, de abbahagyta, amikor meglátta a nő ijedt tekintetét. Esther hirtelen, vonagló mozdulattal felült.

– Csak álmodtam volna? – kérdezte vadul, majd szokásához híven, amely, mint egy ösztön, még a halál óráján sem hagyta el, a dekoltázsába nyúlt, és megkereste az oda rejtett medált. Akkor mindjárt tudta, hogy minden igaz, ami azóta történt, hogy ártatlan lányként feküdt ugyanebben az ágyban.

Visszadőlt, és nem szólt többet. Markában szorongatta a gyermeke hajtincsét rejtő medált, és egyszer-kétszer hosszan és lágyan megcsókolta. Azután elhalóan sírni kezdett, amíg ereje engedte, majd eltávozott az élők sorából.

John Bartonnal közös sírba fektették. Ott feküdtek név, monogram és évszám nélkül. Csak egy verset vésték a két vándor porhüvelyét fedő kőbe.

„Nem perel mindvégig, nem tart haragja örökké.”[145]

* * *

Egy hosszúkás, alacsony faházat látok, sok szobával. Az ősi fák már mind kidőltek és eltűntek sok mérföldes körzetben; egyetlenegy maradt, hogy beárnyékolja a ház hátsó oromfalát. A hajlék körül kert található, a kert mögött egy gyümölcsös nyújtózik. Az indián nyár arany glóriája vetül mindenre, és a szív gyorsabban dobog a környék szépsége láttán.

Az ajtóban, amely a város felé néz, Mary áll, várva munkából hazatérő férjét. Figyel, és mosolyogva mondja:

Apu jön már, tapsolj hát,
Hozni fog majd egy almát,
És Johnnie-nak egy tortát!

Johnnie örömében felkiált. Azután a nagymamája az ajtóhoz viszi, és büszkén mosolyog, amikor az anyja hiába hízeleg a fiúcskának, nem akar átülni az ő karjába.

– Levél jött Angliából, ezért késtem!

– Ó, Jem, Jem, ne titkolózz, mi állt benne?

---

[145] Idézet A zsoltárok könyve 103-ból.

– Jó hír! Találd ki, mi az!

– Mondd már, nem találnám ki úgysem!

– Szóval feladod? Anyám, van tippje?

Jane Wilson egy pillanatig gondolkozott.

– Will és Margaret egybekelnek talán?

– Nem egészen, de majdnem. Lám csak, az öregasszonyban több spiritusz van, mint a fiatalban! Gyerünk, Mary, találgass!

Jem eltakarta kisfia szemét, hogy segítsen a találgatásban. A gyermek eltolta a kezét, és azt gügyögte:

– Johnnie nem lát!

– Na, most már újra lát a kis Johnnie! Kitaláltad már, Mary?

– Valamit tettek Margarettel, amitől visszakapta a látását! – kiáltott fel Mary.

– Igen! Leoperálták róla a hályogot, és tisztábban lát, mint valaha! Ő és Will e hónap huszonötödikén összeházasodnak, és Will elhozza magával a következő útján. És Job Legh is eljön. No persze nem azért, hogy téged lásson, Mary, sem azért, hogy anyát, sem az én kis hősömet – csókolta meg fiát –, hanem azért, hogy néhány újabb kanadai rovart gyűjtsön, legalábbis Will ezt írja. Minden hódolat a fülbemászóknak! Mit szól ehhez, anyám?!

– Drága Job Legh! – mondta Mary komoly, de lágy hangon.

Tartalom

1. fejezet: Rejtélyes eltűnés
2. fejezet: Teadélután Manchesterben
3. fejezet: John Barton szívfájdalma
4. fejezet: Alice története
5 fejezet: Tűzvész a gyárban – Jem Wilson hőstette
6. fejezet: Nyomor és elmúlás
7. fejezet: Jem Wilsont visszautasítják
8. fejezet: Margaret első fellépése
9. fejezet: Barton londoni tapasztalatai
10. fejezet: A tékozló visszatérése
11. fejezet: Mr. Carson szándékai kiderülnek
12. fejezet: Alice gyermeke
13. fejezet: Utazók meséi
14. fejezet: Jem beszélgetése Estherrel
15. fejezet: A vetélytársak összecsapnak
16. fejezet: A munkások meghallgatása
17. fejezet: Barton éjjeli küldetése
18. fejezet: A gyilkosság
19. fejezet: Jem Wilson letartóztatása
20. fejezet: Mary álma – és az ébredés
21. fejezet: Esther küldetése
22. fejezet: Mary alibit keres
23. fejezet: Az idézés
24. fejezet: A haldoklónál
25. fejezet: Mrs. Wilson döntése
26. fejezet: Utazás Liverpoolba
27. fejezet: A kikötőben
28. fejezet: Az utolért hajó
29. fejezet: Jem a vádlottak padján
30. fejezet: Job Legh kegyes hazugsága

31. fejezet: MARY ÁTVIRRASZTOTT ÉJSZAKÁJA
32. fejezet: A TÁRGYALÁS ÉS AZ ÍTÉLET
33. fejezet: NYUGODJÉK BÉKÉBEN
34. fejezet: A HAZATÉRÉS
35. fejezet: „BOCSÁSD MEG A MI VÉTKEINKET”
36. fejezet: MR. DUNCOMBE AJÁNLATA
37. fejezet: A GYILKOSSÁG RÉSZLETEI
38. fejezet: VÉGSZÓ

Ruth Hiltont, az egyszerű gazdálkodók szépséges árváját elragadja a szerelem, de románca egy jellemtelen férfival megpecsételi sorsát. Ettől a naptól kezdve csak azon buzgólkodik, hogy jóvátegye leánykori botlását, ezért életét mások szolgálatába állítja, s vezeklése révén hamarosan elnyeri az igaz életet és környezete elismerését.

3500 Ft

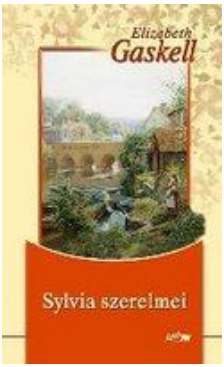

A kelet-angliai gazdálkodó család gyönyörű lánya, Sylvia gondtalan életét hirtelen sötét titkok által övezett tragédiák dúlják fel, melyek teljesen más irányt szabnak sorsának. Szerelem, hűség, vezeklés és megbocsátás mélyen emberi drámája bontakozik ki Elizabeth Gaskell újabb remekművéből.

3990 Ft

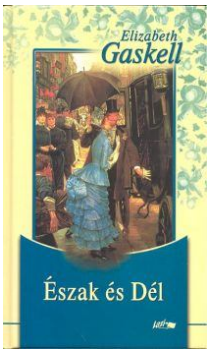

Hogyan boldogul Margaret, a délvidék idilljéből a zajos észak-angliai iparváros embertelen világába kerülő szépreményű, idealista lelkészleány? Meglátja-e a kíméletlen iparváros rejtett szépségeit, és megtalálja-e az utat, amelyen a különös, idegen, de mégis figyelemre méltó textilgyárosig, John Thorntonig eljuthat?

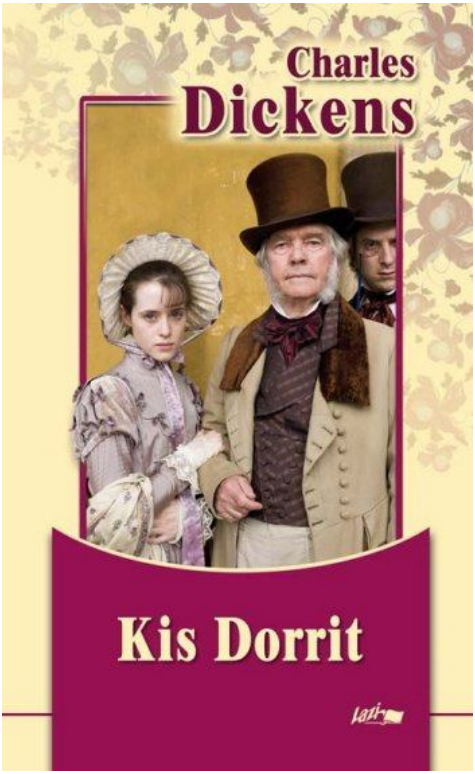

Arthur Clennam a jómódú angol arisztokrata több sikertelen pénzügyi befektetés következményeképpen az adósok börtönébe kerül, ahol megismerkedik a címszereplő Amy Dorittal és az apjával. Clennamt elbűvöli a lány jósága és gyengéd alakja, ezért elhatározza, hogy segít kiszabadítani őket.

3990 Ft

A fenti kötetek utánvéttel (könyv ára + postaköltség) megrendelhetőek:

LAZI KÖNYVKIADÓ

6701 Szeged, Pf. 954; Tel.: (62) 407-511, (62) 310-676

e-mail: info@lazikiado.hu

A Lazi Könyvkiadó teljes kínálata a www.lazikiado.hu

honlapon tekinthető meg.

Elizabeth Gaskell első regényével nyomban beírta magát a viktoriánus regényírók aranykönyvébe. Az elismerést ugyancsak megszolgálta: Szerelem és gyötrelem című nagy ívű regénye egy szövevényes szerelmi história apropóján megannyi emberi sorsot mutat be megrázó erővel, mindezt a tömegtermelő Anglia leleplező korrajzával árnyalva.
Mary Barton az ifjan félárvaságra jutott munkáslány az előnyös házasságban látja a kitörési lehetőséget a mind nagyobb nyomorból, amelybe apjával süllyed. Ragyogó szépségének nem is tud ellenállni a gyártulajdonos Mr. Carson élete ékessége, az ifjú Henry, akit sokkal inkább a csábítás, mint a lánykérés ösztönöz arra, hogy Mary körül legyeskedjen. A tapasztalatlan lányt elkápráztatja a fényes jövő ábrándja, ezért visszautasítja a tehetséges és szorgalmas munkásfiú, Jem udvarlását. Mindeközben a sztrájkkal fenyegető elszegényedő munkásság forrong, s egyre kétségbeesettebb tettekre ragadtatja magát; akár az erőszaktól sem riad vissza, hogy tisztességes munkabért erőszakoljon ki a gyárosokból. Mary apja e mozgalom egyik vezéralakjává válik, és elkeseredésében rettenetes tettre biztatja társait.
A történet hirtelen tragikus fordulatot vesz: a szépreményű Henry úrfi gyilkosság áldozata lesz. A megrázó események nyitják rá Mary szemét arra, hogy lelke mélyén Jemet szereti, akit azután minden erejével igyekszik megmenteni a bitófától, hiszen bizonyos a fiú ártatlanságában. De ha Jem vétlen szerelmi vetélytársa elpusztításában, vajon kire oszthatta a sors a kegyetlen gyilkos szerepét?
Mary Barton életregénye egy szerelem, egy embernyomorító korszak és egy bűnügy megrázó históriája, amelyben lassan elmosódnak a különbségek gazdag és szegény, munkás és gyáros, apa és leány, élet és halál között. S ami a megmérettetés után marad, nem egyéb, mint a nemes jellem, a megváltó halál és a továbbélés katarzisa.